PĂMÂNTUL
SĂTENII ȘI STĂPÂNII
IN MOLDOVA

DE

RADU ROSETTI

Fără cunoștința trecutului nu se poate judecà în chip sănătos starea de astăzi a gospodăriei naționale. (Dr. Th. v. der Goltz. *Agrarwesen u. Agrarpolitik.)*

TOMUL I

DELA ORIGINI PĂNĂ LA 1834

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonimă
1907

www.dacoromanica.ro

PĂMÂNTUL
SĂTENII ŞI STĂPÂNII
IN MOLDOVA

DE

RADU ROSETTI

Fără cunoştinţa trecutului nu se poate judecà în chip sănătos starea de astăzi a gospodăriei naţionale. (Dr. Th. v der Goltz. *Agrarwesen u Agrarpolitik*)

TOMUL I

DELA ORIGINI PÂNĂ LA 1834

BUCUREŞTI
Atelierele grafice SOCEC & Co, Societate Anonimă
1907

www.dacoromanica.ro

PRECUVÂNTARE

Chestiunea țărănească la noi a ajuns iar pe planul întâiu; soluțiunea ei alcătuește una din preocupările de căpetenie, nu numai a oamenilor noștri de Stat ci și a tuturor acelora care-și dau samă de însemnătatea unei rezolvări sănătoase a vajnicei probleme, atât pentru prezentul cât și mai ales pentru viitorul Statului Român.

Spre a găsi leacurile trebuitoare pentru tămăduirea rălelor cari au adus reînvierea acestei chestiuni abiă patruzeci de ani după aplicarea legii rurale a lui Cuza, ce eră menită ș'o rezolve pentru vecie, nu ajunge să cunoaștem acele răle. Cauzele lor trebuiesc descoperite până la rădăcină și cercetate cu amănunțime, ceea ce se poate face numai urmărindu-le în trecutul nostru.

Una din cauzele de căpetenie pentru cari legea rurală dela 1864 n'a reușit să deslege în chip desăvârșit marea problemă socială și economică cu care țara se găsià atunci față în față, este ușurința cu care a fost alcătuită, lipsa de orice studiu și de orice cercetare serioasă a cauzelor și a împrejurărilor istorice și economice al cărui rezultat eră.

Asemene cercetări erau într'adevăr, acum patruzeci de ani, anevoioase din cauza lipsei de material documentar adunat și publicat. Astăzi însă, publicații de tot feliul au adus la cunoștința publicului mii de documente privitoare la legăturile ce legau în vechime pe sătean cu pământul și cu stăpânul. Pe lângă aceste publicații, mai dispunem de

www.dacoromanica.ro

depozitele conținând zecimi de mii de acte ale Academiei Române și Arhivei Statului. Totuș literatura asupra istoricului chestiunii țărănești, dela legea rurală și până astăzi, se reduce la aproape nimic; epoca imediat anterioară reformei lui Cuza fiind mult mai bogată în această privință, deși broșurile alcătuind acea literatură se disting mai cu samă prin fraseologia lor deșartă.

Cred deci că lucrarea de față va umpleà un gol și va fi bine venită. Ea este rezultatul unor cercetări începute acum optsprezece ani prin câteva articole publicate în *Revista Nouă* și părăsite vreme îndelungată spre a fi reluate numai în urmă.

Ca și atunci, stăruesc și astăzi a căutà originile legăturilor dintre pământ, sătean și stăpân în dispozițiunile *Dreptului* sau *Obiceiului Românesc*. Istoria lor este istoria evoluțiunii acelui obiceiu sub înriurirea împrejurărilor politice și economice a țărilor noastre.

Se înțelege că părerile expuse de mine la 1888 au evoluat și ele față cu cunoștința de texte noue. Dreptul de *uzufruct* asupra hotarului satului, ce din capul locului îl atribuisem sătenilor, a devenit cevà mai mult decât credeam atunci, iar proprietatea ce o atribuiam stăpânului a devenit cu totul altcevà, preschimbându-se în *judecie*. Am arătat în *Cronica Vascanilor* cât de mult greșisem când conchisesem că *pământul* erà numele ce se dădea *jireabiilor* în Țara-de-Jos. Iar acuma în urmă, am constatat că numirea de *jireabie* se întrebuințà nu numai în Bucovina și în Țara-de-Sus ci și în Țara-de-Jos.

N'am pretențiunea să fi făcut cevà perfect sau definitiv, lucrarea de față are nevoie de complectări și lămuriri în multe locuri; poate, pe ici și coleà, de oareșcari îndreptări. Doresc ca ele să se producă cât mai curând și cât mai multe, nimè nu se va grăbì să admită pe acele

www.dacoromanica.ro

întemeiate mai voios decât mine Mărturisesc însă că mă măgulesc cu nădejdea că, plecând dela *Obiceiul Românesc,* am pus chestiunea pe terenul ei adevărat.

Inainte de a termină îmi rămâne a împlini o datorie aducând aici prinosul meu de recunoştinţă Domnului Dimitrie C. Sturdza (Şcheianul), lucrătorului modest dar harnic şi stăruitor, vrednicului urmaş al unui lung şir de boeri mari moldoveni iubitori de carte şi de trecutul neamului, care a muncit ani pentru a adună şi a copià bogatul material de documente relativ la chestia ţărănească, alcătuind 20 volume manuscrise, ce se află astăzi în posesiunea Academiei Române. Documentarea acestei cărţi este în mare parte luată din acea colecţiune tără de care numai cu greu aş fi putut s'o alcătuiesc. Dacă i se va găsì vre un merit, o parte însemnată dintr'însul revine cu bună samă Domnului Sturdza-Şcheianul.

Bucureşti, 20 Decheinvrie 1906.

www.dacoromanica.ro

INDREPTARI

La pagina 261, se lămureşte că ultimul document din nota 2 se află la Academia Română, Pachet VIII, 254.

La pagina 301, atât în titlul paragrafului 2 cât şi în textul acelui paragraf, să se cetească Alexandru Ion Mavrocordat în loc de Alexandru Constantin Mavrocordat.

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

DESPRE ALCĂTUIREA NEAMULUI ROMÂNESC

Puţine chestiuni istorice au dat loc la polemice mai înverşunate decât acele ce s'au născut între scriitorii germani, slavi, unguri şi români în privinţa stăruinţii coloniilor romane în Dacia Traiană.

Discuţiunea începută de mult a degenerat în ceartă furioasă în urma scrierii lui Rösler: *Românische Studien* care a dat loc la refutările D-lor Pič şi Xenopol şi la scrierile pătimaşe ale d-lor Hunfalvy şi Tomaschek. De o bucată de timp însă putem constata că între părţile beligerante urmează un armistiţiu consimţit în mod tacit, a cărui cauză ar puteà prea bine fi oboseală luptătorilor şi lipsa de argumente noue de o parte şi de alta.

Istoricul chestiunii fiind încă în mintea tuturor mă voiu dispensà de a revenì asupra lui, mulţămindu-mà a reamintì că deşi duşmanii continuităţii *presupun* cu toţii o *emigrare* a elementului român din peninsula balcanică peste Dunăre, ei nu sunt uniţi asupra epocei în care această *emigrare* ar fi avut loc.

Sulzer [1]) o pune în secolul al XIII-lea şi Engel [2]) în al IX-lea. Miklosich crede că pe la finele veacului al V-lea invaziunile Slavilor ar fi provocat printre Românii, formaţi ca popor

[1]) F.I.Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Dacien*,. II, § 101-104.

[2]) I. C. Engel, *Commentatio de expeditione Trajani ad Danubium, de origine Valachorum. Geschichte der Moldau u. Walachei.*

www.dacoromanica.ro

în Moesia, un îndoit curent de emigrare, mergând unii spre Sud, în Macedonia, alţii spre Nord, în Dacia Traiană.

Rösler pune emigrarea Românilor pe la finele secolului al XII-lea, părere care este împărtăşită şi de Hunfalvy. Tomaschek, care dintăiu fusese duşmanul decis al teoriei emigrării, iar pe urmă se făcu cel mai aprig apărător al ei, pune începutul ei la finele secolului al XI-lea.

Este însă de observat că, deşi apărători înverşunaţi ai teoriei emigrării, niciunul din aceşti scriitori nu ne dă o singură *dovadă directă* despre această emigrare, nu ne citează măcar două linii în cari să fie vorba despre o emigrare a Românilor: toţi o presupun.

Cel dintăiu, care ni dă o mărturie directă, deşi cam „încurcată în hainele legendei", precum o mărturiseşte însuşi, este un partizan al continuităţii, D. Onciu, în studiul întitulat: *„Dare de seamă critică despre „Teoria lui Rösler", studii asupra stăruinţii Românilor în Dacia Trajană de A. D. Xenopol"* [1]).

D-sa ne aduce ca mărturie cartea a II-a a miraculilor Sfântului Dumitru, scrisă pela începutul secolului al IX-lea şi care conţine ştirea următoare: „Slovenii şi Avarii devastând aproape tot Iliricul şi Tracia, până la zidurile Bizanţului, *duseră toată populaţiunea de aici dincolo de Dunăre, în partea spre Panonia ce avea de capitală Syrmium.* Aici haganul Avarilor aşează tot poporul captiv ca şi supus, care amestecându-se cu Bulgarii şi Avarii şi cu ceilalţi păgâni şi înmulţindu-se prin copii, crescu în popor foarte estins şi mare. Iar fiii păstrară dela părinţi firea neamului lor şi datinele romane precum şi credinţa ortodoxă (?) şi sfântul botez. După ce trecură 60 şi mai bine de ani, devenind naţiune de sine stătătoare, haganul Avarilor le dete un principe numit Cubăr. Acesta desfăcându-se de hagan, porni cu poporul său spre ţara strămunilor lor, şi deşi haganul încercă să-i oprească, îl învinseră în mai multe bătălii şi, trecând Dunărea, merseră de se aşezară pe câmpul Ceramisului în Macedonia" [2]).

---

[1]) *Convorbiri Literare*, anul XIX, No. 7, pag. 596.

[2]) *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

D. Onciul mai observă, că: „această admigrare din dreapta Dunărei nu alteră caracterul de continuitate al elementului roman în Dacia Trajană, aşă că se păstră tradiţiunea despre originea Daco-Românilor din timpul dominaţiunii romane asupra acestei ţări“ [1]).

Credem deci că ar fi nemerit, ca pe lângă chestiunea stăruinţii Românilor în Dacia Trajană, să se mai puie încă una şi anume: *Primit-au oare Dacia Trajană, independent de rămăşiţile coloniilor rămase într'însa după părăsirea ei de către Aurelian, elemente romane din Peninsula Balcanică în număr însemnat ?*

Noi credem că, afară de mărturia adusă de D. Onciul, mai sunt şi alte texte cari permit a răspunde afirmativ.

Din cercetările lui Drinov [2]) ar rezultă că prima apariţiune a Slavilor în peninsula balcanică datează încă din timpul Impăratului Marcu Aureliu (161—180) când Costobocii prădară până la Elatea în Elada [3]). S'ar părea chiar că Dacia, după părăsirea ei de către Aurelian, n'ar fi fost stăpânită numai de Goţi, ci că de pe atunci s'ar fi aşezat în ea triburi slave. Cel puţin vedem *popoare sarmatice* independente pornind din Dacia Trajană pentru a întreprinde incursiuni prădătoare în Imperiu [4]). Iar începutul colonizării Peninsulei cu Slavi, ar fi fost făcut de Impăraţii Carus (283) şi Galerius (298) cari, în urma biruinţelor lor asupra Sarmaţilor, aşezară pe prinşii lor de războiu, în număr de mai multe sute de mii, în Iliria, Moesia, Tracia şi Panonia. Constantin cel. Mare primì peste 300,000 Sarmaţi în Imperiu, aşezându-i în Skitia (Dobrogea), Macedonia şi Ilria [5]). Insă slavismul Sarmaţilor fiind departe de a fi probat, însuş Schafarik negându-l, nu putem pune nici un temeiu pe această părere. Ceeace pare sigur este că în secolul al V-lea elementul slav erà dejà destul de însemnat în Peninsula Balcanică, de oarece la acea epocă constatăm, pe lângă numiri slavone de localităţi

---

[1]) *Ibidem*, pag. 599.

[2]) Drinov, Заселеніе балканскаго полуострово-Славянамн. Moscova 1873

[3]) Pausanias, IX, 34.

[4]) Drinov, *Op. cit.*, pag. 53.

[5]) *Ibid.*, pag. 49 şi urm.

www.dacoromanica.ro

şi demnitari imperiali de rang înalt cu nume slave[1]); în fine Împăraţii Iustin şi Iustinian erau fără îndoială de origine slavă.

Insă până la finele secolului al V-lea Slavii nu apar în Moesia, Tracia, Dardania şi Macedonia decât ca coloni romani aşezaţi pe acele locuri fără de voia lor. Numai după plecarea Ostrogoţilor în Italia încep ei a năvăli preste Dunăre, atât pentru a prădà peninsula cât şi pentru a-şi cuceri aşezări noue.

Năvălirile lor nu încetară decât în a doua jumătate a secolului al VII-lea, când coloniile lor se întindeau asupra întregii Peninsule, dela Dunăre până la extremitatea Peloponezului[2]).

Aceste năvăliri au fost mai frecuente şi mai cumplite în timpul lui Iustinian (527—565). Iată ce zice în această privinţă istoricul contemporan Procopiu: „In acel timp Iustinian ajunse la putere; Hunii (Bulgarii), Slavii şi Anţii devastară prin năvăliri aproape anuale, în modul cel mai crud, Iliricul, toată Tracia, Grecia, Chersonezul precum şi toate regiunile dela ţărmurile mării Ionice până la suburbiile Bizanţului. Cred că *în fie-care năvălire mai bine de două-sute de mii de Romani erau sau ucişi sau duşi în captivitate;* aşà că acele provincii semănau cu stepele Skitiei[3])". Această afirmaţiune a lui Procopiu mai este coroborată atât prin amănuntele ce le dă el când istoriseşte unele din aceste năvăliri cât şi din spusele celorlalţi istorici bizantini contimporani.

Pentru o mai bună lămurire a chestiunii voiu rezumà, după Schafarik şi Strittter, istoria năvălirilor slave în secolul al VI-lea.

*

O puternică armată de Anţi trecù în anul 527 peste Dunăre, dar fu bătută cu desăvârşire de Germanos[4]). După repeţite năvăliri din partea lor, comandantul Traciei, Chilvud, fù

---

[1]) Jirecek, *Geschichte der Bulgaren,* pag. 72—25.

[2]) *Ibid.*

[3]) Procop, *Hist. Aracana,* cap. 18, pass. 108, Ed. Niebuhr. Stritter, II, pag. 25, § 10.

[4]) Schafarik, *Slavische Alterthümer,* II, pag. 153—158. Procop, *Bell goth.,* III, cap., 4, p. 560 Stritter, II, p. 25, § 11.

www.dacoromanica.ro

trimis în anul 530 împotriva lor, şi le ţinù piept vitejeşte timp de trei ani, dar la urmă, în anul 533, năvălind cu o armată prea slabă în ţara lor, fu ucis. De atunci Slavii nu mai putură fi opriţi de a trece Dunărea şi de a devastà provinciile Imperiului [1]).

Pe atunci, după ce prin moartea lui Chilvud orice pericol despre Bizanţ dispăruse, izbucniră discordii intestine între Slavi şi Anţi. In descrierea amănunţită a acestor întâmplări, la invaziunile ce se reînoiră, sunt numiţi de Procopiu întâi Anţii (534—546), pe urmă Slavii. Aceşti de pe urmă fură bătuţi de Philimut, principele Herulilor [2]).

In anul 545 ei fac o năvălire în Tracia şi se întorc cu *o mulţime de captivi* [3]) în anul 548 Slavii năvălesc în Iliria şi pradă până la Epidamnos sau Dyrrachium, *ucigând şi ducând în captivitate, fără „deosebire de vârstă* [4]), *tot ce le eşi înainte.* In anul 550 o ceată slavă numai de 3000 de oameni, care trecù Dunărea şi Hebrus (Maritza) şi pustiì Tracia şi Epirul, nu găsì mai nici o rezistenţă serioasă. Parte dintrînşii se făcură stăpâni prin meşteşug asupra oraşului Toperus, astăzi ruinele Boar-Kalesi pe Marea Egeă. Procopiu descrie cruzimile comise de Slavi atât cu ocazia cuceririi acestui oraş cât şi aiure, în Tracia şi Iliria. Numai la Toperus uciseră cincisprezece mii de bărbaţi *şi luară copiii şi femeile în robie,* însă în tot decursul acestei năvăliri *ei ridicară iarăş tot ce le eşì înainte fără nici o distincţiune de vârstă* [5]), ucigând împreună cu turmele lor, pe acei cari nu-i mai puteau duce în captivitate şi *întorcându-se în ţara lor cu nenumărate mulţimi de robi* [6]).

In anul următor (551), numeroase cete de Slavi ameninţară Tesalonicul (slav. Selim), însă respinse de Germanos se retraseră, prin munţii Iliriei, în Dalmaţia. In acelaş timp alţi

---

[1]) Procop, *Bell. goth.,* III, cap. 14, p. 496. Stritter, II, p. 25—26.
[2]) Procop, *Bell. goth.,* cap. 13, p. 494, cap. 14, p. 496
[3]) *Ibid.* p. 497. Stritter, II, p. 27.
[4]) Procop, *Ibid.,* cap. 13, p. 532. a. c. 548. Stritter, II, p. 34—37.
[5]) Procop, *Ibid.,* c. 38, p. 556—57.
[6]) Stritter, II, p 37

www.dacoromanica.ro

Slavi, împinşi după părerea Bizantinilor de Goţi, năvăliră în Dalmaţia, şi împărţindu-se în trei cete pustiiră Grecia în mod înfricoşat, iernând chiar într'însa şi *adunând nenumăraţi captivi.* La Adrianopole fură loviţi de generalul imperial Scholasticos, însă îl învinseră şi ajunseră până la zidiul cel lung, ridicat de împăratul Anastase pentru ocrotirea Ţarigradului, pustiind tot de jur împrejur. La întoarcere, Romanii îi atacară şi reuşiră a le luà înapoi parte din captivi, însă barbarii se *reîntoarseră în ţara lor cu restul prăzii* [1]).

In anul 552 o mare mulţime de Slavi prădă Iliria, fiind spre acest sfârşit transportaţi pe vase peste Dunăre de Gepizii cari locuiau în Transilvania şi în Ungaria de Sud [2]). Generalii lui Iustinian fură bătuţi şi, după o prădăciune îndelungată, Slavii se reîntoarseră în ţara lor cu *o nenumărată mulţime de captivi* şi cu toată prada care o adunară [3]).

Procopiu istoriseşte că Iustinian ar fi ridicat din nou şi reparat, în contra Slavilor şi altor barbari, multe cetăţi la Dunăre, cari mai nainte servise de adăpost în năvălirile slave [4]).

Invaziunea Avarilor aduse pe Slavi în urîte încurcături, însă nu întrerupse năvălirile lor în Imperiu. In anul 558 Hunii (Bulgarii) şi Slavii năvăliră în Tracia, o prădară cu desăvârşire *luând o mulţime de robi* [5]), trecură peste zidul pe jumătate căzut al lui Anastase şi îngroziră Ţarigradul. Bătură pe Bizantini la oraşele Zurulos (astăzi Ciorli) şi Arcadiopolis şi se retrasseră numai când Impăratul ameninţă să le împiedice trecerea Dunărei cu flota sa [6]). Atunci Bizantinii nu mai fură supăraţi de Slavi vre-o câţivà ani. Tocmai între anii 565—578 ei istorisesc despre o isbucnire de ostilităţi între Slavi şi Avari.

Neatârnarea Slavilor (de Avari) pare a rezultà şi din faptul că solul lui Bajan, care ceruse dela Impărat trecerea liberă

---

[1]) Procop, *Bell. goth.*, IV, 25 p. 637—639.

[2]) *Ibid.*, Stritter, II, p. 40.

[3]) Procop, *De aedif.*, IV, 7, p. 66.

[4]) Stritter, II, p. 39.

[5]) Theophanes, p. 197—198. Stritter, II, p. 42. Cedrenus T. I, p. 386—387.

[6]) Theophanes, p. 197, 19. Stritter, II, p. 44.

www.dacoromanica.ro

prin Iliria şi Moesia fù, la întoarcerea sa, surprins şi ucis de Slavi cari năvălise în Iliria [1]).

In anul 581, Tracia fu prădată de o sută de mii de Slavi [2]) şi Impăratul Constantin Tiberiu fu silit să ceară ajutorul haganului Avarilor [3]).

In anul 583, Slavii ajunseră până la zidul cel lung, aproape de Bizanţ, prădând şi *robind* în lung şi în lat [4]). Commentiolos, şeful oştirii romane, reuşi, după trei bătălii, să-i gonească din Astica şi să le ieà înapoi mare parte din pradă şi captivii cei mai aleşi [5]). Ceea ce nu împiedecă ca Tracia să sufere o nouă pustiire în anul 587 [6]).

După cucerirea oraşului Syrmium (azi Mitrovitza) de către Avari, căzù preponderenţa Slavilor în Ungaria de Sud şi nu încape îndoială că ei deveniră supuşi Avarilor. Când haganul făcù în anul 591, pregătiri pentru un răsboiu în contra Bizantinilor, Slavii, după ordinile lui pregătiră şi ei vasele trebuitoare pentru trecerea Savei [7]). Pe acea vreme avù loc lovirea ce ar fi făcut-o 5.000 de Slavi asupra Tesalonicului şi despre care se vorbeşte în viaţa Sfântului Dumitru [8]).

Cevà mai târziu, după aceeaş sorginte, haganul Avarilor ar fi condus o nenumărată armată de Slavi supuşi Avarilor în contra Tesalonicului, care fu împresurat opt zile cu 50 maşini de răsboiu [9]). Aici se opriră incursiunile în Macedonia a Slavilor ce erau supuşi Avarilor. Cu totul altfel însă Slavii liberi din Moldova şi Ţara-Românească. In anul 592 Priscos fu trimis în contra lor pentru a-i supune în propria lor ţară. Vedem din cearta iscată între dânsul şi haganul Avarilor că Grecii priveau

---

[1]) Menander, p. 124. Stritter, II, 49

[2]) *Ibid.*, p. 124, 164, 165. Stritter, II, 47.

[3]) Menander, 127—129. Stritter, II, 49—50.

[4]) Theophylactus Simokatta, 4, I, c. 6, 7, p. 17, 18. Theophanes Anastasius apud Stritter, II, p. 51—52.

[5]) Stritter, II, p 53.

[6]) Theophyl., III, 4. Stritter, II, 53.

[7]) Stritter, II, p. 55. Theophylastus, 4, VI, c. 3, 4, p. 147, 148. Theophanes, 87, lit. *a*, 88, 89 şi sq

[8]) Vita S. Demetrii, in Acta Sanctorum, IV, Brusselą 1780.

[9]) Vita S. Dem., c. 107—148.

www.dacoromanica.ro

pe Slavi ca un popor slobod şi neatârnat de Avari [1]). Priscos trecù Dunărea, surprinse pe generalul slav Radgost, îi luă mulţi prinşi şi-i trimise la Bizanţ sub conducerea unui oricare Tatimir (după numele său un Slav)! A doua zi, Alexandru, unul din generalii greci, se încercă în zadar să atace pe Slavi în aşezările lor neaccesibile după ce trecù Ilivakia sau Ilovaci (astăzi Ialomiţa), până ce un Gepid trădător conduse pe însuş Priscos, prin păduri şi stufării, la aşezarea Regelui (ῥὴξ) său Mužok (Μουσωκιος), care se află pe râul Paspirius (poate Buzăul de astăzi; cnf. Pasiaces la Ptolemeu) [2]).

In anul 595, o mică ceată de Slavi prădă oraşele Saldapa, Akys şi Skopi; însă la întoarcere ei fură cu totul nimiciţi în tabăra lor de generalul grec Petros [3]). In anul 596, când Slavii ameninţară iarăş Bizanţul, Petros fu iarăşi trimis în contra lor. Slavii căutară să le împiedece trecerea peste Dunăre, însă după moartea căpeteniei lor, Pirogost, se retraseră peste Ilivakia.

*

Vedem că această expunere a invaziunilor slave în Peninsula Balcanică în veacul al VI-lea este făcută de Schafarik pe baza mărturiilor scriitorilor contimporani Procopiu, Menandru, împăratul Mauriciu şi Ţheophylact Simokatta.

Din ele rezultă că, în tot cursul secolului al VI-lea, Tracia, Iliria, Moesia, Macedonia, Tesalia şi chiar Elada au fost prădate, mai în fiecare an, de Slavii ce locuiau peste Dunăre în Dacia Traiană.

Cel mai însemnat din scriitorii citaţi de Schafarik, Procopiu, ne spune lămurit că fiecare incursiune a Slavilor costă Imperiului viaţa sau libertatea a 200000 supuşi.

Este un fapt ştiut şi netăgăduit că popoarele barbare, în incursiunile lor prădătoare, nu se mulţumiau a luà cu ele banii, obiectele de preţ şi turmele locuitorilor ţării prădate, dar că o mare parte a prăzii erà alcătuită chiar de acei locuitori cari erau duşi captivi în ţara năvălitorilor.

---

[1]) Theophyl., VI, 6. Stritter, II, 55—56.
[2]) Theophyl., VI, 6, 7, 8, 9. Stritter, II, 56—61.
[3]) Theophyl., VII, 2. Stritter, II, 63—64

www.dacoromanica.ro

Acest obiceiu s'a conservat în ţările slave şi în tot Orientul până la finele evului mediu; incursiunile vechilor noştri Domni în Ungaria şi Polonia ni-o dovedesc îndestul. Cronicile noastre sunt pline de asemenea exemple [1]), şi Ureche ne spune că numai din expediţiunea făcută de Ştefan cel Mare în Polonia, în anul 1498, el a adus *o sută de mii de robi* în Moldova unde i-a şi aşezat [2]).

Pustiirile Slavilor au fost atât de desăvârşite încât constatăm că în veacul următor populaţiunea romanizată a Imperiului este înlocuită, în Moesia aproape exclusiv, şi în celelalte provincii în cea mai mare parte de Slavi [3]). Ei fiind un popor care făceà plugărie [4]), aveau nevoie de robi pentru a-i ajutà la munca câmpului, mai ales în acea epocă când o mare parte din populaţiunea lor validă erà întrebuinţată în fiecare an în incursiuni peste Dunăre

Am puteà deci conchide, numai din faptul năvălirilor necontenite ale Slavilor în Peninsulă în curs de un secol, că Dacia Traiană a primit în acel period o mare parte din populaţiunea Moesiei, Traciei, Iliriei, Macedoniei şi a Tesaliei.

Admiţând chiar că cifra lui Procopiu ar fi exagerată, şi că captivii ar fi intrat numai într'o mică proporţiune în cifra care alcătuià pierderea de populaţiune a Imperiului în fiecare an, în urma acestor năvăliri ale Slavilor, este totuş mai presus de îndoială că adaosul de populaţiune primit de Dacia Traiană, din acest fapt, în cursul unui secol, a trebuit să fie de mai multe sute de mii.

Peninsula Balcanică, a cărei populaţie scăzuse mult în urma războaielor prin cari o cucerise Romanii, primise chiar dela începutul dominaţiunii romane numeroase colonii, şi romanizarea elementelor tracice merse repede. Grecul Pricos Paniata, care precurse în secolul al V-lea toată Peninsula cu prilejul soliei lui la Huni, ni asigură că atât limba oficială cât şi limba vorbită în casă de locuitori erà cea latină. Prin urmare acele

---

[1]) Kogălniceanu. *Letopiseţe*, I., p. 155, 156, 175, 182, 194.
[2]) *Ibid.* p. 174
[3]) Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 92—94. şi p. 126.
[4]) Schafarik, *Slavische Alterthümer*, I, 23, p. 537.

www.dacoromanica.ro

sute de mii de locuitori din Moesia, Tracia, Iliria, Macedonia şi Tesalia, duşi peste Dunăre în captivitate de Slavi, în urma încursiunilor lor în Imperiu, *erau un element roman.*

Iată deci un răspuns afirmativ la întrebarea pusă mai sus, şi acest răspuns nu este bazat pe o presupunere, ci pe textul clar şi lămurit al unui istoric de valoare, coroborat prin mărturia celorlalţi contimporani.

Este un lucru de mirare ca Schafarik şi Miklosich, cari amândoi s'au ocupat de origina Românilor, să nu fi gândit la urmările ce se puteau trage, atât din cuvintele lui Procopiu, cât chiar numai din faptul nenumăratelor năvăliri prădătoare ale Slavilor în secolul al VI-lea în Imperiul Orientului. Imprejurarea este cu atât mai neexplicabilă că Schafarik se întemeiază mai ales pe Procopiu pentru a face istoricul acestor nănăvăliri, şi că Miklosich, din motive limbistice, *presupune* o emigrare a elementelor romanizate din Peninsulă peste Dunăre, pe la finele veacului al V-lea, adică cam pe la aceeaş epocă.

Roesler zice că, în urma năvălirilor slave, populaţiunea Peninsulei fusese redusă cu desăvârşire prin *măcelăriri* (Niedermetzelungen) şi *târâri continue* de pe locurile lor (fortgesetzte Wegschleppungen[1]). Insă nu ne zice, sau poate *nu voeşte* să ne zică, *unde* a fost târâtă acea populaţiune romanizată pe care o vedem înlocuită încă dela finele veacului al VII-lea, în unele provincii din Peninsulă, prin alta exclusiv slavă [2]).

După ce vom fi cercetat cum şi în ce împrejurări Dacia Traiană a fost ocupată de Slavi, vom căutà să ne dăm seamă despre urmările aducerei în această provincie a elementelor romanizate din Moesia, Illiria, Tracia, Macedonia şi Tesalia.

*

[1]) Roesler, *Romänische Studien*, p. 74.

[2]) Asupra romanizării elementelor autohtone dela Dunăre şi din Peninsula Balcanică vezi: „*Römer und Romanen in den Donauländern* de *Iulius Iung*. Nu poate există nici umbră de îndoială că în secolul al V-lea romanizarea acestor elemente era un fapt îndeplinit şi că, cu puţine excepţii (s. e. Albanezii), Peninsula Balcanică, Panonia şi toate ţărmurile dunărene precum şi Alpii, erau locuite de populaţiuni cari toate vorbiau aceeaş limbă, aveau aceleaşi instituţiuni şi aproape aceleaşi moravuri.

www.dacoromanica.ro

Este admis că emigrarea Goţilor de pe ţărmurile Mării Baltice, unde erau aşezaţi de mai bine de patru secoli, spre Marea Neagră, a început în a doua jumătate a secolului al II-lea după Hristos. Locurile părăsite de ei fură imediat ocupate de Slavi cari în regiunea Vistulei înaintară spre apus, pe când cei ce locuiau pe ţărmurile Mării Negre fură împinşi spre răsărit de Goţi cari se stabiliră în locul lor.

In acelaş timp începuse mişcarea popoarelor fino-uralice la Ural, la Volga şi la Don, spre apus, astfel că Slavii se găsiră strâmtoraţi între naţiunile germanice de o parte şi acele fino-uralice de alta. Războaiele dintre Romani şi Goţi în secolul al III-lea, în urma cărora Dacia Traiană fu părăsită de Aurelian şi ocupată de Vestgoţi, permiseră Slavilor să se întindă şi ei spre apus, ocupând locurile părăsite de Goţi. Iornandes, istoricul Goţilor, pretinde că toţi Slavii dela Marea Neagră ar fi fost supuşi Goţilor, ceea ce cu bună seamă este exagerat, deşi e probabil că triburile slave cari locuiau în megieşia imediată a Goţilor n'ar fi putut conservà neatârnarea lor faţă cu războinicii lor vecini [1]).

La începutul secolului al III-lea Dacia erà ocupată de Goţi şi Vandali. Vandalii, veniţi dela Elba, ocupau partea nordvestică a Daciei, malurile Mureşului şi ale Crişului. Insă nici ei nu o putură duce mult timp în bună înţelegere cu Goţii de către cari fură învinşi şi goniţi peste Tisa, în Panonia, unde Impăratul Constantin îi primì (335). Goţii se întinseră asupra Daciei întregi căreia îi dădură numele de Goţia ce-l păstră până la năvălirea Hunilor (375) [2]).

Hunii, după ce învinseră pe Ostogoţi cari locuiau în stânga Nistrului, intrară în Dacia unde bătură pe Atanaric şi pe Vestgoţi şi-i siliră să caute un adăpost în Carpaţi. Cea mai mare parte a naţiunii Vestgoţilor însă, sub conducerea lui Fritigern şi a lui Alavivus, fugì peste Dunăre şi obţinù voia Impăratului Valens de a se stabilì în Imperiu (376).

---

[1]) Schafarik, *Op. cit.*, I, p. 528.

[2]) Ammianus Marcellinus, 27, 4, istoriseşte expediţiunile Impăratului Valens, în 367—369, în Moldova şi Basarabia, în contra lui Atanaric.

www.dacoromanica.ro

După trecerea potopului hunic, Dacia fu ocupată de Ostgoţi cari găsiră în Transilvania (Caucaland) rămăşiţile Vestgoţilor ce se refugiase în munţi cu Atanaric, iar Slavii se grăbiră, sub presiunea popoarelor fino-uralice, să ocupe locurile părăsite de Ostgoţi. Tabla Peutingeriană, revăzută pentru cea de pe urmă oară sub Teodosiu Cel Tânăr (423), pune locuinţele *Venezilor Sarmaţi* la ostul Alpilor Bastarnici (Carpaţi) şi acele ale *Venezilor* la Marea Neagră, între Dunăre şi Agalingus [1]).

După moartea lui Attila (453), vedem pe Ostgoţi stabiliţi în Panonia, dela Vindobona până la Syrmium; iar în Dacia, dela Marea Neagră până la Tisa, se ridică puterea Gepizilor, şi ţara stăpânită de dânşii se numeşte: Gepidia [2]).

In urma plecării Ostgoţilor în Italia (488), Gepizii înaintează şi ei spre apus şi Slavii, în urma unei noue presiuni exercitată asupra lor de către Bulgari, ocupă Dacia.

Deşi din scrierile Bizantinilor contemporani putem constata numai ocuparea de către Slavi a malului nordic al Dunărei de jos, a şesului Munteniei, a Moldovei de jos şi a Basarabiei, dar toponimia ţărilor noastre ne aduce dovezi neîndoelnice că cea mai mare parte a Daciei Traiane a trebuit să fie stăpânită de ei, marea majoritate a numirilor noastre geografice fiind slave. De unde putem conchide cu siguranţă că Slavii au ocupat Dacia întreagă, cu excepţiunea regiunei cuprinse între Olt şi Tisa cu partea apusană a Ardealului unde predomneşte nomenclatura română, unde colonizarea romană a fost mai intensivă şi care nu se poate constată că ar fi fost ocupată vreodată de Barbari [3]).

De aici rezultă că Slavii, când s'au stabilit în Dacia, au găsit-o pustie, afară de colţul în munţii căruia se crede că se adăpostise rămăşiţele colonielor lui Traian. Se pare că împinşi

---

[1]) Schafarik, *Op. cit.*, I, p. 529.

[2]) Iornandes, *Get*, c. 50. Datia, quae modo Gepidia ascribitur: în qua nunc Unorum gens habitare dinoscitur. *Ibid.*, Gepidia, ubi modo Uni qui et Avari inhabitant.

[3]) Hasdeu, *Istoria critivă a Românilor*, 1, pag. 306. D. Onciul, *Dare de seamă critică despre „Teoria lui Roesler"* de A. D. Xenopol în *Conv. lit.*, anul XIX, No. 2.

www.dacoromanica.ro

de Bulgari şi de celelalte popoare fino-uralice, au trebuit să ocupe Dacia imediat după plecarea Goţilor şi a Gepizilor.

Caracteristica popoarelor slave faţă cu Germanii şi cu naţiunile fino-uralice (Huni, Bulgari şi Avari) este mulţimea lor, fapt asupra căruia toate izvoarele contimporane sunt de acord [1]). Că acei cari au ocupat Dacia la finele secolului al V-lea erau foarte numeroşi nu ne putem îndoi când vedem că Peninsula Balcanică a fost colonizată de dânşii, dela Dunăre până la capul Matapan, afară de Bosnia, Herţegovina şi Sârbia cari au primit de aiure cea mai mare parte din populaţiunea lor slavă [2]).

Se nasc însă acum întrebările: Populaţiunea slavă ce s'a stabilit la finele veacului al V-lea în Dacia, erà oare ea în contact imediat cu restul gintei slave ? Invaziunile în Imperiu şi colonizarea Peninsulei fost-au opera întregului neam al Slavilor sau numai a acelora ce se stabilise în Dacia?

Cred că se poate susţine: *că Slavii stabiliţi în Dacia au fost izolaţi de restul neamului lor şi că atât*

---

[1]) Iung, *Roemer und Romanen in den Donauländern,* p. 228.

Iornandes, *Get.*, 5. Venethorum natio *populosa. Ib*, 23. Hermanaricus in Venethos arma commovit, *qui quamvis armis despecti sed numerositate* pollentes, primum resistere conabantur, sed *nihil valet multitudo imbellium.*

[2]) Croaţii fură chemaţi de Impăratul Heraclios care le cedă Dalmaţia cu condiţiune ca, după ce vor fi izgonit pe Avari cari pusese stăpânire pe dânsa, să recunoască suzeranitatea Imperiului. Croaţii, sub conducerea a cinci fraţi şi două surori, intrară în Dalmaţia cu mare putere şi o cuceriră după o luptă crâncenă de mai mulţi ani. Tot pe acel timb, Sârbii a căror ţară se hotărà cu Croaţia Albă sau Mare, cerură locuinţe dela Heraclios, care le desemnă o bucată de loc în Tesalia, lângă oraşul Serbitza. Insă acele locuri nu plăcură Sârbilor cari, cu voia Impăratului, plecară înapoi spre ţara lor. Inainte de a trece Dunărea însă se căiră de ceea ce făcuse şi, prin mijlocirea comandantului imperial din Belgrad, obţinură dela Heraclios, în ostul Dalmaţiei, locuinţe udate de râurile Drina, Bosna şi Wrbas şi cari se aflau încă sub stăpânirea Avarilor. Sârbii goniră pe Avari şi se lăţiră dela Sava până la Marea Adriatică. Schafarik crede că Croaţii au fost aduşi de Heraclios pe la 634 iar că Sârbii au venit pe la 636.

Schafarik nu crede că Dalmaţia să fi primit elemente slave statornice înainte de venirea Croaţilor, dar în mare parte din teritoriul ce fu ocupat de Sârbi erau stabilite de mai nainte numeroase colonii slave. (Schafarik, *Slavische Alterthümer,* II, 31, p. 237—241).

www.dacoromanica.ro

năvălirile slave în Imperiul din Orient cât şi colonizarea Peninsulei sunt făcute numai de dânşii, fără ajutorul fraţilor lor din Rusia şi din Polonia.

Această părere o întemeiez pe următoarele fapte:

Slavii cari au ocupat Dacia au fost dintâiu izolaţi de restul neamului lor prin năvălirile Hunilor (375). Hunii, venind din Asia, după ce loviră pe Ostgoţi la Don şi Nipru, năvăliră în Panonia prin trecătorile Carpaţilor septentrionali şi prin Dacia, izolând astfel cu totul pe Slavii cari trăiau la Marea Neagră şi la gurile Niprului de grosul neamului lor care locuiă în centrul Rusiei actuale, întinzându-se spre vest până la Oder. Nu ştim dacă această izolare a fost numai vremelnică sau dacă ea a continuat în tot timpul cât a ţinut puterea Hunilor. In orice caz contactul între Slavii dela Marea Neagră şi ceilalţi nu a putut să fie pe atunci decât foarte slab, căci locul prin care puteau comunică, adică triunghiul între Niprul superior şi Carpaţi, erà ros despre ost de către popoarele urale-finice, iar despre vest de către Huni, Suevi, Heruli şi de rămăşiţele popoarelor gotice. Este prin urmare foarte puţin probabil ca Slavi dela Nord să fi venit în număr însemnat să se aşeze printre fraţii lor dela Marea Neagră.

După plecarea Ostgoţilor în Italia (488)[1]) şi stabilirea Slavilor în Dacia, Bulgarii înaintând şi ei spre vest şi ocupând locurile părăsite de Slavi, s'a putut restabili un contact între ambele ramuri slave prin Bucovina şi nordul Basarabiei actuale. Insă acestui contact i-a pus capăt fără îndoială năvălirea Avarilor (558—559) în Panonia prin valea Niprului şi trecătorile Carpaţilor septentrionali. Avarii, cari stabiliră centrul puterei lor în Panonia, ţinură pe Bulgari sub stăpânirea lor până în anul 641, când Cubrat, domnul Bulgarilor, reuşi să scuture jugul lor, şi să-i gonească din ţara lui[2]). Insă Slavii din Moldova şi Muntenia rămăsese independenţi de Avari[3]); prin urmare este ve-

[1]) Bulgarii cari locuiau între Don şi Volga, în aşà numita „Bulgaria Mare", aveau de mult ochii aţintiţi asupra provinciilor Imperiului bizantin; ei năvăliră peste Dunăre pentru întâia oară în 487. Schafarik, *op. cit.*, II, 29, p. 162.

[2]) Theophanes, p. 463. Anastasios, p. 95, Stritter, II, pag. 501.

[3]) Menander, p 124. Stritter, II. 49.

www.dacoromanica.ro

derat că stăpânirea Avarilor se întindeà asupra Panoniei, Galiţiei, părţi din Polonia şi Rusia actuală până pe ţărmurile Nistrului inferior unde locuiau Bulgarii. Acest fapt este coroborat şi prin cronicele ruseşti cari istorisesc despre neajunsurile ce sufereau Dulebii cari trăiau pe malurile Bugului dela Avari [1]). Puterea Avarilor a fost zdrobită de Carol cel Mare în anul 791, însă în urma lor veniră Cazarii (pe la 800). Colonizarea peninsulei balcanice cu Slavii fiind desăvârşită în a doua jumătate a secolului al VII-lea, *constatăm că această colonizare a Peninsulei* (afară de parte din Sârbia, Bosnia şi Dalmaţia), *a fost opera Slavilor ce ocupaseră Dacia Traiană după părăsirea ei de către Ostgoţi şi Gepizi, fără ajutorul altor elemente slave.*

*

Slavii erau un popor cu totul primitiv, iar Tracii romanizaţi cari primise adaosul a numeroase colonii din întreaga lume romană, erau în contact, din timp imemorial, cu poporul cel mai civilizat din lume, cu Grecii, şi trăiau de cinci secole sub legile romane şi sub influenţa directă a civilizaţiunii romane. Dacă în contactul acelei civilizaţiuni au trebuit să piarză din energia caracteristică a neamului lor [2]), nu poate încăpeà nici o îndoială că acest element roman erà superior Slavilor din toate punctele de privire, afară de acel al forţei brutale ce aceştia din urmă o datorau numărului lor. Inrîurirea ce au trebuit s'o exercite asupra Slavilor n'a putut să fie decât foarte mare şi a fost puternic favorizată de diferite împrejurări.

Deşi aduşi captivi preste Dunăre de năvălitori, Romanii nu rămâneau robi timp îndelungat.

„Procopiu spune despre Slavi că nu sunt nici răutăcioşi, nici şireţi, dar franci şi binevoitori. Mauriciu zice că erau bine dispuşi către străini. Toţi Slavii, dela căpetenia cea mai înaltă până la cerşitorul cel de pe urmă, se bucură în patria lor de aceleaşi libertăţi... Printre cele mai vechi principii de drept ale Slavilor erà acela că orice prins de răsboiu slav, ori în a cui pu-

[1]) *Chronique dite de Nestor,* édition L. Léger, p. 8—9.
[2]) Herodot, V, 3

www.dacoromanica.ro

tere s'ar află, să devie liber îndată ce va pune piciorul pe pământ slav, nimeni nu mai aveà vre-un drept asupra lui.

„Mauriciu ne raportează o procedare tot atât de umană în privinţa captivilor străini. Ei nu ţineau pe prizonieri în robie veşnică după modul altor popoare, dar după o curgere de timp îi lăsau liberi sau să se răscumpere şi să se întoarcă în ţara lor, sau să rămâie între dânşii ca amici şi ca oameni liberi“ [1]).

Împăratul Mauriciu, care a domnit dela 582 la 602, adică pe la sfârşitul năvălirilor slave, când numărul Romanilor transportaţi peste Dunăre erà deja mare, şi ale cărui oştiri făcuse mai multe expediţiuni în ţara Slavilor, aducând de acolo mai multe mii de prinşi, trebuià să fie foarte bine informat despre obiceiurile slave.

Vrea să zică că, fiecare *transport* de Romani aduşi în captivitate devenià liber după o trecere oarecare de timp şi că în secolul al VII-lea, când cea mai mare parte din Moesia, Tracia, Macedonia şi Tesalia, fiind aproape exclusiv locuite de Slavi şi în mare parte chiar stăpânite de ei, năvălirile slave conteniră, Dacia Traiană posedà o numeroasă populaţiune liberă de origină romană. Este puţin probabil că mulţi din Romani se vor fi folosit de facultatea de a se răscumpărà pentru a se întoarce la baştinele lor.

Trebuiau să se simtă mult mai în siguranţă la Slavi, unde erau bine trataţi şi priviţi ca egali, decât în Imperiu unde vedeau pe fiecare an pornind expediţiuni cari se întorceau încărcate de pradă şi târând după dânsele turme de Romani captivi, cari istorisiau compatrioţilor lor scenele de oroare prin cari trecuse. Intorcându-se în Imperiu, ştiau mai bine decât oricine că erau în primejdie de a fi ucişi sau robiţi din nou la cea dintâu năvălire; pe când la Slavi nu erau supuşi la nici o dare, în Imperiu ar fi căzut iarăş pradă abominabilei fiscalităţi imperiale.

Atât Slavii [2]), cât şi locuitorii provinciilor Imperiului pustiite de dânşii, erau popoare cari făceau plugărie şi după toate probabilităţile captivii au fost întrebuinţaţi la munca câmpului.

---

[1]) Schafarık, *op. cit.*, pag. 538—539.

[2]) *Ibid.*, I, pag. 557.

www.dacoromanica.ro

Plugăria Romanilor fiind, fără îndoială, mult mai perfectă decât acea a Slavilor, putem conchide că aducerea elementelor romane a trebuit să aibă o mare influenţă asupra Slavilor în punctul de privire agricol. Iar interesul agricol fiind la ei de mare importanţă, este firesc ca nouii veniţi, din capul locului, să fi câştigat o mare înriurire, care n'a putut decât să crească cu timpul, pe cât creştea şi numărul acelor dintr'înşii cari deveniau liberi.

Dar, pe când numărul elementului roman creştea din an în an, atât prin înmulţirea firească cât şi prin necontenitele adaosuri în urma năvălirilor necontenite în Imperiu, numărul elementului slav scădea. Căci, astăzi, în urma cercetărilor lui Drinov[1]), este dovedit că colonizarea peninsulei de către Slavi a mers paralel cu năvălirile lor.

Toată întinderea din marea Adriatică până în Rodop se numia în veacul al VII-lea Sclavinia, şi în anul 657 vedem pe Împăratul Constantin II făcând o expediţiune în Sclavinia (κατὰ Σκλαβινίας) [2]).

La Slavii de Nord ca şi la Slavii de Sud comunitatea de familie, *Zadruga,* formă baza vieţii comunale şi politice[3]). Casele lor se aflau la oarecare depărtare una de alta, aşa că fiecare familie locuia în mijlocul ogoarelor sale[4]). Dacă această alcătuire se potrivia foarte bine cu îndeletnicirile lor agricole, ea a fost fără îndoială una din principalele cauze de desţionalizarea Slavilor, favorizând mai ales acţiunea celui mai puternic agent de înriurire a elementului român: *femeia română.*

Iată ce zice Rösler, care cu bună seamă numai de parţialitate către neamul nostru nu poate fi acuzat, despre femeia română:

„In ţările cu o populaţiune amestecată, unde mai putem observă pe Român şi astăzi, s. e. în Albania şi în Macedonia, numai băietul român învaţă limbele străine vorbite în localitate: albaneză, greacă ş. a.; fetele nu le învaţă, ci se ţin cu

---

[1]) Drinov, *op. cit.*

[2]) Theophanes, p. 288. Stritter, II, p. 73.

[3]) Jirecek, *op. cit.*, p. 96—98.

[4]) Schafarik, *op. cit.*, I, p. 537.

www.dacoromanica.ro

cerbicie exclusiv de limba lor maternă. Insă, dacă neamul român în genere este frumos, apoi femeia română se deosebeşte mai ales prin frumuseţa ei şi este peţită cu stăruinţă de bărbaţii slavi. Care este urmarea? Romînca, care nu condescendează să înveţe limba slavă, sileşte pe bărbat cu toată casa lui, care este slavă, să înveţe româneşte din cauza ei. Desnaţionalizarea a numeroşi Slavi prin propaganda atât de puternică a femeii române, care se poate observă şi azi, s'a operat cu tot atâta succes în cursul veacurilor, şi precum a adus mult sânge slav printre Români asemenea a cauzat o sporire imensă în numărul lor" [1]).

Dacă fetele şi nevestele române din Macedonia sunt astăzi frumoase, nu avem deloc temeiu de a crede că femeile Tracilor romanizaţi de pe aceleaşi locuri erau mai puţin plăcute în secolul al VI-lea.

Dacă ele sunt peţite cu stăruinţă astăzi de Slavi al căror grad de cultură este acelaş ca al Românilor ce trăiesc lângă dânşii, apoi ce preţ şi ce atracţiune trebuiau să aibă pentru Slavii barbari din epoca lui Justinian femeile crescute sub influenţa civilizaţiunii greco-romane!

Ele trebuiau să fie preţuite de Slavii agricultori şi prăsitori de vite nu numai pentru farmecul lor, dar şi pentru meşteria lor în toate cele ce se atingeau de gospodăria casnică, în care Slavii aveau tot de învăţat. Dacă astăzi ele nu vor să înveţe limba slavă a bărbaţilor lor, apoi cu atât mai puţin trebuiau s'o înveţe atunci când se deosebiă şi mai mult de limba lor părintească încă liberă de slavisme.

Această influenţă a femeilor române a trebuit să fie mult mai puternică în *zadrugele* izolate, în câteş-care aflându-se mai multe căsnicii, puteau să se găsească mai multe împreună, decât ar fi putut fi în sate, unde elementul slav fiind mai compact, mai în contact zilnic, şi unde existând rudimente de viaţă publică ar fi putut opune o rezistenţă mai mare procesului de desnaţionalizare.

Acest proces a mai fost înlesnit prin două particularităţi

---

[1]) Rösler, *op. cit.*, p. 144.

www.dacoromanica.ro

recunoscute a caracterului slav, considerate de Schafarik ca defecte de căpetenie ale acestui neam:

„Intâiu veşnicele certe între dânşii; împărţiţi într'o mulţime de mici comune, Slavii trăiau fără grijă pentru prezent şi viitor, pentru gloria şi binele urmaşilor, neputincioşi de a se ridică vreodată spre un ţel politic mai înalt, de a se uni pentru reuşita unui scop comun, pentru a face să propăşească patria prin sacrificiul pasiunilor personale şi a o apără în contra duşmăniei străinului. Celălalt defect consistă în uşurinţa cu care primesc impresiuni străine şi oarecare propensiune spre imitaţie, care nu se mărgineşte la ceea ce este necesar; plecarea spre ce este străin a împins pe Slavi să prefere limbi şi obiceiuri străine limbii şi obiceiurilor strămoşeşti“ [1]).

Insă împrejurarea care a contribuit mai mult decât toate la desnaţionalizarea Slavilor în Dacia a fost fără îndoială scăderea desăvârşită a numărului lor prin colonizarea Peninsulei balcanice.

Am văzut mai sus că dacă un contact oarecare *a putut există* între Slavii din Dacia şi cei din Rusia şi Polonia actuală, în întâia jumătate a secolului al VI (deşi nu avem nici o dovadă că ar fi existat), năvălirea Avarilor a trebuit să-i puie capăt *şi că Slavii din Dacia au rămas cu totul izolaţi de restul neamului lor tocmai atunci când colonizarea peninsulei printr'înşii eră mai activă.*

Oricât de numeroasă va fi fost populaţiunea slavă primită de Dacia, *totuş este pozitiv că elementul slav, rămas în urma colonizării de către dânsul a Moesiei, o mare parte din Iliria, Epir, Tesalia, Tracia, Macedonia, până chiar şi din Elada, şi după pierderile însemnate suferite în luptele în contra Romanilor* [2]), *n'a putut decât să fie redus cu desăvârşire.*

Mai ales că toţi trebuiau să se tragă către ţările peninsulei de unde vedeau adusă aşă bogată pradă şi despre a căror clima şi bogăţii naturale auziau atâtea povestiri. Elementul slav rămas în Dacia eră deci slab în număr, fără coeziune, fără idee de Stat, lipsit de orice formaţiune politică.

---

[1]) Schafarik, *Op. cit*, I., 23, p. 542.

[2]) Procop, *Hist. arc.*, c. 18, p. 52—54. Strïtter, II, 2, p. 25.

www.dacoromanica.ro

In acelaş timp elementul roman creştea necontenit prin noue aduceri de captivi şi prin înmulţirea naturală a celor veniţi de mai înainte, care înmulţire era favorizată de împrejurarea că nefiind siliţi să ia parte la expediţiunile războinice ale Slavilor, nu erau expuşi la perderi în ucişi şi prinşi.

Existenţa simultaneă a altui element roman în regiunea muntoasă dintre Olt şi Tisa, format din rămăşiţile coloniei traiane, rămas în stânga Dunărei după părăsirea Daciei de Aurelian, n'a putut decât să grăbească acest proces de desnaţionalizare şi să contribue la contopirea elementelor slave şi romane în o formaţiune etnică nouă: **Românii.**

*

Aceleaşi cauze cari au avut drept rezultat desnaţionalizarea elementului slav din Dacia Traiană şi formaţiunea naţionalităţii române, au ocazionat desnaţionalizarea elementului roman din mai toată peninsula Balcanică în profitul Slavilor şi reducerea acestui element roman la câtevà zecimi de mii de suflete.

Populaţiunea romanizată din imperiul Orientului era redusă în mod simţitor încă din secolele al IV-lea şi al V-lea prin pustiirile barbarilor. Vestgoţii devastară (376—402) în mai multe rânduri toată peninsula, dela Bosfor şi dela extremitatea Peloponezului până la Dunăre. Hunii (442—447) prădară provinciile balcanice timp de cinci ani, distrugând 70 de oraşe, în urma lor veniră Sarmaţi, Skyri, Satagi, Alani. In fine Ostgoţii pustiiră în mod cumplit (474) Dardania, Moesia şi Macedonia.

Cea mai mare parte din populaţiunea rămasă fu măcelărită sau dusă în robie în timpul invaziunilor slave cari au ţinut mai bine de un secol, precum am putut constată din mărturiile contimporanilor bizantini. Elementul roman în Iliria, Dardania, Moesia şi Tracia s'a găsit faţă cu Slavii într'o situaţiune cu mult mai defăvorabilă decât acea care o aveà elementul slav faţă cu cel roman în Dacia. Erà cel puţin tot atât de redus în cât priveşte numărul, şi se găsià în trista poziţiune a cuceritului faţă de cuceritor; şi mai ales numărul Slavilor ce veniau în provinciile balcanice erà cu mult superior acelui al elementului roman care mai rămăsese.

www.dacoromanica.ro

Şi totuş vitalitatea acestui element a fost destul de puternică pentru a-i permite să poarte o luptă de mai multe secole pentru conservarea individualităţii sale, luptă care în Dalmaţia deabiă îşi vede sfârşitul în veacul prezent. In părţile unde acest element a fost mai compact şi unde în evul mediu formă Vlachia Mare şi Vlachia Mică, deşi cumplit de redus în număr, îl vedem subsistând până astăzi. Şi nu trebue trecut cu vederea că elementul roman din peninsulă a avut a se luptă în contra elementului slav format politiceşte şi organizat în state [1]).

Să ne rezumăm:

Din textele istoricilor bizantini constatăm că Slavii, în timpul năvălirilor lor în secolul al VI-lea, au transportat captivă, în Dacia Trajană, unde se stabilise, o parte însemnată a populaţiunii romanizate din Imperiul de Orient. Acel element roman introdus în Dacia, înmulţindu-se pe când elementul slav scădeă prin pierderi în răsboae şi mai ales prin colonizarea aproape a întregii Peninsule Balcanice, s'a unit cu rămăşiţile vechei colonii traiane care se refugiase în partea muntoasă a regiunii dintre Olt şi Tisa. In urmă, vitalitatea şi puterea de expansiune a acestui element roman reuşi să desnaţionalizeze aproape cu desăvârşire elementul slav, mai mare în număr decât el, însă lipsit de coeziune, formând astfel: **neamul românesc.**

In acelaş timp procesul invers se producea în Peninsula Balcanică: Elementul roman, redus prin devastările anterioare, redus iarăş prin măcelurile şi robirile Slavilor în secolul al V-lea, fu *înecat* în elementul slav; lipsit de coeziune şi fără altă formaţiune politică decât pe alocurea acea municipală, fu absorbat treptat de elementul slav care reuşise a formă două state puternice: Bulgaria şi Sârbia. Lupta începută de douăsprezece sec-

---

[1]) Sârbii formau dela venirea lor, în timpul Impăratului Heraclios (636), o provincie autonomă sub suzeranitatea Imperiului, împărţită în *Jupănii* administrate de câte un *Jupan*, care erà sub ascultarea *marelui Jupan* din Desniţa. După moartea lui Heraclios Sârbii se scuturară de orice vasalitate către Bizanţ.

Statul Bulgar fu întemeiat la finele veacului al VII-lea de către Asparuh, care supuse pe Slavii ce locuiau în Moesia, însă Bulgarii, popor de origine fino-uralică, după o curgere de două secole, fură cu totul desnaţionalizaţi de Slavi, rămânând numai numele lor.

www.dacoromanica.ro

cole s'a mântuit mai deunăzi în Dalmaţia; în Macedonia, unde elementul roman era mai compact, deşi în luptă cu doi duşmani, Slavii şi Grecii, deşi redus, — trăieşte şi astăzi[1]).

[1]) Această teorie, expusă acum şaptesprezece ani într'un articol din *Revista Nouă*, a avut în vremea din urmă cinstea să fie admisă, cel puţin în partea ei esenţială, de un istoric de valoarea d-lui N. Iorga, în *Geschichte des Rumänischen Volkes*, o cărte menită să răspândească cunoştinţa istoriei noastre în una din ţările cele mai culte ale Apusului. Iată ce zice D-l Iorga:

«.. ..Aber das genügt nicht um die beinahe vollstandige Aufsaugung des romanischen Elementes durch die Slaven — mit Ausnahme etlicher Reste in den Bergen, welche sich warscheinlich unter den einwanderden thessalischen Wlachen verloren, — zu erklären. Es kommt vielmehr noch ein Moment hinzu.

«Die Einfalle der Slaven, gerade wie diejenigen der Hunnen und noch viemehr als diese, hatten u. a. auch den Zveck *Sklaven* fur die Arbeit einzufangen; einmal helfen die Avaren den Byzantinern dadurch, dass sie die «romischen» Gefangenen der Slaven befreien (Menandros, Seite 334). Es ist eine Taktik die auch später von den walachischen Herrschern bezüglich der jenseitigen in den Kriegen mit den Türken befolgt wurde. Das Menschenmaterial war unzureichend; um die zahlreichen Dorfer wahrend die Zeit der kriegerischen Tatigkeit zu versorgen und zu bedienen waren neue Ansiedelungen notig, und so wuchs die romanische Bevolkerung am linken Donauufer, mit den Erfolgen der Slaven Schritt haltend, an. Andrerseits wurden unter Maurikios grosse Massen von Slaven auf den Reichsboden versetzt. Das waren zwei entgegengesetzte Stromungen die auf das gegenseitige Verhaltniss unter den slavischen und romanischen Uferbewohnern nicht ohne Einfluss geblieben sein können.

«Und es kam noch anderes hinzu. Wie es fur das Zeitalter Attilas durch Priscus bezeugt wird, zogen es viele, sehr viele von den schlecht geschützten, aber desto arger durch Steuern und Ausschreitungen der Beamten bedrückten Provinzialen vor, zu den Barbaren zu fliehen. Wahrend der thatsachlichen byzantinischen Verwaltung unter Justinian und später, als die Heerfahrten der maurikischen Generale auf Kosten der Donauprovinzen und Thraklens unternommen wurden — nur einmahl befahl der Kaiser aus Mitleid für die ausgesogenen Provinzen südlich der Donau, dass die Truppen sich aus den barbarischen κώμαι am linken Ufer und mit Nahrung versorgen sollten — gingen gewiss recht viele solcher Ubersiedelungen vor sich; die «romischen» Städte verodeten und nur ihr immer seltener erklingender Name blieb ubrig, während sich die einst slavischen Hofe in der Walachei immer mehr bevolkerten». (N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, p. 109).

Faptul că articolul meu din *Revista Nouă* nu este citat de D-l Iorga, îl atribuesc unei simple scăpări din vedere a învăţatului istoric.

www.dacoromanica.ro

CARTEA I

DREPTUL ROMÂNESC

CAPITOLUL I

DESPRE CNEJI ŞI VOEVOZI ŞI DESPRE DIFERENŢIAREA CLASELOR LA ROMÂNI

§ 1. Cele mai vechi menţiuni despre dreptul românesc şi despre cneji.

Cele mai vechi documente privitoare la Românii dela Nordul Dunării ni-i arată trăind, în toate ţările locuite de ei, sub un regim propriu al lor şi foarte vechiu, numit: *jus valachorum, jus valachicum, antiqua et laudabilis consuetudo valachorum,* ЗАКОН ВЛАШКИ [1]) sau ЗАКОН ВОЛОСКОН.

---

[1]) I Bogdan, *Despre cnejii români* în Analele Academiei Române, XXVI p. 34. Pič, *Die rumänischen Gesetze,* p. 13. Melhisedec, *Cronica Romanului,* I, p. 112.

1427. Sigismundus... quum autem (Olahi (aceĭ dela Deva) munimenta struendi et reparandi, aggeres fodiendi... juxta *antiquam et laudabilem consuetudinem* teneantur. (Conte Kémeny în Kurz, *Magazin für Geschichte Siebenbürgens,* II, p. 315).

1478. Iacobus de Marga et Rayn, Woywoda vice Bani Zewrimenses... Quod ipse praefatus Georgius duodecimo se personis sacramentum deponere teneatur *iuxta antiquam et approbatam legem districtuum volochicalium universorum.* (Pesty, *Olah Kerületek,* p. 82, în Densuşianu, *Monumente pentru istoria ţărei Făgăraşului,* p. 4, nota 2).

Nos Iacobus Gerlystey et Petrus Tharnok de Machkas Bani Zevrimenses... nullo ampliore documento edem partes sua allegata: *Jure volochie* requirente coram nobis probare potuerunt (*Ibid,* p. 136).

www.dacoromanica.ro

In capul lor vedem câteodată *Voevozi*, aproape totdeauna *cneji;* în Moldova, pe lângă aceştia: *juzi* şi *vatamani* [1]).

Cea mai veche menţiune despre cnejii români o găsim în cronicile ruseşti sub anul 1235 când, ne povestesc ele, Daniel Romanovici învinse şi prinse pe cnejii dela Bolochov, tributari ai Halıciului, alîaţi atunci cu Regele Bela al Ungariei [2]). Miklosich însă crede că Bolochovenii erau aşezaţi între Kiev şi Volhinia încă din anul 1130 [3]).

Aceşti cneji bolochoveni isbutiră pe urmă, în timpul cumplitei năvăliri a Tătarilor lui Bati, să scape ţara lor de pustiirile păgânilor, îndatorându-se să seamene pentru ei grâu şi meiu [4]). Astăzi românismul lor nu mai este pus în îndoială de nimeni.

Atât din textele cronicarilor cât şi din studiile moderne asupra lor, rezultă că aceşti Bolochoveni locuiau între Bug şi Nistru, că stătuse sub ascultarea Haliciului şi erau ocârmuiţi de un număr de cneji: oraşul lor cel mai însemnat se numiă Bolochov. După anul 1257 numele lor dispare cu desăvârşire din cronicile ruseşti [5]).

In actul prin care regele Bela IV al Ungariei hărăzeşte, în anul 1247, Ioaniţilor, Ţara-Românească, se face menţiune de *cnezatele* româneşti ale lui Ion şi Farcaş precum şi de acel, iarăş românesc, al Voevodului *Lituon* [6]).

Cele dintâiu menţiuni despre cneji în părţile Ungariei locuite de Români sunt din anii 1301, 1319, 1326, 1343 şi 1344, înmulţindu-se în urmă din ce în ce [7]).

1509. *Jure wolochie requirente :* rehabere et recipere sperarunt et interentur (*Ibid*, p. 145).

1503... ut certas probas nobiles viros ad id sufficientes iuxta *ritum volochie* eligant et adoptent. *(Ibid)*

In hrisovul din 1348 al lui Duşan obiceiul românesc este numit стары законь, *legea veche* (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, III, p. 143).

[1]) Bogdan, *Op. cit.*, p. 24 şi urm.

[2]) Kaluzniacki în: Miklosich, *Über dier Wanderungen der Rumänen*, p. 40.

[3]) *Ibid*, p. 50, Nota 2.

[4]) Karamzin, *Histoire de l'Empire de Russie.* Traduction de St. Thomas et Jauffret, IV, p. 23,

[5]) Kaluzniacki apud Miklosich, *Op. cit.*, p. 52, Nota 22.

[6]) Hurmuzache, I, p. 249.

[7]) Bogdan, *Op. cit.*, p. 16. Vezi şi vechea dar excelenta lucrare a

www.dacoromanica.ro

In Moldova asemenea constatăm existența cnejilor înainte de întemeierea Statului moldovenesc; mai multe documente a primilor Domni sunt relative la sate determinate prin cuvintele: *unde a fost cneaz cutare*[1]).

Intâlnim deci pe cneaz pe pragul istoriei oricăreia din țările dela Nordul Dunărei ce sunt sau au fost locuite de Români [2]). Și, oriunde îl întâlnim, el ne apare ca fruntașul, ca ocârmuitorul neamului. Intre Nistru și Bug, în Țara Românească, țări semi-suverane, el ne apare ca personificarea acelei suveranități. In Ardealul, Banatul și Maramureșul plecați sub povara jugului unguresc, cneazul, redus la starea de căpetenie de sat, dacă stă smerit în fața fruntașilor neamului cuceritor, este totuș ocârmuitorul și povățuitorul neamului său cucerit: rămâne mai mare între Români.

Studiul originilor cnezatului este deci acel al originii fruntașilor neamului nostru, din vremile străvechi și până în clipa în care lumina începe a se face în istoria noastră.

Insă spre a puteà izbuti într'o asemenea cercetare trebuie, mai înainte de toate, să ne dăm bine samă de ceea ce erau cnejii în vremea veche.

§ 2. Ce erau cnejii în Ungaria și în Galiția și care era starea personală a supușilor lor.

Această știință o putem mai cu seamă culege prin documentele relative la cnejii Români din Ungaria, acei despre cari avem documentele cele mai multe dacă nu cele mai amănunțite.

Găsim în aceste documente ungare două categorii de cneji. Acei de pe proprietățile nobililor și clerului aveau o situație inferioară: cnezatele lor nu erau ereditare și ei însuși nu erau scutiți de povara supunerii teritoriale *(onus debitae terrestralis*

Contelui Kémeny, *Über die ehemaligen Knesen u. Knesate in der Walachei und Siebenbürgen* în Kurz, *Magazin* etc., II, p. 286.

[1]) Bogdan, *op. cit.*, p. 23.

[2]) Cnejii se găsesc și la Românii de peste Dunăre, dar acolo se numiau mai adesea *primichiri*. Vezi în această privință Bogdan, *op. cit.*, p. 2, și Hasdeu, *Archiva Istorică*, III, p. 85 și urm.

www.dacoromanica.ro

subjectionis). Cnejii de pe locurile supuse cetăţilor regale se subîmpărţiau la rândul lor: în cneji confirmaţi de Rege în cnezatele lor şi în cneji neconfirmaţi. Cei dintâiu îşi stăpâniau cnezatele în mod ereditar, iar acei de al doilea nu se prea deosebiau de cnejii satelor aşezate pe proprietăţile nobililor şi pe acele ale clerului [1]). Cnezatele cnejilor ereditari se împărţiau de o potrivă între copiii lor [2]).

Atât cnejii ereditari cât şi acei neereditari erau însărcinaţi să strângă dela Românii ocârmuiţi de dânşii dările către fiscul

---

[1]) Bogdan, *Op. cit.* Kemeny, *Op. cit.*

[2]) 1361. Ludovic I hărăzeşte fiilor lui Locolloy, fiilor lor şi întregii lor posterităţi, cnezatul ce fusese mai nainte al lui Stan, numit Ozon, sub aceleaşi condiţiuni în cari îl ţinea Stan. (Conte Kemény, *Knesen und Knesate in Siebenbürgen*, in Kurz, Magasin etc., p 306.

1387. Ştefan de Lozoncz, Banul Severinului, conferă lui Petru, fiul lui Dees, cneaz din ţinutul castelului Mihald, numit Halmagy, şi lui Cristea (Christofor) şi Mihaiu, fraţii lui uterini, pentru serviciile făcute pentru ei, liberarea reginei Maria moşia regală Patak, ţinutul numit mai sus, sub aceleaşi condiţiuni ca şi ceilalţi cneji. (Kemeny, *Op. cit.*, p. 304)

1394. Regele Sigismund hărăzeşte lui Dobre cnezatul aşezării făcute în codrii dela Lesnek sub condiţie ca el şi moştenitorii lui să dea castelanului dela Deva dările obişnuite de cneji. (*Ibid.*, p. 307).

1404. Filip de Korogh, Comite de Temeş şi Sebeş întăreşte pe Ştefan, Farcaş, Vlad şi Ion, fiii răposatului Bogdan de Muntnuc, în cnezatul Libanfalva sau Vojişte. (Hunfalvy, *Die Rumänen u. ihre Ansprüche*, p. 116)

1406. Regele Sigismund întăreşte lui Dionisie, fratelui său şi numeroaselor lor rude, *10 sesiuni iobagiale* ce ei le stăpânise până atunci ca cnezate (*Ibid*, *ibid*).

1408. Capitolul Transilvaniei adevereşte că Ştefan, unul din părtaşii cnezatului Ponor, cu fraţii lui, s'au plâns că Iuga voieşte să uzurpe a patra parte din acel cnezat ca posesiune nobiliară. (Martinus Schwartner, *De Scultetiis per Hungariam quondam obviis*, p. 155).

1409. Voevodul Transilvaniei hărăzind unor cneji cnezatul satului Zaicani ce ei îl colonizase din nou, hotărăşte ca acei cneji şi posteritatea lor să dea castelanului dela Deva, în semn de subjecţiune, câte 200 denari pe an. (Kemeny, *Op. cit.*, p. 308).

1635. Costea, Stanciul şi popa Volcul, cari stăpâniau jumătate din cnezatul Rusor şi Serel, pustiesc partea lor şi fug în Moldova. Ladislav Csaki, Voevodul Transilvaniei împreună cu un tribunal de nobili şi de cneji, declară partea lor de cnezat confiscată şi o hărăzeşte altuia (Fejer, *Coder Diplomaticus*, XI, p. 503).

www.dacoromanica.ro

regal (acea de căpetenie fiind așà numita *quinquagesima* a oilor) și acele către stăpânul locului, cari se alcătuiau din *censul* pentru pământul ținut de ei și dintr'o dare proporțională în natură, asupra oilor și a râmătorilor; ei mai aveau să execute pe oameni la îndeplinirea corvezilor datorite, după obiceiu, acelueaș stăpân [1]).

In schimb, cneazul aveà dreptul să judece pe Români, percepând în folosul său o treime din gloabele datorite, se folosià de pământurile neocupate, aveà singur dreptul să ție moară și crâșmă, mai cuviindu-i-se și oareșcari corvezi din partea oamenilor.

Este mai presus de orice îndoeală că, până în acel de pe urmă pătrar al veacului XIV, Românii locuitori ai satelor din Ungaria erau oameni liberi, nelegați de glebă. Dar, în anul 1351, cu prilejul înființării, în Ungaria propriu zisă, a unei a doua dijme în folosul stăpânului locului: Rege, Cler sau membru al noblimii, prin articolul 14 al acelei legi, se restrânse dreptul ce-l aveau până atunci țăranii să se mute din loc în loc. In urma insistențelor Episcopului Transilvaniei, Gublin, Regele Ludovic hotărî ca numai cnejii confirmați de Coroană în cnezatele lor să nu fie legați de glebă, ceilalți Români, cneji și oameni de rând, fiind de acum înainte legați de dânsa. Dispoziținea însă pare a fi rămas neaplicată [2]).

In anul 1389, fiica lui Ludovic, Regina Maria, întinse dispozițiunile legii dela 1351 și asupra Transilvaniei. Dreptul de a se mutà dintr'un loc într'altul fu restabilit de Sigismund în anul 1405, dar atât noblimea cât și clerul urmară să privească pe țărani ca șerbi ceea ce dădù loc la o mare nemulțămire și împotrivire, atât din partea țăranilor unguri cât și din acea a celor români [3]).

Lăcomia Episcopului Gheoghe Lepeș făcù pe țăranii ambelor neamuri să se unească și să ție o adunare obștească în care cerură desființarea birurilor noue și restabilirea dreptului lor de a se mutà din loc în loc. Aceste cereri nefiind primite, se începù un răsboiu crunt (1437) în care răsculații repurtară

---

[1]) *Ibid.*, *Ibid.*

[2]) Fessler, *Geschichte v. Ungarn*, II, p. 196. Hunfálvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, p. 140.

[3]) Hunfálvy, *Op. cit.*, p. 141. Fessler, *Op. cit.*, III, p. 428.

www.dacoromanica.ro

biruinţi repeţite împotriva nobililor unguri şi secui aliaţi cu Saşii. Ţăranii izbutiră chiar să impue *stăpânilor* lor o împăcare prin care se desfiinţau birurile nedrepte, se mărginiau îndatoririle ţăranilor către stăpân şi li se recunoşteà dreptul să se mute din sat în sat după împlinirea îndatoririlor de până atunci. Insă în curând nobilii, reînoind pactul cu Saşii, denunţară împăcarea şi războiul începù din nou. Numai după lupte lungi şi grele fură ţăranii învinşi, dar temerea unei noui răscoale făcù pe nobili ca, cu toată izbânda lor, să nu procedeze decât treptat şi cu prudenţă la desăvârşita şerbire a ţăranilor [1].

Nu trebue scăpat din vedere că cucerirea ungară făcând din Românii dintre Carpaţi şi Tisa un popor supus, a adus fără îndoială o decădere a acelor instituţiuni româneşti cari, existând înainte de cucerire, au fost menţinute de cuceritori. Este deci neîndoelnic că instituţia cnezatului, în veacurile XIV şi XV, în Ungaria, nu poate fi privită decât ca o umbră de ceea ce era acea instituţiune înainte de cucerirea ungară.

Românii plecaţi sub povara jugului unguresc în ţările de sub coroana Sfântului Ştefan, căzuţi într'o stare ce se apropià de robie, erau chemaţi în Galiţia vecină şi primiţi de Poloni ca oaspeţi bineveniţi. Un număr însemnat de sate, din districtele Sanok, Sambor şi Przemiszl au fost colonizate sau cu Români sau *pe temeiul dreptului românesc* (wsiach woloskich [2]).

Precum vom vedeà în curând, la satele române din Galiţia ca şi la aşezările române din alte ţări, găsim pe cneaz în capul aşezării. El este aici un magistrat rural care a colonizat satul şi care pe temeiul unui privilegiu dat de Rege acolo unde colonizarea se face pe pământ al Coroanei, de stăpânul locului acolo unde pământul este proprietate particulară, dobândeşte cnezatul în chip ereditar.

---

[1]) Conte Iosef Kemeny, în Kurz, *Magazin* etc. *Ueber den Bauernaufstand*, II, p. 357 etc. Hunfálvy, *Op. cit.*, p. 141 şi urm.

[2]) B. P. Hasdeu, *Archiva Istorică, IV*, *Materialuri pentru istoria coloniilor române în Galiţia*. Mihail Gruşevski, Матеріали до історіі суспільно-политичних и економічних відносин західної України. Lemberg, 1906.

www.dacoromanica.ro

§ 3. Despre cneji şi săteni în Ţara-Românească.

Din faptul că dania Regelui Bela către Ioaniţi vorbeşte numai de trei cnezate în Ţara-Românească, nu trebue deloc să conchidem că ele erau singurele din ţară. Regele vorbeşte numai de aceste trei cnezate fiindcă face, în privinţa lor, oarecari rezerve. Ţara Românească fiind atunci locuită de Români, aceşti Români trăiau cu bună samă în sate răspândite asupra întregului ei teritoriu şi ocârmuite după obiceiul românesc, закон влашки, de cneji. Documentele din veacul XV nu lasă cea mai mică îndoială în această privinţă, ele ne mai înlesnesc mult cercetarea originii şi a rostului cnezatului în cele două principate.

Intr'un act care se află la archiva Statului din Bucureşti, scris, precum dovedeşte d-l I. Bogdan, posterior zileĭ de 25 Decemvrie 1406, dar publicat pentru întâia oară greşit de Venelin[1]) ca fiind din anul 1387, Mircea Cel Bătrân face ştiut satelor supuse mânăstirii Tismana că nu le va da *nici unui cneaz sau boer* (нѣкоемѹ кнѧзоу или болѣрино҃у) de ocină şi de ohabă, ci le va lăsà sub stăpânirea mânăstirii Tismana[2]).

Acelaş Domn, prin alt act, dă mânăstirei Cozia dreptul să primească dănii şi să ia oameni sub ocrotirea sa şi nime să nu îndrăznească a căutà pe omul „care îşi va închinà sufletu şi averea mânăstirii dela Cozia, fie boer, fie slugă a Domniei, fie cneaz sau altfel de om, zis *sirac*“ (или болѣриноу или слоуга господства ми или кнѧз или прочїи человѣкъ рекше сирак[3]). Acest privilegiu este confirmat de Mihail I mânăstirilor Cozia şi Cotmeana. Şi într'acest act citim: „sau slugă a Domniei mele, sau boer sau cneaz sau chiar dintre ceilalţi oameni de mâna de jos, zişi siraci“, или слоуга господства ми, или болѣрин, или кнѧз .... нѣщѥ же и wт прочінх человѣкъ wт долна рѫкѫ рекше сирак[4]).

Iar Radul Cel Frumos, dăruind mânăstirii Tismana, la

---

[1]) Venelin, *Vlahobolgarskija gramota*, p. 26

[2]) I. Bogdan, *Op cit.*, p. 33

[3]) I. Bogdan, *Op cit.*, p. 33. Originalul la Archiva Statului.

[4]) Mĭletič, *Dakoromъnite i technata slavianska pismenastъ.*, Sbornik, IX, p 331, la I. Bogdan, *Op. cit*, p 34. Originalul la Archiva Statului.

www.dacoromanica.ro

28 Iulie 1465, munţii Păringul Oslea, Vârbilăul şi Boul, hotăreşte ca într'înşii nime să nu mai aibă amestec, „nici boer, nici cneaz, nici sirac“ ни болѣрин, ни кнѧз, ни сиромахъ[1]).

Când Ştefan cel Mare se pregătia să aducă pe scaunul Ţării-Româneşti pe Mircea, fiul din flori al lui Vlad Dracul, el trimise din Roman, în primăvara anului 1481, câte o proclamaţie locuitorilor judeţelor Brăila, Buzău şi Râmnicul-Sărat, prin care îi vesteà că vine în Ţara-Românească spre a pune în scaun pe protejatul său. Aceste scrisori sunt păstrate în Arhiva Braşovului şi în dosul fiecăreia din ele găsim răspunsul locuitorilor acelui judeţ. Aceste scrisori şi răspunsurile scrise din dos sunt identice pentru tustrele judeţele.

Domnul Moldovei se adresează către: „toţi boerii, mari şi mici, toţi *judeţii* şi *judecătorii*, precum şi toţi săracii dela mic până la mare“, вѣсѣм болꙗрѡм, голѣмим и малим и вѣсѣм жѫдецем (жѫдечем) и вѣсѣм сѫдїам и вѣсѣм сиромахѡм wт мала до голѣма[2]).

Iar răspunsurile fiecărui ţinut sunt făcute în numele: „tuturor boerilor şi a tuturor cnejilor şi a tuturor Românilor“ (..wт вѣсѣх болѣри и wт вѣсѣх кнезех и wт вѣсѣх власех . . . [3]).

Precum observă foarte bine d-l Bogdan [4]), cuvintelor: „toţi „judeţii şi toţi judecătorii“ din proclamaţia Domnului Moldovei, corespund „toţi cnejii“ din răspunsul Muntenilor.

Textele citate mai sus conglăsuesc între ele pentru a împărţi populaţiunea rurală liberă a Ţării-Româneşti, în veacul XV, în următoarele patru clase:

1. Boerii;
2. Slugile domneşti;
3. Cnejii;
4. Românii.

A patra categorie alcătuindu-se, tot după documentele sus pomenite, din Românii din treapta de jos, urmează că celelalte trei categorii împreună alcătuiau treapta de sus sau Românii privilegiaţi.

---

[1]) I. Bogdan, *Op. cit.*, loc. cit. Originalul la Archiva Statului.
[2]) *Ibid., ibid.*
[3]) *Ibid., ibid.*
[4]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

Intăiele două categorii se pot determină cu uşurinţă. Boerii erau înalţii demnitari ai Statului cari alcătuiau sfatul domnesc şi a căror nume le găsim obişnuit pomenite la sfârşitul uricilor. Numărul lor, destul de însemnat în veacurile din urmă, se micşorează din ce în ce cu cât ne suim înapoi, spre începuturile Domniei. Bine înţeles că această denumire cuprinde nu numai pe boerii în funcţiune, ci şi pe aceî cari ocupase funcţiuni, dar ieşise dintr'însele, adică pe *foştii boeri.*

Slugile domneşti erau slujbaşii de mâna a doua şi a treia, spre exemplu, cîpiii din casă, aprozii şi toţi acei îndeplinind o însărcinare sau slujbă domnească.

Ajungen acum la cneji. Ce erau cnejii despre cari ne vorbesc documentele muntenești sus citate din veacul XV?

Din scrisorile lui Ştefan cel Mare către locuitorii judeţelor mărginaşe şi din răspunsurile acestora, rezultă că cnejii din Ţara-Românească corespundeau *juzilor* din Moldova: erau deci *judecătorii satelor*[1]).

Putem deci conchide în toată liniştea că cnejii din Ţara-Românească, în veacul XV, erau *stăpânii* satelor şi că, în asemenea calitate, erau şi judecătorii, *giudeţii* cum se ziceă atunci, ai Românilor aşezaţi în acele sate. Şi nici că se poate altfel.

Inainte de întemeierea Domniei muntenești, aşezările sătești din Muntenia de astăzi nu puteau să fie ocârmuite decât de cneji. Care a putut să fie purtarea primilor Basarabi, întemeietorii Domniei Românești, către acei cneji?

Este vederat că, spre a-şi puteă lăţi în câmpie stăpânirea mărginită la început în două sau trei văi dela Nordul şi dela Sudul Carpaţilor, au trebuit să câştige bunavoinţă a Românimii aşezată în acele câmpii. Spre a ajunge la acest sfârşit, întăiul pas

---

[1]) Pe de altă parte, documentele dela sfârşitul veacului XVI şi dela începutul veacului XVII, ne dovedesc desăvârşita identitate a cnejilor de pe acea vreme cu ţăranii proprietari, *moşnenii*, cari corespund *răzăşilor* din Moldova. Şi în toate cazurile în cari s'a putut urmări spiţa neamului moşnenilor unui sat muntenesc s'a constatat că ei, ca şi răzăşii din Moldova, se trag sau dintr'un *moş* comun sau din doi, trei sau mai mulţi fraţi sau veri, cari, la început, stăpâniau satul întreg.

Excepţie la această regulă nu există.

Chestiunea se va tratà pe larg în Capitolul II al cărţii următoare.

www.dacoromanica.ro

de făcut era câştigarea pentru scopurile lor a căpeteniilor acelei Românimi: cnejii cari o ocârmuiau. Ei nu au putut să facă acestora o soartă mai proastă decât aceea de care se bucurau în Ungaria cnejii cei mai favorizaţi din acea Crăie. Căci, dacă ar fi procedat altfel, nu poate încăpeà îndoială că cnejii din câmpia românească s'ar fi închinat Banului vecin al Severinului mai degrabă decât Basarabilor. Numai având ajutorul cnejilor, căpetenii de sate din Ţara-Românească, putut-au Basarabii să întemeieze Domnia lor. Este sigur că, spre acest sfârşit, ei au recunoscut şi închizeşluit acelor cneji stăpânirea cnezatelor lor în chip ereditar. Aceasta nu este o presupunere, ci o certitudine dovedită prin faptul că vedem pe urmaşii acestor cneji, *moşnenii*, stăpânind şi urmând a-şi împărţi şi astăzi părţile lor din aceleaşi sate.

Incât priveşte a patra categorie de locuitori ai Ţării-Româneşti: Românii, locuitorii ţării din treapta de jos, ei erau fără îndoială oameni slobozi. Acest adevăr n'ar aveà nevoie de altă dovadă decât faptul constatat mai sus că Românii din Ungaria, până în veacul XV, erau oameni liberi nelegaţi de glebă. Obştia locuitorilor români din Ţara-Românească necucerită, de sine stătătoare, nu puteà să aibă parte de o soartă mai rea decât acei din părţile cucerite de peste munţi. De nu era aşà, găsit-ar fi oare Alexandru Basarab oşteni spre a se opune lui Carol Robert şi a-l învinge? Românii locuitori ai satelor au fost şerbiţi numai de Mihaiu Viteazul şi acest hrisov de şerbire este însuş o dovadă strălucită a faptului că până atunci éi erau nelegaţi de glebă, căci dacă ar fi fost şerbi dela început, n'ar fi fost nevoe să se mai dea un hrisov spre a-i şerbì.

Precum voiu arătà aiurea existau, dela început, oameni cu libertate limitată atât în Ţara-Românească cât şi în Moldova: ei se numiau *rumâni* în ţara cea dintâiu, *vecini* în cea de-a doua, dar la început alcătuiau numai o mică excepţiune, numărul lor fiind neînsemnat faţă cu obştia locuitorilor slobozi.

Aceşti locuitori slobozi ai satelor Ţării-Româneşti ţineau locurile lor de casă, arau numărul de pogoane de care aveau nevoe în ţarină, îşi păşteau vitele pe păşuni şi luau lemnele trebuitoare din pădure, în puterea unui drept strămoşesc de folosinţă. *Stăpânului* locului îi dădeau a zecea din tot rodul pă-

www.dacoromanica.ro

mântului şi din stupi, erau ţinuţi să macine numai la moara, se cinsteau numai la crâşma lui şi erau judecaţi, pentru pricinile obişnuite, numai de stăpân sau de omul său.

De origine evident cnejască este şi boerimea Ţării Făgăraşului[1]). Numeroase acte ne arată boeria în Făgăraş ca fiind o diregătorie: *officium boeronatum,* îndeplinită la sate şi pe boerii făgărăşeni îndatoriţi să ieasă călări la oaste, iar stăpânirile lor teritoriale se numesc *stăpâniri boereşti* (possessio boeronatus). Ea poartă în acte numele de *nobilime românească* şi este cu totul deosebită de *nobilimea ungară.* Asemănarea lor cu cnejii este absolută, vederat ca *boeronatus* nu este altceva decât *cnezatul* sau *judecia.*

Stăpânirile lor ca şi acele ale cnejilor se subîmpărţiau la infinit între copii şi urmaşii lor de astăzi sunt, ca şi acei ai multor cneji din Ţara-Românească, săteni proprietari şi alcătuesc aproape întreaga populaţiune a satelor ce odinioară fusese ocârmuite de strămoşii lor.

Vedem astfel că, la anul 1834, familia *boerească* a Bogdăneştilor, din Arpaşul-de-Jos, numără 38 capi de familie, familiile Neagoe şi Borzea, din Vistea-de-Jos, numărau la 1863, cea dintâiu 25 şi cea de a doua 20 capi de familie, iar familia Stoica, din Veneţia-de-Jos, 89 capi de familie[1]).

§ 4. **Despre cnejii din Moldova.**

Ne mai rămân cnejii din Moldova.

Şi aici îi întâlnim chiar la începutul sau, mai bine zis, înainte de începutul istoriei Moldovei: căci cele mai multe scrisori referitoare la cneji îi pomenesc ca lucruri din trecut. Iată actele cunoscute mie cari vorbesc de cneji:

1. Alexandru cel Bun, la 2 August 1414, întăreşte lui Toader Pitic trei sate şi anume: un sat pe Cobâle unde este casa lui, unde „este fost" Veariş Stanislav şi al doilea sat la gura Jiraveţului, unde (Jiraveţul) se aruncă în Bârlad, anume

[1]) A. N. Densuşanu, *Monumente pentru istoria ţărei Făgaraşului,* din care am extras scurtele notiţe de mai sus

www.dacoromanica.ro

unde au fost Lie şi Ţigăneştii cneji şi al treilea pe Bârlad, unde este cealaltă casă a lui şi unde „estė“ cneji Tamaş şi Ivaн. (ѥдино село на кобылѣ где мѕ ест домь, где ест былъ вѣришь станиславь, а дрѕгое село на оустіи жеравцѣ, где ѕпадаетъ на брлад, на име где бѣлъ лие и циганещтіи кнѧзове, а третіе село на брладѣ где мѕ ест дрѕгіи домь, где ест тамашь и иванъ кнѧзове) [1]).

2. Alexandru cel Bun, tot la 2 August 1414, hărăzeşte lui Şandru Muntenii Scutaşi, unde „iaste“ cneaz Litu şi Şărban [2]).

3. Alexandru cel Bun, la 1427, hărăzeşte mânăstirii dela Homor satul „unde a fost cneaz“ Stan (село где был кнѧзь станъ) [3]).

4. Alexandru cel Bun, la 24 Iulie 1428, întăreşte lui Sinata trei sate: unul pe Zeletin, unde este casa lui, altul pe Frumuşel, unde este Dragoş şi al treilea pe Tutova, unde „este“ cneaz Orsat [4]).

5. Ilie şi Ştefan, la 20 Decemvrie 1436, întăresc lui Mihail dela Dorohoiu o mulţime de sate, printre cari acel „unde Simeaon cneaz“ (где симѣwн кнѧз), la vârful Dobruşei şi altul pe Moiatinul-de-Sus, ce a fost a cneaghinei lui Mihail (цо кнѣгинина была) [5]).

6. Ilie şi Ştefan Vv, la 20 Iunie 1438, hărăzesc lui Hudici Vornicul un sat pe drumul dela gura văii Borodac, unde „a fost“ cneaz Mihail [6]).

7. Ştefan cel Mare, la 3 Septemvrie 1458, întăreşte lui Goş-

---

[1]) I. Bogdan, *op. cit*, p 23

[2]) Suret din 1793 aflător la Academia Română.

[3]) Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Homor, St Onufri, Horodnik u Petroutz*, p. 83.

[4]) T. Codrescu, *Uricar*, II, p. 252.

[5]) Academia Română, citat de d-l Bogdan, *op cit*, p. 29. D-sa traduce: цо кнѣгинина была prin: care au fost a Doamnei. Intreb a cărei Doamne, a acelei a lui Ilieş sau a acelei a lui Ştefan ? Ş'apoi, dacă ar fi vorba de o Doamnă a ţării, s'ar întrebuinţa cuvântul госпожда. De oarece, precum vom vedeà mai jos, femeile din clasa stăpânitoare din Moldova erau numite *cneaghine* în actele slavone, mi se pare că cuvântul кнѣгинина din uricul de faţă se referă la *cneaghina*, soţia lui Mihail.

[6]) Wickenhauser, *Bohotin*, p. 65; *Geschichte des Klosters Solka, II*, p. 205. I. Bogdan, *Op. cit.*, p. 23.

www.dacoromanica.ro

tilă, între altele, satul „la cneazul Bran“ (на кнѧзѣ Брань) (Acad. Rom., LXIV. 3).

8. Ştefan cel Mare, la 15 Octomvrie 1487, hărăzeşte *Mitropoliei* dela Roman două sate, anume Poiana, unde „au fost“ cneji Baloş şi Danciul (гдѣ били кнѧзоле бѣлошь и данчюл). Tot acest act ne zice că Domnul cumpărase acest sat Poiana, îmbele părţi de judecie (обѣ части жоудечи), dela o nepoată a lui Coste Andronic care le aveà dela Alexandru cel Bun [1]).

9. Ştefan cel Mare, la 17 Fevruarie 1502, întăreşte fiilor lui Coste Murgoci, nepoţii lui Mihu Gramaticul, Murgocenii unde „au fost“ cneaz Ivan şi cu cătunul lor, unde „a fost“ Torontăi şi pe Turia Băşenii, unde „au fost“ Başa şi pe Jijia Trajoaca, unde „au fost“ Iacob Vataman [2]).

10. Ştefan Vv. (cel Tânăr), la 25 Iunie 1519, întăreşte fiilor lui Mihu Medelnicerul, între altele, un sat pe Bârlad „unde a şezut cneazul Băcsan, unde se zice acuma Băcseneşti“ [3]).

11. Petru Vv. (Rareş), la 18 Martie 1538, întăreşte lui Baciu şi nepoţilor săi de frate, între altele, satul Trăzii, unde „a fost“ cneaz Trăziul, (гдѣ был кнѧз трѣзиѣл [4]).

Unele din aceste acte, acele două din 2 August 1414 şi acel din 24 Iulie 1428, ne vorbesc, nu de cnejii „cari au fost“ ci de cnejii „care sunt“ ca şi cum ar mai fi existat în Moldova cneji la 1414 şi la 1428. Voi cercetà această chestiune în capitolul următor.

Pe lângă satele moldoveneşti determinate prin numele cnejilor, mai vedem altele, mult mai numeroase, determinate prin numele *juzilor* sau *vatamanilor* lor. Documentele cu asemenea menţiuni sunt nenumărate şi spre a nu mai îngreuià acest memoriu cu amănunţimi, trimit pe cetitor la excelenta şi conştiinţioasa lucrare a Domnului I. Bogdan: *Despre cnejii români*, unde sunt citate un mare număr de documente vorbind de juzi şi de vatamani [5]).

Voiu mai relevà însă încă odată faptul că, precum uneori

[1]) Melhisedec, *Op. cit.*, I, p. 134 şi urm.
[2]) Traducere din 1799 la Arhiva Statului, I. Bogdan, *Op. cit.*, p. 24.
[3]) Academia Română, XCVI, No. 3.
[4]) Academia Română, Peceţi 98.
[5]) Bogdan, *Op. cit.*, p. 24 şi urm.

www.dacoromanica.ro

în acelaş sat se constată că erau doi şi chiar mai mulţi cneji (s. e. Lie şi Ţigăneştii, Băloş şi Danciul, Litu şi Şerban), găsim o mulţime de cazuri în cari în acelaş sat erau mai mulţi juzi. Spre exemplu: satul dela gura Pobratei unde este jude Crâstea şi Danciul (1455 Iulie 2); satul dela Bârlad unde a fost jude Buda şi Drăgoiu (1487 Decemvrie 13); satul Procopinţi unde au fost vatamani Procop şi Vasile (5437); satul pe Prut, mai jos de Corni, unde au fost vatamanii Ioachim şi Lucaciu (1519 Iunie 30). Din faptul că documentele cari ni vorbesc de doi cneji pomenesc şi de două judecii, ca şi acele cari ni vorbesc de doi juzi, conchideam, în întâiul meu articol asupra *Claselor Agricole din Moldova*, în *Revista Nouă*, anul I, că cnejii, juzii şi vatamanii erau termeni sinonimi pentru a însemna magistraţii rurali cari ocârmuiau satele româneşti în vechime. Cred că, mai ales după cele constatate mai sus pentru Ţara-Românească, nu mai poate încăpeà nici cea mai mică îndoială în această privinţă.

Precum voiu arătà mai jos, între cneji de o parte, juzi şi vatamani de alta, deşi şi unii şi alţii erau ocârmuitori de sate, erà o deosebire esenţială. Deocamdată însă mă mărginesc să observ că, în Moldova ca şi în Ţara-Românească, înainte de întemeierea Domniei, erau aşezări săteşti ocârmuite de cneji.

§. 5. **Despre originile cnezatului şi a deosebirii claselor la Slavi şi la Români.**

Cuvântul *cneaz* vine dela slavonul кнѧзь sau кънєзь, care la Poloni a devenit *kşiąje* (pron. cşionje) şi la Litvani erà *kunigas*. Pare a fi venit dela un cuvânt mai vechiu: кънęгъ (pron. *kneng*), identic cu paleogermanul *kuning* şi cu anglosaxonul *cynig* cari înseamnă *regulus, dominus, princeps*, Ἄρχων şi se mai poate traduce prin *căpetenie (chef)*[1]).

O trăsătură comună tuturor Slavilor vechi erà traiul lor în comunităţi mici şi aproape fără coeziune între ele. Ei cunoşteau două feluri de vieţuire împreună: *satul (selo* sau *wes)* care

[1]) Schafarik, *Slavische Alterthümer*, *II*, p. 674.

www.dacoromanica.ro

erà aşezat pe câmp deschis sau *cetate (grad, gorod* sau *hrad),* o adunare mai mare de locuinţe, întărite cu şanţuri şi cu ziduri de lemn şi pământ. (Cetăţile mai mici se numiau *gradişte* sau *horodişte*). Legăturile dintre mai multe sate cu un *grad* se numiau *župe* sau *mir*[1]) *(pagus, Gau, pays, canton),* şi trebuesc traduse româneşte prin *ţinut* sau *ocol,* după mărime.

Românii fiind născuţi mai cu samă din contopirea elementelor romanizate de peste Dunăre, aduse în veacurile VI şi VII de Slavii şi de Anţii aşezaţi în ţările noastre, cu năvălitorii şi din desnaţionalizarea acestora, erà lucru firesc ca elementul care, la început, aveà puterea în mână să păstreze neatinsă alcătuirea sa politică şi că naţionalitatea română, la naşterea sa, găsind acea alcătuire în fiinţă, să fi urmat a se supune ei.

Astfel se explică faptul că oriunde dăm, la început, de Români, îi găsim trăind în sate ocârmuite de cneji. Această alcătuire erà acea în fiinţă la Slavii ce se aşezase în ţările noastre şi a fost moştenită de Români. Asemănarea erà desăvârşită, căci vedem pe Românii dela Nordul Dunărei, deşi ei alcătuiau o naţiune numeroasă, răspândită dela Tisa până la Marea Neagră şi dela Bug până la Turnul-Severin, despărţiţi în stătuleţe mici şi fără nici o coeziune.

Acestei lipse de coeziune se datoreşte fără îndoială uşurinţa cu care Ungurii lui Tuhutum cucerirà acea cetate firească care se numeşte Transilvania.

Este bine stabilit că toţi Slavii erau oameni liberi, mai mult chiar: prinşii de răsboiu, aduşi de ei după năvălirile lor în ţările vecine, deveniau liberi după câţivà ani şi se puteau aşezà printre foştii lor stăpâni în calitate de egali cu ei[2]). Nu este deci nici o îndoială că Românii, obştia urmaşilor acelor Slavi liberi, să nu fi fost liberi şi dânşii. Am văzut că ei fusese la început liberi în ţările supuse coroanei ungare, că, în Ţara-Românească, numai sub Mihaiu Viteazul fură legaţi de glebă; despre acei din Moldova actele publice şi autorii conglăsuesc pentru a ne arătà că obştia a fost acolo totdeauna alcătuită din

[1]) *Ibid,* p. 674 şi 675.

[2]) Schafarik, *Op. cit.*, I, p. 539.

www.dacoromanica.ro

oameni liberi. Câtevà cuvinte dintr'un document din 30 Septemvrie 1444, curmă în această privinţă orice discuţiune.

Este vorba de un Tătar ce Domnul îl dăruește Episcopului de Roman, acesta fiind volnic, la moartea lui, să-l lase bisericii, să-l dea altuia sau să-l libereze. Iar dacă îl va liberà, Tătarul „unde va vieţui în pământul nostru, *acolo să trăiască slobod, pre legea românească*, (тамъ да живетъ слободно на колоскомъ законѣ [1]).

Dar dacă toţi Slavii erau la început egali între dânşii, este totuş cert că deosebirile de clasă şi *moştenirea demnităţilor* s'au stabilit, mai ales la unele din triburile lor, destul de timpuriu. O castă nobiliară se întâleşte la începutul istoriei Poloniei şi a Boemiei; ea nu a întârziat să se formeze în Rusia şi în Sârbia: erà lucru firesc ca să se nască şi la Români. La dânşii a fost alcătuită (cum nici nu se puteà altfel) de căpeteniile satelor, de cneji, cu urmaşii lor cari se folosiau *în chip ereditar* de drepturile lor de stăpânire [2]).

Impotriva acestei păreri se naşte, în chip firesc, următoarea întâmpinare:

Dacă cnejii ce-i găsim în veacul XV în Ţara-Românească precum şi acei despre cari ni vorbesc unele acte din Moldova, sunt urmaşii unei caste nobiliare veche de mai multe secole, cum oare se întâmplă că stăpânirile lor nu erau mai îmbucătăţite prin veacurile XIV şi XV (căci vedem că cele mai multe se stăpâniau de un singur stăpân sau de fraţi)?

Răspunsul este foarte uşor.

---

[1]) Melhisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 112.

[2]) „Die Kelten in Gallien wie die Slaven an der Elbe wurden jedoch bei den ersten historisch naher bekannten Zusammenstossen mit den Romern und mit den Deutschen bereits unter wesentlich veranderten Zustanden angetroffen".

„Bei beiden war der Grundbesitz in die Hände der Fürsten und einer zahlreichen Aristocratie als ein Eigenthum übergegangen, welches durch die mehr oder weniger bestimmt anerkannten Besitzrechte der Hauptmasse des Volkes kaum beschränkt wurde, und in der personlichen Lage dieser bauerlichen Bevölkerung unterschieden sich mannigfaltige Stufen von burgerlicher Freiheit bis zu willkurlich behandelter Horigkeit und völligem Sklaventum". (Meitzen, *Siedelungen* II, p. 271).

www.dacoromanica.ro

Cu cât ne suim mai mult spre origini cu atâta trebue să admitem că ţara erà mai puţin populată. Un cneaz cu ai săi aveau la început stpânire peste o întindere uriaşă de vale şi de dealuri. Incă în viaţă fiind el îşi căsătorià copiii şi-i înzestrà. Bogăţia lui cea mai mare erau supuşii lui, căci cu cât erau mai mulţi cu atâta se umpleau mai tare gropile lui de bucate prin zeciuiala roadelor pământului, cu atâta creşteau prisăcile şi turmele lui prin dijma din stupi şi prin acea din fân, cu atâta sporiau venitul morilor şi acel al crâşmelor sale. Dacă creşteà familia cneazului, creşteau şi familiile sătenilor. Cneazul deci la însurătoarea unui fiu, îl trimeteà să-şi aşeze un sat pe un loc pustiu de care erau multe sau chiar pe propriul său hotar, dându-i un număr de însurăţei ca să locuiască satul cel nou. Pentru tinerii săteni erà la urma urmelor tot una să-şi facă case în satul părinţilor sau să şi le facă mai departe. Apoi, dacă printr'o asemenea mutare, mai mult sau mai puţin îndepărtată, puteau căpătà dela stăpân oareşcari micşorări de dijmă pentru întâii ani, se vor fi dus nu numai însurăţeii, dar şi din părinţii lor. Doară tot astfel se procedà până în mijlocul veacului trecut şi aş puteà cità numeroase exemple de cazuri din acel veac în cari o moşie de câmp fiind împărţită de doi moştenitori, unul a rămas cu aşezarea părintească şi cu satul, iar celălalt a luat jumătate din gospodari şi a înfiinţat sat nou peste pârău, în faţa acelui vechiu.

Şi astfel, cu încetul, s'a înmulţit numărul cnejilor odată cu numărul satelor, umplându-se întâiu văile râurilor celor mari, apoi acele ale pâraelor ce s'aruncă într'însele, ajungând să fie dese de tot.

Această împărţire a supuşilor lor de către fiii cnejilor ni dă lămurirea faptului că, în veacul XV, în Ungaria, cnejii ni apar adesea ca nişte întreprinzători de colonizări şi de defrişări, împrejurare de care s'a folosit Hunfálvy în încercările lui de a dovedi că Românii au emigrat în Ungaria mult după venirea Ungurilor.

Acei concesionari de colonizări nu erau altcevà decât fii de cneji cu supuşi mulţi şi loc puţin. Supuşii neavând unde să se hrănească, erau doritori să plece spre a se aşezà în locuri mai largi şi nu făceau de sigur nici o greutate pentru a urmà

www.dacoromanica.ro

pe unul din fiii sau ginerii stăpânului pe pământ mai mult şi mai îmbelşugat.

Acum este locul să lămurim deosebirea între *cneji* de oparte, şi juzi de alta. Şi unii şi alţii erau magistraţi rurali, ocârmuitori de sate, dar cnejii ocârmuiau satul din tată în fiu în puterea uni drept de moştenire strămoşesc, pe când juzii erau magistraţi rurali, aleşi sau numiţi. Cei dintâi alcătuiau *o clasă sau castă stăpânitoare*, cu drepturi moştenite, iar cei de ai doilea erau nişte simpli diregători numiţi sau aleşi. Voiu reveni mai pe larg asupra acestei chestiuni în capitolul I al Cărţii următoare.

§. 6. **Despre soarta cnejilor în Moldova şi despre cneaghine.**

Vom vedeà cu amănuntul în acelaş capitol că întemeietorii Domniei Moldovei, întocmai ca primii Basarabi, nu putură decât să întărească stăpânirile cnejilor sau a urmaşilor lor, la noi ca şi în Ţara-Românească; din cneji s'a alcătuit clasa stăpânilor de moşii din care a eşit aproape întreaga boerime.

Dar, lucru straniu, în Ţara-Românească unde moşnenii îşi aduc necontenit aminte, până în veacul XVIII, că sunt cneji şi se fălesc cu acest titlu, nu vedem urmă de *cneaghine*. Iar în Moldova, unde bărbaţii au uitat de cu vreme acel calificativ, soţiile lor nu uità măcar o clipă că au drept la dânsul şi urmează a se numì cneaghine în actele şi inscripţiile slavone (şi chiar în unele din cele româneşti) până la sfârşitul veacului XVII.

Voiu citâ între multe pe: Cneaghina Maruşca a lui Andrei Şerbici, fata lui Ion Cupcici, 6982 (1474) August 26[1]); Cneaghina Marina a lui Fete Iacobescul, 6996 (1487) Decemvrie 13[2]); Cneaghina Maria, mama lui Tăutul Logofătul (cel bătrân), 7007 (1499) Martie 23[3]); Cneaghina Maria, soţia acelueaş Logofăt Tăutu, 7008 (1499) Septemvrie 9[4]); Cneaghina

[1]) Ulianitzki, *Materialij*, p. 109.
[2]) Acad. Rom., Peceţi 12.
[3]) Melhisedec, *Notiţe istorice şi arheologice, etc.*, p. 294.
[4]) *Ibid., ibid.*

www.dacoromanica.ro

Ana a Logofătului Gavrilaş Trotuşanu, 7029 (1520), Decemvrie 2[1]); Cneaghina Anastasia, a Logofătului Toader Baloş, 7035 (1526), Septemvrie 29[2]); Cneaghina Maria a Jitniceriului Crâstea, 7066 (1558) Maiu 26[3]); Cneaghina Salomia a Hatmanului Barnovschi 7075 (1567) Martie 1[4]); Cneaghina Anghelina a lui Gligorcea biv Vel Vornic, 7079 (1570) Noemvrie 23[5]); Cneaghina Bârlădeanului în vremea lui Aron Vodă[6]); Cneaghina Neacşa a lui Sturdza, Portarul de Suceava şi Cneaghina Antimia a Vornicului Condrea Bucium, 7089 (1581)[7]); Cneaghina Anastasia a lui Vascan Mohila, Pârcălabul de Hotin, 7090 (1582) Maiu 11[8]); Cneaghina Magdalena Moţocoae, 7091[9]); Cneaghina Todosia a lui Patraşco Părcălabul, în vremea lui Irimia Movilă[10]); Cneaghina Anghelina, fata lui Şeptelici, soţia lui Ghianghia, 7100 (1592) Aprilie 24[11]); Cneaghina Mitrofana a Vornicului Nistor Ureche, 7102 (1594) Iunie 1[12]); Cneaghina Cristina Crişoaia din Suceava, 7103 (1594) Decemvrie 14[13]); Cneaghina Ilisafta a lui Iani, 7104 (1595)[14]); Cneaghina Marghita, fiica călugăriţei Protasia, 7108 (1599) Septemvrie 12[15]); Cneaghina Irina a Postelnicului Ion, 7108 (1600)[16]); Cneaghina Safta a lui Petraşco Oană, 7111 (1603) Iulie 20[17]); Cneaghina Ana a Logofătului Ion Golăe, 7114 (1606) Martie 30[18]); Cneaghina An-

---

[1]) Kozak, *Die Inschriften der Bukowina,* p 56.
[2]) *Ibid.*, p. 33.
[3]) Melhisedec, *Op. cit.*, p. 11.
[4]) Kozak, *Op. cit*, p 206.
[5]) Kozak, *Op. cit*, p. 207
[6]) *Uricar,* XVIII, p. 224.
[7]) *Documente doveditoare pentru genealogia familiei Sturdza,* p. 29.
[8]) Kozak, *Op. cit.*, p. 211.
[9]) *Uricar,* XVIII, p. 194
[10]) *Ibid*, *ibid.*, p. 236.
[11]) *Uricar,* XVIII, p. 221.
[12]) Melhisedec, *Op. cit.*, p. 15.
[13]) Kozak, *Op. cit.*, p. 59.
[14]) *Ibid.*, *ibid.*, p. 246.
[15]) *Ibid.*, *ibid.*, p. 60.
[16]) *Ibid.*, *ibid.*, p 175.
[17]) *Ibid*, *ibid.*, p. 193.
[18]) *Uricar,* IX, p. 139.

www.dacoromanica.ro

ghelina a lui Crâstea Vel Vornic, 7117 (1609)[1]); Cneaghina Teta, fata lui Gheorghe Albotă, 7121 (1613) Martie 27[2]); Cneaghina Pascalina a Logofătului Lupu Stroici, 7124 (1616) August 20[3]); Cneaghina Anghelina a Tăutului Logofăt, 7125 (1617) Maiu 30[4]); Cneaghina Sora, fata lui Toader Giogea, soţia lui Grigore biv Vel Vornic, 7125 (1617) Iunie 30[5]); Cneaghina Cristina a lui Gheorghe Părcălabul de Hotin, 7127 (1619) Aprilie 13[6]); Cneaghina Maria a lui Gheorghie Draganovici, 7129 (4621) Aprilie 24[7]); Cneaghina Maria a lui Scarlat 7130 (1622) Martie [8]); Cneaghina Maria Cazaca Trifăneasa 7134 (1626) Maiu 15[9]); Cneaghina Maria a Stolnicului Gavril 7135 (1627) August 17[10]); Cneaghina Maria a Logofătului Dumitraşco Ştefan, 7136 (1628) Aprilie 4[11]); Cneaghina Cristina soţia şi Cneaghina Anghelina, fata lui Gheorghe Pârcălab de Hotin (între 1615 şi 1620)[12]); Cneaghina Cărstina a Comisului Furtună, 7139 (1630) Septemvrie 30[13]); Cneaghina Candachia a biv Vel Vornicului Goe, 7140 (1632) Maiu 25[14]); Cneaghina Aniţa a lui Gheorghe Roşca Visternic, 7140 (1632) Maiu 31[15]); Cneaghina . . . . a panului Casian, 7143 (1635)[16]); Cneaghina Nastasia a Nacului şi Cneaghina Măricuţa a lui Istratie biv Logvfăt, 7144 (1636) Fevruarie 26[17]); Cneaghina Ana, sora lui Constantin Sbârcea Pârcălabul de Hotin, 7145 (1637) Mar-

---

[1]) Iorga, *Studii şi Documente,* VI, p 16.
[2]) *Uricar*, XXV, p. 292.
[3]) *Ibid.*, XXIII, p 55
[4]) Melhisedec, *Op. cit.*, p 294.
[5]) Iorga, *Op. cit.*, p. 142.
[6]) *Ibid.*, *ibid.*, p. 81—82.
[7]) Kozak, *Op. cit.*, p. 191.
[8]) Iorga, *Op. cit.*, VI, p. 18.
[9]) *Uricar*, XVIII, p. 366.
[10]) Kozak, *Op. cit.*, p. 155.
[11]) Melhisedec, *Op. cit.*, p. 124.
[12]) Kozak, *Op. cit*, p. 173.
[13]) *Uricar*, XXI, II, p. 72.
[14]) Iorga, V, p. 15.
[15]) *Uricar*, XVIII, p. 408.
[16]) Melhisedec, *Op. cit.*, p. 143.
[17]) Iorga, XI, p. 102.

www.dacoromanica.ro

tie 11 [1]); Cneaghina Maria a Postelnicului Draco, 7149 (1641) April 22 [2]); Cneaghina Antimia, fosta soţie a lui Dumitraşco Mihu zis Turiatcă, 7149 (1641) Maiu 25 [3]); Cneaghină Antimia a lui, Gheorghe Corosteanu, 7151 (1643) Fevruarie 23 [4]); Cneaghina Maria a lui Toader Borici biv Stolnic, 7154 (1646) Iulie 7 [5]); Cneaghina Agapia a lui Ionaşco Tolocico (în Domnia lui Vasile Lupu) [6]); Cneaghina Ana a Căpitanului Zota, 7155 (1647) Aprilie 10 [7]); Cneaghina Candachia a lui Grigore Hermeziu, 7155 (1647) Maiu 12 [8]); Cneaghina Costanda a lui Ion Tertia din Văscăuţi, 7155 (1647) Iunie 27 [9]); Cneaghina Ileana a lui Pelin Racoviţă Mare Logofăt, 7159 (1641) [10]); Cneaghina Maria a Hatmanului Vasile, 7163 (1655) [11]); Cneaghina Rucsanda a lui Grigoraşco Jora şi Cneaghina Tofana a Clucerului Eftimie, 7166 (1658) Iulie 30 [12]); Cneaghina Safta a Marelui Vornic Hăbăşescu şi Cneaghina Măricuţa a lui Andrei fost Serdar, 7177 (1669) Martie 12 [13]).

Am adunat un număr atât de mare de citaţiuni spre a dovedi că denumirea de cneaghină a fost dată soţiilor şi fetelor atât de boeri cât şi de stăpâni de sate fără boerie, necontenit, în tot timpul în care limba slavonă a fiinţat ca limbă bisericească şi de Stat. Acest fapt dovedeşte că, la început, pe vremea întăilor Domni, femeile boerilor şi a celorlalţi oameni de samă, cari erau stăpânii de sate, *damele* cum am zice noi astăzi, *cucoanele* cum ar fi zis părinţii noştri işlicari, se făliau cu titlul de *cneaghină*. De vreme ce în documentele slave contimporane din Polonia, Rusia, Sârbia şi Bulgaria, constatăm

---

[1]) Kozak, *op. cit.*, p. 192.
[2]) *Uricar*, XXIII, p. 144.
[3]) *Ibid.*, *ibid.*, p. 159.
[4]) Kozak, *op. cit.*, p. 192.
[5]) Academia Română, XXXI, 129.
[6]) *Uricar*, X, p. 113.
[7]) Kozak, *Op. cit.*, p. 155.
[8]) *Uricar*, XXIII, p. 204.
[9]) Academia Română. XXXIII, p. 6.
[10]) Melhisedec, *Op. cit.*, p. 296.
[11]) Kozak, *Op. cit.*, p. 136.
[12]) Melhisedek, *Op. cit.*, p. 127.
[13]) *Documente Sturdza*, p. 97.

www.dacoromanica.ro

că acest titlu *nu* era dat *damelor* nici uneia din acele ţări, urmează că el era o particularitate curat moldovenească. Şi această particularitate nu poate proveni de aiurea decât dela faptul că mamele, moaşele şi strămoaşele acestor *dame* moldovene din veacul XV, fusese totdeauna numite cneaghine. Acest calificativ dat Moldovencelor *de calitate*, apropiat de acel de cneaz cu care vedem că se fălesc, până în veacul XVIII, urmaşii stăpânilor de moşii de pe vremea primilor Basarabi, constitue o zdrobitoare dovadă a faptului că cnejii ocârmuitori ai satelor din ţările noastre, înainte de întemeierea Domniilor Ţării-Româneşti şi a Moldovei, au urmat şi după întemeierea acestor Principate să stăpânească aceleaşi sate sub suveranitatea Domnului respectiv.

§ 7. **Ceva despre Voevozi.**

Actul prin care Regele Bela IV hărăzeşte Ioaniţilor Ţara Românească menţionează, pe lângă cneji, şi pe Voevozii Lituon sau Litwoy şi Seneslau, ai căror Voevodate se aflau, cel dintâiu în dreapta şi cel de ale doilea în stânga Oltului. Din faptul că Regele, prin actul de danie, nu dăruieşte ţările acestor doui Voevozi Ioaniţilor, precum făcuse pentru cnezatele lui Ion şi Farcaş, situate în dreapta Oltului, face pe d-l Bogdan să conchidă, cu drept cuvânt, că poziţiunea acestor Voevozi, supuşi ai Regelui Ungariei, era cu mult superioară acelei unor simpli cneji [1]).

Mai găsim în 1335 pe un Bogdan Voevod, fiul lui Mykula, care trăia probabil în Ţara-Românească şi pe care îl vedem solicitat de arhiepiscopul de Calocea, în numele Regelui, să treacă din pământul lui în Ungaria [2]).

Actele interne ungare conţin de altă parte numeroase menţiuni relative la Voevozi români, în toate comitatele cuprinzând o populaţie românească mai însemnată.

---

[1]) I. Bogdan, *Originea Voevodatului la Români,* în Ann. Acad. Rom. XXIV, p. 193, sq.

[2]) Hurmuzache, II, p. 637.

www.dacoromanica.ro

La 1326, Neculai, Comite de Csanad, hărăzeşte Episcopiei dela Oradea, o posesiune, dobândită de el dela Regele Carol Robert, determinată mai de aproape prin cuvintele: „possessio populosa ubi Negul woywoda considet et commoratur, simul cum eisdem populis et molendino ibidem existente“[1]).

O scrisoare din 1345 a Papei Clemente VI ni vorbeşte de nişte Voevozi cărora el le trimisese, precum şi lui Alexandru Basarab, invitarea să treacă la catolicism. Aceştia erau: Nicolaus princeps de Remecha, Ladislaus voyvoda de Bivinis, Sanislaus de Sypprach, Aprozya voyvoda de Zopus şi Nicolaus voyvoda de Auginas[1]). (Nicolaus princeps de Remecha era, după toate probabilităţile, cneazul dela Remetea în Banat, titlul de princeps însemnând aici *cel dintâiu, cel mai de samă, căpetenia)*[2]).

La 1363 vedem pe Ivan, Voevodul de Beiuş, încheind împreună cu fraţii săi Bog şi Balk, o alcătuire cu Românii din Zlatna. Ei judecau neînţelegerile dintre Români şi împliniau dela ei birurile[3]).

Un document din 1364 al Reginei Elisabeta către comunitatea Românilor din comitatul Bereg, permite acelor Români *să aleagă şi să pună în fruntea lor pe Voevodul ce-l vor voi*, care va avea să-i judece şi să curme pricinile dintre ei. administrând şi priveghind îndatoririle lor faţă de Regină şi de Comite[4]).

Această diplomă este întărită de alta, din 1370, lămurind că el este volnic să judece pricinile mai mici, cele mari având a se judecà de Comite împreună cu Voevodul[5]).

Diploma din 1371 a Regelui Ludovic dărueşte fiilor lui Stanislau, fost Voevod de Unghiu, cnezatul satului Felseu Nerezlenche, arătând lămurit că funcţiunea de cneaz în satul Neresniţa-de-Sus era îndeplinită de un Voevod[6]).

---

[1]) Hurmuzache, II, p. 598.

[2]) Vezi citatele în Bogdan, *Op. cit*, p. 197.

[3]) Bogdan, *Op. cit.*, p. 197, îndreaptă data însemnată greşit în Hurmuzache, I, p. 304.

[4]) I. Mihályi, *Diplome maramureşene*, p. 64. Bogdan, *op. cit.*, p. 198.

[5]) I. Mihályi, *op. cit.*, p. 63—64, 76, 78. Bogdan, *op. cit.*, loc. cit.

[6]) I Mihályi, *op. cit.*, p 64. Bogdan, *op. cit.*, 198.

www.dacoromanica.ro

La 1383, Regina Maria dărueşte cnezatul Românilor din comitatele Beregh şi Szatmar celor trei fraţi ai lui Stanislau, Voevodul Românilor Reginei din Kerechkey şi Buchnicze, cu condiţie ca ei s'o slujească şi să adune *quinquagesima* dela Români, din care să oprească jumătate pentru ei[1]).

Dintr'un document din 1410, constatăm că Petru cu toţi cnejii şi juraţii din ţinutul Beiuş, judecă, împreună cu judecătorul şi juraţii din cetatea Beiuşului, o pricină dintre mai mulţi Români, Petru înfăţoşându-ni-se aici ca căpeteńia cnejilor din ţinutul Beiuş[2]).

Se găsesc Voevozi români în toate comitatele locuite de Români şi până la mijlocul veacului XVI. D-l Bogdan în memoriul său despre *Originea Voevodatului la Români*, a adunat un mare număr de citaţiuni în privinţa lor[3]).

Cel mai însemnat dintre Voevozii români din Ungaria a fost fără îndoială Bogdan, un oareşcare timp Voevodul Românilor din Maramureş şi pe urmă întemeietorul Moldovei. El aveà în colţul de Sud-Est al Maramureşului o uriaşă stăpânire teritorială alcătuită negreşit din cnezatele numeroaselor sate ce se aflau pe dânsa.

După trecerea lui în Moldova fu înlocuit în Voevodat prin Ion, fiul fratelui său Iuga. Balc şi Drag, fiii Voevodului Sas, gonit din scaunul Moldovei de Bogdan, şi fugiţi în Ungaria, sunt răsplătiţi de Craiul Ludovic prin conferirea stăpânirilor lui Bogdan precum şi cu aceea a demnităţilor de Voevozi ai Românilor şi Comiţi ai mai multor comitate[4]).

La 1349, Voevodul Ion (fiul unui Bogdan) împreună cu Neculai, însărcinatul Comitelui Secuilor, convoacă pe toţi cnejii ţării Maramureşului spre a hotărnici moşiile Gyulafalva şi Nyirés ale lui Gyula, fiul lui Dragus[5]).

---

[1]) Bogdan, *op. cit*, loc. cit. Hurmuzache, I, p. 280. Mihalyi, *op. cit.*, p. 77.

[2]) Hurmuzache, I, p. 469 ; Bogdan, *op. cit*, p 198.

[3]) Bogdan *op. cit.*, p. 199.

[4]) Hurmuzache, I, II, 211.

[5]) Mihály, *op. cit.*, p. 26—27, 28—29. Presupunerea că Dragus, tatăl lui Gyula, ar fi fost legendarul descălecător al Moldovei, Dragoş, nu mi se pare întemeiată pe vr'o dovadă.

www.dacoromanica.ro

Din compararea numeroaselor texte adunate de Domnia sa în privinţa Voevozilor români din Ungaria, D-l Bogdan ajunge la concluziunea pe care o împărtăşesc pe deplin, că: Voevozii erau, înainte de cucerirea ungară, căpeteniile unor confederaţiuni de cneji meniţi, în vreme de război, să fie şefii lor, şi, în vreme de pace, să hotărască pricinile ce se năşteau între dânşii. Iar după cucerirea ungară, erau nişte căpetenii ale cnejilor, aleşi de dânşii sau numiţi de stăpânirea ungară şi însărcinaţi mai ales cu strîngerea birurilor datorite coroanei şi cu adunarea şi comanda contingentului militar român. Pentru serviciile lor dobândiau nu numai cnezate noue, dar adesea, mai ales când se făceau catolici, obţineau transformarea cnezatelor lor în proprietăţi ereditare şi nobilimea maghiară. In asemenea caz ei deveniau Unguri şi erau pierduţi pentru neamul românesc.

Voevozi au existat negreşit în Moldova şi în Ţara-Românească mult înainte de acei ce-i întâlnim prin documentele din veacurile XIII şi XIV.

Războaele erau necontenite, atât acele purtate pentru apărarea ţării cât şi cele întreprinse pentru a adună pradă. Războiul nu se poate purtà fără povăţuitor mai mare peste oaste; se alegeà cel mai destoinic pentru conducerea oştirii. Voevodul fù cel dintâiu şef militar. De altminterea cuvântul *vojevoda* la Slavi înseamnă la început conducător de ostaşi (*voji*, ostaşi şi *vedą*, *vožda*, conduc) [1]. Voevozi în sens de „general“ se găsesc în istoria tuturor popoarelor slave. Ei răspundeau unei trebuinţi.

Apoi, dela început au fost gâlcevi, nu numai între săteni, dar şi între cneji, fie pentru hotarele judecielor lor, fie pentru moştenirile ce se deschideau, fie pentru împărţiri. Aceste gâlcevi trebuiau judecate şi negreşit nu puteau fi judecate decât de alţi cneji. Insă pentru a evità orice recuzare de judecători, pentru a dirige desbaterile judecăţii, pentru a închizeşlui executarea hotărîrii, trebuià ca această acţiune judiciară să fie până la un oareşcare punct organizată şi unificată sub autoritatea unui singur om, ales de ceilalţi cneji ca mai destoinic. Voevodul mai fù primul judecător.

---

[1]) Bogdan, *op. cit.* pag. 13.

www.dacoromanica.ro

Cu bună samă că aceşti Voevozi erau în deobşte aleşi de cneji dintre dânşii pe vreme mărginită sau pe viaţă. Cu timpul se vede că ereditatea se stabilì în Voevodatele cari cuprindeau, unul judeţele Gorj şi Vâlcea, iar celălalt Muscelul şi Argeşul. Ereditatea va fi fost conferiţă după toate probabilităţile de Regele Ungariei ai cărui vasali erau atât Lituon cât şi Seneslau.

Am văzut mai sus că, după toate probabilităţile, Voevodul Bogdan pe care arhepiscopul de Calocea îl solicità să treacă în Ungaria, îşi aveà stăpânirea în Ţara-Românească. Nimic însă nu ne îndreptăţeşte a conchide că Voevodatul erà ereditar în familia lui.

Din Moldova cunoaştem un Voevod anterior lui Lituon şi lui Seneslau. Acesta este Ploskinia, Voevodul care comandà Brodnicii (Bârlădenii) aliaţi cu Tătarii in bătălia dela Kalka (1224). Cronicile ruseşti ne povestesc că Tătarii puseră pe Ploskinia să jure pe cruce (крести цѣловати), lui Daniel Romanovici dela Kiev, că viaţa lui şi a oştenilor lui va fi cruţată dacă ei iesă din poziţia întărită din care Tătarii se încercau în zadar să-i scoată de mai multe zile. Increzându-se în jurământul lui Ploskinia, Ruşii ieşiră din întăririle lor spre a fi măcelăriţi de păgâni.

Dar Ploskinia (care se numià poate Ploscan) erà după toate probabilităţile un Voevod ales ad-hoc pentru povăţuirea contingentului trimis Tătarilor de Bârlădeni.

Ca Ploskinia vor fi fost mulţi Voevozi în deosebitele ţinuturi ale ţării dintre Carpaţi şi Nistru. Insă ereditar va fi fost numai Voevodul de pe malurile Moldovei, care îşi aveà poate întâia reşedinţă la Baia şi probabil că ereditatea i-a fost hărăzită, ca şi Voevozilor din diploma care se referă la dania dela 1247, de Regele Ungariei pe care îl recunoştea de Suveran.

Când vedem cât de nesigură şi de năcăjită a fost ereditatea scaunului Moldovei până la Ştefan cel Mare, ne dăm samă că la Voevodate parţiale ea erà cu putinţă numai având puternicul sprijin al Regelui Ungariei. Altfel scaunul Voevodului ar fi fost la discreţiunea oricărui grup mai însemnat de cneji, a căror nemulţămire ar fi izvorît din pricini mai mult sau mai puţin binecuvântate, adesea numai din dorinţa de a pune în

www.dacoromanica.ro

scaun pe altul din ei care ştiuse să-i câştige pentru scopurile lui. Din nenorocire neamul nostru s'a arătat totdeauna nestatornic în credinţa către Domn şi iubitor de schimbări.

Din cele ce preced rezultă că la Români, încă înainte de cucerirea ungară, puterea ocârmuitoare erà în mânile unei clase sau caste care şi-o transmiteà din generaţie în generaţie, prin moştenire şi această putere ocârmuitoare nu se moştenià numai de câte un singur fiu, ci de toţi copiii deopotrivă.

Membrii acestei clase se numiau cneji şi alegeau pentru a-i judecà şi a-i duce la răsboiu, din sânul lor, nişte diregători mai mari cari luau numele de Voevozi.

Aceasta clasă stăpânitoare care aveà fiinţă de veacuri, poate că ea erà chiar anterioară în parte naşterii neamului românesc. Originea i se pierde în trecutul cel mai depărtat. De oarece constituià o clasă privilegiată ereditară, trebue s'o considerăm ca o nobilime străveche, căreia nimeni nu i-a conferit diplome de nobilitate, dar care s'a născut din împrejurări, ceeace Nemţii numesc *Uradel*.

§ 8. **Despre Supanii din Carniola şi Carintia şi despre Vicezii din Saxonia.**

Urme sigure de o organizaţie a satelor similară acelei româneşti se mai găsesc la Slavii din Carniola şi la Wenzii din Saxonia.

In Carniola vedem satele slave stând, în anul 1400, sub ocârmuirea unor *Supani*, supuşi şi ei stăpânilor teritoriali cari cucerise ţara: Nemţii. Supanii, cari par a fi fost ereditari, ne apar în aceeaş calitate ca cnejii la Românii din Ungaria[1]).

In Saxonia vedem două clase de Wenzi cu prerogative deosebite: pe *Supani* şi pe *Witheşi*, Viţeşi sau Vicezi, dar supuşi şi ei Nemţilor cari recucerise ţara asupra lor. Supanii par a fi fost urmaşii unui fel de mici Voevozi, bine înţeles reduşi în importanţă de cucerirea nemţească, căci fiecare are sub ascultarea sa mai multe sate. Iar Vicezii par a fi echivalenţi cnejilor dela noi. Este de observat că acei vicezi ai Wenzilor

[1]) A. Meitzen, *Siedelungen*, III, p 397 sq.

www.dacoromanica.ro

din Saxonia sunt ţinuţi, în timp de răsboiu, să iasă la oaste călări, întocmai ca cnejii satelor române din Galiţia[1]).

In privinţa acestor Vicezi mai observăm că în unele documente moldoveneşti din ultimul deceniu al veacului XIV şi întâiul deceniu al veacului XV, vedem mai mulţi Viteji figurând printre boerii cari încredinţează actul[2]).

Supanii şi Vicezii venzi, ca şi cnejii români, sunt ereditari[3]).

---

[1]) Stadnicki, *O wsiach woloski* în Hasdeu, *Arhiva Istorică*, privilegiile satelor Korosno, Nanowa, Brehi, Polawa, Ustrzyki, p.

[2]) *Uricar*, XVIII, p. 454

[3]) „1381 bestimmen die Markgrafen Otto von Meissen und Dietrich von der Ostmark (Koehler, *Das Kloster des heiligen Petrus auf dem Lauterberge*, No. 52. H. Knothe, *Die verschiedenen Klassen Slavischer Höriger in den Wettinischen Landen* în *Neues Archiv für Sächs. Gesch. und Alterth.*, IV, p. 1 şi 2) über die Voigtrechte des Peterklosters auf dem Lauterberg bei Halle, dass: statutis tantum temporibus *Seniores villarum* quos lingua sua *Supanos* vocant et in equis *servientes, id est Withasii,* ad comprovinciale jus, quod *lantdinc* dicitur, veniant, qui quae dicuntur, jubentur, aguntur, statuntur, suis referunt. Ceteri liti, videlicet hoc est *smurdi,* qui quotidiano servicio imperata faciunt et hi qui censuales ecclesiae vel proprii sunt, apud se dum maneant". (A. Meitzen, *Siedelungen,* II, p 240)

„Das Amt Meissen umfasste noch im 14 Iahrhundert 219 *Dörfer* oder *Dorfantheile* Von diesen gehorten mehr als die Halfte unter 15 Supaneien, von den ubrigen stand eine sehr erhebliche Auzahl unter den *Vithassii.* In einem Lehensverzeichniss des Amtes Meissen von 1334 folgt noch die Aufzählung der Dorfer der einzelnen *Supaneien,* eine lange Reihe von Dorfern mit dem von jedem aufzubringendem Lehnszinse unter der besonderen Überschrift: *sub rusticis qui dicuntur Witsezen.* Dieser Name der auch in Weiczhessen verdreht wurde, kommt von Vitiaz, das im Altslavischen Krieger bedeutet, im spaten Wendisch aber vollig die Bedeutung Lehnbauer, *der zu Reiterdienst verpflichtet ist,* angenommen hat. Der Edle Wigmann vermacht durch eine Urkunde von 1121 dem Kloster Kaltenbrunn bei Sangerhausen alle seine Güter „cum eo jure honimum et praediorum, quo sui autecessores ipsis fruebantur, homines scilicet in *quinque justiciis, ut edelsten, knechte, zmurde, lazze* (liuzi), *heyen* horum quencumque genus suum" Es lasst sich nicht bezweifeln dass die *Edelsten, seniores,* die Supane, sowie die Knechte, die *Withasii* der Kunde von 1181 sind. Diese Klassifikation von 1122 sagt also deutlicher, dass die Withasii nur geringeres Recht als die Supane hatten, obwohl der Ausdruck Knecht *nicht* von *Eigen* oder *Gesinde,* sondern nur von *Knappe* hergenommen sein kann. Aber auch die Withasii standen wie die Supanen uber den Smurden, den gewohnlichen Zinsbauer. *Anscheinend waren sie slawische, zu einer leichten Stufe der Hörigkeit he-*

www.dacoromanica.ro

Insă documentele ce le cunoaştem nu arată anume în ce chip se împărţiau posesiunile lor.

---

rabgedtrückte adelige Grundbesitzer denen man ihre Guter gegen Zins und Reiterdienst gelassen hatte. Die *Supane* der Urkunden von 1122 und 1181 sind zwar nur die bestgestellte Bauernklasse. *Sie erscheinen jedoch auch wie die Withasii als Dorfvorsteher;* welche *an der Stelle der gesammten Bauerngemeinde zum Landding kommen sollen* und das spatere Verzeichniss zeigt naher, dass die Dörfer unter Supanen in bestimmtem Gegensatz zu denen unter Withasii standen. *Nur erstere waren zu den grösseren Gruppen der Supaneien zusammen geschlossen, welche Gerichts und Steuerbezirke bildeten.* Selbst zu Vorstanden dieser Supaneien scheinen danach einzelne der Supane herangezogen worden zu sein, die den von den zugehorigen Dörfern jahrlich zu entrichtenden Getreidezins und die Beden einzusammeln und abzuliefern hatten.

„Auch auf demLandding waren sie nicht lediglich Horer, sondern wenigstens einige zugleich Schoffen... 1276, behält sich Graf Konrad v. Brehna, beim Verkauf der Obergerichtsbarkeit von 5 Dörfern vor, quod *tres seniores* earum villarum ad judicium ipsius comitis Wicin ter in anno eant ejusque judicii sententias dictent. 1287, wird nach dem Verkauf von Tschiritz erklart: quod idem *Supanus* non deberet de cetero advocato in Groichs in *judicio assidere* Als 1248 der *Supan* Hertwig, in Palitz bei Altenburg, sein Gut von drei Hufen dem deutschen Orden verkauft, bedarf er dazu der Genehmigung des Richters des Plessener Landes. 1428 überweist der Arnshangk'sche Vertrag zwischen Kurfurst Friedrich II von Sachsen und dem Burggrafen von Meissen dem letzteren eine Reihe von Dorfern mit den *Weiczhessen* und *Sopanen* unter der Bemerkung, dass „dieselbigen zu unseres gnadigen Herrn Gerichten gen Meissen und Lommatsch gehen und da Gericht sitzen sollen. als sie bei dem nachsten Burggrafen gethan haben". Schon 1289 wird das Kloster Buch, als es von der Gerichtsbarkeit des Burggrafen befreit wird und *supanum suum perpetum* zu Grosswitschen abgeschafft, auf Beschwerde des Burggraffen vom Markgrafen veranlasst, in Kriebitz einen neuen *Supan* einzusetzen und ihm dort eine Hufe nebst zugehörigem Hofe zu Lehnrecht zu geben, damit die Anzahl der burggräflichen Supane nicht vermindert werde. ţ. (Meitzen, *op. cit.*, p. 24,119). In Lusatia de sus, Supanii şi Vicezii sunt numiţi Staroşti (*Ibid.*, *ibid*).... in einer Urkunde Markgrafs Heinrich von Meissen von 1285. In dieser gestattet derselbe seinem Kanzler Güter zu Basslitz in Grossenhain, welche bis dahin ein Supan zu Lehn besessen, *utpote jure seniorum quod eldestenwet vulgaritcr appellatur* distrahere et *alienare jure hereditario quod in vulgari vorerben dicitur cui velit.* Diese Bewilligung spricht also aus, dass die Supane in der Regel, oder ihrem älteren Rechte nach, ihre Güter nicht zu Lehn, sondern zu Erbeigen besassen, und dass dies ein besonderes, Eldestenwet, d h. Aeltestenrecht genanntes Rechtsverhältniss war". *Ibid.*, p. 243.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

COLONIILE ROMÂNE DIN GALIŢIA

§ 1. Despre satele cu drept român în Galiţia.

Prima menţiune despre coloniile române din Gaiiţia este din anul 1378 când vedem pe Vladislav, Principele de Opolia, căruia regele Ludovic îi încredinţase pe viaţă ocârmuirea Galiţiei, hărăzind lui Alexandru Românul hotarul şi satul Hodllo pe Târnova cu permisiune ca el şi urmaşii lui să le stăpânească în puterea dreptului românesc. In cursul veacului XV, Regii poloni mai întemeiară sate pe temeiul aceluiaş drept, iar în ce-l următor, pe lângă un mare număr de sate cu drept românesc, întemeiate prin privilegii regale, mai vedem pe Petru Kmita, Comite de Wişniţa, Palatin de Cracovia, Mare Mareşal al Poloniei, Căpitan de Przemyszl, înfiinţând pe întinsele lui posesiuni un mare număr de sate româneşti Aceste colonii se aflau aproape toate în partea muntoasă a districtelor Sanok, Bjelcz, Sambor şi Przemyszl, unde alcătuiau *craine* sau ocoale proprii. Această situaţiune, la graniţa Ungariei, nu lasă nici-o îndoială în privinţa provenienţei colonilor: ei erau Români din Nordul Ungariei, din Comitatele Maramureşului, a Beregului şi a Unghivarului.

Concesionarul care obţine la 1509, dela Regele Sigismund al Poloniei, cnezatul dela Ustrzyki, erà „nobilis vir Iwona Ianczowicz Transsilvanus, miles Noster cum olim germano suo fratre Theodorico", care acest de pe urmă căzuse mai înainte „strenue dimicando" cu Moldovenii lui Bogdan Ch orul.

Privilegiul este dat pentru aşezarea unui sat în regiunea

www.dacoromanica.ro

deluroasă, obişnuit pe valea unui pârău de munte (torrens). şi defrişarea pământului din pajişte *(cruda radice)* [1]).

Totdeauna se specifică că satul va fi aşezat şi ocârmuit pe temeiul dreptului românesc *(jure valachorum* sau *jure valachico).*

Hotarele sunt totdeauna descrise cu îngrijire de jur împrejurul teritoriului concedat.

[1]) ... Timkoni filio Szymaszconis Kniazionis de Serednicza ... *vendidimus* scultetiam alius Kniaztwo in *fluvio dicto Lodenka pro florenis centum* in moneta. (Sviniaci, *Arh Ist.,* IV, p 39).

... provido Hryczkoni... Kniastwo in fluvio Strwiązyk dicto pro florenis centum... (Rovien, *Ibid, ibid.,* p. 42)

... *vendidimus* scultetiam in vilis Nostris Thernowa ... *pro centum marcis* ... silvas inutiles Smerekowe *excident* et *eradicabunt* (Târnowa, *Ibid*, p 52).

... per praesentes providis Hryczkoni Rozputenski una cum filius ipsius Iaczko *(committimus)* ut illi eandem villam ... *in cruda radice* locent. (Koroscienka Wola, *Ibid. ibid.*. p. 67).

... *vendidimus* scultetiam in *fluvio nostro Boberka* ... provido Iwan Wolosz ... *pro septuaginta florenos* ... praefatus Iwan scultetus locabit villam Boberkam in *cruda radice* (Boberka, *Ibid. ibid*, p. 72).

... *torrentem* dictum Sthebnijczek, cum silvis ipsi torrenti ad locandum et erigendum illic villam juris Valachici nobili Michailo jam pridem *dedimus et assignavimus* Nanowa, *Ibid ibid.,* p. 78).

... *consentimus et admittimus* praesentibus litteris Nostris (Iwanko et Michaelo Odrzechowski) villam Polawa appellandam in Capitaneatu et districtu Sanocensi in *torrentibus* seu *rivis Polawa* et *Polawka* ... in *cruda radice* jure Valachico ... locandi. (Polawa, *Ibid ibid.,* p. 97).

... praedicto Iwano *damus* villam novam ... in *rivulis* et planicie Iasien et Rowien ... locare et de *novo erigere.* (Ustrzyki, *Ibid. ibid.,* p. 102).

... providi Iaczkowicz *dedimus* ... *damusque* ... *dictas sylvas extirpandi* et *excidendi* ad ampliandas villas praefatas Derewno et Koblo. (Derevna şi Koblo, Gruşevski, *Op cit.,* No. LX, p. 64).

... Iackoni Kulczycki *admisimus* et *dedimus admittimusque* et *damus* tenore praesentium villam quae Smolnik ... nuncupabitur ... *de novo extirpandis* et *evulsis silvis* erigere et locare ... (Smolnic, *Ibid.,* No. LXIX, p 73).

... providis Olechno et Sczawno eiusque fratri Ivaszko ... *donavimus* et *admisimus, damusque* facultatem villam locandi denuo *in cruda radice* in et super *fluvis Zubkow* dicto ... (Zubcova, *Ibid.,* No. LXXVI, p. 86).

... providi Procz Homicz concessimus ... eidem villam in jure valachico in *nova radice* collocandam ... dicto Procz Homicz ... perpetue

www.dacoromanica.ro

Obiectul privilegiului este hărăzirea sau vânzarea unui cnezat care, în act, poartă indiferent numirile de *kniastwo, advocatio* sau *scultetia*. Privilegiul se dă totdeauna cneazului care este numit *kniazio, scultetus* sau *advocatus* [1]).

et in aevum *vendimus* in eadem villa scultetione alios kniasthwo *pro quinquagenta florenis* pecuniae... (Lopușanka, *Ibid*, No. LXXXII, p. 97).

Hrycz scultetus de villa nostra Strzelki presentavit nobis litteras Sigismundi D. G. regis Poloniae, coniugis nostri colendissimi, super tywonatum et tabernam in eadem villa Strzylkî necnon litteras generosi olim Stanislai de Sprowa, capitanei samboriensis *venditionis* scultetiae *pro viginti florenis*... (Strzelki, *Ibid.*, No. XCII, p. 133).

Fredor, dictò Tolop de Hoszow Rutheno, iam de cetero Przelecki appellando, qui hanc villam ex *cruda radice* locabit colonis silvasque extirpabit... (Preluca, *Ibid.*, No. CIX, p. 134).

Precum rezultă din actele de mai sus, Regele *hărăzià* (dăruià) cnezatele, căpitanii săi le hăraziau sau le vindeau, iar Kmîta le vindeà totdeauna

[1]) ... Zophia D. G. regina Poloniae... Iacobi Walachi,... campum dictum Radosczize in districtu et terra Sanociensi, .. damus... *perpetua donatione et in evum* .... In qua quidem villa antefato Iacobiecz *et suis legitimis successoribus conferimus scultetiam*.. damusque sibi *et suae posteritati* ad dictam *scultetiam* duos mansos liberos... Habebit etiam *scultetus* in fluvio piscandi facultatem (Radoșici, Gruşevski, *Op. cit.*, No. XXXVI, p. 37).

Nos Ioannes Albertus D. G. rex Poloniae... providi Iaczkowicz, ad hominum vocationem et meliorem collocationem earumdem villarum satis idoneum, *scultetia* seu *kniasthwoo* in dictis villis Derewno et Koblo *sibi et eius successoribus perpetuis temporibus tenendi, possidendi pacifice et quiete, vendendi* .. dedimus, donavimus et concessimus... damus sibi (lui Iaczko) in eisdem *scultetiis* per unam aream integram alias dworziszce... tertiam partem ipse *scultetus* omnium dationum habebit et percipiet *suique successores* habebunt et possidebunt ac percipient iuxta aliorum *kniazionum*... (Derevna și Koblo, Gruşevski, *Op. cit.*, No. LX, p. 64).

Sigismund August, Regele Poloniei, confirmă privilegiul ce fusese dat de tată-său: Sigismundus D. G. rex Poloniae... praedicto Iwona (Ianczowicz Transsilvanus) damus per praesentes villam novam Brzegi nuncupandam... locare et de novo erigere. Pro qua quidem villa noviter locanda damus, donamus et *perpetuo* adjungimus, attribuimusque omnes fundos etc. Ratione cujus locationis et aliorum ipsius Iwoniae servitiorum sibi *suisque successoribus advocatiam* adjungendam, et pro eodem quattuor areas etc. sicut et aliis *advocatis* in terris Russiæ dare consuevimus... donamus, assignamus et inscribimus, *donatione*

www.dacoromanica.ro

Cnezatul este vândut pe vecie, în chip ereditar, cu drept de a-l schimbà, a-l dărui, a-l împărţi şi a-l ipotecà[1]), însă cerându-se învoirea stăpânului locului care se acordă totdeauna. Ea trebue privită mai mult ca un act de înregistrare. De altmin-

---

perpetua et in aevum (Ustrzyki, Stadnicki, in Hasdeu, *Arhiva Istorică*, IV, p 3).

.i. nos Petrus Kmitha de Wysnicze etc .. providimus Wanczo sculteto de villa Wańczowa *advocatiam* seu *scultetiam*. pro duodecim florenis pecuniae communis vendidimus... Occasione cuius locatione praefato Waczo ac successoribus *suis legitimis* unum laneum liberum *in perpetuum damus;* damusque eidem. . in metis *advocatiae* molendinum liberum ... concedimus extremitates alias obszary... ita quod dum cmetho unam emensuratam habuerit .i pro *sculteto* duae emensuratae esse debent. Et cmethones cum honore ad *scultetum* bis in anno ibunt... (Ropinca, Gruşewski *Op cit*. No. LXX, p. 75).

[1]) Sigismundus D G. rex Poloniae... nobili Elia .. de villa nostra valachice Wolcza... *sibi et suae legitimae posteritati scultetiam* alias *kniastwo*... damus et conferimus praesentibus *in perpetuum* dando nihilominus eidem Eliae et *suae legitimae posteritati* villam praefatam... per ipsum Eliam *ac suam legitimam posteritatem scultetiam alias kniastwo* in prenominata villa Wolcza... (Volcea, Gruşevski, *Op cit.*, No. LXXXIII, p. 81).

Sigismundus D. G. rex Poloniae.... nomine nobilium Dynisz et Mathiae, fratrum germanorum, *scultetorum avi et proavi* praefatam *scultetiam* locaverunt et incolis augmentaverunt et... emerunt, supplicatum est majestati nostrae ut eisdem *scultetis* alias *kniazonibus* fratribus germanis privilegium super dictam *scultetiam* dare et concedere dignaremur.., eis et *ipsorum legitimis successoribus* praedictam *scultetiam* alias *kniastwo, quod iure propinquitatis* ad dictos fratres germanos *eorumque legitimae posteritati* praefatam villam nostram Czerchawa devolutum est.., damus et conferimus praesentibus *in perpetuum* dictam scultetiam... qui quidem *kniaziones et eorum legitimi successores*... habebunt et recepient etc. Agnelarum vero exactionem totam kniazionibus relinquimus..... Ratione cujus ipsi *sculteti sive kniaziones* praedicti *eorumque legitimis successoribus* nobis.. solvere el extradere tenebuntur. Stationes iidem *kniaziones* sive *sculteti eorumque legitimi successores* pro bellica expeditione etc. (Cerhava, Gruşevski, *Op. cit.*, No. LXXXIV, p. 83.

Nos Petrus Kmitha... Tymjconi, filio Szymaszconis Kniazionis de Serednicza *et ejus legitimis successoribus* vendidimus scultetiam alias Kniaztwo.. pro florenis centum in moneta (Sviniaci, Stadnicki) *Op. cit.*, în *Arhiva Istorică*, IV p. 39)

Bona D. G. regina Poloniae... eidem Hrycz et *eius successoribus scultetiam* alias *kniastwo* in praedicta villa nostra Strzylki .. quam

www.dacoromanica.ro

trelea vedem cnezate întemeiate în veacul XVI cari mai existau încă în anul 1784 [1]).

Cnezatele se împart totdeauna între moştenitorii cneazului care a obţinut privilegiul: avem în această privinţă dovezile cele mai neîndoelnice. Documentele cnezatului dela Korosno sunt, în această privinţă, cât se poate de complecte şi de bogate în amănunte asupra acestui punct. Vedem acest cnezat împărţindu-se întâiu între doi fraţi, apoi fracţionându-se în cincimi şi cincisprezecimi dintr'o jumătate pentru a se reîntregi din nou prin vânzarea tuturor părţilor către un străin [2]).

§ 2. **Despre drepturile şi îndatoririle cnejilor.**

Prin privilegiu se specifică obişnuit toate drepturile şi îndatoririle reciproce ale cneazului şi ale locuitorilor *(cmethones)*.

Cneazul primeşte în deplină proprietate şi liber de orice sarcină, câte odată un *lan* de pământ, dar obişnuit mai multe (până la şase). Aceste pământuri sunt numite *dworzisce* (curte), nume ce se dădea în Polonia proprietăţilor nobiliare.

sicut alii *kniaziones* suas tenent areas . . . . et cum libertate quae alii *kniaziones* gaudent in viginti florenos . . . . tenendam, habendam et possidendam dedimus (Strzylki, Gruşevski, *Op. cit*, No. XCII, p. 113)

Nos Petrus Cmitha . vendidimus *scultetiam* in fluvio Boberka . . . . provido Iwan Wolosz pro septuaginta florenis . . *Poteritque enim successoribus eandem scultetiam vendere, donare, commutare et in usus suos beneplacitos convertere immo nostro tamen et successorum nostrorum mediante consensu.* (Boberka, Stadnicki, *Op. cit.*, în *Arhiva Istorică*, IV, p. 72).

Sigismundus Augustus etc . . Damus praeterea et concedimus ipsis Odrzechovskiem) Iwaszko şi Michaylo . . . fundamus et erigimus ibidem iure valachico . . . *advocatiam* sive *scultetiam*... Ideo nos inherentes consuetudini iuris wallachici damus et concedimus eisdem *advocatis et eorum successoribus* ex omnibus censis et poenis iudiciariis et quibusuis datis tertium denarium etc. . *Damus praeterea* ipsis *scultetis pro interesse cuiuslibet consensum nostrum regium, ut possint ex jure suo advitalicis infrascripto advocatiali in personas quosuis aedere, commutare, vendere alienare obligare et reformationem dotum uxoribus inscribere.* (Polawa, *Ibid.*, *ibid.*, p. 97).

[1]) Stadnicki, *Op. cit.*, în *Arhiva Istorică*, IV, p. 55 sq.

[2]) *Arh. Ist*, IV, p. 61 şi urm.

www.dacoromanica.ro

Pe lângă acestea cneazul se mai folosiă de întinderile dintre capetele paralelogramelor formând pământurile locuitorilor şi conturul iregular al hotarului, întinderi numite *obszary* şi pe cari puteă aşezà un număr determinat sau nu de meseriaşi, primind fiecare câte o porţiune de pământ determinată de privilegiu sau nu. Asemenea moara şi crâşma, pe cari singur este în drept cneazul să le ţie, primesc adesea prin privilegiu, asemenea cu titlu perpetuu, un lan întreg de pământ sau jumătate[1]).

---

[1]) ... damusque sibi et suaé posteritate ad dictam scultetiam *duos mansos liberos, quatuor hortos,* in quibus licebit ipsum mechanicos quos voluerit locare, unam tabernam cum horto, pro eodem molendinum ... construere et aedificare. (Radı şici, Gruşevski, *Op. cit.*, No. XXXVI, (p 37).

... ad collocationem villae ipsius Drewno et villae diu locatae Koblo maiorem adhıbeat operam, damus sibi (cneazului) in eisdem scultetiis per *unam aream integram* alios *dworzisce.* Concedimusque sibi ... molendinum erigendi in quo ... vıllae eiusdem incolae molere debent Adjungimus sibi etiam in eadem villa tabernam. (Derevna şi Koblo, *Ibid ibid*, No. LX, p 64).

Ratione cujus locationis et alıorum ipsius Iwonae servitiorum sibi suisque succesoribus, advocatiam adjungendam, et pro eadem *quatuor areas sive mensuras valachicas liberas, tabernas duas, liberas* piscinas, *molendinum* ın utroque fluvio .. concedimus quoque eidem attribuimusque pro suà advocatia *locare cmethones sex in tribus quartis agri* quemlibet, nec non *hortulanos quotquot* in fundo advocatiae suae commode locarı possent. (Ustrzyki, Stadnicki, *op. cit.* Archiva Istorică, IV, p. 103)

... praefato Wanczo ac successoribus suis legitimis *unum laneum* ad colendum sibi liberum in perpetuum damus .... damusque eidem ... ın loco competenti .... molendinum lıberum cum mordacıis ac stapaniis ffoluissh (pive) similiter tabernam lıberam, concedimus etiam ipsi *extremitates alias obszary cum hortulanis demensuratis* ... Admittimus etiam sibi artifices cuiuscunque artis libere locandus .... (Ropinca, Gruşevski, *Op. cit*, No. LXX, p. 75).

... per ipsum Eliam .... cum *una area integra* alıas dworziscze cum omnibus et singulis pratis, quos et quae antea possidebat et in praesentiam pacifice possıdet ... (Volcea, *Ibid. ibid.*, No. LXXIII, p 82).

Sculteti vero villae proefatae *sex laneos agri* cum superstitis alıas przykopem y z *obszary.* (Zubcòva, *Ibid.*, LXXVI p. 87).

... In qua villa Rzepecz nobili Iarosz Mieyszewski .... *in tribus laneis* ipsisoli et eius succèssoribus pertinentibus .... *molendinum* etiam cum omnibus pertinentiis, utilitatibus in hereditare praedictae villae

www.dacoromanica.ro

Intinderile de pământ despre cari este vorba aici sunt departe de a fi neînsemnate. Un lan întreg, măsura întrebuințată în regiunile cari nu erau descălecate de mult nici supuse rotațiunii trienale, cuprindeà 5.104.887 ½ picioare polone pătrate,

---

cum consueto folius, (pivă) àtque *tabernam* liberam statuere et habere tenentur et molendinator eiusdem villae *liberum medium laneum* ab omnibus censibus habebit(Repeza, *Ibid.*. No. LXXVII, p 88).

... praedicto Tymkoni ejusque successoribus *duas areas liberas* pro sessione sua, ante et post extremitates ubi cmethones non possunt locari sine tamen damnum cmethonum et silvarum. Damus etiam eidem *molendinum liberum*... (Sviniaci, Stadnicki, *Op. cit.*, Arhiva Istorică, IV. p. 40).

... praedicto sculteto et ejus posteris damus *duas areas liberas* et extremitates agrorum alias *obszary* ... Damus etiam eidem *molendinum* liberum in eadem villa (Rovien, *Ibid.*, p. 43).

... damus et concedimus praefato sculteto et ejus successoribus *duas areas* in inferiori Thernowa et *duas areas* in superiori Thernowa, pro sessione ejus sculteti et excrescentias, alias *obszary*, ubi cmethones *locari* non possunt.... damus et admittimus habere *molendinum liberum* (în âmbele Ternove). Item.... habebit... *hortulanos, artifices* etc. (Târnova, *Ibid.*, p. 53).

... La Korosno fiecare din cei doi părtași ai cnezatului are câte un *lan*. (*Ibid.*, p. 56).

... Et ut eisdem Hryczkoni Rozputénski ... una cum filio ipsius Iacko Rozputenski ... damus illis... *quatuor laneos* agri, quorum unus debet esse pro poponatu villae illius nec non *sex quartas agri pro hortulanis eorum*. Liberum quoque erit illis molendinum in fluvio ... extruere. (Koroscienka Wola, *Ibid.*, p. 68).

... Ratione cujus locationis damus et concedimus praefato sculteto *duas areas* pro sessione ipsius et *excrescentias alias obszary* ubi Cmethoni fieri seu locari non possunt. (Boberka, *Ibid. ibid.*, p. 73).

... Pro advocatis vero praefatis damus et concedimus eis cum successoribus eorum *quatuor areas valachicas* in Polany et *quatuor* in Dwernik pro sessione advocatiae et *exerencentias alias obzary*. Item ... habetur *molendinum liberum* in praefata villa Polana et *aliud molendinum* in Dwernik *cum folusz*, (pivă) *tabernas* ... (Polana și Dwernik, *Ibid. ibid.* p. 76).

... ipsique advocatiae *quinque laneos agri* in eodem fundo exstirpandos pro praedio sive curia advocatiali incorporamus et adjungimus perpetuis temporibus. Damus etiam facultatem *hortulanos viginti* in fundis ejusdem villae, quorum singuli per *medium laneum agri* occupare poterunt, pro commodo et utilitate sua et *tabernam locare* exstruereque, ex quibus tum etiam ex *molendino omnes fructus emolumenta et mensuras frumentorum* omnis generis tollent et percipient. (Polava, *Ibid. ibid.*, p. 98).

www.dacoromanica.ro

având o lungime de câte 28.8 centimetri. Suprafaţa lanului întreg era deci de 40 hectare şi 45 are. In regiunile descălecate de mult şi supuse rotaţiunii trienale se întrebuinţă *vloka* de 30 *Morgen*, a câte 56.718 $^{8}/_{6}$ picioare pătrate sau 13,5 hectare[1]). Sătenii erau ţinuţi să macine la moara cneazului şi vama pentru măcinat se cuvenia obişnuit întreagă cneazului[2]).

Cneazul mai era în drept să aşeze prisăci în pădurile cnezatului şi în acele megieşite ale acelueaş proprietar, pentru cari plăteà obişnuit o dare în natură căpităniei ţinutului.

El putià să facă iazuri pe locul lui şi să păscuiască în apele cnezatului fără a plăti ceva[3]). Se pare însă că dreptul de a vână

---

[1]) *Considérations sur l'État Politique de l'Ancienne Pologne* etc., în J. Lelewel, *Hist. de Pologne,* p. 47, nota 84.

[2]) ... molendinum liberum... in quo ejusdem villae cmethones molere tenebuntur (Sviniaci), *Arh. Ist.*, IV, p. 40). Tot aşà la Rovien (Rovien, *Ibid.,* p. 43). Liberum quoque illis erit molendinum in fluvio Koroszienski extruere... Incolae vero ejusdem villae Nostrae nulibi, nisi in molendino advocati ejusdem frumenta sua molant et molere tenebuntur. (Koroscienka Wola, *Ibid.*, p. 68)... admittimus praedicto Procz Homicz in eadem villa construere et aedificare molendinun, ubicunque reperiet locum idoneum in fluvio dicto Lopuschanka, pro commodo et utilitate nostra successorumque nostrorum, in quo quidem molendino solum incolae eiusdem villae molere debebunt; de quo ipsi et eius succesores recipient tertiam mensuram omnium emolumentarum, pro nobis aritem et nostris successoribus (Capitanii Samborului) duas mensuras reservando, (Lopuşanca, *Ibid.*, No. LXXXII, p. 98).

[3]) ...dicto sculteto admittimus *piscinas* pro usu suo extruendi sine tamen prejudicio et damno cmetonum et silvarum. (Sviniaci, *Arh. Ist.*, IV, p. 40)

Damus etiam *piscinas* extenere eidem sculteto pro suo usu sine nocimento cmethonum et silvarum. (Rovien, *Ibid. ibid.,* p. 43).

Item praefatus scultetus habebit... *piscinas* quotquot haberi poterint... sine damno, etc. (Târnova, *Ibid. ibid.*, p. 54).

Item praefatus scultetus habebit... *piscinas* quotquot in praefata villa fieri possunt sine damno etc. (Boberka, *Ibid. ibid.*, p. 74).

Habebit scultetus in fluvio *piscandi* omnibus retibus *potestatem*... (Radoşici, Gruşevşki, *Op. cit.*, No. XXXVI, p. 38).

Etiam eidem sculteti *piscinas* et *piscaria* in sua haeriditate, in quantum facultas eis subvenerit facere... Zubcova, *Ibid.*, No. LXXVI, p. 78.

Similiter damus eidem Tymkoni *mellificia libera*... (Sviniaci, *Arh. Ist.*, IV, p. 40).

www.dacoromanica.ro

în păduri nu era totdeauna liber, căci vedem un cneaz ţinut să dea Regelui o parte din vânatul ucis[1]).

Cneazul, în regulă generală, avea drept la a treia parte din suma la care se ridicau globile la cari el condamnă pe

---

Similiter admittimus et concedimus eidem sculteto et suis posteris *mellificia*... *libera* in silva Nostra. (Rovien, *Ibid. ibid.*, p 43).

Item praefatus scultetus... habebit *mellificia libera* in silvis adjacentibus et non ultra. (Târnova, *Ibid. ibid.*, p. 54).

Item scultetus habebit,.. *mellificia libera* in silvis villae praefatbe propias adjacentibus et non ultra. (Boberka, *Ibid. ibid.*, p. 74).

... scultetus habebit libera mellificia in silvis Nostris regalibus de quibus mellificis ipsi et omnes prefatae villae cmethones dacis ad castrum Nostrum Premisliense, prout et Kniaziones ceteri dare tenebuntur. (Ustrzyki, *Ibid. ibid.*, p. 105).

Item scultetus praefatas habebit mellificia libera in silvis... adjacentibus et non ultra. (Târnova, Gruşevski, *Op. cit.*, No. C, p. 122)... neccnon *mellificia* apum... ubique idem ipse scultetus... *libera* ab omnibus oneribus et solutionibus vel conventionibus habebit. (*Ibid.*. No. CIX p. 135).

De quibus mellificis ipse (scultetus) et omnes praefatae villae Cmethones datiam ad castrum Nostrum Premysliense tenebuntur. (Berehi, *Arhiva Ist.*, IV, p. 37).

Poterint etiam incolae villae Korosno praescriptae tot mellificia intra limites ipsius habere quot eis placuerit; sed ita ut de mele ex ipsis mellificiis proveniente Nobis ad Castrum Nostrum Premysliense duas partes, tertiam vero advocatis praedictis dare tenebuntur (Korosno, *Ibid. ibid*, p 57).

...de quibus melleficiis ipse et omnes praefatae villae Cmethones dacias ad Castrum Nostrum Premysliense... dare tenebuntur, (Ustrzyki, *Ibid. ibid.*, p. 103).

Item Cmethones de mellificiis apium Regiae Majestatis de quolibet arbore mellificante per medium grossum vel mel secundum justitiam et aequitatem. (Dolzyca, *Ibid. ibid.*, p. 21 nota 1).

[1]) Similiter damus eidem Tymkoni... in silva *arcum instruere* (Sviniaci, *Arh. Ist.*, IV, p. 40).

Concedimus etiam sculteto *venandi* et *agitandi feras* in districtu villae antefatae liberam facultatem, tali conditione adhibita et adiecta, quod *de quarta parte* omnium ferarum venatarum nobis aut capitaneo nostro semper tenebitur respondere. (Radoşici, Gruşevski, *Op. cit.*, No. XXXVI, p. 38).

Licebit etiam eidem sculteto et eius successoribus habere piscatorias piscium et venationes ferarum, tam parvarum quam magnarum, omnium aucupium avium in omnibus locis praedictae villae pro sua utilitate (Preluca, *Ibid.*, p. 135).

www.dacoromanica.ro

săteni (el singur fiind în drept dea-i judecă) precum şi la o parte din dările pe cari acei săteni le dădeau stăpânului locului, acea dare variând dela o treime până la o şăsime. Acest de pe urmă venit al cneazului mi se pare a fi fost un feliu de proviziune sau comisiune ce i se dădeă pentru osteneala ce aveă să le perceapă[1]).

---

[1]) A quoque censu *sextus denarius* sculteto . . . et tertius denarius de omni re judicata. (Radoşici, Gruşevski, *Op. cit.*, No. XXXVI, p. 38).

. . . scultetus . . . *tertiam partem pœnae* obtinebit. (*Ibid.*, No. LXX, p. 76).

. . . tamen *tertia parte* dationum nostrarum. (Ropinca, *Ibid.*, LXXII, p. 82).

Qui quidem kniaziones . . . . habebunt . . . . ex donationibus nobis dari et contribui solitis, dela cele în natură, *a treia parte* sau *tertium grosum* dela acele în bani. (Cerhova, *Ibid.*. No. LXXIV, p. 84).

. . . *marduram alias kunicza* ipse scultetus habebit. Dwortium alias rospusty dum contigent . . . *tertia* (pars) pro sculteto . . . *sextum denarium, sextum grosum, sextam marcam* et uniuscunque datii *sextam partem* habebunt; *paenae minores* alias *potoczne ipsis scultetis* deceret maiores . . . tertia pro scultetis. (Zubcova, *Ibid* No. LXXVI, p. 87).

. . . *kunica* advocato spectabit . . . cmetones de omnibus dationibus ac proventibus contributionibus tam pecuniariis quam non pecuniariis advocato . . . *tertiam partem* dare adstricti erunt. (Repeza, *Ibid.*, LXXVII, p. 90)

. . et cum *tertia parte* dationum omnium nostrarum. (Lopuşancă *Ibid* LXXXII, p 97.

Item idem scultetus cum suis successoribus de omnibus censibus ex incolis praefatae villae solvendi *sextum denarium* de porcis et agnis . . . . necnon ex aliis omnibus et singulis ratione census datiis et paenis omnibus quam maioribus tam minoribus et de omni re judicata . . . *tertiam partem* sive *tertium denarium* habebit . . . Item *mar dures* omnes alias *kunicze* ab ancilis. . . ad sculetiam semper pertinebunt. (Preluca, *Ibid.*, CIX, p. 135).

Quem quidem scultetum ac ejus successores ab expeditione bellica liberos emittimus. Ratione ejus emissionis *tertias partes* de omni dacia Nobis dimisit (Sviniaci, Stadnicki, *Op. cit.*, p. 110).

Quem quidem scultetum et ejus posteros ab expeditione bellica liberam emisimus, ratione cujus emissionis. Nobis omnes *tertias partes* de dacia quocumque misit, quolibet in anno Nobis et Nostris successoribus solvit kuchennego (pentru bucătărie) unum hungaricalem aureum. (Rovien, *Ibid.*, p. 42).

. . . iidem advocati Korosnenses . . . de omni datione Nostra gregum ex hac ipse villa . . . tertium agnum et tertium porcum . . . (din cuniţă şi din celelalte dări în bani) tertium denarium . . . habebunt. Korosno, *Ibid.*, p 57).

www.dacoromanica.ro

Cuniţa sau darea de o piele de jder ce o plătiau fetele din sat spre a se căsători cu un flăcău din alt sat se luă întreagă de cneaz.

Principala îndatorire a cneazului este serviciul ostăşesc în caz de războiu ce-l datoreşte călare pe un cat bun, înarmat cu arcul şi cu săgeţi. Când un cneaz stăpâneşte două cnezate el trebue să vie cu doi cai, iar când mai mulţi cneji stăpânesc acelaş cnezat ei trimit un singur arcaş cu un singur cal[1]).

Habebit etiam scultetus..... atque *tertiam partem* omnium et singulorum proventum et obventionum de hac villa provenientium more aliorum scultetorum. (Nanova, *Ibid.*, p. 79).

A treia parte din toate dările mai au cnejii la Polava (*Ibid.*, p. 98) şi la Ustrzyki (*Ibid.*, p. 103).

[1]) ... tunc cum omnes terrigenae Nostri Premislienses ad arma consurrexerint, in uno equo armatus quanto melius fieri poterit praestare et tolerare atque Nobis quolicet anno duodecim agnos aliosque obventiones ad castrum nostrum Premislense dare.... (Korosno, *Arhiva Ist.* IV, p. 58).

Scultetus .... tenebitur .... et erit adstrictus pro coquina castri. nostri Premysliensis annuatim solvere duodecim agnos. Temporique belli serviet in uno equo bono cum arcu et sagittis bene ornatus nobis successoribusque nostris.... (Nanova, *ibid. ibid*, p. 79)

Item idem scultetus debebit et tenebitur equitare nobiscum et cum nostris successoribus vel capitaneis cum arcu et sagittis in equo benevalente. Item idem scultetus dabit et solvet quolibet anno talem daciam ad castrum Premisliensem, qualem alii Kniaziones solvere tenentur (Berehi, *ibid. ibid.*, p. 87).

... scultetus seu advocatus perpetuis temporibus ad quamlibet expeditionem generalem regni bellicam in uno equo bono et valente cum aliis scultetis proficisci et servire tenebitur. (Polava, *ibid. ibid.*, p. 99).

Item idem scultetus tenebitur libertate expirata Nobiscum et cum Nostris successoribus et capitaneis servire ad bellum cum arcu et sagittis in equo benevalente (Ustrzyki, *ibid. ibid.*, p. 105)

... scultetus priusdictae villae ad quamlibet expeditionem generalem et quae fieret extra metas regni, cum arcu in equo quinque marcos valente formulabitur et serviet, aut equum in eadem valore nostro capitaneo debebit dare. (Radoşici, Gruşevki, *Op. cit.*, No XXXVI, p. 38).

De quibus quidem scultetiis praefatus Iaczko et successores ad quamlibet expeditionem bellicam in duobus equis bonis, cum arcu et sagittis nobis.... servire tenebitur.... (Derevna şi Koblo, *ibid. ibid.*, No. LX, p. 65).

www.dacoromanica.ro

Vedem că un cneaz este scutit de slujba ostășască fiindcă poartă corespondența oficială cu Ungaria. Alți doi, se vede că erau oameni de temperament pacific, sunt scutiți de serviciul militar în schimbul desistării lor de la dreptul de a reține pentru ei a treia parte din dările percepute pentru stăpân și a unei dări pentru bucătăria acelui stăpân[1]).

Din textul unor acte reiesă că cnejii mai erau supuși și la alte dări și îndatoriri ce nu le vedem specificate[2]).

3. **Despre drepturile și îndatoririle sătenilor.**

Fiecare sătean primiă obișnuit trei șferturi, mai arareori câte jumătate de lan. El aveă dreptul să așeze stupii lui în pădurile cnezatului și în acele megieșite, însă în schimbul unei dări obișnuit în natură, din care cneazul luă o parte și stăpânul locului două, altădată bănească, de câte jumătate gros de stup. Săteanul puteă să prinză pește în apele cnezatului, dar în schim-

---

Stationes iidem kniaziones sive sculteti ... pro bellica expeditione *vel alter eorum* astrictus erit armatus cum uno equo, arcu et telis ac cum reliquo valachico apparatu in castrum Samboriense se conferre ... (Cerhova, *ibid.*, No. LXXIV, p. 83).

Ipsos etiam scultetos et eorum successores ab expeditione bellica liberamus, pro quo ipsi erunt adstricti in Ungariam cum omnibus negotiis ac litteris castro opportunis equitare. (Zubcova, *ibid.*, No. LXXVI, p. 88).

[1]) Quem quidem scultetum ac ejus successores *ab expeditione bellica* liberos *emittimus*, ratione cujus emissionis tertiores partes de omni dacia Nobis demisit. Quolibet in anno Nobis kuchennego solvet unum aureum hungaricălem... (Sviniaci, *Arh. Ist.*, IV, p. 40).

Quem quidem scultetum et ejus posteros ab expeditione bellica liberum emisimus, ratione cujus emissionis Nobis omnes tertias partes etc., ca la Sviniaci. (Rovien, *Ibid. Ibid.*, p. 43).

[2]) ... Damus ... incolis villae praefatae omnibus et singulis, *advocatisque memoratis libertatem et immunitatem ab omnibus contributionibus, dationibus, augariis, censibus* et *aliis quocumque nomine* et cognomine nuncupatis exactionibus tam nostris regalibus quam Capitaneorum ... a data praesentium ad quindecim annorum ... duratam (Polawa, *Ibid. ibid.*, p. 99).

www.dacoromanica.ro

bul unei dări în peşte, care într'un caz o vedem fixată la şase păstrăvi pe an[1]).

Spre a puteà aduce la sat şi scoate dintr'însul vitele fără a călcà peste pământurile cultivate se lăsa anume în acel scop un lan de pământ neocupat căruia în limba polonă i se ziceà *na wygon* (pentru gonit)[2]).

---

[1]) In quidem villa quilibet Cmetho sedebit in *tribus quartis* (Sviniaci, *Arh. Ist.*, IV, p. 40).

In quo quidem villa quilibet Cmetho residebit in *tribus quartis emensuratis aequaliter...* (Rovien, *Ibid. ibid.*, p. 43).

Item Cmethones in eisdem villis locabunt in areis, *tres quartas areas* in se construentibus. (Târnova-de-Sus şi Târnova-de-Jos, *Ibid. ibid.*, p. 53).

Item Cmethones in eodem fluvio locati locabuntur in areis quae in se *tres quartas areae* continebunt. (Boberka, *Ibid. ibid.*, p. 73).

Incolae vero... quorum unusquique in *tribus quartis lanei* residebit... (Berehi, *Ibid. ibid.*, p. 87). Tot atâta au şi locuitorii din Ustrzyki. (*Ibid. ibid.*, p. 106).

In qua vero villa nostra quilibet kmeto in agro vel *laneo aut medietate lanei* emensurati... manentes. (Vanciova, Gruşesvki, *Op. cit.*, No. LXX, p. 75).

... in primis quilibet cmetho anno quolibet de *laneo medio*... censum autem regalem per grossos sex de *medio laneo* cmetonum quivis solvere tenebuntur (Repeza, *Ibid.*, No. LXXVII, p 89).

... quos astringimus et oneramus, videlicet quilibet cmeto de *medio laneo* pro censis singulis annis grossos quindecim... dare tenebitur. (Preluca, *Ibid*, No. CIX p. 132).

... Item idem scultetus habebit libera mellificia in silvis Nostris regalibus, de quibus mellificiis ipse et omnes praefatae villae Cmethones datiam ad Castrum Nostrum Premysliense prout et Kniaziones ceteri dare tenebuntur. (Berehi, *Arh. Ist.*, IV, p 87).

... Poterint etiam incolae villae Korosno praescriptae tot mellificia intra limites ipsius habere, quot eis placuerit, sed ita ut de mele ex ipsis mellificiis proveniente Nobis ad Castrum Nostrum Premysliense duas partes, tertiam vero advocatis praedictis dare tenebuntur. (Korosno, *Ibid.*, p. 57).

Item Cmethones de mellificiis apuum Regiae majestati de quolibet arbore mellificante per medium grossum vel mel secundum justitiam ac equitatem. (Dolzyca, *Ibid.*, p. 29, not 2).

Quilibet etiam cmetho per *sex trutas* alias *pstrągov* anno quolibet Domino dare debet, ex quibus scultetis sexta pars cedet. (*Ibid.*, No. LXXVI, p. 88).

[2]) Item eidem sculteto dedimus et damus *unam quartam agri* propter *depellendam gregem*, alias *na wygon*. (Ustrzyki, *Arh. Ist.*, IV, p. 105).

www.dacoromanica.ro

Cu acest prilej trebuie observat că lanurile sătenilor alcătuiau fâşii mergând dintr'un hotar într'altul, având o lăţime deopotrivă şi a căror lungime se curma iarăş la aceeaş depărtare. Intre mărginile paralelogramului alcătuit prin totalitatea acestor porţiuni şi periferia neregulată a hotarului, rămâneau capete cari se numiau *obszary* şi îndeobşte se stăpâniau de cneaz.

De obiceiu, când se înfiinţă un sat nou, sătenii erau scutiţi de orice dar sau slujbă pe un period ce mergeà până la douăzeci şi patru de ani[1]).

Indatoririle locuitorilor către cneaz consistau în zile de

Pro *expulsione* etiam *pecudis* sculteti cmethonibus *laneum agri* ostendere debetur. (Zubcova, Gruşevski, *Op. cit.*, No. LXXVI, p. 88).

... ex quo in privilegio advocatiali exstat scriptum, quia *unus laneus propter liberum pellendum gregem,* hoc est *na vigon* advocatiae est adscriptus. (Prossiek, *ibid.*, No. LXXXI, p. 96).

[1]) Cui quidem sculteto et incolis ejusdem villae ratione promptioris locationis a data preesentium usque ad *viginti quatuor annorum concedimus libertatem* (Sviniaci, *Arh. Ist.*, IV., p, 40)

Cui quidem sculteto et incolis dictae villae ratione promptioris locationis a data praesentium usque ad *viginti quatuor decursum concedimus libertatem :* illis vero qui in campis extirpatis fuerint locati, tantum *duodecim annorum libertatem* concedimus.. (Rovien, *Ibid. ibid.*, p. 43).

Item cmethones ibidem in cruda radice locati, habebunt *libertatem ad decursum viginti annorum* ... (Târnova, *Ibid. ibid.*, p. 53).

Damus quoque et concedimus colonis qui eam villam inhabitabunt *libertatem* et immunitatem omnium pensionum, dationum, censuum et onerum Nobis arcique nostrae Premisliensi debitorum *ad decursum decem annorum.* (Koroscienka Wola, *Ibid. ibid*, p 68).

Item cmethones ibidem in cruda radice locati habebunt *libertatem viginti annorum* Boberka, *Ibid. ibid.*, p. 72).

Quia vero incolis in eadem villa locandis, dederamus *libertatem viginti annorum* ab omnibus daciis et censibus nostris quorum viginti annorum sedecim anni jam defluxerunt et expiraverunt, restantibus duntaxat quatuor annis ejusdem libertatis ... praefatos incolas ... conservamus in primeva eorum libertate. (Nanova, *Ibid. ibid.*, p. 79).

Quae quidem villa Zubkow ... habebitque *viginti quatuor annos libertatis* integre. (Zubcova, Gruşevski, *Op. cit*, No. LXXVI, p. 87).

... praedicto Procz Humicz ... et omnibus eam incolentibus per *spatium viginti annorum omnimodam libertatem* damus ... (Lopuşanca, *Ibid.*, No. LXXXII, p. 97).

www.dacoromanica.ro

muncă şi în daruri *(koładka)* ce erau ţinuţi să-i aducă de două ori pe an, la Paşti şi la Crăciun.

Munca era obişnuit de trei zile: una de arătură, a doua de secere şi a treia de coasă, câte odată numai de două zile iar în unele cazuri se ştiia până la şase zile pe an. In câteva privilegii locuitorii, pe lângă cele trei zile de muncă, mai sunt ţinuţi să iasă la trei clăci *(tłoki)* pe an, organizate de cneaz [1]).

[1]) Cui (sculteto) homines villae praefatae Derewno et suis successoribus post annos libertatis in anno qu nolibet *duos dies* laborare tenebuntur, *unum arare* et *alterum falcastrare*... (Derevno şi Koblo, Gruşevski, *Op. cit.*, No. LX., p. 65).

... quilibet cmetonum eidem sculteto *duos dies* in anno laborare debent et tenebuntur, item *unum metere* et *alium falcastrare* (Vanciova. *Ibid. ibid.*, No. LXX, p. 70).

Cmethones vero eiusdem villae ipsis scultetis et eorum successoribus annuatim debent *laborare tres dies in vere et aestate, quod ipsis mandaverint*... (Zubcova, *Ibid. ibid.*, No. LXXVI, p. 88).

...*per sex dies in aestate et autumno debebunt laborare*, temporibus perpetuis existentes protunc in advocatia. Item cmethones ad convocationem laboris dicti *tłoka* convenire omnino debunt... (Repeza, *Ibid. ibid*, No. LXXVII, p. 90).

Cui quidem Hrycz homines et incolae ejusdem villae Strzylki quolibet anno *duos dies laborare,* videlicet *unum diem arare et alium falcastrare.* (Strzylki, *ibid.*, No. XCII, p. 113).

Item cmethones villarum praefatorum sculteto suo... tenebuntur, *tres dies laborare,* sicut eis mandabit, in anno... (Tărnova, *Ibid. ibid.*, No. C, p. 122).

Item omnes etiam incolae villae praefatae... in quoque anno *tres dies sculteto... laborare tenebitur.* quidcunque ipse jusserit et ad convocationes *(tłoke)* alios tres dies .. tenentur ire et laborare id quidquid jusserit (Preluca, *Ibid. ibid.*, p. 136).

Qui etiam cmethones dicto sculteto quolibet anno *diem arare, alium falcastrare et tertium metire tenebuntur.* (Sviniaci, *Arh. Ist.*, IV, p. 40). Tot aşă la Rovien. (*Ibid, ibid.*, p. 43).

Item cmethones *sculteto suo duos dies laborare tenebuntur.* (Boberka, *Ibid. ibid.*, p. 74).

... ut cmethones in eadem villa residente *singulis annis sex dies laborum*... advocato praedicto... *praestant.* (Ustrzyki, întăiul priv, *Ibid. ibid.*, p. 103).

Incolae villae debebunt et *tenebuntur* advocato suo *quinque dies laborare quolibet anno*, videlicet duos mettire, duos falcastrare et unum arare quilibet eorum. (Ustrzyki, al doilea privilegiu, *Ibid. ibid.*, p. 105).

www.dacoromanica.ro

Darurile se alcătuiau mai cu seamă din turte, ouă, păseri, şi miei, după vreme[1]).

Indatoririle locuitorilor către stăpânul locului consistau într'un cens bănesc de fiecare jumătate sau trei pătrimi de lan, care uneori este înlocuit printr'o dare în natură şi diverse dări, variabile dela sat la sat, atât în natură cât şi în cătime, şi alcătuind vederat o dare proporţională asupra prăsilei oilor şi a porcilor: obişnuit cinci miei la suta de oi şi din zece porci unul.

---

[1]) Qui quidem incolae vllae eiusdem ad scultetum cum strenna, alias z *Kolathka* bis in anno ire tenebuntur: semel pro festo Nativitatis Domini *cum gallis et tortis, secundi pro festo Paschae cum ovis et tortis.* (Sviniaci, *Arch. Ist.*, p. 40).

Erunt quoque adscripti advocati seu sculteti, kniaziones dicti duabus vicibus nempe pro festo Nativitatis Domini et festo Paschal pro ipsis incolis omnibus convivium praeparare, *ad quod convivium omnes incolae singulatim per medium coretum silliginis (hrişcă) duos gallos, ova viginti conferre erunt obligati.* (Polava, *Ibid. ibid.*, p. 99). Bine înţeles că acest ospăţ dat de cneaz sătenilor era în realitate o dare deghizată, dar destul de ridicată ce ei o dădeau cneazului.

... ut cmethones in eadem villa residentes super festum Nativitatis Christi semel *duos gallos et duos caseos Valachicos et tortas rationae strennae et altera vice pro festo Paschae similiter duos Valachios caseos vel panes et triginta ova*... advocato praedicto... exsolvant et *praestant.* (Ustrzyki, *Ibid. ibid.*, p. 103).

Item cmethones omnes bis in anno, videlicet pro feriis Nativitatis Domini per *duos pullos et tortas, pro solemnitate vero Paschae per triginta ova et per duas ut prius tartas sculteto tenebuntur dare* (Dolzyka, *Ibid. ibid.*, pag. 29, nota 2).

..., cmethones... obventiones bis in anno, videlicet *pro festo Nativitas Domini per Duos gallos et per duas tortas et pro festo Pascha per mediam sexagenam et par duas tortas dare tenedunt in aeviterne* (Smolnic, Gruşevski, *Op cit.*, No. LXIX, p. 73).

.. ipsi cmethones villae eiusdem praedictis scultetis ... annotim *pro festo Nativitatis Domini per duos pullos seu gallos et per duos panes, ac pro festo Paschae per duas tortas et triginta ova quilibet dare tenebitur.* (Zubcova, *Ibid. ibid.*, No. LXXVI, p. 88). Insuper cmethones omnes, incolae praefatae villae, *duas honorationes, quos vulgo poczty vocant, quolibet anno* sculteto praefato et eius succesoribus *dare tenebuntur..., profesto Nativitate Christi duos panes et duos gallos, pro festo vero Paschae duas ovinas et triginta ova galinacea* (Preluca, *Ibid. ibid.* No. CIX, p. 134).

www.dacoromanica.ro

Ei mai dădeau obișnuit câte unul până la trei caşi şi câte o chingă de cal *(poprąg)*[1]).

In timp de răsboiu dădeau un cens special de fiecare sesiune, dar mai adesea un număr oareşcare (obișnuit douăsprezece) de caşi românești *(caseos valachicos)*.

In unele cazuri îi vedem supuşi la serviciuri speciale ca paza unei vămi şi ospătare căpitanului cetăţii pentru sătenii delaPreluca[2]).

---

[1]) Solvent autem ratione census et praestationis annue cmethones praedicti greges ovium non habentes quolibet anno pro festo S. Trinitatis *singuli per duodecim grossos et unum poprąg,* qui vero oves habent *a singulo centenario tres mutones seu agnos et duos caseos valachicos* (Bogusza şi Bielczarova, *Arhiva Ist.*, IV, p. 22, nota 1).

Qua libertate expirata annuatim solvent et dabunt *per quindecim grossos de quolibet medio laneo, unum caseum valachicum, cingulum equinum alias poprąg, decimum porcum quolibet anno et de grege ovium vigesimum agnum.* (Dolzyca, *Ibid ibid*).

. . quod quilibet cmetho seu incola villae praedictae qui armenta ovium vel caprarum possidebit, circa festum sancti Stanislai, maii tempore *quolibet anno a quolibet cento ovium vel caprarum ratione census quinque mutones aut caprioles et tres magnos caseos solvere tenebitur* et debebit. Qui vero armenta ovium caprorum que non habebit, ille *unum fertonem census ani* circa idem festum sancti Stanislai *persolvet.* (Radosici, Gruşevski, *Op. cit.*, No. XXXVI, p. 38).

... de (medio) laneo nobis et nostris succesoribus per quatuor agnos dare et contribuere tenebuntur (Ropinca, No. LXX, p. 76).

... quilibet cmetho anno quolibet de laneo medio *grossos quindecim solvet, per caseum unum valachicum ac per unum cingulum alias poprąg, porcum decimum* quando erit queretum alias zyr (jâr), *a numero etiam ovium quolibet anno vigesimam ovem seu mutonem vel a centum tres agnos.* (Zubcova, *Ibid.*, No. LXXVI, p. 87).

... item quilibet cmetho eiusdem villae *unum caponem et unum poprąg ad equum, decimum porcum in quolibet anno ex eá grege ovium vigesimam ovem dare aut solvere tenebitur; censum autem regalem per grossos sex de quolibet medio taneo* cmetonum quivis *solvere tenebitur.* (Repeza, *Ibid.*, No. LXXVII, p. 89).

... quilibet emeto de medio laneo pro censis singulis annis *grossos quindecim et per unum caseum valachicum et cingulum equestrem alias poprąg et fumale per grossum unum solvere et dare tenebitur.* Item quilibet etiam anno quilibet cmetó et incola eiusdem villae *decimum porcum et vigesimum agnum seu mutonem videlicet de centum ovibus quisque agnos quinque dare et extradere tenebitur et bellicalium dum obvenerit, per grossos sex etiam quilibet cmeto de medio laneo dare tenebitur.* (Preluca, *Ibid*, No. CIX, p. 134).

[2]) Gruşevski, *Op. cit.*, No. CIX, p. 135.

www.dacoromanica.ro

Ii mai vedem ţinuţi câteodată la corvezi şi transporturi în folosul cetăţii regale sub a cărei autoritate se află pus satul. Totuş această obligaţiune este departe de a fi generală şi când Românii din Liubiţa reclamă Regelui că Căpitanul de Belz îi obligă, împotriva vechiului obiceiu şi a dreptului românesc, a lucrà câte o zi pe săptămână pentru Rege, acesta dă într'adevăr dreptate Căpitanului, dar pentru motivul că *acei săteni au mai mult pământ decât li se cuvine după dreptul românesc.* Porunceşte însă căpitanului să măsoare pământurile lor şi să le împlinească aceeaş măsură de pământ de care se bucură celelalte sate ce nu sunt ocârmuite de dreptul românesc[1]).

In altă poruncă a Regelui Sigismund August, din 28 Iunie 1548, dată în urma jălbii Românilor din Căpităniа Sanocului, el hotăreşte ca Românii să fie scutiţi de muncă după obiceiul lor[2]).

§ 4. Condiţiune juridică şi personală a colonilor români în Galiţia.

Dreptul pentru săteni de a fi judecaţi numai de cneazul lor este aproape totdeauna specificat in privilegiu, precum se specifică că numai dispoziţiunile dreptului românesc le pot fi aplicate[3]).

---

[1]) . . . Quod *multos agros contra morem valachici iuris habeanti cum tamen nisi paucos habere debent,* quare more ceterorum omnium aliarum villarum istic nostrorum incolarum debere deinceps seper singulis ebdomadis uno die pro usu nostro opus facere . . . . Sed et illud decernimus, quod capitaneus noster debebit primo quoque tempore curare illis emetiendo agros et fundos pro pratis *tantos quantos habent ali, coloni ceterarum villarum nostrarum quo non iure Voloohico utuntur.* (Gruşevski, *Op. cit.*, No. XCIV, p. 115

[2]) Questi sunt nobis graviter Valachi de villis nostris ad capitaneatum nostrum Sanocensem pertinentibus, quod eos tua fidelitas coget *ad labores quosdam obeundos, quas neque ex priviligio suo... neque de vetere consuetudine sunt obligati, cum hoc constat Valachos eius modi non isthuc solant sed ubique in omnibus villis nostris a laboribys esse liberos . . . . (Ibid*, No. XCVI, p. 117).

[3]) *Judicabit* autem scultetus cmethones ipsos *non alio jure quam valachico,* de quo nemo illos extrahere et evocare poterit (Bogusza şi Bielczarowa, *Arh. Ist.*, IV, p. 14, nota 1).

Quorum villarum cmethones *fieri debent in jure valachico* sub regi nime et obendientia illarum sculteiarum (Dwernik şi Polawa, *Ibid ibid.*, p. 76).

www.dacoromanica.ro

Cnejii se judecau de stăpânul locului sau de locţiitorul său la satele aşezate pe proprietăţi particulare, de judecătorul regal la satele aşezate pe terenul Coroanei. Stadnicki, în studiul său, crede şi cu drept cuvânt că atât judele particular cât şi judele regal judecă pe un cneaz numai asistat fiind de cnejii români din satele mărginaşe. Documentele cnezatului dela Korosno ni arată că sentinţele în procesele în contra cnejilor români erau pronunţate de *Judicia Valahica* şi executarea se făceă de tribunalele orăşeneşti, funcţionarul orăşenesc fiind însoţit de *crainicul român*. Cu vremea însă tribunalele orăşeneşti au înlocuit pe acele cnejeşti; poate chiar cu consimţimântul cnejilor spre a înlesni transacţiunile lor cu Polonii[1]).

Eximimus etiam eiusdem villae cmethones ab omnibus juribus polonicalibus, teutonicalibus ac ruthenicis sed illos *in jure Valachorum conservabimus*. Quinquidem cmethones *coram sculteto judicabuntur*. Similiter et *scultetus coram nullo alio sed coram Nobis aut officiali Nostro in judicio Nostro generali, dum* vocatus fuerit tenebitur respondere. (Sviniaci, *Ibid. ibid.*, p. 400).

Insuper pollicemur quod *incolae eiusdem non alio jure nisi ipso Valachio a Nobis et successoribus Nostris Capitaneisque Premysliensibus judicabuntur in* eoque conservabuntur temporibus perpetuis, sicut alii cmethones in aliis villis Nostris Regiis conservantur. Nec coram ullo judicio respondebunt, nisi coram Capitanes advocato suo aut Premysliensi vel ejus vices gerentibus perpetuo et aevum. (Nanova, *Ibid. ibid.*, p 79).

Quibus quidem advocatis utrisque pro interesse eorum damus et *concedimus facultatem et omnimodam potestatem cmethones, hortulanos, inquilinos et alios omnes incolas villae praefatae in omnibus et singulis causis parvis et magnis tam ratione furti, injuriam quam ratione criminis cujuscunque jure Valachio,* quod in eo passu cum aliis concordare debet, judicandi, sentenciandi poenique juxta criminis qualitatem afficiendi plectendique, *ita quod ipsi incolae ratione injuriarum furtorumque coram suo advocato sive sculteto, advocatus vero Nostro judicio legitimo* vocato *respondere teneburunt* et erunt adstricti. (Polava, *Ibid., ibid.*, p. 98).

Ita quod eandem (advocatiam) *more antiquo jureque et consuetudine Valachorum,* in quo haec ipsa villa Korosno, et aliae villae et scultetiae valachicae illic sunt locatae tenebunt, habebunt et possidebunt et scultetiae officium exerebunt (Korosno. *Ibid., ibid.*, p. 56).

De cmethonibus autem villae Dolicza *scultetus justitiam unique ipse administrabit et secundum jus valachicum judicabuntur,* quod illis datur et juxta illud collocabuntur (Dolzyca. *Ibid., ibid.* p. 14 nota 1).

[1]) *Arhiva Ist.* IV. p. 15 sq.

www.dacoromanica.ro

In majoritatea cazurilor privilegiul stipulează că preotul satului *(Pop)* va avea folosinţa unui lan sau a unei jumătăţi de lan, pentru care este ţinut să achite aceleaşi dări ca preoţii din alte sate. Aceste dări sunt lămurite numai în actul relativ la satul Preluca, unde vedem că popa este dator să dea pe fie care an cetăţii Sanoc câte un ied la Paşti şi câte un iepure sau un caş românesc la Crăciun [1]).

Printre drepturile cneazului erà şi acel de a aşezà pe locurile de prisos argaţi, meseriaşi şi lucrători casaşi.

De mai multe ori găsim stipulaţiunea că fierarul satului şi alţi meseriaşi vor fi scutiţi de orice dare [2]).

---

[1]) Damus etiam et concedimus pro Poponis residentia *mediam aream* de quo Nobiş omnem daciam et omnes obventiones ac obedientiam more aliorum Poponum Crainae nostrae Sobnensis tenebitur et erit adstrictus et ejus successores tenebuntur et erunt adstricti.(Sviniaci. *Arh. Ist.*, IV, p. 41). In aceiaş termeni se dă jumătate de lan preotului la Rovien.) *Ibid. ibid.*, p. 44).

Item sub synagogam in inferiori Thernowa damus *mediam aream*, aream, in superiori Thernowa similiter sub synagogam *mediam aream*, quorum poponum praesentatio ad Nos et successores nostros pleno jure, pertinebit, daciasque omnesque solitas more aliorum Poponum Crainae Nostrae et successoribus notris solvere et explere tenebuntur ... (Târnova, *Ibid., ibid.*, p. 54).

... assignando illis (scultetis) quatuor laneos agri quorum *unus debst esse pro poponatu* villae illius ... (Koroscienka Wolal. *Ibid., ibid.*, p. 68).

Item sub synagogom in Polana *unam aream valachicam* et *in Dwernik similiter sub synagogam unam aream* (Polana şi Dwernic, *Ibid., ibid.*, p. 76).

Damus etiam *medium laneum agri pro Eclesia* alias na Czerkew, in quo agro Baitko residens, solvet nobis et successoribus nostris prout solvunt alii Baitkones. (Nanova, *Ibid., ibid.*, p. 79).

Fundamus etiam fundi ejusdem villae *pro Poponatu ruthenico unum laneum* ... (Polava. *Ibid., ibid.*, p. 93).

Presbyter earum sectae ruthenicae *pop laneum liberum habere debet.* (Smolnic, Gruşevski *Op. cit.* No. LXIX, p. 74). Persona spiritualis dictus, *pop laneum liberum tenere habet.* (Repeza. *Ibid.* No. LXXVII p. 90).

Poponi etiam pro synagoga *unum laneum damus agri* liberum et assignamus, quem semper habebit et obtinebit, de quo honorationes, saltim pro festo Paschae capreolum et pro festo Nativitatis leporem vel caseum valachicum ad castrum Sanocensem singulis annis et non plus dare tenebitur. (Preluca. *Ibid*, No. IX, p. 135).

[2]) Fabrum *absque datia* sibimet locare debebit. (Smolnic, Gruşevski. *Op. cit.*, No. LXIX, p 73).

www.dacoromanica.ro

Deşi vedem câteodată cnezate concedate la nobili, atât Polohi cât şi Români, cnejii în deobşte nu fac parte din nobilimea polonă şi poartă calificativul de *providi* [1]).

In privinţa naţionalităţii sătenilor, nu încape îndoială că primele colonii au fost alcătuite de Români din Ungaria. Dar cele mai târzii mi se par să fi fost alcătuite cu ţărani ruteni şi poloni sub regimul dreptului românesc, mai favorabil sătenilor decât acel polon de pe acea vreme. Poate că unele din coloniile posterioare să fi fost alcătuite cu însurăţei din satele româneşti mai vechi, sub conducerea unui urmaş de cneaz.

In cât priveşte condiţiunea personală a coloniştilor români, faptul că, la început, erau cu desăvârşire liberi, nu poate fi supus la îndoială. Nu există în numeroasele acte publicate de Stadnicki sau de Gruşevski un singur cuvânt care să îndreptăţească bănuiala că ei s'ar fi legat de glebă prin faptul aşezării lor în noua colonie. Este însă sigur că, la urmă, au căzut la iobăgie împărţind soarta întregii ţărănimi din Polonia.

Aceste sate româneşti nu aveau o populaţiune numeroasă. Contele Stadnicki calculează că în Bielczarowa [2]) erau doisprezece colonişti la început, în Ustrzyki [3]), după actul de taxare dela 1569, erau atunci treizeci, iar la Nanova vedem că se aflau, la 1784, douăzeci de supuşi [4]). Acest fapt (micul număr de locuitori în acelaş sat) este comun nu numai marii mulţimi a satelor

---

Fabrum sine datione constituere valebunt. (Repeza, *Ibid.*, No. LXXVII, p. 90).

Praeterea *fabrum*, *textorem*, *sartorem*, *lutifugulum* et *alios artifices* necnon *hortulanos* quotquot vel habere poterit in sua parte quae illi concessa est, videlicet laneis suis et villagio suo, quos pro usu suo habere poterit *libere ab omni datia* et impedimento quorumlibet praefectorum (Preluca, *Op. cit.*, No. CIX, p. 135).

[1]) .., Nobilul Hryczko Rozputhenski. (Koroscienka Wola, *Arh. Ist.*, IV, p. 69).

Nobilul Iwan Tarnowski. (Derevnic şi Polava, *Ibid. ibid.*, p. 75). Nobilul Mihail (Nanowa, *Ibid*, *ibid.*, p. 78). *Nobilii* Ivanco şi Mihail Odrzechowski (Polava, *Ibid.*, *ibid.*, p. 97). *Nobilul* Ion (Ustrzyki, *Ibid.*, *ibid.*, p. 102).

[2]) *Arhiva Istorică*, IV, p 21.

[3]) *Ibid. ibid. ibid.*

[4]) *Ibid. ibid.*, p. 83.

www.dacoromanica.ro

locuite în vechime de Români, ci şi aşezărilor din evul mediu în ţările apusene: aglomeraţiunile mari a populaţiunei rurale erau pretutindeni o excepţiune.

§ 5. Dreptul românesc alcătuià în Polonia un regim privilegiat.

Dreptul român alcătuià pentru aşezările întemeiate în puterea lui o stare excepţională şi cu totul privilegiată.

O lege din anul 1496 opri pe plebeiani de a mai posedà bunuri teritoriale. „Ca urmare la această lege: 1) acei cari dobândise pământuri neatârnate, libere de orice condiţiune, fură siliţi să le vândă spre a nu fi despoiaţi de ele, sau acele posesiuni găsiau stăpân, şi posesiunea lor devenind domanială, erà supusă la aceleaşi sarcini ca acele dependente şi vechii proprietari deveniau supuşi, asemănându-se cu acei cari aveau să fie şerbiţi. 2) Toţi cmetonii cari posedau ocina lor *jure teutonico vel polonico,* ocină supusă unor corvezi, censului şi dărilor în natură, se văzură micşoraţi în posesiunea lor prin chiar faptul că nu erau în drept să posedă bunuri teritoriale, Ocina lor nu mai este decât o bucată de pământ ce stăpânul lor îi învoeşte să cultive, ei o posedă numai atâta vreme cât îi place stăpânului, fără învoirea acestuia copiii lor nu mai au nici un drept la acea bucată de pământ; cmetonii pierd dreptul lor de a moşteni, ei pierd până şi numele de „cmetoni cu ocine“[1]) In scurt, proprietatea ţărănească în Polonia fu ucisă prin legea dela 1496. „Orăşenii dela târgurile cele mici, sculteţii, deşi fusese numiţi cu titlu ereditar, nu putură să scape de nişte urmări rezultând din legea de expropriare, căci toţi erau plebeiani şi ca atari în neputinţă să aibă o proprietate foncieră. Sculteţii, avocaţii, morarii nu mai puteau, fără consimţimântul stăpânilor, să înstrăineze sau să îndatorească proprietatea lor ca altădată“[2]).

Dacă într'adevăr vedem că cnezatele hărăzite sau vândute pe temeiul dreptului român nu pot fi înstrăinate sau ipotecate

[1]) J. Lelewel, *Considérations sur l'Etat Politique de l'ancienne Pologne,* p. 141.

[2]) *Ibid.*, p. 142.

www.dacoromanica.ro

fără consimțământul stăpânului solului, ele erau fără îndoială ereditare. Și nu trebue să trecem cu vederea faptul că toate privilegiile relative la acele colonii sunt posterioare anului 1496. Apoi drepturile conferite de acele privilegii colonilor constitue o vederată derogațiune la stipulațiunile legii dela 1496.

Pe când în textul acelor privilegii n'am găsit nici un cuvânt care să lege pe colon de glebă, șerbirea țăranilor poloni în cursul veacului XVI devenise un fapt îndeplinit pe toată întinderea Poloniei.

Am constatat că satele române făceau obișnuit trei zile de muncă pe an cneazului lor, în cazul cel mai defavorabil pentru săteni am văzut acea muncă urcându-se la șase zile de corvadă și trei zile de clacă (*tłoki*). Țăranii mezovieni lucrau stăpânului, încă dela anul 1421, câte o zi în fiecare săptămână și acest obiceiu deveni în veacul următor, adică pe când se dădeau privilegiile analizate mai sus, legea obștească a întregii Poloniei[1]). Nu era lucru de mirare, ca Românii să ție la obiceiul lor.

Dar date fiind violențele, spolierile și nelegiuirile de tot felul la cari erau supuși țăranii poloni, prerogativa cea mai

[1]) Qui prius diem in septimana non laboraverunt nobis et dominis ipsorum, de quolibet laneo unum diem septimanatim laborent et ad laborandum sint adstricti . . . haec lex, pro his tamen constituta est, qui minus quam diem in septimana nobis et dominis suis laborare soliti erant . . . (*statut. Thorn.*, Bidgosz, 1520, vol. I, p. 394) . . . în Mazovia se făcuse încă dela 1421 regulamentul următor: statuimus de consensu domini Episcopi et aliarum personarum spiritualium et secularium quod ex nunc omnes et singuli incolae mansos, sive medios mansos, in villis nostris, spiritualibus vel secularibus possidentes, de quolibet manso culto vel possesso unum diem et de medio, medium diem, dum et quando requisiti fuerint per eorum dominos, laborare irrecuse teneantur. (Ioh. ducis Moz., *statuta terminorum in Varschova* 1421, in Bandke.) Asemenea în Podlachia care era o colonie mazoviană: Tempore Withovdi, quatuor decim dies in anno quilibet kmeto de manso laborabat. Nos vero statuimus quod unusquique kmetho de manso possessionato per cum, in septimana unum diem. laborare tenebitur, de medio vero manso, in duabus septimanis diem. Insuper et hujusmodi kmetones ad quatuor tłokas in anno vocati laborare tenebunt. (Regis Alexandri, privil. terrae Bielse, 1501, art. 13, in T. Dzial, *Zbior pravlitelo*, p. 89). în J. Lelewel, *op. cit.*, p. 148.

www.dacoromanica.ro

de preţ a satelor române erà acea de a fi judecaţi de cneazul lor, după legea lor.

Alcătuirea sătească a Ruteńilor erà aproape identică cu acea a Românilor, atât în Nordul Ungariei cât şi în Galiţia. In fiecare sat rutenesc găsim ocârmuitor şi judecător pe un cneaz care stăpâneşte mai multe lanuri de pământ, are dreptul să ţie moară şi crâşmă şi primeşte dela a şaşea până la a treia parte din dările băneşti ale sătenilor, a treia parte din gloabe precum şi daruri dela ţărani de două ori pe an. Fiecare săteanu ţine câte un lan de pământ pentru care este ţinut să dea oareşcari dări băneşti şi să facă corvezi. *Corvezile la Ruteni sunt neasemănat mai multe şi mai grele decât la Români*[1]).

Alcătuirea sătească a coloniilor germane înfiinţate în Polonia şi în Nordul Ungariei pe baza obiceiului dela Magdeburg *(Magdeburger Recht)* are o asemănare uimitoare cu dreptul românesc.

In Polonia satele germane se deosebiau de acele româneşti prin faptul că săteanul neamţ aveà mai mult pământ decât săteanul român, dar în schimb erà ţinut la corvezi cu mult mai grele[2]).

Dar privilegiile coloniilor germane din comitatele ungare ale Şaroşului şi Sepuşului, nu ne vorbesc deloc de corvezi datorite *scultetului* sau stăpânului, ci numai de censuri şi de dări în natură[3]).

---

[1]) Pič, *Über die Abstammung der Rumänen*, p. 140.

Stadnicki. *O kniaztwach w wsiach woloskich* s pogladem na woj tostwa w wsiach magdeburgskich prawi osadzonich. Lwow, 1853. *Gruşewski, Materialii etc. Prefaţa.*

[2]) Gruşevski, *Op. cit.*, No. XII, XXI, CXIV.

[3]) Martinus Schwartner, *De Scultetiis per Hungariam quondam obviis.* In special privilegiile reproduse pe pag. 147 sq. şi 149 sq.

Găsim tot acolo, p. 167, un act din 4 Octomvrie 1614, relativ la o colonie de Români în comitatul Arvei, la Sucha Horka. Prin acel act, Comitele Gheorghe Thurzo de Bétlenfalva, Comitele suprem al comitatului şi Palatin al Ungariei, acordà acelei colonii, în urma petiţiunii făcute de Scultetul Paul şi de cinci Români, nişte uşurări de dări din cauza depărtării acelui sat de cetatea Arva. Scultetului îi confirmă din nou sculteţia lui pe vecie, specificând drepturile şi îndatoririle cari nu diferă întru nimic de acele ale cnejilor satelor române din Galiţia.

www.dacoromanica.ro

Atât în Polonia cât şi în Nordul Ungariei scultetul este ereditar, volnic să vândă, să dăruiască sau să împărţească sculteţia lui şi are singur drept să judece şi să globească pe săteni[1]), să ţie moară şi crâşmă. El încasează o parte din cenzurile ce le stringe dela săteni pentru socoteala stăpânului şi are stăpânirea pe vecie, liberă de orice sarcină, a două sau mai multe lanuri (mansus). In coloniile din Nordul Ungariei această întindere de pământ hărăzită scultetului varia între 120 şi 150 jugere în cel mai bun loc de arătură[2]).

[1]) ... Sculteto, siquidem habendi cupidior esset, rationes acceptarum absolvente praetoris impii illius verbis nefariis: *Es haben dieses Jahr über, die Geldbussen, — Gott sey Lob und Dank! — ein Ehrliches getragen.* Ben. Carpzovii, *Practica nova rerum criminalium.* Quaest. CIX, 42. (Martinus Schwartner, *Op. cit.*, p. 43).

[2]) „Suum constituisset Scultetum terrae ad unum aratrum sufficienti" sive 120 jugeris mensurae Scepusiensis, vel vero aratro regalis mensurae seu jugeris 150. Litterae equidem anni 1279: Sculteto 120 jugere agrarum fertilium mensurae Scepusiensis pro suo aratro tribuunt .... (*Ibid.*, p. 34, nota g).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

DREPTUL ROMÂNESC IN MOLDOVA

§ 1. Aşezările săteşti din Moldova erau ocârmuite de dreptul românesc.

Amănuntele asupra alcătuirii aşezărilor descălecate în Galiţia pe temeiul *dreptului românesc* fiind cele mai complecte ce le cunoaştem până astăzi asupra acelui obiceiu, mă voiu servi de ele pentru a stabili regimul care ocârmuia satele dintre Carpaţi şi Nistru înainte de întemeierea Statului Moldovenesc.

In documentele întâilor Domni moldoveni întâlnim mai mulţi cneji, precum şi o mulţime de juzi şi de vatamani, iar satele adesea sunt determinate numai prin menţiunea: unde au fost *cneaz (jude* sau *vataman)* cutare. Iar, de multeori, menţiunea se simplifică şi mai mult, zicându-se numai: *unde au fost cutare*[1]). D-l Bogdan cu drept cuvânt susţine că acel cutare nu poate să fie decât un cneaz, jude sau vataman oarecare, şi eu adaog: descălecătorul statului.

In unele urice găsim expresiunea: satul cutare, amândouă *judeciile* sau amândouă *părţile de judecie.* In asemenea cazuri vedem pomenindu-se totodată doi cnezi sau doi juzi.

Răposatul Episcop Melhisedec, în *Cronica Romanului*, explică că *judeţ* ar fi în asemenea caz identic cu ţinut şi că satul Poiana, *âmbele judeţe,* unde erau cneji Băloş şi Danciul, se

---

[1]) Uricul din 28 Decemvrie 1427 ne vorbeşte de satul *unde a fost cneazul Stan.* Acel din 26 Noemvrie 1495, vorbindu-ne de acelaş sat, zice: un sat aproape de iaz, anume Glodeni, unde a fost Stan. (Wickenhauser, *Gesch. d. Kloster Homor*, p. 83 şi 87).

www.dacoromanica.ro

află pe jumătate în ţinutul Romanului şi pe jumătate în acel al Neamţului [1]).

Această părere este cu desăvârşire greşită.

Se poate că cuvântul judeţ în accepţiunea de *district* să se fi păstrat în gura poporului din Ţara Românească din adâncă vechime şi până astăzi, dar este sigur că în documentele muntenești din evul mediu acest cuvânt nu este tradus prin жѕдець ci prin сѕдь care este o prescurtare a cuvântului сѫдєствѡ (judicium). Cuvântul *sud* a fost adoptat pe urmă chiar de actele oficiale muntenești scrise pe românește, în care se zice: moşia cutare ot *sud* Doljiu sau sameşia ot *sud* Mehedinţi sau ot *sud* Ilfov.

Ar fi lucru de mirare ca gramaticii slavoni din Ţara-Românească, unde cuvântul judeţ era în gura tuturor, să-l fi tradus prin сѕдь, iar acei din Moldova, unde după cum ştim s'a zis totdeauna ţinut, să fi tradus acest cuvânt în limba slavonă nu prin alt cuvânt slavon ci prin unul românesc, neuzitat în Moldova pentru a desemna un district.

In uricile vechi moldovenești cuvântul *ţinut* se traduce de regulă slavoneşte prin волость şi, în prea puţine cazuri, prin дєржава. Apoi cuvântul întrebuinţat din documentul citat de Melhisedec nu este cuvântul *judeţii* cu accentuarea pe *e* şi cu *ţ*, ci *judecii* cu accentuarea pe primul *i* şi cu *c* precum vom vedea mai departe; într'un document găsim chiar forma *judeciile* (жѕдечїиле), care nu lasă nici îndoială despre confuziunea făcută de Melhisedec.

Cuvântul жѕдечїи, în expresiunea wба жѕдечїи, vine dela jude şi înseamnă *judecia* acelui ocârmuitor sătesc care, precum am văzut mai sus, se numia când cneaz, când jude sau vataman.

Precum vom vedea, această menţiune prezintă o importanţă capitală.

Satele din Moldova nu puteau să fie ocârmuite decât de acelaş regim care ocârmuia satele românești din Ungaria şi din Polonia, care regim era obiceiul propriu al neamului: *dreptul românesc.*

Am văzut că documente domneşti din veacul XV ne

[1]) Melhisedec, *Cronica Romanului*, I, p. 144.

www.dacoromanica.ro

arată că *dreptul românesc* era în vigoare în Moldova sub Petru Aaron.

Am constatat ce erau cnejii, juzii şi vatamanii, am constatat că Românii locuitori ai satelor erau oameni slobozi, ne rămâne să stabilim raporturile în fiinţă, în Moldova, înainte de întemeierea Domniei: 1° între sătean şi pământ, 2° între sătean şi judeţ (cneaz, jude sau vataman), 3° între cneaz şi pământ, 4° între cneaz şi sătean de o parte cu stăpânirea ţării de alta.

§ 2. Despre naşterea posesiunilor individuale în teritoriul neamului.

Slavii când veniră să ocupe ţările noastre nu mai erau nomazi de multă vreme. Am văzut că ei aveau în ţările lor de origine locuinţe statornice unde trăiau împărţiţi în sate *(selo* sau *wies)* şi în oraşe *(hrad* sau *gorod).*

Fiecare dintre triburile lor se aşeză într'un ţinut *(volost, Gau, pagus, pays),* al ţării dintre Tisa şi Nistru. Locul astfel cuprins de trib era stăpânire al tribului întreg *(Volksland).* Fie cărei aşezări săteşti i se atribui o întindere determinată de loc. Aşezările nouă, se înfiinţau pe locuri încă neocupate, atribuindu-li-se teritorii sau, cum se zice mai târziu, *hotare* din prisosul neocupat al pământului luat în stăpânire de trib. Astfel se umplu fiecare ţinut de aşezări cari rămaseră în legătură cu aşezarea primitivă, ce crescu îndeobşte în oraş. Astfel se întâmplase şi în Rusia unde vedem pe aceste prime aşezări luând numele de *mame*, s. e. *mama Rostov, mama Iaroslav*, iar ţara dimprejurul lor se numia *Ţara Rostovului, Ţara Iaroslavului)*[1]).

Asemenea şi în Polonia, populaţiunea era împărţită în ocoale sau ţinuturi deosebite, trăind fiecare viaţa lui proprie şi

[1]) August Freiherr von Iaxthausen, *Die ländliche Verfassung Russlands Ihre Entwickelungen und ihre Feststellung in der Gesetzgebung von 1861. p. 14.* Cele spuse de Rusia se potrivesc deplin cu ceea ce s'a întâmplat în Moldova.

www.dacoromanica.ro

având ocârmuirea lui deosebită; ţinutul se numiă *powiat* iar adunarea locuitorilor *vieca* (vietza)[1]).

[1]) J. Lelewel, *Considérations sur l'État Politique* etc., p. 100 nota 11.

In acelaş chip s'au întemeiat aşezările rurale şi în cea mai mare parte a Germaniei: *Von den ursprünglichen Stammesgebieten der Germanen ist der Begriff des Volkslandes untrennbar.* Bis in welche Zeiten man auch die nomadische Besitznahme hinaufrücken und wie man die Uebergänge zur festen Ansiedelung und ihre endliche allgemeine Durchführung denken will, immer bleibt die Nothwendigkeit in gleicher Weise Ausgangspunkt und sicherer Anhalt der Beurtheilung, dass die Ansiedelungen inmitten der bestehenden Weidereviere der Hundertschaften begründet wurden. Sie beschränkten diese Weidereviere zu Gunsten der einzelnen Ansiedlergruppen. Da nun die Ansiedler aus der Gesammtheit der bisher Besitzenden und Berechtigten hervorgingen, konnte nur eine friedliche Auseinandersetzung mit dieser Gesammtheit und eine Feststellung über die Ausübung der Nutzungsrechte an dem verbleibenden unkultivirten Lande die Durchführung der festen Niederlassungen möglich machen. Der im genossenschaftlichen Besitze bleibende Rest des alten Volkslandes und das Einverständniss der bisher betheiligten über die weitere Benutzung und Verwaltung dieser Ländereien erklären den Ursprung und die Eigenthümlichkeiten der Marken auf den deutschen Volksgebieten. Von diesen Vorbedingungen muss also auch jede Beurtheilung der späteren Veränderungen in den Marken, der Eingriffe der Königsgewalt und Territorialgewalt wie der fortgesetzten Theilungen und der damitzusammenhängenden Umgestaltungen in Anrechten, Gerichtsbarkeiten und Verwaltungen ausgehen.

Damit ist von selbst gegeben, dass das eigenartige Wesen der Marken des deutschen Volkslandes nicht auf die ursprünglich keltischen und römischen Gebiete übertragbar ist, in welchen sich die Deutschen in Oberdeutschland festsetzten. Alle Bedingungen waren hier andere; Rechte früherer Besitzer kamen überhaupt nicht, wenigstens nicht am unkultivirten Lande in Frage. Alles hatte den Charakter der Okkupation. Auch folgte der Einwanderung möglichst bald die feste Besiedelung. Wo uberhaupt dauernder Besitz ergriffen werden konnte, war die erste Forderung Ackerland und beschleunigter Anbau. Genügende Erträge schon der nächsten Ernte waren unumgängliche Anforderung für die Ernährung dieser zahleichen mit Weib und Kind herandrängenden Schaaren.

Ueberall bedeckten sich deshalb die zuerst zugänglichen fruchtbaren, leicht anbaufähigen Länderstrecken ganz in der heimischen volksthümlichen Weise mit genossenschaftlich angelegten Dörfern.

Auf dem alten Volksgebiete aber entstanden diese Dorfanlagen im Frieden. Sie waren nur dann durchführbar, wenn von äusseren und inneren Feinden keine Storung drohte. Deshalb wurde, wenn der Ent-

www.dacoromanica.ro

In toate celelalte ţări ocupate de Slavi vedem producându-se la început acelaş fapt: împărţirea naţiunii într'o mulţime de triburi ocupând fiecare un ţinut (жупа, колост, Gau, pagus, pays) deosebit, trăind fără coeziune şi fără ocârmuitor obştesc. Numai cu vremea şi pentru a preîntâmpină primejdiile de din afară, vedem născându-se concepţiunea unităţii naţionale şi desăvârşirea ei de către vre-o căpetenie energică şi norocoasă.

Românii, când s'au născut ca neam, trăiau împărţiţi într'o mulţime de ţinuturi deosebite, lipsite de cheag şi chiar probabil de ideea de neam. Trăiră in această stare veacuri, în cursul cărora Ungurii cuceriră jucându-se cetatea şi inima ţării lor, Ardealul.

Slavii erau un popor la care predomnia starea pastorală, dar agricultura nu le era necunoscută: îi vedem îndeletnicindu-se cu stăruinţă cu dânsa oriunde se aşezară. Prin amestecarea elementelor romanizate aduse de peste Dunăre cu Slavii aşezaţi în ţările noastre, agricultura lor nu putù decât să sporească şi să se îmbunătăţească. Totuş creşterea vitelor rămase indeletnicirea de căpetenie a locuitorilor dintre Tisa şi Nistru, chiar după desăvârşita dispariţie a Slavilor. Când Românii ne apar pentru întâia oară în evul mediu, ei ni se înfăţişează mai cu seamă ca păstori: fac şi plugărie, dar ca îndeletnicire de a doua mână.

La toate popoarele primitive pământul pe care locuiă un neam erà privit ca avere a acelui neam. Neamurile selbatece cari trăiau în peşteri şi se hrăniau din vânat sau păscuit întrebuinţau teritoriul cuprins de ei ca teren obştesc de vânătoare; străinii nu erau îngăduiţi să vâneze pe el şi să păscuiască în apele lui. Când neamul începeà să ţie vite şi să se adune în aglomeraţiuni de locuinţi clădite de mâna omenească, teritoriul obştesc era împărţit între deosebitele aşezări spre a înlătură gâlcevile privitoare la vânat, la păscuit şi la păşunat. Pe câtă vreme neamul nu făceà plugărie, nu erà nevoie de a împărţi teritoriul aşezării intre membrii ei: el rămâneà avere obştească

---

schluss der Hauptmasse einer Stammes-oder Gaugenossenschaft. das gleichmässige, Zweckentsprechende Vorgehen und die Beseitigung entstehender Hindernisse leicht erreichbar. (Meitzen, *Op. cit.*, I, p. 464 19).

www.dacoromanica.ro

a aşezării care păşteă acolo turmele ei în devălmăşie, vână şi păscuiă în chip individual. Dar prima posesiune imobiliară se născuse; ea fu casa sau coliba în care locuiă fiecare cap de familie.

Când începù plugăria, se depărtară şi graniţele posesiunii individuale: la casă să adăogi o grădină, apoi un petec de grâu pe loc curăţit din codru sau desfundat din ţelină.

Insă cu mult cea mai mare parte a hotarului aşezării rămase avere obştească, loc de păşune pentru turme şi teritoriu de vânătoare[1]).

[1]) ... Eine friedliche Kulturarbeit des kleinen Kreises der Dorfbewohner gegenüber der Masse der Markgenossen ist undenkbar, wenn nicht zu jeder Zeit ein bestimmt begrenzter Kreis von Grundstücken den Ansiedlern ausschliesslich und unbestreitbar zustand.

Diese abgegrenzte Zone, nicht die einzelne Rodung oder das besate Ackergewann, bildete die Dorfmark, die Gemarkung, die Flur. Ausserhalb derselben lag, soweit nicht andere Dorfmarken anstiessen, die eigentliche oder *gemeine Mark*, das alte Volksland.

In jeder Dorfmark musste die Kultur anfänglich erst beginnen, und in vielen hat der Anbau nie die gesammte Gemarkung ausgefüllt. (Meitzen, *Op. cit.*, p. 46).

Iată ce zice despre proprietatea obştească şi despre cea individuală în Galia un autor francez apreciat:

„Un territoire appartenait à une tribu, à un clan, à une famille, à une communauté. L'exploitation pouvait avoir lieu de plusieurs manières et il n'est pas probable que le type adopté fût partout le même; mais nous avons des exemples d'exploitation commune et ce système a été sans doute longtemps ordinaire. Les pâturages, les eaux, les bois restaient daus l'indivision: une certaine étendue de champs faisait seule l'objet d'une répartition entre les familles. Cette répartition avait lieu à des époques régulières, ordinairement tous les ans. Ces usages existaient encore chez les peuples de la vallée du Rhin au temps de César qui dit en propres termes: *Privati ac separati agri apud eos nihil est.* Il cherche, il est vrai, à un pareil fait des raisons philosophiques; il y voit une précaution contre l'amollissement de la race et un effet du désir de conserver l'égalité entre les membres d'une même tribu. Mais Tacite, qui constate de son côté l'existence de la propriété collective chez les Germains, en a mieux démêlé le véritable motif, à savoir que ces peuples ne cultivaient que des plantes annuelles, n'avaient ni jardins ni vergers ni prairies entretenues et irriguées. On brûlait une forêt et le grain qui y était semé presque sans travail rendait une moisson abondante; après quoi le terrain devenait un paccage jusqu'à ce que le bois y eût repoussé

www.dacoromanica.ro

Este vederat că cu cât sporiă plugăria se mărià şi întinderea posesiunilor individuale, iar părţile din teritoriu rămase bunuri obştești, folosite în devălmăşie, scădeau.

Este vederat că trebuià astfeliu să vie o vreme în care întinderea pământului folosit individual să copleşească aceea a pământului folosit în devălmăşie şi chiar, acolo unde teritoriul ocupat de neam la început fusese mic, posesiunile personale să alcătuiască totalitatea pământului cultivabil. Acesta a fost cazul pentru multe cetăţi *(civitates)* greceşti, mai ales pentru acele din insulele Arhipelagului, pentru cele mai multe colonii greceşti din Italia şi chiar pentru Roma din întâiele vremuri.

In asemenea împrejurări pământul devine un bun a cărui valoare creşte din zi în zi: toţi sunt doritori să aibă o parte într'însul, din pricina folosinţii lui se nasc certuri şi se întâmplă violenţe.

Dar pretutindeni ideea de Stat a ţinut pasul cu progresele plugăriei. Popoarele la cari agricultura predomneşte asupra păstoriei ni arată în deobşte o alcătuire de Stat destul de desvoltată: interesele obştiei sunt încredinţate unor organe, căpetenii alese sau ereditare, anume însărcinate cu priveghiarea şi ocârmuirea acelor interese.

Una din însărcinările de căpetenie ale acestor organe erà tocmai regularea drepturilor de folosinţă a solului şi închezeşluirea lor.

Din măsurile luate în acest scop, hotărnicia parcelelor şi legiuirile privitoare la atribuirea şi transmiterea lor a ieşit *proprietatea fonciară,* aşà cum o înţelegem astăzi.

Ea a fost întâiu proprietate familială, atribuită unei familii, (*gens,* γένος) neputând ieşi din acea familie[1]) şi a devenit în urmă proprietate individuală desăvârşită, de care proprietarul a putut să dispună cum îi convenià.

La Greci şi la Romani părţile de pământ fusese atribuite

---

naturellement. De cette manière on usait de la richesse naturelle du sol sans y ajouter par le travail; du moins le travail était rémunéré suffisamment par la récolte obtenue et il ne s'établissait entre l'homme et la terre aucun lien de propriété. (Dareste de la Chavanne, *Histoire des Classes Agricoles en France,* p. 14).

[1]) Fustel de Coulanges, *La Cité Antique,* p. 62 sq.

www.dacoromanica.ro

prin tragere la sorţi şi purtau numele de *soarte (sors,* κλῆρως)[1]). In Grecia unde agricultura înflorià încă înainte de timpurile istorice, împărţirea pământurilor publice avù loc din vremuri foarte îndepărtate[2]). In cât priveşte pe Romani, tradiţia vrea ca Romulus să fi atribuit fiecărui părinte de familie câte două jugere cu titlu ereditar[3]).

Dar la celelalte popoare europene cari dispuniau de loc mult faţă cu o populaţiune răstrinsă, la cari plugăria erà încà în faşe, redusă la strictul necesar, şi în îndestularea cărora vânatul şi pescăria jucau un rol tot atât de însemnat ca şi creşterea vitelor, proprietatea, pe timpul năvălirilor, erà departe de a fi luat această desvoltare ca la Greci şi la Romani.

Dacă locuinţele şi curăturile erau privite de popoarele germane de pe atunci ca posesiuni personale, partea cea neasămănat mai mare a teritoriului erà încă bun obştesc al neamului *(Volksland)* care locuià pe dânsul[4]).

---

[1]) Fustel de Coulanges, *Recherches sur le droit de propriété chez les Grecs* in *Nouvelles Recherches sur quelques problèmes d'histoire,* p. 16 et suiv.

[2]) Passons maintenant aux cités qui se sont établies à la suite d'émigration, de conquête ou de colonisation. Il est clair que dans ces cités l'appropriation du sol ne pouvait pas être antérieure à la fondation; mais les documents montrent qu'elle en était contemporaine. La fondation de la ville, la prise de possession du sol par la cité nouvelle, et le partage du sol en lots de propriété entre les citoyens étaient trois actes qui s'accomplissaient en même temps et pour ainsi dire le même jour.

Le partage du sol en lots de propriété privée s'appelait en grec (κληροδοσία ou κληρουχία). (Fustel de Coulanges, *Nouvelles recherches sur quelques problèmes d'histoire. Le droit de propriété chez les Grecs,* p 20.

[3]) ... Bina jugerum quot a Romulo primum divisa (dicebantur) viritim, quae heredem sequerentur, *heredium* appellarunt. (Varro, *De re rustica,* I. 10.)

[4]) A. Meitzen, *Op. cit,* I, p. 122 Es liegt also eher der Gedanke an die sogenannten *Bifänge* nahe. Bifänge sind bei den Nomaden eine sehr bekannte Erscheinung. Allgemein gilt bei ihnen der Brauch dass Jeder das Recht hat, in den Weiderevieren seines Stammes, ein Stück geeignetes Land in Kultur zu nehmen, wenn er es hinreichend fest einzäumt. Erst wenn der Zaun nicht erhalten, oder durch etwa drei Iahre die Kultur unterlassen wird, fällt das Grundstück wieder in die allgemeine Weide zurück. Da einige noch zu erwähnende Spüren andeuten dass dies Recht auch in deutschen Marken gegolten hat, wird es auch für das alte *Volksland* anzunehmen sein. (A. Meitzen, *Op. cit.* I. p. 136).

www.dacoromanica.ro

Contactul acestor Barbari cu Romanii, în ţările în cari ei se aşezară în tărie, cunoştinţa cu formele romane de proprietate, avură ca urmare perfecţionarea posesiunii personale astfel precum erá practicată de dânşii şi, mai târziu, transformarea ei în proprietate după dreptul roman.

§ 3. **Despre jireabie.**

Locurile stăpânite în devălmăşie, numite *Allmende,* se împuţinară din ce în ce în urma progreselor şi a întinderii plugăriei, făcând pretutindeni loc *ţinerilor* individuale, numite *manse* în Franţa, *Hube* sau *Hufe* în Germania, traduse latineşte atât cea dintâiu cât şi cele de-al doilea prin *mansus* şi având semnificarea de *pars* sau *sors.*

Mansul sau huba deveni pretutindeni baza alcătuirii satelor şi a fost foarte bine definită de Iustus Mœser ca fiind: *o acţie n capitalul social al unei comunităţi ţărăneşti* [1]).

Aceste porţiuni se întindeau în formă de fâşii, dintr'un capăt al hotarului aşezării până în celălalt. Hufele aveau în acelaş sat aceeaş mărime, dar variau în chip însemnat dela sat la sat. Se împărţiau în jumătăţi, şferturi, optimi şi aşà mai departe [2]).

---

[1]) Das Wort *Hufe, hoba, huoba, huba* auch *oba, hopa, hova* oder *hobo, hobonia, hobunna* lässt sich mit *Hof* nicht identifiziren. Die Wortformen gehen in einander über, aber die Sprache selbst unterscheidet sie. Auch die Ableitung von *uoban* (bearbeiten, anlegen) ist nicht zutreffend, denn das h fehlt sehr selten und erscheint als wurzelhaft. Eher giebt Müllenhof eine Verbindung mit dem Stamme *hab* zu, also was Jemand hat, besitzt oder eine Ableitung von *hefan, huob, gihoban* (heben). Neuerdings hat indess Müllenhof bestimmt erklärt und festgehalten dass das Wort aus dem in *Behuf* enthaltenen Stamme erklärt werden müsse, der *Behuf,* das was Iemand zukommt, der *Antheil* oder das *Anrecht,* also auch sein *Loos.* Dem entspricht das deutsche *hluz,* das lateinische *sors,* ebenso auch *pars, portio.* (A. Meitzen, *Op. cit.,* I., p. 74).

Manse, latineşte *mansus,* vine dela *manere,* a stà, a locui. Dela manse vine *manant* (manens), locuitorul, care s'a uzitat în urmă pentru a desemnà pe oamenii fără creştere, pe acei din clasa de jos.

[2]) Mansul fiind întinderea de pământ privită ca trebuitoare pentru întreţinerea unei familii, este vederat că mărimea acestei întinderi tre-

www.dacoromanica.ro

Mansul sau huba era uneori un *alod* (proprietate ereditară desăvârşită), dar mai adesea o *ţinere* (posesiune) ereditară supusă la *cens* şi la alte îndatoriri.

Slavii în ţara lor de origine nu cunoscuse proprictatea individuală, la ei erau cel mult posesiuni: casa, grădina, ogorul sămănat, curătura. Şi această stare de lucruri ţinù veacuri atât în Polonia cât şi în Rusia [1]).

---

buiă să varieze cu rodnicia locului împărţit, cu depărtarea lui de centruri populate, cu starea lui la luarea în posesiune (dacă era mlăştinos sau nu, acoperit cu păduri sau nu), cu clima regiunii, cu trebuinţele şi cu obiceiurile coloniştilor, cu faptul dacă gospodăria lor era bazată mai cu samă pe plugărie sau pe creşterea vitelor.

Mansurile *decumate* din epoca romană par a fi avut o întindere de 300 *jugera* sau 75 hectare. (Meitzen, *Op. cit.*, I., p. 155).

In Germania *huba* aveà obişnuit o întindere de 30 *Morgen* sau 15 hectare, dar atingeà adesea o suprafaţă îndoită. Carol-cel-Mare stabili măsura *mansului regal* la 21.600 *virgæ* (prăjini) patrate sau 47 hect. 73,6 are, (Meitzen, *Op. cit*, p. 534 sq). Mansul regal era întrebuinţat mai ales ca unitate de măsură pentru coloniile aşezate în locuri acoperite cu păduri şi în locuri mlăştinoase. S. e. mansul în coloniile olandeze dela gurile Weserului şi ale Elbei, aveà după privilegiul de întemeiere dat coloniştilor de Episcopul de Hamburg, la 1106, fiecare câte o lungime de 720 virgae pe o lăţime de 30. (*Ibid. ibid.*, p. 344).

In Danemarca mansurile se numiau *Boel* şi întinderea lor variă dela 22 până la 160 hectare pentru fiecare. In Suedia mansurile se numiau *Mantal* (parte de bărbat) sau *Hemman* (locuinţă de bărbat). Intinderea lor era şi mai mare decât în Danemarca, de oarece cuprindeau multă păşune şi întinderi însemnate de păduri. (*Ibid.*, p. 80).

In Franţa mansurile erau de obiceiu cu mult mai mici, dar întinderea lor variă în chip infinit, dela sat la sat şi aproape dela om la om.

In Polonia se măsură cu *vloka* de 30 Morgen sau 13,5 hectare în regiunile în cari era adaptată rotaţiunea trienală. Se întrebuinţă *lanul* de 40,43 hectare acolo unde pământul trebuiă desfundat din pajişte. Jumătatea de *lan* a cmethonilor era de 19,28 hectare. (J. Lelewel, *Considérations sur l'État Politique de l'Ancienne Pologne*, p. 47, nota 84).

[1]) ... Avant que les Etats plus considérables se fussent formés entre les Carpathes et la mer Baltique toutes les peuplades dans leurs cantons respectifs avaient des réunions civiques dans le but de discuter les affaires publiques. Le district s'appelait *povivt* et son assemblée, ses colloques, *vieca (vietza) ... tous les possesseurs de biens fonciers fonctionnaient comme chose publique, et une propriété particulière n'était que relative, émanée de cette propriété générale, publique et commune. Là où la main de l'homme, par son travail, faisait naître des produits spéciaux,*

www.dacoromanica.ro

Mai constatăm acelaş mod de împărţire a pământului la Slavii din Silesia, la acei din Carniola şi din Carintia. Ii vedem aşezaţi pe nişte hube de mărimi variabile, pe cari le ţineau în chip ereditar, plătind un cens bănesc şi fiind supuşi la diverse îndatoriri.

Sârbii trăiau în comunităţi de familie *(Zadruga)*, despre cari am vorbit mai sus şi cari deşi tind a dispare, mai există şi astăzi. Fiecare zadrugă avea hotarul ei deosebit [1]).

Zadruga însă, care există încă la Sârbi şi la Bulgari, era necunoscută atât Românilor cât şi Arnăuţilor supuşi împărăţiei sârbeşti. In actul de danie al Ţarului Ştefan Duşan, din anul 1348, către mănăstirea Arhanghelilor Mihail şi Gavril, pe Bistriţa, lângă Prizren, act prin care Ţarul hărăzeşte zisei mănăstiri o mulţime de sate şi de privilegii, nu se face nicăiure menţiune de vre-o zadrugă, dar în schimb se vorbeşte de numeroase posesiuni ereditare numite când *baştină* (баштина) [2]) când *jdreabie*

la propriété prenait naissance: mais partout ailleurs les dons de la nature étaient en commun... les forêts étaient à l'usage de tout le monde: on y chassait, on y faisait abattre des arbres et paître les troupeaux, on y défrichait le terrain pour la culture et alors il devenait possession particulière, car c'était le travail seul qui constituait le propriétaire. (J. Lelewel, *Op. cit.*, p. 100, nota 11).

[1]) Zwar nahmen alle Zweige der Slawen nach Stammesverwandtschaft bestimmte, ziemlich umfangreiche Landschaften in Besitz, welche als Gaue gelten Die bekannten slavischen Volksgaue umfassten 50 bis 100 und mehr Quadratmeilen. Aber sie erscheinen ohne festgeschlossene Organisation. Sie werden leicht in grösserer Zahl unter eine autokratisch patriarchalische Herrschaft zusammengefasst zerfallen aber ebenso auch in demokratische Gleichheit und Unabhängigkeit der einzelnen Oberhäupter. Verwandte Familien bilden eine *bratstwo*, Bruderschaft, verwandte bradstva einen Stamm, *pleme*, welche in gemeinschaftlichen Angelegenheiten von den angesehensten ihrer Familienhäupter geleitet werden. ..., Die einzelne Familie setzt sich, wenn auch in mehreren Gliedern, dauernd in einem arrondirten Grundbesitz fest, den sie als ihr gemeinsames unveräusserliches Stammgut, *dzedzine* betrachtete. Die zugehörigen Ländereien wurden nicht getheilt, sondern von der ganzen Familie als Hauskomumnion. als Sadruga, gemeinschaftlich bewirthschaftet. (Meitzen, *Op. cit*, p. 214).

[2]) (и іеще приложи царство мн) село рабча с попомь главатомь и с попомь райкомь с нихь родомь съ нихъ вашинами....

(Şi încă mai dărui împărăţia mea) satul Rabcea cu preotul Glavat şi cu preotul Raicu cu neamul lor şi cu proprietăţile lor ereditare...).

www.dacoromanica.ro

(ждрѣбиѥ)[1]). Cele dintăiu erau, crede D-l Hasdeu, *alode,* iar celelalte sorţi sau *uzufructe*, individuale şi ereditare.[2])

Observ cu acest prilej că numeroasele sate româneşti despre cari vorbeşte acest hrisov atât de insemnat sunt toate aşezate pe pământ impărătesc. Adică proprietatea erá a Impăratului, iar Românii se folosiau. din moşi şi strămoşi, de pământul care erá împărţit in *jdreabii.*

Insă, de vreme ce acei Români erau aproape exclusiv numai păstori, cred că impărţirea în *jdreabii* erá in mare parte ideală, teoretică, locurile cu vii, cu semănături şi cu fâneţe singure fiind stăpânite in deosebi.

(и еще приложи царство ми) село бродъ и другї бродъ с попоки дикановикъи и с инъх родомъ и с инъх баштинами и съ заселкомъ гръмлании.

Şi incă mai dărui impărăţiă mea) satul Vad şi un alt Vad cu preoţii Dicanesti şi cu neamul lor şi cu proprietăţile lor ereditare şi cu cătunul Gromlenii).

и попове латиньскци кои соу оу шикали тере дръже виногради баштине, да даіе всаки попъ чебръ вина церкви, а ине работе да имъ нѣкт ни поданка.

(Şi preoţii latinesti (catolici) cari sunt la Şiclea, posedând acolo vii ereditare, să dea fiecare preot câte un ciubăr de vin bisericii (Arhanghelilor) iar altă muncă să nu aibă nici altă dare.

Erau trei feluri de baştini: acea *nobiliară*, supusă numai serviciului militar, acea *preoţească* supusă unor neinsemnate obligaţiuni pecuniare sau dări in natură şi acea ţărănească, supusă unui mare număr de munci şi dări. (B. P. Hasdeu, *Archiva Istorică*, III, p. 162 sq.).

[1]) и оу ставници попъ трошанъ и братъ моу толое и приконе сконмь ждрѣбиѣмь и с мегїами.

(Şi la satul Staviţa popa Troşan şi frate-său Toloe şi Priboe cu a sa ждрѣбиѥ şi cu hotarele).

попъ храниславъ епископовикъ оу поточахъ съ вѣсѣмь сконмь ждрѣбиѣмь и с коупліенницами и съ вѣсѣли правинами начемъ га іе застала церкова.

(Popa Hranislav al Episcopului la satul Potoce cu toată a sa ждрѣбиѥ şi cu cumpărăturile şi cu toate dependenţele cu cari l-a găsit biserica).

[2]) In ambele aceste pasaje cuvântul ждрѣбиѥ sau mai corect жрѣбиѥ, care slavonește insemnează *soarte* exprimă ideea unei proprietăţi uzufructuare, in opoziţiune cu cuvântul баіе=*tată,* adecă principiul filiaţiunii, şi prin care hrisovul mănăstirii Arhanghelilor, in unire de astă dată cu Zakonikul lui Ştefan Duşan şi cu uzul limbei serbe din toate epocile, specifică totdcauna proprietatea ereditară de ori-ce natură.

ждрѣбиѥ erá sau nobilă sau preoţească sau ţărănească. Aceasta de pe urmă erá alta la Arnăuţi, alta la Români şi alta la Sârbi. (*Ibid. ibid.*. p. 164 sq)

www.dacoromanica.ro

Numeroase texte ne dovedesc că şi în Moldova hotarul satelor era împărţit în *jireabii* (жрѣбиѩ, soarte)[1]). Unei case

[1]) *Cârligi.* 1503 Iulie 11. Adecă eu Popa Ştefan, feciorul lui Iachim din Bârgăoani, înştiinţez însumi eu cu acest zapis al meu, că de a mea bună voie, de nime silit nici asuprit am vândut a mea parte de ocină ce am de baştină, din satul Cârligii (Neamţu), din jumătatea satului, din a treia parte a şăsa parte, *loc de o casă ce se va alege cu tot venitul, din sat şi din câmp,* cu loc de iaz, am vândut lui Nicoară Logofătul drept douăzeci şi cinci taleri de argint, să-i fie lui dela noi cu tot venitul ce se va alege. (*Uricar,* XXV 21).

Din cuprinsul acestui act rezultă că satul Cârligii umblă în 36 de jireabii sau locuri de casă, căci vedem că un loc de casă corespunde unei optsprezecimi din jumătate de sat.

Petia Mare, 1609, August 26. Constantin Movilă Vv., întăreşte vânzarea făcută de Avramia, fata lui Ionaşco, nepoata Agafiei, a dreptei sale ocini şi moşii *un loc de trei case din Petia Mare* ce este la ţinutul Sucevei *şi cu jirebiile lor din ţarină şi cu grădinile şi cu tot locul de hrană* (роꙗ) *ce atârnă de ele,* lui Pătraşco, Marelui Vornic al Ţării-de-Sus drept 80 taleri. (Acad. Rom., XXXVII, 63).

1632, Maiu 30. Dumitraşco Şoldan, Mare Stolnic, cumpără dela Plotun Pitarul din Hreasca, dela femeia lui şi sora ei *un loc de casă din câmp şi din vatra de sat* şi cu tot venitul, din satul Petia Mare dela ţinutul Sucevei, drept 40 taleri de argint; dela Mihail şi dela femeea lui Ciurcea alt *loc de casă* din Petia Mare *cu toată jireabia ce i se va alege din vatra satului* şi *din câmp drept* 40 taleri; dela Anisia fiica lui Eremia, alt loc de casă cu toată *jireabia ce i se va alege, din vatra satului, din câmp şi din toate dependinţele* drept 40 taleri... (Acad. Rom., XXXVII, 183).

Fără dată. Moiseiu Movila Vv., întăreşte vânzarea făcută de Ana, Prohira şi Nastasia, fiice lui Gavril Hulpe, nepoate lui Tudor, a dreptelor ocini şi moşii, 2 *jireabii* din satul Petia Mare ce este la ţinutul Sucevei lui Dumitraşco Şoldan, Spătarul cel Mare drept 50 taleri şi vânzarea făcută de Marica, fata lui Ion Cotai, a dreptei sale ocini şi moşii: *jumătate de jireabie* din acelaş sat Petia, tot lui Şoldan, drept 15 taleri. Domnul întăreşte cumpărătorului acele jireabii să-i fie ocină şi cumpărătură dreaptă, *din câmp şi din apă şi din pădure şi din toate dependenţile cât se va alege la acele jiraebii.* (Acad. Rom., XXXVII, 31).

1684, Martie 18. Moiseiu Movila Vv., întăreşte vânzarea făcută lui Dumitraşco Şoldan de către Măriuca cu copii ei, a dreptei lor ocini, *1 jireabie* de moşie *cu casele şi toate dependenţile,* din sat, din Petia, drept 20 taleri de argint. (Acad. Rom., XXXVII, 60).

1634, Iunie 20. Vasile Vv. întăreşte vânzarea făcută lui Dumitraşco Şoldan de Ionaşco, un loc de prisacă din satul Petia Mare, cu *1 jireabie din vatra satului şi din câmp şi din pădure şi din ape şi din toate dependenţile,* drept 30 taleri bătuţi. (Acad. Rom., XXXVII, 41).

www.dacoromanica.ro

în *vatra satului* corespundeà jireabia ei cu loc în ţarină, în câmp şi în pădure. Se presupuneà că jireabia alcătuià o lungă

16[29], Februar 4, Petrea şi Ştefan, fraţi, cu nepotul lor Tănasie, vând lui Dumitraşco Şoldan dreapta lor ocină şi moşie: *1 jireabie* şi, din altă *jircabie jumătate*, din satul Petia Mare, *din vatra satului şi din câmp cât se va alege partea lor, cu toate dedendenţile*, drept 35 taleri de argint. (Acad. Rom., XXXVII, 108).

1650, Ianuarie 8. Ionaşco ot Petiiţa vinde lui Vasile Şoldan *1 jumătate de jireabie* din sat, din Petia Mare, *cu tot venitul ce va hi din vatra satului şi din ţarină şi din pomeţi la pădure şi din tot venitul* .." drept 8 lei bătuţi. (Acad. Rom. XLIII, 126).

N'am putut află însă în câte jireabii umblà satul Petia Mare

Lăţcanii. 1656, Iunie 15. Gheorghe Ştefan întăreşte lui Gheorghe Pătrău Şatrarul şi fratelui său Constantin Cămăraşul cumpărăturile tatălui lor Pătraşco Pătrău dela Ionaşco Aramă, *loc de 2 case* din satul Lăţcanii la Suceava *„cu ci s'ar alege din câmp şi din ţarină şi cu tot venitul ce s'ar alege din tot hotarul;* dela Misail *1 loc de casă* dintr'acelaş sat Lăţcanii *cu parte din ţarină şi din heleşteu şi din venit;* dela Calistrat, dela Iftimia şi dela Ştefan *alte 2 locuri de casă* dintr'acelaş sat, *din vatra satului şi din câmp şi din heleştee şi din tot venitul*... (Acad. Rom., Cond. mănăst. Bucov, p. 484, No 1).

La 1762, judecată înaintea lui Grig. I. Calimach Vv. pentru *4 şi 8 locuri de casă* din satul Laţcani. (Acad. Rom., LXXXIX, 122—128).

18 Maiu 1768, Grigore I. Calimach întăreşte lui Ştefan Capşa *1 loc de casă* cumpărat dela rudele lui Toader, Vasile, Ştefan, Ion Velibani, Paraschiva şi Aniţa, (Iorga *Studii şi Documente*, VI, p. 65).

Dintr'un act din 6 August 1814 constatăm că în satul Lăţcanii erau *24 locuri de casă* (*Ibid., ibid.*, p. 69).

Lipăeşti, 1636, Iunie 20. Vasile Lupu Vv., întăreşte lui Ion Dărman şi soţiei sale Marica, cumpărăturile lor, *2 jireabii* dela satul Lipăeşti, *din vatra satului; din câmp şi din pădure cu tot venitul.* (*Uricar* X, p. 45).

1662, Ianuar 18. Ionaşco cu femeia şi cu fiul său vând lui Lupu ce au fost Vornic *1 jireabie* din Lipăeşti drept 25 lei bătuţi. (Acad. Rom. XLIV, p. 72).

1663, April 10. (Publicat cu data greşită în *Uricar* XI, p. 284). Alba, femeia lui Nicurici vinde lui Ursachi, Visternicului celui Mare, *jumătate de jireabie* din Lipăeşti, *cu tot venitul* drept 20 lei (Acad. Rom., LXXXVI, 39).

Gheorghe Ursache stăpâniă *5 jireabii* în Lipăeşti (Acad. Rom., Hârtii Pencovici, VII, 69), dar nu putem şti în câte jireabii umblà satul,

Cucuteni. 1630, Septemvrie 22. Dumitru şi Rusu, stăpâni pe a patra parte de Cucuteni în ţinutul Romanului (aproape de Ruginoasa), în care a patra parte de sat intră *7 case*, vând *4 case* lui Toma Postelnicului

www.dacoromanica.ro

fâşie mergând dintr'un capăt al hotarului până în celălalt. Zic: se presupuneà, căci din textele citate în notă reiesă că jirea-

(Cantacuzino) şi fratelui său Iordache drept 50 taleri, *cu tot venitul şi cu parte de vii în ţarină.*) Acad. Rom., XLII, 59).

'631, Fevruarie 23. Iordache Cantacuzino mai cumpără dela Gheorghe Siminiceanul, din acelaş sat Cucuteni, *1 loc de casă şi din ţarină şi din vii şi din fânaţ de coasă şi din tot venitul* drept 13 taleri de argint. Satul Cucuteni umblă deci în 28 jireabii. (Acad Rom., III, 187).

Silişăul de Sus. 1610, Noemvrie 17. Constantin Movilă Vv., întăreşte cumpărăturile lui Isac Balica Hatmanul în Silişăul-de-Sus, dela Ilinca, fata Cernuscăi, nepoata Drăghinei şi Grozavei, *loc de 2 case* şi loc de moară în Jijia, drept 60 taleri de argint; şi dela Grozav, tatăl Ilincăi, bărbat Cernuscăi *loc de 1 casă,* cumpărătură dela Sofronia, fata Maricăi, drept 30 taleri. *(Condica Anastasie Başotă,* în Arhiva Institutului Başotă din Pomârla, p. 171, N. 2).

1632, Martie 12. Vasile Lupul Vv., întăreşte jupânesei Melentienei, fetei lui Tudoran şi feciorului ei Dumitraşco Şaidâr, a lor drepte ocini şi răscumpărături, dreptele lor ocini, întărite şi de alţi Domni, *5 jireabii* din Silişăul-de-Sus, şi *1 jireabie* cumpărătură dela Iosip, fiul Sofiicăi din Cujeşti şi *2 jireabii* răscumpărătură dela Leca Turciul dela Nărtop, zet Cârstei din Vicoleni pentru 35 taleri de argint. (*Ibid.,* p. 175. No. 5).

Fără dată. Popa Nicoară şi soacra lui Ana şi fata lui, Antimia, vând lui Bilan sin Gavril *2 jireabii* din Silişăul-de-Sus *cu tot ce se va alege celor 2 jireabii în vatră şi cu tot venitul, cu tot locul şi în câmp şi în pădure şi în apă,* drept 30 de lei. (*Ibid.,* p. 178, No. 8).

1642, Iulie 12. Isac Stârcea mărturiseşte că Stănilă Hotnogul au zălogit la el *1 jireabie* de ocină drept 70 de potronici bani buni şi au răscumpărat această *jireabie* dela dânsul Dumitraşco Şaidâr şi i-au dat acei 70 potronici pentru căci şi el mai are moşie în Silişău. (*Ibid,* p. 179, No. 9).

1652, Martie 13. Gavrilaş, feciorul lui Grigore Ciornohut din Dorohoiu mărturiseşte că au vândut *2 jireabii* din Silişău lui Miron Costin ce au fost Pârcălab de Hotin drept 30 lei bătuţi. Aceste *jireabii* au fost cumpărătură dela ruda lui, dela Popa Nicoară şi dela soacră-sa Ana şi dela fiică-sa Antimia, cari *jireabii* li-au fost şi lor dreaptă ocină de pe părintele lor Popa Ionaşco *„cu tot venitul ce se va alege de pe 2 jireabii în vatra satului, şi în câmp şi în fânaţ şi în pădure şi cu tot venitul ce se va veni acelor 2 jireabii".* (*Ibid,* p. 179 No. 10).

1667, Ianuarie 21. Simion din Silişău mărturiseşte că au vândut lui Miron Costin Vel Vornic şi jupânesei sale Ilenei, drept 15 lei, a sa dreaptă moşie şi danie, *1 jireabie* din Silişăul-de-Sus, care jireabie au dăruit Melentiana unui cucon al lui drept sufletul unui fecior al ei. (*Iibd.,* p. 180, No. 11).

1667, Noemvrie + Mierăuţa şi surorile ei Agafiţa şi Mitra. fetele

www.dacoromanica.ro

bile nu erau cu desăvârşire *alese*, adică hotărite şi despărţite una de cealaltă prin semne. La început erau deosebite,

lui Istratie şi a Aniţei şi Gligoraşco, feciorul lui Vasile Musteaţă şi a Irinei, toţi nepoţi Melentianei vând lui Miron Costin *9 jireabii* din Silişău, *5 de baştină*, *3 de cumpărătură* dela Iosip, feciorul Sofiicăi şi dela Leca Turciul din Vârtop şi *1 jireabie* zălogită de Batucia pentru 30 de taleri la unchiul lor Dumitraşco Saidâr, fiul Melentianei, care încă li-au fost cumpărătură. (*Ibid.*, p. 181, No. 12).

1668, Iunie 12. Mărturie hotarnică prin cari se aleg părţile din Silişăul-de-Sus ale lui Miron Costin, despre Paharnicul Andrian şi alţi răzăşi. S'au venit lui Miron Costin *26 jireabii*, lui Andrian Paharnicul *15½ jireabii* şi diaconului, feciorului lui Grigore Ciornohut, *3 jireabii*. (*Ibid.*, p. 183, No. 13)

1746, Octomvrie 10. Carte de judecată a lui Ion Neculai Mavrocordat Vv., în care se citează o hotarnică din 12 Iunie 1668, dela Ursul Vornicul şi Rugină Şatrariul, arătând că satul Silişăul de Sus, dela ţinutul Dorohoiu, *umblă în 44 ½ jireabii*. (*Uricar*, VIII, p. 1).

1759, Iulie 15. Mărturie hotarnică dela Tănasă Meleghie şi Toader Curt, în care arată că satul Silişăul-de-Sus *umblă în 44 ½ jireabii* având o lărgime mijlocie de câte 27 ⅔ stânjini sau 61,63 metri. (*Ibid.*, *ibid.*, p. 5).

Săpotenii, 1657, Martie 9. Dintr'un ispisoc de întăritură a lui Gheorghe Ştefan rezultă că satul Săpotenii dela ţinutul Dorohoiului umblă în 95 ½ *jărăbii*. (*Ibid.*, X, p. 99).

Bălileşti. 1619, Maiu 30. Carte de judecată a lui Gaspar Vv. pentru *5 jirebii* din satul Bălileşti dela ţinutul Sucevei a lui Tăutul biv. Logofăt. (*Uricar*, X, p. 152).

Buţcăteni. 1593, Maiu 3. Şoltuzul şi pârgarii din Cotnar adeveresc că Romuşa din Buţcăteni a vândut lui Necula din Cotnar *1 casă cu toată partea ei din Buţcăteni* şi *cu toate drepturile ei*. (Iorga, *Op. cit.*, XI, p. 271).

1610, Aprilie 10. Acciaşi adeveresc că Buzdugan şi Anton din Pietriş au vândut lui Alexa din Cotnar *2 locuri de casă* din Buţcăteni, (*Ibid. ibid.*, p. 86).

Onceşti. 1636, Fevruarie 26. Vasile Lupu Vv. întăreşte vânzarea făcută de Mierla, cneaghina lui Dobrinschi, cu două surori şi fratele ei Savin, copiii lui Constantin Uricariul, a unei părţi din Rotompăneşti cu curţi şi cu mori şi o parte din Hreasca pe şomuz şi *jireabii* din Onceşti. (*Ibid*, VII, p. 102).

Rotompăneşti. 1670, Ianuarie 24. Mierla Dobrenschi dă lui Nacul Stolnicul, pentru 20 galbeni şi grijile ei după moarte, *5 jireabii*, ocina ei din sat din Rotompăneşti. (*Ibid.*, *ibid.*, p. 104).

1709, Maiu 3. Costin din Nemirceni vinde lui Cârstian Logofătu *2 jireabii* ce i le vânduse Soriţa, sora lui Rotompan. (*Ibid.*, *ibid.*, p. 109)

Oborăceni. (Roman). 1600. Copiii lui Lazar Pitărel dau *1 casă* în Oborăceni lui Nicoară Logofătul. (*Ibid.*, *ibid*, p. 274.

www.dacoromanica.ro

alese, numai locurile din vatra satului cu grădinile lor, arăturile din ţarină şi curăturile. Rămăşiţa locului: fâneţe, câmp şi

---

1602, Maiu 5. Eremia Movilă Vv. întăreşte lui Nicoară Prăjescu 1 *casă* din partea din jos a satului Oborăceni, cumpărată de la Vasile cu surorile lui Marica, Titiana şi Dochia, şi altă *casă* cumpărată dela popa Avram cu fraţii. (*Ibtd., ibid.,* p. 275)

1606, Aprilie 13. Mai mulţi răzăşi din Oborăceni vând lui Nicoară Prăjescul *7 locuri de casă* în acel sat. Domnul (Eremia Movilă) întărind cumpărăturile zice: iară *hotarul acelor ocini de mai sus scrise să fie despre toate părţile după hotarele sale cele vechi din tot locul cât să le fie lor de ajuns, pe unde au umblat din vechiu.* (Acad. Rom , LXIV, 21).

1679, Fevruarie 7. Arvintie de Drăgoteni vinde Paharnicului Chiriac Sturza 3 *case în silişte* (la Oborăceni), *cu loc de arat în ţarină* şi *cu loc de fânaţ* şi din *heleşteu* şi *din tot locul cu tot venitul.* (Iorga, *Op. cit.,* XI, p. 279).

1680, Aprilie 30. Grigoraş şi Maria, feciorii lui Gavril Donici din Oborăceni, vând Paharnicului Chiriac Sturdza *2 case* în Oborăceni. (*Ibid., ibid.,* p. 280).

Oniceni. 1599, August 27. Silvestru, Monah ot Neamţul, vinde lui Nicoară Prăjescul loc de *3 case* în Oniceni. (*Ibid., ibid.,* 7).

Vascăuţi. 1610, Iulie 12. Constantin Movilă întăreşte cumpărătura făcută de Şeptelici dela nişte rude ale lui, jumătate din a patra parte din satul Vascăuţii dela ţinutul Sucevei, cu *jireabiile* şi cu 5 vecini gata. (Acad. Rom., XLI, 20.

1637, Iunie 6. Tofana Şeptelici vinde lui Ştefan Murguleţ, drept 180 galbeni ungureşti, a patra parte din satul Văscăuţii ot Suceava, cu *12 jireabii* şi cu vad de moară în apa Siretului şi cu vecini şi cu tot venitul. (Hasdeu, *Arhiva Istorică,* III, p 222).

Pleşeşti. 1765, Maiu 15. Ion Nacul ot Visterie dă lui Andrei Coşoteanul ot Vist. o pivniţă cu locul ei în Iaşi, luând în schimb *4 jireabii* din moşia Pleşeşti (Suceava), 1 de baştină, 3 de cumpărătură. Acad. Rom., LXXXIX, 243).

Bălăciani (Suceava). 1641, Aprilie21. Simion, feciorul lui Gligorce din Ilişeşti, rămânând dator din slujba de zlotaş la ţinutul Hotinului şi neavând cu ce plăti, dă Vornicului Petriceico 4 *jireabii* din partea din sus a satului Bălăciani ca să-l plătească de acea datorie 70 galbeni. (Acad Rom., LXXXIV, 100).

1641, August 7. Petriceico Vel Vornic vinde Nacului, feciorului lui Simionel, 4 *jireabii* de ocină (din Bălăciani) cumpărate dela Simion Gligorcea drept 70 galbeni. (*Ibid., ibid.,* 101).

1643, Iunie 4. Vasile Lupu întăreşte vânzarea făcută de Toader Dohaşco diacon, lui Strătulat Dobrenschi, a 1 *jireabii* din satul Bălăceani drept 12 lei bătuţi. (*Ibid., ibid.,* 102).

1699, Iulie 4. Gafiţa, fata Cârstei, nepoata lui Strătulat Dobrenschi,

www.dacoromanica.ro

pădure, alcătuind cea mai mare parte a hotarului, erá nealeasă şi se stăpânià în devălmăşie, afară de fânaţ cari, deşi aflate

---

cu bărbatul şi cu copiii ei, vinde lui Toader Calmăşul, Rohmistru, partea ei din Bălăceni, 3 *jireabii şi un sfert şi jumătate*, a treia parte din 10 *jireabii* a tatălui ei, Cârstea, cari 10 *jireabii* alcătuiau a şăsea parte din satul Balaciani. (*Ibid., ibid.*, 107. Satul Bălăcianii umblà deci în 60 jireabii. Mai sunt acte relative la vânzări de jireabii în Bălăciani din 1 Septemvrie 1709 (*Ibid., ibid.*, 109), din 25 Iunie 1711 (*Ibid., ibid.*, 111), din 1 Iunie 1713. (*Ibid., ibid.* 112), din 7 Dechemvrie 1714. (*Ibid., ibid.* 113), din 10 Fevruarie 1720. (*Ibid., ibid.* 116) şi din 25 Septemvrie 1729. (*Ibid. ibid.* 117).

Derţca. 1617, Iulie 28. Ionaşco Stroici adevereşte că i-au intors Popa Cornaci 20 taleri ungureşti galbeni (?) pe 1 *jireabie* de moşie din satul Derţca, pe care o cumpărase răposatul tatăl său, Stroici Logofătul, de la Ihnatie, fecior lui Ion Şerpici. (*Acad. Rom.* Mss. No. 111, p. 21).

1617. Iulie 27 Carte de judecată de la Vasile Lupu Vv, asupra pării ce au avut Moisi şi toţi fiii lui cu Egumenul şi Soborul mănăstirii Homorului pentru 3 *jireabii* din Derţca. (*Ibid., ibid.* p. 26).

Moşia *Tureatca* cuprindea 54 *jireabii.* (*Uricar*, p 120, sq). *Stăneştii* umblau în 48 *jireabii.* (*Ibid*, p. 85). *Sinăuţii* umblau în 54 *jireabii.* (*Ibid.* p 111). *Mihorenii* umblau în 60 *jireabii.* (*Ibid*, p. 85).

Mireşti. 1627. Dechemvrie 16. Ciocea, fata lui Drăgan vinde rudei ei. lui Ionaşco Pătrocianul, 1 *jireabie* din satul Mireşti drept 35 taleri, (Acad. Rom Acte necatalogate).

Fără dată. (Intàia jumătate a veacului XVII) Boghean sin Drăghici Silistranul din Mireşti vinde jupânului Vasile şi soţiei sale Aniţa, 1 *jireabie* din sat, din Mireşti, drept 30 taleri. (*Ibid., ibid.*)

Ilişeşti (Suceava) 1638 Septemvrie 8 Carte de judecată a lui Vasile Lupu Vv. asupra părei ce au avut Ion, ginerile Popşoaei cu Toader de Ilişeşti pentru 1 *jireabie de ocină.* (*Ibid., ibid*).

Săliştea (pe Şomuz). 1668, Octomvrie 5 Tofana şi Dumitra, fetele lui Roman, nepoatele lui Ion, strănepoatele lui Roman. vând 1½ *jireabii* din Sălişte „cu tot venitul ce a hi pre *ača jireabie şi giumătate, cu loc „de ţarină şi pădure şi fănaţu, şi'ntr'apă şi'n pomi ce să va alege...*“ drept 37 lei bătuţi. (*Ibid., ibid*).

Botăşeni, (ţinutul Sucevei, Bucovina). 1599. Maiu 15. Ionaşco Păhărnicelul din Horodnic vinde lui Ion, frate Păhărnicel din Volovăţ, 4 *case* cu 4 *jireabii* din Botăşăni drept 55 galbeni ungureşti. (Hărtii G. Strat-Horgeşti).

Câmpulungul Rusesc. 1724 Ianuarie 12. Ion Tăutu dă ginerelui său, Simion Giurgeovan, moşie la Câmpulungul Rusesc cu vecini şi dvorişte în *plătişte* (?) şi cu *lazuri* (curături) şi cu *jerebii* în câmpu. (Iorga *op. cit.* VII, p. 93).

Teţcani (din Roman?) 1599 August 24. Eremia Movila Vv. întăreşte vânzarea făcută de Marcu Potânţanul lui Popa Eremia, dela bise-

www.dacoromanica.ro

în parte nealeasă a jireabiei, rămâneau în stăpânirea statornică a aceluiaş gospodar şi se numiau *delniţe* de fânaţ [1]).

Din confruntarea documentelor citate in nota de mai sus rezultă în chip vederat că: *un loc de casă cu partea ce i se va alege din ţarină, din câmp şi din pădure* este acelaş lucru ca *un loc de casă cu toată jireabia lui.* Când documentul zice *o casă* atunci avem a face cu o casă şi *jireabia ei* în fiinţă şi locuită, când zice *un loc de casă*, trebuie să înţelegem o jireabie părăsită cu casa distrusă.

In toate cazurile de mai sus, jireabia despre care este vorba, este porţiunea de hotar ce în vechime căzuse în partea unuia din gospodarii cari alcătuise satul, spre a se folosi de dânsa. Totalitatea hotarului venind, prin împrejurări ce se vor descrie mai jos, în *stăpânirea* unui *judeţ*, acel hotar în cursul vremii se împărţise între moştenitorii acelui judeţ şi, la data actului respectiv, venise în partea acelui sau acelor dintre moştenitori pe cari ii vedem vânzând una sau mai multe jireabii.

Am putut constată în chip exact întinderea unei jireabii numai pe cinci hotare. Această întindere eră:

---

rica domnească din Iaşi, a 1 *loc de casă* în satul Teţcanii, cu 3 *nive* în câmp şi *jireabia acelei case cu toate dependenţele.* (Acad. Rom., LXXIX. 23).

Este vederat că în cazul de faţă cele trei nive (pământuri) sunt cuprinse în *jireabia* casei în chestiune.

Lucaviţa, ţinutul Cernăutului Bucovina (1738). Iunie 16. Grigore (II) Ghika V v. dă lui .... carte să fie volnic a ţinea şi a stăpâni 2 *jireabii* de moşie ce zice că are la satul Lucaviţa tot Cernăuţi. (Acad. Rom., III, 216).

[1]) 1697. Septemvrie 1. Grigore cu femeia lui Alexandra şi Necula Ruşet cu femeia lui Tudura, fete lui Nistor, nepoate lui Vasile Negrul din Brătila-de-Jos, vând lui Gheorghe Zugravul, drept 6 lei buni, cinci pământuri din ţarină şi 2 *delniţe* în fânaţ de siliştе din Brătila-de-Jos. (Acad. Rom., XXXI, 100).

1707—1708. 83 pământuri şi 47 *delniţe de fânaţ*, cumpărate de Vornicul Iordache Ruset din siliştea Ciocârlieşti, pe apa Răbricei. (Acad. Rom., XVIII, 89, p. 51).

Fără dată. Neculai Racoviţa moştenise de la Ionaşco Cihan satul Silipotenii pe Berheciu, cu loc de moară şi de prisăci, cu livezi de pomi, cu codru, cu poeni, *cu delniţe de fânaţ* (Acad. Rom., XVIII, 89, p. 25).

www.dacoromanica.ro

De 20 fălci la Lăţcani (Suceava) pe malul Moldovei unde pe o întindere totală de 477 fălci, se aflau 24 jireabii;

De 32 fălci la Tureatca (Dorohoiu) unde 1777 fălci se împărţiau pe 54 jireabii;

De 24 ½ fălci la Mihoreni (Dorohoiu) unde o întindere de 1475 fălci se împărţiă în 60 jireabii;

De 27 ½ jumătate fălci la Stăneşti (Dorohoiu) unde 1316 fălci se împărţiau în 48 jireabii.

De 65 fălci la Silişău (Dorohoiu).

Lăţcanii aproape întregi sunt aşezaţi pe malul Moldovei, pe când Tureatca, Mihorenii şi Stăneştii se află într'o regiune de dealuri şi de păduri [1]).

[1]) Hotarele erau împărţite în jireabii şi în Ţara Românească, numai acolo ele purtau numele de *delniţi,* precum reiesă din actele următoare:

1637, Maiu 4. Albul ot Lâteşti vinde visternicului Stroe o *delniţă* în sat, în Ştefăneşti, *de preste tot hotarul, din câmp, din apă, din deal, cât se va alege* drept 6500 bani gata, cu ştirea tuturor megieşilor dimprejur, (Acad. Rom., XXIX, 30).

1638, Ianuarie 13. Vasile Visternicul vinde lui Stroe Visternicul ½ *delniţă* din sat, din Ştefăneşti, *din câmp, din apă, din deâl, de preste tot hotarul, cât se va alege,* drept 2700 bani gata. (Acad. Rom., XXIX, 31).

1639, Ianuarie 9. Stanciul împrumutându-se dela Stroe Visternicul cu 5800 bani, pune zălog *1 delniţă* din Ştefăneşti şi de nu va da banii, la Sfântul Ilie, să aibă a o ţinea, să fie stătătoare. (Acad. Rom., XXIX, 32).

1639, Ianuarie 17 Albul, feciorul Oprii Logofătul, vinde lui Stroe Vel Visternic *1 delniţă* din sat, din Ştefăneşti, din câmp, din pădure, din apă din siliştea satului şi cu vinăriciul din deal, de peste tot hotarul drept 50 ughi. (Acad. Rom., XXIX, 33).

1640, Fevruarie 5. Mateiu Basarab Vv., întăreşte lui Stroe Visternicul *2 delniţe* din Ştefăneşti, puse zălog, una de Albul Logofătul din Lânţeşti şi alta de Stanciul din Câmpulung şi a trecut ziua la care trebuiau să deă banii. (Acad. Rom., XXIX, 34).

1640, Aprilie 1. Manta ot Dâlgapol cu jupâneasa lui Cruba, vând lui Stroe Visternic *un rumân anume Petrea,* fără feciorul lui, Efrim, *şi cu delniţa lui, din câmp, din pădure, din apă şi de preste tot hotarul* drept ughi 37. Şi au vândut ei *acest rumân şi cu delniţa lui* de a lor bună voe, fără nici o silă ca să-i fie lui Stroe Visternicul moşie ohabnică. (Acad. Rom., XXIX, 35).

1641, Iulie 1. Udrea ot Găeşti vinde lui Stroe Visternicul 2½ *delniţe* în Ştefăneşti *de preste tot hotarul,* drept 60 galbeni. (Acad. Rom., XXIX, 38)

1640, Septemvrie 14. Mateiu Basarab Vv. întăreşte lui Stroe Visternicul *2 delniţe şi cu un rumân* a Albului din Lânţeşti şi 1½ *delniţe*

www.dacoromanica.ro

Mai adesea însă in impărţiri nu se ţineà samă de jireabii; satul se impărţià in jumătăţi, treimi, pătrimi, şăsimi, jumătăţi, treimi şi pătrimi de treimi, pătrimi, şăsimi, etc.

şi cu un rumân al Stanciului ot Dâlgopol, cari *delniţe* şi rumâni sunt la Ştefăneşti, să-i fie de moşie pentru că aceste *delniţe* şi cu rumânii, pusu-le-au Albul şi Stanciul zălog cu zapis de mâna lor şi nu au plătit la zi. (Acad. Rom., XXIX, 36).

1642, Ianuarie 14. Albul ot Lânţeşti imprumutându-se cu 29 ughi dela Stroe Visternicul, pune zălog *1 delniţă* din Ştefăneşti pe care s'o ţină dacă nu va plăti. (Acad. Rom., XXIX, 37).

1645, Noemvrie 10. Udrea din Găeşti imprumutându-se dela Stroe Visternicul cu 70 galbeni, pune zălog *2 delniţe* din Ştefăneşti pe cari să le ţină Visternicul dacă nu va plăti până în ziua de Sfinţii Arhangheli. (Acad. Rom., XXIX, 50).

1647, Ianuarie 16. Voicu, feciorul lui Simion ot Găeşti zălogeşte asemenea *1 delniţă* din Ştefăneşti lui Stroe Visternicul. (Acad. Rom., XXIX, 54).

1647, Aprilie 21. Udrea ot Găeştí vinde lui Stroe Visternicul *1 delniţă* în sat, în Ştefăneşti, *din câmp, din pădure, din apă, de preste tot hotarul, drept* galbeni 36, moşie stătătoare. (Acad. Rom., XXIX, 55).

1649, Iulie 17. Creata dimpreună cu soţul ei Ionaşco şi feciorii ei, Ilie şi Ghiorman din Câmpulung, vând lui Stroe Visternicul vârful viilor lor din Ştefăneşti şi cu *un rumân, anume Efrim „feciorul lui Petrea* şi cu feciorii lui, câţi Dumnezeu ii va da", drept 10.000 bani, *pentru că delniţa tătâne-său, lui Petrea, fostu-i-au vândut mai dinainte vreme, cu dânsul.* (Acad. Rom., XXIX, 62).

1652, April 28. Radu sin Dragiul impreună cu jupâneasa lui, Maria, vinde lui Constantin Vel Postelnic *1 delniţă de ocină* în satul Ştefăneşti, *însă fără rumân.* (Acad. Rom., XXIX, 65).

1659, Fevruarie 27. Jupâneasa Florica a Micului din Bănesti, cu feciorii ei Neculea şi Vasile, vând lui Stroe Vel Logofăt ½ *delniţă şi 1 ciric* din sat din Ştefăneşti ot sud Muscel, şi *cu un rumân anume Nedelea şi cu un copil anume Mâţan* drept 7600 bani gata. (Acad. Rom., XXIX, 68).

1667, Septemvrie 20. Micu sin Nedelcu Baescu vinde lui Stroe biv Vel Vornic ½ *delniţă* şi 1 *ciric de delniţă* de moşie din satul Ştefăneşti drept 35 ughi. (Acad. Rom., XXIX, 78).

1667, Septemvrie 20. Gheorghe Paharnicul vinde lui Dumitru Logofătul ot Goleşti *1 ciric de delniţă* de moşie din satul Ştefăneşti drept 17 ughi, să-i fie moşie stătătoare. (Acad. Rom., XXIX, 83).

1686, Iunie 21. Bogoslov călugărul, care pe mirenie s'a chemat Baciul, vinde lui Răducanu Golescu *1 ciric de delniţă* din dea-

www.dacoromanica.ro

Aceasta era o urmare firească a predomnirii stării pastorale asupra acelei agricole. Pentru creşterea herghelilor de cai, a cârdurilor de boi şi a turmelor de oi cari, aceste de pe urmă, alcătuiau partea de căpetenie a averii ţăranului, era mai ales nevoie de loc întins, netăiet de şanţuri sau alte semne de hotar. Plugăria a sporit foarte încet.

§ 4. **Despre pământuri.**

Insă cu tot sporul mic este probabil că împărţirea în *pământuri* datează şi ea din epoca anterioară întemeierii Domniei, şi chiar din vremea de predomnire a Slavilor. Alt-fel nu ne-am puteà explicà cum cuvântul *nivă* (нивь) ar fi trecut în limba obişnuită.

Pământul sau *niva* din Moldova este ceea ce în Germania se numià *Morgen*[1]) sau *Acker*, *Gelänge* sau *Gewende* în Anglia *acre,* în Franţa *arpent* sau *bonnier,* în Austria *Ioch,* iar la Romani alcătuià *jugerum* de două *actus*[2]). El este identic cu *pogonul.*

lul Ştefăneştilor *şi nişte parasiste de vii* drept 16 ughi. (Acad. Rom., XXIX, 92).

[1]) Obwohl somit in Deutschland wie in Skandinavien die Hufe unbedingt als ein verhaltnissmässiger und gleicher Antheil an der Gemarkung anerkannt wurde, ist doch die alte volksthümliche Anschauung nicht die, dass diese Antheile am Baulande in beliebigen verhältnissmässigen Stücken zugewiesen und in Besitz genommen werden, sondern dass dies morgenweise geschieht. Es ist deshalb auch die Gewann-anlage nach Morgen, nicht die Theilung abgeggrenzter Gewanne nach unbestimmt grossen, möglichst langen parallelen Antheilstücken als die natürliche, alterthümliche und ursprüngliche zu betrachten. (Meitzen, *Op. cit.*, I, p.)

[2]) Apud nos in agro Romano ac Latino metiuntur *jugeris. Jugum vocant, quod juncti boves uno die exarare possint. Jugerum* quod *quadratos duos actus habeat.* Actus quadratus qui et *latus est pedes CXX et longus totidem* . . . (Varro, *de re rustica*, I, 10). Despre deosebirea între plugul roman şi acel german şi despre temeiurile pentru cari la Romani se lucrà în *actus* cuadrate şi la Germani în paralelograme, vezi

www.dacoromanica.ro

Pământul corespundeà întinderii de loc ce un plug puteà întoarce într'o zi de lucru. Se înţelege că această măsură varià dela o localitate la alta, fiind în raport direct cu calitatea pământului, cu puterea şi soiul boilor precum şi cu construcţiunea plugului.

Pământul din Moldova, ca şi sinonimii săi din ţările apusene, alcătuià un paralelogram foarte îngust în raport cu lungimea lui. Când lungimea unui teren era atât de mare în cât boii ar fi obosit dacă ar fi ţinut brazda până în capăt, atunci se tăià lungimea în două, trei sau chiar mai multe părţi egale, făcându-se două, trei sau mai multe rânduri de pământuri. In asemenea caz însă, erà totdeauna un drum care mergeà prin mijlocul câmpului şi în fiecare parte a drumului erau câte două rânduri de pământuri, sau un rând într'o parte şi două rânduri în cealaltă. Când lungimea locului era

---

Meitzen, *Op. cit*, I, p. 277. Despre *arpent*, *ibid.*, p. 279. Un *actus* era egal cu 12,59 arii: se puneau două *actus* capăt în capăt spre a alcătui un *jugerum* care aveà astfel forma unui paralelogram. *Arvent* variază între 32.400 şi 48.400 picioare patrate, după epoci şi localităţi. *Morgen* variază în Germania dela 18,44 *(Mühlheimer Hufenacker)* de 120 prăjini *(Ruthen)* patrate până la 85, 5 arii *(Klever Morgen)* de 600 prăjini patrate. Prăjina şi piciorul *(Fuss)* variază asemenea după localităţi. *Ioch* austriac are 1.600 stânjeni *(Klafter)* patraţi sau 57,56 arii. Hufa regală *(Königshufe)* a cărei măsură erà stabilită de Carol-cel-Mare umblà în 180 *Kalenberger Morgen*, a câte 26,19 arii.

In Germania se uzità pe alocurea împărţirea unei Hufe în 12 prăjini *(Ruthen* sau *Schupposen)*, adică 12 fâşii egale. (Fr. Thudichum, *Die Gau-und Markverfassung*, p. 211).

Izvodul de cumpărături a Prăjeştilor în Vascani ni zice că fiecare jireabie din acel sat umblà în 12 pământuri. (*Cronica Vascanilor* în *Analele Acad. Rom.*, XXXIX, p. 44). Am crezut un moment că şi la noi pământul era o douăsprezecime din jireabie, dar la urmă, pe lângă că mi s'a părut prea îndrăzneţ a face o asemenea aserţiune bazată pe un singur document, am constatat din actul următor cât de greşità fusese presupunerea mea:

1695, August 2. Maria, fata lui Istratie şi a Anei, nepoata Cupcii şi a Floricăi, dăruieşte lui Danalache Sulgerul, dintru a ei dreaptă ocină din Arămeşti, un loc de casă cu *30 pământuri în ţarină* şi cu un loc de prisacă în pădure şi loc de fânaţ şi vad de moară în pârâul Turbata şi cu pădure. (Acad. Rom.. LXVII, 20).

www.dacoromanica.ro

mică, atunci, spre compensare, sau se făceà lăţimea mai mare, sau pământurile în asemenea condiţiune primiau numirea de *pământuri mici*, carì mergeau două drept unul[1]). Lăţimea pământului se măsură în paşi cari variau dela 6 la 10 palme[2]).

---

[1]) Vezi a mea *Cronica Vascanilor* în Analele Academiei Române, XXIX. p. 92 şi 97.

[2]) 1622, Maiu 25. Gavriliţă Vornicul mergând să hotărască Movilenii pe Jiravăţ a măsurat *pământuri de câte 25 paşi*, găsind peste tot 115 *pământuri*. (Acad. Rom., XCVI, 226).

Intăia jumătate a veacului XVII. Izvodul de cumpărăturile Prăjeştilor în Vascani arată că *fiecare din cele 20 jireabii ce alcătuiau hotarul Vascanilor conţineà câte 12 pământuri*. (*Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom., XXIX, Acte No. XIII). Satul Onceştii lipit de Vascani *umblà şi el în 20 jireabii a câte 12 pământuri*. (*Ibid.*). Un izvod dela aceeaş epocă ne arată că Boldeştii umblau în 275½ *pământuri*. (*Ibid.*, Acte No. LXXII).

1706, Iulie 15. Gliginco, feciorul Fronii din Plopeni, vinde lui Antioh Cantemir Vv. 20 *pământuri* din Plopeni, câte 10 *paşi* pământul, drept 80 lei. (*Uricar*, XXII, p. 267).

1709. Iordache Ruset cumpără 233 *pământuri* în Hoteşti, 220 *pământuri* la Măcreşti şi 30 *pământuri* la Cotărleşti, pe Răbricea, *pământul câte* 20 *paşi*. (Acad. Rom., XVIII, 89, p. 53).

1709. Iordache Ruset cumpără 280 *pământuri* a 20 *paşi* alcătuind o bucată de loc ce se cheamă Boaba la gura Teliajenii. (*Ibid.*, *ibid.*, 89, p. 52).

1709, Ianuarie 12. Iordache Ruset cumpără 386 *pământuri* din Dămăcuşeni şi Oneşti, iar *pământul câte* 20 *paşi de om de mijloc*. (Iorga, *Op. cit.*, VI, p. 149).

1711, Maiu 16. Mai mulţi răzăşi adeveresc stăpânirea lui Vasile, ginerele lui Antiohie Cujdea din Buhăeşti, peste 18 *pământuri* din Buhăeşti şi Comăneşti. (*Ibid.*, *ibid.*, p. 150).

1719, Iunie 27. Iordache Ruset cumpără dela Rohăteşti partea lor de moşie socotită în *pământuri* a *câte* 20 *paşi* şi *pasul de câte* 6 *palme*. (*Ibid.*, *ibid.*, p. 153).

1719, Iunie 20. Gligore Cucoranul şi Toader Stredzăscul, hotarnici, arată că dela bolovanul Vornicului Iordache în jos, sunt 50 *pământuri* a răzăşilor de Rohăteşti, *pământul de câte 20 paşi*, şi *pasul de 6 palme* şi *sunt două rânduri de pământuri*. (*Ibid.*, *ibid.*, p. 152).

1719, Decemvrie 20. Chiriac Hordilă şi copiii lui vând lui Constantin Grecul partea-i dela Moiciaşti şi Dămăcuşiani, de peste apa Răbricei, 42 *pământuri câte* 20 *paşi* şi *pasul* 6 *palme*, câte opt potronici *pământul*. (*Ibid.*, *ibid.*).

www.dacoromanica.ro

El se subîmpărţià în laturi [1]).

Pământul erà întrebuinţat până în mijlocul secolului XVIII numai ca măsură a locurilor de arătură din vatra satului şi mai ales din ţarină. Ţarina fiecărei jireabii se împărţià într'un

---

Vedem pasul de 8 palme la Tatomireşti (Iorga, *Op. cit.*, VI, 162); pământul de 12 paşi a 6 palme la Onceşti. (*Ibid., ibid.*, VII, p. 279). La Copăceşti pământul umblă 24 paşi a câte 7 palme. (Acad. Rom., XCVIII, 47); la Mohorâţi este de 24 paşi de 6 palme. (*Uricar*, XXI, p. 341).

Când siliştea se pustieşte de locuitori (în urma împărţirilor între stăpânii răzaşi precum se va vedeà mai jos), ea se măsoară în pământuri.

1759, Iulie 11. Se aleg la Duşeşti, în partea bătrânului Nemeş, 77 *pământuri de câmp şi 7 paşi şi 11 pământuri şi 2 paşi şi 2 palme în siliştе*. (Acad. Rom., LXXIV, 56).

[1]) Iată acte cari ni vorbesc de această subîmpărţire a pământului ;

1660, Iunie 25. „Adică eu Vasile cel bătrân, nepotul Magdei Corlăteascăi din Vrătop, scris-am singur cu mâna mea acest zapis; facem ştire că am luat partea de moşie a dumisale Clucerului Toderaşco Prăjăscul, să o arăm, să ne hrănim si să-i dăm dumisale a zăcea, şi cându-i va lipsi dumisale iar să fie pre mâna dumisale, căci iaste dreaptă moşie dela moşu dumisale, răposatul Gheorghe Başătă, dintr'a patra parte de sat de Vrâtop ce să împarte pre şeasă fraţi (rupt) al cincelea frate. Să vine dumisale *patru pământuri şi o latură* şi cu vatra satului şi din vad de moară în apa Cracăului şi din fânaţ în gropi, de aceasta scriem ca să să ştie". (Acad. Rom., IX, 48).

1661, Maiu 1. Vasile şi cu femeia lui Marica vând lui Iordache Cantacuzino 3 *pământuri* din Duşeşti şi 1 *lature* drept 3 ughi. (Acad. Rom., LXXIV, 22).

1686, Maiu 25. Zapis de vânzare a *16 pământuri şi o lature* din satul Bucureştii pe apa Orbicului, la Bistriţa, cu tot locul cât se va alege din vatra satului, din vad de moară, din pădure, din livezi, din fânaţ cu loc de prisacă, drept 20 lei bătuţi. (Acad. Rom, XXXII, 24).

Mi se pare că *laturea* alcătuià o treime a pământului şi corespunde treimii unui Morgen, numită *Sznury* în Polonia „... subjiciam ex eadem mensuram lanei, quæ in emtione Advocatiarum et aliorum bonorum regalium in Polonia observari solebat, ex actis revisorum thesauri Regni, ut ait, descriptam, ita vero ille p. 84 et 85: „Quilibet Laneus debet habere in longitudinem iugera 30, in latitudine unum iugerum, alias *Morg*. Iugerus unus habet in se tres zonas, alias *Sznury;* zona debet in se

www.dacoromanica.ro

oarecare număr de pământuri. *Fie-cărui pământ din ţarina jireabiei corespundeà câte o delniţă de fânaţ,* şi câte o *făşie (ideală) a părţii nealese a acelei jireabii: imaş* şi *pădure*[1]).

---

habere virgas 10; quaelibet virga debet in se continere 7 ulnas cum media; debet igitur cuiuslibet lanei longitudo esse ulnarum 6750, latitudo 225, quod zona seu fune secundum ulnos commensurato probandum est (Theodor Zavacki in *Flosculis Legum Poloniae*, 12, de manso, apud Martinus Schwartner. *De Scultetiis per Hungariam* etc).

[1]) *Duşeşti.* 1660, Iunie 19. Vasile şi Costăn cu ai lor vând lui Iordache Visternicul celui Mare dreapta lor ocină şi moşie la Duşeşti, 12 *pământuri şi cu vatră de sat şi cu pomătul ce se va veni, cu tot venitul pre acele 12 pâmânturi şi cu fânaţ,* drept 12 galbeni. (*Uricar*, XXV, pag. 46).

1661, Ianuarie 20. Toader Hurjuiu şi cu frate-său Pătraşcu vând lui Iordache, Marelui Visternic, 6 *pământuri din Duşeşti, din vatra satului, din câmp şi din fânaţ şi din tot locul cu tot venitul* drept 8 lei bătuţi.

1661, Maiu 1. Vasile şi cu femeia lui Maria vând lui Iordache Cantacuzino, Visternicul cel Mare, 3 *pământuri şi o latură* din Duşeşti, *din vatra satului şi din ţarină şi din câmp şi din tot locul ce se va alege* drept 3 ughi, bani gata. (Copie posleduită din 1817. Acad. Rom., LXXIV, 22-a).

1661, Maiu 2. Ştefan şi Gligoraşco, feciori Niţii, fac schimb cu Visternicul Iordache, dându-i *12 pământuri* din Duşeşti cu tot venitul, *din vatra satului, din ţarină şi din tot locul* şi luând *12 pământuri* din Soci, iarăş cu tot venitul *din ţarină şi din vatra satului şi din tot locul.* (*Ibid., ibid.*, 23).

1661, Maiu 10. Vasile „ce au fost preot domnesc" vinde lui Iordache Marele Visternic, a sa dreaptă ocină şi moşie, *şase pământuri arătoare şi cu vatra satului, cu pomi şi cu râmnice şi cu pădure de jâr şi cu livezi în pădure şi cu tot venitul din tot hotarul,* drept 8 galbeni ungureşti. (*Uricar,* XXV, p. 53).

1676, Maiu 14. Dochiţa şi Sanda, fetele lui Costandin ot Duşeşti, vând lui Ghervasie *şase pământuri* din Duşeşti, partea tatălui lor şi anume: *1 pământ după biserică* şi *altul la Fântâna Liciului* şi *1 pământ în coastă*, din sus de casa Liciului şi *1 pământ după pomii Tomeştilor* şi *1 pământ în rândul Crucii*, pe din sus de hotarul Giosănilor, *1 în coasta văii*, mai dispre sat, din sus de . . . . . Apoi aceleaşi vânzătoare mai vând, tot lui Ghervasie, 6 *pământuri*, partea mamei lor şi anume: 1 *pământ după deal*, din jos de pomii lui Costandin, 1 *pământ de ceea parte de Valea Mare,* din jos; aceste 2 pământuri sunt partea mamei lor Profirii. Şi iar 2 *pământuri* ce au fost cumpărat Profira de la soră-sa şi anume: 1 *pământ în Lungile, pământ în rândul Crucii*, la Lipe, şi 1 *pământ în coasta văii de la hotar.* Al 3-lea *pământ pe din sus* şi 1 *pământ în rândul Crucii,* iar cumpărat de

www.dacoromanica.ro

Se numiau *pământuri în frunte* acele ale căror capete mergeau până în vatra satului sau până în marginea hotarului. Bine înţeles că dacă în jireabie erau două sau trei rânduri de

Profira dela frate-său Ionaşco. Le-au vândut lui Ghervasie numai după ce au întrebat pe toţi oamenii şi n'a vrut nici unul să cumpere. Să-i fie lui Ghervasie „moşie de veci, *cu vatra satului* şi *cu livezi în pădure* şi *cu fânaţ* şi *cu pomete* şi cu tot venitul ce se va alege, din sat din Duşeşti din ţinutul Neamţului". (*Ibid., ibid.*, 29).

1686, Martie. Vasile, feciorul lui Lucăţel vinde lui Iordachi, Postelnicul al 2-lea, a lui dreaptă ocină din sat din Duşeşti din ţinutul Neamţului, „ca să-i hie dreaptă ocină şi moşie dumisale în veci de veci, *cât s'ar alege din vatra satului şi din pomăt cu tot venitul ce ar hi pe 1 pământ în ţarină*, aleasă din moşia altor fraţi, care este numai a lui Vasile, drept 1 leu". (*Ibid., ibid.*, 30).

Movila Iucaşului. 1664, Fevruarie 8. Nacul cu soră-sa Ştefania, feciorii lui Ionie Dos, vând marelui Postelnic Stamatie, din satul dela Movila Iucaşului, din partea Nemeşascăi, din vatra satului, 12 prăjini de câte 3 stânjăni în siliştea satului, de-a curmezişş, „cu *18 pământuri în ţarină şi din câmp şi din fânaţ, şi din pomet şi din loc de prisăci şi dintr'alt*" şi din tot venitul cât se va alege pre această parte, drept 27 zloţi bătuţi. (Acad. Rom., XLIV. 102).

Sârbi şi *Glodeni.* 1669, Maiu 14. Ionaşco şi Costandin, feciori Zahariei din Glodeani mărturisesc că tatăl lor cumpărase o parte de ocină din Glodeni dela Gavril feciorul Irimiei, dintr'a patra parte de sat o parte, „care se fac 50 *de pământuri într'această parte*". Apoi Gavril vânzând aceeaş parte „lui Apostol ce au fost Sluger, tatăl Saftei, Spătăroaei lui Moţoc", s'au pârît Ionăşco şi Costandin cu Spătăroaia, pentru acel loc, în faţa Logofătului Solomon Bârlădeanul şi a boerilor celor mari. Şi hotărând boerii ca ei să împartă acel loc, Ionaşco şi Costandin au ales Spătăroaei 10 *pământuri despre hotarul Şcheii*, despre Grozăvău, 10 *pământuri la hotarul Bătrâneştilor*, la zăpodie, despre pădure şi 5 *pământuri la Prilogia.* (Acad. Rom., IX, 28).

1742, Ianuarie 25. Neculai feciorul lui Vasile Şolde cu fraţii şi mătuşa lui vinde Căpitanului Murguleţ, drept 65 lei, dreapta lor ocină şi moşie, 4 *pământuri* la sat, la Sârbi, din bătrânul Gheorghe Geamănul, *care aceste pământuri merg din hotar în hotar* şi cari le-au vândut *cu apă cu tot.* (*Ibid., ibid.*, 46).

1755, Iunie 10. Murguleţ Căpitanul vinde nepotului său, Enache, 4 *pământuri* din Sârbi şi cu *vad de moară pe aceste* 4 *pământuri*, care moşie o cumpărase el dela Neculai Şolde şi ai săi. Vânzarea se face drept nouăzeci lei noui plus dobânda a 40 lei pe cinci ani. (*Ibid., ibid.*, 51).

Şcheia 1691, Maiu 15. Ileana, fata lui Serghie Pârcălabul, vinde vărului ei, lui Sandu Şcheianul 8 *pământuri* din satul Şchei, *cu vatră de*

www.dacoromanica.ro

pământuri în ţarină, fiecare din ele avèà o parte proporţională în locul neales al jireabiei.

Figurile de mai jos înlesnesc înţelegerea acestor împărţiri şi subîmpărţiri puţin complicate de altmintrelea.

---

sat, cu un loc de prisacă, cu vad de moară, cu loc de fânaţ, cu pădure, cu o livadă de pomi şi cu tot venitul după ce a întrebat pe ceilălţi răzăşi ai săi şi nu a vrut nime să cumpere. (Acad. Rom., IX, 95).

Romăneşti. 1636, Octomvrie 7. Feciorii lui Cocioban din Romăneşti vând mănăstirii Bisericani 1 *pământ în frunte şi preste tot locul* la sat, la Romăneşti. (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I, p. 37).

Ţigăneşti. 1637, Iulie 13. Vasile Lupul Vv. întăreşte cumpărăturile făcute de Vornicul Tănasă în Ţigăneşti (ţinutul Putnei) şi anume: un vad de moară în parte cea din sus, pe gârla cea din sus a Putnei, din satul Ţigăneşti, partea cea despre partea Uzlei mănăstirii Dobrovăţului ce este la ţinutul Putnei; o *jrebie* iarăş din satul acela Ţigăneşti, *cu locul din vatra satului şi din câmp şi din pădure* şi din tot venitul, drept (rupt) bătuţi dela Crăciun şi dela soţia lui; un loc pentru un *răzor la frunte,* partea Orbului, deasupra satului... *din vatra satului şi din câmp, şi din pădure şi din tot venitul, parte cât se va alege lui dela acel răzor* pentru şase lei bătuţi dela Pătrăşcan şi, tot dela ei, o vie de pe acel loc drept 4 galbeni ungureşti; *jumătate dintr'o nivă, la frunte, cu loc în vatra satului* Ţigăneşti, *şi din câmp şi din pădure* şi din tot venitul, drept şase lei, dela Ion Dărban şi soţia lui Armanca; loc pentru 1 *nivă la frunte şi cu vad de moară, partea acelei nive cât i se va alege şi din vatra satului şi din câmp şi din pădure,* din parte ce din sus, cu tot venitul, drept 10 taleri dela Todosie cu fetele lui. (Acad. Rom., XIX, 48).

Nu ştiu pe ce temeiu d-l Iorga, în al III-lea volum din *Istoria Românilor în Chipuri şi Icoane,* p. 231, limitează numărul de *pământuri* ce puteà cuprinde un *bătrân* la 44. Nu erà absolut nici o limită aici. Numărul pământurilor cuprinse într'un bătrân atârnà de raportul între mărimea hotarului şi numărul bătrânilor. Uneori bătrânul cuprindeà mult mai mult decât 44 pământuri. Am văzut că bătrânul cuprindeà în Duşeşti 77 pământuri şi 7 paşi la câmp şi 11 pământuri, 2 paşi şi 2 palme în siliştе, adică 89 pământuri. Sunt acte cari ni arată că bătrânul, la Brănişteni, cuprindeà câte 100 pământuri. (V. A. Ureche, *Miron Costin,* I, p. 135) şi la Mişihăneşti câte 157 pământuri şi 33 fălci fânaţ. (Acad Rom., LXV, 107).

In a doua jumătate a veacului XVIII, *se făceà pământuri toată moşia,* adică se împărţià latul pe numărul trebuitor de pământuri şi liniile deşpărţitoare mergeau până în celălalt capăt al hotarului, nerămânând nimic în devălmăşie. (Vezi *Uricar,* XV, p. 273 şi p. 286; *Ibid.,* XVII, p. 76).

In Nordul Germaniei asemenea, întinderea de păşuni şi de pădura cuvenită fiecăruia erà determinată de numărul de *Morgen* stăpânit în ţarină. (Dareste de la Chavanne, *Op. cit.,* p. 113).

www.dacoromanica.ro

Hotar de sat în 16 jireabii

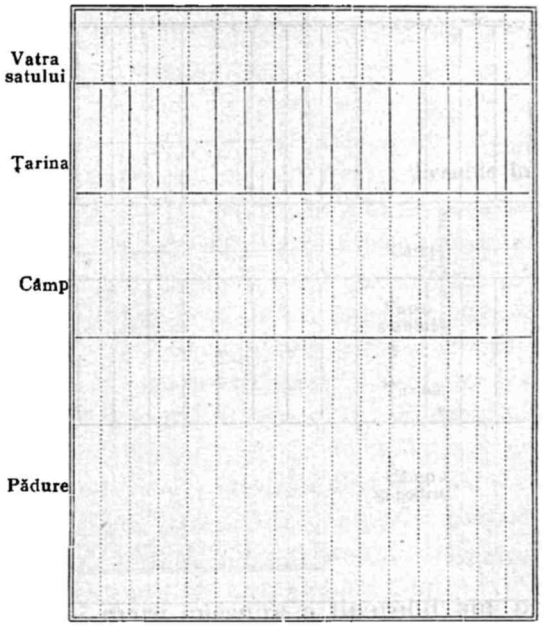

Jireabie cu 5 pământuri în frunte

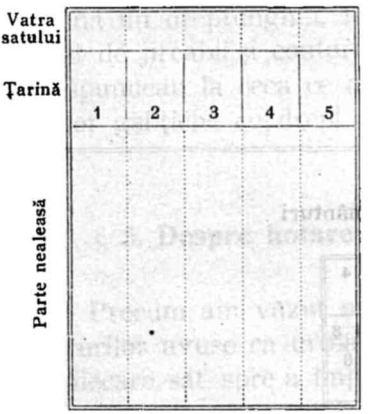

Jireabie cu 12 pământuri în frunte [1])

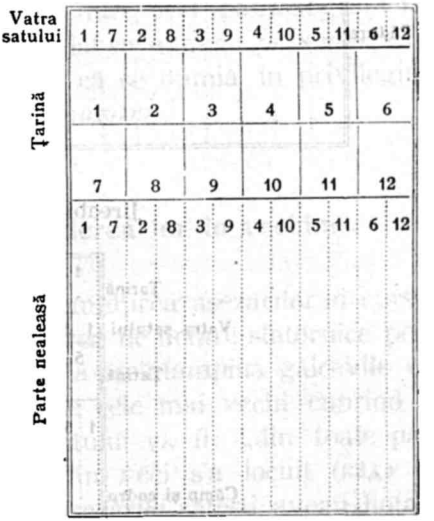

[1]) După o schiţă veche în posesiunea mea.

www.dacoromanica.ro

Hotar de sat în 20 jireabii

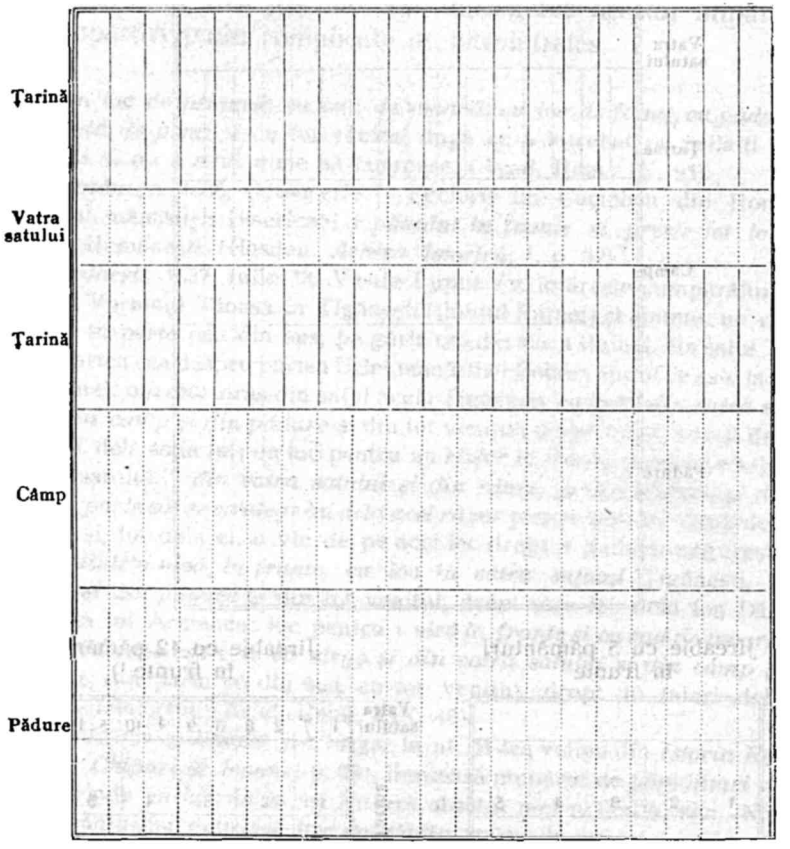

Jireabie în 8 pământuri

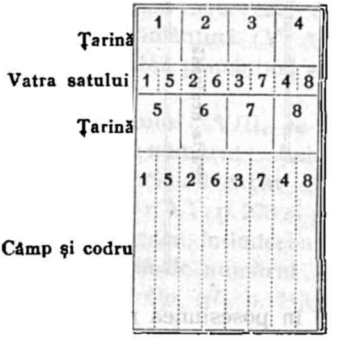

www.dacoromanica.ro

Hotar de sat în 18 jireabii

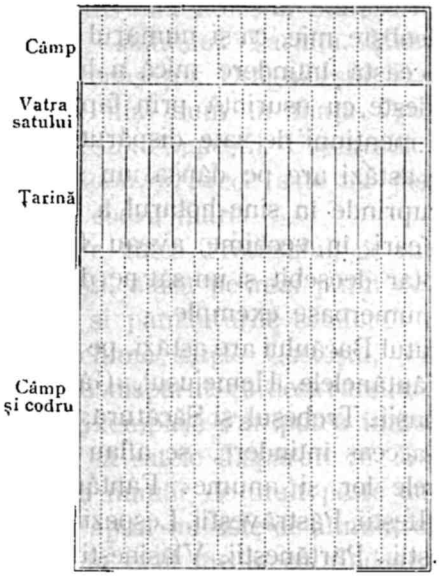

Jireabie în 5 pământuri

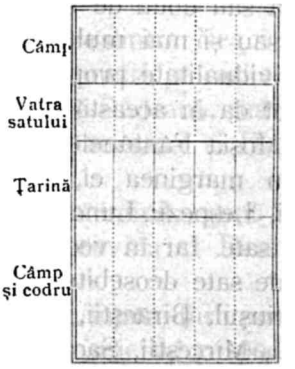

Spre mai mare înlesnire a tiparului am presupus că conturul hotarului formă un paralelogram. El aveà bine înţeles formele cele mai deosebite, dar complexul jireabiilor alcătuià totdeauna un dreptunghiu. Intinderile între acel paralelogram alcătuit de jireabii şi conturul neregulat se numiau *prisoase* cari corespundeau la ceea ce am văzut că se numià în privilegiile satelor galiţiene cu drept român *obszary*.

§ 5. **Despre hotare şi întinderea lor în vechime.**

Precum am văzut mai sus, înmulţirea aşezărilor în cursul veacurilor avuse ca urmare stabilirea de hotare statornice pentru fiecare sat, spre a împiedecà şi a preîntâmpina gâlcevile relative la dreptul de păşune. Uricele cele mai vechi cuprind în deobşte dispoziţiunea că hotarul satului va fi: „din toate părţile hotarul cel vechiu, pe unde din veci s'a locuit (кѣда из вѣка wживали)“. Ceea ce arată că aşezările săteşti aveau hotare statornice dela întemeierea lor. Această întindere de pământ

www.dacoromanica.ro

atribuită unei aşezări eră obişnuit cuprinsă între limite firești: culmi sau cursuri de apă.

Hotarul unui sat era în deobşte mic, ca şi numărul locuitorilor cari şedeau într'însul. Această întindere mică a hotarelor satelor în vechime se dovedeşte cu uşurinţă prin faptul că documentele conţin numeroase menţiuni de sate dispărute. Se constată astfel că o moşie care astăzi are pe dânsa un sat cu o sută sau două de locuitori, cuprinde în sine hotarul a patru, cinci sau şi mai multe trupuri cari, în vechime, aveau fiecare o individualitate proprie, un hotar deosebit şi un sat pe dânsul. Se pot da în această privinţă numeroase exemple.

Moşia Fântânelele dela ţinutul Bacăului are astăzi, pe dânsa sau în marginea ei, satele: Fântânelele, Hemeiuşul, Gârlenii, Iteştii, Lespezii, Luncanii, Ciumaşii, Trebeşul şi Săcătura, adică nouă sate. Iar în vechime, pe aceeaş întindere, se aflau douăzeci de sate deosebite cu hotarele lor şi anume: Fântânelele, Hemeiuşul, Birăeştii, Gârlenii, Iteştii, Păstrăveştii, Lespezii, Hălăşenii, Mirceştii, Saca, Arămeştii, Părţăneştii, Vlăsineştii, Băşanii, Săcătură, Luncanii, Mănăileştii, Malurile, Obrejeştii, Trebeşul-de-Sus. Constatăm deci că *unsprezece* sate au dispărut.

Moşia Epurenii dela judeţul Tutovei cuprinde trupurile sau parte din trupurile satelor: Epurenii, Ciocăneştii, Valea Moaştei, Horgeştii, Valea Pietroasă, Puţulenii, Valea Braţului, Bursucii, Solomoneii şi Şoldanii, adică zece sate. Astăzi mai sunt în fiinţă satele Epurenii, Bursucii şi Horga (Horgeştii), adică au dispărut *şapte* sate.

Moşia Slobozia Zorlenii din acelaş judeţ este alcătuită din trupurile sau parte din trupurile satelor: Slobozia, Bujorenii, Zorlenii, Borăştii, Grijalovii, Negoieştii, Bacşineştii, Bălăcenii. Din toate aceste mai există astăzi numai satele Slobozia şi Zorlenii, ceea ce face *şase* sate dispărute.

Moşia Darabanii din judeţul Dorohoiului este alcătuită din trupurile sau părţi din trupurile satelor: Darabanii, Ciorbenii, Podraga, Pustiu, Lozenii, Corneştii, Giurgeştii, Voicăuţii, Miclinţii, Bajura, din cari mai sunt în fiinţă satele Darabanii, Bajura, Corneştii şi Conceştii, ceea ce ni face *şase* sate dispărute.

Moşia Domneştii dela judeţul Putnei cuprindeà trupurile sau părţi din trupurile satelor Domneştii, Rugineştii, Anghe-

www.dacoromanica.ro

leştii, Copăceştii, Păuneşti, Urecheştii, Cioranii, Argeaoa, Boul, Dumbrăvenii, Lăleştii, Stănişorii, Volovăţii, Domoşiţa, Bobeica, Bodea, Bahluiu, Tarniţa, Musteştii, Caretna, Dănăeştii, Topilenii, Ionăşeştii, Drăghiceştii, Turburea, Şerbăneştii, Brudureştii. Astăzi mai sunt în fiinţă Domneştii, Rugineştii, Angheleştii, Copăceştii, Păuneştii, Urecheştii, Cioranii, Argeaoa, Boul. Celelalte *nouăsprezece* sate au dispărut; pe siliştile unora creşte astăzi codru mare.

Pe valea Trotuşului, pe mica întindere dintre Negoieşti ş Borzeşti, adică pe mai puţin de patru kilometri, pe cari se mai întind şi pământurile satelor Valea Sacă şi Rădeana, mai erau în vechime satele Costeştii, Vladnicul, Găureana şi Desculţii cari au dispărut cu desăvârşire.

Exemplele s'ar puteà înmulţì până la infinit: sunt încredinţat că satele dispărute în Moldova, Bucovina şi Basarabia sunt în număr de mult peste două mii.

Faptul nu este de altmintrelea propriu numai ţării noastre: satele în evul mediu cuprindeau un număr mic de gospodari şi în ţările din apus: în deobşte sub douăzeci[1]).

Asta nu vrea să zică că nu erau şi sate mari. Săpotenii cuprindeau 95 1/2 jireabii, Tureatca 54, Mihorenii 60; Târnauca, Dersca, Lişna, Pomârla erau asemenea sate cu gospodari mulţi. Dar faptul că acestea sunt sate ruseşti, colonizate cu Rutenii robiţi de Ştefan-cel-Mare în Galiţia, la 1498, mă face să cred că aglomeraţiunile mari de locuitori în acelaş sat alcătuiau o excepţiune datorită vre unei împrejurări extraordinare. De regulă satul românesc erà mic. In Ţara-de-Jos mai cu seamă nu cunosc sat din ale cărui acte să reiasă că în vechime aveà un număr mai însemnat de locuitori.

Din textul unor urice s'ar păreà chiar că numărul de locuitori alcătuind un sat la descălecarea lui, erà statornic. In cele mai multe dănii de locuri pustii găsim adesea, în loc de descrierea hotarului, cuvintele: „iar hotarul acelui loc din pustiu să fie din toate părţile cât va puteà locuì un sat". Printr'un uric din 1436,

---

[1]) Satele Slavilor din Misnia (Saxonia), din Carniola şi din Carintia erau foarte mici. Teritoriul acelor dintâiu nu cuprindeà obişnuit mai mult de 100 hectare loc de arătură. (Meitzen, *Op. cit.*, II, p. 464).

www.dacoromanica.ro

citat mai sus se hărăzesc două locuri din pustiu iar hotarul fiecăruia „să fie cât va puteà aşezà patru sate“ [1]).

Părerea mea este că in deobşte satul nu cuprindeà mai mult de douăzeci de gospodari, dar că rămâneà adesea sub acest număr [2]).

---

[1]) 1428, Aprilie 8. Alexandru-cel-Bun hărăzeşte lui Tăvădar, intre altele, *un loc de pustiu* pe pârâul Melescoaei, *a cărui hotar să fie cât va fi de ajuns unui sat.* (Arhiva Statului Iaşi, *Condica de anaforale* No. 13, fila 118 *verso*).

1434, Aprilie 24. Ştefan Vv. intăreşte lui popa Iuga, printre altele, *un pustiu* pe Başău şi *siliştea Oţelova.* Şi *hotarul siliştei şi a pustiului să fie cât vor puteà locui două sate.* (*Uricar*, XVIII. p. 4).

1436, Iunie 13. Ilie şi Ştefan Vv. hărăzesc lui Mihail Stângaciul, intre altele, *două locuri din pustiu*, iar *hotarele fiecăruia din ele să fie cât va puteà aşezà patru sate.* (Acad. Rom., XL, 2).

1438. Ilie Vv. hărăzeşte lui Mihlea Tava şi fiului său Stan Aprodul, intre altele, un loc din pustiu al cărui hotar să fie *cât vor puteà apucà ca să stăpânească indestul pentru un sat.* (Arhiva Statului, Iaşi, *Condica de anaforale*, No. 82, fila 8?).

1448, Iulie 15. Petru Vv. hărăzeşte lui Cernat Ploscariul şi fratelui său Ştefu1, intre altele, nişte locuri de pustiu *a căror hotare să fie cât ar puteà ei să ţie să stăpânească indestul.* (*Ibid.*, *Dosar* 1, fila 113. *Trsp* 379, *Op.* 410).

1455, August 29. Petru Vv. hărăzeşte lui Duma Micaci *un loc din pustiu* pe pârâul Coziei, la Branişte, la Bohotin, *ca să-şi întemeeze un sat* pe pârâul Coziei. Iar *hotarul acelui loc din pustiu să fie, din toate părţile cât va trebui ca să poată trăi un sat şi din arătură* şi *din fânaţe.* (Acad. Rom., p 158).

1502, Septemvrie 13. Ştefan-cel-Mare hărăzeşte lui Buda şi lu Grozea *un loc din pustiu* pe Sărata, mai jos de gura pârâului Căpăţânoasa, *ca să-şi facă sat,* iar *hotarul acelui loc să fie din toate părţile cât va puteà locui un sat.* (Acad Rom., XL, 15).

1531, Martie 19. Petru Vv. hărăzeşte lui Lazu, lui Gliga si lui Neagu *un loc din pustiu* pe Ceretioaea, la gura Scumpii, *ca să-şi facă sat,* iar *hotarul să fie din toate părţile cât va puteà locui un sat.* (Acad. Rom., Peceţi 28).

1535, Martie 9. Petru Vv. intăreşte vânzările făcute Logofătului celui Mare (Toader Balş) de către fiicele Marfinei, a două silişti pe Răut *al cărui hotar să fie cât loc va puteà cuprinde un sat.* (Acad. Rom., Pec. 30).

[2]) Iată o dovadă că chiar sub Vasile Lupu existau sate mult mai mici:

1674, Octomvrie 16. Mărturie „că au cumpărat Vasile Vodă o moşie ce se chiamă Unghenii, la ţinutul Neamţului, încă din boerie, ...*acel sat cu oameni cu tot,* anume Dămian cu 6 ficiori cari sunt Furueştii. (Iorga, *Op. cit.*, VII, p. 359).

www.dacoromanica.ro

Sporul locuitorilor în cursul anilor erà foarte mic, căci mulţi însurăţei mergeau, cu vre-un fiu sau ginere al cneazului, să întemeieze sate nouă pe loc pustiu sau în codru.

§ 6. **Raportul dintre sătean şi pământ.**

Dreptul săteanului asupra posesiunilor lui individuale în hotarul satului: casă, grădină, pământuri de arătură, curătură şi vie, este consfinţit de cea mai veche legiuire scrisă a Moldovei, de *Pravila lui Vasile Lupu* care numeşte aceste posesiuni *ocine*, adică patrimoniu[1]). Şi nu trebue uitat că în epoca lui Vasile Lupu, ţărănimea începuse să scoboare durerosul povârniş al drepturilor cari se pierd, povârniş la sfârşitul căruia ea găsi Regulamentul Organic.

Atât casa clădită de sătean cât şi grădina sădită cu mâna lui, precum şi arăturile desfundate de plugul lui, din *ţălină* sau din *pajişte*, erau posesiuni personale ale sale, pe cari le transmiteà la moarte copiilor lui. Codul lui Vasile Lupu le numeşte *ocini* (patrimoniu). Tot astfel erau privite via sădită de el, *lazul* (curătura) din pădure sau locul de prisacă sau de fânaţ curăţit din pajişte. Toată rămăşiţa hotarului erà avere obştească şi se stăpânià în devălmăşie de săteni şi de cneaz. Fie-care delniţă de fânaţ erà, se pare, totdeauna cosită de acelaş gospodar.

Este probabil că, ca şi în Galiţia, una, două sau mai multe din jireabiile în cari erà împărţit hotarul erau stăpânite de cneaz, jude sau vataman, iar preotul satului va fi avut şi el folosinţa unei jireabii.

Este probabil că, cu deosebire în părţile mai locuite ale ţării, se găsiau, înainte de întemeierea Domniei, jireabii împărţite între moştenitorii unui gospodar. Această împărţire însă erà efectivă numai pentru pământurile de arătură ale jireabiei şi poate pentru delniţele de fânaţ; restul rămâneà în devălmăşie. Dar, după toate probabilităţile, jireabiile astfel împărţite alcătuiau o excepţiune. In deobşte casa părintească cu jireabia întreagă rà-

[1]) Vezi textele în Cartea II, cap. III.

www.dacoromanica.ro

mâneà, potrivit obiceiurilor neamului, fiului celui mai mic [1]). Ceilalţi fii, când nu se găsiau in hotarul satului jireabii neocupate, erau mai folosiţi mergând cu vre-un fiu sau ginere al cneazului lor să descalece o aşezare nouă unde erà bielşug de loc. decât să trăiască strâmtoraţi in satul natal.

Precum vom vedea in capitolul III al cărţii următoare, Pravila lui Vasile Lupul opreşte, *sub pedeapsă de blăstăm*, pe stăpânul unui loc, să ieà, dela acel ce seamănă pe locul lui. mai mult de a zecea din roada acelui pământ. Ne găsim vederat aici in faţa unei rămăşiţi a vechiului obiceiu, a unei dovezi că, in vechime, pământul neocupat erà privit ca bun obştesc de care se puteà folosi oricine dând judeţului respectiv a zecea din roadă.

Vom vedeà, în cursul acestei lucrări, cum poporul ţine morţiş la acest obiceiu cu toat măsurile luate de Domni şi de stăpâni pentru a-l desfiinţà.

---

[1]) Românii erau departe de a fi singurul popor la care *baştina* părintească rămâneà fiului celui mai mic. Acest obiceiu se mai găseşte in vechime, atât la Celţii şi Germanii din apusul Europei cât şi la unele popoare asiatice.

„Quelquefois (chez les Germains) ce n'était pas à l'ainé, mais au plus jeune des fils, que la maison paternelle passait en héritage. Ainsi il est curieux de rappeler ici quelques dispositions des lois galloises. Elles attribuent au plus jeune des fils le domicile principal avec huit jugères, les instruments, les constructions ou édifices du père, le chaudron, la hache et le coutre (cuţitul plugului), trois choses que le père ne peut ni céder ni aliéner. C'est encore le plus jeune qui fait les parts du reste de la succession, mais chacun des frères doit recevoir huit jugères avec une habitation. Dans les *Usements de Rohan,* en Bretagne. la règle est à peu près la méme. S'il n'y a qu'une seule tenue, *le fils juveigneur et dernier né des dits tenanciers succède au tout de la tenue et en exclut les autres, soit fils ou filles.* S'il y a deux tenues, il n'en prend qu'une à son choix. Montesquieu, qui a connu et remarqué cet usage de Rohan, le rapproche ingénument d'un usage observé chez les Tartares.

„Le père, Duhalde dit que, chez les Tartares, c'est toujours le dernier des mâles qui est l'héritier, par la raison qu'à mesure que les ainés sont en état de mener la vie pastorale, ils sortent de la maison avec une certaine quantité de bétail que le père leur donne, et vont former une nouvelle habitation. Le dernier des mâles, qui reste dans la maison

www.dacoromanica.ro

In cât privește pădurea aflată pe hotarul unui sat. acte domnești dela sfârșitul veacului XVIII ni dovedesc că toți locuitorii acelueaș sat aveau un drept egal de folosință asupra ei. Fiecare jireabie ar fi trebuit să cuprindă și partea ei de pădure, dar împărțeala care nu se făcuse pentru imaș, se făcuse și mai puțin pentru pădurea de care se folosiau cu toții în devălmășie.

Dreptul de a aveà moară erà rezervat județului: așà a fost la satele române din Ungaria și din Galiția, așà a fost în Moldova de după întemeierea Domniei, așà a fost negreșit într'insa și înainte de întemeiere.

Acelaș lucru se poate zice de dreptul de a aveà crâșma care aparținea iarăș excluziv județului.

Faptul că întregimea hotarului fiecărei așezări fusese dela început al obștei sătenilor, mi se pare că reiesă pe deplin din considerațiunile generale expuse mai sus combinate cu starea

avec son père, est donc son héritier naturel. (Montesquien, *Esprit des lois, Livre,* XVIII, chap. XXI).

„Il semble qu'on doive tirer de ces exemples la conclusion qu'il n'y avait point de droit d'aînesse chez les anciens peuples de l'Europe, qu'il y avait plutôt un droit inverse établi en faveur du plus jeune des fils, et que ce droit se bornait à recueillir une part de l'héritage qui était réservée et indivisible; c'était celle sans laquelle un ménage n'eut pû subsister. Cette part une fois prélevée, on en faisait autant d'autres qu'il y avait de parties prenantes ou que l'héritage pouvait en fournir. Si l'héritage n'en fournissait pas le nombre nécessaire, *ceux des fils qui n'étaient pas pourvus recevaient des terres de la commune, comme nous voyons encore que cela se pratiquait dans la Franche-Comté, en l'an 1390, ou bien allaient chercher fortune ailleurs. Ainsi, au douzième siècle, des Hollandais et des Flamands, qui n'avaient aucun héritage patrimonial et ne possédaient que des biens mobiliers, émigraient en grand nombre pour cultiver des terres que leur donnaient, dans le Nord de l'Allemagne, les évêques de Brême et les ducs de Holstein.*" (Dareste de la Chavanne, *Op. cit.*, p. 100 sq.).

Vedem deci că și în Apus, fiul cel mai mic, acel care rămâneà în casa părinților după căsătoria celor mari, moștenià baștina părintească, iar cei mai mari se duceau să-și întemeieze gospodării în așezări nouă, la loc larg. Cu atât mai mult trebuiau s'o facă la noi unde locuri pustii să găsiau la depărtări adesea nu de zile ci numai de ceasuri de satul de baștină.

www.dacoromanica.ro

lucrurilor în celelalte ţări locuite de Români. De altmintrelea al cui ar fi fost oare acel hotar ?

Al suveranului nu, căci suveranul lipsiă. Al Voevodului regiunii nu, căci nu ştim de existenţa unui Voevod statornic în fiecare regiune, şi puterea unui Voevod vremelnic ar fi fi fost prea precară şi prea neînsemnată pentru ca el să fi putut pretinde la un drept atât de exorbitant ca proprietatea întregului pământ asupra a cărui locuitori el exercită o autoritate din cele mai restrinse. Ceilalţi Voevozi, de asemenea natură, de prin ţările slave de prin prejur, erau departe de a se bucură de un drept atât de mare. Al cnejilor cu bună samă că nu erà pământul, ei nefiind decât niște căpetenii ereditare cari judecau şi ocârmuiau pe săteni. Nu este exemplu în întreaga istorie a omenirii ca pământul ocupat de vre-un neam să fi fost, pe când acel neam se află încă într'o stare primitivă şi semibarbară, proprietatea excluzivă a unei caste nobiliare, relativ puţin numeroase.

Ca şi în Polonia, în Rusia, în Boemia şi în toate ţările ocupate de Slavi, hotarul aşezării în Moldova erà, la origine, bunul obştesc al aşezării, asupra căruia întreaga aşezare aveà un drept de folosinţă.

Precum am arătat că s'a petrecut şi la celelalte popoare, cu vremea, casele, grădinile, arăturile, viile şi curăturile deveniră şi la noi posesiuni individuale, iar rămăşiţa hotarului rămase bun obştesc, la folosinţa căruia avea drept fiecare săteau.

Dar pe lângă cele expuse mai sus şi din dovezile ce rezultă dintr'o mulţime de acte, dovada cea mai puternică despre acest drept strămoşesc de folosinţă al săteanului este faptul că, chiar în epoca în care starea săteanului erà mai decăzută, în acea mai jalnică a istoriei noastre, acest drept de folosinţă al său asupra hotarului locuit de el este recunoscut în repeţite rânduri prin aşezăminte domneşti şi prin anaforale ale boerilor Divanului. El nu poate face nici măcar umbra unei îndoieli [1]).

---

[1]) Vezi Cartea III, cap. II, şi textele din apendice.

www.dacoromanica.ro

Coloniştii români din Galiţia plătiau stăpânului locului pe care erau aşezaţi: Rege sau nobil, ca şi Românii din Ungaria, o chirie pentru folosinţa pământului pe care se aşezau. Dar în Moldova dinainte de întemeierea Domniei şi chiar în întâiele Domnii, pământul pe care locuiau locuitorii satelor n'aveà stăpân. Deci ei nu aveau cui să plătească pentru folosinţa acelui pământ, dar dela Dumnezeu, de care se folosise şi strămoşii lor în curs de atâtea veacuri.

Ocârmuitorul lor, fie ereditar (cneaz), fie vremelnic (jude sau vataman) percepeà dela dânşii într'adevăr dări, dar aceste dări se dădeau pentru *judecie*, nu pentru chiria pământului asupra căruia ocârmuitorul, deşi se folosià de o parte poate mai însemnată decât săteanul, n'aveà vre-un drept mai mare decât el. Nu este doară nici măcar umbră de urmă ca în Ungaria cnejii români să fi fost proprietari ai solului înainte de cucerirea ungară. Numai de judecie dăm acolo ca şi la noi, nici cum de vre-un feliu de proprietate.

In Moldova de dinaintea întemeierii Domniei erau de sigur două categorii de sate: *a)* Acele ocârmuite de cneji sau de vatamani puşi de ei (în cazul când acelaş cneaz moştenise mai multe judecii) şi *b) sate aşezate de târguri.* Acestea erau aşezări pornite treptat dintr'o aşezare mare mai veche care, cu vremea, crescuse în oraş şi-şi vărsase prisosul locuitorilor pe mai multe puncte din hotarul ocupat la început. Ceea ce se întâmplase în Rusia împrejurul Rostovului şi a Iaroslavului, se petrecuse în împrejurări identice, la noi, împrejurul Bârladului, a Sucevei, a Siretiului, a Hotinului, a Chigheciului, etc. Satele ascultătoare de ocoalele târgurilor erau cu bună samă ocârmuite de juzi aleşi de locuitori sau de vatamani numiţi de sfatul târgului respectiv.

Dar condiţiunea locuitorilor amânduror categoriilor de sate nu puteà să fie decât aceeaş faţă de pământ.

Atât locuitorii celei dintâiu cât şi acei a celei de a doua categorie erau ţinuţi, unii către cneaz, ceilalţi către jude şi vataman, la nişte îndatoriri despre cari mă voiu ocupà în paragraful următor, şi cari, o repet, nu alcătuiau o chirie pentru pământ, ci răsplata serviciilor diregătorului, a *judeţului* lor.

www.dacoromanica.ro

In capitolul întâiu al cărţii ce urmează vom vedeà că există texte precise, cari stabilesc mai presus de orice îndoială că cnejii şi vatamanii se bucurau numai de *judecia* satului lor.

§ 7. Raportul dintre sătean şi judeţ (cneaz, jude sau vataman).

N'avem absolut nici un izvor care să ne dea amănunţimi asupra acestui raport în Moldova de dinainte şi chiar în acea de două veacuri după descălecare. Spre a-l puteà stabilì cu oareşcare aproximaţie, suntem siliţi să recurgem întâiu la actele polone şi ungare relative la satele româneşti din acele ţări, apoi la documentele moldoveneşti din veacul XVII şi din întâia jumătate a veacului XVIII, cari ni arată regimul rural în vigoare înainte de *urbariile* Domnilor fanarioţi.

Am văzut că, atât în Ungaria cât şi în Galiţia, cneazul, judecătorul Românilor din satul său, se bucură:

a) de produsul gloabelor pronunţate de el;

b) de o parte, variabilă dela un sat la altul, a dărilor ce el le stringeà pentru proprietarul locului;

c) de daruri în natură ce locuitorii erau datori să-i facă de două ori pe an, la Paşti şi la Crăciun;

d) de două sau trei zile de lucru pe an dela fiecare cap de familie;

e) de venitul morii la care sătenii erau datori să macine pânea lor şi de acel al crâşmei, singura care puteà aveà fiinţă în satul lui.

In Moldova din veacul XVII cneazul dispăruse de veacuri, precum vom constatà pre larg în cartea următoare; el se schimbase în *stăpân al locului.*

Acest stăpân al locului se folosiă:

a) Intâiu şi mai înainte de toate de a zecea parte din tot rodul pământului;

b) de o parte, purtând tot numele de dijmă, din rodul stupilor;

www.dacoromanica.ro

c) de trei zile de clacă ce erà ţinut să-i facă fiecare locuitor pe an;

d) de dreptul excluziv să ţie moară şi crâşmă pe locul de sub stăpânirea lui;

e) de dreptul de a judecà şi de a globi pe săteni.

Asemenea nu ni vorbeşte nici un act de daruri periodice la cari să fi fost ţinuţi sătenii către stăpân. Dar cu toţii ştim că şi astăzi este obiceiu ca sătenii să aducă la *Curte*, în fiecare an, la Paşti, miei graşi şi, la Crăciun, drugi încărcaţi cu felurite pasări. Aceste *pocloane* sunt de altminterea astăzi oneroase pentru acel care le primeşte, căci obişnuit băutura care se dă în schimb face îndoit şi întreit càt pocloanele. Acest obiceiu este fără îndoială o urmă a îndatoririi ce o aveau sătenii in vechime să aducă cneazului, la Paşti şi la Crăciun, pocloanele cari în Polonia se numiau *kołada* sau *koładka*.

Vedem că îndatoririle sătenilor români din Galiţia şi din Ungaria către cnejii lor, sunt până într'un singur punct, absolut identice cu îndatoririle sătenilor moldoveni către *stăpânii satelor* înainte de transformarea săvârşită în rapoartele rurale de *urbariile* Fanarioţilor.

Punctul în care acele îndatoriri diferă, este zeciuiala din roadele pământului ce vedem că o dădeau sătenii din Moldova stăpânilor pe când, în Galiţia, ei, precum am constatat, plătiau stăpânului locului un cens bănesc din care cneazul luà o parte. Această deosebire este însă cu totul firească. Polonia şi Ungaria în evul mediu erau nişte crăii organizate după chipul celorlalte State europene, cu cari erau în contact necontenit şi, având legături comerciale cu lumea întreagă, numerariul erà relativ îndestulător, pătrundeà până în ungherile cele mai depărtate şi se află în mâna tuturor. Erà deci firesc ca transacţiunile şi plăţile să se facă în bani.

Dar Moldova de dinainte de descălecare nu erà un Stat organizat: populaţiunea ei erà împărţită în ţinuturi *(Gaue)*, fără legătură între ele, cu o organizaţie primitivă, fiind, ea însuş, cu totul primitivă. Drumuri nu existau, puţinul comerţ ce se făceà erà mai mult un comerţ de schimb, legăturile cu ţările vecine fiind anevoioase erau rari, bani nu puteau deci

www.dacoromanica.ro

decât să fie foarte puţini. Erà firesc ca dările să se plătească în natură, cum s'a întâmplat şi se întâmplă şi astăzi în multe ţări primitive.

Se poate admite cu siguranţă că Românii dintre Carpaţi şi Tisa, înainte de cucerirea ungară dădeau cnejilor, căci stăpâni, proprietari ai locului nu existau, pe lângă o parte din sporul stupilor, a zecea din rodul pământului şi nici o dare bănească. Cucerirea ungară a avut ca urmare firească o ştirbire a drepturilor cnejilor. In curând pământul pe care erau aşezaţi Românii fu, în parte, dat în proprietatea nobililor sau în acea a clerului, iar rămăşiţa considerată ca bun al Coroanei. Cnejii păstrând calitatea lor de diregători săteşti, veniturile ce le primià cneazul dela săteni până la cucerire, fură împărţite de atunci înainte între cneaz şi proprietarul pământului, iar cu vremea, când numerarul se înmulţi, a zecea fu schimbată într'un cens bănesc.

In Polonia coloniile române fură întemeiate pe pământ aparţinând Regelui sau unui nobil. Darea sătenilor fu împărţită între proprietarul locului şi cneaz, a zecea fiind înlocuită printr'un cens în numerar.

Moldova însă rămase mai mult sau mai puţin neatârnată; ea îşi păstră obiceiurile vechi şi cnejii luară a zecea în natură cât timp existară cneji. Iar când ei se transformară în *stăpâni* de sate şi de hotare, aceştia urmară să primească dela săteni a zecea, cum o primise strămoşii lor încă dela naşterea neamului şi a dreptului românesc.

Această asemănare desăvârşită între îndatoririle sătenilor români din Ungaria şi Polonia în veacurile XIV, XV şi XVI către cnejii lor şi către stăpânii locurilor pe cari erau aşezaţi, cu acele ale sătenilor moldoveni către stăpânii satelor lor în veacurile XVII şi XVIII, mi se pare că alcătueşte o dovadă nouă şi absolut inatacalabilă a faptului că Românimea întreagă, dela Tisa la Nistru şi dela Dunăre la Bug, erà supusă acelueaş obiceiu.

Sătenii din Moldova de dinainte de descălecare erau ţinuţi către cnejii ereditari, ocârmuitori ai satelor lor, la aceleaşi îndatoriri la cari erau ţinuţi colonii români din Galiţia, în veacurile XV şi XVI, către cneaz, singura deosebire fiind că în

www.dacoromanica.ro

Moldova a zecea din rodul pământului înlocuià și *censul* stăpânului locului și parte din dările către cneaz.

Nu putem ști dacă judele se bucură de aceleași foloase ca cneazul. In satele ascultătoare de târguri, adică supuse acestora, mi se pare probabil că venitul satului să fi fost împărțit între jude și târg. Iar vatamanii cari după toate probabilitățile erau puși de cnejii cari aveau mai multe sate, în capul celor unde nu le erà așezarea, ca să judece oamenii și să stringă venitul, trebuiau cu bună seamă să se mulțămească numai cu o parte din acel venit.

§ 8. **Raportul dintre cneaz și pământ.**

Cneazul stăpânià o parte in deobște mică din hotarul satului său cu acelaș titlu cu care sătenii stăpâniau fiecare jireabia lui: prin posesiunea *ab antiquo*. Singura deosebire erà că, fiind singur căpetenia, județul satului, n'avea cui să dea a zecea. Această parte de hotar stăpânită de cneaz erà alcătuită de una, două sau trei jireabii atribuite lui de obiceiul strămoșesc. Dar pe lângă aceste jireabii atribuite lui, el mai dispuneà de prisoase, adică de jireabiile cari nu erau ocupate și cari, pe acea vreme de populație rară, nu trebuiau să lipsească din nici un sat. Dar cneazul se folosià de ele numai în calitatea lui de ocârmuitor, în chip vremelnic; până ce, prin sporul firesc al gospodarilor, sau prin imigrări, acele jireabii găsiau ocupant.

Interesul lui erà doară ca cât de multe jureabii să fie ocupate și cât de puține la dispoziția lui.

Tot ca ocârmuitor și judecător se folosià cneazul de apele curgând pe hotarul satului, având singur drept să-și facă mori și iazuri. Se știe că stăpânirea apelor a fost privită în vechime, în evul mediu și chiar până în epoca modernă, ca un drept regalian aparținând Statului sau reprezentantului său. De oarece cneazul erà din vechime la Români singurul organ de cârmuire, erà firesc ca tot el să se folosească de acest drept [1]).

---

[1]) Pentru stăpânirea apelor în evul mediu, în Franța, vezi Dareste de la Chavanne, *Op. cit.*, p. 376.

www.dacoromanica.ro

Celelalte venituri ale cneazului, dijma, *slujba* sau lucrul ce-i lucrau ţăranii şi dreptul de a avea singur crâşmă i se cuveniau iarăşi în calitate de judecător sau ocârmuitor.

Vra să zică cneazul în vechime se folosià de *venitul nemijlocit* numai a unei părţi din hotarul satului şi încă acea parte erà mai mare decât aceea de care se folosià fiecare sătean, numai din faptul că cneazul erà judeţul satului aşezat pe acel hotar. Iar toate celelalte venituri de cari se folosià cneazul le primià numai în calitatea lui de judeţ.

Intre cneazul din Moldova şi cneazul din Galiţia nu erà nici o deosebire esenţială, ei aveau aceleaşi drepturi asupra pământului, aceleaşi drepturi şi îndatoriri faţă de locuitori. Absenţa proprietarului locului în Moldova făceà numai o singură şi neînsemnată deosebire: cneazul moldovan nu împărţià dijma şi gloabele cu nime.

Precum am constatat mai sus, cnezatele se împărţiau în Ungaria şi în Galiţia de o potrivă între toţi copiii cneazului. Este neîndoelnic că cnezatele moldoveneşti se împărţiau într'acelaş chip: baştina (aşezarea) părintească rămânând după obiceiul neamului fiului celui mai mic şi fetele neputând intrà într'însa decât în cazul când nu erau fraţi sau urmaşi de-ai fraţilor. Această împărţire a cnezatelor constitue deosebirea de căpetenie între un cnezat şi o *justiţie* feodală. Caracteristica *justiţiei* erà că nu puteà fi împărţită niciodată şi, spre acest sfârşit, se transmiteà totdeauna fiului celui mai mare.

§ 9. **Despre nealienabilitatea judeciilor în Moldova.**

Cnezatele în Ungaria şi în Galiţia se puteau vinde precum se şi vindeau. Cred că această facultate de a le puteà înstrăinà a fost o inovaţiune întrodusă la cnejii din Ungaria în urma stăpânirii ungare şi transportată în Polonia de acei cari întemeiară acolo sate româneşti. Nu se poate admite că, din vechime, la Români, cnezatele să se fi putut vinde.

Este stabilit mai presus de îndoială că, la popoarele primitive, proprietatea solului erà inalienabilă. Cnezatul, precum am văzut, implicà numai un drept de posesiune ereditară asupra

www.dacoromanica.ro

unei mici părți din hotarul satului ci și dreptul de ocârmuire atât asupra locuitorilor acelui sat cât și asupra hotarului întreg. Dacă posesiunea ereditară nu se puteà vinde din vechime la Arianii din Grecia, până la o epocă relativ recentă, la acei din Roma[1]) până aproape de alcătuirea celor Douăsprezece Tabule

---

[1]) ... La propriété était tellement inhérente à la religion domestique qu'une famille ne pouvait pas plus renoncer à l'une qu'à l'autre. La maison et le champ étaient comme incorporés à elle, et elle ne pouvait ni les perdre ni s'en dessaisir. Platon dans son *Traités des lois*, ne prétendait pas avancer une nouveauté quand il défendait au propriétaire de vendre sonchamp. Tout porte à croire que dans les anciens temps la propriété était inaliénable. Il est assez connu qu'à Sparte il était formellement défendu de vendre sa terre. (Aristote, *Politique*, II, 6, 10, ed. Didot, p. 512. Héraclide de Pont, *Fragm. ist. graec.*, ed. Didot. II, p. 211. Plutarque, *Instituta laconica*). La même interdiction était écrite dans les lois de Leuctres et de Leucade (Aristote, *Politique,* II, 4, 4). Phidon de Corinthe, législateur du neuvième siècle, prescrivait que le nombre des familles et des propriétés restât immuable. Or, cette prescription ne pouvait être observée que s'il était interdit à chaque famille de vendre sa terre et même de la partager. La loi de Solon, postérieure de sept ou huit générations à celle de Phidon de Corinthe, ne défendait plus à l'homme de vendre sa propriété, mais elle frappait le vendeur d'une peine sévère, la perte des droits de citoyen. (L'homme qui avait aliéné son patrimoine, ὁ τὰ πατρῷα κατεδηδωκος, était frappé ὁ ἀτιμία. Eschine *in Timarchum*, 30; Diogène Laërce, *Solon,* I, 55). Aristote nous apprend que dans beaucoup de villes les anciennes législations interdisaient les ventes des terres..... Chez les Hindous, la propriété, fondée aussi sur le culte, était aussi inaliénable (*Mitakchara,* trad. Orianne, p. 50. Cette règle disparut peu à peu quand le brahmanisme devint dominant.

Nous ne connaissons le droit romain qu'à partir des Douze Tables, il est clair qu'à cette époque la vente de la propriété était permise. Mais il y a des raisons de penser que, dans les premiers temps de Rome, et dans l'Italie avant l'existence de Rome, la terre était inaliénable comme en Grèce. S'il ne reste aucun témoignage de cette vieille loi, on distingue du moins les adoucissements qui y ont été apportés peu-à-peu. La loi des Douze Tables, en laissant au tombeau le caractère d'inaliénabilité, en a affranchi le champ. On a permis ensuite de diviser la propriété, s'il y avait plusieurs frères, mais à la condition qu'une nouvelle cérémonie religieuse serait accomplie; la religion seule pouvait partager ce que la religion avait autrefois proclamé indivisible. On a permis enfin de vendre le domaine. mais il a fallu encore pour cela des formalités d'un caractère religieux. Cette vente ne pouvait avoir lieu qu'en présence du *libripens* et avec tous les rites symboliques de la *mancipatio*.

www.dacoromanica.ro

de legi și la acei din India până la stabilirea bramanismului, este și mai probabil că ea era inalienabilă la Slavii și Românii dela începutul evului mediu, a căror stare culturală era mult mai înapoiată decât acea a popoarelor din Sudul Europei și din India la începutul epocii lor istorice [1]).

... Si l'homme ne pouvait pas ou ne pouvait que difficilement se dessaisir de sa terre, à plus forte raison ne devait-on pas l'en dépouiller malgré lui... La confiscation n'était pratiquée que comme conséquence de l'arrêt d'exil, c'est-à-dire lorsque l'homme dépouillé de son droit de citoyen ne pouvait plus exercer aucun droit sur le sol de la cité. L'expropriation pour dettes ne se rencontre jamais non plus dans le droit ancien des cités. La loi des Douze Tables ne ménage assurément pas le débiteur; elle ne permet pourtant pas que sa propriété soit confisquée au profit du créancier. Le corps de l'homme répond de la dette, non sa terre, car la terre est inséparable de la famille. Il est plus facile de mettre l'homme en servitude que de lui enlever un droit de propriété qui appartient à sa famille plus qu'à lui-même; le débiteur est mis entre les mains de son créancier; sa terre le suit en quelque sorte dans son esclavage. Le maître qui use à son profit des forces physiques de l'homme jouit de même des fruits de la terre, mais il ne devient pas propriétaire de celle-ci. Tout le droit de propriété est au-dessus de tout et inviolable. (Fustel de Coulanges, *La Cité Antique*, p. 73 sq).

[1]) Fustel de Coulanges este de părere că pământul era inalienabili atât la vechii Germani cât și la Slavi:

„L'interdiction de vendre la terre, c'est-à-dire de la détacher de la famille pour la transporter à une autre famille ou même pour la donner à l'Etat, apparaît à M. de Laveleye comme une preuve que la terre appartenait à l'Etat. C'est simplement la preuve que dans les idées de ces anciens hommes elle devait appartenir pour toujours à la même famille.

M. de Laveleye me reproche d'avoir, dans *la Cité Antique*, attribué cette interdiction de la vente „à l'influence de la religion antique". Cette expression donne une idée inexacte de ma pensée. Ce que j'ai montré, c'est que la propriété familiale se rattachait exactement à la religion familiale. La vente hors de la famille n'était pas permise, parce que le vieux droit et la vieille croyance lient la terre à la famille. La terre appartenait à la famille, non à l'individu. Il en a été de même, à mon avis, chez les anciens Germains et chez les Slaves. De là vient que chez tous ces peuples l'ancien droit ne permettait pas de vendre la terre". (Fustel de Coulanges, *Questions historiques*, p. 95).

Cevă mai departe (p. 97), vorbind de *zadruga* Slavilor dela Sud, Fustel de Coulanges observă: „Il importe d'ajouter que tous les droits qui caractérisent la propriété familiale chez les Grecs et chez les Ger-

www.dacoromanica.ro

Cu atât mai inalienabil a trebuit să fie cnezatul, adică dreptul de ocârmuire asupra unui număr de oameni care se moşteniă de urmaşii aceleeaş căpetenii primitive.

Obştia satului, alcătuită din oameni liberi, puteă să recunoască ocârmuirea ereditară a unui neam căruia ştiau că se închinase şi strămoşii lor. Nu este admisibil ca ei să fi primit ca ocârmuirea asupra lor să se fi putut vinde unui al treilea fără consimţimântul lor. Apoi vânzarea unei diregătorii ereditare, la un popor primitiv şi semibarbar, nu este admisibilă.

Atât în documentele din Ungaria şi din Polonia, cât şi în acele din ţările române posterioare întemeierii Domniei, cnezatul sau stăpânirea unei aşezări săteşti cu hotarul ei, ne apare ca legată în chipul cel mai strins în mânile descendenţii acelui în beneficiul căruia se dă actul. Formula de întărire a uricelor domneşti specifică că satul hărăzit sau întărit va rămâneă neclintit copiilor, nepoţilor, răstrănepoţilor şi *împrăştiefilor* (прѣщоуатомь) lor şi întregii descendenţi (всемоу роду) ai donatarului. Iar în uricile muntenesti găsim chiar interzicerea de a vinde rostită în termenii următori: „să le fie moşie şi ohabă.... lor şi copiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor *şi vericărui dintre ei s'ar întâmplà moarte, moşia să nu se vânză, ci să fie celor rămaşi* (и каре комоу сещет wт нихъ съмрсть прилоучит а прѣдалиѫ къ нихъ да нест а кѫда ест wвстакшим.)[1]) sau:

„să le fie moşie şi ohabă şi oricărui dintre ei s'ar întâmpla moarte mai întăiu, moşia însă să fie a celor rămaşi, şi între dânşii vânzător (de moşie) să nu fie... иkаре комоу се от нихъ прилоучит прежде съмрти а wчина да ест wстакшим а прѣдалика къ нихъ да нѣст..."[2]).

---

mains, se retrouvent ici. Le testament n'existe pas, ni la donation, ni la vente. Tous les membres de la famille sont copropriétaires du sol et en héritent nécessairement".

[1]) Uric dela Vlad (Călugărul) Vv., din 5 Innie 1483, întărind lui Mihail şi fiilor săi şi unui nepot stăpânire în Topeşti. (Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, I, p. 285).

[2]) Uric al lui Vlad (Călugărul) Vv., din 5 April 1485, lui Danciu şi ai săi pentru satul Iaşi. (*Ibid*, p. 288). Aceeaş formulă se găseşte şi în uricile publicate acolo sub No. 68, 69, 70, 73, 74, 76, 78, 80 şi 87. De pe la 1520 această formulă nu se mai întâlneşte.

www.dacoromanica.ro

Această interzicere de a vinde satul întărit sau parte dintr'insul, *într'o epocă în care Domnii întăriau zilnic vânzări de sate*[1]) mă face să presupun că avem a face cu ultimele urme ale inalienabilităţii cnezatelor. Alienabilitatea lor va fi fost introdusă de Domni, după exemplul ţărilor vecine: ea a fost poate cea dintâiu atingere la esenţa vechei instituţiuni a cnezatului care, in cursul veacurilor şi printr'o serie de abuzuri, s'a transformat in *proprietate.*

Testamentul, necunoscut din vechime Grecilor şi Românilor şi cunoscut Germanilor numai tarziu după distrugerea Imperiului Roman, erà negreşit tot atât de puţin cunoscut Slavilor şi Românilor. Din primele două veacuri cari au urmat intemeierea Domniei nu cunosc nici un uric care să vorbească de facerea unei *diete,* aceste încep a apare la sfârşitul secolului XVI şi se inmulţesc in al XVII-lea.

Este bine inţeles că jireabiile sătenilor, posesiuni ereditare ale lor, după toate probabilităţile erau şi ele inalienabile, precum au rămas până la urmă.

§ 10. Cneazul şi săteanul român din Moldova faţă cu stăpânirea ţării înainte de întemeierea Domniei.

Poporul român a avut nenorocirea să-şi vadă ţara cotropită de popoare barbare chiar in cele dintâi veacuri ale existenţii sale. Intâiu Pecenegii şi apoi Cumanii, popoare turanice, strins inrudite intre ele, au ţinut ţările noastre sub jugul lor, dela sfârşitul veacului IX până in intâia jumătate a veacului XIII.

Este neîndoelnic că aşezările româneşti dintre munţi, Dunăre şi Nistru işi păstrară autonomia lor in tot timpul stăpânirii acestor barbari, dar este tot atât de cert că mari au trebuit să fie suferinţele ce au avut să le indure dela aceşti stăpânitori cu totul barbari, încă in stare nomadă, a căror îndeletnicire de căpetenie erà prada. Pentru ei femeile erau un bun

---

[1]) Uricul citat la urmă, acel din 5 April 1485, este dat de Vlad Călugărul, lui Danciu cu ai săi, pentru a le intări satul Iaşi ce ei îl cumpărase dela Şişman din Curte, cu 35 fiorini şi un caftan de postav.

www.dacoromanica.ro

obştesc; oferiau pe ale lor cu aceeaş inlesnire cu care siliau pe acele ale popoarelor in mijlocul cărora se aşezase, să le satisfacă poftele.

Putem judecă cât avură de suferit sub jugul lor Românii din acele vremuri depărtate după jafurile şi silniciile la cari se dădură in Ungaria, unde se refugiară rămăşiţele lor zdrobite de Tătari, cu voia Regelui, şi unde li se impărţise teritorii intinse spre aşezare.

Spre a-şi păstră viaţa, aşezările şi turmele, Românii fură negreşit ţinuţi să plătească păgânilor un tribut sau bir anual, în bani sau în natură. Este probabil că se mai văzură siliţi să lase cuceritorilor o mare parte din păşunile dela şes.

Mijlocitorii fireşti intre sătenii români tributari şi căpeteniile păgânilor erau fără indoială cnejii şi juzii satelor româneşti, cu Voevozii ţinuturilor, cari trebuiră să fie insărcinaţi cu stringerea şi cu plata birurilor. Ei mai erau reprezentanţii sătenilor insărcinaţi să obţie, intru cât eră cu putinţă, dela mai marii barbarilor, dreptate pentru omorurile, jafurile şi siluirile săvârşite in satele lor.

Insărcinarea eră grea şi primejdioasă. Eră firesc ca influenţa şi puterea acelora cari o indepliniau să crească şi ca ei să fi obţinut in schimb drepturi şi scutiri din cari cea mai neindoelnică va fi fost slobozirea de bir pentru ei.

Năvălirea Tătarilor puse capăt stăpânirii cumane pentru a-i substitui, după o pustiire de care cu greu ne putem face o idee, pe a lor, cu mult mai apăsătoare.

Dacă Tătarii nu veniră să s'aşeze printre Români, nu incape indoială că ţinuturile româneşti din Moldova, fără putere şi fără cheag, n'au putut să obţină dela ei condiţiuni mai puţin grele decât principatele cu mult mai puternice din Rusia.

Tătarii deşi barbari erau meşteri in materie de fiscalitate. Iată cum procedase ei in Rusia:

„Din partea lui Kujuk venise in Rusia un comisar pentru regularea birului. El luă intăiu din trei copii unul şi duse cu el, robindu-i, pe toţi oamenii necăsătoriţi, bărbaţi sau femei, precum şi pe toţi acei cari nu aveau cum să-şi câştige viaţa sau nu puteau plăti capitaţia. Rămăşiţa locuitorilor fu numărată: mari şi mici, bogaţi şi săraci, bătrâni şi tineri trebuiră să plătească

www.dacoromanica.ro

aceeaş capitaţie alcătuită din cinci piei şi anume: o piele de urs alb, o piele de jder, o piele de castor şi o piele de dihor. Mengku Han reinnoi poruncile lui Kujuk şi, în acel de pe urmă an al ocărmuirii lui Batu sau în acel dintâiu al acelei a urmaşului său, veniră, la Susdal, la Rjasan şi la Murom, funcţionari mongoli însărcinaţi cu recensământul, cu aşezarea birurilor şi cu administraţia. Ei rânduiră peste zece contribuabili câte un zecier, peste o sută câte un sutaş, peste o mie un miiaş, cari fură însărcinaţi cu împlinirea capitaţiei. Scutiţi fură numai preoţii, călugării şi călugăriţele' [1]).

Pe urmă birurile fură arendate la Musulmani [2]). Mai târziu dările fură sporite pentru a preîntâmpina cerinţele Visteriei Hanului. Într'o diplomă hărăzită la 1313, de Usbeg, mitropolitului Rusiei, vedem înşirate biruri pe pământuri, pe pluguri, pe mine, pe fânaţe, pe păduri, pe vii, pe grădini, pe mori şi pe păduri. O jumătate de veac mai târziu, Timur Kutciuk stabileşte *o taxă de timbru,* una asupra şurilor, alta asupra tălpilor, asupra tolbelor, alta asupra satelor, precum şi *taxe pentru drumuri şi taxe pentru strajă* [3]).

Şi dacă toate ţările Rusiei, fără a excepta puternicul şi depărtatul Novgorod, au trebuit să se supună şi să plătească grelele dări aşezate de păgâni, apoi cu bună seamă că nu s'au putut gândi la împotrivire slabele ţinuturi moldoveneşti.

Vedem deci că, cu mult înainte de întemeierea Domniei, sătenii din Moldova erau deprinşi să plătească dări grele păgânilor.

Ca şi sub Pecenegi şi Cumani, tot cnejii şi Voevozii au trebuit să fie făcuţi de Tătari răspunzători de grabnica şi exacta stringere a birurilor. Aceşti noui stăpâni fiind neasemănat mai lacomi, mai cumpliţi şi mai ales mai puternici decât Cumanii şi Pecenegii, bieţii săteni aveau încă mai multă nevoe decât înainte de sprijinul cnejilor, căci relele de cari aceştia aveau însărcinare să-i apere erau acuma mai mari şi mai dureroase. Epoca care a precedat întemeierea Domniei a fost, precum con-

---

[1]) Hammer Purgstall, *Geschichte der Mongolen in Russland,* p. 151.
[2]) *Ibid.,* p. 152.
[3]) *Ibid.,* p. 217.

www.dacoromanica.ro

statăm, din cele mai favorabile pentru creşterea autorităţii şi a puterii cnejeşti.

Dacă birurile către cuceritorii păgâni, Pecenegi, Cumani sau Tătari, erau mari, este de crezut că acele către ţinut sau Voevod erau, dacă nu nule, mici de tot, căci afară de remunerarea serviciilor Voevodului. nu se prea vede în ce scop ar fi fost împlinite.

Cneazul erà judecătorul satului său atât înainte cât şi după întemeierea Domniei. Dar, în această de pe urmă epocă, vedem că morţile de om, deşugubinile şi celelalte pricini mari sunt rezervate justiţiei Domneşti. Este probabil că, înainte de Domnie, morţile de om şi celelalte pricini vajnice se judecau de Voevodul ţinutului asistat de un număr de cneji. Cnejii vor fi avut deci numai judecarea pricinilor mici *(basse justice),* pricinile vajnice, *(haute justice)* nefiind de competenţa lor.

§ 11. **Despre viaţa sătenilor din Moldova înainte de întemeierea Domniei.**

N'avem nici o ştiinţă documentară asupra stării sociale şi economice a poporului care locuià între munţi şi Nistru în epoca care a precedat întemeierea Domniei moldoveneşti: suntem reduşi la conjecturi.

Nu cred că vom greşi mult dacă vom presupune că Românii din ţara care a purtat mai pe urmă numele de Moldova erau un popor cu totul lipsit de cultură, mai mult păstor decât agricultor, foarte viguros, deprins cu intemperiile, cu privaţiunile şi cu primejdiile de tot soiul şi, mai ales. deprins cu prada prin lunga lui convieţuire cu popoare cari trăiau numai din pradă. Prada jucà în economia lui un rol cu bună samă mai mare decât plugăria şi aproape tot atât de însemnat ca păstoria.

De n'ar fi avut să sufere atâta de jafurile păgânilor: Pecenegi, Cumani şi Tătari, n'ar fi fost în Europa din evul mediu alt popor atât de fericit. Ţara lui erà una din cele mai rodnice din lume, orice om aveà pământ din bielşug, câte păşuni şi fânaţe îi trebuiau pentru turmele lui, vânat şi peşte în

www.dacoromanica.ro

abondenţă, iar ocârmuirea îi luà numai a zecea din roada care se făceà şi două sau trei zile de lucru. Libertatea fiecăruia erà desăvârşită şi judecătorii lui ereditari, cu cari se trezià în sat. cu cari trăià aceeaş viaţă, împărtăşind împreună toate bucuriile şi toate amărăciunile, nu prea aveau vre un interes să-l impileze sau să-l nedreptăţească.

Plugărie se făcea prea puţină, fiecare ara numai spre a stringe proviziunile neapărat trebuitoare pentru hrana lui.

Nu existau nici drumuri nici relaţiuni comerciale: banul erà foarte rar, puţinul negoţ ce existà se făceà mai mult prin schimb; ţara işi îndestula singură toate trebuinţele.

Casele se asămănau fără îndoială cu casele ţărăneşti de astăzi, beşicele înlocuind giamurile dela fereşti şi piroanele de lemn cuiele. Çasele cnejilor se deosebiau probabil de ale ţăranilor numai prin faptul că erau mai mari.

Mobilierul trebuià să fie acel ce şi astăzi se poate fabricà chiar în sat: mese, scaune, laviţe de lemn. Plugurile şi carăle de atunci erau cu bună samă aceleaşi pe cari le-am văzut întrebuinţate în veacul trecut de ţărani şi cari se mai întrebuinţează în prea multe locuri şi astăzi.

Imbrăcămintea, aceeaş care o poartă ţăranii de azi şi care o purtau fără îndoială atunci şi cnejii, se făceà în casă, din lâna oilor gospodariului, din cânepa sau inul cultivat de el, din pieile mieilor şi a oilor lui.

Vasele de lut erau lucrate de olarul din sat sau de prin apropiere.

Uneltele şi armele de fer erau lucruri de preţ mare: ele se făuriau de fierarul satului din fier adus cu mare cheltuială şi mare greutate, sau alcătuiau una din părţile cele mai căutate a prăzii adunată în năvălirile făcute in ţările megieşe.

De vreme ce hrana nu puteà să fie decât foarte abondentă, trebue să ne închipuim pe vechii locuitori ai Moldovei ca nişte oameni bine hrăniţi.

Existau probabil oraşe încă înainte de acele cari au fost intemeiate prin veacurile XIII şi XIV de Nemţi şi de Unguri, dar acele oraşe erau cel puţin în mare parte locuite de oameni cari nu se hrăniau din negoţ, ci din păstorie şi plugărie. Avem dovezi că chiar după întemeierea Domniei orăşenii făceau plu-

www.dacoromanica.ro

gărie pe hotarele târgurilor dând zeciuială Domnului [1]). Negustori nu puteau fi decât foarte puţini, ei vindeau şi cumpărau aproape numai produse de-ale ţării.

Această stare de lucruri a fost rezumată in chip cât se poate de drastic de D-l Iorga când a zis că, in Moldova de dinainte de intemeiere, „erà numai jaf şi viaţă patriarhală".

Şi cu bună samă că lucrul ce se găsià mai cu greu, erà omul cu ştiinţă de carte.

Iar nevoia cea mare, cea de toate zilele, cea nesuferită, erà păgânul cu jafurile, cu birurile, cu siluirile, cu fără de legile lui.

Şi cumplita lui stăpânire ţinù vreme de şase veacuri, până la mijlocul veacului XIV, când izbânzile ungureşti goniră in sfârşit pe Tătari peste Nistru, făcând astfel cu putinţă alcătuirea Statului moldovenesc.

---

[1]) Ca exemplu voiu citâ:

1453, Fevruarie 23. Alexandru Vv. dă Fevroniei, stariţei mănăstirii lui Iaţco, volnicie să infiinţeze un sat pe hotarul mănăstirii, având oamenii acelui sat voie să are, să samene şi să cosască pe hotarul târgului Suceava *întocmai ca târgoveţii.* (Acad. Rom., XL, 3).

www.dacoromanica.ro

CARTEA II

EVOLUȚIUNEA DREPTULUI ROMÂNESC

DELA ÎNTEMEIEREA DOMNIEI PĂNĂ LA 1742

CAPITOLUL I

DREPTUL ROMÂNESC ȘI ÎNTEMEIEREA DOMNIEI

§ 1. Intemeierea Domniei moldovenești și stăpânirea pământului.

Intemeierea Statului moldovenesc nu este datorită unei cuceriri, ea n'a fost săvârșită prin violență. Este mai presus de îndoială că, simțind nevoia unirii spre a puteă birui primejdiile de cari erau încunjurate, elementele române răslețe dintre munți și Nistru au recunoscut de bună voe stăpânirea Voevodului maramureșan, care apucase sub stăpânirea lui ținuturile de pe malurile Moldovei.

Fruntașii ținuturilor răslețe dintre Carpați și Nistru nu puteau să fie decât cnejii ocârmuitori ai așezărilor sătești. Instituțiunea cnezatului trăiă încă, deși în decădere, în Ungaria, trăiă în Țara Românească și, precum am văzut din conținutul mai multor acte domnești, amintirea ei în Moldova mai eră păstrată și în veacul care a urmat după descălecare.

Nu încape îndoială că, spre a-și asigură ajutorul nepregetat al cnejilor, fruntași ai Românimii dela Răsăritul Carpaților, Bogdan a trebuit să se ferească de cea mai mică atingere la drepturile lor strămoșești asupra cnezatelor lor. El li-a încheziluit vederat judeciile lor pe vecie. Această încheziluire sau confirmare a trebuit chiar să fie un lucru firesc, o recunoaștere tacită a unui fapt care nu se puteă contestà nici într'un

www.dacoromanica.ro

chip. Ea cu bună samă n'a fost făcută în scris şi pentru fiecare cnezat în parte. Căci în acest caz nu ne putem îndoi că, în uricele posterioare, Domnii vremii ar fi făcut menţiune de acea confirmare a întemeietorului; iar amintirea unui fapt atât de însemnat ca întărirea solemnă a tuturor stăpânirilor săteşti din ţară s'ar fi păstrat vie în mintea poporului şi el n'ar fi rămas neinsemnat de cronicari.

In loc de o asemenea măsură generală, cronicarul se mărgineşte a pomeni că întâiele hărăziri de ocine au fost făcute de Iuga Vodă care ar mai fi descălecat şi oraşe, făcându-le ocoale împrejur [1]).

Şi, după toate probabilităţile, cronicarul vorbeşte numai adevărul.

Atât Bogdan cât şi fiul său Laţcu vor fi lăsat stăpânirea teritorială în starea în care o găsise, mulţămindu-se să ieă ca domneşti locurile pustii, satele cari aparţinuse familiei lui Sas şi partizanilor prea compromişi ai fostului Voevod, precum şi acele atârnând de târguri. De altmintrelea puterea lor nu va fi fost încă bine aşezată în toată ţara; tot Ureche ne spune că, sub Bogdan, „fost-au Domnia ca o căpitănie“ [2]), ceeace iarăş pare foarte probabil.

Dar Iurg Coriatovici erà membru al unei familii domnitoare în a cărei ţară stăpânirea pământului nu se mai bazà pe simple drepturi ab antiquo, ci pe acte în regulă emanând din cancelaria domnească. Este deci foarte probabil că el a vrut să introducă acelaş obiceiu şi în Moldova.

Insă, din scurta lui Domnie, ni s'a păstrat un singur act, acel dat la Bârlad în ziua de 3 Iunie 1374 şi prin care hărăzeşte lui Iacşa Litavoiu, spre a răsplăti vitejia lui în lupta cu Tătarii, la Vladiţa, pe Nistru, două sate pe Zăbrăuţ al căror nume nu-l arată. [3])

Mai sunt publicate încă patru urice din veacul XIV, două dela Roman Vodă, date, unul la 30 Martie [4]) şi celălalt la 18

---

[1]) Letopiseţe, Ed. I., p. 102.
[2]) Letopiseţe, Ed. I, p. 99.
[3]) Hasdeu în *Foiţa de Istorie şi Literatură*. Iaşi, 1860, p. 41.
[4]) Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I, p. 18.

www.dacoromanica.ro

Noemvrie [1]) 1393 şi două dela Iuga al II-lea, întâiul fără dată [2]), iar al doilea din 28 Noemvrie 1399 [3]). Toate au de obiect o hărăzire de sate pentru răsplata slujbelor făcute de către donatar Domnului donator.

Pe lângă aceste patru acte, s'au mai dat şi altele anterioare Domniei lui Alexandru cel Bun. Dintr'un document din 7 Ianuarie 1407, emanând dela Mitropolitul Iosif al Moldovei, al cărui original se păstrează la Arhiva Statului, reiesă că Petru Muşat a hărăzit mănăstirii Neamţului două sate şi o vie [4]).

Am văzut şi vre-o trei copii de pe acte din Domnia lui Ştefan I, dar cari nu prezintă destule garanţii de autenticitate spre a puteà pune temeiu pe ele.

Uricele relative la stăpâniri teritoriale devin număroase dela urcarea în scaun a lui Alexandru cel Bun înainte.

Este foarte probabil că acele date de predecesorii lui Muşăteşti au fost foarte puţine, căci dacă ar fi fost mai multe am găsi menţiuni despre ele în întăririle lui Alexandru cel Bun, cum găsim menţiuni despre daniile şi întăririle acestuia în uricele succesorilor săi.

§ 2. **Intărirea erà regula, dania erà excepţia.**

Dar, dacă uricile anterioare anului 1400 cari ni s'au păstrat sunt poate [5]) toate relative la *danii*, mulţimea acelor posterioare

---

[1]) D. Onciul în *Revista pentru Istorie, archeologie şi filologie*, VII, 367.

[2]) M. Kogălniceanu, *Archiva Românească*, I, p. 17.

[3]) A. Xenopol în *Revista p. Istorie, archeologie şi filologie*, IV, 714.

[4]) Iosif Mitropolit Moldovei, *cu voia fiului Vlădiciei sale*, Alexandru Vv., hotăreşte mănăstirii Vlădiciei sale dela Neamţu să fie în nedespărţită unire cu acea dela Bistriţa şi însărcinează pe boerul Petru Urechea să predeà toate lucrurile sfinte a acelor mănăstiri în mânile lui Dometian, Egumenul de Neamţu, şi încă şi lucrurile afară din mănăstire, anume: *2 sate mănăstireşti la gura Neamţului, amândouă hărăzite de sfânt răposatul stăpân Petru Vodă* şi 2 mori si 2 vii, din cari 1 *dată de Petru Vv.* (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I, p. 140).

[5]) Bănuesc că, mai cu samă două din ele, acel dat de Roman la 18 Noemvrie 1393 celor cinci fii ai lui Dragomir cel Alb şi acel fără dată dat de Iuga al II-lea lui Braie şi frăţine-său Petru, nu sunt acte de danie ci de întărire a unor stăpâniri ce fusese, una a lui Dragomir cel Alb şi cealaltă a tatălui lui Braie şi Petrea.

www.dacoromanica.ro

se referă la *întăriri* de sate şi de hotare. Uricele privitoare la sate, mai ales în vremea lui Alexandru cel Bun, au toate încă forma unor danii, dar dacă le cetim cu atenţiune vedem că ele în realitate sunt nişte întăriri.

Să cităm câte-va exemple:

Prin uricul din 28 Ianuarie 1409, se zice că Domnul hărăzeşte (жаловали) şi dă (дали), din osăbită a sa milă, în a sa ţară a Moldovei, mai multe sate lui Jurgea Ungureanul. Dar dacă cetim cu băgare de samă vedem că acele sate dăruite de Domn sunt *ocinele* (отнинь) (patrimoniul) lui Jurjea Ungureanul. Avem deci aface aici, nu cu o danie, ci cu un act de întărire. Aproape totalitatea uricelor lui Alexandru cel Bun şi ale Domnilor următori sunt asemenea relative la întăriri. Şi lucrul se explică uşor.

Domnul erà judecătorul suprem, puterea lui crescuse mult dela descălecare până la Alexandru cel Bun. Inaintea lui veniau toate litigiile relative la stăpâniri teritoriale, el dădeà cărţile de judecată hotărînd pricinile. Erà deci firesc ca supuşii lui să privească pergamentul de întărire, cu marea pecete de ceară atârnată de el, ca cea mai bună apărare împotriva poftelor nedrepte ale rudelor, ale megieşilor, ale duşmanilor.

Cu încetul, în cursul vremii, rămaseră puţini stăpâni de sat cari să nu fi venit să-şi ieà uric dela cancelaria domnească în schimbul taxei hotărîte pentru eliberarea uricului. Iar actului i se dădea la început forma de danie căci se pare că această formulă aveà mai multă tărie.

(Precum vom constată în curând mai erà încă un temeiu puternic care făceà pe stăpânii de sate să alerge după urice domneşti de întăritură).

Apoi, mai pe urmă, acei cari bănuiau că din partea vreunui duşman s'ar puteà ivi pretenţiuni drepte sau nedrepte asupra ocinilor lor, iar Domnul erà altul decât acel care dăduse actul de întărire, se grăbiau să apuce înainte şi să capete o nouă întărire care li încheiaşluià liniştita stăpânire în vremea acelei Domnii. Vedem asemenea întărîri, pentru aceleaşi stăpâniri, date succesiv de un şir întreg de Domni.

Precum am arătat mai sus, uricele de întăritură se confund prea adesea cu acele de danie din pricină că, mai ales la cele

www.dacoromanica.ro

mai vechi, formula este identică în ambele cazuri. Domnul dă (дали) cutărui satul cutare pentru a recunoaşte slujbele lui. In cazul lui Jurjea Ungureanul citat mai sus, deosebirea reiesă din faptul că Domnul dă şi întăreşte donatarului ocinile (отнины) sale, adică patrimoniul său. Dar sunt unele urice, mai ales din vremea de înaintea lui Ştefan cel Mare, în cari lipseşte această indicaţie şi atunci actul trebue cercetat cu cea mai mare băgare de samă spre a descoperi un indiciu care să ne dumerească dacă avem aface cu o danie sau cu o întărire. In multe urice de asemenea natură găsim după numele satului dăruit menţiunea „unde este casa sau curtea lui" care ni permite să conchidem că avem aface cu o întărire [1]). Dar sunt şi alte indicii înlesnind acelui care ceteşte actele cu atenţiune facerea deosebirii [2]).

[1]) Aceleaşi moşii ale lui Jurjea Ungureanul ni dau un exemplu care ni arată cât de uşor se poate luà o întărire drept o danie:

1447 Septemvrie 3. Petru Vv. hărăzeşte panului Ulea, pentru credincioasele sale slujbe, satele anume: la Covurluiu jumătate de sat, din Ungureni la Nevira, şi jumătate din moară şi Sperleştii la Turluiu şi Sproneştii mai jos de Sperleşti şi Neghişeştii în dreptul Sperleştilor şi Boşotenii la Tazlău şi siliştea lui Petrilă şi Tiseştii la Trotuş şi Budeştii, să-i fie uric lui şi fratelui său Iuga, cu tot venitul şi tot hotarul pe unde au umblat din veci. (Acad. Rom., Peceţi, 103).

La prima vedere s'ar părea că avem aface cu o danie: în realitate este fără îndoială vorbă de o întărire. In nota precedentă am rezumat uricul lui Alexandru cel Bun din 28 Ianuarie 1409, prin care întăreşte lui Jurjea Ungureanul parte din satele ce le vedem hărăzite de Petru Aron, la 1447, lui Ulea şi fratelui acestuia Iuga. Dar Academia Română posedă un document din 1432 Iunie 29, prin care Ilie Vv. întăreşte dania făcută de Jurjea Ungureanul nepoţilor lui de soră, Ulea şi fratelui său Iuzea, două sate la Turluiu, anume Sproneştii şi Neghişeştii, iar după moartea lui jumătate din satul unde este casa lor, pe Nevira. (Acad. Rom., Peceţi, 5) Faptul că uricul lui Petru Aron este o întărire şi nu o danie este deci stabilit mai presus de orice îndoială, dar dacă n'am fi avut la îndemână uricele dela 28 Ianuarie 1409 şi dela 29 Iunie 1432, nu este mai puţin adevărat că am fi fost justificaţi să conchidem că probabilităţile sunt pentru o danie. In cazurile îndoelnice vom riscà totdeauna mai puţin să greşim conchizând la întărire decât la danie.

[2]) 1428, Aprilie 15. Alexandru cel Bun hărăzeşte lui Vâlcu, fiul lui popa Zaharia, un sat pe Călugăra, *unde-i este casa.* (*Uricar*, XVIII, p. 1).

1429 (luna şi ziua neligibile). Alexandru Voevod dăruieşte boerului său Dan Uncliate satul cu numele de Polova, *unde este casa lui.* (Acad.Rom., V, 96).

www.dacoromanica.ro

Voiu mai cită ca exemplu uricul lui Alexandru cel Bun, din 29 Iunie 1400, cel mai vechiu ce ne este păstrat dela acel Domn.

Deşi Domnul, printr'acel act, *dă* lui Stroe şi fratelui său Ivan două sate pe Tazlău, totuş, cetind pergamentul cu băgare de samă, vedem că el în realitate este o hotărîre domnească

1432, Noemvrie 6. Ilie Vv., dărueşte lui Mihail Crăstiănescul jumătate din Crăstiăneşti, *partea lui*, cu hotarele vechi. (Acad. Rom., V, 95).

1448, Iulie 21. Petru Vv. hărăzeşte lui Ivan Porcul *ocinile sale, unde este curtea lui*, la pârâul Negru, şi Sârbii şi Arămeştii şi (ilisibil) şi Stiuleştii şi Tiuleştii şi Câmpul Morii unde a fost Andreico şi Cuciulăteştii şi Brajoreanii şi altele. (Acad. Rom., Peceţi 7).

1436, August 24. Ilie şi Ştefan Vv. hărăzesc lui Oană Portarul, pentru credincioasele sale slujbe, la Vasluiu : satele Brudureştii *unde este casa lui*, siliştea Fundul şi unde este Ilieş, amândouă judeciile şi Retezeştii, şi la fundul Bârlăzelului, Cozianii şi, la Prut, Iacobeştii şi Barboşii şi siliştea Toleştii cu iazurile şi *via lui la Fundul*. (Acad. Rom., Peceţi 3).

1429, Maiu 27. Alexandru Vv. hărăzeşte boerului Ivan Cupcici satul Cupca *unde este casa lui* şi, pe Prut, satul Negouţii. (Ulianitzki, *Op. cit.*, p. 32).

1434, Aprilie 24. Ştefan Vv. hărăzeşte popei lui Iuga, între altele, şi satul Buciumenii *unde este casa lui*. (Ulianitzki, *Op. cit.*, p. 42).

1446, Ianuarie 26. Ştefan Vv. hărăzeşte lui Ostapco Ogorilcu un sat, patrimoniul (отнинѹ) lui, pe Răut, unde *au fost casa lui*. (Ulianitzki, *Op. cit.* p. 68).

De întărire este fără îndoială uricul citat mai sus, dat de Alexandru cel Bun, la 2 August 1410, lui Toader Pitic, trei sate: un sат la Cobâle *unde este casa lui* (гдѣ мѣ ѥст домъ), al doilea sat la gura Jeravcăi (Jeravăţ) unde au fost Lie şi Ţigăneştii cneji şi al treilea sat *unde este cealaltă casă a lui* (гдѣ мѣ ѥст дрѣгы домъ) unde este Tamaş şi Ivan cneji. Vederat că aceste trei sate erau stăpânite de mult de Pitic care aveă şi case în două din ele.

Asemenea de întărire şi nu de danie este uricul dat de Alexandru cel Bun lui Crăciun Belcescu, la 20 Decemvrie 1413, de oarece vedem într'însul că în unul din cele două sate hărăzite, în acel de pe pârâul (Valea) Alb, eră *casa lui Crăciun*. (Acad. Rom., C, 1).

Tot o întărire şi nu o danie cuprinde cunoscutul uric al lui Alexandru cel Bun din 22 Septemvrie 1410, publicat întâiu de d-l Hasdeu în *Archiva istorică* (I II, 12) şi acuma, în urmă, de d-l Ghibănescu în *Surete şi Ispoade* (p. 1).

Prin acel uric, Alexandru Vv. au dat (дадѫ) lui Şoldan Petru şi femeei sale, fata panului Julea şi copiilor lor şi *fratelui său Miclouş* (Ne-

www.dacoromanica.ro

care pune capăt pretenţiunilor reciproce ale celor doi fraţi pe satele Poiana şi Grăta. Ea confirmă numai lui Stroe satul Poiana pe când lasă Grăta amânduror fraţilor de o potrivă. Se vede că numiţii nu erau fraţi buni şi că numai satul Grăta erà sub stăpânirea tatălui, respectiv mamei comune.

culai) satul Tămărtăşăuţii pe Şomuz. Apoi au mai dat *lui (Şoldan Petrea) şi femeei lui şi copiilor lor* un sat la Movila Găunoasă, *în care Miclăuş să nu aibă parte.* Iar Domnul a luat din satul Tămărtăşăuţii cinci *dvoruri* de Tătari pe cari le-a dat mânăstirii Pobrata.

Impărtăşesc cu totul părerea d-lui Ghibănescu care crede că (Şoldan) Miclouş, fratele lui Şoldan Petru şi co-stăpân cu dânsul pe satul Tămărtăşăuţii, aveà pretenţiuni şi pe satul dela Movila Găunoasă. Petru a obţinut dela Domn, în schimbul a 5 sălaşe de Tătari din Tămărtăşăuţi, sub forma unui uric de danie, întărirea, pentru el şi frate-său, a Tămărtăşăuţilor şi, pentru el singur, acea a satului dela Movila Găunoasă. Adaog că ei erau fără îndolală Unguri precum dovedeşte atât numele patronimic de Şoldan al lui Petru, punerea numelui său de botez după acel patronimic şi forma ungară (Miclouş în loc de Neculai) a fratelui celălalt. Tatăl lor şi Julea, socrul lui Petru, trăiau amândoi cu bună samă în vremea lui Bogdan întemeietorul.

Uricul din 1423, Martie 31, dat de Alexandru cel Bun lui Ion Popşa şi lui Moişă Filosoful pentru două sate pe Rebricea, este fără îndoială un uric de întărire. Uricul zice că Ion (вана diminutiv din Іоана). Popşa i-a slujit cu dreptate şi credinţă (слѫжилъ нам правою и вирною), ceea ce Domnul văzând, i-au hărăzit lui, din osebita sa milă şi i-au dat lui (жаловалн немъ емѹ и дали есмы), în a sa ţară a Moldovei, un sat pe Rebricea, anume Sârbii şi alt sat mai jos, *satul lui Moişă Filosoful*, ca să-i fie uric, cu tot venitul, lui şi fratelui său Moişă Filosoful şi urmaşilor. Vederat că avem a face cu întărirea acestor două sate către cei doi fraţi cari le moştenise dela părinţi. Să se observe că ele rămân chiar indivize între ei. (*Ibid.*, p. 21).

Tot o întărire şi nu o danie este cuprinsă în uricul din 16 Fevruarie 1424, dat de Alexandru cel Bun lui Popa Iuga şi fratelui său, Nan, pentru satul Buciumenii de lângă Baia. (*Ibid.*, p. 14). Intr'adevăr uricul zice că Popa Iuga a slujit Domnului „cu credinţă" (вѣрно), şi Domnul văzând acele drepte şi credincioase slujbe, „i-au hărăzit lui din osebita sa milă (жаловалн етмы его wсобною нашею мл0стію) şi i-au dat (дали) în Ţara lui a Moldovei..." satul Buciumenii ca să-i fie uric *„lui şi fratelui său Nan* şi copiilor lui şi nepoţilor *lor* şi *strănepoţilor lor* etc...." Introducerea lui Nan care nu se vede să fi făcut slujbe Domnului în dania acestui sat, dovedeşte că şi această danie este în realitate o întărire a fraţilor Popa Iuga şi Nan asupra satului ce-l moştenise dela părinţi. Uricele în care găsim menţiunea că în satul dăruit se află casa donatarului sunt foarte numeroase.

www.dacoromanica.ro

Se poate stabili ca principiu, în cât privește uricele lui Alexandru cel Bun și ale succesorilor lui, că ele ca regulă conțin o întărire și se referă numai prin excepțiune la vr'o danie. Dela Ștefan cel Mare încoace deosebirea între uricele de danie și acele de întărire se face cu înlesnire.

§ 3. **Despre deosebitele feliuri și forme de urice.**

Toate locurile fără de stăpân, adică fără județ ereditar, fură, dela începutul Domniei, privite ca locuri domnești.

Aceste locuri domnești se pot împărți în următoarele patru categorii:

a) hotarele târgurilor,

b) satele ascultătoare de hotarele târgurilor și ocârmuite de juzi,

c) branițtele (rezervele) domnești și

d) celelalte locuri pustii [1]).

---

[1]) *a)* 1401, Octomvrie 31. Alexandru cel Bun dăruiește mănăstirii Moldovița 2 mori *în hotarul târgului Baia*, una în capătul de sus, cealaltă în capătul de jos al târgului și patru case de Tătari, *tot în târgul Baia*, scutindu-i de orice slujbă domnească. (Wickenhauser, *Die Urkunden des Klosters Moldowiza*, p. 55).

1448, Aprilie 23. Petru Aaron dăruiește lui Mihail Logofătul *locul de moară din târgul Baia unde au fost vechile mori domnești* a părintelui său (Alexandru cel Bun) și a fraților săi (Ilieș și Ștefan) ca să-și facă moară pe acel loc. (Ulianitzki, *Materialii*, etc., p. 71).

1453, Fevruarie 23. Alexandru Vv. dă Fevroniei, starițtei mănăstirii lui Iațco, care este mai jos de Suceava, volnicie să înființeze un sat *pe hotarul mănăstirii, volnici fiind oamenii acelui sat să are, să samene și să cosască pe țarina târgului Suceava întocmai ca târgoveții.* (Academia Română, XL, 3).

1488, Aprilie 3. Ștefan cel Mare dăruiește mănăstirii Putna *morile domnești din târgul Siretiului.* (Ulianitzki, *Op. cit.*, p. 117).

b) 1490, Octomvrie 15. Ștefan cel Mare cumpără dela diferiți 16 sate pe cari plătește 1490 zloți tătărești, apoi zice: „am întors și am supus *și am lipit toate aceste sate și siliști mai sus numite către târgul nostru Vasluiul, să fie de ocol și să fie Domniei Mele uric cu tot venitul și fiilor Domniei mele și nepoților, strănepoților și prestrănepoților și tot neamului Domniei mele*, nestrămutat nici odinioară în veci. (Arhiva Statului, Iași, Dosar No. 599, fila 80. Trsp. 1714, op. 1946).

www.dacoromanica.ro

In satele domneşti, Domnul erà privit ca stăpânul satului: el numià un jude sau vataman care îl reprezentà.

Toate daniile, atât către particulari cât şi către mănăstiri sunt făcute din aceste patru categorii de locuri. Numai prin excepţiune vedem pe Domni hărăzind câte odată sate confiscate dela un al treilea pentru vre-o pricină bine determinată,

---

1532, Martie 13. Ştefan Vv. întăreşte lui Crăciun un sat *din satele domneşti*, anume Conţeştii la Suceava. (Acad. Rom., p. 31).

1561, Septemvrie 11. Ioan Vv. dăruieşte luî Vartic o silişte, anume Andrecăuţii la Hotin, *ce a fost ascultătoare de ocolul Bogovei.* (Acad. Rom., XL, 5).

1586, Fevruarie 22. Petru Vv. dăruieşte lui Andronic Ciolpan şi fratelui său Roman Pleşcă satul Balomireştii, ce *a fost drept domnesc de ocolul Romanului.* (Acad. Rom., Mss. No. 13).

1587, Decemvrie 20. Petru Vv. dăruieşte mănăstirii Moldoviţa satul Onţeştii, *fost domnesc de ocolul Botoşănilor.* (*Uricar,* XVIII, p. 214).

1591, Aprilie 30. Petru Vv. dăruieşte lui Stamati Stolnicul satul Broştenii dela Dorohoiu, *fost domnesc de ocolul Ştefăneştilor.* (*Ibid.,* XXIII, p. 30).

1632, Iulie 22. Radu Mihnea Vv. dăruieşte lui Miron Barnovschi satul Iucşanii, *fost domnesc de hotarul târgului Suceava.* (Iorga, *Studii şi Documente,* XI, p. 49).

1632, Aprilie 19. Alexandru Ilieş scrie Uriadnicului, Şoltuzului şi pârgarilor de Piatra să lase în pace satele Avereştii, Jirovul şi Nicoreştii *care altă dată fusese de ocol târgului Piatra* şi acum sunt hărăzite mănăstirii lui Aron Vodă. (Acad. Rom., LXXVII, 53).

c) 1453, Ianuarie 26. Alexandru Vv. hărăzeşte mănăstirii Pobrata, între altele, o prisacă în *Braniştea domnească* dela Bohotin, *o pustietate* pe apa Neamţului, şi *altă pustietate* la pârâul cel din lac, pe valea Uhritoaei, descriindu-le hotarele. (B. P. Hasdeu, *Arhiva Istorică,* I, p. 102).

d) 1425, Maiu 12. Alexandru cel Bun hărăzeşte luî Stroici, între altele, *două locuri din pustiu;* unul pe Drenovăţ şi altul pe Cerlenoiu (Acad. Rom., Peceţi, 144).

1436, Iunie 13. Ilie şi Ştefan Vv. hărăzesc lui Mihail Stângaciul, între altele, *două locuri din pustiu,* iar *hotarele fiecăruia din ele să fie cât va puteà aşezà patru sate.* (Acad. Rom., XL, 2).

1439, Aprilie 3. Ilie şi Ştefan Vv. hărăzesc lui Stanciul, între altele, *siliştile* Bărsumenii şi Dumitrenii pe Jijia. (Acad. Rom., XVII, 227).

1455, Maiu 12. Alexandru Vv. hărăzeşte mănăstirii Neamţului o moară şi *1 bucată de pământ* peste Topliţa, mai jos de Neamţul. (Acad Rom., XXXIII, 87).

1488, Aprilie 5. Ştefan cel Mare hărăzeşte lui Duma Pârcălabul un sat din satele Domnului, unde a fost Fete, pe Bogdana, şi o *silişte*

www.dacoromanica.ro

totdeauna specificată în actul de danie şi care aproape excluziv de orice alta este înaltă trădare (хитлъньство)[1]).

Domneşti mai deveniau şi satele ai căror stăpâni muriau fără a lăsă moştenitori[2]).

---

unde a fost Oană, în acelaş hotar. (*Arhiva Societăţii Ştiinţifice şi Literare din Iaşi*, I, p. 375).

1502, Septemvrie 13. Ştefan cel Mare hărăzeşte lui Buda şi lui Grozea *un loc pustiu* mai jos de gura părăului Căpătăroasă, ca să întemeieze sat. (Acad. Rom., XL, 15).

7026 (1518), Aprilie 26. Ştefan Vv. cel Tânăr întăreşte lui Toader, Pârcălabul Romanului, dania părintelui său, Bogdan Vv., *trei locuri de pustiu*. unul pe Bâc, al doilea pe Cahova şi al treilea la capătul Belioaei, *iar hotarul acelor trei pustiuri să fie după cum pot cuprinde 3 sate, fieştecare cu hotarul său.* (Acad. Rom., XV, 166).

[1]) 1434, Octomvrie 18. Ilie Vv. hărăzeşte lui Stan Babici satul Sobraneţul la ţinutul Teţinei (Cernăuţi) şi satul Vascăuţii a lui Mişea pe care Mişea *l-a pierdut din cauza trădării* (оу хитлъньствн) şi satul Budinţii a lui Mihail Coşcievici *care asemene l-a pierdut din cauza trădării.* (Ulianitzki, *Op. cit.*, p. 47).

1493, Martie 15. Ştefan cel Mare hărăzeşte lui Petrică Comisul satul Onicianii, la Fântâna Şomuzului, ce-l cumpărase Avram Visternicul dela Jurjea Onicianul şi alţii, dar care *l-a pierdut pentru trădare, fugind în Litvania.* (Acad. Rom , Peceţi, 147).

1536, Martie 24. Petru Vv. dă un uric relativ la satele Jolcăşanii, Teofilanii şi Greceanii *luate de Ştefan Vv. (cel Tânăr) dela Luca Arbure pentru trădare.* (Iorga, *Op. cit.*, V, 212).

1548 (fără altă dată). Petru Vv. hărăzeşte mănăstirii dela Voroneţ satul Baliţa, pe Başeu, la ţinutul Dorohoiului, care a fost a lui Săminicianul Paharnicul şi *l-au pierdut pentru că s'au sculat cu nişte tâlhari asupra lui Ştefan Vv. (cel Tânăr).* (Acad. Rom., Peceţi, 37).

1621, Dechemvrie 18. Ştefan Tomşa hărăzeşte lui Vasile Roşca Medelnicerul satul Berbeştii, la Cârligătura, care fusese a lui Balica Hatmanul şi *l-a pierdut când s'a sculat cu o mulţime de Leşi şi de Cazaci asupra Domnului său Constantin Vv. (Movilă)* şi asupra ţării. (Acad. Rom., VII, 175). Se ştie că întreaga avere a lui Balica fusese luată după moartea lui de Ştefan Tomşa şi împărţită pe la boeri şi mănăstiri.

1685—1693. Constantin Cantemir Vv. hărăzeşte lui Teodosie Dubău Vel Logofăt şi (Ion) Balş Vel Vornic satele Horodiştea şi Marcăuţii dela ţinutul Hotinului, fiindcă stăpânii lor n'au vrut „să stea la ocinile părţilor lor şi să-şi tragă greul ţării cum şi alţii ... ci au fugit la Ocraina în Ţara Căzăcească". (Acad. Rom., XXII, 140).

[2]) 1528, Martie 19. Petru Vv. hărăzeşte lui Grozav, Pârcălabul Cetăţii Nouă, pentru credincioasele sale slujbe, o sileşte pe Polonici, anume Şen-

www.dacoromanica.ro

Numărul satelor domneşti nu pare să fi fost foarte mare dela început. Aceasta reiesă din faptul că vedem chiar în secolul XV, Domnii cumpărând sate pe bani gata spre a le dărui particularilor, mănăstirilor sau târgurilor. Dacă numărul satelor domneşti ar fi fost mare, de vreme ce numărul daniilor a fost mic, rezerva ar fi rămas mare şi Domnul, având belşug de sate la dispoziţia lui, n'ar fi cheltuit un numerar care era foarte rar şi preţios pe acea vreme pentru a cumpără altele de-ale particularilor [1]).

Uricele domneşti relative la stăpâniri teritoriale nu au de object numai danii şi întăriri de sate, ele se mai dau şi pentru a întări: *a)* vânzări, *b)* împărţeli, *c)* danii sau *d)* schimburi, *e)* pentru a curma judecăţi şi chiar *f)* pentru vânzări de sate de către Domni la particulari [2]).

dreştii *care acea silişte a rămas Domnului dela Cernătoaia după moartea acesteia, negăsindu-se si neştiindu-se nici un neam al ei.* (Acad. Rom., LIX, 86).

1552, Aprilie 4. Alexandru Lăpuşneanu Vv. vinde Stolnicului Bolea satul Blăneştii pe Bârlad şi poiana Sasului pe lunca Siretiului, ce fusese a Postelnicului Hrăbar şi cari le-a moştenit Domnul, murind Hrăbar fără moştenitori. (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I, p. 125).

[1]) 1487, Septemvrie 15. Ştefan cel Mare *cumpără* pentru 912 zloţi satele Negoeştii, jumătate Goştileşti, 2 sate pe Moldova numite Poiana, Ciorsăuţii şi Botoşul pe cari le hărăzeşte Episcopiei dela Roman. Originalul la Acad. Rom., Peceţi, 136.

1487, Octomvrie 15. Ştefan cel Mare *cumpără* a doua jumătate de Goştileşti pentru 120 zloţi tătăreşti şi-i dăruieşte Episcopiei dela Roman. (Melhisedec, *op. cit,.* I, p. 133 Originalul la Acad. Rom., LXXIV, 16.

1488, Martie 12. Ştefan cel Mare *cumpără* dela Mihu Ponici şi ai săi jumătate de satul Dvorâşte pe Siret, drept 400 zloţi tătăreşti şi o dărueşte mănăstirii Moldoviţa (Acad. Rom.,. XL, 9).

1500, Dechemvrie 14. Ştefan cel Mare dărueşte mănăstirii Pobrata satele Sineştii şi Oniţcanii, *cumpărate de Domn* dela Giurgea Sinescu şi Giurgea Pameşu. (Acad. Rom., XLIII, 35).

[2]) *a)* 1439, Aprilie 3. Ilie şi Ştefan Vv., *întăreso vânzarea* făcută de Ivaşco lui Stanciu Postelnicul, jumătate de sat Plişineţ, pentru 900 zloţi tătăreşti şi mai hărăzesc lui Stanciu două silişte (Acad. Rom., XLVII, 227.

1443, August 25. Ştefan Vv., *întăreşte* călugărului Sava o vie *cumpărată* dela Andriş din Neamţu. (Acad. Rom., LI, 1).

1465, Dechemvrie 8. Ştefan cel Mare *întăreşte* lui Badea un loc pustiu *cumpărat* dela pan Tatul dela Bârzota. (Acad. Rom, XIII, 7)

www.dacoromanica.ro

Objectul daniei, al întăririi, al împărţelii sau al judecăţii erà obişnuit un sat, mai arâreori un loc de silişte, de prisacă sau un pustiu. Când Domnul hărăzeşte o silişte sau un loc de pustiu el are totdcauna grijă să adaoge că dă acea silişte sau acel pustiu pentru a-şi aşezà un sat.

Totdeauna se vorbeşte de hotarele locului dăruit, adesea ele se descriu în chip mai mult sau mai puţin amănunţit. In

---

1479, Septemvrie 15. Ştefan cel Mare *întăreşte* lui Dima Cluceriul *cumpărăturile* jupânesei sale Nasta, mai multe sate. (Acad. Rom., XLVII, 119).

1482, Septemvrie. Ştefan cel Mare *întăreşte vânzarea* făcută de Neaga, fiica lui Mihaiu Şoprea, a jumătate din satul Şopârlenii, drept 80 zloţi tătăreşti, lui Ignat şi fratelui său Ion Tintiul, precum şi *vânzarea* făcută aceloraşi, de către Vâlcu Bârlădeanu, a unui loc de prisacă din sus de Hlăpeşti. (Acad Rom., Peceţi, 9).

b) 1495, Ianuar 17. Ştefan cel Mare *întăreşte împărţeala* părţii de Năneşti a lui Toader Nănescu între răstrănepoţii acestuia. (Acad. Rom., Peceţi, 119).

1495, Ianuar 22. Ştefan cel Mare *întăreşte împărţeala* făcută de Toader Iucaş, cu surorile şi verii lui, a satului Laslăoanii pe Cracău şi a altor bunuri, (Acad. Rom., XL, 12).

1521, Iunie 3. Ştefan Vv. (cel Tânăr) *întăreşte împărţeala* făcută de Avâr, cu surorile şi rudele sale, toţi nepoţi Neagului, a satului Rotompăneştii pe Bogdana, care sat s'au împărţit în trei părţi. (Acad. Rom., LXVIII, 130).

1581, Maiu 11. Iancu Vv. (Sasul) *întăreşte împărţeala* făcută de Marica şi Ilisafta, fratele lor Ionaşco şi sora lor Asafia, copii Maricăi, cumnata lor Ana şi fratele acesteia Eremia Barbovschi, nepoţi lui Ion Voruntar şi a Sofiicăi, strănepoţi lui Serbica şi a Olenii, ocinile lor, din uricele moşilor şi strămoşilor lor: satele Prisăcanii, Vasiliuţii, Prăjănii, Cudreniţii, Vorontăreştii, Colbanii şi altele. (Acad. Rom., LIX, 88).

c) 1449, Maiu 26. Alexandu Vv. *întăreşte stăpânirea* mănăstirii Moldoviţa peste satul Posada, pe Moldova, *ce-i este dăruit* de Ion Pântece. (Acad. Rom., LXVII, 118).

1472, Iunie 5. Ştefan cel Mare *întăreşte* lui Roman Spătarul o moşie *ce-i erà dăruită* de o mătuşă a sa. (Acad. Rom., Peceţi, 127).

d) 1468, Martie 1. Ştefan cel Mare *întăreşte stăpânirea* lui Duma Clucerul peste jumătatea satului Brudureştii, ce o are *luată în schimb* dela frate-său şi dela nepoţii săi, pentru satul Grozăveşti. (Acad. Rom., XL, 4).

1567, Aprilie 29. Alexandru Vv. (Lăpuşneanul) *întăreşte schimbul* făcut între Silion şi fraţii săi Stan şi Toader, fiii lui Borciu, nepoţii lui Danciu Pardoş, cu Manea Visternicul, dând cei dintâi a treia parte din satul Moineşti, ce'l avuse Pardoş din uric de danie dela Ilieş şi Ştefan

www.dacoromanica.ro

cele mai multe urice relative la sate dania sau întărirea se face: pe acel sat cu toate hotarele lui, din toate părţile, pe unde din veci s'a locuit (ѡѣда из кѣка ѡживаи).

Iar când este vorba de hotarul unei silişti sau al unui loc de pustiu, pe care urmează a se înfiinţă un sat, vedem că se zice obişnuit *ca hotarul să fie din toate părţile cât va puteà locui un sat*[1]). Acelaş lucru şi pentru hotarele unui loc de prisacă.

Vv, şi *luând in schimb* dela Manea a treia parte din Bodeşti, partea din jos. (Acad. Rom., XXXII, 1).

e) 1474, August 26. Ştefan cel Mare *judecă* pricina dintre Ivan, fiul lui Vasco din Horodnic şi fraţii săi cu Maruşca, cneaghina lui Andrei Şerbici, fata lui Ion Cupcici şi cu nepotul ei, Mihnea, fiul lui Grozin Cupcici, pentru moştenirea lui Ion Cupcici, dând pe reclamanţi rămaşi, şi întăreşte Măruşcăi şi lui Mihnea toate satele lui Ion Cupcici, (Ulianitzki, *Op. cit.*, p. 109).

1580, Septemvrie 21. Iancu Vv. (Sasul) *judecă* pricina dintre Gavril din Străoani cu Griga şi Absa pentru o jumătate de silişte la fundul Ciuhrei, Durniţii, ce se numeşte acuma Berbica şi dă pe Gavril rămas. (Acad. Rom., XL, 54).

1581, Septemvrie 14. Iancu Vv. (Sasul) *judecă* pricina dintre Toader Ponici, nepot Sturdzei fost mare Postelnic sub Ştefan Lăcustă, cu ai săi, cu mănăstirea Moldoviţa, pentru părţile lor din satul Răciuleanii şi după cercetarea făcută de Marele Vătav de Suceava, Ghidion, cu Şoltuzul şi bătrânii din Baia, dă mănăstirea rămasă, (Acad. Rom., LXVIII, 131).

f) 1546, Iunie 18. Petru Vv. întăreşte vânzarea făcută de Bocica, fata lui Nicu Ţopa, a dreptei sale ocini, *din uric de cumpărătură a lui Nicu Ţopa dela Ştefan cel Mare*, din jumătate de loc din pustiu, la Chigheciu, anume Pietrişul, partea din jos, ce l'a vândut lui Coman şi fratelui său Jurjea şi surorii lor Chilia, drept 180 zloţi tătăreşti, (Acad. Rom., Peceţi 39).

[1]) Pe lângă uricele citate in nota [1]) *d)* de mai sus, voiu mai menţionà ca exemple şi cele următoare:

1434, Aprilie 24. Ştefan Vv. întăreşte lui popa Iuga, printre altele, un pustiu pe Başău şi siliştea Oţelova. Şi *hotarul siliştei şi a pustiului să fie cât vor putea locui două sate. (Uricar*, XVIII, p. 4).

1455, August 29. Petru Vv. hărăzeşte lui Duma Micaci un loc din pustiu pe părăul Coziei, la Branişte, la Bohotin, *ca să-şi întemeieze un sat* la părăul Coziei. Iar *hotarul* acelui loc din pustiu *să fie din toate părţile cât va trebui ca să poată trăi un sat* şi din arătură şi din fâneţe. (Analele Acad. Rom., I, XXVIII, *Cronica Bohotinului*, p. 45).

1502. Septemvrie 13. Ştefan cel Mare hărăzeşte lui Buda şi lui Grozea un loc din pustiu pe Sărata, mai jos de gura părăului Căpăţi-

www.dacoromanica.ro

Dania sau întărirea afară de o singură excepţiune mic cunoscută[1]) se face totdeauna pentru vecie. Formula este aproape invariabilă: „dăm şi întărim lui şi copiilor lui şi nepoţilor lui şi strănepoţilor lui şi răstrănepoţilor lui şi împrăştieţilor lui şi întregului neam al lui, care i va fi mai aproape, nerăşuit în veci“ (дали и потвердили его и дѣтемъ его и оуноучатомъ его и прѣоуноучатомъ его и прѣшоуратомъ его и вьсемоу роду его на ивлижнемоу непорошено николиже на вѣкы).

Lucrul ast-fel dăruit sau întărit, ca şi satul moştenit dela moşi şi strămoşi fără ca să se vază intervenirea vre-unui uric anterior, este desemnat în acte prin cuvintele *patrimoniu* (отнина) şi *moşie* (дѣдина)[2]).

---

noasa, ca să-şi facă sat, iar *hotarul acelui loc să fie din toate părţile cât va putea locui un sat.* (Acad. Rom. XL, 15).

1531, Martie 19. Petru Vv. hărăzeşte lui Lazu, lui Gliga şi lui Neagu un loc de pustiu pe Ceretioaea, la gura Scumpii, ca să-şi facă sat, *iar hotarul să fie din toate părţile cât va putea locui un sat.* (Acad. Rom., Peceţi 28).

1535, Martie 9 Petru Vv. întăreşte vânzările făcute Logofătului celui mare de către fiicele Marfinei, a două seliştі, dintre care una pe Răut, *al cărui hotar să fie cât loc va putea cuprinde un sat.* (Acad. Rom., Peceţi, 30).

1535. Martie 22. Petru (Rareş) Vv. hărăzeşte lui Toma Pârcălabul de Ciobărciu, pentru credincioasele lui slujbe, un loc pustiu pe Botna, între Dobra şi Oale, unde este marele Chişinău, ca să-şi aşeze acolo un sat, *iar hotarul să fie cât va ajunge pentru aşezarea unui sat.* (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I, 1. p. 83).

1589, Ianuarie 3. Petru (Schiopul) Vv. hărăzeşte lui Şeptelici Armăşel o silişte în pustiu la fântâna Capleana, în ţinutul Sorocii, ca să-şi facă sat, iar hotarul să fie *cât va trebui ca să vie la rând cu hotarul altor sate de prin prejur* (Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi Zapise*, I, 1. p. 178).

[1]) 1437, Fevruarie 24. Ilie Vv. şi Ştefan Vv. hărăzesc lui Ştefu Jumatatevici satele Văscăuţii, Muşinetul, Dragoşanii. Bătăcauţii şi Maneuţii, iar acesta lui Ştefu şi Mândru *pe viaţă* (животіе). Văscăuţii fusese a cumnatei lui Ilie Vv., Maruşa, care l-a pierdut pentru trădare (хитлъство) când a fugit în Rusia (Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetzu. Putna*, p. 151).

[2]) Faptul întăririi acelueaş sat asupra aceleaşi persoane sau asupra moştenitorilor ei, adesea la fiecare schimbare de Domnie, s'a interpretat ca o dovadă că stăpânirile oferite prin uricile de danie sau de întărire erau revocabile.

Mi se pare că numai formula de danie sau de întărire reprodusă

www.dacoromanica.ro

Acel căruiea i se hărăzià sau i se întăriă, căpătà dreptul să-l vândă în întregime sau în parte, să-l împartă sau să-l dăruiască oricui îi veniă la socoteală. Dania, vânzarea sau împărţala se întăriă de Domn, dar această întărire nu mi se pare să fi fost obligatorie şi să fi constituit o îndatorire de a obţine consimţimântul său pentru ca actul să fie valabil, ci erà pur şi simplu un act de înregistrare şi o măsură de precauţiune pentru a face vânzarea, dania sau împărţala mai solemnă, mai cu tărie, cum am zice astăzi: *autentică*.

Nu cunosc nici-un caz de revocare a unei dănii domneşti, confiscările precum am observat mai sus se făceau numai pentru motive bine specificate: înaltă trădare, datorie cătră Domnie sau crimă.

Fetele moşteniau de o potrivă cu fraţii lor, precum dovedesc nenumărate acte de împărţire. Întăriri de sate date de Alexandru cel Bun şi de urmaşii lui unor femei sunt destule. atât pentru progenitura bărbătească cât şi pentru aceà femeiască

§ 4. Domnii hărăziau sau întăriau nu proprietatea ci judecia.

Naşte acum întrebarea:

Dania sau întărirea unui sat, a unei silişti sau a unui loc de pustiu, făcută prin uric domnesc, cu drept de moştenire,

---

mai sus, ajunge pentru a nimici această părere. Nu se poate concepe o formulă care să exprime în chip mai clar că drepturile conferite prin uricul în care acea formulă se află sunt date pe vecie. Aceste întăriri repetate, ce le întâlnim atât de adesea, sunt fără îndoială datorite stării de arbitrar care a domnit la noi aproape totdeauna şi nesiguranţii pricinuită prin faptul că, la fiecare schimbare de Domnie, judecăţi închise sub Domnul precedent puteau să înceapă din nou. Dacă vom ţineà samă de partea ce trebuià s'o aibă în acele judecăţi arbitrarul şi părtinirea, precum şi pornirea neamului nostru spre judecăţi, vom puteà lesne să ne dăm socoteală de preţul ce'l aveà întărirea căpătată dela noul Domn. Această întărire nu erà de mai puţin preţ pentru acei cari presupuneau că sunt ameninţaţi de vro revendicare, decât de acei care se temeau de vro pârâ care ar fi putut trage după sine confiscarea averii lor pentru o *hiclenie* închipuită sau adevărată.

www.dacoromanica.ro

a donatarului, constituiă ea oare pentru acel donatar sau pentru urmaşii lui o proprietate?

Răspund că da, dania sau intărirea făcută prin uric domnesc constituiă fără indoială o proprietate veşnică, transmisibilă tuturor moştenitorilor donatarului, atât parte femeiască cât parte bărbătească, având donatarul dreptul s'o vândă sau s'o dăruiască in total sau in parte, putând urmaşii lui s'o împartă, să dăruiască sau să vândă părţile lor.

Dar această proprietate erà departe de a fi un *alod* sau un *dominium* in inţelesul dat acestui de pe urmă cuvânt de dreptul roman. Erà mai puţin decât un alod, căci acel hotar erà grevat de dreptul de folosinţă al oamenilor cari *locuiau* pe dânsul. Erà mai mult decât un *alod,* căci de aceà stăpânire erà legată *judecia* satului aflat pe acel pământ, *judecie* care alcătuià tocmai obiectul de căpetenie al stăpânirii intărite sau hărăzite. Să ne lămurim.

Intemeietorul Domniei moldoveneşti a găsit locuitorii acestei ţări trăind sub regimul obiceiului românesc, obiceiu foate prielnic pentru obştia poporului. Dacă el n'a putut decât să respecte drepturile cnejilor, este vederat că a trebuit să se ferească şi mai mult de orice atingere a acelor ale obştiei. Obştia trebuiă cruţată, căci nemulţămirea ei ar fi pus capăt la orice năzuinţă a lui Bogdan, lipsindu-l de oştenii număroşi de cari aveà nevoie spre a se apără impotriva năvălirilor repeţite ale Craiului Ludovic. Din spusele cronicarilor unguri nu incape indoială ca Ludovic, care erà atunci unul din cei mai puternici stăpânitori ai Europei, şi-a pus toate puterile, in mai multe rânduri, pentru a reduce pe Bogdan a cărui intreprindere o privià ca o ruşine cumplită pentru dânsul. Spre a se opune cu izbândă puterii lui, a trebuit ca Bogdan să aibă ajutorul nepregetat al întregii Românimi care trăià la răsărit de munţi. Este vederat că, spre a fi răspinse, năvălirile Regelui au trebuit să se izbească de o mişcare intr'adevăr naţională, că obştia Românilor din ţările cari au alcătuit mai pe urmă Moldova, a alergat intreagă la graniţă şi a apărat-o cu o insufleţită indârjire.

Nici Bogdan nici urmaşii lui nu s'au gândit la vre-o ştirbire a drepturilor poporului, la vre-o ingreuiere a stării lui. De

www.dacoromanica.ro

altmintrelea documentele ni dovedesc cu prisosinţă că nici o schimbare efectivă n'a avut loc în raporturile ţărănimii cu pământul până la mijlocul veacului XVIII. Obiceiul românesc, pomenit de uricul din 1447 citat mai sus, ca legiuirea în vigoare în ţară, eră cu bună samă singurul regim care, atât înainte de Alexandru cel Bun cât şi în vremea lui, ocârmuiă raporturile între sătean, judeţ şi pământ.

Primele dănii şi primele întăriri n'au avut nici cum scopul să modifice cevă la regimul în fiinţă până atunci, ci numai acel de a închezeşlui mai bine drepturile de până atunci, la cari se adaose poate năzuinţa de a spori veniturile Visteriei domneşti prin taxele ce se încasau pentru eliberarea uricilor.

Cnejii ocârmuiau satele lor din moşi şi strămoşi şi ei îşi exercitau autoritatea lor de judeţi pe *tot hotarul* aparţinând satului. Când Domnul zice că dă cutărui un sat *cu toţ hotarul* şi cu tot venitul, este vederat că nu-i treceă prin gând, nici lui nici donatarului, că uricul conferă alte drepturi şi alt venit decât acele obişnuite, atribuite fiecărui judeţ de obiceiul neamului, din moşi şi strămoşi, Singura deosebire este că ei nu se mai numesc cneji sau judeţi ci *stăpâni* ai satului lor.

Prin urmare vedem că stăpânirea veşnică şi ereditară conferită de uricele de danie sau de întărire diferă de proprietatea alodială prin faptul că cea mai mare parte a hotarului hărăzit sau întărit este supus dreptului de folosinţă al sătenilor. Stăpânul aveă în deplină proprietate cel mult o jircabie, două sau trei. De rămăşiţa hotarului se folosiau sătenii cari aveau pe el livezi, vii, prisăci, locuri de arătură, fânaţ şi imaş.

Insă stăpânirea hărăzită sau întărită de uricul domnesc aveă cevă mai mult decât o proprietate alodială, căci trăgeă după sine *judecia,* adică stăpânul eră judeţul, judecătorul şi ocârmuitorul sătenilor, pe cari-i judecă şi-i pedepsiă menţinând printre ei buna ordine, îi duceă la oaste, îi reprezentă în faţa puterii domneşti şi dela cari strîngeă birurile cuvenite Domniei. Iar, în schimb, sătenii îi dădeau a zecea din rodul pământului, dijma din stupi, apoi mai *slujiau* câte trei zile pe an la ce aveă nevoe stăpânul, măcinau numai la moara şi se cinsteau numai la crâşma acelui stăpân.

Consideraţiunile de mai sus sunt pe deplin confirmate prin

www.dacoromanica.ro

textul unui uric din 8 Octomvrie 1434, dat în Succava de Ştefan al II-lea, publicat pentru întâia oară într'o revistă rusească, reprodus în traducere românească de D-l Hasdeu în *Archiva Istorică* şi publicat din nou, în text slavon şi în traducere corectată, de D-l I. Bogdan, în preţiosul său memoriu: *Despre Cnejii români.* Prin acel uric, Domnul „dă lui Jurj Atoc un sat la izvorul Saratei, unde sunt juzi Fătu şi Ilie, *ca să-i fie judecia uric* şi sub uric să nu se dea nimănui *şi alt judecător să nu aibă* ci să se ţie de curtea noastră din Iaşi. Tot aşa să le fie şi copiilor lui şi fraţilor lui şi nepoţilor lui şi strănepoţilor lui şi tot neamului, în veci şi neclintit; *iar hotarul să fie după hotarul cel vechiu*". (даан есми [емъ едно село] на керхъ сарать, где ест жоудє фътъ и илие, да боудетъ имъ жоудечїа оурикъ, и под оурикъ да сѧ не даст никомоу, а ниъ соудецъ да не имаіот, развѣ да дръжатъ wт нашего двора wт мсв. такождє да боудетъ и дѣтемъ ихъ и братїам ихъ и ѫноучатомъ ихъ и праоуноучатомъ ихъ и кьсемоу родоу ихъ, на кѣкы и непороушено; а хотаръ да моу боудетъ по старому хотарь).

Acest uric a cărui autenticitate nu a fost pusă în îndoială de nime este, vederat, o întărire a satului în chestiune lui *Jurj* Atoc şi fraţilor săi menţionaţi dar nenumiţi. Aici gramaticul (Donici) a introdus cuvântul *judecia* care obişnuit în acte de aceeaş natură este subînţeles. Iată o dovadă directă că, când prin uricile lor vechii Domni ziceau că dăruesc sau întăresc un sat, trebue să înţelegem că dăruesc *judecia* de pe întreg hotarul acelui sat, adică tocmai puterile şi drepturile cari le posedase cnejii din moşi şi strămoşi.

Mi se va objectă poate că uricul din 8 Octomvrie 1434 este singurul prin care vedem un Domn hărăzind sau întărind pe vecie judecia unui sat şi a hotarului d'imprejur şi că, faptul reieşind din conţinutul unui uric singuratec, nu se pot trage concluziuni pentru toate stăpânirile din ţară.

Răspund întâiu că, pe de o parte, aceste concluziuni sunt absolut conforme cu starea lucrurilor constatată de noi în capitolele precedente ca fiind în fiinţă în toate ţările locuite de Români şi conforme cu obiceiul neamului. Apoi uricul sus citat este departe de a fi singurul prin care să se întărească sau să se hă-

www.dacoromanica.ro

răzească pe vecie o judecie. El are multe soţii şi Donici nu erà singurul gramatic care întrebuinţă cuvântul *judecie.*

Cunoaştem un număr de urice din veacul XV în cari Domnul, întărind sau hărăzind un sat împărţit în două părţi, zice lămurit că întăreşte sau hărăzeşte *amândouă judeciile* (wбѣ жѕдечıє sau chiar wбѣ жѕдечїилє) sau amândouă părţile de judecie (wбѣ части жѕдечїи).

Mi se pare că, când Domnul zice în uric că a dat sau a întărit pe vecie satul cutare, *amândouă judeciile*, cu tot hotarul, sau *amândouă părţile de judecie* cu tot hotarul, nu poate încăpeà îndoială că lucrul ce el l-a dăruit sau întărit este *tocmai acele două judecii* cu tot hotarul, adică judecia asupra fiecărei părţi de sat şi asupra hotarului atârnând de ea, prin urmare întocmai acelaş lucru ce l-a întărit Ştefan II lui Jurj Atoc la 8 Octomvrie 1434.

Iată şi câtevà documente conţinând această menţiune:

1434, April 24. Stefan (II) Vv. întăreşte lui Popa Iuga, între altele, satul Temeşeştii, *amândouă părţile de judecie* (wбѣ части жѕдечїе)[1]).

1435, August 24. Ilie şi Ştefan Vv. dau şi întăresc lui Oană Portarul, între altele, satul unde este. . . şi Ilieş, *amândouă judeciile* (wбѣ жѹдечїе)[2]).

1435, Dechemvrie 7. Ilie şi Ştefan Vv. întăresc Protopopului Iuga şi fiului său Mihu, între altele, satul (la Tutova) unde este Barbă Stan şi Stanciul, la obârşia (вєрхъ) Strâmbei, *amândouă judeciile* (oбѣ жѹдечїе) şi Temeşeştii *amândouă părţile de cut* (oбѣ часли кѕты)[3]).

1436, Iunie 24. Ilie şi Ştefan Vv. întăresc lui Petru Ungureanul patru sate în câmpul lui Dragoş, printre cari Bălăceştii amândouă judeciile (wба жѕдечїи)[4]).

1439, Iulie 2. Ilie şi Ştefan Vv. întăresc Protopopului Iuga şi fiului său Mihail, între altele, sub Bucovina Jigăreanii, *amân-*

[1]) Ulianitzki, *Op. cit.*, p. 42, No. 36.
[2]) Acad. Rom., Peceţi 3.
[3]) Ulianitzki, *Op. cit.*, p. 53, No. 48.
[4]) Ghibănescu, *Ispisoace şi Zapise*, I. p. 9.

www.dacoromanica.ro

două judeciile (об҃ѣ жѹдечїи) şi unde a fost Barbă Stan, pe Strâmba, *amândouă părţile* (об҃ѣ части) [1]).

1453, Iulie 20. (Petru II) Vv. întăreşte lui Mihail Logofătul, între altele, satul Prătănoşii, la gura Pobratei, unde este jude Cârstea şi Danciul, *amândouă judeciile* (об҃ѣ жѹдечїи)[2]).

1487, Octomvrie 15. Ştefan cel Mare, cumpără între altele, două sate, anume Poiana unde au fost cneji (гдѣ бꙑл кнѧзоѥ) Băloş şi Danciul, *amândouă judeciile* (об҃ѣ жѕдечїи), drept 200 zloţi tătăreşti, apoi dăruieşte atât celelalte cât şi Poiana *amândouă judeciile* (wба жѕдечїи) Episcopiei de Roman, căreia îi dă şi uricele tuturor acelor sate printre cari şi uricul dela Alexandru cel Bun pe Poiana, *amândouă părţile* [3]).

1487, Dechemvrie 13. Ştefan cel Mare întăreşte vânzarea făcută de Fetea Iacobescul, nepot lui Ştibor şi a Zoichii şi de cneaghina lui, Marina, a satului unde a fost Buda şi Drăgoiu, *amândouă judeciile* (об҃ѣ жѕдечїиле) [4]).

In acest de pe urmă document cuvântul românesc жѕдечїи, întrebuinţat sub forma nearticulată în celelalte texte slavone, ni se înfăţoşază aici chiar articulat, astfel că orice umbră de îndoială asupra înţelesului său trebue să piară.

Mai vedem că uricele nu fac nici-o deosebire între cuvintele : *judecie, cut şi parte de sat ;* ele sunt sinonime şi sunt întrebuinţate pentru a desemnà circumscripţia în care judeţul, stăpânul satului sau a părţii de sat, îşi exercitează judecia.

Stăpânul sau judeţul satului a urmat să poarte în graiul poporului acest nume până în veacul XVII.

Intr'un izvod de vecini fugiţi din Boldeşti, izvod scris românește, găsim menţiunea: „După aciaia au mărsu *ğudeţul* lor Calapod de s'au pârît de faţă cu călugării înaintea lui Ştefan Vodă (Tomşa). . .“ Acel Calapod însă erà însuş stăpânul satului pe care 'l dobândise dela Nicoară Prăjescul, dând aces-

[1]) *Idem, ibid.,* p. 57, No. 52.

[2]) *Idem, ibid.*, p. 84.

[3]) Acad. Rom., LXXIV, 16. Publicat de Episcopul Melhisedec în *Cronica Romanului,* I. p, 133.

[4]) Acad. Rom., P. 12.

www.dacoromanica.ro

tuia în schimb jumătate din Stolniceni. De unde iarăş rezultă că stăpânul satului erà unul şi acelaş cu *ğudeţul* acelui sat[1]).

Pământul alcătuind hotarul unui sat erà al locuitorilor acelui sat afară, cred, *de o mică rezervă* şi de locurile *nelocuite* ce, ca şi in Ungaria şi in Polonia, trebuiau să rămână judeţului.

In uricul prin care Ştefan Vv., la 24 Maiu 1443, întăreşte schimbul, făcut între Mihu Pisarul de o parte cu Andreico şi Luca de alta, se întăreşte lui Mihu: „Jumătatea unui sat ce este pe Tutova în jos, anume Bălăneştii, acea parte care este între pârău şi Tutova şi *cu toate casele ce sunt pe acea parte a pârăului şi jumătate din întregul hotar ce atârnă de Bălăneşti.* (полокина село на имѧ бѣлънещи, тоу ѵасть що єсь от потока къ тутокѣ и съ оусѣмы домъ що соуть от тоѣ стороны потока и полокина от оусего хотарѧ що прислоуѵаєть къ бѣлънещемъ)[2]).

Din acest uric se vede lămurit că satul, casele in cari şed oamenii, este objectul principal al întăririi, iar hotarul atârnă (прислоуѵаєть = slujeşte) de sat.

Dreptul sătenilor asupra hotarului lor reiesă de altminterea din numeroase documente, precum mai reiesă că judecia erà objectul de căpetenie al daniei sau al întăririi.

Când, la 9 August 1631, Moiseiu Movilă dăruieşte mănăstirii Solca satul Lozna care mai fusese a acelei mănăstiri, el scrie oamenilor că s'a milostivit şi *i-a dat* iarăş mănăstirii Solca *cum au fost daţi* şi de alţi Domni bătrâni şi *să asculte* de călugări şi de oamenii ce aceştia îi vor pune socotitori acolo. Vra să zică, Domnul nu dă mănăstirii pământul satului ci *judecia* asupra oamenilor ce locuesc în sat[3]).

[1]) *Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom. XXIX, Acte, No. LXIX, pagina 96.

Numeroşi scriitori şi jurişti din Germania susţin că vechiul drept germanic nu priveşte pământul ca fiind o marfă ci văd în stăpânirea lui un fel de funcţiune *(Amt).* (Gierke, *Beilage zur Allgemeinen Zeitung*, 1895, No. 224. Brentano, *Über Anerbenrecht und Grundeigenthum.* Tipărire separată din *Zukunft*, p. 4 şi 27.

[2]) Ulianitzki. *op. cit.,* No. 55, p. 61.

[3]) Acad. Rom., XIX. 75.

In aceeaş ordine de idei voiu mai citâ următoarele urice:

1651, Maiu 18. Vasile Vv. scrie la vatamanul şi „la toţi mişeii noştri,

www.dacoromanica.ro

Nicăiure nu se vădeşte mai bine dreptul de posesiune ce-l au locuitorii unui sat asupra hotarului lor decât în actele relative la judecata ce o avură, în anul 1635, înaintea Domnului, Vasile Lupu Voevod, locuitorii satului Podolenii cu megieşul lor, Dumitru Buhuş.

Satul Podolenii fusese dat de zestre, de către mănăstirea Solca, Domniţei Ruxanda, fata lui Ştefan Tomşa (II) Vv., la căsătoria ei cu Ştefan Boul, Dumitru Buhuş, la 1636, făcând hotarnica marei dănii din Braniştea Domnească, la Bohotin, ce o căpătase dela Alexandru Ilieş, li se părù sătenilor din Podoleni că prin acea hotarnică se împresoară hotarul satului lor. Ei, obştia satului, dădură jalbă Domnului, care nu numai că nu li contestă dreptul de a sta la judecată pentru acel hotar, dar li puse soroc şi, la acel soroc, le luă sama. Spre a se dumeri mai bine, Vasile Lupu însărcină pe un Vornic de Poartă, Neaniul, să facă o cercetare la faţa locului şi să-i raporteze.

Neaniul lămurind Domnului că Buhuş n'a împresurat hotarul Podolenilor şi că actele arătate de săteni sunt meşteşugite,

din sat din Brătiani", că *i-aŭ dat* călugărilor dela mănăstirea din Cetatea Neamţului, deci ei dacă vor vedeà cartea domnească *să aibă a asculta* de călugării ácelei mănăstiri „de tot ce le vor hì trebele şi ce vor da învăţătură. (Acad. Rom,. XLIII, 146).

1653, Dechemvrie 9. Gheorghe Ştefan Vv. scrie vatamanului şi la toţi săteanii din sat, din Păscani (Vasluiu), că *i-a dat să fie sub ascultarea* lui Racoviţă Cehan şi ei *să aibă a asculta de acel boer şi de omul care'l va pune ispravnic* întru tot, iar care nu va ascultà să aibă a'l certà „după deala lui", iar Racoviţă să aibă „a-i folosi şi a-i sprijini la toate trebile şi greutăţile lor". (Acad. Rom., XLIV, 8).

7134 (1626), Aprilie 15. Miron Barnovschi Vv. dă volnicie Egumenului dela mănăstirea Balicăi şi diregătorului şi vatamanului din satul Movila Iucaşului al mănăstirii, să apere ocina împrejur, ţarina şi fânaţele şi pădurea, ca nime din alţi oameni dintr'alte sate să n'aibă treabă pe *locul ce este a satului mănăstirii*, nici la ţarină, nici la câmp, nici la pădure, iar oamenilor din alte sate ce-i vor găsi în pădure, să le ieà securea. (Acad. Rom., XLII, 28).

In acest de pe urmă uric Domnul vorbeşte de *locul ce este al satului mănăstirii* şi nu de *locul ce este al mănăstirii*.

1677, Iunie 10. Alexandru Beizade sin Antonie Ruset Vv, miluieşte pe Comisul Dumitraşco Cuza „cu satul Vlăicenii..., *cu tot venitul ce ieste pre hotarul satului, să-i fie dreaptă ocină şi moşie*". (Acad. Rom., XLV, 23).

www.dacoromanica.ro

Domnul scrise către diregătoriul şi vatamanul satului Podoleni şi toţi sătenii din Podoleni, să aibă a da „scrisoare ce aveţi mărturie dela megiaşi *pentru hotarul satului vostru* . . . ce sătenii arătase lui Buhuş şi Vornicului de Gloată, amenin-ţându-i că de nu vor da-o, le va luă cincizeci de boi[1]).

Judecia se intindeà asupra intregului hotar întărit sau hărăzit, iar acea judecie trăgeà după dânsa: dreptul de a judecă singur pe locuitorii satului, dreptul la trei zile de *slujbă,* dreptul de a luà dijma roadei pământului şi a stupilor, dreptul de a aveà singur moară şi crâşmă in sat şi stăpânirea nemijlocită a unei mici părţi a hotarului, alcătuită din jireabia sau jireabiile rezervate altădată cneazului şi din acele rămase neocupate.

Această de pe urmă parte, care prezintă caracterele unui alod, erà cu bună samă acea mai puţin preţuită din toată stăpânirea, căci produceà fără indoială venitul cel mai neinsemnat.

S'ar putea crede că tot de categoria alodelor se apropiau şi locurile de prisăci hărăzite sau intărite de Domn. Dar în multe cazuri ele, pe lângă locul de prisacă propriu zis, mai cuprindeau şi intinderea trebuitoare pentru a aşezà case cu jireabiile lor[2]). Apoi in orice caz, dacă, schimbând destinaţiunea lor, lucru ce s'a întâmplat adesea, stăpânul prisăcii aşezà pe dânsa un sat, satul nu putea să fie aşezat decât cu voia Domnului şi atunci sătenii cari se stringeau intr'insul se bucurau de stipulaţiunile dreptului românesc şi dobândiau dreptul de folosinţă asupra părţii celei mai mari a hotarului acelui sat nou; vechiului stăpân al prisăcii rămânându-i judecia.

Când Domnul dă sau intăreşte un loc din pustiu el are totdeauna grijă să specifice că acel loc este dat sau intărit spre a întemeià pe el un sat. Şi aceeastă stipulaţiune cu bună samă

[1]) Vezi a mea *Cronica Bohotinului,* în Analele Acad. Rom., Vol. XXVIII, act No. XII, XIII, XVI şi XVII.

[2]) 1663, Ianuarie 4. Evstratie Dabija Vv. intăreşte mănăstirii Homorului ocinile ei, între altele: *o prisacă pentru albine* lângă râul Vasluiu, numită Zlataja Roja, *împreună cu locul pentru trei case şi fânaţele,* cumpărate în vremea lui Vasile Lupul dela maica Huhuloaea şi loc pentru trei case din satul Baiaşeşti, dăruit de Dan Portarul de Suceava. (V. A. Ureche, *Miron Costin,* I, p. 693).

www.dacoromanica.ro

că nu este impusă beneficiarului ci cerută de dânsul, căci el solicita uricul mai cu seamă spre a aveà dreptul să întemeieze satul fără de care pustiul nu-i erà de nici-un folos.

Lucrul cel mai de preţ pe acea vreme erà doară omul care erà rar şi nu pământul de care erà bielşug. Pământul aduceà venit numai dacă erà locuit. Greutatea cea mare erà de a adună oameni. *Locuitorul* fiind un factor căutat şi de mare preţ, erà firesc ca stăpânitorii să se ferească de a-i ştirbi drepturile de cari acel locuitor se folosià de veacuri.

Drepturile şi îndatoririle stăpânilor de sate erau aceleaşi pe toată întinderea Moldovei: ei intrà toţi în aceeaş categorie, fie că satele lor li-au fost hărăzite, fie că ele li-au fost întărite. Cuvintele: cutare ne-a slujit cu dreptate şi cu credinţă (слоужил нам право и вѣрно), atunci noi văzând a lui dreaptă şi credincioasă slujbă către noi (тѣмъ мы видѣвше его правую и вѣрную службу до нас), i-am hărăzit etc..." nu trebuesc luate de ad litteram. In marea majoritate a cazurilor serviciile pomenite nu au existat şi avem aface cu o simplă formulă. Dăniile pentru răsplătire de slujbe făcute, conţin de obiceiu specificarea acelei slujbe, ca s. e. în uricul dat de Iuga Coriatovici lui Iacşa Litavoiu. In celelalte patru urice anterioare Domniei lui Alexandru cel Bun, slujbele aduse de donatari donatorilor vor fi fost mai mult închipuite şi nu înţeleg cum răposatul G. Popovici a descoperit în aceste cuvinte stereotipe un tip deosebit de stăpăniri sub titlul de *moşii donative*. Stăpânirile teritoriale hărăzite sau întărite pentru servicii aduse Domnului, chiar când acele servicii sunt bine specificate, nu se deosebesc intru nimic de mulţimea celorlalte, nici în privinţa drepturilor stăpânului, nici în privinţa ordinului de succesiune, care a fost unul şi acelaş pentru toate, atât pentru cele *donate* cât şi pentru cele *întărite*.

§ 5. **Despre deosebirea dintre cneji, juzi şi vatamani.**

Din cercetarea celor mai vechi urice cunoscute, cercetare rezumată în capitolul din urmă, rezultă că întemeietorii Moldovei, ca şi acei ai Ţării-Româneşti, au recunoscut stăpânirile cnejilor şi a urmaşilor lor asupra satelor ocârmuite de ei.

www.dacoromanica.ro

Am mai văzut că drepturile cnejești n'au putut fi și n'au fost nici știrbite nici sporite de noul regim și că, în vremea Mușătestilor, poporul român din Moldova urmă să se folosească de pământul pe care erà așezat pe temeiul vechiului obiceiu care-l ocârmuià din veci.

Inainte de a mă ocupà de evoluțiunea stăpânirilor întărîte sau hărăzite de vechii Domni, țin să lămuresc două chestiuni, amândouă relative la cneji.

Actele citate în capitolul 1 ai Cărții I, despre cnejii din Moldova, singurele (mie) cunoscute până acum din actele noastre interne relative la cneji, sunt în număr de unsprezece. Ele ne arată cneji în douăsprezece sate, căci întâiul document ni vorbește de două sate alcătuind câte două judecii cu câte doi cneji.

Șapte din aceste acte ni vorbesc de opt cneji sau părechi de cneji ca de ființe din trecut. Trei din ele ni vorbesc însă de cneji ca de ființe din prezent, iar unul ne lasă în îndoială dacă cneazul despre care vorbește a fost sau este.

Aceste de pe urmă patru acte sunt:

a) Uricul lui Alexandru cel Bun din 2 August 1414, în care ni se vorbește de satul dela Bârlad unde *este* a doua casă a lui Toader Pitic și unde „este" cneji Tamoș și Ioan.

b) Uricul aceluiaș Domn din acelaș an și din aceaș zi, prin care hărăzește lui Șandru satul Muntenii Scutași unde „este" cneji Litu și Șărban.

c) Uricul aceluiaș Domn din 24 Iulie 1428, prin care hărăzește lui Sinata, între altele un sat pe Tutova, unde „este" cneaz Orsat.

d) Uricul Domnilor Ilieș și Ștefan din 20 Decemvrie 1436, întărind lui Mihail dela Dorohoiu, printre altele, satul „unde Simeaon cneaz" (гдѣ симѣѡн кнѧз), la vârful Dobruței. D-l Bogdan crede că deși verbul „este" sau „fost", lipsește, trebue să admitem că scriitorul a vrut să desemneze satul dela vârful Dobruței prin numele cneazului în ființă și nu prin acel, din vreme îndepărtată, de care satul fusese întemeiat.

Ipoteza d-lui Bogdan nepărându-mi-se mai verosimilă decât acea contrară, voiu clasa acest caz că îndoelnic.

Rămân celelalte trei.

Actele de sub *b)* și *c)* ni sunt păstrate prin *surete* sau tra-

www.dacoromanica.ro

duceri şi s'ar putea până la un oareş-care punct pune în bănuială exactitatea traducţiunii, cu toate că cu greu s'ar putea crede că un uricar oare-care să fi putut traduce trecutul БЫЛ (au fost) cu prezentul ЕСТЬ (este).

Dar actul de sub *a)* există în original, a fost copiat de d-l Bogdan de pe original şi în privinţa lui nu mai încape cea mai mică bănuială, ceeace mai întăreşte presupunerea că actele de sub *b)* şi *c)* sunt bine traduse. Faptul că urice de ale lui Alexandru cel Bun ni vorbesc de cneji trăind în vremea lui şi ale căror sate Domnul le întăreşte sau le dărueşte altora, nu se poate contesta.

Acest fapt este în contradicţie desăvârşită cu părerea emisă de mine în capitolul I al Cărţii precedente, adică că, la cneji, judecia se transmitea din tată în fiu.

Însă el este în contrazicere şi cu nişte împrejurări cari nu se pot înlătura nici într'un chip şi cu alte fapte bine stabilite.

De ce oare ar fi fost judecia cnejilor din Moldova vremelnică pe când atât acea a multor cneji din Ungaria cât şi acea a tuturor cnejilor galiţieni erá ereditară?

Ei înainte de întemeierea Principatului n'aveau de cine să fie numiţi, este absolut cu neputinţă să admitem că erau aleşi de popor.

Căci dacă, la început, cnejii n'ar fi fost ereditari ci aleşi de popor, cum ar fi admis poporul ca să i se răpească un drept atât de scump, ca acel de a-şi alege căpeteniile. Cine ar fi avut putere să facă o asemene schimbare? Nu Voevozii din vremea de înaintea începutului istoriei noastre, căci puterea lor nu putea să fie mult mai mare decât nominală. Tot atât de puţin Bogdan, întemeetorul şi urmaşii lui, căci faptul de a supune satele, cari până atunci erau ocârmuite de aleşii lor, stăpânirii veşnice a unui ocârmuitor trimes de Domn şi a întreg neamului său, n'ar fi putut decât să stârnească o răscoală obştească care ar fi făcut cu neputinţă puternica şi biruitoarea împotrivire opusă de noua Domnie încercărilor de recucerire ale lui Ludovic cel Mare. O asemenea schimbare stirbitoare de drepturile poporului n'a putut să aibă loc şi nu a avut loc chiar în cazul mai puţin probabil când juzii vor fi fost mai înainte numiţi de Domn sau de Voevod; faptul de a înlocui nişte ocârmuitori vremelnici, a căror

www.dacoromanica.ro

schimbare se puteà obține dela Domn dacă erau răi, prin ocâr- muitori pe vecie, cari nu mai puteau fi schimbați, n'ar fi putut decât să nemulțămească poporul la culme.

Dar obștia erà obișnuită să trăiască sub stăpânirea, de altfel foarte ușoară, a urmașilor vechilor cneji și Domnii s'au ferit de a se atinge de aceste mici stăpâniri cari, la rândul lor, se închinase înaintea lor. Iar spre a răsplăti credința și slujbele către dânșii și către țară, a unora din supușii lor, ei făcură dintr'înșii noui stăpâni de sate, *dăruindu-le* din așezările sătești care „slujiau" (прислоужаютъ) ocoalelor târguri- lor, din acele confiscate dela dușmani sau dela trădători, din locurile pustii și din braniștele domnești, cari alcătuiau rezerva Domnului.

Cum se explică dar această contrazicere între logica faptelor și glăsuirea celor trei urice ale lui Alexandru cel Bun? Numai printr'o întrebuințare greșită a cuvântului de cneaz

Cnejii despre cari unele din documentele citate mai sus zic că „*sunt*" cneji în momentul dării uricului, nu erau, fără îndoială, decât simpli juzi împodobiți cu titlul de cneji de vreun scriitor care nu-și dădeà bine samă de valoarea cuvintelor. Mai este probabil că cuvântul cneaz să fi căzut de mult în neobișnuință în Moldova și că acuma, sub Alexandru cel Bun, să se fi crezut că cneazul nu fusese altcevà decât un jude.

Dealtmintrelea se constată că multe din stăpânirile întărite de Alexandru cel Bun și de urmașii lui datau dela întemeierea Domniei, adesea chiar de mai de mult.

Șoldan cel bătrân, tatăl lui Petru și Neculai Șoldan, cărora, precum am văzut mai sus, Alexandru cel Bun le întărià, la 22 Septemvrie 1410, satele Tămârtășăuții și dela Movila Găunoasă, trăià cu bună samă în vremea lui Bogdan I, căci Petru Șoldan erà om căsătorit și cu copii la 1410. Tot pe atunci trubuià să trăiască Julea, socrul lui Petru Șoldan.

Din două urice de împărțeală, unul din 6 Iulie 1410[1]), al doilea din Septemvrie 1491, precum și dintr'un uric de vân-

[1]) Acad. Rom., Mss. No. 237, p. 545.

www.dacoromanica.ro

zare din 1494—1495, Oancea Jumătate, care vindeà frăţine-său, lui Bogdan, jumătate din satul Jumătăţenii pe Jijie, partea unde erà curtea (dvoriştea) lui Căliman, era, ca şi Bogdan, nepot de fiu lui Jurju Jumătate, care apare ca boer fără titlu în multe urice de ale lui Alexandru cel Bun, dela 1408—1433. Iar Jurju erà fiul lui Ionaşco Jumătate pe care îl găsim în uricile lui Alexandru cel Bun dintre 1403—1411, când moare bătrân, de oarece fiul său se află în sfatul domnesc la 1408. Ionaşco erà fiul unuia din fraţii Căliman şi Bălint Jumătate, stăpânii judeciilor Jumătăţenii şi Zvoriştea unde-şi aveau şi curţile lor. Este vederat că, de oarece Ionaşco erà bătrân la 1408, având fiu în sfatul domnesc, tatăl şi moşul său erau oameni copţi la 1350[1]).

Dintr'un uric al lui Ştefan cel Mare din Ianuar 1495, care se află la Academia Română, vedem că Fătu şi Sturdza (din care îşi trag neamul Sturdzeştii din Moldova) împart cu rudele lor satul Năneştii pe Răcătău, moştenire dela moşul (bunul) lor Baliţa, care trăià sub Alexandru cel Bun[2]). Iar, precum

---

[1]) Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, I, p. 43 sq.

[2]) Academia Română, Peceţi, 119.

Acest document fiind de o deosebită importanţă pentru chestiunea de faţă, dau aici traducerea lui în extenso.

„Cu mila lui Dumnezeu, Io Ştefan Voevod etc. Facem ştire cu această carte a noastră tuturor celor ce vor vedea-o sau cetindu-se vor auzi, pentru această adevărată Mariţa, fiica Săminei, nepoata lui Toader Nănescul, şi nepoţii ei: Fătul şi fratele lui, Sturdza, feciorii lui Filip, nepoţii lui Baliţa, şi nepoţii lor Gligori şi fratele lui, Ion Fărcaş şi sora lor Mălina, feciorii lui Mălin, nepoţii lui Fărcaş şi nepotul lor Mircea Purcel Surlariul, feciorul Stanei şi nepotul lui, Dobrin Voinescul, şi nepoată lui de sora, Luşca, feciorii Malinei, nepoţii Stanei. I-am miluit pre dânşii cu deosebita noastră milă, li-am dat şi li-am întărit lor întru al nostru pământ al Moldovei, a lor dreaptă ocină, un sat la Studeneţ, anume Năneştii. Această toată de mai sus scrisă se dă lor dela noi uric şi cu tot venitul; care se dă lor în patru părţi. O parte dintru acest sat se dă Mariţei, fata Săminei, nepoata lui Toader Nănescu. Iar altă parte dintru acest sat se dă nepotului ei, Fătului şi fratelui său Sturdzii, feciorii lui Filip, nepoţii lui Baliţa. Iar a treia parte dintru acel sat se dă nepoţilor ei Mariţa, Gligore şi fratelui său, lui Ioan Fărcaş şi surorii lor Mălinei, feciorii lui Mălin, nepoţii Fărcaşului. Iar a patra parte dintru acel sat se dă nepotului ei Mircea Purcel Surlariul, feciorul Stanei, ne

www.dacoromanica.ro

rezultă din alt uric al lui Ştefan cel Mare, din 15 Martie 1479, Baliţa, ginerele lui Toader Năneşcul, era frate sau cumnat lui Galeş cu care împărţia satul Năneştii. Ei trăiau în a doua jumătate a veacului XIV şi erau fără îndoială urmaşii descăle-

potul lui Dobrin Voinescul, şi nepoatei sale de soră, Luşcăi, fata Mălinei, nepoata Stanei; lor şi feciorilor lor şi nepoţilor lor, şi strănepoţilor lor şi preştiuraşilor lor şi la tot neamul lor, care se va alege lor mai de aproape, neclătite lor nici odinioară în veci. Iar hotarul acelui de mai sus scris sat se dă lui din toate părţile, după hotarele cele vechi, *unde din veac au petrecut* (locuit)". Urmează credinţa Domnului şi a boerilor S'au scris de Alexa în Vasluiu.

Avem a face aici cu cinci generaţii: copiii, nepoţii, strănepoţii şi răstrănepoţii lui Toader Năneşcul pe care, în a doua jumătate a veacului XIV, îl vedem stăpân în satul Năneşti. Spre a uşura înţelegerea acestei genealogii, am alcătuit următoarea spiţă de neam.

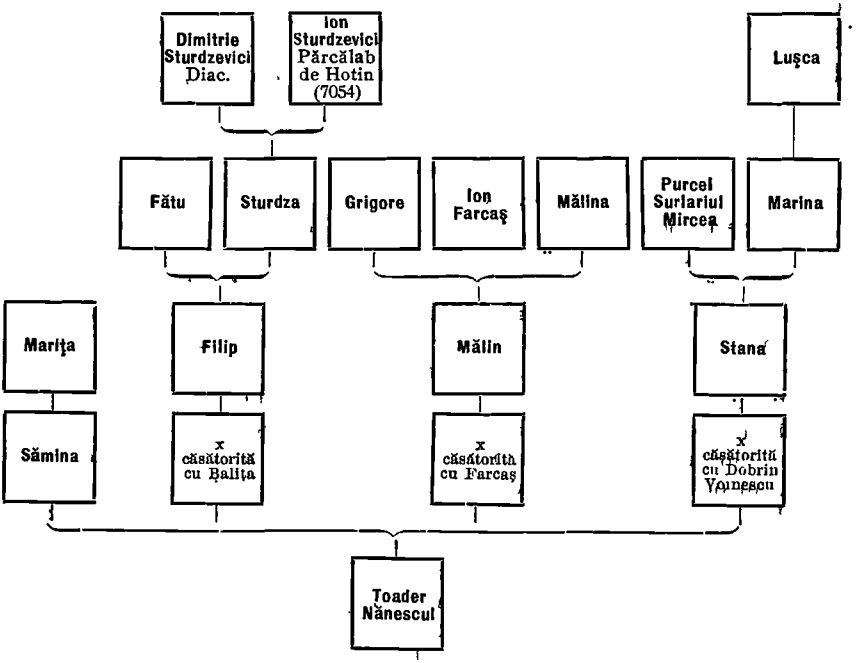

Precum se vede, Toader Năneşcul a avut 4 fete: întâia, Sămina, căsătorită cu un necunoscut, a doua fată căsătorită cu Baliţa, a treia fată căsătorită cu Farcaş, şi a patra fată căsătorită cu Dobrin Voinescu. M.

La a treia generaţie, avem pe Mariţa, urmaşa Săminei, Filip, ur-

www.dacoromanica.ro

cătorului acelui sat, Nan, care trăiă astfel înainte de întemeierea Domniei.

S'ar mai puteă da multe exemple de asemenea stăpâniri de sate datând din veacul XIV: ele nu lipsesc nici în princi-

maşul soţiei lui Baliţa, Mălin, fiul soţiei lui Farcaş şi Stana, urmaşa soţiei lui Dobrin Voinescu.

La a patra generaţie, nu vedem urmaşi de ai Marinei, care a rămas stearpă. Filip a avut pe Fătu şi pe Sturdza, Mălin pe Grigore, pe Ion şi pe Marina, iar Stana pe Mircea Purcel Surlariul şi pe Marina.

La a cincea generaţie, avem pe Luşca, care trăiă la 1495, pe Ion adeverit Părcălab de Hotin la 1546 şi pe Dimitrie Diac. de Visterie.

Fătu şi Sturdza trăiau la 1495, deci bunul lor, Baliţa, trebuiă să trăiască sub Alexandru cel Bun. iar socrul acestuia, Toader Nănescul, trebuie să se fi născut cel mai târziu în ultimul pătrar al veacului XIV. Şi, de vreme ce uricul lui Ştefan cel Mare nu face menţiune de vreun uric de danie a acestui sat lui Toader Nănescul, putem conchide că el stăpâniă Năneştii, cu tot hotarul „precum fusese locuit din veci", prin moştenire dela părinţii lui. Intemeietorul Năneştilor însă a fost probabil vre un cneaz sau urmaş de cneaz cu numele de Nan.

Faptul că avem a face aici cu o stăpânire *ab antiquo* a unui Nan, mai reiesă din împrejurarea că Năneştii din vechime cuprindeau, nu numai părţile de cari vorbeşte uricul dela 1495, ci încă pe atâta întindere de loc. Uricul lui Ştefan cel Mare din 15 Martie 1479, (originalul la d. G. Strat, la Horgeşti), ni arată că jumătate din Năneşti, partea unde au fost casele lui Galeş (şi nu Baluş cum din eroare are textul publicat de Codrescu, în *Uricar*, VI, p. 462), vine, precum şi alte moşii de pre imprejur, la împărţirea dreptelor ocine ale lui Isaia de Racătău cu fraţi lui, în partea lui Isaia. Nici în acest uric nu se face menţiune despre vre-o donaţiune domnească anterioară. Iar alt uric al lui Bogdan, fiul lui Ştefan cel Mare, din 16 Februarie 1508 (7016), (*Uricar*, XXIII, p. 165), întăreşte fiului (ginerelui) lui Isaia de Răcătău. Huhulea Postelnicul, cu fraţii săi Danciu şi Cozma, a lor dreaptă ocină, „un sat pe Răcătău anume Gorjeştii (Horgeştii) şi jumătate de sat pe Răcătău, anume Năneştii, unde a fost Galeş".

Mi se pare deci evident că Toader Nănescul şi cu Galeş erau fraţi sau cumnaţi cari au împărţit în două ocina ce le venià dela părintele (respectiv socrul) lor Nan, care trebuià să trăiască, cel mai târziu, în vremea lui Bogdan I.

Formaţiunea acestor numiri este identică în toată Moldova. Numele satului îndeobşte se alcătueşte adăogând la numele descălecătorului terminaţiunea *eşti*, *ani* sau *eni*. Iar urmaşii acelui descălecător schimbă acea terminaţiune în *escu* sau *ianu*.

www.dacoromanica.ro

palele publicaţii de documente nici mai ales în cartoanele Academiei Române. A le cită toate ar îngreuiá însă prea mult cetirea acestei lucrări.

Dar dacă am stabilit cu destulă certitudine că cnejii erau ereditari, naşte întrebarea: ce erau juzii şi vatamanii? Căci vechile urice ni arată sute de juzi cari se aflau, atât pe vechi stăpâniri cnejeşti întărite de Domni cât şi în sate nestăpânite altădată de cneji şi acum hărăzite de Domni sau boerilor sau mănăstirilor.

Nu găsesc decât o singură lămurire. Juzii şi vatamanii erau diregătorii puşi de cnejii cari stăpâniau mai multe sate, în acele în cari nu aveau şederea lor. Această explicaţie este întărită prin faptul documental dovedit că, în epoca posterioară, mănăstirile şi boerii puneau, în satele în cari nu aveau aşezare, câte un vataman spre a-l ocârmui şi a judecá pe săteni. Vedem satele boereşti şi mănăstirile din Moldova ocârmuite de vatamani puşi de stăpâni până în a doua jumătate a veacului XVIII [1]). Din vataman a venit de altminterea cu-

[1]) 1570, Maiu 20. Bogdan (Lăpuşneanu) Vv. dă volnicie mănăstirii Moldoviţa şi *vatamanului* ei din satul Văculeştii să apere pădurea Lodoşina, ezerul Cebâlâul şi alte bălţi mai jos de satul Siriceni. (Wickenhauser, *Moldawa,* I, p. 86).

1586, August 17. Albul, Vornic de Suceava, primind poroncă dela Gheorghe Hatmanul, Portarul de Suceava, să hotărască satul Burhenistie (Buruieneşti), chiamă atât pe bătrînii din oraş cât şi pe *vatamanii* satelor megieşe: Şandru *vataman* de Stupca, Ionaşco *vataman* de Ipoteşti, Gavril *vataman* de Areni, pentru a luá parte la hotărnicie, (Iorga, *Op. cit.*, V, p. 395).

1619, Maiu 8. Gaspar Vv. dă volnicie egumenului dela mănăstirea Sf. Paraschiva din Iaşi, să pună uriadnicul şi *vatamanul* său, în satul Iucaş dela ţinutul Neamţului, ce este a mănăstirii. (Acad. Rom., XLI, 78).

1612, Iulie 17. Ştefan Vv. (Tomşa) dă uriadnicului şi *vatamanului* dela satul Iucaş, dela ţinutul Neamţului, a mănăstirii Sinai, putere a sili pe vecinii acelei mănăstiri să facă toate slujbele de care va aveá trebuinţă acea mănăstire. Iar pe acei ce nu vor voi să slujească să-i bată ca pe nişte vecini. (Acad. Rom., XLI, 29).

1634, Iulie 16, Vasile Vv. dă lui Ionaşco Jora, ce au fost Vornic, volnicie să-şi ţie ocina lui dreaptă, satul Verceştii dela ţinutul Neamţului „şi aşijderea tu, *vatamane* şi voi vecini toţi, din sat din Verceşti, ca să ascultaţi toţi sluga noastră Ionaşco Jora ce au fost Vornic, ce cea

www.dacoromanica.ro

vântul *vatav* întrebuinţat încă şi astăzi spre a desemnà omul pus de stăpânul moşiei peste vr'o ramură deosebită a gospodăriei [1]).

Tot juzi sau vatamani ocârmuiau fără îndoială şi satele din ocoalele târgurilor, sate cari nu erau decât nişte colonii eşite din acele târguri şi trimise spre a locuì şi descălecà părţi din ce în ce mai depărtate pe măsură ce populaţia târgului sporià.

După întemeierea Domniei, acele sate devenind domneşti, juzii şi vatamanii lor erau puşi de Domn care, precum am mai arătat, devenià stăpânul, judeţul satului, iar ei reprezentanţii lui.

§ 6. **Despre schimbările aduse în obiceiul românesc de întemeierea Domniei.**

Totuş întemeierea Domnieî a întrodus în obiceiul neamului oareşcari schimbări ce apar la întâia vedere ca fiind fără însemnătate dar cari în realitate cuprindeau germeni de pieire pentru acel obiceiu.

Faptul că cnezatele se moşteniau de veacuri, din tată în fiu, nu putuse să nu dea naştere concepţiunii că nu numai sătenii locuind pe un hotar, dar şi pământul alcătuind hotarul erà *supus* cneazului.

Faptul că Domnii au hărăzit sau întărit, prin urice, judeciile „cu tot hotarul", adesea de repeţite ori pentru acelaş sat, n'a putut decât să întărească concepţiunea, *greşită în drept,* a unei stăpâniri superioare a judeţului ereditar asupra întregului hotar al satului.

---

vor hi treabilea Dumisale şi a satului şi a lui şi ca să aibă aş puneà *vătăman* prea cinea va hi voia lui, cum îi obiceiul, iar careale va vreà să nu asculte şi să fugă cum sau învăţat şi nu vor vreà să-şi plătească cisla, ca să aibă a'l legà şi la Domnia mea să'l aducă, că Domnia mea am treabă cu acela om". (Acad. Rom, XLII, 82).

1699, April 13. Antioh Cantemir dă volnicie lui Gligore Purice Postelnicul, precum diregătorului şi *vatamanului* său dela siliştea Galbenii din ţinutul Neamţului, să cheme şi să strîngă oameni la acea silişte, dela Unguri, dela Leşi, dela Cazaci, având ei scutire de biruri dela Domn pe 2 ani. (*Arhiva* din Iaşi, 1893, p. 435).

[1]) *Vatav peste pluguri, vatav de câmp, vatav de ogradă,* etc.

www.dacoromanica.ro

Această concepţiune greşită a mai găsit un nou sprijin şi în faptul că judeciile începeau a se vinde cu consimţimântul Domnului. Am expus în capitolul precedent temeiurile pentru cari conchideam că, înainte de întemeiere, judeciile nu se vindeau, pe când posedăm numeroase urice de întărire de vânzări din veacul XV.

Obiceiul de a vinde judeciile, introdus în Ţara-Românească odată cu întemeierea Statului muntean, din Ungaria, unde erà în vigoare de mult, a trecut în Moldova după întemeierea acelei Domnii, sau prin înrîurirea munteană a Muşăteştilor sau prin acea polonă.

Această nouă atingere la „obiceiul pământului" a avut, ca urmare aproape imediată, un abuz al stăpânilor. Ei aŭ început a vinde bucăţi din hotarul supus lor. Acest abuz fără îndoială că nu păgubià pe săteni, bucăţile astfel vândute neputând să fie decât prisoase, neocupate şi necultivate, dar totuş abuzul există căci hotarul erà al satului şi, ceea ce erà mai grav, acel abuz se întarià de Domn. Vedem deci că dela înceceputul Domniei, vechiul obiceiu românesc se află pe povârnişul care, pe nesimţite, îl duse la desfiinţarea lui desăvârşită.[1])

---

[1]) 1489, Martie 13. Ştefan cel Mare întăreşte Armaşului Lupe, între altele, şi *o bucată de pământ* (ѥдноу боукатоу земли) din hotarul Alboteştilor, cumpărat drept 80 zloţi tătă*r*eşti dela nepoţii lui Oană Vornicul. (Hasdeu, *Arhiva Istorică,* II, p. 153).

1519, Ianuarie 9. Ştefan-Cel-Tânăr Vv., întăreşte lui Toader Cămăraş de Visterie cumpărătura *unei bucăţi de pământ* (ѥдноѕ бъкатъ земли) din hotarul Laslăoanilor pe Cracău, din partea de sus, care *bucată de pământ* a cumpărat-o dela Anuşa, fiica Stanei, nepoata lui Laslău Globnicul, (Hasdeu, *Arhiva Istorică,* I, p. 38)

1546, Iunie 24. Petru Rareş Vv., întăreşte vânzarea făcută de Ion, nepotul lui Toader, cu rudele lui, a dreptei lor ocini şi moşii, a treia parte, partea de sus, din câmp, *dintr'o bucată de loc din hotarul Arpăşăştilor.* (Acad. Rom., XLVII, 226).

1547, Aprilie 15. Petru Rareş Vv., întăreşte lui Jurj Crasneş, fiul lui Toader Crasneş, Uşer, a sale drepte ocini, a căror uric de împărţală dela Ştefan Vv., tatăl Domnului, îl pierduse. Printre acele ocini figurează şi *o bucată de pământ*, numită Rainii, ce fusese cumpărătura moşului lor, Boul Visternicul, dela Toader şi frate-său Ion Comisul, nepoţi lui Banea, *din uric ce a avut Banea dela Alexandru cel Bun.* (Acad. Rom., Peceţi 38).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

EVOLUȚIUNEA JUDECIILOR DELA ÎNTEMEIEREA STATULUI MOLDOVENESC PÂNĂ LA MIJLOCUL VEACULUI XVIII

§ 1. Impărțirea judeciilor și urmările ei.

Dacă găsim multe urice cari ni arată dela început stăpânirea mai multor sate în mâna aceluiaș stăpân [1]), sunt altele, arătându-ni, chiar dela începutul veacului XV, mai mulți stăpâni în acelaș sat. Vedem adesea acelaș hotar stăpânit de mai

---

[1]) Am văzut pe Iuga Coriatovici, la 3 Iunie 1374, hărăzind lui Iacșa Litavoiu *două sate* pe Zăbrăuți.

30 Martie 1392, Roman Vv, hărăzește lui Ianoș Viteazul *trei sate* pe Siret (Hasdeu, *Arhiva Istorvă*, I, p 18).

Țiban stăpânia cel puțin *patru sate:* Țibăneștii care cu bună samă este întemeiat de el, Gărbovățul (pe urmă Vovrieștii) și alt sat la gura Crasnei (1399, Noemvrie 8 Ghibánescu, *Ispisoace și Zapise*, p. 1) și Băicăuții (*Ibid.* p. 29).

Dan Vameșul stăpânia, la Vasluiu, *șase sate* (1400 Fevruarie 11. Tanoviceanu *Formațiunea proprietății fonciare în Moldova* în *Prinos Sturdza* p. 416).

Mihaiu Popșa stăpânia cel puțin satele Scorțeștii și Păucești. (*Ibid ibid.*)

Jurj Ungureanul stăpânia pe lângă satele a căror nume este șters, *patru sate* la Turluiu (1409, Ianuarie 28, Acad. Rom., Peceți 1).

Domoncuș Stolnicul cu cei doi frați ai săi stăpâniau *șase sate* pe Oituz (1410, Acad Rom, LXIII, 221).

Ion Jumătate stăpânia cel puțin *trei sate* pe Siret și pe Jijia și vedem pe fiii săi împărțindu-le (1410, Iulie 6, Acad. Rom., mss 237, p. 545).

Toader Pitic stăpânia *trei sate,* din cari *două cu câte două judecii* (1414, August 2. I. Bogdan. *Despre Cnejii români,* p 11).

Batin stăpânia *trei sate* pe Putna (1423, Martie 12 Acad. Rom., XLVI, 15).

www.dacoromanica.ro

mulţi fraţi, de moşi (unchi) şi de nepoţi. Asemenea acte se înmulţesc în a doua jumătate a acelui veac, iar în acel următor, pe lângă că devin foarte număroase, ele ni arată satele la cari sunt relative împărţite în fracţiuni ce încep a deveni foarte mici: zecimi, douăsprezecimi, şăsesprezecimi, douzăcimi şi patruzecimi [1]).

Sınata stăpâniă *trei sate* pe Zeletın, pe Frumuşel, şı pe Tutova (1428, Iulie 24 *Uricar*, II, ed II, p. 252)

Oană Portariul stăpânıă *şase sate,* dın care *unul cu două judecii,* pe Bârlad şi pe Prut (1435, August 24 Acad, Rom. Peceţı 3)

Mihaıl Stângaciu stăpâniă *şase sate şi mai multe locuri de pustiu* pe Tutova, Simila şi Jiravăţ, precum şı la Chighecıu (1436, Iunie 13 Acad. Rom. XL, 2)

Petru Ungureanul stăpânıă *patru sate* în câmpul lui Dragoş, la Blăgeşti, pe Bistrıţa. (1436, Iunie 24. Ghibănescu, *Op cit*, p. 9).

Ivan Porcu stăpânià *douăzeci şi cinci de sate* ce i le vedem confirmate prın uricul lui Petru Aaron dın 21 Iulie 1448 (Acad. Rom Peceţı 7).

Alexandru II (Alexandrel) întăriă lui Ignat Postelnicul nu mai puţın de *20 de sate* la 10 Septemvrie 1451. (Iorga, *Studii şi Documente*, VII, p. 284)

Cu cât ne depărtăm de întemeiere cu atât vedem un număr mai mare de sate întrunit în mâinile unei singure persoane. S'ar putea umplea paginı cu asemea izvoade

[1]) Uricul Năneştılor, dın 17 Ianuarie 1495, nı arată pe Fătu şi pe Sturdza stăpânind câte *o optıme* dın acel sat; Grigore, Ion Farcaş şı Mălına stăpâniau câte *o douăsprezecime,* ıar Luşca *o şasesprezecime.*

Iată câteva exemple dın veacul XVI.

1546, Fevruarie 29 Petru (Rareş) Vv. întăreşte stăpânırea nepoţılor lui Căliman pe mai multe sate. Căliman a avut patru copıı care la rândul lor au, doı câte cıncı unul patru şı celălalt şeapte copii De oarece fiecare sat s'a împărţit între toţi moştenitorii, în fiecare sat se află stăpâni cu *şasesprezecimı,* alţıi cu *douăzecimi* iar alţıı cu *douăzeci şı optimi* de sat (Ghibănescu, *Ispisoace şi Zapıse*, p 80).

1546, Maiu 1. Petru (Rareş) Vv. întăreşte vânzarea făcută de Fătul, cu fraţıı şı nepoţii, a dreptei lor ocıni, *dın jumătate de sat din Iucaş, din a cincea parte jumătate,* lui Ion Pancu şı fraţılor acestora Apoi mai întăreşte vânzarea făcută aceloraşi de către Tudora, a părţii sale dın acelaş sat, *din a cincea parte jumătate.* (Acad. Rom , Peceţi, 33).

1550, Maiu 5. Ştefan (Rareş) Vv întăreşte celor trei copıı ai Sımei şi celor şapte ai Ilcăi ocına lor, a patra dın Băşeni: Copiii Ilcăi au deci *câte o douăzeci şi-optime* din satul Băşeni. (Ghibănescu, *Op. cit*, p 92).

1560 sau 1561. Buhuş din Căciulaţi şi Petru Vătavul din Săcuieni şi alţıı încredinţează că Nastia, nepoata lui Cozma Hrălea, a vândut

www.dacoromanica.ro

Aceste fracţionări ale satelor erau o urmare firească a dreptului de moştenire în vigoare. El este cât se poate de bine lămurit prin formula cuprinsă în actul de danie sau de întărire: „cele de mai sus scris să-i fie lui dela noi uric cu tot avutul şi cu tot venitul, lui şi copiilor lui şi nepoţilor lui şi strănepoţilor lui şi prăştieşilor lui şi întregului

---

dreapta ei ocină, *a treia parte din a treia parte* din Boldeşti, lui Popoţea Neamiş din Braşov. (Acad Rom, XXXII, 82).

1569, Fevruarie 23. Bogdan (Lăpuşneanu) Vv. întăreşte vânzarea făcută de Anghelina, fiica Malii, cătră Lealia şi Ignat, a dreptei sale ocini, *din jumătate a satului Scumpeştii, jumătate din a patra purte.* (Acad. Rom, IV, 225)

1569, Maiu 8. Bogdan (Lăpuşneanu) Vv. întăreşte vânzarea făcută de Tecla, nepoata Berascăi, sora Rodnei, a dreptei sale ocini, din uric de întăritură a lui Ştefan Vv, strămoşul Domnului, *din jumătate de sat* din Muncelul Rodnei, *a opta parte,* lui Ignat şi Titei. Asemenea mai întăreşte vânzarea făcută acelueaş de alţi nepoţi ai Berescăi Dumitru şi Crâstea. a dreptei lor ocini, *din jumătate din satul* Muncelul Rodnei, *din jumătate din a patra parte, două părţi* (Acad Rom., Peceţi 96)

1572. Octomvrie 5 Ion Vodă (Cel Cumplit) întăreşte *Ţiganului,* anume Nicola, *o treime dintr'o cincime* din satul Baloteştii, cu loc de moară în apa Putnei, care-l cumpărase în vremea lui Alexandru Vodă, dela Toma şi fraţii lui, căruia îi trebuiau bani pentru a se răscumpăra de moarte (Hasdeu, *Arhiva Istorică,* I, p 111).

1579, Septemvri 23. Petru (Şchiopul) Vv întăreşte vânzarea făcută de Ionaşco, strănepot Vascăi, nepot lui Crăciun Belcescul, a dreptei sale ocini, din Negoieşti pe Pârâul Alb, *din a treia parte a patra parte.* (Acad. Rom Peceţi 51).

1586 sau 1587 Petru (Schiopul) Vv întăreşte vânzarea făcută de Gavril şi alţi nepoţi ai lui Toma a dreptei lor ocini, din sat din Găunoaia, *din a patra parte două părţi.* (Acad Rom. Peceţi 55).

1598, April 10 Eremia Movilă întăreşte stăpânirea, asupra satului Comăneştii dela gura Lăpuşniţei, următorilor urmaşi ai Maruşcăi, Albiei şi Micăi, cărora Petru Rareş şi Ilie, fiul său, le întărise satul· Petrea Cihan Vatavul cu surorile lui Muşa şi Magdalena, rudele (verii) lor Cozma, Mihail şi Nichifor, rudele (verii) lor Mogosanciu şi Avram, toţi nepoţi Marişcăi; asemenea Todoscăi, Nastei, Antemiei, Anuşcăi şi Măriucăi. fetele Dochiei, rudele (verii) lor Frăţian, Anica şi Marina, toţi nepoţi Albiei, asemenea Anuşca, Armanca, Muşa şi Maria, fetele Cernei şi rudele (verii) lor Drăgan, Zbiera, Hărlău, Sora, Anisia şi Marinca Cornoaia. (Acad. Rom. Peceţi 59). Drăgan şi fraţii lui stăpâniau deci câte 1/36 din satul Comăneşti

www.dacoromanica.ro

rod al lui, care i se va alege mai aproape, nerăşuit niciodată în veci".

Judecia unui părinte se moşteniă, după săvârşirea lui din viaţă, atât de fiii cât şi de fiicele lui. Singura deosebire între ei eră că, câtă vreme erau băieţi, fetele nu puteau moşteni în partea lor casă şi aşezarea părintească. Ea trecea totdeauna fiului celui mai mic. Eră deci lucru firesc ca, la a treia sau la a patra generaţie, acea judecie să fie împărţită într'un mare număr de părţi.

Când părintele stăpâniă mai multe sate, moştenitorii luau, de obiceiu şi pre cât se puteă, câte un sat întreg şi atunci fracţionarea acestor sate cereă o generaţie sau două mai mult.

Se întâmplă adesea că fiii, prin căsătorii, prin silinţile lor sau prin favoarea Domnilor, să adune la rândul lor stăpânire peste mai multe sate. Aceasta se întâmplă chiar pentru mai multe generaţii în şir şi atunci acele sate s'au păstrat întregi în vreme de veacuri. Unele, dar aceasta este o excepţiune foarte rară, au rămas întregi până în ziua de astăzi.

(Este vederat că nu poate fi vorba aici de satele hărăzite de Domn mănăstirilor cari, pe câtă vreme au stat sub stăpânirea călugărilor, n'au putut decât să rămână întregi).

In deobşte însă se poate stabili ca regulă că satele stăpânite de urmaşii cnejilor, după trei sau patru generaţiuni erau împărţite între un număr mai mic sau mai mare de stăpâni, urmaşi ai unui moş sau strămoş obştesc.

Se puteă întâmplă că între dânşii să se fi vârît, prin cumpărătura unei sau mai multor părţi, vre-un străin, dar cazul la început eră far din cauza dreptului de răscumpărare *(protimisis, retrait lignager)*, despre care voiu vorbi mai departe.

Autorul comun care stăpânise satul întreg se numiă *moşul*. Dacă acest moş avuse mai mulţi copii, cari stăpânise sau avuse drept să stăpânească în acel sat, ei se numiau *bătrânii*. Dacă moşul avuse un singur moştenitor şi numai acel moştenitor avuse mai mulţi copii, aceşti nepoţi ai moşului iau numele de bătrâni. Când fusese doi sau trei moşi, atunci partea fiecărui moş se împărţiă în atâţi bătrâni câţi copii aveă, iar părţile fiecărui moş se desemnau prin numele satului însoţit de determinarea: de sus, de jos, din mijloc.

www.dacoromanica.ro

Fiecare bătrân avea parte deopotrivă în tot hotarul satului: în vatra satului, în câmp şi în pădure. In partea fiecărui bătrân se află un număr de case de săteni cu jireabiile lor El era judeţul acelor oameni cari erau datori să-i dea dijma şi să-i lucreze (să-i slujească) numărul de zile stabilit de obiceiul ţării. Bătrânii având fiecare partea lui în ape, aveau drept să aibă câte o moară la care supuşii respectivi erau datori să macine. Fiecare din bătrâni avea asemene drept să aibă crâşma lui. Iar jireabiile moşului, care erau la o parte, nu se împărţiau, căci vedem că părţile bătrânilor sunt totdeauna compacte Se vede că ele rămâneau în partea unuia dintre ei şi că compensaţia se făcea mutând în acele jireabii săteni cari, în schimb, cedau din pământurile lor bătrânilor. De altmintrelea este de crezut că în deobşte jireabiile unui sat erau departe de a fi ocupate toate.

La moartea fiecărui bătrân, partea lui de judecie se împărţia din nou în atâtea părţi câţi copii lăsase bătrânul. Dacă părţile bătrânilor erau totdeauna deopotrivă, părţile copiilor lor, egale deopotrivă în acelaş bătrân, puteau să se deosebească foarte mult în doi bătrâni deosebiţi. ca şi numărul de copii rămaşi după fiecare bătrân.

Părţile de judecie ale bătrânilor se împărţiau întocmai după aceleaşi reguli după cari se împărţise satul întreg.

Se putea întâmplă, atât pentru bătrâni cât şi pentru copiii lor, ca numărul de jireabii în cari umblă satul să nu se fi putut împarte întocmai şi ca să fi rămas câte o jireabie sau mai multe care să stea sub stăpânirea a doi sau trei stăpâni Complicaţia nu era mare şi se descurcă uşor. Fiecare stăpân luă dijmă de pe pământurile căzute pe partea lui şi zilele de slujbă se împărţiau asemene între stăpâni. Dacă fiecare din părtaşi avea drept să aibă moară şi crâşmă pe partea lui, de obiceiu se învoiau mai mulţi pentru a ţinea împreună acelaş vad de moară şi aceeaş crâşmă. Pentru dreptul de judecată iarăş vor fi existat norme hotărîte.

In deobşte impărţeala, care se numia *alegere*, nu se efectuă, ea rămânea teoretică; obiceiul românesc şi mai ales împărţirea în jireabii fiind prielnici unei asemenea stări de lucruri. Nu cunosc nici un act de alegere anterior veacului XVII.

www.dacoromanica.ro

§ 2. Despre originea răzăşiilor şi a răzăşilor.

Părtaşii la stăpânirea unei judecii erau desemnaţi prin denumirea de *răzăşi,* care mi se pare a veni dela cuvântul unguresc *reszeş* = părtaş (dela *resz* = parte). Acest cuvânt, în cele două din urmă veacuri, erà întrebuinţat pentru a desemnà mai cu deosebire pe ţăranii acei cu stăpâniri proprii, dar nu încape îndoială că mai înainte erà întrebuinţat pentru a desemnà pe părtaşii aceleiaş stăpâniri, fie cu părţi mici, fie cu părţi de sute şi chiar mii de fălci [1]).

Este vederat că dacă împărţirile între urmaşii acelueaş moş urmau vreme de trei sau patru generaţii, fără ca să intervinà vre-un factor nou: vânzare, moştenire sau danie, sosià un moment în care parcelele unora din părtaşi, acei în bătrânul cărora copiii fusese mai număroşi, deveniau mici de tot. Sărăcia lor pe de altă parte nu puteà decât să fie mare, venitul fiecăruea din ei mărginindu-se la acel la care aveau drept, în puterea obiceiului strămoşesc, dela o singură jireabie, adesea chiar la acel al unei jumătăţi sau şfert de jireabie. Erà cu bună samă, fiecare din ei, mult mai sărac decât supusul lor, săteanul care ţineà jireabia.

Erà lucru firesc că unor oameni cu desăvârşire *ţărăniţi* de sărăcia în cari crescuse, şi ei şi părinţii lor, să le vie în minte că erà mai folositor pentru ei să-şi lucreze singuri pământul luând tot rodul decât să se mulţămească numai cu a zecea parte din acel rod. Şi ei nu întârziau să treacă dela gând la fapt şi să izgonească pe sătean de pe pământul lucrat de moşii şi strămoşii lui şi din casa în care se născuse.

Faptul constituià o samovolnicie mare şi o spoliaţiune, dar răzăşii, stăpâni ai săteanului, erau mulţi şi aveau neamuri cu spete, săteanul trebuià să plece.

De altmintrelea erà aici mai mult o chestiune de sentiment, faptul de a părăsì baştina pe care se trezise, decât o pagubă, căci pământ erà mult în Ţara Moldovei şi oameni

---

[1]) Stăpânii părţilor din Bohotin, cuprinzând fiecare mult peste o mie de fălci, sunt numiţi *răzăşi* în actele din veacul XVIII. *(Cronica Bohotinului* în Analele Acad. Rom., XXVIII, p. 122 şi 260)

www.dacoromanica.ro

puțini. Stăpânii satelor vecine, acei cari stăpâniau sate întregi sau părți mari de sate, trebuiau să se întreacă oferind sătenilor cari veniau să s'așeze la ei condițiuni favorabile și scutiri pe întâii ani.

Astfel s'a născut clasa răzășilor. Ei, pretutindeni și fără excepțiune, își trag dreptul de stăpânire pe pământurile lor dela un moș comun, care a stăpânit odată întreg hotarul pe care vedem că trăiește astăzi obștia răzășasca.

Nu înțeleg pentru ce această regulă atât de simplă, dovedită prin actele tuturor moșiilor răzășești, la care nu este (cum nici nu poate fi) măcar o singură excepție, este tăgăduită chiar de scriitori de o incontestabilă valoare. O legendă stabilită de mai nainte, de pe vremea în care *Arhiva Românească* și *Magazinul istoric pentru Dacia* alcătuiau toată diplomatica română, se menține in ciuda bunului simț și a adevărului, cu toată îndărătnicia care carecterizează unele legende.

După acea legendă, încă dela întemeierea Domniei, locuitorii unui mare număr de sate erau *proprietari* pe pământurile lor cari ar fi constituit niște adevărate *alode*. Răzășii de azi ar fi urmașii acestor mici proprietari de pe vremea lui Bogdan I.

Partizanii acestei legende nu voesc să știe nici de faptul că o *mică* proprietate datând din mijlocul veacului XIV s'ar fi redus la nimic prin împărțelile săvârșite de douăzeci și două de generațiuni, nici de acel că toate obștiile răzășești, fără excepție, își trag neamul dintr'un mic număr de bătrâni, fii ai unui moș comun, fapt care nu numai că rezultă din toate actele moșiilor răzășești, dar și din spusele a însuși răzășilor cari toți știu și spun în câți bătrâni a umblat moșia lor și care a fost moșul din care se trag bătrânii. Și partizanii legendei nu sunt în stare să citeze măcar un singur act din care să rezulte că într'adevăr ar fi existat, pe vremea întemeierii, sate de mici proprietari, nesupuși vreunui stăpân: Domn, mănăstire sau județ.

Am cercetat actele a mai bine de o sută de moșii răzășești din toate părțile Moldovei: din toate rezultă că fiecare obștie răzășasca, atât din acele cari mai există astăzi cât și din acele cari și-au vândut moșiile în veacurile trecute, se trage

www.dacoromanica.ro

dintr'un moş care, când trăiă, avea judecia asupra întregului hotar ce-l vedem mai pe urmă stăpânit de obştie.

Spre mai uşoară şi mai deplină înţelegere voiu citâ actele rezumând istoricul câtorva moşii cari au fost sau sunt încă răzăşeşti.

I. **Moşia Negoieştii,** situată în valea Trotuşului, formă mai înainte un complex de vre-o 5000 fălci, iar astăzi, în vechile ei limite sunt cuprinse, pe lângă pământurile rămase răzăşilor din Negoieşti, la satele Negoieştii şi Căiuţul, şi întregi moşiile Gârbovana şi Valea-Sacă, cea mai mare parte din moşia Statului Bogdana şi parte din moşia Căiuţul.

Documentele de mai jos rezumează parte din istoria ei:

1. Bogdan Vv Lăpuşneanu, 1570 Martie 19, întăreşte împărţirea făcută între Ana, fata Gănesei, Petru Oräş, Ilie Oräş, Mateiaş, Brătuluş, Stanca, Maria şi Tăbălăiasa, Toader Sofioiul, Sora şi Malia, a dreptei lor ocine şi moşii, un sat ce este la Trotuş, anume Negoieştii, şi jumătate de sat de Costeşti, *ce-a avut-o zălogitură moaşa lor Cerna* dela moşul Domnului, Ştefan Vv. Bătrânul [1]).

2. Adică eu Gavril Durlan dat-am acest adevărat zapis al meu la mâna cumnatului Dumitraşcu sin Toader Gheorghe, răzăşul nostru, precum să se ştie că având noi în partea noastră, din Petre Oräş, locul de crâşmă, am făcut eu o crâşmă la acel loc, şi i-am dat cumnatului Dumitraşcu iaräş loc de crâşmă alăturea cu mine, însă peste drum, dela vale; şi când s'au făcut acest zapis am fost şi noi faţă:

† Eu Tănase Durlan Vornic m'am tâmplat.

† Eu Toader Stoian ot tam m'am tâmplat.

† Eu Dobre martur.

† Eu Toader Făcăoariu." 1774.[2]).

3. „Facem ştire cu această mărturie a noastră că din luminată poronca Prea înălţatului Domnului nostru, Măria Sa Grigore Alexandru Ghika Vv., am mers de am hotărit moşia Negoieşti, strângând toţi răzăşii de Negoieşti tineri şi bătrâni. Din Căiuţul-Mic şi până în hotarul Bogdanei de sus s'au găsit

---

[1]) Un suret de pe acest uric, scris şi încredinţat de uricarul Simion Cheşcu, la 1742, se află în Pach. XXVIII al Academiei Române

[2]) Originalul se află în Pach XXVIII al Academiei Române

www.dacoromanica.ro

3363 stânjăni, afară de 110 stânjâni ce s'au aflat un cot la Căiuţi, care fiind bataştină s'a venit Sofieştilor, fiind că Orăşeştilor li s'a dat silişte în Valea-Sacă; şi la această baştină din jos, dela Căiuţi, să nu aibă răzăşii din Orăşeşti a se amesteca, fiind că lor li s'au dat silişte în Valea-Sacă, după cum arată în hotarnica şi încunjurare a moşiei Negoieştilor. Şi am dat această mărturie la mâna lui Toader Agapie cu tot neamul Sofieştilor să-şi stăpânească partea lor de moşie bataştină cu pace.

Let 7283, August 25.

Toader Lupul, Vornic de Poartă, hotarnic.

Vasile. . . . Postelnicel, hotarnic".

4. „Mărturie hotarnică dela Leon, Episcop al Romanului, din 15 Maiu 1781, prin care arată că, mergând în urma cărţii Domnului Constantin Dimitrie Moruz Vv. la satul Negoieştii dela ţinutul Bacăului, ca să aleagă şi să hotărască părţile de danie şi de cumpărătură din hotarul Negoieştilor şi jumătate de Costeşti, ce le au banul Neculai Roset şi mânăstirea Bogdana, de părţile rămase răzăşilor, au aflat precum urmează: Această moşie Negoieştii se împarte în opt bătrâni şi anume:

1. Sofioiul,
2. Ilie Oräş,
3. Petru Oräş,
4. Mătieş,
5. Brătuluş,
6. Aniţa Tăbălăiasa,
7. Stanca,
8. Maria,

curmezişul moşiei măsurând 3560 stânjăni. S'au cercetat zapisele de danie a mănăstirii, şi s'au găsit bune şi fără de pricină pe 405 stânjăni; s'au mai cercetat scrisorile de danie şi cumpărătură a banului Neculai Roset, s'au găsit bune şi fără pricină pe 2523 stânjăni, rămânând astfel răzăşilor 632 stânjăni, cari li s'au dat în două locuri împrejurul celor două sate unde îşi au aşezările, Negoieştii şi Căiuţul Mic [1]".

---

[1]) Această mărturie este trecută într'o condică de documente a moşielor Rădeana, Gârbovana, Valea-Sacă, Corbii etc, aflată acum la Academia Română în Pachetul LXVI.

www.dacoromanica.ro

5. „Adică eu, Vasile Birul ot Bireşti, dat-am încredinţat zapisul meu la cinstita mâna D-sale cuconului Neculai Roset, biv vel Ban, precum de nimene silit nici asuprit, ci de a mea bună voie, i-am dăruit Dumisale dreaptă partea mea de moşie ce am în Negoieşti, din *bătrânul* Ilie Orăş a cincea parte, partea mea ce o am baştină de pe strămoşul meu Ilie Orăş şi de pe tatăl meu Ion [1]). 1785 Ianuar 30".

6. „Adică eu Vasile Lepădat, care mai in jos m'am iscălit, dat-am adevărat zapisul meu întru cinstita mâna D-sale cuconului Neculai Roset, biv vel Ban, precum să se ştie că de nimeni silit nici asuprit, ci de a mea bună voie, am vândut D-sale treizeci şi cinci stânjăni de moşie ce am avut baştină în hotarul Negoieştilor, la ţinutul Bacăului, pe apa Trotuşului, însă şapte stânjăni din *bătrânul* Mătieş ce am avut baştină de pe maică-mea Nastasia, fiica lui Dumitraşcu Cocel mare, iar douăzeci şi opt de stânjăni sunt din *bătrânul* Petru Orăş din partea Ilencului, partea de pe socrumea Maria, femeia lui Ion Postolache Bogde socrul meu [2]). 1782 April 2".

7. „Adică eu Ancuţa, fata lui Crâste Iepure, dat-am adevărat zapisul nostru întru cinstita mâna D-sale Vornicului Neculai Roset precum să se ştie că de nimeni silită sau asuprită, ci de a mea bună voie, am vândut D-sale 40 stânjăni moşie ce am avut de baştină în hotarul Negoieştilor, din ţinutul Bacăului, pe apa Trotuşului, cu un vad de moară, ce sunt aceşti 40 de stânjăni în parte din *bătrânul* Sofioiul, lângă hliza D-sale de moşie [3]). 1793 Martie 28".

Din aceste documente rezultă că moşia Negoieştii a fost amanetată, pe la finele secolului al XV-lea, de Ştefan cel Mare unei Cerna [4]), şi că în a doua jumătate a secolului următor, nepoţii Cernei şi-au împărţit-o între dânşii. In veacul al XVIII-lea vedem o mulţime de stăpâni, răzăşi, cari toţi se trag din cei opt

---

[1]) *Ibid.*

[2]) *Ibid.*

[3]) *Ibid.*, pag 4

[4]) Moşia Negoieşti cu jumătate din Costeşti era stăpânire particulară a lui Ştefan cel Mare, care posedă, pe Valea Trotuşului, un însemnat domeniu cuprinzând moşiile Borzeşti, parte din Oneşti, Pătrăşcani, Rădeana, Costeşti şi Negoieşti.

www.dacoromanica.ro

moştenitori ai Cernei şi cari vând sau donează părţile lor mănăstirii Bogdana şi Banului Neculai Roset. In cazul de faţă este evident că atât parcelele dăruite sau vândute Banului şi mânăstirii, cât şi cele rămase până astăzi în stăpânirea răzăşilor din Negoieşti nu sunt altceva decât rezultatul împărţirilor succesive, din generaţie în generaţie, a moşiei zălogită de Ştefan cel Mare strămoaşei lor Cerna.

Dacă nu m'ar oprì lipsa de spaţiu aş puteà da aici întreaga spiţă a neamului răzăşilor din Negoieşti, cari astăzi trăiesc în satul Negoieşti şi cari se trag din Cerna. Cred însă că cele şapte acte citate nu pot lăsà în această privinţă nici o umbră de îndoială.

Acest mod de transformaţiune a mareì moşii Negoeştii cu Costeştii în mulţime de parcele răzeşeşti, este tipic pentru toate moşiele răzăşeşti din Moldova, cu singura excepţiune că adesea, în loc de un singur stăpân la început, vedem mai mulţi fraţi stăpânind moşia în indiviziune.

Acest stăpân primitiv este *moşul din care se trage* satul răzăşesc. Dacă au fost mai mulţi stăpâni, cari au stăpânit satul în indiviziune, ei se numesc *moşii.*

In cazul moşiei Negoieştii, Cerna este *moaşa* neamului Negoieştilor, iar nepoţii ei: Sofioiul, Ilie Orăş, Petru Orăş, Mai tieş, Brătuluş, Anıţa Tăbălăiasa, Stanca şi Maria sunt *bătrâni* cari împart satul. Fiecare răzăş îşi *trage* partea lui de moşie *după* cutare sau cutare bătrân ai cărui coborîtor este, precum am văzut în actele 5, 6, 7 de mai sus.

II. **Moşia Fântânelele,** din judeţul Bacău, se compune, precum am văzut, din *douăzeci de moşii deosebite:* Fântânelele, Hemeiuşul, Birăeştii, Gârlenii, Iteştii, Păstrăveştii, Lespezii, Hălăşenii, Mirceştii, Saca, Arămeştii, Pârtăneştii, Vlăsineştii, Băşanii, Săcătura, Luncanii, Mănăileştii, Malurile, Obrejeştii, Trebeşul-de-Sus.

Aceste trupuri, precum dovedesc actele de mai jos, erau odată cu totul independente unele de altele, şi-şi aveau titlurile lor de stăpânire deosebite.

1. *Fântânelele,* trupul care a dat numele său întregului complex, erà odată *de ocol de târgul Bacăului* şi, până la începutul veacului al XVIII-lea, nu vedem pe stăpânii acestui sat mai stapânind alte hotare pe împrejur. Pe la începutul

www.dacoromanica.ro

acelui secol, Ioniță Aslan, stăpânul Fântânelelor, cumpără trupurile megieșite: Hemeiușul, Birăeștii și Mănăileștii. Mihaiu Racoviță, la 1719, confiscă, in urma complicității lui Ioniță Aslan la revolta rudei sale, Vasile Ciaurul, aceste patru sate și le dă lui Ilie Catargiu, spre despăgubire pentru jaful ce suferise din partea răsculaților la satul său Răcăciuni. Pe urmă, aceste patru sate sunt date de zestre de Ilie Catargiu fiicei sale, când o căsători cu Vasile Roset, care mai cumpără dela *răzăși* o parte din trupurile megieșite. Celelalte sunt adăogite de fiul lui Vasile Roset, Lascarache și de ginerele acestuia, Constantin Cantacuzino[1]).

2. *Gârlenii.* Satul Gârlenii era la inceputul veacului al XVII-lea, a lui Bălan Visternicelul și, la 1762, *răzășii de* Gârleni vând Hatmanului Vasile Roset a lor dreaptă ocină și moșie, satul Gârlenii, *ce le este baștină și cumpărătură dela moșul lor Bălan Visternicelul,* după cum arată ispisocul cel vechiu dela Eremia Vodă, și ei această moșie o vând drept 150 lei bani gata[2]).

3. *Săcătura.* Alexandru Lăpușneanu dă slugilor sale credincioase Petru Armașul și fraților lui Crăciun, Dumitru și Giurgiu un loc din pădure, o poiană ce se numește Săcătura Trebeșului, in ținutul Bacăului, cu tot venitul.

Alexandru Constatin Mavrocordat Vv., in anul 1784, intărește cumpărăturile făcute de Vornicul Lascarache Roset a păr-

---

[1]) Arhiva moșiei Fântânelele, a Principelui de Schonburg-Waldenburg.

Pachetul *Fântânelelor:*

Ispisoc pe pergament dela Alexandru Iliaș Vv. din 28 August 1632

Mărturie dela Alexandra, văduva Visternicului Ursache, din 23 Mart 1688.

Carte de judecată dela Constantin Neculai Mavrocordat Vv., din 24 Mart 1743.

Nefiindu-mi cu putință a cită aici toate documentele, in număr de aproape șapte sute, cari compun arhiva moșiei Fântânelele, voiu cită numai cele mai importante a fiecărui trup.

[2]) *Ibidem.* Pachetul *Gârlenilor.*

Carte slavonă dela Eremia Movilă din 1599

Ispisoc slavon, dela Radu-Vodă din 16 Mart 1618.

Zapisul răzășilor din Gârleni din 1 Octobre 1762

www.dacoromanica.ro

ţilor *răzăşilor* din Săcătura, *strănepoţii lui Giurgiu şi a lui Crăciun, arătând toată spiţa neamului lor.*

Prin alte zapise, *răzăşii* ce se trag din Petru şi Dumitru vând şi ei părţile lor lui Lascarache Roset[1]).

4. *Păstrăveştii.* Stan Păstrav cumpără, în anul 1452, drept 60 zloţi tătăreşti, satul Păstrăveşti, *amândouă coturile* (обѫ кѹтьи) dela Ştefan, nepotul lui Bogdan.

La finele secolului trecut, *răzăşii* de Păstrăveşti vând succesiv toate părţile lor lui Vasile Roset şi fiului său Lascarache[2]).

5. *Lespezii* sau *Plopoasa.* Moiseiu Movilă Vv. întăreşte în anul 1634, lui Pătraşcu Boldescu satul Plopoasa.

La 1752, Miron Boldescu vinde lui Vasile Roset toate părţile sale din Plopoasa sau Lespezi, şi în urmă alţi Boldeşti, prin diferite zapise, vând şi ei părţile lor din Plopoasa lui Vasile Roset[3]).

6. *Vlăsineştii.* Eremia Movilă întăreşte lui Mihăilă Bolat şi fiilor săi German, Simion, Condrea, Petru şi Crăciun o bucată de pădure la Vlăsineşti, ce le-a fost danie dela Petru Vv. şi pentru care au dat lui Petru Vv. doi cai buni.

La finele secolului al XVIII-lea, Lascarache Roset cumpără succesiv toate părţile *răzăşilor* de Vlăsineşti. [4])

---

[1]) *Ibidem.* Pachetul *Săcăturii*
Ispisoc slavon din 9 Aprilie 1560
Hrisov dela Alexandru Constantin Mavrocordat Vv din 19 Sept 1784.
Mai multe zapise ale răzăşilor dela finele secolului trecut.

[2]) *Ibidem.* Pachetul *Păstrăveştilor*
Uric dela Alexandru Vv. din 9 August 1452.
Mai multe zapise ale răzăşilor din a doua jumătate a secolului XVIII

[3]) *Ibidem* Pachetul *Lespezilor.*
Suret de pe carte slavonă din 30 Iunie 1602
Carte slavonă dela Moiseiu Movilă din 5 Februar 1634
Zapisul lui Miron Boldescu din 24 August 1752
Mărturia dată de mai mulţi boieri lui Lascarache Roset, 25 August 1795

[4]) *Ibidem* Pachetul *Vlăsineştilor.*
Carte slavonă dela Eremia Voda, din 4 Iuniu 1598.
Mai multe zapise de vânzare a răzăşilor de Vlăsineşti, dela finele secolului al XVIII-lea.

www.dacoromanica.ro

7. *Petru* Vv. întăreşte fraţilor Hilea, Mihail, Toader, Crăciun şi Ilea, satul *Mănăileştii,* la Bacău, pe Bistriţa, fiindcă au dat patru cai buni pentru Domnie (1579).

Vasile Vv. (Lupu) întăreşte vânzarea făcută de Simion şi de neamurile lui, strănepoţi lui Crăciun şi Hilea, a nouă părţi din satul Mănăileşti, lui Neaniul vel Vornic, drept 50 taleri.

In anul 1695, Toader şi Iancul, *răzăşi,* vând *un bătrân* din Mănăileşti lui Grigoraş Arapu, care mai cumpără şi părţile celorlalţi răzăşi.

La începutul secolului al XVIII-lea, Ion Aslan cumpără dela Arăpeşti satul Mănăileşti care, în urma răscoalei lui Vasile Ciaurul, este confiscat de Mihaiu Racoviţă odată cu Fântânelele şi dat lui Ilie Catargiu [1]).

8. *Băşenii.* Gaşpar Vodă întăreşte satul Băşenii nepoţilor şi strănepoţilor lui David Comisul, carı au venit jăluind şi aducând un ispisoc dela Ştefan Tomşa Vv., prin care se zice că David Comisul au stăpânit acel sat Băşenii după direse dela Alexandru Vv. cel Bun, şi acel dires au ars în casa lui Isaia Visternicelul.

In cursul seeolului al XVIII-lea, se constată că satul Băşenii erà stăpânit de mai mulţi stăpâni *răzăşi,* cari îşi vând şi-şi schimbă părţile între ei.

In anul 1766, Nastasia, fiica lui Neculaı Hrisoveghie, dăruieşte lui Vasile Roset zestrea ei, a treia parte dın Băşeni şi, la 1777, Toader Muste vinde lui Ion Cantacuzino două treimi din Băşeni [2]).

---

[1]) *Ibidem* Pachetul *Mănăileştilor.*
Carte slavonă dela Petru Vv, dın 8 August 1579
Carte slavonă dela Iancu Vv, dın 1580
Ispısoc pe pergament dela Ionaşcu Vodă, 1581.
Zapisul lui Toader şı al Ianculuı, din 23 Iuliu 1695.
Carte de judecată dela Constantın Neculai Mavrocordat Vv, dın 24 Mart 1743

[2]) *Ibidem.* Pachetul *Băşenilor*
Suret de pe ispısoc slavon dela Gaşpar Vv., 13 Aprıl 1630.
Carte slavonă din 8 Maı 1628
Suret de pe ıspısoc slavon dela Moiseıu Movilă, 7 Oct 1632
Mărturıa boierilor lui Vasıle Lupu, 26 Iunıu 1640.
Ispısoc slavon dela Vasıle Lupu, 29 Iunıu 1640
2 cărţi slavone dela Vasıle Lupu din 5 Fevr. şi 3 Iunıu 1644
Zapısul Nastasıei Adam dın 25 Fevr. 1766.
Zapısul lui Toader Muste dın 29 Maı 1777.

www.dacoromanica.ro

9. Pipou şi frate-său, Costea Birovici, cumpără, în timpul lui Ştefan Vv., fiul lui Alexandru cel Bun, dela Mihail Mosici, drept 60 galbeni, satul *Bîrăeştii* pe Bistriţa.

La finele veacului următor, Ion Vodă Cel Cumplit întăreşte satul Bîrăeştii strănepoţilor lui Coste şi Pipou Birovici, enumărându-i pe toţi (peste două-zeci).

La începutul secolului al XVIII-lea, Constantin Duca Vv. dă jupânesei lui Ioniţă Aslan carte domnească ca să fie tare şi să ţie o parte din moşia Bîrăeştii, partea despre Vasile Postelnicul

In cursul veacului trecut vedem pe *răzăşii* de Bîrăeşti judecându-se între dânşii, până ce ei vând mai toate părţile lor lui Lascarache Roset şi fraţilor săi

O parte din Bîrăeşti a rămas *răzăşească* până astăzi şi este stăpânită tot de urmaşii lui Costea şi Pipou Birovici.[1])

10. *Malurile.* Acest trup nu a fost împărţit niciodată. Din vechime erà domnesc, apoi stăpânire a familiei Bucium, şi din acte putem constata că a rămas în stăpânirea acestei familii până la sfârşitul secolului al XVII-lea[2])

Cred de prisos a mai rezumà documentele celorlalte trupuri ale Fântânelelor, a căror cuprins ar fi numai o repetare a celor de mai sus cu nume propriu şi date schimbate. Vedem deci că toate trupurile acestui complex au fost, la început, stăpâniri deosebite, având fiecare uricele sale proprii, şi că actele primitive atribuie stăpânirea fiecărui din aceste trupuri, unei singure persoane în cazul silişlelor Gârlenii, Fântânelele, Păs-

[1]) *Ibidem.* Pachetul *Bîrăeştilor.*
Suret de pe uric dela Ştefan Vv, din 24 Fevruar 1446
Suret de pe ispisoc dela Ioan Vodă, din 14 Mart 1574
Zapis slavon a şoltuzului de Bacău, din 5 Mai 1610
Carte domnească dela Constantin Duca Vv din 15 Mart 1702
Carte domnească dela Constantin Neculai Mavrocordat Vv, din 27 Ianuar 1743
Carte domnească dela Matei Ghica Vv, din 27 Mart 1754.
Un şir de zapise de vânzare a răzăşilor către Lascarache Roset
[2]) *Ibidem* Pachetul *Malurilor.*
Ispisoc pe pergament dela Ion Vodă din 20 Iuliu (7079) 1571.
Ispisoc pe pergament dela Eremia Movilă din 11 April 7109.
Carte slavonă dela Eremia Movilă, fără loc nici odată, pentru a puteà aduce oameni străini în satul Malurile

www.dacoromanica.ro

trăveştii, Lespezii, Băşenii, Malurile; iar mai multor fraţi în cazul siliştelor Săcătura, Vlăsineştii, Mânăileştii şi Birăeştii.

Afară de trupurile Fântânelele şi Malurile, cari n'au fost împărţite niciodată, vedem că celelalte în cursul timpului devin stăpâniri *răzăşeşti* şi la urmă, în cursul secolului al XVIII-lea, aceste stăpâniri *răzăşeşti* dispar pentru a formă cu încetul marea moşie Fântânelele.

De câte ori am studiat acfele unei moşii mari din Moldova, am constatat acelaş proces de formaţiune ca şi pentru Fântânelele: la început mai multe stăpâniri deosebite; după o curgere oarecare de timp, acele stăpâniri se împart în parcele *răzăşeşti* şi, în cursul secolului trecut, aceste parcele de pe toate stăpânirile primitive sunt întrunite în marele complex care-l vedem subsistând astăzi. Voiu arătă mai jos cari au fost cauzele acestor transformaţiuni.

III. **Nadişa.** 1. In anul 1424, Alexandru cel Bun întăreşte lui Toader şi lui Ilie un loc de pe Tazlău cu tot hotarul, cum l'au hotărît Giurgea Globnicul [1]).

2. Ştefan cel Mare, la 1497, întăreşte cumpărătura lui Ion Nadiş, a satului Nadişa, de la Mihul Berescu, drept 60 zloţi tătăreşti, cu toate hotarele, cum le-au stăpânit Toader şi Ilie [2]).

3. Bogdan Vv. Lăpuşneanu, la August, 1571 întăreşte vânzarea făcută de Simion sin S. . . nepot lui Muşu, strănepot lui Ion Nadiş, lui Trifu şi femeei sale Tudosiei, drept 100 zloţi tătăreşti, a unei a douăsprezecea parte din a patra parte, din trei părţi o parte [3]).

4. Petru Şchiopul Vv. întăreşte lui Stan, lui Previzan, lui Steleja şi lui Salomon, strănepoţii lui Ion Nadiş, satul Nadişa cu vechile hotare cum le-a hotărit pan Giurgea Globnic [4]).

Din actele ulterioare se constată că răzăşii actuali se trag din aceşti patru bătrâni, Stan sau Stănilă, Previzan, Steleja şi Salomon.

IV. **Bereşti, Boşoteni şi Năşoeşti.** 1. Ştefan cel Mare întăreşte Marinei, fiicei lui Berescu, a sale drepte ocini, satele Bereştii, Boşotenii şi Năşoeştii, cari toate se află pe Tazlău, cu toate hotarele lor [5]).

---

[1]) Uric dela Alexandru cel Bun, din anul 6932. In anul 1889 se află la moş Ion Berilă, la Nadişa.
[2]) Suret de pe uric dela Ştefan cel Mare, din 8 Mart 1497 *Ibid*
[3]) Uric dela Bogdan Vv. din August 1571 *Ibid.*
[4]) Suret de pe uric dela Petru Vodă. *Ibid.*
[5]) Suret de pe uric dela Ştefan cel Mare. din 16 Ianuar 1491. *Ibid*

www.dacoromanica.ro

2. Mărturie hotarnică dela Stolnicul Mihalache Dimache, din 10 Ianuar 1783: In ce chip are să se împartă moşia Boşotenii, dovedind *fiecare din răzăşi din ce bătrân se trage* şi câtă parte are să iea, care împărţeală s'au făcut după poronca Domnului Alexandru Constantin Mavrocordat Vv.

„După cercetarea ce s'au făcut scrisorilor găsite la răzăşi s'au dovedit că această moşie se împarte pe trei bătrâni anume. Buzdugan i Păstrăv şi Mândru; şi după măsura ce au făcut banul Neculai Roset, Serdariu Ventura şi Grigore Beldiman Vornic de Poartă, la velet (7283) 17/5 Iulie 29, arată prin hotarnica D-lor Sale, cum că au ieşit peste tot în curmezisul moşiei 903 stânjeni Gspd. pentru trei bătrâni; iar împârţindu-se, se vine de tot bătrânul câte 301 stânjeni; şi bătrânul Buzdugan se împarte în 4 feciori ai lui anume: Stanca, Cerna, Popa şi Gavril; din care, fiindcă Gavril au ieşit sterp, are să se împartă în trei părţi; iar bătrânul Păstrav se împarte în trei părţi pe trei: Băloş, Ifrim şi Brătuleanu, feciorii lui, cum şi bătrânul Mândru se împarte în şeapte părţi, pe şeapte neamuri, ce se trag dintr'însul după cum s'au putut dovedi din scrisori şi arătările tuturor răzăşilor, căci acest bătrân nu s'au putut şti cu adevărat şi cu încredinţare câţi feciori au avut, dar s'au dovedit că nepoţii s'au strănepoţii lui aşă s'au împărţit pe şeapte părţi, despre cum *s'au dovedit că şi între alte hotare de moşii unde intră acest bătrân Mândru*, tot pe şeapte părţi se împarte“ [1]).

Constatăm din acest act că satul Boşotenii se împărţia în trei bătrâni: Buzdugan, Păstrav şi Mândru, *cari stăpâniau şi în alte hotare*. Am constatat din actele ce mi s'au pus la dispoziţie, la 1889, de unul din răzăşi, numit Ion Berilă, că satele Bereştii şi Năşoeştii, megieşite cu Boşotenii, se împart şi ele în câte trei bătrâni ce se numesc Buzdugan, Păstrav şi Mândru.

Având în vedere că Marina Berescu era stăpâna acestor sate Boşotenii, Bereştii şi Năşoeştii, conchid că aceşti bătrâni Buzdugan, Păstrav şi Mândru sunt fii sau urmaşi, dar în orice caz moştenitori ai Marinei Berescu, mai ales că toţi răzăşii mi-au declarat că ei se trag din Marina Berescu.

---

[1]) Copie de pe mărturia Stolnicului Mihalache Dimache, legalisată de Logofeţia cea Mare, la anul 1825, Martie 3. *Ibid*

www.dacoromanica.ro

Ion Berilă, răzăşul care mi-a adus aceste acte erà răzăş atât în hotarul Nadişa, unde aveà 17 ½ stânjeni, cât şi în hotarul Boşoteni unde stăpânià 6 stânjeni. El se trăgeà şi din Ion Nadiş şi din Marina Berescu [1]).

[1]) Iată şi spiţa neamului lui, ce mi-a comunicat-o Ion Berilă la Maiu 1889. Cred că ea este necomplectă şi că lipsesc mai multe generaţii, căci cu greu s'ar putea admite ca în patru sute de ani să se fi succedat numai unsprezece generaţiuni

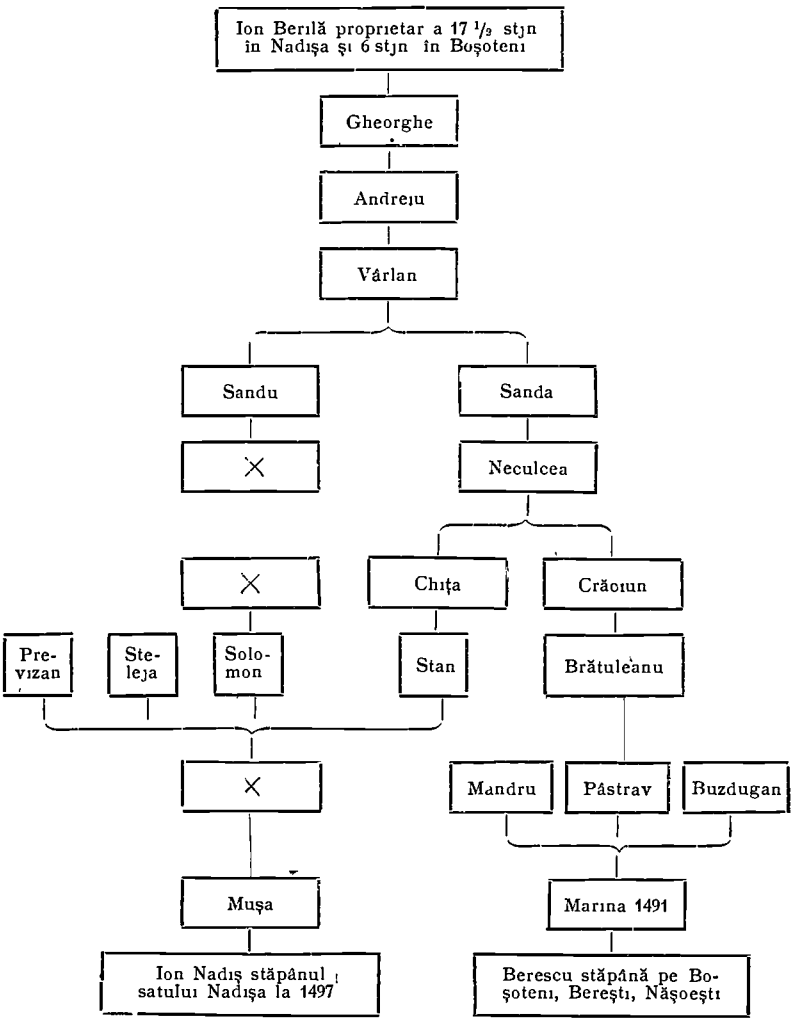

www.dacoromanica.ro

Din spiţa neamului lui Ion Berilă, dată în nota din urmă, se constată că el, care stăpâneşte astăzi 17 ½ stânjăni în Nadişa şi 6 în Boşoteni, erà urmaşul direct atât al lui Ion Nadiş, stăpân unic al satului Nadişa, a cărui hotar avea o lărgime de 1776 stânjăni, cât şi a Marinei Berescu, singură stăpână a satelor Bereştii, Boşotenii şi Năşoeştii.

Vedem că dintr'un hotar a cărui lărgime erà de 903 stânjăni, împărţirile succesive, în curs numai de zece generaţii, dela Marina Berescu până la Ion Berilă, au redus partea acestuia la o lăţime de 6 stânjăni, şi sunt hlize cu mult mai înguste decât acea a lui Ion Berilă. Voiu întreba acum pe acei cari cred că răzăşii de astăzi sunt urmaşii unor colonii de ţărani proprietari stabilite de vechii Domni: Oare la ce lăţime ar fi redusă astăzi partea lui Ion Berilă, dacă Marina Berescu, în loc de a fi singură stăpână a întreg hotarului Boşotenii, ar fi făcut parte dintr'o colonie de douăzeci de proprietari ţărani şi ar fi stăpânit prin urmare numai 45 stânjăni?

Parcelele ar fi reduse la o lăţime atât de minimă în cât pe ele n'ar putea exità nici casă, nici măcar nu s'ar putea întoarce plugul!

Şi în cazul de faţă împrejurările au fost defavorabile împucăţirii, căci hotarul Boşotenilor este destul de întins, şi stăpânul primitiv, Marina Berescu, a avut numai trei copii.

Prin urmare, chiar faptul că răzăşii actuali sunt nişte mici proprietari cari-şi cultivă ei singuri pământurile, este o dovadă că strămoşii lor, stăpânii primitivi a acelor sate, n'au putut să facă parte dintr'o colonie de cultivatori cărora vechii Domni hărăzise acele hotare. Căci, în acest caz, în urma împărţirilor succesive în curs de atâtea generaţiuni, parcela fiecărui răzăş de astăzi ar fi redusă la o întindere care adesea nu s'ar putea măsurà de cât cu ajutorul vernierului sau a catetometrului.

Cu asemenea exemple s'ar putea umpleà mai multe volume [1]), rezultatul însă este pretutindeni acelaş: totdeauna ajungem la moşul sau fraţii moşi comuni.

[1]) Mai iată câteva exemple

Moşia Poşorcanii, alcătueşte partea cea mai mare a complexului Caiuţi (Bacău)

www.dacoromanica.ro

De altminterea această evoluţiune a stăpânirii teritoriale

Intemeietorul satului, atât după tradiţiune cât şi după acte, se numiă Toma Boşorca sau Poşorca. (Strigoiul) (Acad. Rom., XXVIII, 90) şi, după toate probabilităţile, erà ungur. Se dovedeşte prin documentele moşiei (Acad. Rom., XXVIII, 99) că satul umblà în 11 bătrâni

Toma Poşorcan,
Lupul Popanul,
Simion Roşca,
Goidan,
Petru Bozianul,
Ciuta,
Anasie,
Agapie Leucă,
Nan,
Călina,
Silion.

Aceştia toţi erau, zice tradiţia, nepoţi de fiu lui Poşorca cel Bătrân.

La 1756, trei bătrâni şi două treimi, baştină şi cumpărătură, se stăpâniau de către preotul Ioniţă, un bătrân de către mănăstirea Bârnova, alt bătrân erà cumpărat de Comisul Lascarache Ruset, iar restul de cinci bătrâni şi o treime erà stăpânit de răzăşi, între cari neamul Făcăoarilor aveà cea mai mare parte. *(Ibid., ibid).*

Lascarache Ruset cumpără pe urmă, întâiu partea preotului Ioniţă şi apoi, treptat, până la 1775, aproape toate părţile celorlalţi răzăşi.

Moşiile Duşeştii şi *Socii*. Ilie şi Ştefan Vv., întăresc lui Sima Logofătul şi surorii lui, Ana, soţia lui Bârsan, satele Glodenii, jumătate de Voinova unde au şezut Vatamanul Paşcu precum şi satele Socii şi Duşeştii la ţinutul Neamţului (Acad Rom, LXXX, 107).

Avem aici a face vederat cu o stăpânire a tatălui lui Sima Logofătului şi a Anei, pe care o întăresc Ilieş şi Ştefan Vv copiilor săi.

Ştefan cel Mare, la 25 Septemvrie 1461, întăreşte stăpânirea Anei, surorii lui Sima Logofătul asupra satelor Socii şi Duşăştii dela ţinutul Neamţului (Acad Rom., LXXIX, 148)

Petru (Rareş) Vv., la 22 Martie 1529, întăreşte împărţala făcută de urmaşii lui Sima şi a Anei, a celor patru sate întărite de Ilieş şi Ştefan. Ana a lăsat 4 copii, Nastea, Marişa, Popa Luca şi Vascina, iar Sima doi. Anghelina şi Marica. Lui Bran, fiului Nastei, îi vine satul Socı întregı. Duşeştii se împart între copiii celorlalţi trei urmaşi ai Anei (Acad. Rom, LXXX, 107).

Unul dintre aceştia, probabil Fetea, fiica Mariţei, murind fără copii, partea ei se împarte de celelalte două tulpini şi satul Duşeşti umblă în două jumătăţi Fiecare din aceste două tulpini aveà, la 1529, câte doi reprezentanţi, iar, după mijlocul veacului, vedem fiecare jumătate împărţită în câte patru părţi.

www.dacoromanica.ro

s'a produs și în Țara-Românească. Moșnenii munteni, cari co-

Sub Alexandru Lăpușneanu, unul dintre acești patru copărtași ai unei jumătăți a satului Dușești, vinde partea lui Salomiei și mamei lui Petriman. (Acad. Rom, LXXIX, 152).

Petru (Șchiopul), la 12 Martie, 1585, întărește vânzarea făcută de Petriman și de frații lui a celei a patra parte din jumătate de Dușești, cumpărată de mama lor, Salomia, lui Andronic și femeii lui, Palaghia.

Și de atunci, în tot cursul veacurilor XVII și XVIII, vedem în Dușești o mulțime de răzăși, cari când se judecă între ei și când vând părțile lor.

Cantacuzineștii cumpărară, în veacurile XVII și XVIII, o mare parte din Dușești, apoi aceste cumpărături trecură la Roseteștii Bălănești și fură întrunite cu moșia Cârligi, iar altă parte se stăpânește până astăzi de răzăși, urmași de ai vechilor stăpânitori din veacurile XV și XVI

Și acuma să ne întoarcem la Soci, pe cari i-am lăsat stăpânițí întregi, la 1529, de Bran.

Bran a avut patru copii, căci un ispisoc al lui Eremia Movilă, din 17 Martie 1605, ne spune că, sub Bogdan (Lăpușneanu) Vv, satul Socii se împărțiă în patru părți, din cari o jumătate a fost cumpărată de călugărița Crăstina (Acad Rom, LXXX, 107)

Acelaș ispisoc întărește vânzarea făcută de Cârstian Pivnicerul, nepotul călugăriței Crăstinei, a celei jumătate din a patra parte de Soci, nepotului său, Grigore Bran Diacul, drept una sută ughi. (Acad. Rom., LXXX, 107)

La 27 Iulie 1608, Constantin Movilă Vv întărește cumpărătura unei jumătăți din a patra parte de Soci, făcută de Comisul Bran dela Vasile Boșa, care acel Vasile Boșa este nepot lui Bran bătrânul și strănepot jupânesei Anei a lui Bârsan. (Acad Rom, LXXX, 107).

La 24 Iunie 1639, Vasile (Lupul) Vv. întărește cumpărăturile făcute în Soci de Ionașco și Mihalcea (Acad. Rom., LXXIX, 153).

In a doua jumătate a veacului XVII găsim mai multe vânzări de părți din Soci (Acad. Rom., LXXIX, 154—158)

La 2 Iunie 1688, se pârăsc înaintea lui Constantin (Cantemir) Vv., Ștefan Bran, nepot lui Grigore Bran Diacul, pentru o livadă de pomi la sat, la Soci. (Acad. Rom., LXXX, 107).

Dela 1712, până la 1732, vedem pe Ursul de Visterie, fiul lui Mihalcea, cumpărând necontenit părți dela răzășii din Soci (Acad Rom, LXXX, 77)

La 1715 Iulie 30, Neculai Mavrocordat Vv, îi dă carte Gospod. cu care să fie volnic să iea de a zeceà pe a sale drepte ocini din satul Soci, (Acad. Rom, LXXX, 66).

După o țidulă hotarnică a Marelui Logofăt Ioan Canta, pe când era Spătar, dela 21 Maiu 1765, satul Socii se împărțiă între

a) Pitarul Dumitrache Bran, urmașul lui Bran dela 1529, căruia

www.dacoromanica.ro

respund răzăşilor noştri, sunt urmaşii cnejilor cărora întăii Basarabi le-au întărit judecia hotarelor cari astăzi sunt stăpânite

---

i s'a venit 113 ½ pământuri, *câmp din tot satul Socii, bez pădure ı bez silişte ce i-au dat parte iarăş după analoghie câmpului.* 56 ½ pământuri şi trei paşi cumpărătură şi 56 ½ pământuri şi trei paşi baştină.

b) Niţeştii toţi, cărora li s'au venit 170 pământuri în câmp, bez silişte i pădure, ce li s'au dat parte după analoghia câmpului

c) Mihăileştii, cărora li s'au venit 49 pământuri în câmp, bez silişte şi pădure ce li s'a dat după analoghie.

Mănăstirea Neamţului căreia i s'au venit 121 pământuri câmp, „dania Ursului ot Visterie, fecior Mihalcei, bez silişte şi pădure după analoghie". (Acad. Rom. LXXX, 107).

Vedem pe urmă pe Dumitrache Bran judecându-se cu răzăşii Niţeşti cari pretindeau că el nu este în drept să stăpânească a patra parte din sat.

In veacul XIX, partea din Soci a lui Bran se cumpără de Roseteştii Bălăneşti dela Cârligi, iar pe părţile Niţeştilor şi a Mihălceştilor mai sunt şi astăzi numeroşi răzăşi.

D. Gh. Ghibănescu a dovedit că răzăşii din Plotuneşti se trag din Stan Plotun, stăpânul satelor Plotuneştii şi Glodenii pe Sărata, ce le vedem întărite de Ştefan (cel Tânăr) Vv., la 23 Aprilie 1520, copiilor lui Plotun anume Tatul Plotun, Sima, Costea, Anuşca, Şorea, Neaga, Micae.

Răzăşii dela Rugineşti, a căror moşie a fost în parte întrunită către Domneşti de trei generaţii a familiei Razu, în cursul veacurilor XVIII şi XIX, iar parte este şi astăzi în mâinile lor, se trag dintr'un strămoş comun, Rugină, care, pe lângă alte trupuri, stăpânia toată acea moşie şi a lăsat patru copii, după care s'a şi împărţit hotarul în patru bătrâni Ion Rugină, Dănţescul, Itescul, Bogdănescul (Acad. Rom. XCVIII).

Satul Păuneştii (Putna) umbla în 6 bătrâni La 1638, intră Dabija Pârcălabul (pe urmă Domn), cu cumpărături în sat, apoi un Enache Clucerul, Iordache Ruset şi Ilie Catargiu. Ienache Clucerul dărueşte trei bătrâni mânăstirii Bârnova. Cumpărăturile lui Iordache Ruset şi a lui Ilie Catargiu trec la Răzeşti cari, cu încetul, cumpără toată cealaltă jumătate de sat. *(Ibid).*

Răzăşii din Boteşti (Fălciu) se trag din Ivul Mândru şi din fraţii lui, cărora Ştefan cel Mare le întăreşte cumpărătura satului (care se numia atunci Tărăştii), la 15 Martie 1493 D-l Ghibănescu reproduce genealogia complectă. (Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, I, p. 39)

Răzăşii din Bârzăşti (Fălciu) îşi trag spiţa neamului din Ion Banul, care a dobândit Bârzeştii prin schimb, la 15 Martie 1527. *(Id ibid,* p 118, 119 sq.).

Răzăşii din Deleni (Fălciu) se trag din Micşin cel bătrân, tatăl lui Petru Micşin şi a surorilor lui, cărora Petru (Rareş) Vv. li-a întărit, la 12 Martie 1532, stăpânirea peste satele Deleni, Bujor şi Ponceşti. *(Id Ibid.* p. 127, sq.).

www.dacoromanica.ro

de moşneni. Cercetarea actelor moşnenilor conduce la absolut aceleaşi rezultate ca cercetarea actelor moşiilor răzăşeşti. [1])

[1]) Documentele munteneşti publicate sunt mai puţine decât acele moldoveneşti şi mai ales şirul lor, pentru aceeaş moşie, este obişnuit mult mai incomplect decât acel al actelor moşiilor moldoveneşti Hotarnicele sunt mai puţin lămurite şi mai puţin bogate în amănunte asupra istoriei moşiei. Regestele d-lui Iorga, nefiind făcute *anume* spre a înlesni studiul istoriei proprietăţii, lasă adesea pe cercetător „cu buzele umflate" Iar extractele de documente ale d-lui Ştefulescu tac une ori amănuntele cele mai interesante. Din aceste împrejurări istoricul moşiilor munteneşti este mai greu de făcut, după actele publicate, decât acel al moşiilor din Moldova. Excelenta publicaţie a d-lui Gh. Ghibănescu, *Surete şi Izvoade,* a cărei întâiu volum a apărut în zilele din urmă, conţine un număr însemnat din documentele rezumate de d-l Ştefulescu, dar reproduse de astă dată *în extenso*.

Totuş, în marea majoritate a cazurilor, se poate ajunge cu constatările până în veacul XVI, adesea şi până în al XV-lea Iată câtevà exemple·

Moşnenii din Albeni (Gorjiu) îşi trag neamul din Roman şi Jitian, cărora Vlad Călugărul, la 30 Iunie 1486, li-a întărit stăpânirea acelei moşii (Ştefulescu, *Gorjiul Pitoresc* şi *Istoric,* p. 364)

Moşnenii Bibeşti, cari stăpâniau în veacul XVIII satul cu acest nume, se trăgeau din Vlad din Bibeşti care stăpânià satul la 30 Maiu 1610 *(Ibid* p 190).

Moşnenii din Lileşti se trag din Ştefan, Ion şi Neagu, cărora Vlad Călugărul, la 1487, li-a întărit stăpânirea pe a şeaptea parte din Lileşti şi din muntele Coarnele (*Ibid*, p. 159)

Moşnenii din Ciocadia se trag din Ion, Arca şi Elena cari, la 24 Aprilie 1484, au obţinut dela Vlad Călugărul un uric de întărire pe acel sat (*Ibid* p. 113).

Moşnenii din Vladimira, din care făceà parte Tudor Vladimirescu, se trag din Jitian cu fraţii săi, cărora Mihnea Vodă, la 1 Maiu 1583, li confirmà mai multe cumpărături în Vladimira (*Ibid*, p 354).

Moşnenii din Peştişani se trag din Dragomir cu fraţii lui, cărora li-a întărit Vladislav Vodă, la 10 Iunie 1522, părţi de moşie de moştenire şi din Maniul cu ai săi, cărora Radu Paisie li-a întărit, la 2 Iunie 1545, alte părţi de moştenire din aceeaş moşie (*Ibid*, p. 268)

Moşnenii din Gureni se trag din aceeaşi strămoşi ca şi cei din Peştişani. La 2 Iunie 1545, Radu Paisie întăreşte lui Maniu şi celorlalţi, cărora în aceeaş zi li întărise părţi din Peştişani, moşie în Gureni. Acest sat Gurenii este întărit din nou urmaşilor lor de Alexandru Vodă, la 17 August 1628 Ei se vânduse vecini lui Stoica Vistierul, dar Stoica Vistierul vrăjmăşindu-se asupra Domnului, acesta îi confiscă satele şi Gurenii răscumpărându-se cu bani, Domnul îi recunoscù iar de *cneji cu moşia lor*, cum fusese mai înainte (*Ibid.*, 274).

www.dacoromanica.ro

Aceste împărţiri repetate a judeciilor şi mai ales faptul că adesea, în urma lor, sătenii cari se hrăniau din timp imemorial pe jireabiile lor, erau siliţi să le părăsească spre a lăsa pe

Moşnenii din Drăgoeni se trag dela un Vlad care a cumpărat, la 1496, dela una Irina, sora lui Liveji din Rugi, toată partea ei de Drăgoieni. (*Ibid.*, p. 95)

Moşnenii din Românești, cari au stăpânit hotarul lor până în a doua jumătate a veacului XVIII, se trăgeau din Roman, Jitianu şi fraţii lor, cărora moşia fusese întărită de Vlad Călugărul la 30 Iunie 1486 (*Ibid*, pag. 197).

Din actele de mai sus constatăm că, cu bună samă, vechii stăpâni ai satelor sus citate, nu erau ţărani muncitori *siraci*, de oarece unii dintr'înşii posedă câte mai multe moşii, s e. Roman, Jitianu şi ai lor au parte şi în Albeni şi în Românești, iar Dragomir şi Maniu, au stăpânire în Peştişani şi în Gureni.

Mai constatăm pentru fiecare din suscitatele cazuri că uricul pomenit nu este un uric de danie ci un uric de întărire a unui sat moştenit, în întregime sau în parte, dela părinţi. Apoi acei cari obţin întărirea domnească sunt totdeauna rude. fraţi sau veri şi nepoţi Prin urmare este neîndoielnic că, dacă am puteà încă urcà două sau trei generaţiuni, am da de *stăpânul unic*, care stăpânià întreg satul sau hotarul vorbit.

Identitatea întru toate a moşnenilor munteni cu răzăşii moldoveni mai rezultă şi din faptul că moşiile moşnenilor se împărţiau pe *moşi mari* după acum acele ale răzăşilor se împărţiau în bătrâni

S. e. Vladimira umblà în 6 *moşi mari* (Ştefulescu, o*p cit.*, p 354): Românești în 4 *moşi mari* şi hotarnica (din 1780) ni face aproape întreaga genealogie a moşnenilor (o*p. cit*, p. 101) Altă moşie, tot în Gorj, Porcianii, umblă în 4 *moşi mari*. (Iorga, *Studii şi Documente,* VI p 502).

Am citat mai sus numai acte din Gorj fiindcă materialul cel mai complect în această privinţă l-am găsit în acte relative la moşii din acel judeţ, dar acelaş fapt reiesă şi din actele moşiilor din alte judeţe. Spre exemplu.

Alexandru Vodă, la 8 Iunie 1575, întăreşte cumpărătură făcută în Scărişoara (Romanaţi), de Neagu, dela Aldea şi alţii. (N. Iorga, *Studii şi Documente,* V, p. 433).

Ştefan Vodă, la 1591, întăreşte lui Dragolin şi fraţilor lui toate părţile lor din adevărata lor ocină, *din moşi şi strămoşi,* în moşia Scărişoara, adăogând că ceilalţi *megiaşi* au vândut părţile lor Marelui Postelnic Mihaiu, făcându-i-se şi vecini (*Ibid*, *ibid.*, p. 432 şi 435).

Dela data acestui document şi până după 1815, vedem pe moşneni din Scărişoara, urmaşi ai lui Dragolin cu fraţii săi, vânzând treptat părţile lor de moşie, numindu-se când *moşteani*, când *judeci,* când *megiaşi*.

La 27 Aprilie 1629 „moşteanii satului Scărişoara ot Romanaţi" se vând vecini jupânului Neculai Vistiarul cu feciorii şi „toate părţile lor

www.dacoromanica.ro

stăpânii lor să le lucreze singuri, au atras după ele urmări de cea mai mare însemnătate.

Aceste părţi de judecii a răzăşilor săraci, ne mai având

---

de ocină şi viile şi tot venitul, cât se va alege peste tot hotarul" pentru 54.000 aspri (*Ibid., ibid.,* p. 438).

La 25 Iulie 1629, Manole şi cu fiul său Iordan, din Scărişoara, se vinde „rumân lui Necula Vistierul drept 2.000 aspri: „eu Manole ce am fost judeč cu feciorii mei şi cu „toată partea mea de ocină". (*Ibid.*, p. 440).

La 2 Octomvrie 1629, nişte *moşteani* din satul Scărişoara, ce fusese înainte toţi „megiaşi", se vând lui Necula Vistieru *rumâni* cu moşiile lor. (*Ibid, ibid.*)

La 9 Octomvrie 1629, alţi *moşteani* din Scărişoara, se vând rumâni cu moşiile lor lui Necula Vistierul. (*Ibid., ibid*).

La 23 Octomvrie 1630, Voica şi cu un nepot de fiu din Scărişoara, se vând *rumâni* lui Necula Vistierul „cu toate moşiile noastre, şi cu Albul, cu fii miei Ştefan i Stancul, tot am fost judeč". (*Ibid., ibid*).

La 24 Aprilie 1630, Vruţul cu fiii, din Scărişoara, se vând rumâni lui Necula Vistier: „am fost megiaş cu toată moşia noastră încă mai dinainte vreme". (*Ibid, ibid*).

La 18 Aprilie 1632, Vlad din Scărişoara „care a fost judeč cu toată moşia" se vând rumâni lui Necula Vistierul. (*Ibid., ibid*, p. 441.).

Iar identitatea semnificării cuvintelor de *moşteani* sau *moşneani, megieşi* şi *judeci* cu acea a cuvântului *cneji,* este mai presus de orice îndoială.

In uricul lui Constantin Vv., din 10 Iunie 1648, despre satul Curaleştii Bratului din Pomotişte (Ialomiţa), vedem că „ei au fost *cneji* şi cu moşiile lor încă din mai nainte vreme, din zilele acelor bătrâni Domni" S'au vândut în vremea lui Mihaiu Viteazul. (Analele A. R. X. p. 315, No 8).

Dărăpăneştii şi Făureii din Ialomiţa, asemenea „au fost *cneji*", şi s'au vândut la 7104, lui Radu Clucerul Buzescu (*Ibid*)

Vecinii din satul Cioroiul, din Dolj, dăruit de Radu Buzescu mănăstirii Căluiului, s'au sculat în zilele lui Mateiu Vodă, şi au arătat o carte mincinoasă dela Petru Voevod sin Mircea Voevod, „zicând că sunt *cneji*". (*Ibid*).

La 7 Octomvrie 1594, Mihaiu Viteazul întăreşte Vistierului Andronic Cantacuzino satul Groşanii, cu tot venitul şi cu toţi vecinii, cari aceştia „au fost *cneji* pe ocinile lor". Ei se mai numesc şi *moşnenii* satului mici şi mari (НАСѢДНИЦИ СЕЛОК МАЛИ И ВЕЛИКИ). (I. Bogdan. *Despre cnejii români,* p. 26. Actul la Arhiva Statului. Episcopia Buzăului).

La 1604, o parte din satul Vlădeştii din Muscel, care erà *cnejesc,* opt case, se vinde lui Ţudoran Pitarul, pe vreme de foamete cu ocinile şi vecinii lor, cu câte 4500 aspri. La 27 Maiu 1612, Radu Mihnea confirmând aceste cumpărături, la cari se mai adăogise nişte ocini mai mici, zice că aceşti oameni toţi au fost „*cneji* cu ocini şi cu vecini pe oci-

www.dacoromanica.ro

săteni pe ele şi fiind puse în valoare de-a dreptul de stăpânii lor, deveniau deci, de fapt dacă nu de drept, *alode,* adecă pro-

nile megiaşilor". Intr'un act din 1639, relativ la acelaş sat, se numără douăzeci şi doui de cneji (кнєзн) cu optsprezece vecini. (*Ibid*, p. 28—29). Iar la 2 Maiu al aceluiaş an, aceşti oameni voind să scape de supunerea către Tudoran, pretind că din douăzeci şi cinci *delnițe* numai şeaptesprezece, carі erau fără vecini, s'au vândut, „iar opt *delnițe* au rămas nevândute ca să fie ei *cneji*", да бѫдєт имн кнєзн, dar perdură procesul. (*Ibid., ibid.,* nota 1).

La 13 Iulie 1614, Radu Mihnea întăreşte lui Mirlıci, Hanza, Mănăilă, Balea şi tuturor fraţilor lor de moşie, satul Găojanii lui Oancea, de oarece „ei au fost tot oameni *cneji* cu ocini, încă de mai naınte vreme" (имн сѣт кнлн вѫс людіє кнєзн сѫс имнне. .) Ei se vânduse *cneji* domneşti în vremea lui Mihaiu Vodă şi Radu Mihnea îi dăruise lui Tănasie, Mare Portar, dar ei se răscumpărară şi deveniră din nou stăpâni pe ocinile lor, ca să fie iarăş *cneji* (да бѫдєт пак кнєзн) (*Ibid.,* p. 26).

Satul Vălsăneşti erà a Jupânesii Bolosina, soţia Pitarului Dima şi ea, la moartea ei, „ş'au făcut pomană cu vecinii săi carі erau români creştini" şi le-au dăruit toate delniţile şi toată curătura şi toate locurile lor ca să le stăpânească ei acolo „să fie *cneji*" şi în loc de fii să-i pomenească pe dânşii. Aexandru Voevod întărì acest act la 14 Ianuarie, 1617. (*Columna lui Traian* pe 1873, No. 32)

La 18 Iunie 1623, Radu Mihnea întăreşte lui Vlad şi Stoica, fiii Marelui Logofăt Teodosie, satele întregi Slătioara, Foleştii, Popeştii, Fumoteştii şi Negrenii cari fusese toţi *cneji* (кнєзн) sau megiaşi (мєгіашн) şi se vânduse de a lor bună voie vecini Logofătului Teodosie pe vremea lui Mihaiu Viteazul. In actul de întărire se zice despre Fumoteşti, „aceşti săteni din Fumoteşti ci au fost *cneji* din moşi şi s'au micşorat şi au sărăcit de „moşii şi nu mai puteau să-şi poarte nevoile lor", сін сєлѣнє wт Фѣмютєцн имн сѣт кнлн кнѣзн wт дѣднинѣ, тажє сѣт кнлн wслабнлнн wбнницлли н несѣт могли подвигатн сн неговєχ неволи) Acelş lucru se zice despre sătenii din Negreni: ei se vând ca să fie vecini predându-şi cărţile lor de proprietate lui Teodosie. (I. Bogdan *Op. cit.,* p 27 Originalul la Arhiva Statului).

Patrusprezece oameni megiaşi din satul Glupovi, cari mai înainte erau *cneji* cu ocinile lor (кнєзн сѫс имнне), se vânduse vecini lui Mihaiu Viteazul cu ocinile lor. Şerban Vodă îi dăruì lui Costea Sulgerul. Sub Alexandru Ilieş, ei propun lui Costea 330 galbeni ca să-i scape de vecinie, şi Costea neînvoindu-se, Domnu ia singur banii şi *cnejeşte* (кнєзствовал) pe săteni. Costea nu dă hrisovul asupra satului şi Gavril Movilă i-l întăreşte din nou. Sub Alexandru Coconul satul mai dă, peste suma dată lui Alexandru Ilieş, încă 40 galbeni spre a-i slobozì de vecinie, Costea ieà banii, dar nu dă hrisovul. Satul întreg fuge la Turci, în Giurgiu, apoi în urma făgăduinţelor lui Costea că-i va lăsà în pace se întoarse îndărăt.

www.dacoromanica.ro

prietăţi desăvârşite cărora nu le lipsiă niciunul din caracterele unui *dominium* de drept roman. Faptul este straniu dar este

Costea cercând din nou să-i facă vecini, pricina vine înaintea Divanului şi sătenii se învoesc să mai plătească 60 de galbeni ca să rămâe oameni slobozi cu moşiile lor. (*Ibid.*, p. 27)

La 4 Maiu 1592, Radu Voevod întăreşte cumpărăturile făcute de Stanciu, Marele Paharnic, unor ocini la valea Prăcicovenii, jumătate din valea de satul numit Funia Bivolitei, însă partea lui Stoicheţu şi cu fraţii săi, anume Luca şi cu Radul şi Stoica şi Nicoară şi Vasile şi popa Luca cu toate părţile lor cât se va alege .. pentru că acei oameni mai sus numiţi au fost toţi *cneji*, apoi ei înşii de bună voia lor .. s'au vândut... jupânului Stanciu, Marele Paharnic, cu toate părţile lor de ocină, ca să-i fie vecini pentru 17.600 aspri gata. (*Uricar*, XX, p. 103).

La 7 Iunie 1634, Alexandru Voevod întăreşte Marelui Paharnic Apostol, satul Voevoda din judeţul Teleormanului, dela moşnenii acelui sat, „care fusese toţi oameni *cneji* cu ocinile lor" şi când a fost în zilele „răposatului Mihaiu, tot satul Voevoda s'a dat vecini domneşti lui Mihaiu Voevoda." In vremea lui Alexandru Iliaş s'au răscumpărat pentru a se vinde iar vecini, cu ocinile lor, lui Apostol Paharnicul. (*Uricar*, XVIII, pag 368).

La 16 August 1629, Alexandru Voevod întăreşte lui Mihaiu Clucerul dela Coţofeni şi Jupăniţei sale Hrăsa ocină şi vecini în satul Caraula din Mehedinţi, partea *cnejilor* din Caraula, cari s'au vândut vecini cu fii lor şi cu ocinile lor lui Mihaiu Clucerul, enumerându-i pe toţi Printre marturi sunt citaţi „şi alţi sătenі de Caraula, câţi au rămas nevânduţi în *satul cnezesc* Caraula" (*Uricar*, XX, p. 112)

Oamenii cari să iertau de *„rumânie"* deveniau *judeci* pe părţile lor. Spre exemplu.

La 5 Iunie 1619, Gavril Movilă întăreşte hotărîrea luată de Dragomir şi de soţia lui Chira că, după moartea lor, vecinii lor, pe cari îi enumără, să fie în pace, slobozi de „rumânie" şi să fie *judeci* pre părţile lor. (Academia Română, Pachet XLI. 80).

La 30 Martie 1628, Dragomir din Stoeneşti dă zapisul său de mărturie lui Necula Vistierul, arătând că a fost rumân popei lui Suhat care i-a vândut Stoichiţei Vistierului cu ocină cu tot, să-i fie *rumâni*. Murind Stoichiţă, a dat Patriarhului satul Dlabăneştii de lângă Stoeneşti. Atunci *rumânii* din Dlăbăneşti, mergând la Gavril Vodă să se răscumpere, să fie *judeci*, a mers şi el să dea bani pe ocină ca să fie *judeciu* în Dlăbăneşti, dar Gavril Vodă n'a vrut să-l *judeciască*. La venirea lui Radu Vodă au mers şi au dat 500 galbeni să se răscumpere, să fie megiaş, dar la urmă a rămas vecin de bună voia lui. (Academia Română, Pachet XLI, 102).

Nişte moşneni din Buzul (Mehedinţi) se vând lui Mateiu Basarab vecini cu ocinile lor, la 14 Decemvrie 1644. Pe marginea zapisului cetim

www.dacoromanica.ro

cert: în Moldova întâiele proprietăţi a căror caracter alodial este mai presus de orice îndoială, sunt rezultatul unui act arbitrar, a unei spoliaţiuni. Acolo însă unde răzăşii dispuneau de hotare întinse sau unde împărţirea nu fusese dusă la extrem, sătenii rămâneau nesupăraţi pe jireabiile lor. Chiar Regulamentul Organic ni vorbeşte de săteni *şăzând pe moşii răzăşeşti.*

următoarea notiţă „la 16 Iunie leat 7240 aceşti rumâni din Drăguleşti, unii s'au *judecit*, alţii s'au ertat după cum le scrie zapisele şi toţi rumânii au rămas slobozi fără de moşie, iar moşia toată au rămas la sfânta mănăstire." (Academia Română, Mss. No. 500, p 741).

Precum am văzut mai sus, cuvântul a *judeci* este traducerea slavonului кнєзстровлн a *cneji*, ceea ce dovedeşte că termenii *judeţ* şi *cneaz* erau sinomini şi însemnau acel care în sat făceà dreptate, diregătorul satului.

Acest fapt singur ar ajunge pentru ca să nimicească teoria acelora cari mai cred că moşnenii de astăzi se trag din ţărani proprietari aşezaţi pe locurile lor dela începuturile domniei. De oarece strămoşii lor erau numiţi *judeţi*, acest fapt se împotriveşte cu desăvârşire acelei păreri, căci, de ar fi fost cu toţii egali, pe cine oare ar fi putut ei să judece? Această calificare de *judeţi*, dată din vechime moşnenilor, ar ajunge spre a dovedi că ei, ca şi răzăşii din Moldova, se trag dintr'un moş care singur stăpânià locul şi judecà pe sătenii supuşi lui Judecia împărţindu-se după moartea lui, numărul celor judecaţi de fiecare din urmaşii lui scădeà din zi în zi; vedem din actele suscitate că prin veacul XVII unii din moşneni mai aveau câte un vecin, doi sau trei.

Şi apoi, împotriva părerii că la origine erau *sate de mici proprietari*, mai este faptul că, în asemenea împrejurări, după împărţiri succesive în curs de şase veacuri sau douăzeci şi patru degeneraţiuni, parcelele moşnenilor de astăzi ar trebui căutate cu microscopul!

Nu trebuesc consideraţi ca moşneni vechi sătenii din Rucăr Satul Rucăr a fost sat domnesc, a cărui locuitori se folosiau de hotarul lor în schimbul îndatoririi de a păzi graniţa (Iorga, *Studii şi Documente*, VII, p. 51). Ei au devenit proprietari pe locurile lor la o epocă relativ recentă. Mi se pare că satul Drogoslavele erà în aceleaşi condiţiuni (Iorga, *Op. cit.*, p. 23)

In aceeaşi categorie intră cu bună seamă şi satul Comăneştii din ţinutul Bacăului: *plaeşii* din Comăneşti locuiau pe loc domnesc şi străjuiau la graniţa despre Ungaria. Acest sat a încetat a fi domnesc la 1804, când l-a dăruit Alexandru Moruzi Vv. lui Costache Ghyka (Sulgiaroglu)

Cred că identitatea cnejilor de cari vorbesc documentele din veacul XV sus citate, cu stăpânii de sate de pe acea vreme, nu mai poate face nici umbră de îndoială.

www.dacoromanica.ro

§ 3. Despre chipul în care se cumpărau dela răzăşi părţile lor de moşie.

Toate hotarele răzăşeşti însă nu ajungeau să fie lucrate de stăpânii lor. Multe erau oprite în această evoluţiune, ţinute pe loc sau chiar readuse la starea lor primitivă, sub cârmuirea unui singur judeţ. Mulţi stăpâni de părţi mici de sat le vindeau înainte de a fi ajuns să le lucreze singuri. Le vindeau sau unui neam al lor, din vre-un bătrân în care fusese copii mai puţini sau care printr'o căsătorie bună sau din orice alte împrejurări dispuneà de mijloace sau vre-unui muşteriu străin.

Exemplele de răzăşi cumpărând părţile celorlalţi şi reîntregind stăpânirea primitivă, nu lipsesc. Dar mult mai frecventă este cumpărarea unei părţi de ocină dintr'o stăpânire împărţită de către vre-un boer bogat din vecinătate sau chiar de mai departe.

Tendinţa fiecărui boer de a întruni sate multe sub stăpânirea lui se vădeşte dela întemeiere şi este lucru firesc. Intâlnim stăpâni cu sate multe dela început, numărul creşte cu cât ne depărtăm de origini şi el creşte mai ales prin cumpărarea ocinilor împărţite treptat, stăpânii cu ocini multe înghit ocinile cu stăpâni mulţi.

La sfârşitul veacului XVI şi la începutul veacului XVII, desele schimbări de Domni, toleranţa de care aceşti suverani efemeri trebuiau să facă uz pentru a adună şi a-şi păstrà partizani întrunise în mânile unora din boeri averi mari, şi cine pe atunci ziceà avere mare, înţelegeà sate multe. Cine aveà sate multe căutà să adune şi mai multe şi căutà să le cumpere şi mai ieften.

Stăpânii de părţi mici fiind cei mai nevoieşi, se puteà cumpărà dela dânşii cu preţuri mai mici: boerul cu bani căutà să se vâre în câte un hotar pe care erau stăpâni mulţi şi, odată ce izbutià să intre în sat, cumpăra o jireabie dela unul, două dela altul, jumătate dela un al treilea, dar nu se lăsà până nu se făcea stăpân pe hotarul întreg. Cu cât înaintăm în veacul XVII cu atât ni apar mai dese asemenea cumpărături de părţi de sat.

Multe din ele sunt vânzări în cari nu a intervenit alt factor decât dorinţa vânzătorului de a vinde şi acea a cumpărătorului

www.dacoromanica.ro

de a cumpără. Vânzătorul căutase să ieà pe ocina lui bani cât mai mulţi, iar cumpărătorul să deà cât mai puţini, cum este firesc în asemenea tocmeli, dar transacţiunea fusese neprihănită.

Insă din nenorocire, prea adesea în asemenea alienări de ocine intervenià fie abuzul de putere, fie înşălăciunea, fie o neomenoasă exploatare a nenorocirii sau a slăbăciunii omeneşti.

Abuzurile de această natură erau înlesnite de obiceiurile vremii, de greutatea birurilor şi de organizarea vitioasă a administraţiei şi a justiţiei[1])

[1]) După 1600. Drăgan Ciolpan, mărturiseşte cum au plătit nepotusău Başota pentru el 57 *galbeni, ce rămăsese dator* dela ţinutul Tutovei lui Iani Visternicul, pentru cari i-au dat Ciolpan lui Başotă partea lui nealeasă din satele Bodeşti şi Dânceşti, „iară de ficiorii mei nime să nu aibă a torce nice dinăoră întru viac" (Iorga, *Op. cit*, V, p. 9).

1609, Noemvrie 4. Constantin Movilă Vv, pentru *un copil mort*, găsit la Corlatele şi *care fusese ucis şi îngropat de mama lui*, poroncește Marelui Vornic Petraşco să ieà 50 boi drept pedeapsă Visternicul Boul dă banii şi ieà satul pentru 100 galbeni (Iorga, *Op. cit.*, V. p 397).

1612, Maiu 14. Apostol Sohuiceanul, dă lui Bojilă din Pochi două ocini *pentru două morţi de om ce s'au făcut pe acea moşie* (Acad. Rom., XCIX, 65)

1617, Ianuarie 13 Simion sin Ursu din Drăgoeşti cu alţii, dau părţile lor de moşie Postelnicului Aslan, *ca să le plătească toate dările de preste an* (Acad. Rom, C, 72)

1642, Iulie 2. Vasile Lupul Vv, întăreşte Vornicului Constantin Neaniul o parte din ocină în Todereşti ce o căpătase *pentru un bou ce a căzut, a Neanıului, într'o groapă a lui Danco,* iar cine se va ţineà de acea ocină să-i deà un bou boiarınului nostru".. şi să ş ţie ocina. (Iorga, *Op. cit.*, V p. 28)

1649, Martie 21 Vasile (Lupul) Vv, întăreşte lui Ionaşco Cârjă biv Vel Vornic satul Vladomira, din sus de Cornul lui Sas. pe Prut, care-l aveà dela strănepotul lui, dela Tatomir Tirăs, *căruia îi răscumpărase capul dela un Turc* sub Radu Vodă. (Iorga, *Op cit.*, VII, 90).

1661, Iulie 17. Antonie Colăcescul mărturiseşte că *a furat un bou şi a fost prins şi erà să fie spânzurat,* iar unchii lui şi oamenii lui n'au vrut să-l plătească, şi spre a scăpà de perire a dat lui Gheorghiţă Pârcălabul de Tutova ocina lui, din sat, din Ceruveşti, un bătrân, cu heleşteu în Pereschiv, cu *aşo* (?) de fân şi cu săpături. (Iorga, *Op. cit.*, V. p 30).

1655, August 10 Sandu Micul, strănepot lui Duma Micaciu (că-

www.dacoromanica.ro

Birurile erau atât de grele şi numerarul atât de rar încât oamenii erau siliţi uneori să-şi vânză ocinele spre a achita birul pe un singur an.

Dacă se întâmpla pe hotarul unui sat un furtişag mai în-

ruia îi dăruise Petru Aron Vv., hotar pe pârâul Cozia ca să-şi facă sat), mărturiseşte că a dăruit lui Dumitru Buhuş (pe când acesta erà încă în viaţă) dreapta lui moşie pe Cozia, *pentru că i-au ras numele de banii Visteriei şi l-au scos din temniţă unde încăpuse pentru furtul a patru cai,* mai dăruindu-i un contăş de postav cu doi boi şi o vacă ca să se hrănească. (*Cronica Bohotinului* în *Analele Acad. Rom.,* XXVIII, p 59, No. XXIV).

1659—1660 Mărdare, feciorul Ileanei din Mihuciani (Orheiu), dărueşte Logofătului Neculai Racoviţă partea lui din Mihuciani cu tot venitul *fiindcă l-au scos dela streang pentru un furtişag.* (Acad. Rom., XVIII, 89, p. 9)

Cfr şi documentul din 8 Maiu, 1670, dat în notă la cap. V, prin care Ioana Vârtoasa, cu fiii ei, dăruesc lui Ilie Sturza a douăzecea parte din Ordăşăi cu vad de moară *pentru că i-a iertat de vecinătatea în care căzuse pentru plata unei gloabe.* (Acad. Rom, Mss mănăst. Barboiu, No. 13, fila 23).

1670—1671. Neculai, feciorul lui Miron din Veisăşti, dă danie Hatmanului Racoviţă toată partea lui din Mărinici, *pentru că l'au scos dela streang când erà să piară pentru un furtuşag* (Acad. Rom. XVIII, 89, p. 13).

1677—1678 Ştefan Corne, vornicelul Visternicului Ursachie ot Liteni arată: „precum am făcut multă pagubă lui Prodan Drăguşescului Medelnicerului, când fugii Petriceico Vodă în Ţara Leşască, de am ţânut calc la satu, la Liteni, cu alţii *şi am jăcuitu şi o cuhne a fiilor dumisale lui Prodan, şi am luat multe de toate, preţ de trei sute de lei şi am înecat şi doo slugi a fiilor dumisale în Săretu; după cie au trimis dumnelui . un armaş de m'au prins şi m'au scos la Divanul Mării Sale lui Dumitrasco Vodă, şi mi-au dat* ğudeţul să mă spânzure". Dă însă partea lui din Căuieşti stăpânului său care izbuteşte să-l scape de moarte. (Iorga, *Op. cit,* V, p. 31).

1678 Fevruarie 25. Ion Pechiul dă lui Dumitraşco Golăe o vie *pentru că i-a furat nişte lucruri spre-a-şi plăti capul* (Acad. Rom. CII. 25).

1694 Noemvrie 1. Andrei sin Mihaşco, *fiind dator* Jidovului Meier din Târgul Trotuşului *cu 30 lei pentru nişte miere şi cu 8 lei pentru* o *vacă* şi neplătindu-şi datoria, este pus la închisoare. Il scoate Drobotă plătind datoria şi luând în schimb dela Andrei a patra parte din satul său Petricenii. (Acad Rom, LXXXV, 29).

1699—1700 Vasile şi soră-sa Aniţa, fii lui Ştefan brat Popescul din Mileşti, dau Sărdariului Donici din Rădiani o bucată de loc *gloabă pentru un furtişag.* (Acad. Rom, XVIII, 89, p. 11).

www.dacoromanica.ro

semnat sau o moarte de om, stăpânii şi sătenii acelui hotar, adeseă chiar şi acei din vecinătate erau loviţi de globi grele pentru *a plăti acea moarte de om.* Cazurile de ocini vândute spre a plăti asemenea gloabe sunt departe de a fi rari.

—

Fără dată, veacul XVII. Iancu din Dumeşti scrie Postelnicului Iordache *să-şi facă o pomană cu dânsul să-l scoată dela acea slujbă, că-l chiamă la oaste şi el este om sărac. De-l va scoate îi dărueşte 50 stânjăni de moşie*, (Iorga, *Op. cit.* V, p. 23).

Fără dată, veacul XVII Mârzea, feciorul Hotnogului de Costeşti, scrie unui Logofăt, *rugându-l să-i dea o slujbă*, căci a rămas sărac de părinţi, este neînsurat şi nu se poate sprijini. *Dacă îi dă Logofătul o slujbă, îi va sluji pe sfânta dreptate* şi-i va dărui lui un loc de prisacă cu casă şi zemnic la Costeşti, lângă Docolina. (Iorga, *Op. cit* V. p. 7)

1707—1708. Enache Sulgeriul, dărueşte Vornicului Iordache Ruset un loc din satul Şchei, cum merge spre Răcătău, în dreptul Bacăului Acest loc îl avea Enache Sulgeriul danie dela Tofana, Safta, Tudosca, Lupu şi Chira, feciorii lui Constantin Roşca, nepoţii lui Epure Călugărul, *pentru că Lupul furase Sulgerului doi cai buni şi i-au prăpădit.* Şi prinzând Sulgerul pe Lupu, acesta au şăzut în temniţă nouă luni după care venind fraţii lui pentru a-l scoate şi *neavând bani pentru a plăti caii, preţuiţi 110 lei, au dat moşia ca să nu piară Lupu* (Acad Rom., XVIII, 89, p. 45).

1712, Noemvrie 16 Petrea Borzea şi cu femeia lui încredinţează că au dat partea lor de Stăneşti Stolnicului Ştefan Roset, *fiindcă i-a spart o groapă de grâu de 140 mierţe* şi n'a avut cu ce să-i plătească pânea ce-i mâncase (Iorga, *Op. cit*, VII, p 298)

1721, Octomvrie 13 Mihai Racoviţă Vv scrie la toţi oamenii răzăşi de Pomârla, *pentru o moarte de om aflată la balta Dorohoiului* şi „după obiceiu" *s'a dat a se plăti acea moarte de om de satele de pe împrejur.* La Pomârla având Dumitru Macri, Starostele de Cernăuţi, trei părţi din sat şi răzăşii una, au dat pentru părţile lui. Domnul hotăreşte răzăşilor să caute să plătească partea lor căci a dat lui Macri voe să deà el acei bani şi să ţină moşia răzăşilor, astfel că *nedând banii vor fi lipsiţi de ocină* (Condica Anastasie Basotă p. 46 No. 41, la Epitropia Başotă).

1733 Septemvrie 2. Iftimie Haiagoj, călăraş hătmănesc, *ucide*, umple de sânge şi sparge capul cu baltagul unei slugi a lui Neculai Hrisoverghie. Fiind închis şi globit, Iftimie obţine dela Porotchie, Poruşnicul Hătmăniei, care cumpărase dela Hatman gloaba călăraşilor, *să-i ierte gloaba la care fusese osândit, dându-i partea lui de moşie* din Grosăşti, la ţinutul Tutovei, cu vad de moară pe Racova, dându-i şi diresurile. (Acad. Rom. LXXXVI, 70).

www.dacoromanica.ro

Dacă cel ucis erà vreun Turc, gloaba erà şi mai mare şi împlinirea mai straşnică.

Apoi de câte ori nu fură vândute ocini pentru a răscumpără pe acei căzuţi în robia Turcilor.

Pe dealtă parte aproape toate vinele chiar moartea de om se puteau răscumpără plătind o gloabă mai mult sau mai puţin însemnată către Visterie, mai ales dacă aveai sprijinitor puternic.

Pentru furii de vite cari aveau ocini, dacă erau prinşi asupra faptului, cel mai bun mijloc de scăpare erà să se înţeleagă cu păgubaşul şi să-şi cumpere iertarea cu preţul unei bucăţi de ocină Dacă apucau să fie închişi, scăparea erà costisitoare, căci pe lângă iertarea păgubaşului trebuiau să cumpere şi acea a diregătorului dela care atârnà temniţa şi care erà judecător din partea Domnului pe acele locuri. Uneori, când acest diregător erà puternic, tocmala se făcea numai cu el.

Vedem diregători din cei mai înalţi, ca Visternicul Dumitru Buhuş şi Logofătul Neculai Racoviţă, în veacul XVII, dedându-se la scârboasa specula de a plăti capetele moşenilor închişi pentru furtişag, luându-le în schimb ocinile.

Date fiind arbitrarul, corupţiunea, şi lipsa de scrupul a acelei vremi, suntem în drept să presupunem că multe greşeli pentru cari vedem că s'au luat părţi de ocină vor fi fost imaginare şi puse la cale de puternicul care îşi pusese ochii pe petecul de moşie al vinovatului.

In lista de sate aparţinând, la 1688, Visternicului Gheorghe Ursache, găsim treisprezece care sunt făcute petec cu petec dela răzăşi. Iar în acea a satelor lăsate de Vornicul Iordache Roset, în care intră şi acele ce el le luase dela Neculaui Racoviţă drept zestre şi care cuprind peste tot 161 de sate, găsim 58 care sunt făcute prin cumpărături dela răzăşi.

Şi dacă considerăm că ceilalţi diregători mari, începând cu Miron Costin, care a lăsat după dânsul 91 de sate, nu erau mai puţin lacomi de pământ şi mai scrupuloşi decât cei trei dintâi, ne putem închipui lesne ce vijelie cumplită s'a deslănţuit asupra bieţilor stăpâni de părţi de sat. Cumpărau cei mari şi sate întregi când puteau, dar stăpânii acestora fiind îndeobşte mai avuţi şi mai puternici, operaţia erà mai greu şi mai costisitoare.

www.dacoromanica.ro

Apoi, în a doua jumătate a veacului XVII, năvălià în țară o mulțime de Greci de a doua mână, protejații Domnilor sau a puternicilor zilei. Mulți din ei obțineau slujbe, se căsătoriau cu fete de boeri mai de rând, făceau bani și, de oarece nici o lege nu apăra moșiile strămoșești de cotropirea străinilor, se apucau să cumpere ocini.

Astfel, pe când o parte din stăpânirile săteşti din vechile judecii, se transformau în mici alode și stăpânii lor în țărani, o altă parte din acele stăpâniri începeà să se concentreze în mânile unor neamuri cari, prin deosebite împrejurări, izbutise să se ridice deasupra celorlalte neamuri a vechei clase stăpânitoare. Constatăm deci că stăpânirile teritoriale, dela sfârșitul veacului XVI încoace, sunt supuse la două tendințì cu totul potrivnice: una de îmbucătățire în cuprinsul acelueaș hotar prin împărțiri succesive, cealaltă de inchegare a părților deosebite din acelaș hotar și de întrunire a multor *hotare răslețe* în aceeaș mână.

§ 4. **Dreptul de protimisis.**

Dreptul ce a luat mai târziu nume de drept de *protimisis* (retrait lignager), decurge din chiar formula de danie sau de întărire a vechilor urice. Ca și dânsa el este o urmă a vechei posesiuni familiale.

Textul obișnuit al acelei formuli este: „să-i fie și dela noi uric lui și copiilor lui și nepoților lui și strănepoților lui și prestrănepoților lui și împrăștieților lui și la tot neamul lui, ce i se va alege mai de aproape, nerășuit nici odată în veci". (да ест емꙋ wт нас оурик сѣ вѣсѣкмѣ доходомѣ емꙋ и дѣтемѣ его и оуноучатомѣ его и прѣоуноучатомѣ его и праꙋратомѣ его и вѣсемоу роду его кто сѣ имѣ изберет на ибличнїи непорꙋшено на вѣкы).

Rezultă din această formulă că satul întărit sau dăruit rămânea legat pe vecie de descendența donatarului, atât de cea bărbătească cât și de cea femeiască.

Dacă mai amintim că în uricele muntenești interzicerea de a vinde era formulată pe când în Moldova era subînțeleasă, avem înaintea noastră toate elementele dreptului de protimisis.

www.dacoromanica.ro

Ocina întărită prin formula de mai sus trebuià transmisă urmaşilor celor mai apropriaţi, cari aveau un drept la transmisiunea ei, în ordinea gradului lor de înrudire cu posesorul ocinii. Acest de pe urmă nu puteà să ridice rudelor acest drept la eventuala stăpânire a ocinii şi, prin urmare, nu o puteà vinde fără consimţimântul lor unanim. Iar, dacă o vindeà, rudele erau în drept să întoarcă banii depuşi de cumpărător şi să ieà ocina în stăpânire. Acel mai de aproape înrudit cu vânzătorul erà în drept să iea întreâga ocină pentru sine, întorçând întreaga sumă a banilor [1]).

---

[1]) 1604, Iulie 30. Eremia Movilă Vv scrie lui Miron: „dămu-ţi ştire că s'au jăluit aceşti nepoţi ai lui Ciolpan Bătrânul, anume Patraşco şi Başot şi Lupul, zicând precum ai cumpărat o bucată de moşie din sat, din Bodeşti, *fără ştirea lor,* dela Gavril Bălici şi *nu ţi se cuvine ţie să cumperi* pentru *căci este a lor dreaptă ocină.* Pentru aceaia dacă vei vedea cartea Domniei mele, iar *tu să iei banii tăi, dela dânşii înapoi, căci li se vine lor să răscumpere* a lor moşie, iar tu să n'aibi treabă în moşia lor" (V. A. Ureche, *Miron Costin*, I, p 71).

1638 August 21. Vasile Lupul Vv. judecă pricina dintre Mărica Homiceneasa, fata lui Calapod deoparte şi Buhuş Visternicul de alta, pentru nişte părţi de ocină din Boldeşti ce le cumpărase Buhuş dela surorile Homicenesei. Mărica Homiceneasa au arătat că *n'a fost cu ştirea ei când a cumpărat Buhuş acele părţi dela surorile ei* şi a cerut să întoarcă Visternicului banii Domnul dă dreptate Homicenesei, *hotăreşte ca ea să întoarcă banii şi să ţie ocina, să nu aibă voe a o vinde nici a o da nimăruia, nici a o schimba, nici alt meşteşug să facă (Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom., XXIX, p. 94).

1657, Fevruarie. Dumitraşco Mălaiu, feciorul lui Alexandru Mălaiu, nepot de fiu lui Costea Bucioc. ce a fost Vornic Mare, vinde lui Neculai Buhuş, Clucerul cel Mare şi jupânesei sale, Aniţei, siliştea Pişcanii, pe Prut, la ţinutul Laşilor „pre unde au ţinut şi moşul meu Costea Bucioc... *pentrucă am întrebat de toate rudele mele să cumpere acca moşie şi nimeni n'a vrut să cumpere,* iar dumnealui Neculai Buhuş *fiind de sămânţia noastră* s'au sculat şi ni-au plătit..." (V. A Ureche, *Miron Costin,* I, p. 690).

1660, Iunie 24. Sturdza din Igeşti vinde lui Enache Cămăraşul o moară făcută în Igeşti cu 6 pământuri în frunte *„de ni-am scos capetele delà o robie". A întrebat mai întâi toţi fraţii şi toate rudele şi toţi răzăşii* (Iorga, *Op. cit.,* VII, p. 316).

1661, Constantin Bujoranu, feciorul Anghelinei, nepot lui Cârstea ce au fost Vornic Mare, rămânând dator cu 200 lei dintr'o goştină de mascuri dela ţinutul Tecuciului, este dat pe mâna lefeciilor să plătească într'o

www.dacoromanica.ro

S'a făcut cea mai largă întrebuințare a dreptului de protimisis în veacurile XVII și XVIII: el a alcătuit o stavilă adesea efectivă la cumpărarea răzășiilor. Este bine înțeles că erà

---

săptămână. I se scoate în vânzare partea din sat, din Bujoreani; *întreabă pe toți frații, nepoții și rudele lui* și nime nevoind să-i plătească capul, vinde moșia lui Pătrașco Logofătul al Treilea. (Iorga, *Op. cit.*, VI, p. 14).

1662, Aprilie 3. Todosia, fata lui Drăgan, nepoata lui Ionașco, cu feciorul ei, Gavril Merco, vând lui Miron Costin partea ce li se va alege după moșul lor Ionașco, din satul Cârsteștı (Cârlıgătura) Mai vând și partea ce li se va venì dintr'o moșie starpă (dela niște moși sterpı) ce au avut cu *toții din seminția lor. Dintre frații și săminţiile lor să n'aibă amestec căci ı-au întrebat pe toți pe rând* și le-au pus și zi la tocmală, la care au fost față mai mulți. (V. A. Ureche, *Miron Costin,* I, p. 89)

1668, Septemvrie 30. Mıron Costın Vel Vornic adevereşte că au fost cumpărat 1/8 parte din Mıclăușanı, în ținutul Iași, dela Apostol Vorvoră, gınerele lui Carp și dela femeıa lui Alexandra, fata Antimiei, nepoata lui Carp şı *că au prins de veste Bârzescu* și femeıa lui Alexandra, fata lui Carp Diacul *şi alte rude şi ca rude a vânzătorului au cerut stricarea vânzărei.* Mıron Costin își ieà banı înapoı rupând zapisul (V. A. Ureche, *Op. cit*, I, p 698).

1669, Dechemvrie 2. Pıntelie cu surorile lui și cu alți răzăși, toți strănepoți lui Vasile, vând a patra parte dintr'un moș, dın Cârsteștı, lui Mıron Costin Vel Vornıc, drept 40 leı bătuți. *„Iar dintre rudele noastre nıme să aibă a se ispiti a întoarce, căci li-am dat ştire tuturor de câteva ori şi mi-au dat voıe toți să vindem acele părți de moşıe...“* (V. A Ureche, *Op. cit*, I, p. 121),

1676, Maiu 9 Antonıe Ruset Vv. S'au pârît înaintea Divanului domnesc Iane, ginerele Temelıasei, cu femeıa și fratele lui, cu Constantın fost Paharnıc, pentru niște vii dela Crucea-de-Jos. Iane cu ai săi zıc că maşteha lor, Cârstina, a vândut Paharnicului *niște vii ce erau a lor de moşie fără ştirea lor şi acum vor să întoarcă banii.* Constantin Paharnıcul arată că, când a cumpărat acele vii delę Temelıasa, Iane cu aı săi *au ştiut şi n'au vrut să cumpere*, aducând Constantin şı boerı marturı. Domnul hotărăşte ca Iane cu ai săı *să jure că nu au avut ştiinţă despre vânzarea viilor.* Eı nevoind să jure, Domnul îı dă rămaşi (V. A. Ureche, *Op. cit.*, I, p. 137).

1677, Ianuarıe 23. Dumıtraşco Cantacuzino Vv. scrıe lui Grıgore Rusul fost Spătar că Ion Pısoski s'a jăluit împotriva cumnatului său Gligoraşco Botez, fiindcă acesta a vândut partea lui de Băneşti lui Gheorghe Şeptelıci Logofătul, sub cuvânt de schimbătură. Domnul hotărăşte că *„iaste mai volnic Pisoski să o cumpere, căci sunt fraţi, decât Gheorghe Şeptelici* (Iorga, *Op. cit.*, VII, p. 276)

www.dacoromanica.ro

întrebuințat și pentru *întoarcerea* de sate mari cu hotare întinse[1]).

Răzășul care dorià să-și vânză partea de ocină unui străin, erà dator să arăte mai întâiu răzășilor lui că voește să-și facă partea lui vânzătoare și să-i întrebe dacă vro unul din ei nu voiește s'o cumpere. Dacă nici unul din răzăși nu erà mușteriu,

1685, April 8. Un răzăș vinde partea lui de Vărtop Vornicului Pisoski *după ce a întrebat pe cumnatul său Velicico*, dar acesta neavand putere, *i-a dat slobozie s-o vândă cui va puteà*, și el a vândut-o lui Ion Pisoski *fiind acesta moșnean.* (Iorga, *Op. cit*, VII, p. 276)

1685, Maiu 13 Dumitrașco Cantacuzino Vv. Constantin Sachil Vel Postelnic arată că satul Feleștilor dela Neamțu, dreaptă moșie despre socrul său, moș jupânesei sale, de pre Dumitrașco Sachil și de pre jupâneasa lui Nastasia, 1/2 sat, *care această 1/2 sat cu heleșteul Micota, au fost vândut Prăjescului, și ieșind la vânzare fără știre,* de l-au fost cumpărat Miron Costin Logofătul în zilele Ducăi Vodă Și au venit Sachil Postelnicul și *întorcând banii* lui Miron Costin, *a rămas să fie satul* Constantin Postelnicul, *sămânța Săchileștilor* (V. A Ureche, *Op. cit.*, I, p. 159)

Pe la 1690, „Velicico Costin Vel Vornic, facem știre precum au venit înaintea noastră Andonie Zagan și cu seminția lui și au cerșut giudeț dela noi cu Ilie Clucerul, pentru un sat, pentru Borești, zicând Zagan· *ca să întoarcă banii dați de Ilie Clucerul pentru acel sat.* Deci noi l-am întrebat: *știut-au el și părinții lui* când au cumpărat Enache Clucerul? Deci dar i-am zis să-și dea credința cum n'au știut el. Apoi au spus direpț și au mărturisit într'acesta chip. Zis-au: direpț oi spune dumitale, Vornice, că tată-meu, când au cumpărat Enache acea moșie, au fost în Iași dus și au venit aice și ni-au spus noă și au mers la Horoițani și au zis: măi, voi Horoițanilor, pentru... să știți c'am vândut Boreștii la Enache Clucerul, deci *de aveți prilej, pasați de a întoarce. Ei nici unul nu au întors* precum au mărturisit. (V. A Ureche, *Op cit*, I, p. 712)

[1]) Vezi un caz de *întoarcere* foarte caracteristic în *Cronica Bohotinului*, p. 914. Ștefan Roset vinde partea lui de Bohotin verei sale (fiica unei mătușe), Vornicesei Catrina Paladi. Lascarache Roset, văr primar al vânzătorului, răscumpără cu hotărîrea Divanului, fiind răzăș și văr primar (fiul unui unchiu), rudenia după partea bărbătească fiind privită ca mai de aproape decât acea după partea femeiască.

Insă după ce el este pus în stăpânirea acelei părți (1/2) din Bohotin, se scoală sora lui Ștefan Roset, Băneasa Maria Costandache, și arătând că nu a știut de vânzare, răscumpără, iarăș cu hotărîrea Divanului, fiind, ca soră, și mai deaproape decât vărul.

www.dacoromanica.ro

eră slobod s'o vânză oricui îi venià la cale[1]). Dar eră prudent pentru cumpărător să aibă martori cari să poată jură eventual că toți ceilalți răzăși fusese vestiți despre vânzare dar nu voise să cumpere, căci altfel eră în primejdie ca, după o lungă curgere de ani, să se scoale o rudă a vânzătorului, trăitoare în alt loc. care să revendice partea de ocină sub cuvânt

---

[1]) In Germania din evul mediu, până prin veacul XIV, există, sub numirea de *Beispruchsrecht,* un drept al rudelor de a concură la înstrăinarea de posesiuni teritoriale, pământul fiind privit ca bun al familiei întregi. Acest Beispruchsrecht, care câte odată se numià și *Einspruchsrecht,* aveà de scop să păstreze familiei pământul, care alcătuia temelia rolului ei în Stat. Un jurisconsult care s'a ocupat mult cu aceste chestiuni, (Gerber, *Meditationes ad locum speculi juris Saxonici,* lib. I, art LII), zice despre acest drept. „Exeundum mihi videtur a ratione quae intercedebat inter res immobiles et rempublicam Germanorum... Dubitari non potest quin immobilium (hoc est fundi, mansi agrorum) dominium necesarium fuerit ad auctoritatem in republica tenendam, ne dicam libertatem conservandam, ad adparendi in publicis concionibus populi facultatem, ideoque ad se ipsum et familiam tuendum ac defendendum".

Această proprietate de familie se numià și *Miteigenthum zu gesammter Hand* sau, pur și simplu, *gesammte Hand.* Părintele de familie eră privit ca organul acestei *gesammte Hand,* pe care o administrà. Ca atare puteà înstrăinà numai din mobile, pentru imobile avea putere să le ipoteceze, dar le puteà înstrăinà numai cu consimțimântul soției și copiilor lui *(conducto manu),* căci și ei erau considerați ca proprietari ai pământului stăpânit de familie.

Bunul înstrăinat fără consimțimântul membrilor familiei, treceà imediat moștenitorului aceluia ce îl înstrăinase, *fără ca el să fi fost obligat a întoarce banii.* Moștenitorul puteà să urmărească atribuirea personală a bunului înstrăinat ca și cum înstrăinarea n'ar fi avut ființă și vânzătorul ar fi murit. „Gibt erz wider recht sonder erben gelob, der erbe unterwindet es sich mit urteilen, als ab ber tôt si, jene der doz gab, so ers nicht gebn, mochte".

Cu vremea, această neputință a capului de familie de a vinde moșia strămoșască fără consimțimântul soției și a copiilor fù modificată prin faptul că putù vinde *în caz de necesitate adevărată* (echte Noth).

In veacul XIV *Beispruchsrecht* se transformă în dreptul nostru de *protimisis* (retrait lignger), care și el, cu timpul, fù aplicat numai bunurilor privite ca *Erbguter,* adică moștenite dela părinți și moși.

De Beispruchsrecht cât și de dreptul de protimisis se puteau folosi în Germania numai moștenitorii direcți ai vânzătorului, iar nu și colateralii. (Pierre Verdelot, *Du bien de famille en Allemagne,* cap. II și III)

www.dacoromanica.ro

că este rudă şi nu a fost vestit despre faptul că ocina a fost făcută vânzătoare.

De dreptul de protimisis se împărtăşiau atât rudele despre tată cât şi acele despre mamă, dar rudenia despre partea bărbătească era, chiar în acelaş grad, privită ca mai apropiată decât acea despre partea femeiască.

Acel care cumpără o răzăşie, cu voia tuturor răzăşilor devenia însuş răzăş. Nu se mai puteà reclamà împotriva lui beneficiul dreptului de protimisis. Răzăşii din acelaş bătrân cu vânzătorul aveau drept de protimisis faţă de răzăşii din ceilalţi bătrâni [1]).

Dacă un răzăş înfiià un copil, băiet sau fată, drepturile înfietului erau aceleaşi ca ale unui copil firesc.

Nu erau supuse dreptului de protimisis părţile de ocină obţinute prin danie. Motivul daniei se găseşte totdeauna enunţat în zapis: de obiceiu se zice că dania este făcută pentru ca donatarul să îngrijască de *comândul* (înmormântarea, grijele şi

[1]) 1676, Fevruarie 28. Antonie Ruset Vv. scrie lui Carp Vornicul de Bârlad pentru pâra ce au avut Alboe şi nepoţii săi cu Gavril, feciorul Ţăranului, pentru o moşie la Borăştii din jos. Alboe şi ai săi arată că feciorii Ţăranului sunt din nişte fiastri, iar ei spun că sunt dintr'un moş şi dintr'o săminţie şi au cu Alboe în acelaş bătrân, arătând şi mărturie. Domnul poroncește să ieà sama foarte cu dreptate şi dacă vor jurà şase oameni că feciorii Ţăranului sunt dintr'un moş şi de un sânge cu Alboe şi nu fiastri, să ţie împreună cu Alboe, iar de nu, să nu s'amestece într'acelaş bătrân (Iorga, *Op. cit*, VI, p. 29).

1717, Aprilie 20. Doi răzăşi din Ivăneşti vând partea lor, de pre mama lor, întrebând mai întâiu neamul lor care este dintr'un bătrân cu ei, şi n'au vrut să cumpere, apoi vrând să vândă unui străin, s'a sculat Teodosie Lipan şi „s'au locuit binişor, frăteaşte, între toţi fraţii". (Iorga, *Op cit.*, VI, p. 97).

1741, Iulie 11. Grigore (II) Ghika Vv. Carte de judecată între strănepoţii lui Gavril Placsa cu Neculai Costin Logofătul pentru satul Brănişterii şi Şcheuleţii dela Neamţu. Costinii ţin părţile lor din sat după Gaftona preuteasa, iar Placseştii după Gavril Placsa. Costinii se încuscresc cu Placseştii şi fac nişte cumpărături în ½ de sat, rămasă dela Placsa, iar Plăcseştii se judecă cu ei în mai multe rânduri şi cer să răscumpere *ca fiind rude mai de aproape cu vânzătorii*. Domnul hotăreşte ca partea Placseşilor s'o ţină întreagă Plăcseştii. (V. A. Ureche, *Op. cit.*, I, p. 182).

www.dacoromanica.ro

pomenirea) donatorului. Mai arare ori dania oste făcută spre a răsplăti o binefacere bine specificată· plătire de cap, scoatere din închisoare, altădată donatarul ieà îndatorirea *să ție* (întreție) pe donator până la moarte.

De multe ori s'a întrebuințat forma daniei pentru a mascà o vânzare. Răzășii jăluiau în asemenea caz la Domn, arătând că dania este făcută *cu meșteșug,* iar la judecată donatorul se supuneà la jurământ.

Abuzul făcut cu daniile meșteșugite deveni, la sfârșitul veacului XVIII, atât de mare încât Domnia se văzù silită să intervie printr'o legiuire specială, oprind daniile cu desăvârșire.

§ 5. **Despre feliul de stăpânire al răzășilor și despre împărțirea lor.**

Hotarele răzășești se împărțiau pe bătrâni: fiecărui bătrân i se cuvenià o parte egală în vatra satului sau siliște, în țarină, în câmp, în ape și în pădure. Constatăm că, de obiceiu, în veacul XVII, siliștile și țarinile erau *alese,* împărțite și stâlpite pe bătrâni, câmpiile și pădurile însă se stăpâniau în devălmășie afară de delnițele de fânaț, după cum se mai stăpânesc de obștiile răzășești și astăzi.

Când numărul bătrânilor erà mic sau hotarul întins și fiecare bătrân sau jumătate, sau sfert de bătrân, mai cuprindeà încă în țarină un număr însemnat de pământuri și de delniți de fân la câmp, stăpânul fiecărei din aceste părți luà de a zecea de pe pământurile arate și de pe delnițele cosite de sătenii și de vecinii locuind pe partea lui; cultivà și cosià pentru dânsul, cu ajutorul zilelor de lucru ce sătenii și vecinii îi datoriau, o mică parte din hotarul său; creșteà vite și-și îngrijià de prisăci. Dacă locul lui erà întins, dar sătenii și vecinii din o pricină oareșcare erau puțini, căutà să ademenească oameni din satele megieșite să seamene și să cosască pe locul lui spre a puteà luà dela ei de a zecea,

Prezența sătenilor liberi în sate răzășești se constată până

www.dacoromanica.ro

după Regulamentul Organic, iar vecini găsim chiar pe părţi de sate foarte reduse în întindere[1]).

Pe cât puteau, răzăşii căutau să stăpânească fiecare câte un vad de moară, iar dacă aceasta nu erà cu putinţă stăpâniau mai mulţi acelaş *vad de moară*, împărţind vama măcinatului[2]).

---

[1]) Vezi în *Cronica Vascanilor*, p. 95, scrisoarea Vornicului de Poarta Năvrapăscul către Logofătul cel Mare, arătând că, pe două douăsprezecimi din satul Boldeşti, se aflau trei vecini. (Pe la 1630—1640).

[2]) 1507, Fevruarie 20. Bogdan Vv., întăreşte vânzarea făcută de Gligorie şi soru-sa Maruşca, copii Anuşcăi, nepoţi lui Bucur Dan, a dreptei lor ocini şi moşii, *două părţi din moara din Bucureşti* ce este pe Bilavoiu, lui Cristea şi soţiei acestuia, Ana, drept 30 zloţi tătăreşti. (Acad. Rom., XLV, 142).

1605. Eremia Movilă Vv, întăreşte dania făcută de cneaghina Todosia, fiica lui Onciul Herţea, nepoţilor săi Onofreiu Aprodul şi Gligorcea Cămăraşul, a ocinilor sale, printre cari jumătate din satul Lehuciani la Cernăuţi şi *cu jumătate de moară la acel sat.* (Acad. Rom., XLI, 1).

1628, Ianuar 13. Dumitraşco Ştefan Vel Logofăt şi alţi boeri ai Curţii Gspd., mărturisesc cum a vândut înaintea lor, lui Gheorghe Roşca Vistiernicului, Gavril sin Nistor Şoverdean din Scobâlţeni, *jumătate din a şăsea parte şi a şăsea parte* din Scobâlţeni *cu părţi din iaz şi din moară.* Apoi mai mărturisesc cum a vândut, tot lui Roşca, şi Dochia, fiica lui Drăgan şi a Irinei, iar *a şăsea parte şi jumătate din altă a şăsea parte* din Scobâlţeni, din vatra satului, din câmp, din iaz *din moară* şi din toate (Acad. Rom., XLVI, 159).

1644, Septemvrie 12 Vasile Lupul Vv., întăreşte împărţala dintre Vasile Brăescu şi sora sa, cneaghina Agafia, a dreptei lor ocini, partea din jos a satului Brăeşti la Hârlău, venindu-i cneaghinei Agafiei jumătate din acea jumătate de sat cu morile, cu vecinii, cu grădinile şi cu fânaţele. Apoi întăreşte vânzarea făcută Agafiei de Dumitra Lupcoae, cu fiul ei Gavril, a jumătate de satul Ciabrât, pe Prut, la Iaşi, cu jumătate de bălătău şi *jumătate de moară* (Acad. Rom., XIII, 273).

1646, Dechemvrie 18. Vasile Lupul Vv., întăreşte, printre alte cumpărături făcute de Dumitraşco fost Stolnic, *a patra parte dintr'o parte* din satul Vezufeşti pe Tecucel, din vatra satului, din câmp, din ţarină, din apă, *din vad de moară* pe Tecucel. (Acad. Rom., XLVI, 125).

Iată şi dispoziţiunile *Pravilei lui Vasile Lupu* în privinţa morilor din sate răzăşeşti, Pricina 11. Cartea 15.

„91. De se va prileji neştine să fie locuitor într'un sat, şi de va cunoaşte vre un loc ca acela bun de moară, şi într'acel sat vor fi toţi răzăşi, şi acela loc va fi a tot satul şi el va apuca mai [na]inte de toţi de va ţineà acel loc, şi va face moară, iară mai apoi dacă va săvrăşi moara se vor scula toţi, de vor strigà asupra lui zicând căci au

www.dacoromanica.ro

Obişnuit erà numai o crâşmă, cel mult două în fiecare sat răzăşesc şi se pare că venitul ei erà împărţit între toţi răzăşii după analogul părţii fiecăruia.

Când unul sau mai mulţi răzăşi voiau să deosebească părţile lor, ei cereau Domniei să le *aleagă* moşia. Domnia trimitea boeri sau mazili hotarnici cari hotărau, măsurau şi stâlpiau ocina.

Fie că se împărţià tot satul, fie că se împărţia un singur bătrân între urmaşii lui, procedeul erà acelaş. Voiu presupune că erà de împărţit hotarul întreg.

De obiceiu se împărţià deosebit vatra satului, ţarina şi câmpul, pădurea rămânând în devălmăşie. Pentru fiecare se dădeà latul în trei locuri: la capătul dela deal, la mijloc şi la capătul dela vale. Această măsură se făceà cu *funia* sau *odgonul* de un număr hotărît de stânjăni sau de paşi, obişnuit acel reprezentând lărgimea *pământului* întrebuinţat în localitate. Apoi acest număr de funii sau odgoane se împărţià pentru fiecare categorie prin numărul bătrânilor, rezultatul împărţirii dând latul părţii de silişte, ţarină sau câmp a fiecărui bătrân. Partea fiecărui bătrân erà însemnată cu stâlpi, *stâlpită*, şi se ziceà adesea în loc de s e.: 10 stânjeni din bătrânul X, 10 stânjăni din *stâlpul* X [1]).

Pentru împărţelile în fiecare bătrân se împărţià iarăş vatra satului, ţarina şi câmpul fiecărui bătrân în deosebi. Uneori se mai iveà încă o hlizâ, acea a curăturilor care iarăş se împărţià deosebit.

După mărimea hotarului de împărţit, părţile se făceau sau în pământuri sau în stânjăni.

Am arătat în capitolul III al Cărţii precedente, cum fiecare pământ din ţarină îşi aveà analogul lui în rămăşiţa ho-

făcut el moară pre locul lor şi nu iau întrebat, dăm învăţătură ca să întoarcă cu toţii tot acee cheltuială ce va fi făcut şi să încapă toţi înpreună să ţie frăteşte acea moară cu tot venitul ce va fi".

[1]) Pe la 1663, Nastasia, fata lui Breajie din Spineni, vinde partea ei din Olăşăi, partea tătâne-său, ce au fost sulţaş, *din stâlpul* Oidei, din a patra parte, lui Statie abăgearului şi femeii sale Zotinei, drept 4 lei bătuţi. (Iorga, *Op cit.*, VI, p. 84).

Vezi şi la Apendice actele relative la împărţirea Poşorcanilor

www.dacoromanica.ro

tarului Tot așa pentru hotarele mai mici, fiecare stânjăn în țarină aveà analogul lui în rămășița bătrânului sau a hotarului.

Hotarul întreg se însemnà sau se stâlpià de jur împrejur în fața megieșilor. Erà obiceiu să se ia mai mulți băieți tineri la hotărît. Acolo unde se puneà vreun semn: bour, movilă, piatră, sau stâlp, se trăgeà băieților câte o păreche de palme zdravene: *ca să ție minte până la bătrânețe că acolo s'a pus semn.*

Mai arareorì se dădeà latul hotarului întreg, fără a mai măsurà deosebit sălișteа, țarina și câmpul, dar celălalt procedeu erà întrebuințat mult mai des.

De oarece figurile hlizelor și a hotarelor întregi, pe teren, erau departe de a fi regulate, spre a nu nedreptăți pe unii ai căror părți cădeau unde hotarul se îngusta și a favorizà prea mult pe alții care-și luau părțile acolo unde acelaș hotar se lărgeà, se făceau compensații, în chip bâbesc, dar drepte[1]).

Iazurile ca și vadurile de moară și de pivă se împărțiau deopotrivă.

Sub stâlpii și pietrele de hotar se puneau cărbuni, cenușă și bucăți de fier: pietrele sub care nu se găsiau cărbuni erau bănuite. Scoaterea pietrelor de hotar erà pedepsità cu globi grele (când vinovatul erà om fără trecere)[2]).

Când erà neînțelegere asupra direcțiunii hotarului se recurgeà la mărturia oamenilor bătrâni. Unul din ei luà o bucată de brazdă pe cap și mergeà cu dânsa pe linia hotarului. Luarea brazdei pe cap semnificà că el primește să-l apese tot

---

[1]) Vezi un exemplu de asemene compensare în alegerea Bohotinului făcută la 25 Martie 1786. *(Cronica Bohotinului,* în Analele Acad. Rom., p. 116, sq:).

[2]) 1592, Fevruarie 29. Aron Vv. dă jupânesei Anei Goleasa carte gospod ca să fie tare și puternică a stăpâni dreptele sale hotare din satul Hărniceștii, după cum au umblat din veac. „Iar cine va fi stricat sau va fi strămutat hotarele cele vechi, unii ca aceia să aibă a dà gloabă Domniei mele 50 de boi". (Acad Rom., Mss. No. 13, Hărnicești, 5)

1642, Fevruarie 20. Hotărnicie la Mirești. „S'au desgropat acea piatră denpreună cu Bobiceani și nu s'au aflat suptu acea piiatră, cum iaste obiceiarul, nic cărbuni, nic cenușă, ce au fost o piiatră făr ispravă" (Iorga, *Op. cit.*, XI, p 91).

www.dacoromanica.ro

pământul ce-l va fi luat pe nedrept prin mărturia lui dela stăpânul cel adevărat [1]). Altă dată se recurgea la cărţi de blăstăm cumplite, alcătuite de însuş Mitropolitul [2]).

§ 6. Despre alte cauze cari au contribuit la transformarea judeciei.

Am văzut în capitolul precedent că faptul perpetuării judeciei în acelaş neam, întăririle repetate asupra urmaşilor lui de către Domni după întemeierea Statului moldovenesc, nu putuse decât să deă naştere concepţiunii, greşite în drept, că judeţul unui sat se bucură de un feliu de *stăpânire superioară* peste hotarul acelui sat. Am mai arătat că putinţa de a vinde judeciile avuse ca urmare că stăpânii lor începură a vinde, cu consimţimântul Domnului, bucăţi (neocupate de săteni) din hotarul satului, fapt cu bună samă contrar obiceiului românesc.

In paragrafele precedente am constatat că împărţirile necontenite au avut ca urmare naşterea unei clase de *ţărani-*

---

[1]) 1725, Maiu 7. Gheorghe Mitropolit Moldovei. După cererea Vornicului Ştefan Ruset *dă carte de blăstăm* ca să mărturisască răzăşii adevăratele hotare ale bălţii Bordunului, la Colţul Cornii. De vor mărturisi drept să fie iertaţi şi blagosloviţi. «Iar *de nu vor mărturisi drept* ori care ar şti, nici vor arătă pe unde au înblat hotarele adevărate, *să fie blăstămaţi de Domnul Dumnezău şi de Maica Precista şi de 12 apostoli şi de 318 oteţi din Nichie: herul, petrele, lemnilea să putrediască şi să se topească, iar trupurile lor să steă întregi neatopite,* parte aibă cu Iuda şi cu tîrcletul Arie şi de smerenia noastră încă să fie legaţi şi afurisiţi şi anaftemu daţi în veci. Aşijdere şi hotarnicii cari ar fi orânduiţi să hotărască aceste hotare cari mai sus scriem anume, de n'or hotărî drept şi or face vrun meştersug şi aceia să fie supt blăstămul care mai sus scrie, iar de or hotărî drept să fie cu toţii iertaţi şi blagosloviţi»

Adaogit de mâna Mitropolitului: „Pe unde ar fi ţinut Buhuş şi Manolachie, de n'ar mărturisi drept să le fie în cap acestă". *(Cronica Bohotinului).* Actele Colţului Cornii, p 163).

[2]) Pentru mai bună lămurire a împărţirilor dintre răzăşi, vezi la Apendice mărturia hotarnică a Poşorcanilor.

www.dacoromanica.ro

proprietari, adică, pe hotarele astfel împărțite din cuprinsul vechei județii, s'a alcătuit o mulțime de mici *alode*.

Tendința județiilor de a degenerà și a se transformà în *alode* a mai fost încă favorizată cu deosebire de două împrejurări. Una din ele este pustiirile suferite de țară dela Turci, Poloni și Tatari în veacurile XV și XVI, iar cealaltă numeroasele *slobozii* înființate în toate ungherile țării, chiar dela începuturile Domniei.

Nu mă voiu ocupà de pustiirile pricinuite de războaele necontenite purtate de urmașii lui Alexandru cel Bun pentru a apucà tronul țării, războae în cari intervenirà și contingente polone și voiu neglijà de asemene micile năvăliri tătărești. Răul făcut de ele a fost trecător și pe o scară mică. Puterile de cari dispuneau concurenții la scaun erau mici și ei ținuți să cruțe până la un oarecare punct țara asupra căreia voiau să domnească.

Dar invazia Turcilor dela 1474, căreia îi puse capăt izbânda moldovenească dela Podul Înalt, a fost, înainte de acea izbândă, o pustiire groaznică a întregii Țări-de-Jos, săvârșită de 150.000 de dușmani.

Expediția lui Mohamed al II-lea în Moldova la 1476, pentru a răzbunà ocara făcută armelor lui la Podul Înalt, fù o a doua pustiire cu mult mai grozavă, căci fu făcută de oști mai număroase, apoi fù mai lungă și mai generală.

La începutul lui Iunie intrară Turcii în Moldova, în ziua de 26 Iulie fură zdrobiți Moldovenii la Războeni și numai la sfârșitul lui August trecură păgânii Dunărea inapoi, având ei astfel tot timpul să deà pârjol țării și s'o prade în lung și în lat.

Mai puțin întinse dar cumplite fură prădăciunile făcute de Leși în Domnia lui Bogdan Chiorul, în Țara-de-Sus, pentru a răsbunà groaznicile năvăliri ale Domnului Moldovei în Galiția, pricinuite de refuzul Princesei Elisabeta să-i fie Doamnă.

Toate însă fură întrecute de pustiirea suferită de țară în vremea expediției Sultanului Soliman împotriva lui Petru Rareș, la 1538; Moldova întreagă fù prădată în chipul cel mai desăvârșit, necontenit întâlnim prin documente mențiuni relative la acea pustiire.

Hăinia lui Ion cel Cumplit fù, pentru Turci, iarăș un prilej minunat pentru a prădà țara cu desăvârșire în tovărășie

www.dacoromanica.ro

cu Tătarii. Sfârşitul veacului XVI şi începutul celui următor, n'au fost decât un şir de războae, de răscoale şi mai ales de prădăciuni, printre cari nu cea mai neînsemnată a fost străbaterea Moldovei de către oastea lui Mihaiu Viteazul.

La fiecare din aceste prădăciuni populaţiunea eră silită să-şi părăsască vetrele şi să caute adăposturi prin păduri şi locuri tari. De cădeau duşmanii peste bejenari, aceştia erau măcelăriţi sau luaţi ca robi şi duşi peste Nistru sau peste Dunăre. Mulţi se împrăştiau şi nu li se mai află urma: în sat se întorceă numai un număr redus, une-ori nici unul. Este un fapt admis de toţi, că în veacul XVII populaţia Moldovei eră mai mică decât în vremea lui Ştefan cel Mare.

Dacă un sat în asemenea condiţiuni aveă pământuri roditoare, eră firesc ca sătenii din alt sat din împrejurimi, cu hotar puţin şi loc prost, să vie să seamene pe hotarul acel îmbielşugat şi pustiu.

Pentru a reînpopulă sate pustiite şi pentru a întemeiă sate noui pe pustiuri, Domnii, încă dela început, dădură privilegii pentru aşezare de slobozii.

Intemeierea de slobozii în Moldova eră întocmai acelaş lucru ca întemeierea de sate româneşti pe locuri pustii în Galiţia despre cari tratează capitolul II al cărţii precedente, cu deosebirea că acel căruia se dădeă privilegiul, întemeiă satul pe un hotar a cărui stăpanire fusese hărăzită, prin alt uric, lui sau unui ascendent al lui.

Prin privilegiul dat, Domnul scutiă pe coloni de dări şi de angării către el pe un număr hotărît de ani. Cand privilegiul nu avuse efectul dorit şi nu strinsese oameni destui în slobozie în timpul de scutire, scutirea se puteă prelungi pe un nou termen de ani[1]).

Este vederat că dată fiind o asemenea *scumpete* de oameni, condiţiunile ce le făceă stăpânul colonilor nu puteau să fie decât foarte prielnice lor. De vre-o ştirbire efectivă, în paguba lor, a *obiceiului românesc,* nici vorbă nu puteă să fie. Este mai mult decât probabil că, pe lângă scutirea de dări hărăzită

[1]) Despre slobozii vezi Cap. VI al acestei cărţi

www.dacoromanica.ro

de Domn, stăpânul să fi adăogit şi el scutiri de dijmă şi de zile de lucru pe un număr oarecare de ani.

Obişnuit privilegiul de întemeiere a unei slobozii învoià chemarea într'acea slobozie numai a oameni străini: Ruşi, Ungureni, Leşi, Turci, Greci, Sârbi, Unguri, Munteni, dar unele învoesc şi adunarea în slobozie de oameni „din ţara Domniei mele."

Puţine vor fi fost slobozile cari se vor fi umplut de oameni, adică în cari colonii să fi cuprins tot hotarul, cele multe, dată fiind greutatea de a adunà oameni, vor fi rămas cu mult loc neocupat. Erà deci de interesul stăpânului să îndemne, pe cât îi erà cu putinţă, pe sătenii de pe împrejur să seamene pe partea neocupată a hotarului său.

Efectul tulburărilor şi al pustiirilor cari au depopulat ţara, precum şi acel al infiinţării de numeroase slobozii, a fost distrugător pentru judecie.

Vechea populaţiune a satelor ce întemeierea Domniei le găsise în fiinţă păstrà, din moşi şi strămoşi, tradiţiunea că hotarul pe care locuiau fusese din veci şi mai erà şi atunci al satului. Părinţii, moşii şi strămoşii lor se trezise pe acel hotar odată cu părinţii, moşii şi strămoşii cneazului. Hotarul fusese descălecat de strămoşii lor, povăţuiţi de un strămoş al cneazului, pe loc ce erà al neamului. *(Volksland).* Dreptul lor asupra acelui hotar nu putea, în mintea lor, să fie decât netăgăduit, firesc.

Dar oamenii de strinsură aduşi în slobozie găsiau, la aşezarea lor, hotarul stăpânit de acel care-i adusese. Ei descălecau pe hotarul stăpânului. Obiceiul pe temeiul căruia veniau să s'aşeze pe acel hotar li închezeşluià într'adevăr folosinţa lui netulburată pe vecie, în condiţiunile cele mai prielnice lor, totuş dela început li se întipărià în minte faptul că dreptul stăpânului asupra hotarului erà anterior dreptului ce-l câştigase ei prin aşezarea lor.

Şi acest efect *moral* nu s'a produs numai în sloboziile aşezate pe hotare pustii, ci şi în sate vechi.

Domnii dădeau privilegii de scutire de dări, nu numai pentru a înfiinţà colonii nouă, ci adesea şi pentru a aşezà oameni străini în sate în fiinţă, a căror populaţiune fusese rărită sau

www.dacoromanica.ro

distrusă dintr'o împrejurare oareşcare. Şi într'un caz şi în celălalt privilegiul erà dat stăpânului satului care adunà oameni prin mijloacele lui şi îi aşezà pe hotarul *lui*. Şi în mintea acestor coloni trebuià deci să se întipărească faptul, că dreptul stăpânului asupra hotarului erà anterior dreptului ce îl câştigase ei prin venirea lor.

Iatà cum s'a înfipt cu încetul în mintea poporului credinţa că săteanul *şede* (locuieşte) pe hotarul stăpânului, făcându'l să uite aproape cu totul că, din vechime, el şedea pe locul lui propriu. Cu bunà samà că aceeaş credinţă se întipărise încă mai răpede şi cu mai multă tărie în mintea stăpânilor.

Dreptul săteanului de a se folosi de hotarul pe care *şedeà* nu erà tăgăduit de nime, căci ce venit ar fi dat pământul dacă nu l'ar fi lucrat săteanul spre a dà stăpânului a zecea din roadă? Dar peste dreptul lui crescuse, în urma împrejurărilor politice, pe nesimţite, un drept de stăpânire mai înaltă al fostului judeţ. Cu încetul, în curs de două veacuri, din ocârmuitor sătesc, cu parte în hotarul satului, el devenise stăpânul întregului hotar, înălţând noul său drept asupra celui din veci al sătenilor.

Această transformare a mai fost fără îndoială înlesnită de împrejurarea că stăpânirea stăpânului era întemeiată pe titluri scrise, pe când acea a săteanului, deşi mai veche, nu erà sprijinită de nici o scrisoare.

Dacă stăpânul nu abuzà încă de acest drept nou nouţ, erà de prevăzut, date fiind firea omenească şi împrejurările ticăloase în cari se aflà ţara, că abuzul nu aveà să întârzie.

Una din transformările aduse dreptului românesc, de întemeierea Domniei, au mai fost şi introducerea, în sânul clasei stăpânilor de moşii, a unor oameni cari nu se trăgeau din cneji.

Intr'adevăr, înainte de întemeierea Domniei, cnezatele fiind pe de o parte ereditare iar pe de alta inalienabile, nu puteau să stăpânească pământ decât oameni din viţă cnejască.

Intemeierea Domniei aducând după sine dreptul Domnilor de a hărăzi sate din categoriile ce erau la dispoziţia Domnului, făceà cu putinţă ca oameni de orice origină să poată dobândi,

www.dacoromanica.ro

dela favoarea domnească, judecia vre-unui sat. Apoi judeciile devenind alienabile, orice om cu mijloace avù facultatea să devie judeţ.

Exemplele de sate stăpânite în veacul XVII de negustori sunt departe de a fi rari[1]).

---

[1]) 1638, Martie 6. Vasile Tăbârţă Pivnicerul cu ruda lui Mihăilă, pârâsc pe Toader, *negustorul din târgul Iaşi,* pentru jumătate de sat de Fofoşăşti, la Vasluiu, ce o cumpărase de la fetele Găozoaei, nepoata Maricăi, strănepoata lui Mihăilă Tăbârţă şi cu ruda lui, având parte de ocină în Fofoşăşti cer să întoarcă şi Domnul le dă dreptate. (Arhiva Statului, Bucureşti, *Condica Asache,* p. 294).

1638, Martie 8. Maria Ihnatoaia vinde lui jupân Gheorghe, *staroste de negustori din Iaşi* partea ei de moşie în Şendreni. (Acad. Română, LXXXIX, 138).

Acelaş staroste de negustori mai cumpără şi alte părţi de ocină, tot în Şendreni. (Acad. Rom., LXXXIX, 240 & 250).

1670, Iulie 16. Manea *negustorul,* cu soacra şi femeia lui, fac schimb cu Egumenul de Bistriţa, dându-i ½ de siliştea Văleanilor şi din ţarină al patrulea pământ şi de helesteu ¼ parte şi din mori ½ şi 50 matce, luând în schimb silistea Beşicanii la Neamţu. (Arhiva Statului, Bucureşti, *Condica Asache,* p. 377).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

CONDIŢIUNE TERITORIALĂ A POPULAŢIUNII AGRICOLE. — SĂTENII

§ 1. Raportul dintre sătean şi pământ.

Dreptul de folosinţă al săteanului asupra hotarului satului a rămas neschimbat în toată epoca dela întemeierea Domniei până la mijlocul veacului XVIII. Cea mai bună dovadă despre acest fapt sunt textele actelor oficiale ale epocii următoare, cea mai jalnică a istoriei ţărănimii [1]).

La început nimic nu fù schimbat la obiceiul în vigoare înainte de întemeierea Statului moldovenesc. Fiecare sătean stăpânià şi lucrà pământurile de arătură din fruntea jireabiei lui şi-şi cosià delniţa de fânaţ din partea nealeasă a aceiei jireabii; în devălmăşie rămâneau numai păşunea şi pădurea.

Cea dintâiu legiuire scrisă moldovenească, singura din acea epocă, numeşte pământurile, via şi curătura săteanului: *ocini* [2]).

---

[1]) Vezi textele urbariilor Domnilor fanarioţi în Apendice.

[2]) *Pravila lui Vasile Lupu*· „Pricina dintâiu.

„14. Un om oare cine dacă va sărăci şi va slăbi de nu va mai putea să-şi lucreze via sau curătura *sau altă ocină* ce va avea, sau când va fugi de se va înstrăina, atunci acea *ocină* să fie pre sama Domniei sau *a stăpânului a cui va fi locul,* aceştia să o crămască (cârmuiască) şi să ieà rodul ce va fi, iară de se va întoarce acel om şi va veni la locu-şi, ca să nu aibă nime treabă cu ocinile lui nici să-i cu alta nemică, ci să fie în pace".

„15. Ţaranul dacă va fugi din sat *şi-i vor rămâneà pământurile sau viile sau curăturile,* ceia ce se vor hrăni dintr'acele, aceia să aibă a-i plăti dajdia şi toate greutăţile căte-s preste an, cum au fost, plătind şi el când au fost de faţă, iar de nu vor vrea să plătească, pre cât vor lua ei dintr'acelui fugit, de două ori pre cât au luat să dea judeţului".

www.dacoromanica.ro

Mai sunt număroase texte din veacul XVIII cari ni arată pe săteni stăpânind din tată în fiu, prin moştenire, pământurile lor de hrană din cari nu-i pot scoate nici stăpânii [1]).

Este absolut cert că în aceste două articole se vorbeşte de sătean-nul stabilit în sat după obiceiul românesc şi nu de un sătean posedând un alod, căci articolul 14 zice lămurit că locul pe care se află pământul înstrăinatului „are stăpân". Iar sub cuvintele „altă ocină" nu putem înţelege decât casa, grădina şi pământurile de arătură

Pentru vecinul ce va fugi din sată şi-i vor rămânea ocinile, vezi zăţuiala 14 cartea 2

[1]) 1712, August 15. Axinte Uricariul însărcinat să hotărască satul Rotompăneşti, raportează între altele Domnului *„căci aice, Marie Ta, dau samă oameni precum ţăranii unui stăpân nu intră în parte altui stăpân să se hrăniască, c'apoi pun pe urmă pricină şi împresoară hotarăle.* Aşijdiare şi ţăranii lucriadză pe moşiia stăpânului său, şi unde le dau loc de arat şi de cosit, că să împart între dânşii şi, *după ce mor părinţii lor, ţin fiĉorii lor şi nepoţii tot aciali pământuri şi locuri de fănaţi,* macar că-i moşia stăpăniască, şi nice ei *ţăranii nu intră în locul altuia ce-ş lucriadză cine pe al său* şi pentru atâta ştiu semniale a hotarului stăpânu-său". (Iorga, *Op. cit.*, VII, p. 112).

1723, Iunie 20. Adică noi, oamenii de Bosancea şi Lămăşeni, făcut-am mărturia noastră la mâna Sfinţiei Sale Părintelui Ioanichie, Egumen de Slatina, *precum ştim c'am apucat din moşi, din strămoşii noştri, pentru livezi de pomi cine ar fi făcut la sat, au fost volnici a-ş stăpâni livezile cu pomii cât trăiesc, şi după ce se trec bătrânii, rămân la feciori, la nepoţi, la strănepoţi de le stăpânesc, până în cât neam s'ar trage dintre acei ce ar fi făcut livezi,* însă cari şăd în sat, de poartă bir şi lucrează boeresc. Iar cari lipsesc din sat şi se duc pe aiurile, *pomeţii acelor duşi îi iau stăpânii,* pentru că locul este stăpânesc. Aşijderea şi *fetele ce se mărită şi le iau bărbaţii de le duc printr'alte sate, nu-s volnici ginerii aceia a lua părţi de moşii dela socri, ce părţile acelor fete măritate pe la alte sate rămân la fraţi sau la cine va fi mai aproape celor cu livezile şi ar fi şăzători în sat.* Aşà ştim şi aşà mărturisîm cu sufletele noastre, şi această mărturie s'au făcut dinaintea a mulţi boeri şi mazili cari mai jos s'au iscălit". Din Suceava. (Acad. Rom., Cond. mănăstirii din Bucovina, p. 261, No. 1).

1749, Iulie 18. Mai mulţi mazili şi boerănaşi raportând Domnului despre pricina sătenilor din Rădăşeni cu mănăstirea Slatina, zic: *„ţăranii ... apucase dela strămoşii lor de ştià fieşte carele unde a merge să are şi să cosască şi nu puteà altul să-l scoată din pământul cel de arat şi din locul cel de cosit, nici stăpânii lor nu-i scoteà, nu-i trebuià unui om acel pământ să-l are, sau locul cel de coasă, şi-l dà unui om străin de'l lucrà şi el îl dijmuià, nu se mestecà stăpânii la acea dijmă de pe pământul acelui om ...."* (Acad. Rom. Condica mănăst. Bucov, p. 263, No. 5).

www.dacoromanica.ro

Dar, din însuşi acele texte, reiesă că, la începutul veacului XVIII, nu erà astfel în toată ţara. Axinte Uricariul, însărcinat de Domn să hotărască satul Rotompăneşti, vorbeşte de stabilitatea ţăranilor de acolo pe pământurile lor, ca de un fapt propriu acelei localităţi. Din celelalte acte citate în notă rezultă că acest fapt erà regulă obştească, legiuire scrisă în vremea lui Vasile Lupu şi departe de a fi o excepţiune chiar în mijlocul veacului XVIII. Totuş observaţiunea lui Axinte Uricariul este o dovadă că erau localităţi în cari sătenii locuind într'un sat se hrăniau, nu pe hotarul acelui sat, ci pe hotarele altor sate mai mult sau mai puţin apropiate.

Cuvintele lui Axinte Uricariul sunt coroborate de acte domneşti şi private din veacurile XVII şi XVIII din cari reiesă că adesea veniau să are şi să seamene pe hotarul unui stăpân, oameni cari nu locuiau în satul acelui stăpân [1]). Dacă

1764, Maiu 10. Carte de judecată a Banului Constantin şi a Banului Constantin Başotă în pricina Egumenului de Slatina cu oamenii din Rădăşăni S'au dovedit că *„oamenii din Rădăşăni. . sunt oameni de loc şi au apucat dela moşii lor livezi cu pomeţi şi lazuri de fânaţ cari le stăpânesc ei din neam în neam, după cum stăpânesc şi alţi oameni de printr'alte sate ce sunt oameni de loc şi au livezi cu lazuri şi acelea şi le stăpânesc* şi obiceiul ce este adetiul stăpânului a cui iaste moşia îl dau " (Acad. Rom., Cond. mănăst. Bucov, 266, No. 8)

[1]) 1632, Iulie 3. Alexandru Ilieş Vv. dă Egumenului şi soborului dela mănăstirea Galata carte Gospod să fie tari şi puternici a luà de a zecea din satul Şiveţi (Şiviţa, ţinutul Covurluiu) *„cine va fi arat acolo*, din pâne şi din fân şi din peşte de bălţi, şi din vin, să iea *a zecea* din vin si 'din grădini, din legumi din ce vor fi şi dintr'aceste toate, *fiecine va fi arat acolea sau va fi cosit; veri fie călăraş, veri curtean, veri cine va fi*, de pre la toţi să aibă a luà a zecea rugătorii noştri (Arhiva Statului, Bucureşti, *Condica Asache,* p. 220 verso).

1632 Iulie 21. Alexandru Vv. (Ilieş) dă lui Dumitru Buhuş, Logofătul al Treilea şi cui va trimite „să hie tare şi puternic cu cartea Domniei meale *a lua a zecea* din pâne şi din fân de pre o bucată de hotar a sa ce are în hotarul Târgului Frumos, *dela cine vor hi arat şi cine vor hi cosit pre acel loc al său* şi din tot venitul cum iaste obiceiul şi nime să nu cuteaze etc." (Acad. Rom, XLII. 71).

Intre 1636 şi 1642. Iată eu Iordache Cantacuzino, Vel Cămănar, scriem la Dumneta, frate Visternice, întâiu poftesc pe Dumneta pentru rândul celui sat al nostru, anume Grozeştii, *să laşi dumneta să are unde au arat şi până acum*, iar noi încă vom sluji mai multu dumitale. Să

www.dacoromanica.ro

urmărim cauza acestei împrejurări cu totul contrară obiceiului românesc şi ţinerii în jireabii, constatăm că câte odată faptul a fost fără îndoială pricinuit de *strimtoarea* unor hotare şi înmulţirea mare a locuitorilor satului aşezat pe acest hotar. Acesta a fost fără îndoială cazul pentru locuitorii satului Grozeşti, citat în nota de mai jos, al cărui hotar îngust din capul locului, mai eiă îngustat şi prin faptul că mare parte din el era supus

fii dumneta sănătos. Iordache Cantacuzino (*Cronica Bohotinului* în Analele Acad Rom., XXVIII, p. 213 Acte, XVIII).

1636, August 20 Vasile (Lupul) Vv. scrie lui Dumitru Buhuş să *nu ieà a zecea din pâne şi din fân pentru acel ar.* dela oamenii Cămănarului celui mare *care vor fi semănat sau cosit pe hotarul Bohotinului*, căci Bohotinul ce il întărise Domnul chiar atunci, nu erà încă stâlpit şi Cămănarul este cu trebile Domniei la Ţarigad (*Id. ibid.*, p. 212, Acte, XV)

1641, August 4. Vasile Vv. dă volnicie călugărilor dela mănăstirea Sfintei Vineri şi dela mănăstirea Balicăi ca să fie tari şi puternici a lua a zecea din toată pânea şi din fân şi din legumi şi din in şi din cânepă şi din tot venitul, la sat, la Chişănău *Fie cine va fi arat acolo pre hotarul acelei mănăstiri, ori călăraş sau fie cine va fi, dela toţi să aibă a lua a zeace; şi care vecini de acolo vor fi arat pe aiurea, printr'alt hotar, să aibă a le lua a zecea şi de acolo* Aşijdere şi dela Boceşti, la silişstea mănăstirii „cine va fi arat acolo pre ocina mănăstirii *ori călăraş, ori curtean, ori ţăran, sau fie cine va fi*, dela toţi să aibă a le luà a zeace". (Труды Бессарабской Губернской ученой Архивной коммисии. I p. 174—175).

'645, Dechemvrie 24. Vasile Lupul Vv., dă volnicie lui David de Zăluceani să ţie Cuzlăul şi *să ieà a zecea pe partea lui din pâne şi din fân şi din tot venitul* (Iorga, *Op cit.* V, p 537)

1659, Iunie 10. Gheorghe Ghika scrie Vornicelului şi Vătămanului şi tuturor sătenilor din Munteni că i s'au jeluit Miron Bucioc şi Neculai Buhuş, pe acei săteni pentru că li-au scos plugurile ce le trimisese să are la satul lor Dodeşti şi li-au bătut plugarii. Acei din săteni cari vor fi arat acolo pe locul lui Bucioc şi a lui Buhuş *să dea a zecea* şi să nu mai facă cum au făcut. (Iorga, *Op cit.*, V, p 33)

1697, Iulie 20. Antioh Cantemir Vv., dă volnicie lui Andronic de Visterie să iea drepturile sale la Golăeşti, *dijma din pâne mare şi din mălaiu şi din cânepi şi din grădini* (Iorga, *Op. cit.*, VI, p. 147).

1712, Iulie 14 Neculai Mavrocordat Vv. dă lui Neofit, Egumenul mănăstirii sf Vinere, volnicie că cine va trimite la moşia acelei mănăstiri, la hotarul târgului Chişinăului, a lua de *a zecea* din pâne şi din fân şi din grădini şi din tot locul cu tot venitul, *or cine ce hrană ar fi având pe moşia mănăstirii.* (Труды Бессарабской Губернской Ученой Архивной Коммисій, I, p 177).

www.dacoromanica.ro

înecărilor Prutului şi a Jijiei, între cursul cărora se află cuprins. Erà firesc ca ei să caute loc larg şi nesupus înecării. Dar asemenea cazuri erau rari, căci în deobşte rămânea pe fiecare hotar foarte mult loc necultivat. In alte cazuri, locul fiind cu deosebire rodnic pe un hotar, toţi împrejuraşii căutau să seamene acolo. Dar cauza de căpetenie trebuie căutată în cele două împrejurări despre cari am vorbit la capitolul din urmă: pustiirile pricinuite de războaie, năvălirile Tătarilor şi înfiinţarea de slobozii.

Este vederat că, când populaţiunea unui sat erà redusă la jumătate, adesea şi la mai puţin, în urma unui războiu, împărţirea în jireabii nu mai aveà raţiune de a fi, jumătate sau mai bine din hotarul satului fiind deşert. Fiecare apucà pământurile cele mai îndămănatece şi mai rodnice, iar stăpânul nu ziceà nimic fiindu-i indiferent dacă oamenii arau aici sau dincolo. Interesul lui erà ca ei să are şi să cosască cât de mult pentru ca el să ieà dijmă cât de mare.

In sloboziile întemeiete din nou este probabil că va fi rămas de asemenea, dată fiind scumpetea de oameni, loc mult neocupat, aşà că sătenii puteau arà şi cosi, când într'o parte când într'alta.

Numărul siliştilor deşerte din aceleaşi cauze erà foarte mare şi stăpânii acelor silişti făceau ce puteau pentru a îndemnà oamenii din sate străine să vie să are şi să cosască pe hotarele lor.

Această *nestatornicie* a sătenilor pe aceleaşi locuri de hrană, nestatornicie frecventă mai cu samă în Ţara-de-Jos, a fost şi ea unul din factorii cari au contribuit a lăţi credinţa că pământul lucrat de sătean este bunul stăpânului căruia săteanul îi dă dijmă.

Dar dreptul săteanului de a se folosi de hotarul pe care *şedeà* el nu-l uità, iar stăpânul începù să nu şi-l mai amintească numai la începutul veacul XIX.

Am văzut din textul *Pravilei lui Vasile Lupu* cât de viu erà încă acel drept *în teorie*. Şi teoria se traduceà prin fapte. La aceeaş epocă vedem pe sătenii de Podoleni, satul lui Ştefan Boul, judecându-se cu Neculai Buhuş înaintea Domnului *pentru hotarul satului lor* [1]). Cazul nu este unic.

---

[1]) *Cronica Bohotinului*, în Analele Acad. Rom., XXVIII, p 53 sq. Actele XII, XIII, XVI şi XVII, şi mai sus.

www.dacoromanica.ro

In anul 1676, sub Gheorghe Duca, satul Buciumi era domnesc, din locul târgului Iași. Totuș, la 5 Maiu a acelui an, Starița monăstirii Socola se judecă dinaintea Domnului pentru hotarul mănăstirii, nu cu vre-un diregător domnesc sau orășenesc ci *cu vatamanul și cu toți sătenii din sat din Buciumi*[1]). Iar dintr'un articol al *Pravilei lui Vasile Lupu* reiesă că până în vremea acelui Domn era treaba *satelor* să se judece pentru hotarele lor[2]).

Transformarea ce se operase foarte încet, în curs de două veacuri, nu știrbise încă întru nimic dreptul de fapt al țăranului asupra pământului. El urmă să se bucure de ocinile lui în aceleași condițiuni ca și în trecut: a zecea din roade, câteva zile de corvadă, îndatorirea de a măcina la moara stăpânului și de a beă numai la crâșma lui. Dreptul săteanului fusese însă vătămat în teorie prin faptul creșterii și a transformării drepturilor județului. In curând era să simtă efectele schimbării săvârșite și în fapt.

Odată cu această creștere a drepturilor stăpânului constatăm că dijma se transformă. De unde în vechime săteanul dădea a zecea ca o renumerare a serviciilor ocârmuitorului sătesc, în veacul XVII el dă a zecea ca *cens* al *ocinilor* lui.

In toate documentele faptul de a luà a zecea ne apare ca caracteristica *stăpânirii pământului,* fiind luată de stăpânul unui hotar nu numai dela oamenii din judecia lui ci și dela acei

[1]) 1676, Maiu 5 Gheorghe Duca Vv, Safta Starița și tot soborul mănăstirii Socola *se pârăște cu vatamanul și toți sătenii din sat, din Buciumi,* pentru hotarul mănăstirii. Domnul poroncește să se facă o hotărnicie. (Iorga, *Op. cit.,* VI, p. 58). Satul Buciumi era atunci domnesc, de ocol târgului Iași A fost hărăzit pe urmă de Constantin Duca Vodă (1700—1704) bisericii dela Dancu, care de atunci deveni mănăstire.

[2]) *Pravilă lui Vasile Lupu.* Pricina I, Carteа II·

„10. Două sate de vor aveà sfadă pentru hotarul sau pentru pământuri. acolo să socotească județul să facă direptate să deà acel loc pentru carele să pricesc, acesta să'l deà celora ce se va aflà că l'au ținut mai multă vreme, alegând când va fi hotar bătrân, ținerea cea veche, aceia biruiește. Cum s'ar zice cum se va aflà c'au ținut cei din veci așa să rămâe neclătit.

www.dacoromanica.ro

din alt sat, supuşi altui judeţ, cari veniau să lucreze pământ pe acel hotar[1]).

[1]) 1639, Aprilie 10. Vasile (Lupul) Vv. volniceşte pe Vârnav şi pe fraţii săi să ieà de a zecea pe a lor dreaptă ocină şi moşie, la sat, la Durneşti. (Acad Rom, XXXVIII, 45).

1653, Septemvrie 5 Gheorghe Ştefan Vv. volniceşte pe Neculai Buhuş Logofătul *a luà a zecea de pe tot hotarul Bohotinului „Cine va fi arat sau cine va fi cosit, den pâine şă den stupi şă den fâneaţe, şă den tot ce va fi pre acel hotar, oricine va fi arat sau va fi cosit, fie de la călăraşi, fie curtean, fie cine va fi arat, dela toţi ca să aibă a luà.* (*Cronica Bohotinului* în Analele Acad. Rom., XXVIII, p. 58).

Inainte de 1660 Frătiţa Vel Comis scrie Brănişterilor *să lase în pace tot hotarul Bohotinului şi din câmp, şi din ţarină şi din fânaţ şi din pădure şi dintr'apă.*,. nici pe oamenii lui să nu-i învăluiască *nici prisăcile lor să nu zăciuiască. (Ibid., ibid.,* p. 63).

1659, Iulie 30. Gheorghe Ştefan Vv. dă volnicie lui Gheorghe Ciogolea *să ieà de a zecea* din tot ce va fi pe hotarul său, a Ionăşeştilor, *şi din fân şi din pâne şi din tot ce va fi pe acel hotar* (Iorga, *Op cit.,* V, p 86).

1663, Martie 20. Evstratie Dabija Vv, dă volnicie lui Vasile şi lui Ignat din Bârgaoani să ţie şi să opreasscă a lor dreaptă ocină şi moşie din sat din Bârgaoani, precum au ţinut-o moşii şi strămoşii lor şi *să ieà de a zecea din tot locul şi tot hotarul* (*Uricar,* XXV, 133).

1664, Ianuarie 13 Evstratie Dabija Vv. scrie lui Ştefan Măraşu pentru „pâra" lui Vasile Vârnav şi a lui Pătrău cu popa Ionaşco din Măgireşti. Vârnav şi Pătrău arată că popa Ionaşco fusese pus de slugile lor ca să *ieà de a zecea pe jumătate sat din Dingani,* în câţiva ani Când foametea, trimiţând slugile lor, oameni *ca să trieze pânea ce a fost de a zecea,* popa li-a luat pânea, 55 mierţe în tărie şi au zis că Vârnav şi Pătrău n'au jumătate ci numai a treia parte de sat S'a pus zi ca să se judece, dar popa nevenind, s'a dat rămas (Iorga, *Op cit.,* VII, p. 294)

1667, Iulie 30. Ilias Alexandru Vv., volniceşte pe Jupâneasa răposatului Logofăt Neculai Buhuş *să ieà de a zecea* de pe tot hotarul Bohotinului şi tot hotarul Colţului Cornii, din pâne şi din fân şi din pomete şi din tot venitul ce va fi pe locul dumisale. *(Cronica Bohotinului* în Analele Acad. Rom, XXVIII, p 69).

1673, Maiu 20 Ştefan Petru Vv dă volnicie mârzacului, Hotnogului de Călăraşi, a opri a lui drepte cumpărături, din sat din Scorţeni, partea lui Lohănaş, din Copăceana, din Faur, Vutcani, Lungeni şi Voroveani, *„să aibă a luà a zecea din pâne şi din fân şi din tot venitul ce se va aleage pre aceale hotare şi din via din Vâtcani".* (*Uricar,* XX, 81).

1676, Martie. Antonie Ruset Vv., dă volnicie Mârzacului, Hotnogului, a ţineà şi a opri moşiile lui, părţi din Scorţeni, Voroveni, Vâtcani,

www.dacoromanica.ro

Cred că această transformare a dijmei în cens în natură, este datorită şi ea tulburărilor cari au împrăştiat sau distrus

Fauri, Copăceana şi Lungeani cu tot venitul şi *să le zăciuască din pâne, din fân, din vin şi din tot ce se va alege.* (*Uricar,* XX, 82).

1683, Iulie 31. Neculai Racoviţă Logofăt. Paladie Vel Spătar şi Iordache Vel Visternic (caimacamii în vremea absenţei lui Duca Vodă, mers cu Turcii la asediul Vienei) dau volnicie lui Alexandru Căpitanul şi pe cine va trimite, *a luà de a zecea* de pe a sa dreaptă ocină şi moşie, din sat din Misihăneşti, din pâne şi din fânaţ şi din tot venitul ce s'a afla pe acele părţi. (Acad. Rom, LXV, 99).

1687, Aprilie 7 Constantin Cantemir Vv, volniceşte pe preuteasa popei Ursul, ce a fost preot domnesc. *să ieà de a zecea* pe un pământ al ei de moştenire pe care nişte oameni pusese vie (Iorga, *Op cit.*, VII, p. 322).

1687, Septemvrie 15. Constantin (Cantemir) Vv, carte de judecată asupra pării dintre dichiul dela Galata şi Mihail Cămăraşul pentru hotarul Voroveştilor al mănăstirii Galata, care se împreună cu hotarul Brătuleştilor al lui Mihail Cămăraşul Zice dichiul că Mihail Cămăraşul *a luat de a zecea* de pe hotarul Voroveştilor, făcându-l că iaste hotarul Brătuleştilor. (Arhiva Statului, Condicile Asache, I, p . .)

1710, Fevruarie 1. Neculai Mavrocordat Vv., dă Episcopiei de Roman, volnicie să ieà *dijmă* pe tot hotarul târgului Roman, *din pâne şi din fânaţ şi din prisăci cu stupi şi din grădini cu legume şi din tot locul ce ar fi pe hotarul* târgului, ori dela târgoveţi şi dela Armeni, ori cine ar lucrà pe acel hotar, după obiceiul vechiu (Acad Rom., LXIII, 119)

1730, Iunie 26 Grigorie Ghika Vv, dă volnicie lui Dumitraşco Păcurariu a luà şi a stăpâni a lui dreaptă moşie la ţinutul Băcăului Sohodolul şi Luncanii şi Mânceştii şi Nadişa şi Răchitişul şi Sperleştii şi Săcătura şi să aibă *a-şi luà de a zecea pe acele părţi de moşie.. şi din fânaţe şi din prisăci cu stupi şi din grădini cu legume şi din pomăt, din bălţi cu peşti, din tot locul cu tot venitul pe obiceiul vechiu.* (*Uricar,* X, p 232).

1735, Iunie 22. Constantin Mavrocordat Vv. volniceşte pe Sandu Sturdza Vel Vornic *a luà dijma pe obiceiu* dela Siliştea Trăbujenii pe Ciuhur, din pâne, din grădini, din fânaţ, şi din toate câte se cuvine să ieà venitul moşiei. (Acad. Rom, V. 65).

1742, Iulie 24. Constantin Mavrocordat Vv, dă volnicie Egumenului dela Barboiu să stăpânească şi *să dijmuească* moşiile Dragomireştii şi Zbieroaea din ţarină, din fâneţe, din prisăci cu stupi şi grădini cu legumi după obiceiu Oamenii ce şed acolo să se aşeze cu Egumenul ca să-i facă slujbă. (Acad. Rom, Mss No. 13).

1760, Iunie 8 Ion Feodor Calimah Vv., dă volnicie urmaşilor lui Mârzac Căpitanul şi a moaşei lor Nastasia să ţie ocinile lor Răpcenii,

www.dacoromanica.ro

parte din populaţiunea unor sate, lăsând în hotarul lor mult pământ neocupat. Acest pământ, când erà bun, erà lucrat de săteni din sate vecine, supuşi altor judeţi şi cari dădeau stăpânului locului pe care sămănau, a zecea ca un cens, ca o arendă a pământului.

De altmintrelea legea oprià pe ori cine, sub blăstăm, să ieà pentru pământ lucrat de altul, mai mult decât un snop din zece [1]). Încă o dovadă că, la început, pământul erà socotit *bun obştesc,* a cărui folosinţă trebuià să fie accesibilă oricui.

Dijma se luà din toate roadele pământului, din tot feliul de pâne, din fânul cosit, din grădinile cu verdeţuri, din livezile cu pomi, din vin, din cânepă şi din in. Stăpânul luà al zecelea snop de pâne, a zecea căpiţă de fân, a zecea banıţă de fructe, a zecea căpăţină de curechiu, a zecea legătură de ceapă sau de usturoiu, al zecelea mănunchiu de in, etc.

Săteanul nu erà volnic să facă heleşteu de peşte pe locul lui fără voia stăpânului, acesta având din vechime un monopol asupra apelor de pe hotar. Dacă săteanul obţineà învoirea, el erà ţinut să dea stăpânului, de câte ori *vâna* heleşteul, a zecea parte din peştele prins.

Dijma nu se cără de sătean la curtea sau la hambarul stăpânului: ea se dădeà pe câmp şi erà treaba stăpânului să şi-o care unde voià [2]).

Sătenii arau unde voiau şi cât voiau, interesul stăpânului erà să-i lase să se întindă cu arătura cât de mult: ei înşuşi nu

Lungenii, Hănăşenii, Scorţenii Copăceana, Stefenii, Vorovenii, Ţipenii, Guşătenii, Delenii, Căpseştii, parte din Vâtcani şi din Făurei. Să aibă *a luà a zecea din toate sămănăturile, din ţarini cu pâne şi din fânaţe şi din prisăci cu stupi, înşă din 50 unul, iar fiind mai puţini câte 1 parà de stup, din grădini cu legumi şi din heleşteie şi din livezi* şi din tot locul, cu tot venitul moşiei, după obiceiu, iar oamenii ce vor fi şezători cu casa pe acele moşii să aibă a lucrà boeresc câte 12 zile, 6 vara şi 6 toamna. (*Uricar,* XX, p. 94).

[1]) *Pravila lui Vasile Lupu.* Pricina I, Cartea II.

„22 Partia celuia ce samănă pre locul altuia, de va fi sămănţa lui şi cu toată cheltuiala, sunt a lui 9 snopi, şi aceluia ce au dat pământul un snop, iar cela ce va împărţi într'alt chip iaste blăstămat de Dumnedzău".

[2]) Aceasta reiesă cu deplină certitudine din actele veacului XVIII.

www.dacoromanica.ro

neîncând arătură mai de loc, căci nu ar fi avut unde să vândă mai multă pâine. Chiar ceeace arau sătenii eră foarte puţin: creşterea vitelor de tot soiul şi mai ales acea a albinelor urmă să alcătuiască şi în veacul XVII ramura de căpetenie a gospodăriei naţionale.

Dijma din fân eră mult mai importantă decât acea din pâne, documentele ni vorbesc de cantităţi enorme de fân[1]).

Bogăţia de căpetenie a sătenilor erau vitele lor; nu încape îndoială că cei mulţi dintr'înşii posedau un număr foarte mare de cai, de vaci, de boi, de oi şi de porci. Vedem că la 1805, adică într'o epocă în care starea ţăranului se înrăutăţise cu desăvârşire, atât în cât priveşte starea lui materială cât şi în privinţa drepturilor lui faţă de stăpân şi de pământ, locuitorul *codaş* dintre Prut şi Nistru are 6 vite mari, mijlocaşul 12, fruntaşul 16. Cu bună samă că acest număr eră cu mult mai mare în veacurile XVI şi XVII.

De vreme ce în nici un document de înainte de începutul veacului XIX nu găsim urmă de mărginirea numărului de vite ce puteă fiecare ţăran să-l ţie pe imaşul de pe hotarul locuit de el, şi având în vedere că măsura dela 1805 n'a putut să alcătuiască, ca fiecare din urbariile epocii fanariote, decât o nouă ştirbire a drepturilor ţărănimii, suntem siliţi să conchidem că, înaintea acelei măsuri, acest număr de vite nu eră mărginit decât de puterea săteanului şi, prin urmare, dreptul lui la imaşul cuprins în hotarul satului nu eră mărginit.

Stăpânii ţineau şi ei tamaslâcuri de vite, turme de oi şi herghelii de cai, dar populaţia care niciodată nu fusese deasă, rărindu-se, şi suprafaţa arată fiind neînsemnată, eră loc din bielşug şi pentru vitele ţăranilor şi pentru acele ale stăpânilor. Apoi stăpânii cei bogaţi, cei cu tamaslâcuri de tot mari, aveau moşii multe şi ţineau vitele mai cu samă pe unul sau două hotare pustii a căror imaşuri erau mai renumite.

[1]) Inainte de 1640 „Dumneata Vistearnice Buhuş, închinămu-ne dumitale cu sănătate; alta: ne rugăm dumitale di cea bucăţea de iarbă de la Dădesti, de la area dumitale cea veche, den drum în sus, că dumitale încă îţi va ajunge. poţi să faci dumneata *o mie de stoguri,* că n'am vrut să cosîm până nu vom da ştire dumitale, şi ne aşteaptă oameni acolo până va veni un răspuns dela dumneata . ." (Iorga, *Op. cit.,* V, p. 21).

www.dacoromanica.ro

Creşterea albinelor alcătuià asemenea unul din principalele izvoare de bogăţie ale ţării. Documentele ni arată, în toate regiunile, prisăci aparţinând atât stăpânilor cât şi sătenilor. Ştim că pentru stupii aşezaţi pe hotarul altuia se plătià o dijmă, dar nu ştim la cât se ridicà acea dijmă înainte de începutul veacului XVIII, când ea erà de un stup din cincizeci sau, când numărul lor nu ajungeà la cincizeci, se plătià câte o parà de stup [1]).

Lazurile sau curăturile sătenilor erau supuse la dijmă ca şi oricare alt loc lucrat de ei, dar aflându-se sub stăpânirea altuia.

Situaţiunea teritorială în care se aflau sătenii la începutul veacului XVIII, se poate rezumà în chipul următor:

Acei cari, mai ales în Ţara-de-Sus, se trezise pe jireabiile strămoşeşti, urmau a le stăpâni nesupăraţi în aceleaşi condiţiuni în cari le stăpânise şi strămoşii lor. Aceste jireabii erau privite ca nişte *ocini* (patrimonii) ale lor. In unele locuri jireabiile ajunsese chiar să fie împărţite între moştenitorii sătenilor cari le ţinuse întregi [2]).

Deosebirea cu starea din epoca în care dreptul românesc erà în floare, consista în faptul că dijma ce o dădeau judeţului lor nu mai era acuma dată spre răsplata serviciilor lui de ocârmuitor sătesc, ci ca ceuş pentru pământul ocupat de ei. Aceasta în urma credinţii greşite ce cu încetul se stabilise că, judeţul devenit stăpân aveà asupra întregului hotar al satului un drept de stăpânire mai înalt.

[1]) Vezi Cartea următoare.

[2]) 1662, Iunie 30 Evstratie Dabija Vv, arată că s'au pârât Dron Ţura, fiul lui Ţur, nepotul lui Noneţu de Mamorniţa cu Ionaşco Diacul pentru *o jireabie din stâlpul lui Noneţu din Mamorniţa şi pentru patru vecini,* feciorii lui Scripu, zicând că acea jireabie şi acei vecini sunt ai lui drepţi de moşie, arătând şi direse dela Vasile Lupul Vv. Şi i-au vândut Lupul zet Anghel lui Ionaşco *neavând treabă.* Ionaşco arătând că *acea jireabie şi acei vecini* au fost dreaptă cumpărătură a lui Lupul, Domnul dă rămas pe Dron Ţura, hotărînd ca Ionaşco să ţină ce a cumpărat, acea jireabie şi acei vecini precum îi scriu zapisele şi diresele. (Acad. Rom, VIII, 254).

Mi se pare vederat că Scripu, tatăl celor patru vecini ce erau pe acea jireabie la 1662, ţinuse, în timpul vieţii, singur întreaga jireabie.

www.dacoromanica.ro

In aceeaş condiţiune se găsiau acei săteni cari, fără a ocupă jireabiile bătrâneşti, se hrăniau în chip statornic pe aceleaşi locuri şi nu le schimbau din an în an. Pravila privia şi acele locuri, muncite necontenit de acelaş sătean, mai ales când erau desţelenite de el, ca nişte ocini.

Iar acei săteni cari arau şi cosiau când pe un hotar când pe altul, când într'un capăt când într'altul, pe loc stăpânesc *şi cu învoirea stăpânului,* erau, faţă de pământurile astfel lucrate, în condiţiunea unor arendaşi cu anul, plătind stăpânului arenda în natură, statornicită din veci de obiceiul neamului la a zecea parte din rodul pământului. Recolta odată dijmuită şi ridicată, nu mai erà nici o legătură între ei şi pământul ce-l lucrase.

Este vederat însă că aceşti oameni, afară de prea puţine excepţiuni, aveau, pe un hotar oareşcare, case cu grădini împrejurul lor. Acele case unde ei trăiau în chip statornic şi grădinile de pe împrejur erau ocini ale ocupanţilor din cari nu erà în drept să-i scoată nimeni. Şi de oarece n'aveà nime interes să i scoată, nu-i scoteà nime.

Naşte întrebarea. puteà oare un sătean oarecare să meargă să are, să cosească, să facă curături, să pună vii sau pomi pe hotarul vre unui stăpân fără prealabila învoire a acelui stăpân ?

Atât *Pravila lui Vasile Lupu* [1]) cât şi un lung şir de acte ne răspunde că nu puteà şi că nimeni nu erà volnic să lucreze pre hotarul unui stăpân fără învoirea acestuia. Insă şi mulţi-

[1]) *Pravila lui Vasile Lupul.* Pricina dintăiu :

3 „Oricine din plugari de va intrà în pământul altuia, de-l va arà sau de-l va şi semănà şi nu va fi întrebat pre stăpânul pământului, dăm învăţătură ca să nu ieà nimică dintr'acel pământ, nici pentru munca lui, nici din roade ce va face şi necum altă, ci nici sămânţa ce au aruncat acolea nici aceea să nu aibă voe să o ieà. . ."

8 „Oricine se va aflà c'au tăiat pădure, sau au săpat de au făcut laz pre locul altuia, şi mai apoi de'l va fi lucrat sau îl va fi semănat, dăm învăţătură ca să nu ià nimică dintr'acea roadă."

13. „De se va apucà neştine de un laz străin părăsit, să fie spinos şi plin de pădure, de vreme ce se va aflà că este altui lucrător, pentru truda ce va fi pus acolo de-l va fi curăţit, trei ani să se hrănească cu roada lui, iară de aici să fie iarăş a stăpânului ce au fost mai de mult."

www.dacoromanica.ro

mea actelor de asemenea natură şi conţinutul lor dovedesc că faptul deşi neiertat de lege se întâmplă zilnic. Mai mult chiar, adesea veniau oameni străini şi-şi făceau case pe hotarul altuia fără a-i mai cere voie [1]). Mi se pare vederat că, în cazul de faţă, avem a face cu rămăşiţele unui obiceiu vechiu, ale credinţii înrădăcinate din veci că: *pământul este făcut pentru hrana tuturor şi că oricine se poate folosi de acel ce îl găseşte nelucrat* dând a zecea parte din roadă stăpânului [2]).

Că astfel s'a urmat până târziu după întemeierea Domniei nu face nici măcar umbra unei îndoieli. Şi apoi, orice

[1]) 1666, Octomvrie 16. Măcăriaş şi Ştefan Bostan şi Ştefan nepot lui Măcăriaş, mărturisesc că Neculai Buhuş, Marele Logofăt i-a lăsat să ierneze în casele lor ce sunt pe locul Logofătului (la Bohotin), iar la primăvară să se mute, neavând treabă cu acel loc care este a lui Buhuş. (*Cronica Bohotinului* în Analele Acad Rom., XXVIII, p. 69).

1706, Martie 16. Antioh Cantemir Vv. dă volnicie lui Iordache Abaza să scoată pe Ghiurma şi pe feciorii lui şi pe alţii *cari vor fi făcut case pe silişlea Popeşti* a lui Abaza, la ţinutul Tutovei, fără ştirea lor, *nefiind măcar moşinaşi,* şi încă ş'au făcut grădini şi livezi şi alte lucruri Abaza *să le strice casele şi să-i împrăştie ca să nu zică că sunt moşinaşi,* precum li-au mai dat foc caselor. „Iară cari ar hi *şi moşeani să aibă a-şi face şi ei case în silişte iară nu în ţarină şi în livezi.* (Acad. Rom., LII, 142)

1719, Martie 8. Mihaiu Racoviţă Vv., dă volnicie lui Ştefan Ruset biv Vel Stolnic, cine va trimite să aibă putere a merge la satul Stolnicilui, la Bohotin, *„şi câţi oameni ar fi având case pe locul Stolnicului şi şăd peste voia dumisale,* ori om domnesc, ori boieresc, ori călugăresc, pe toţi să fie volnic a le aprinde casele şi heiurile, iar cari s'au tocmit cu dumnealui să-i deà ajutor şi pe care cu voia sa i-ar lăsà, vor şedeà" *(Cronica Bohotinului,* în Analele Acad Rom , XXVIII, 75).

1725, Maiu 30 Mihaiu Racoviţă dă însărcinare unui slujbaş să fie volnic a merge la Bohotin, la moşia Vornicului Ştefan Ruset şi să aibă a aprinde casele *oamenilor ce şăd pe moşia dumisale* „şi cărora ar vre dumnealui". (*Cronica Bohotinului* în Analele Acad. Rom., XXVIII, p 76).

[2]) Această credinţă se vădeşte şi în poezia noastră populară:

„Ce poiene măi Păune?
Ce fânaţe măi nebune?
Doar pământul nu-i al tău,
Nici al tău nu-i nici al meu
Ci-i tot al lui Dumnezeu."

Alexandri, *Poezii Populare (Vidra)*

www.dacoromanica.ro

judeţ erà bucuros să se facă cât de multe sămănături pe jireabiile nelocuite ale hotarului său chiar şi pe rezerva lui, el având a se folosì de dijma roadelor. Invoirea stăpânului erà subînţeleasă în vechime, nime nu se gândià s'o ceară, *doar pământul nu erà al lui, ci al obştiei satului.*

Gândul de a supune întrebuinţarea cu dare de dijmă a pământului unei prealabile învoiri a stăpânului hotarului, n'a putut să se nască decât din procesul de transformare al *judeţiei* în *alod:* el este o urmare directă şi logică a acestui proces de transformare.

Că erau mulţi plugari cari căutau să se sustragă şi dela îndatorirea de a da a zecea din roada pământului lucrat de ei, dovedeşte conţinutul cărţilor de stăpânire date în repetite rânduri pentru aceeaş moşie, din cari am reprodus mai multe în nota 1 dela pag. 218 de mai sus. Insă acest fapt, ca şi necontinetele furturi despre cari ni mai vorbesc actele, nu sunt decât urmele obiceiurilor de pradă şi de jaf învăţate de poporul nostru în vremea convieţuirii cu păgânii.

§ 2. Raportul dintre sătean şi stăpân.

Dijma ce se luà de stăpân dela sătean, face parte din raporturile dintre dânşii, am tratat-o însă odată cu raportul dintre sătean şi pământ, de oarece am constatat că ea se transformase în cens al pământului şi că erà luată şi dela săteni aşezaţi în sate afară de hotarele lor.

După dijmă venià, ca îndatorire a sătenilor, obligaţia pentru ei de a măcinà numai la moara stăpânului. Acest monopol îl aveau stăpânii din toate ţările, el făceà parte în Franţa de ceeace se numià *banalităţile* (banalités) şi cari acolo mai cuprindeau şi dreptul de a aveà singur un cuptor pentru coptul pânii în care erau datori să vie să-şi coacă pânea, se înţelege în schimbul unei plăţi, toţi locuitorii satului.

Monopolul cuptorului n'a existat la noi nici odată, dar îndatorirea de a măcina la moara stăpânului s'a păstrat până în vremile de pe urmă. Vama obişnuită a fost aceeaş care se ieà şi astăzi la morile de apă: una din zece. N'am văzut în niciun

www.dacoromanica.ro

document vr'o menţiune în privinţa morilor de vânt atât de număroase în părţile lipsite de apă şi cu deosebire în Ţara-de-Jos. Dar este probabil că şi ele erau monopol al stăpânului.

N'am găsit vreun act din veacul XVII sau din începutul acelui următor care să lămurească numărul zilelor de lucru datorite de sătenii liberi. Toate documentele din acea vreme în cari se face menţiune de zile de lucru sau *slujbă* sunt relative, nu la săteni slobozi ci la vecini.

Este probabil că numărul acestor zile de lucru rămase în deobşte de trei ca din vechime. Va fi fost sporit numai în satele unde-şi aveau stăpânii aşezări şi în cari nu erau vecini. Asemenea cazuri erau destul de rari, căci stăpânilor le conveniă să aibă un număr mare de vecini, mai ales pe lângă aşezările lor, spre a-i puteă întrebuinţa la serviciile cele mai deosebite.

Stăpânii făceau plugărie puţină chiar pe hotarele unde-şi aveau aşezările, iar pe celelalte nu făceau de loc. Zilele sătenilor în satele unde nu locuiau stăpânii, se întrebuinţau la puţină coasă, dar mai cu deosebire la reparaţii de mori, de heleşteiuri, de garduri de heiuri diverse şi, pe ici şi colea, la cărături. Munci agricole propriu zise vor fi făcut mai cu seamă pentru diregătoriul şi vatamanului stăpânului cari ocârmuiau satul pentru socoteala lui.

Este un fapt pozitiv că, în toată diplomatica moldovenească din veacul XVII, care precum se ştie este foarte bogată pentru cea mai mare parte a moşiilor, nu se găseşte măcar un singur document care să ni vorbească de neînţelegeri între un boer şi oamenii din satul lui pentru neexecutarea *slujbei* ce-i datoriau. N'avem decât să vedem ceeace se petrece astăzi la ţară pe vremea muncii pentru a ne convinge că, dacă sătenii, în veacul XVII, ar fi datorit stăpânitor munci agricole, am găsi numeroase urme de neexecutarea lor la vreme şi de plângeri pentru asuprire cu munci peste obiceiu.

Singurele câteva plângeri de neexecutarea *slujbei* sunt din partea Egumenilor, dar din chiar textul acelor plângeri şi din acel al poroncilor gospod date în urma lor, ne putem încredinţă că *slujba* se alcătuiă din prea puţine zile şi eră în-

www.dacoromanica.ro

trebuinţată mai cu samă la reparaţii de mori şi de iazuri, precum şi la *podvezi* (transpoarte).

In satele fără vecini unde-şi aveà reşedinţa un stăpân, şi mai ales în acele fără vecini în cari erau mai mulţi stăpâni, situaţia sătenilor trebuià să fie mai anevoioasă şi este probabil că vor fi fost împilaţi cu munca. Ţăranii slobozi în veacul XVII nu suferiau în deobşte de faptul că li se impuneà, câtă vreme îşi păstrau libertatea, o muncă împovărătoare ci de încercările repetite şi prea adesea izbutite ale stăpânilor de a-i trage la vecinătate prin fel de fel de meşteşuguri şi de brutalităţi.

Găsim în câtevà cazuri munca oamenilor unui sat mănăstiresc închinată către diregătoriul ţinutului, astfel că mănăstirea se folosià numai de dijmă şi de celelalte venituri, iar de slujbă nu. Aceste cazuri de închinare a slujbei sunt foarte rari, acele ce le cunosc sunt toate relative la Starostele Cernăuţului [1]).

Săteanul urmà să fie judecat, pentru pricinile obişnuite, de judeţul devenit acuma stăpânul satului. Faptul este absolut neîndoielnic, atât stăpânii laici cât şi mănăstirile şi chiriarhiile erau singuri în drept să judece pe locuitorii satelor lor.

Se va objecta poate că acest drept de judecată se găseşte specificat numai în daniile şi întăririle făcute de Domni chiriarhiilor şi mănăstirilor. Dar această objecţiune cade, mai întâiu dacă considerăm că ceea ce Domnii hărăziau sau întăriau unui particular erà, precum rezultă din dovezile expuse mai sus, tocmai *judecia* hotarului dăruit şi întărit, şi cu greu ne putem închipui *judecia* lipsită de dreptul de a judecà, apoi, pe lângă că nu cunoaştem absolut nici o măsură care, în intervalul din vea-

---

[1]) 1735, Ianuarie 18. Constantin Mavrocordat Vv., dând călugării dela Slatina jalbă, că satul Bosancea ce este descălecat pe hotarul mănăstirii, dă mănăstirii *numai dijma, fiind închinaţi Starostelui de Cernăuţi*, hotăreşte ca oamenii acelui sat să fie tot sub ascultarea mănăstirii, dând mănăstirii venitul ce-l dădeau până acuma Starostelui. (Acad. Rom. Condica mănăst. din Bucovina, p. 1, No. 2).

1739 Ianuarie 17. Grigore II Ghika Vv., dă Egumenului de Slatina, carte gospod ca *dijma* dela oamenii din satul Rarancea s'o care ei, acei oameni, cu carele lor, de oarece *ei fiind închinaţi la Starostele de Cernăuţi*, alt folos dela ei mănăstirea nu are. (Acad. Rom., Condica măr năst. din Bucovina, p. 2, No. 3).

www.dacoromanica.ro

cul XV până la mijlocul veacului XVII, să fi ridicat stăpânilor dreptul de judecată, avem acte din care acest drept al stăpânului sau al vatamanului pus de el reiesă în chip neîndoelnic[1]).

Dar dacă chemarea firească a *judeţului* erà acea de a judecà, aceasta erà departe de a fi chemarea firească a mănăstirii. Iată pricina pentru care Domnii, cu prilejul daniilor ce le fac mănăstirilor, au grijă să specifice că oamenii locuind pe ho-

---

[1]) 1634, Iulie 16 Vasile Lupul Vv. dă volnicie lui Ionaşco Jora ce a fost Vornic ca „să hie el tare şi puternic a ţinea ocina lui, satul Verceştii (Neamţu), *iară tu, vatamanea, şi voi vecini toţi din sat din Verceşti, ca să ascultaţi toţi* de sluga noastră Ionaşco Jora ce au fost Vornic, ce ceea ce va hi treabilea Dumisale, *şi a satului şi a lui,* şi ca *să aibă aş pune vataman pre cine va hi voia lui, cum îi obiceiul,* iar carele va vrea să nu asculte şi să fugă cum s'au învăţat *şi nu vor vrea să-şi plătească cisla, ca să aibă a'l legà şi la Domnia mea să-l aducă...*" (Acad. Rom., XLII, 82).

Pe la 1650. Dabija biv Vel Vornic scrie la dregătoriul şi la vatamanul şi la toţi sătenii de Iugani, că s'au judecat pentru ei înaintea lui Vodă cu Vartic Vornicul şi cu Dumitraşco Pârcălabul de Soroca şi Vodă a botărît că ei şi acel sat să rămână a lui Dumitraşco. Pentru aceia *să aibă ei a ascultà de Dumitraşco,* „şi eu n'am nici o treabă cu voi de acum înainte." (Iorga, *op. cit.*, V, p. 84).

1655—1656, Octomvrie 13. Gheorghe Ştefan Vv. întăreşte lui Stamate Stolnicul, pentru a sa dreaptă şi credincioasă slujbă ce au slujit Domnului şi ţării de câteva ori la Ţarigrad, satele Şărpenii şi Puhăcenii. „Pentr'aceea, cât oamini vor fi într'acel sat Şărpenii şi în satul Puhăcenii *să fie tot supt ascultare Şărpenilor*, tot un sat, şi *să aibă a ascultà ei cu toţii de boiarul nostru Stamate Post.* şi de omul său care îl va pune acolo ispravnic, întru tot ce le va da învăţătură; iar carile nu va ascultà, să aibă a'l certà şi a'l globi pe fieşti care după dela sa şi altul nime să nu se amestice". (Iorga, *Op. cit.*, IV, p 275, nota 1).

1725, Iulie 10. Mihaiu Racoviţă Vv. dă volnicie Spătarului Stroici pentru ca „să-şi apere oamenii săi ce-i are la Prelipca despre Vornicii de Dorohoiu, pentru une şi alte gâlcevi ce ar aveà acei oameni, să n'aibă a se amestecà (Vornicii) la dânşii..., nici să-i globească, *ci stăpânul lor Stroici să-i certe pentru unile ca acele;* iar de s'ar întâmplà să se facă între acei oameni nescareva fapt care este să se globească dela scaun, atunci pârcălabii de ţinutul Hârlăului vor cerca acele, căci Prelipca este de Hârlău. Deci să aibă a se apără, întru nimic să nu se amestece Vornicii, *căci şi mai înainte vreme n'au fost obiceiu să s'amestice Vornicii prin sate, la alte gloabe, fără numai şugubinele şi morţi,* unde s'au tâmplat, la acele au avut triabă, iar la alte la nimic. (Iorga, *Op. cit.*, V, p 535).

www.dacoromanica.ro

tarul dăruit vor fi pe viitor judecaţi de sobor sau de vatamanul pus de sobor. Iar faptul că aceleaşi urice mai hărăziau mănăstirilor sau chiriarhiilor şi dreptul de a judecà pricini mari, rezervate în deobşte justiţiei domneşti, nu este în realitate, precum vom vedeà în capitolul următor, decât un nou izvor de folos material ce Domnii îl dădeau acelor mănăstiri şi feţe bisericeşti.

De altminfrelea şi judecarea pricinilor obişnuite de către judeţii săteşti, stăpânii şi vatamanii lor, alcătuià un izvor de câştig pentru aceştia şi o favoare pentru săteni.

Alcătuià un izvor de câştig pentru stăpân şi vataman, căci ei împliniau în folosul lor gloabele ce le impuneau sătenilor, iar pentru aceştia erà o favoare căci această justiţie, cât erà ea de primitivă şi de rea, erà totuş neasămănat mai omenească şi mai ieftenă decât acea a diregătorilor domneşti.

Am văzut mai sus ce chezăşii de nepărtinire oferiau *scultetii* nemţeşti din Ungaria, este probabil că judeţii moldoveni nu erau mult mai neinteresaţi. Numai supuşii lor fiind neasemănat mai săraci în bani decât colonii germani din Ungaria, o mare parte din gloabe era negreşit plătită în natură: producte sau zile de lucru, iar altele se traduceau printr'o zdravănă bătae. Dar sătenii erau mult mai bucuroşi să plătească pe cele dintâi şi să sufere pe cea de a doua decât să se supună *prădăciunilor* slugilor domneşti. La urma urmei, judeţul aveà interes să-i cruţe căci ei alcătuiau cea mai mare bogăţie a lui, pe când slugilor domneşti puţin le păsà dacă-i reduceau la sapa de lemn.

§ 3. **Despre oareşi cari categorii deosebite de săteni.**

Actele veacului XVII ne arată mai multe categorii de săteni cari trăiau sub un regim deosebit, toate sunt alcătuite din slujitori domneşti purtând numirile de curteni, călăraşi, hânsari, darabani, plăieşi, vânători.

Unii din ei alcătuiau sate întregi, cum erau spre exemplu: plăieşii dela Comăneşti cari stăpâniau locurile lor de hrană şi exploatau pădurile situate pe hotar domnesc în schimbul îndatoririi de a străjui la graniţă[1]). Oamenii din satul Borileşti

[1]) Pentru satul Comăneştii vezi *Uricari,* VII, p. 294 sq, şi Iorga, *Op. cit.*, VI, p. 209).

www.dacoromanica.ro

(Bacău) și Dărmănești (Neamțul) au aceeaș îndatorire în schimbul scutirii de biruri[1]).

Din actele relative la judecata dintre mănăstirea Slatina și obștia sătenilor de Rădășăni (Suceava) reiesă că acest sat, înainte de a fi dăruit mănăstirii, pe când erà domnesc, ar fi fost locuit de darabani domnești cari se hrăniau pe pământurile acelui hotar, în schimbul serviciului ostășesc[2]).

Pe călărași îi vedem trăind răschirați în sate domnești și în sate boierești sau mănăstirești, ei plătiau o dajdie specială numită *dajdie călărășească*[3]). Tot în asemenea condițiuni par a fi fost hânșarii și vânătorii cari făceau slujbă în schimbul micșorării de dăjdii, nu a folosinții pământului.

---

[1]) 1629, Aprilie 10. Miron Barnovschi scutește satul Borileștii din ținutul Bacăului de toate dările, afară numai de cisla scrisă în Visterie, fiindcă Domnul i-a lăsat să ție strajă pe Tazlăul cel Mare cum țin și alte străji. (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I 1, p. 120).

1650 (?). Soborul din Bistrița face cunoscut lui Vasile Vodă că locul dela granță, pentru care se judecă mânăstirea cu satul Dărmănești, erà domnesc până la Eremia Movilă Vodă și îl străjuiau mânăstirea cu vecinii ei din satul Oprișanii și jumătate din satul Dărmănești, având pentru acea slujbă scuteală de bir (Hasdeu *Arhiva Istorică*, I 1, p 107).

[2]) 1749, Octomvrie 28. Boerii rânduiți de Caimacani, judecă pricina dintre Egumenul de Slatina și oamenii din Rădășani, cari zic că ei nu sunt vecini, că moșia este a lor și că *părinții lor au fost oameni de baștină din Rădășani, numindu-se darabani domnești* și au fost închinați de Vasile Vodă mănăstirii numai cu lucrul. (Acad. Rom., Condica mănăst. Bucov, p. 264, No. 6). (Din celelalte acte însă reiesă că moșia fusese domnească).

[3]) 1660, Octomvrie 3. Ștefan (Lupul) Vv., judecă pricina dintre *niște călărași,* Flisco, Togoba și Albul *ce șăd* în satul Ivancea (Orheiu) cu *alți răzăși ai lor* de o parte și Apostolache ce au fost Pârcălab de alta. Călărașii ziceau că satul Ivancea, în care sunt așezați din moși, au fost domnesc de ocolul târgului Orheiului, și ei avut acolo case și heleșteie și melnice. Iar Apostolache Pârcălabul a arătat ispisocul prin care Gheorghe Ștefan Vv. l-au miluit cu satul Ivancea, pentru că el au dat Domniei patru telegari și doi cai de călărie pentru slujba țării. Văzând ispisocul, Domnul dă rămași *pe călărași și pe răzășii lor,* cari să-și taie heleșteiele și să-și ieà peștele, având Apostolache, căruia Domnul îi întărește dania lui Gheorghe Ștefan, să-i despăgubească pentru încheiere. (Acad. Rom, XXII, 131).

Rezultă de aici în chip vederat că satul Ivancea erà domnesc până ce l'au dăruit Gheorghe Ștefan lui Apostolache Pârcălabul. A se observà că desemnarea de *răzăși* în sens de *părtași,* dată aici sătenilor cari locuiau pe același hotar fără a fi județi.

www.dacoromanica.ro

N'am putut încă stabili condițiunile în cari slujiau curtenii. Regestele făcute de D-l Iorga asupra documentelor sfântului Spiridon relative la Chilișoaia, unde erau curteni mulți, sunt prea laconice pentru a mi permite să stabilesc dacă ei erau răzăși sau dacă se folosiau de casele și pământurile lor, pe loc domnesc, în schimbul îndatoririi de a face serviciul de curteni. In orice caz dajdia lor era mai mare decât acea țărănească, de oarece vedem pe unul din ei dând altuia casa și ocina părintească spre a scăpă de *curtenie* și a plăti iar dajdia țărănească [1]).

1660, Maiu 7. Ștefan (Lupul) Vv., scrie la zlotașii și la leoașii și la gălbănașii și la tălerașii și la ortașii și la *dajnicii călărășești,* cari umblă pentru slujbele Domnului la ținutul Fălciului, ca să lase în pace de dajde, și de zloți și de lei și de taleri și de orți și de *dajde călărășască* și de alte dări și angării de toate câte vor fi pe alți mișei ai Domnului, „pre *cești călărași* și oameni cari au fugit în Țara Turcească și acum au venit de s'au așăzat la slobozia rugătorilor noștri, Egumenul și a tot soborul dela sfânta mănăstire dela Aron Vodă, pe valea Rânzestilor..." (Acad. Rom., LXXVII, 9).

[1]) 1624, August 29. Radu Vodă întărește lui Dumitrașco Fulger Diacul, din Todirești, „niște case în sat, ale lui Gheorghe, fiul lui Ștefan Danco Pentru căce au fugit Gheorghe din casele lui și ș'au lăsat curtenia asupra slugii noastre ce mai sus scrie, Dumitrașco Fulger Diacul. Au plătit multe dăjdii curtenești pentru Gheorghe... și i-au perit multe bucate, pentru dânsul". Deci, îi dă voie „a-l trage iarăș înapoi în sat, în Todorești, cu toate bucatele lui, ca să plătească dajdea Domniei mele". (Iorga, *Op cit.,* V, p. 16).

1624, Octomvrie 24. Gheorghe, fiul lui Ștefan Danco, mărturisește „cum s'au rugat lui Dumitrașco (Fulger) Diac, să ieà curtenie, numele tatăni-mĭeu, să-l plătească el, și eu să-i dau casa tătăni-mĭeu, și cu câtă ocină va hi..., și să-i mai dau o putină de miiare, ce am la Iordachi, și eu să hiu slobod și mântuit de curtenie și să le deà Dumitrașco sama de curtenia mea". (Iorga, *Op. cit.,* V, p. 16).

1625, Iunie 27. Mai mulți oameni mărturisesc cum s'au tocmit înaintea lor Gheorghe și Fulger din Todorești „ca să radză den curtenie pre Gheorghie... și să-i deà casa tătăni-său lui Ștefan, cu parte de loc ce au cumpăratu tată-său, Ștefan, dela Crăste, fečorul Anușcăi, in sat în Todorești, den deres dela Gașpar Vodă și să-i mai deà și o putină de meare, drept 11 taleri ce are la Iordachi. Deci, de acum înainte să hie grijă lui Fulger de ača curtenie, iară Gheorghe să hie slobod... numai să plătească cisla țărănească. (*Id ibid., ibid*).

Condițiunea teritorială a curtenilor din Chilișoaia se va lămuri îndată ce va ieși Volumul II din *Ispisoace și Zapise* ale D-lui Ghibănescu, în care trebue să se publice textele în extenso a documentelor din veacul XVII relative la moșiile Sfântului Spiridon.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

CLASA STĂPÂNILOR DE SATE DELA ÎNTEMEIEREA DOMNIEI PÂNĂ LA MIJLOCUL VEACULUI XVIII

§ 1. Câtevà cuvinte asupra clasei stăpânitoare în Moldova în cele două dintăi veacuri ale istoriei noastre.

Din cele ce preced rezultă că, la începuturile ei, Moldova cuprindeà o clasă de oameni cari îşi transmiteau din tată în fiu, prin moştenire, stăpânirea asupra celor mai multe aşezări săteşti dintr'insa. Şi întrebuinţez înadins cuvântul de stăpânire şi nu cel de proprietate căci, precum am văzut, „stăpânii" erau departe de a fi proprietari ai hotarului satului lor, ci se folosiau mai cu seamă de judecie *(justice)*. Stănânirea lor erà mai mult o *diregătorie,* semănând de departe cu ceeace Francezii numiau *seigneurie,* iar Nemţii *Herrschaft.* Stăpânii de sate din Moldova mai păstrau încă faţă de hotarul şi de supuşii lor o parte din suveranitatea, aproape deplină, de care se bucurase altă dată cnejii şi altă parte a căreia fusese transmisă Domnului ţării.

Această clasă stăpânitoare aveà fiinţă de veacuri, poate chiar înainte de naşterea neamului românesc. Originea i se pierde în trecutul cel mai depărtat: ea este o clasă privilegiată ereditară, născută din împrejurări, o *nobilime* străveche, ceeace Nemţii numesc *Uradel.*

Caracteristica acestei clase stăpânitoare sau nobilimi este stăpânirea pământului [1]). Totuş nu trebue să conchidem de

[1]) Şi astfel se confirmă cuvintele pline de bun şimţ ale Domnului Ştefan Greceanu în introducerea sa la *Eraldica Română,* p. LXXVI:

„Nimeni altul decât acela ce ţineà pământ, adică moşie, fie individual fie deavalma, amestecat în vre-o colectivitate de moşneni, numai

www.dacoromanica.ro

aici, că stăpânirea pământului era un privilegiu exclusiv la ei: oricine în Moldova era în drept să cumpere un sat, dacă avea mijloace. Am văzut că exemplele de negustori cumpărând sate sunt departe de a fi rare.

Clasa stăpânitoare, departe de a fi exclusivă, primia în sânul ei pe oricine avea putința să intre într'însa prin cumpărarea unui sat. Ea, dela început a fost cu caracter plutocratic: cine era bogat era boer. Dar, în deobște, mai ales în vechime, stăpânii de sate erau scoborîtori din vechii cneji.

Starea Moldovei în veacul XIV era starea Germaniei și a Franței în veacul IX sau X, poate chiar mai înapoiată. Nu trebue deci să ne închipuim pe urmașii noștri de cneji ca pe niște cavaleri din evul mediu, la cari lipsa de cultură era întru câtva înlocuită prin creșterea cavalerească. Ei se asemănau mai degrabă cu grosolanii tovarăși *(leude)* ai regilor franci și burgunzi, cu deosebirea că găsiau țara lor destul de mare pentru ei și nu simțiau nevoie să cucerească pe a altora.

Trebue să ni-i închipuim ca pe niște țărani fruntași, chiaburi și țanțoși, geloși de drepturile lor, știind să apere moșia cea mică cu cea mai hotărîtă îndârjire și să moară pentru cea mare cu cea mai strălucită vitejie. Bărbați ai naturii, ei erau fără umbră de cultură sau de creștere și suferiau cu bună samă de toate cusururile omului primitiv. Erau cu totul stăpâniți de patimile lor: brutali, cruzi, lacomi și „liubovnici la băuturi", dar aveau în aceeaș vreme toată vlaga și toată bărbăția omului firii.

Este mai presus de îndoială că poporul, țărănimea liberă alcătuind obștia neamului, nu avea aproape nici o parte la cârmuirea țării, care sta în mânile Domnului și a clasei stăpânitoare. Domnul dispunea și poronci, clasa stăpânitoare îngrijia de îndeplinirea poroncilor domnești; iar poporul asculta și se supunea. Totuș această perioadă a fost, fără îndoială, cea mai

---

acela putea dovedi boieria veche a sa prin sinetul moșiei"... și mai departe. la pag. LXXVII... „Petecelul cât de mic din moșia veche a neamului unui boier ar fi fost totuș un titlu temeinic și îndestulător despre a sa boierie"...

Cuvintele aceste alcătuesc o formulă care sintetizează în chip minunat analiza făcută mai sus

www.dacoromanica.ro

fericită din istoria țărănimii noastre, aceasta mai ales pentrucă interesele ei erau aceleași ca ale clasei stăpânitoare și că dela buna stare și dela vigoarea țăranilor atârnau bogăția și siguranța stăpânului.

Demnitățile și diregătoriile cele mari și cele mici, foarte puține la început, dar cari se înmulțiră în chip însemnat cu vremea, fură deci ocupate exclusiv de stăpâni de sate. Ele duceau la vază și la avere. La început, averile ce se puteau face cu slujbele par a fi fost mici, deși găsim din capul locului exemplele de sate multe întrunite în aceeaș mână. Alexandru cel Bun a domnit aproape treizeci și trei de ani și se vede că priveghiă cu asprime administrația diregătorilor lui. Dar în vremea cumplitelor certe pentru Domnie cari umple întreaga perioadă ce curge dela moartea lui Alexandru cel Bun până la urcarea în scaun a lui Ștefan cel Mare, Domnii atât spre a câștigă cât și spre a păstră partizani, erau siliți, se vede, să închidă ochii asupra mersului administrațiunii. Găsim din acea epocă o năprasnică avere teritorială făcută aproape exclusiv numai din slujbă. Popa Iuga căpătase dela Alexandru cel Bun, pe lângă întărirea satului Buciumenii unde-i eră casa, încă și multe dănii. Ștefan, fiul lui Alexandru, i le întărește la 1434 [1]). Apoi vedem pe fiul lui Iuga, pe Mihail, devenind în vreme relativ scurtă Logdfăt Mare și obținând danie peste danie, întărire peste întărire. Cele de pe urmă cuprind o sumedenie de sate [2]). Acesta este cel dintâiu exemplu de avere mare teritorială mie cuoscută.

Vor mai fi fost și alte cazuri de averi răpezi făcute în acele vremi tulburi: stăpânii de sate cei mai deștepți și cei mai îndrăzneți se vor fi îndesat pe lângă Domni și pretendenți, și vor fi trecut dela unul la altul spre a mai adauge câte un sat la cele ce le aveau până atunci, fie din cele domnești, fie din cele confiscate dela potrivnici.

Slujbele nu erau pentru cei mulți decât mijlocul cel mai nemerit de a face bani prin toate mijloacele cu putință. In această privință nu se știeă ce este scrupulul.

---

[1]) Ulianitzki, *Op. cit*, p 42

[2]) *Ibid.*, p. 52, 54, 55, 59, 60, 62, 70, 73, 76.

www.dacoromanica.ro

Tot astfel a fost şi în ţările Apusului: „La fiscalité et l'oppression ont le malheur d'être des plaies anciennes dont l'histoire des Romains et celle des deux premières races nous ont laissé d'assez hideux tableaux. Sous les Romains, sous les deux premières races, comme au temps de la féodalité, *nul office public n'était recherché que comme moyen de rapine ou de faire argent. Tout s'achetait et se vendait, le pillage ainsi organisé donnait naissance aux droits les plus abusifs.* Les lois attestent l'abus alors même qu'elles ont pour objet de le frapper“ [1]).

Dar mâna de fer a lui Ştefan cel Mare şi lunga lui Domnie puseră în curând capăt acestor năzuinţi nesănătoase. Sub dânsul demnitarii (boerii) se schimbau rar şi putem fi încredinţaţi că-i ţineà din scurt.

Numărul boerilor şi al slugilor domneşti se înmulţise în curs de un veac şi sunt indicii cari ne îndeamnă să conchidem că toată clasa stăpânitoare începuse încă din acea vreme să fie desemnată prin denumirea de *boeri.*

Din mulţimea de documente relative la sate sau părţi de sate stăpânite de preoţi, rezultă că în vechime ei se recrutau mai cu samă din clasa stăpânitoare.

In răsboaele necontenite purtate de Ştefan, clasa stăpânilor de sate îşi făcù daţoria către ţară şi Domn cu sfinţenie: ei duceau la luptă pe sătenii lor, alcătuind astfel cadrele firești ale oştii de ţară. Cronicarii turci şi deasa pomenire prin acte a boerilor căzuţi la Răsboieni ni-au păstrat amintirea vitejiei lor. „Boerii se închinară frumos înaintea morţii şi o primiră în faţă“, zice d-l Iorga [2]). Putem adăugì că ori în ce luptă căzură, ei ştiură să ieà cu dânşii, pe ceea lume, soţi numeroşi: Turci, Tătari, Unguri sau Leşi.

Domnia urmă să fie puternică şi sub cei trei dintâi urmaşi ai lui Ştefan cel Mare. Cu groaznicul Bogdan nu eră de glumit; boerii nu îndrăzniră să se joace nici măcar cu copilul Ştefăniţă, dar acesta pierzând orice măsură în cruzimea şi în des-

---

[1]) Dareste de la Chavanne, *Histoire des Classes Agricoles en France*, p 344.

[2]) N. Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, p. 179

www.dacoromanica.ro

frâul lui, îi silì să-l otrăvească; cel pus de dânşii în scaun în locul lui erà vrednicul fiu al lui Ştefan. El ştiù, în împrejurări cu deosebire grele, să ţie pe boeri în ascultare, pedepsind cu cea de pe urmă asprime pe aceia cari ce arătase vicleni.

Dar sub nemernicii săi fii ţara nu aveà stăpân. După ce uciseră pe Ştefan Rareş, boerii rădicară Domn, din mijlocul lor, pe Joldea. Lăpuşneanu care-l scoase din scaun după trei zile şi se căsătorì cu mireasa lui, fata lui Petru Rareş, fu izgonit de veneticul Despot, ajutat de Polonul Laski şi de trădarea unora din boieri. Tot boierii ajutară pe Tomşa să ucidă pe Despot şi să se aşeze în locul său. Se ştie cât de groaznic se răsbună, la a doua lui venire în scaun, Lăpuşneanu; legenda piramidei de patruzeci şi şeapte de capete de boeri mai trăeşte şi astăzi.

Lecţiunea fusese straşnică dar nu aduse roade. Turcii începuse a pricepe că desele schimbări de Domni în Moldova şi în Ţara-Românească însemnau pentru ei atâtea foloase băneşti, şi boerii cari nu erau în slujbele ce se înmulţiau din zi în zi, aşteptau schimbarea care erà să-i facă ca să încapă în ele spre a se îmbogăţì, iar acei cari avea slujbe mici doriau schimbarea pentru a ajunge la altele mai mari, cari să li aducă foloase mai însemnate.

Iubirea de ţară nu puteà decât să sufere în asemenea împrejurări şi să facă loc setei de folos personal. Ţara fiind supusă puternicii Impărăţii turceşti, nu mai aveà grija apărării neatârnării sale. Boerii nu se mai gândiau decât la foloase cât de mari şi cât de răpezi şi spre acest sfârşit nu încetau să unelteascâ intrigi spre a ajunge la schimbări de Domni.

O parte din ei izbutise să se ridice deasupra celorlalţi: o deosebire începuse să se facă în clasa stăpânitoare. Unii dintr'înşii, fie în urma slujbelor ce ocupase, fie în urma unor căsătorii fericite, fie din altă pricină, începuse să adune în mânile lor stăpânire peste sate numeroase. Iar mulţimea rămăsese pe loc, mulţi chiar, acei ale căror hotare erau mai puţin întinse şi se împărţiau între părtaşi mulţi, scăpătase şi se apropiase de starea ţărănimii.

Este vederat ca numărul de boeri cu sate multe înmulţindu-se şi cei mulţi din aceştia trăind mai mult pe lângă Domn,

www.dacoromanica.ro

la Curte, relaţiile patriarhale dintre stăpân şi sătean se muiase şi că cel dintâiu tindea din ce în ce a pierde calitatea lui de judeţ, care rămânând vatamanului său, nu mai aveà în ochii sătenilor autoritatea de altă dată. Interesele stăpânului se deosebiau din zi în zi în de acele ale sătenilor, el se depărtase de ei, nu mai erà cel dintâiu dintr'înşii, ci mai mult un stăpân străin, care nu mai aveà nici o comunitate de gândiri cu ei şi caută mai cu samă să scoată din satele lui cel mai mare folos posibil. Rostul ţării se stricase.

Nu încape însă îndoială că, în schimb, sub privirea culturală, boerimea câştigase mult, mai ales în urma atingerii zilnice cu Polonia. Şcoalele leşeşti erau numărate atunci printre cele mai bune din Europa: ele nu rămaseră fără înriurire asupra Moldovei. Ştiinţa de carte începuse să pătrundă în boerime, iar contactul cu nobilimea polonă aduse la noi obiceiuri apusene cari schimbară întru câtva traiul primitiv de până atunci al clasei stăpânitoare.

§ 2. Alcătuirea, în cursul veacului XVII, a unei aristocraţii a clasei stăpânitoare, cuprinzând şi familii străine. Slăbirea vechei clase stăpânitoare.

Familiile ale căror nume figurează în actele din veacul XV şi în partea din cronici relative la acel veac sunt foarte puţine, căci în cele mai multe cazuri găsim în actele contimporane mai ales nume de botez. Totuş vedem dela început câteva nume de familie ca: Stroici[1]), Bârlici, Rotompan, Arbore[2]), Horlovschi, Jumătate[3]), Ureacle, Prăjescu[4]), Dămăcuş, Buhuş[5]), Fratovschi, Hudici, Limbădulce, Cujbă, Negrilă, Marmurinschi, Boldur, Balcean, Ponici, Oräş, Ştibor, Pântece, Găurici, Buhte, Chinde,

---

[1]) Un Stroici trăià în veacul XIV şi deveni Logofăt. (Acad Rom P. 144)

[2]) Vezi spiţa urmaşilor lui Luca Arbore, Pârcălab de Suceava la 1473 în studiul Părintelui Marian asupra bisericii din Pârhăuţi. (Analele Acad. Rom., pe 1886—1887) Comunicat de D-l N. Docan.

[3]) Pentru originea familiei Jumătate (stinsă) vezi mai sus.

[4]) Prăjeştii se trag din Pârcălabul Stanciu care trăià în veacul XV. Fiul său Toader este adeverit la 1527. (Comunicat de D-l N. Docan).

[5]) Cel dintâiu Buhuş cunoscut trăià sub Alexandru cel Bun, care, la 1421, îi întări satul Cozminul sau Çuciurul (D. Dan, *mănăstirea şi co-*

www.dacoromanica.ro

Boureanu, Cernat, Ciocârlie, Ciortorovschi, Dajbog, Gângur, Cupcici, Micul, Tăutul [1]), Totruşan, Balşe sau Baloş [2]), Sacară, Muşat, Sturdza [3]), Şendrea, Clănău, Şoldan [4]), Moghilă, Berendei, Frunteş, etc. Pe Stroiceşti, Boldureşti, Tăuteşti, Totruşeni, Bălşeşti, Sturdzeşti, Prăjeşti, Şendreşti, Şoldăneşti, Arbureşti, îi găsim şi în veacul următor, îmbrăcaţi adesea cu boierii mari şi tot în fruntea boierimii, iar la sfârşitul acelui veac Movileştii ajung pe scaunul domnesc, alcătuind chiar un crâmpeiu de dinastie. Celelalte familii dispar sau mai apar pe ici şi colo în slujbe mici. La începutul veacului XVII mai găsim pe lângă dânşii, în situaţii cu vază, pe Racoviţeşti [5]), Jorăşti [6]), Başoteşti, Catargieşti [7]), Bogdăneşti [8]), Urecheşti [9]), Ursăcheşti, Albotieşti, Buciumeşti, Buciocesti, Ciaureşti, Şepteliceşti [10]), Bo-

---

muna Putna, p. 190). Se mai găsesc vro doui în cursul secolului XV, dar şirul lor neîntrerupt începe cu Simion Buhuş care a trebuit să se nască la începutul secolului XVI. *Uricar,* XXIII, Pomelnicul Bisericanilor).

[1]) Familia Tăutul este originară din satul Tăuţii (Covurluiu) unde trăiă, pe la 1390, Tăutul cel Bătrân care, precum rezultă dintr'un uric dela 16 Ianuarie 1495 (Arhiva Statului Bucureşti, *Condica Asache,* p. 25) mai stăpâniă şi alte sate la Horincea şi la Chigheciu şi eră bunul Logofătului Tăutul de sub Ştefan cel Mare.

[2]) Bălşeştii de astăzi îşi trag şirul neîntrerupt dela Cârstea Balş (1560). Dar e probabil că acesta eră din aceeaş familie ca ambii Logofeţi Teodor Balş (1528—1539 şi 1546); mai mulţi Baloş, Balşe sau Baluş sunt pomeniţi în veacul XV.

[3]) Pentru originea Sturdzeştilor vezi mai sus

[4]) Pentru originea Şoldăneştilor vezi mai sus.

[5]) Lazea, tatăl lui Petrea Cihan, din care se trage şirul neîntrerupt al Racoviţeştilor, trăiă pe la mijlocul veacului XVI. (Acad. Rom., P. 60). Comunicat de D-l N. Docan.

[6]) Toader Jora eră Mare Staroste de Tecuciu la 1529. (Ghibănescu, *Ispisoace şi Zapise,* I, p 55)

[7]) Catargieştii sunt veniţi din Ţara Românească, probabil la sfârşitul veacului XVI, îi vedem ocupând demnităţi înalte în Moldova dela începutul veacului XVII. (Iorga, *Op. cit.,* V, p. 586).

[8]) Bogdăneştii se trag din Gheorghe, Pârcălab de Hotin (1628) Legenda cum că ei s'ar trage din Bogdan Lăpuşneanu nu este întemeiată pe absolut nici o dovadă

[9]) Intăiul Urechie mie cunoscut eră Logofăt (al doilea sau al treilea) la 20 Martie 1592. (Acad. Rom., XLIX, 84).

[10]) Şepteliceştii se trag din Şeptelici, adeverit Pârcălab de Hotin la 1 Maiu 1540 (Ghibănescu, *Surete şi Izvoade,* I, p. 236)

www.dacoromanica.ro

leşti [1]), Ghianghieşti, Stârceşti [2]), Bouleşti [3]). Mulţi din membrii lor, ajungând la demnităţile cele mai înalte, adună averi foarte însemnate şi de atunci cele mai multe din aceste neamuri urmează să ocupe slujbe însemnate. Numărul celorlalţi stăpâni de moşii, deşi încă mare, scădea pe zi ce merge în chip simţitor.

Am văzut că stăpânirile cu hotar puţin întins şi cu moşteniţori mulţi erau împărţite acuma într'o mulţime de petece de pământ. *Locuitorii* acelor sate trăiau cu greu din pricina apropierii prea mare a stăpânului sărăcit şi aproape cu desăvârşire ţărănit: sfezile între aceşti stăpâni fragmentari nu puteau să fie decât necontenite. Stăpânii mai bogaţi de prin împrejurimi se folosiau de o asemene stare de lucruri pentru a pune mâna pe acele părticele şi pentru a reîntregi cu încetul vechea stăpânire în folosul lor. Am arătat că mijloacele întrebuinţate spre a ajunge la acest scop erau departe de a fi totdeauna curate, mai ales când cumpărătorul era în slujbă şi bine văzut sau temut de Domnie. Samovolnicia, înşelăciunea şi intimidarea avură de atunci o parte mare în aceste înstrăinări. Ele fură adesea un mijloc de mituire întrebuinţat de nenorociţii căzuţi într'o vină, adevărată sau închipuită, spre a scăpă de închisoare sau de moarte sau pentru a-şi păstrà rămăşiţa averii.

Mulţi stăpâni de părţi chiar mici de sate încăpăţânându-se să le păstreze, au alcătuit precum am văzut clasa *răzaşilor,* al căror număr crescù din zi în zi.

In întâia jumătate a veacului XVII veniră să se aşeze în ţară cinci familii străine: Cantacuzeniştii, Ghikuleştii Hrisoverghieştii, Pălădeştii, Roseteştii. Intâia, a treia şi a cincea erau fruntaşe între familiile din Ţarigrad [4]). Cantacuzineştii se dădeau chiar de urmaşi ai Impăraţilor cu acest nume şi au fost singurii Greci veniţi în ţară cu avere.

---

[1]) Boleştii îşi trag originea din Toader Bolea Stolnic sub Petru Rareş. (Acad Rom., C, 71). Comunicat de D-l N Dòcan.

[2]) Stârceştii se trag din Stârcea Stolnicul adeverit la 1520 Aprilie 24. (Acad. Rom., Peceţi 177). Comunicat de D-l N, Docan.

[3]) Bouleştii se trăgeau din Vornicul (probabil de Poartă) Boul, adeverit la 15 April 1536. (Acad. Rom., P, 38).

[4]) Nu ştiu nimic despre Pălădeşti înainte de venirea lor în Moldova. Aici îi vedem ocupând slujbele cele mai înalte dela început.

www.dacoromanica.ro

Intemeietorul familiei Ghika erà un Arbănaş sărac dintr'un sat rumeliot. La venirea lui în ţară începù să facă negustorie [1]), dar adună răpede avere mare, ajunse la cele mai înalte boerii şi, la urmă, chiar la Domnie, iar urmaşii lui au dat acestor ţări opt Domnitori pe lângă o mulţime de oameni însemnaţi.

Aceşti Greci, neasămănat mai culţi şi mai dibaci decât boerii moldoveni, se încuscrirà cu dânşii, ajunserà la slujbe mari, făcurà averi şi jucarà, afară de Hrisoverghieştii cari rămaserà în umbră, o parte de căpetenie în istoria Moldovei de pe acea vreme, prielnică străinilor, mai ales când erau deştepţi, îndrăzneţi, fără scrupule şi creştini pravoslavnici, bejeniţi la noi fiindcă nu puteau trăi la vetrele lor de răul păgânilor.

In cursul veacului se mai ridică Costăcheştii [2]), Costineştii, şi Micleştii, în schimb însă Stroiceştii şi Tăuteştii scapătă şi încetează de a mai face parte dintre cei cu vază.

Pe lângă cele cinci familii străine pomenite mai sus, mai veniră în ţară, tot în întâia jumătate a veacului XVII, mult mărunţuş grecesc care izbutì să se încuscrească cu case boereşti mai puţin însemnate, ai căror urmaşi trăiesc până astăzi.

Este vederat că aceşti Greci, mari şi mici, ajunşi aici la stăpâniri de hotare şi de oameni, nu puteau să fie însufleţiţi faţă de amândouă decât de dorinţa de a stoarce cât mai mult erà cu putinţă din ele. Ce cruţare puteau să aştepte dela ei nişte ţărani de alt neam, de cari nu-i lega nici o tradiţiune şi pe cari îi dispreţuiau pentru simplicitatea minţii lor ?

Cu bună seamă că ţara şi neamul ar fi suferit mai puţin dacă boerimea ar fi fost mai exclusivă şi n'ar fi primit cu atâta uşurinţă în sânul ei pe oricine erà bogat sau puternic.

Multe meşteşuguri învăţat-au negreşit stăpânii moldoveni dela aceşti străini deştepţi peste măsură, înzestraţi cu oareşcare cultură, dar de o lăcomie cu atât mai cumplită cu cât erau flămânzi şi cu totul lipsiţi de orice scrupul.

Mult a contribuit fără îndoială venirea Grecilor în ţară la

---

[1]) Letopiseţe, II, p 188.

[2]) Costăcheştii se trag din Popa Ion din Iepureni care trăia la finele veacului XVI Descendenţi lor din Boldureşti deşi posibilă nu este dovedită. (Comunicat de Dl. N. Docan).

www.dacoromanica.ro

progresele făcute de degenerarea vechiului chip de stăpânire teritorială, judecia, în cursul veacului XVII.

Nu cred că greşesc dacă tot înrîurii Grecilor veniţi în ţară atribuesc urgia cu care clasa stăpânitoare a urmărit, pe la sfârşitul acelui veac, reducerea la vecinătate a ţărănimii libere moldoveneşti despre care mă voiu ocupà în paragrafele următoare.

Moldova a avut, în a doua jumătate a acelui veac, două Domnii cari nu se pot numì decât pustiitoare: a treia Domnie a lui Gheorghe Duca şi a doua a lui Dumitraşco Cantacuzino.

Gheorghe Duca erà un grec din Rumelia, „crescut de mic în casa lui Vasile Vodă, aici în ţara Moldovei". Ajunsese la boierii mari (erà Visternic sub Dabija) şi luase ca soţie pe Anastasia, fata lui Dumitru Buhuş şi fiastra lui Dabija. Dacă Duca erà lacom şi crud, Doamna lui îl întreceà cu lăcomia şi erà de moravuri uşoare. In Domnia dintâiu nu se arătă rău, dar domnì numai cinci lunì: în a doua asupririle şi dările grele făcură pe *boerii* lăpuşneni şi orheieni să se ridice sub povăţuirea lui Hâncu şi a lui Durac şi să izgonească pe Domn din scaun. Se întoarse cu ajutor turcesc şi tătăresc, birui pe răsculaţi şi-i pedepsì cu cruzime, dar nu avù vreme să-şi arăte arama adevărată, fiind silit să însoţească pe Sultanul Mehmet la împresurarea Cameniţei, iar după luarea cetăţii fu mazilit.

Numit în curând Domn al Ţării-Româneşti, fu mutat la Dechemvrie 1678 în Moldova, spre nenorocirea acestei ţări:

„Deci domnind el deodată amândouă ţările, Moldova şi Ucraina, având el pe Moldova mare mânie şi pizmă veche: una pentru căci îi făcuse ruşine de-l gonise din Domnie, a doua că şi din firea lui erà rău şi pizmător, îndelungăreţ la mânie şi lacom la avuţie şi el şi Doamna sa, şi îndată au aflat pricină că erà şi om meşter şi isteţ la fire, zicând că are Impărăţia multe trebi şi cere dela ţară mulţi bani şi aşa îndată au şi scos dări multe fără samă pre boieri şi pre ţară, nelăsându-se nimic mai jos la faptele cele răle..."

„ . . . . . După ce s'au întors Duca Vodă dela Ucraina, aflând şi el obiceiul făcut dela Dumitraşco Vodă, au scos şi el hârtii pe ţară foarte mari şi cumplite de grele, carele întâiu când le-au dat pe feţele oamenilor se păreau a fi uşoare, iară mai apoi pe cisla lor au scos multe orândueli, altele de s'au

www.dacoromanica.ro

venit argaţilor carii luase hârtie de doi lei, iară mai pre urmă la orânduială au dat câte zece ughi; iară casaşii cari luase hârtie în faţă de doi ughi, iară la orânduială au dat câte şasesprezece ughi şi mai bine; iară cari luase hârtie de patru ughi, au dat câte treizeci şi doi ughi, alţii ajunsese şi la şasezeci ughi, iară cu năpăştile ce au plătit pentru cei fugiţi şi drumeţi şi multe năcazuri ce au tras bieţii pământeni dela un făcător de rele ce fusese Duca Vodă. Strânsoare mare pentru bani făceà tuturoi, şi boerilor şi neguţătorilor şi la toată ţara, muncindu-i şi căznindu-i pre toţi în toate chipurile; pre unii cu închisori pedepsindu-i, pre alţii cu munca şi bătăi cu buzduganul, până la moarte ucigându-i, cari şi mai sus s'au pomenit; nu cruţà nici boier nici sărac, nici ţăran nici femei. Dintru cari şi anume să-i pomenim: pre Toader Păladie Vel Volnic de Ţara-de-Sus, Tudosie Dubău Vel Spătar, Chiriac Sturdza biv Vel Spătar, şi alţi mazili erau tot închişi la Seimeni şi puşi în fiere. Pre Ursachie ce au fost Visternic Mare, cel vestit de bogat şi din bani, la toţi în toate ţările, l'au desbrăcat cu pielea şi l-au legat la stâlp, la ger, fiind iarnă, dela carele ţiindu-l un an în temniţă şi bătându-l la talpe, i-au luat 250 pungi de bani. Pre Ion Isar Visternicul şi pre Andrei Şipoteanul Vornicul de Poartă, desbrăcându-i cu pielea goală şi ungându-i cu miere, vara, i-au legat la stâlp, de-i mâncà muştele şi albinele".

„Dar încă pre giupăneasa lui Ştefan Brăescu şi pre giupăneasa lui Bucium ce au fost Vel Medelnicer şi pre giupăneasa Sandului Stamati Comisul, aceasta încă fiind a doua vară a Doamnei, murindu-le boerii de curând, la acele hârtii a lui, le-au legat şi pre dânsele la puşti de sta ziua legate iară noaptea stau închise la odăile Seimenilor. Aşà ţinându-le închise câtăva vreme, ca să istovească ele rămăşiţa boerilor săi din hârtii, şi ele n'aveau de unde, că rămăsese satele toate pustii..." (aici vine povestirea intervenirii lui Iane Hadâmbul în urma căreia nenorocitele jupănese fură slobozite, apoi se povesteşte fuga unora din boeri şi urmează):

„Iară alţi boeri ce mai rămăsese, Chiriac Sturdza Vel Spătar, Contăş Stolnicul, Iorga Cărăcaş Spătar al doile, aceştia au murit de o boală ce-i ziceà Duca Vodă, adecă de su-

www.dacoromanica.ro

părul Ducăi Vodă, iară alţii cari au fost mai rămas, în mare nevoie şi supăr şi strânsoare de bani. Blăstămat erà boerul de pe atuncî ce aveà sub ascultarea lor breaslă, cumu-i la Vel Logofăt Curtenii, la Vel Vornic Hănsarii, la Hatman Călăraşii, că şi ţinuturile istoviau şi breslele ce aveau sub ascultarea sa, *cari de atunce s'au stins casele boereşti mai toate* şi au încăput la mari datorii, de au rămas vânduţi feciorii lor până astăzi. Dară pre târgoveţii din Iaşi şi de aiurea îi puneà prin grosuri de stau închişi câte un an, tot pentru acele hârtii. Ei săracii de mare lipsă ce aveau asupră, mulţi şi-au lăsat femeile şi copiii şi casele, de groază mare şi fugiau în lume; el prindeà pre vecinii de aproape sau pre femeile lor, de le ţineà în grosuri, pre unele câte un an şi mai bine, dintru cari multe au şi murit de foame, alte de prunc, că erau multe şi grele, de-şi făceau copiii prin grosuri şi tot nu le slobozià, până la multe le-au crescut copiii acolo în grosuri, până au început a grăi, unii a umblà în picioare.

„Aşijdere şi pe preoţi încă îi închideà deavalma cu mirenii la grosuri şi bisericele stau închise câte două-trei luni şi mai mult. Nimărui nemica nu vrea să ierte sau să ridice măcar un ban; *şi mulţi oameni cine ce aveà : haine, odoare, de alte bucate şi moşii, lepădau ce puteau şi cu acei bani plătindu-şi capetele* şi cum scăpau dela închisoare, cum se duceau încotro puteau să scape, lăsându-şi tot în pieire : şi case şi bucate şi femei şi copii, fugind prin alte ţări se înstrăinau.

„Aşijderea şi pentru alte poronci ale sale ce aveà, fiind om foarte greu la mânie şi aprig, băteà el singur, tot cu buzduganul, pre cine se mănià, cari mulţi din bătaia lui au murit, cari nu se pot scrie toţi anume. Dintr'aceste nemilosârdii multe şi de tot felul ce aveà rele, *au început ţara a scădeà* şi a sărăci foarte tare, lipsind şi împuţinându-se de oameni, că din câţi şi erau sărăcise de tot, dosădindu-i în tot chipul [1]).

„... Duca Vodă încă au ieşit din Iaşi la oaste, Apríl 24 (1683) Luni. Deci lăsând în urmă *treizeci şi două de oârânduelî mari pe ţară*, luatu-şi-au atunci şi Doamna..." [2]).

---

[1]) Letopiseţe, Ed. II, V. II, p 21 şi urm.

[2]) *Ibid, ibid*, p 25

www.dacoromanica.ro

Nu fusese mult mai bun în întâia sa Domnie Dumitraşco Cantacuzino şi fu aproape tot atât de rău în a doua.

„Dumitraşco Vodă dacă s'au aşezat la Domnie, ci iară nepărăsindu-se de răutăţile lui ce aveă, nici acum la această Domnie n'au avut strişte să domnească mult, că făceă multe asuprele boerilor şi ţării mari greutăţi făceă fiind cumplit tuturor..."

„Acest tiran fricos, încă pentru să scoată bani mulţi, au spânzurat de mâni pre Gavril Brăescu ce au fost Jitnicer Mare şi pre Toader a Nacului, feciori de boeri mari, aşijderea şi pre alţi mulţi. Pline erau odăile Seimenilor şi ale Avgielor, nişte slujitori de ai lui ce le pusese el acest nume, ţinându-i mai de credinţă; şi beciurile şi Divanul cel mare erau pline de oameni pe cari îi pedepsiă în toate chipurile, mai ca în zilele lui Duca Vodă... şi acest Dumitraşco Vodă mazilindu-se dintr'această Domnie a doua... şi ţinându-l Turcii în temniţă, că au fost înţeles de toate jacurile ce au fost jăcuit fără de ispravă din ţară, luând pânea şi bucatele oamenilor şi dobitoacele toate fără socoteală..." [1])

Intr'acelaş chip ni vorbeşte şi Neculcea, atât de Duca [2]) cât şi de Dumitraşco Cantacuzino [3]).

Domniile se hărăziau de atunci aceluia care dădeă pe ele bani mai mulţi. Domnii cari le cumpărase astfel dela Turci trebuiau în timpul Domniei să-şi scoată cheltuiala făcută pentru luarea Domniei, să adune banii trebuitori pentru a păstră bunăvoinţa Turcilor, spre a rămâneă în scaun şi a strânge bogăţii pentru a trăi după mazilire.

Sarcinile pe popor ce erau puse pentru a face faţă acestor trebuinţi şi birului din ce în ce mai mare ce se plătiă Impărăţiei, apăsau greu pe ţară chiar sub Domnii cei mai puţin lacomi. Când erà în scaun un Duca sau un Dumitraşco Cantacuzino, am văzut până unde mergeau. Ţărănimea fiind stoarsă şi ne mai putându-se scoate nimic dela ea, începea sub teascul fiscului domnesc şi clasa stăpânitoare. Am văzut ce păţiau

---

[1]) *Ibid., Ibid.*, p. 33—34.
[2]) *Ibid., Ibid.*, p. 215 şi urm.
[3]) *Ibid., Ibid*, p. 224 şi urm

www.dacoromanica.ro

boierii cei mari, ni putem închipui ce suferiau stăpânii de sate cei slabi, cei cu răzăşii. Le vindeau pe ce puteau prinde şi îşi luau lumea în cap. Şi ce erau oare să facă?

Incercase ei sărmanii să-şi apere avutul cu arma: bărbăteasca mişcare a lui Hâncu şi a lui Durac izbuti dintâiu. Duca fu gonit, dar pentru a se întoarce în curând înapoi cu oaste turcească şi tătărească, pentru a înăbuşi răscoala în sânge şi a da ţara pradă urgiei păgânilor.

Şi veşnic erau la pândă muşterii gata să pună mâna pe ocinile bieţilor stăpâni, scăpătaţi şi striviţi sub povara *orânduelilor*. Aceştia erau creaturile Domnului: Grecii şi Românii cari ştiuse să câştige favorul lui şi marii demnitari ai ţării.

Dela începutul veacului XVII şi până în epoca Fanarioţilor vedem pe Vornici şi pe Logofeţi adunând sumedenii de sate. Listele satelor lui Costea Bucioc, Nicoară Prăjescu, Dumitru Buhuş, Ursache, Miron Costin şi Neculai Racoviţă ni-au fost păstrate şi ni arată nişte averi urieşe. Dar cu toţii au fost întrecuţi de Iordache Ruset care, nemulţămindu-se cu mulţimea satelor date lui zestre de Neculai Racoviţă, mai adună încă pe atâtea şi mulţi mai fură răzăşii cu stăpâniri de dinainte de descălecare, cari se văzură stinşi de lăcomia Domnilor şi a diregătorilor celor de frunte. Şi am citat numai pe câţivà, când toţi puternicii de pe acelc vremuri au fost părtaşi la această uricioasă şi nelegiuită despoiare a unei întregi clase, din sânul căreia cei mai mulţi din ei ieşise şi deasupra căreia se ridicase [1]).

---

[1]) Iată câte sate întăriă Gaspar Vodă lui Costea Bucioc la 12 Aprilie 1620· Tribişăuţii, Dimideanii, Măudăgăuţii, Carlacăul, Romancăuţii, Marcovăţul, Hinaia, Buzoviţa, Răsteul, Costeştii, Ploscăreanii, Avrămenii, Navrăuţii, Teţcanii, Băbuleştii, Şătrărenii, Delenii cu cutul Ungurilor, Ruşii, Bejenii, Prideanii, Mărculeştii, Nemţeanii, Cucuiaţii, Ţigăneştii, Vădenii, Găoţeanii, Vlădeanii, Cucuiaţii, Andriuţii, Şărbeştii, Cotujenii, Mănjăştii, Balţăteştii, Boziianii, Petia Mică, Hănţeştii, Horodniceanii, Tulova. (Iorga, *Op. cit*, XI, p. 74)

La 8 Aprilie 1617, Radu Mihnea întăriă lui Nicoară Prăjescu, biv Visternic, satele; Heleştienii, Teţcanii, ½ Borceniii, ½ Oniceanii, parte din Bătcăţeni şi din Topräleani, Mireştii, Cozmeştii, ½ Purceleştii, ½ Stolnicenii, ½ Broteştii, Dobrovăţul, Băimiceanii, ½ Prisăcanii, ½ Ţăpălueşeii, Rănghileştii, Bonteştii, 1½ Blândeştii, Cotova, Visoca, Cozeştii, Văscanii, Brioceanii, Prăjeştii, Răsboianii, ⅚ Româneştii, *Ibid.*, *Ibid.*, p. 88).

www.dacoromanica.ro

De loc nu exagerează Neculai Costin când zice că: *de atunci s'au stins casele boereşti mai toate.* Aşà este: la

Iată satele întărite de Alexandru Ilieş lui Dumitru Buhuş la 1 Noemvrie 1632: Gădinţii pe Siret, Criveştii, Răvăcanii, Găurenii, Hănceştii, parte din Movilita, Pădeştii, parte din Plotuneşti, din Căcăreşti, o bucată din hotarul Târgului Frumos, parte din Tălhăreşti, din Chicira, Văsieştii (Bărleştii), Spinoaia, parte din Sughiceni, din Totoeşti, locul dela Puriceni, Jinenia, Copăcenii, Brăteşanii, parte din Pribişăuţi, din Costeşti, din Dumeni, din Buzovita, Răsteul, părţi din Talmaciu, Măneştii, 1/2 Grozeşti, Măstacăni, Munceiceii, Niculeştii (Trifeştii), Romăneştii, Protopeştii, parte din Olăşăni, din Bobotesti (Iorga, *op cit.*, VI, p. 77).

Trebue observat însă că acest act este din 1632. că Dumitru Buhuş a murit la 1648, că în acest răstimp el a fost Visternic Mare sub Vasile Lupu şi că astfel a trebuit să mai adune înainte de a muri un mare număr de sate In *Cronica Bohotinului* se arată că el a căpătat dela Alexandru Ilieş, în urma actului de mai sus, o mare bucată din Braniştea de lângă Iaşi, precum şi chipul în care a obţinut dela Sandu Micul moşia acestuia pe pârâul Cozia.

Gavrilită Costache, Vornicul cel Mare, stăpânia la moartea lui următoarele sate (afară de zestrea ce o dăduse ficei sale Elena).

Sat întreg Roşieştii
„ „ Popeştii
„ „ Ploscuţenii
„ „ Pârlitii
„ „ Mihăilăşanii ot Hotin
„ „ Geamenele
„ „ Păcureştii peste Prut
Parte din Balta Hercetea
Părţi din Floreni
Un loc spre Fălciu
Sat întreg Murgenii
1/2 Tomeştii
1/2 Roşcanii
1/2 Sârbii ot Hotin
1/2 Ruginiţii
Parte din Brîţcani peste Prut
Sat întreg Epurenii pe Elan
„ „ Ciocăneştii „ „
Sat întreg Bărlăneştii pe Elan
„ „ Şoldanii „ „
„ „ Boteştii
Părţi din Umbrăreşti
„ sat Mihălcanii ot Hotin
Sat întreg Larga peste Prut
Parte din Dăneşti
„ „ Strâmba
„ „ Dolheşti pe Crasna
„ „ Bogneni
Sat întreg Ruşii la Roman
„ „ Tomceştii
„ „ Blăjiarii
„ „ Cepelăuţii ot Hotin
„ „ Bogeştii
„ „ Brătianii
„ „ Broştenii

Pe lângă mori şi o mulţime de vii. (Comunicat de D-l N. Docan).

Izvodul alcătuit la 15 Iulie 1668, a moşiilor Visternicului Gheorghe Ursache este mai lung·

Sat întreg Litenii la Suceava
1/2 sat Crasna „ „
Sat întreg Epoteştii la Suceava
„ „ Plopeanii „ „

www.dacoromanica.ro

sfârşitul veacului XVII, vechea clasă stăpânitoare, aceea pe care întemeierea Principatului o găsise în fiinţă, slăbită atât

---

Loc în Tataraşii la Suceava
Sat întreg Iacobeştii „ „
1/2 sat Româneştii* „ „
5 jireabii din Lipăeşti* „ „
1/2 „ „ Corotcăeşti „ „
1/6 sat, Plăvălari* „ „
Silişte întreagă Tilibiacinţii „ „
„ „ Metrostianeţul „ „
1/4 sat Vascăuţi „ „
Sat întreg Arenii „ „
Sat întreg Bozienii la Neamţu
1/2 sat Uscaţii „ „
Sat întreg Fărceştii „ „
Părţi din Trăestaş* „ „
Sat întreg Pastrăveanii „ „
Părţi din Stănislăveşti* „ „
Sat întreg Frăteştii „ „
„ „ Ciorbenii „ „
„ Rugınuşii „ „
„ „ Cărjeştii „ „
„ „ Prieneştii la Bacău
1/2 Silişte Cozmeşti „ „
Sat întreg Lătenii „ „
„ „ Sasoul la Tecuciu
Părţi în Sminoase „ „
Sat întreg Ghergeştii la Lutova
Părţi în Veştelcşti* „ „
„ din Coşeşti* „ „
„ „ Hultureşti la Vasluiu
„ „ Măcăreşti „ „
Sat întreg Toderenii la Fălciu
„ „ Bălianii la Lăpuşna
„ „ Vlădeştii „ „
„ „ Cricovul la Orheiu
1/2 sat Volcineţ „ „
Sat întreg Lalova „ „
1/6 sat Stodolna „ „
Sat întreg Ciumeşanii „ „
„ „ Moluvata „ „
„ „ Prajelele la Soroca
„ „ Căinăreştii „ „
1/2 sat Popeştii „ „
1/2 sat Danciani la Soroca
1/2 „ Măiani „ „
Sat întreg Broscăuţii „ „
„ „ Lozăle „ „
„ „ Ternauca „ „
„ „ Măgureanii „ „
„ „ Bălbocii „ „
„ „ Tărăsăuţii la Hotin
„ „ Şirăuţii „ „
„ „ Bărnovul „ „
„ „ Vornoviţa „ „
„ „ Pererăta „ „
„ „ Burlăneştii „ „
Sat întreg Hriţeanii „ „
„ „ Blişcinăuţii „ „
5/6 din Culiciani „ „
Sat întreg Volocoţăştii „ „
„ „ Novaselişa „ „
„ „ Rucşinul „ „
„ „ Leuţeştii la Cernăuţi
„ „ Juşca „ „
„ „ Borăuţii „ „
„ „ Zadobonca „ „
1/2 silişte Volosca „ „
2/3 „ Rohuzna „ „
Silişte întreagă Diniseuca „ „
Sat întreg Milianca „ „
„ „ Păltinişul „ „
„ „ Vlăicianii „ „
1/2 silişte Dobrodăcianii „ „
Silişte întreagă Giuneşti la Dorohoiu
„ „ Priporeanii „ „
1/2 silişte Miculinţi „ „
1/4 sat Neculinţi* „ „
Sat întreg Crasnaleuca* „ „
„ „ Drăguşanii „ „
Părţi în Hudeşti „ „
Sat întreg Zbiereanii „ „
Părţi din Todereani „ „
Sat întreg Brătulianii la Cârligătura
„ „ Căldăruşia la Iaşi
„ „ Ostăpcianii „ „

www.dacoromanica.ro

prin împărţirile succesive ale ocinilor sale cât şi prin greutăţile puse de jugul turcesc pe ţară, a primit lovitura de moarte deja

---

1/2 sat	Bolotina	la	Iaşi	Silişte	Stuizeanii	la	Iaşi
1/2 „	Cărnicianii	„	„	„	Zadureanii	„	„
Silişte	Cirepeanii	„	„	Părţi din	Sărata*	„	„
1/2 silişte	Hodoreanii	„	„	1/2 sat	Zbereştii*	„	„
Sat întreg	Bumboteştii	„	„	Părţi din	Tituani*	„	„
„ „	Părjolta	„	„	Sat întreg	Florinţoaia	„	„
„ „	Pârliţii	„	„	1/2 sat	Sungeanii	„	„
Silişte	Stângăcianii	„	„	1/2 „	Ciureştii	„	„

şi Ursache a mai trăit vreo treisprezece ani după alcătuirea acestui izvod, a mai fost în slujbă şi a mai adunat cu bună samă încă mulţime de sate Pe lângă sate mai stringea şi bani, de oarese vedem că Duca, după ce l'a vârît în închisoare şi l'a căznit, i-a stors 250 de pungi de bani, o sumă spăimântătoare pentru acea vreme

Satele din lista de sus, al căror nume este urmat de un asteric, sunt sate cumpărate dela răzăşi, petec cu petec. Catastihul original se află la Academia Română, între hârtiile cumpărate dela defunctul General Pencovic', Vol. VII, No 69.

Miron Costin care critică cu atâta asprime orânduelile lui Cantemir, dar care fusese Marele Logofăt al lui Duca Vodă tocmai în a treia Domnie a acestuia, a adunat un număr de moşii care nu prea vorbeşte în sprijinul desinteresării lui·

1/2	Brănişteri	la	Neamţul	Părţi din	Bărbuşcani	la	Soroca
1/2	Scăuleţi	„	„	„ „	Floreni	„	„
Sat întreg	Barboşii	„	„	„ „	Stoicani	„	„
„ „	Secuicenii	„	„	„ „	Buzureni	„	„
„ „	Silişăul	la	Dorohoi	„ „	Bahrineşti	„	„
„ „	Dumenii	„	„	„ „	Iurceni	„	„
„ „	Miclăuşănii	„	„	Sat întreg	Muntenii	„	„
1/2 „	Săpotenii	„	„	„ „	Măcăuţii	„	„
1/8 „	Romăneştii	„	„	„ „	Curăleştii	„	„
Sat întreg	Adăsanii	„	Hârlău	„ „	Vepreuca	„	„
„ „	Zugravii	„	„	„ „	Alădăreştii	„	„
„ „	Muntenii	„	„	„ „	Bujineii	„	„
„ „	Lujenii	la	Cernăuţi	„ „	Troicenii	„	„
„ „	Sepinţii	„	„	„ „	Parpaletii	„	„
„ „	Margutenii	„	„	„ „	Zmungenii	„	„
„ „	Gugiumăneştii	„	„	„ „	Scobârcenii	„	„
„ „	Godineştii	„	„	„ „	Rebăieştii	„	„
„ „	Sâncăuţii	„	Hotin	„ „	Vlăsineştii	„	„
„ „	Ruşiniţii	„	„	„ „	Oprişenii	„	„
„ „	Ivancăuţii	„	„	„ „	Restilneţii	„	„

www.dacoromanica.ro

nişte aventurieri jăcaşi, ajunşi pe scaunul ei şi ajutaţi de lăcomia propriilor săi fruntaşi.

Sat	întreg	Vaslăuţii	la Soroca	Sat	întreg	Selişte	la Soroca
,,	,,	Rodimireştii	,, ,,	,,	,,	Poiana	,, ,,
,,	,,	Spilcenii	,, ,,	,,	,,	Oneştii	la Covurluiu
,,	,,	Cucuieţii	,, ,,	,,	,,	Davida	la Orheiu
,,	,,	Trăistenii	,, ,,	,,	,,	Caramaneştii	,, ,,
,,	,,	Foleştii	,, ,,	,,	,,	Logofetenii	,, Iaşi
Părţi	din	Rugăşeştii	,, ,,	,,	,,	Volcineţul	,, ,,
,,	,,	Ohiteştii	,, ,,	,,	,,	Umbrăreştii	,, ,,
1/2		Roşcanii	,, ,,	,,	,,	Borleştii	,, ,,
Sat	întreg	Hertenii	,, ,,	,,	,,	Timerlenii	,, ,,
,,	,,	Radoceştii	,, ,,	,,	,,	Larioneştii	,, ,,
,,	,,	Târzienii	,, ,,	,,	,,	Perienii	,, ,,
,,	,,	Carabuşerenii	,, ,,	,,	,,	Băliesanii	,, ,,
,,	,,	Verbova	,, ,,	,,	,,	Tomilăuţii	,, ,,
,,	,,	Cacacenii	,, ,,	,,	,,	Curetiţca	,, ,,
,,	,,	Coşelniţa	,, ,,	,,	,,	Săcătuca	,, ,,
,,	,,	Broscăuţii	,, ,,	,,	,,	Cerbienii	,, ,,
,,	,,	Cricăuţii	,, ,,	,,	,,	Bărbeştii	la Cârligătura
,,	,,	Steşejenii	,, ,,	,,	,,	Buzieştii	,, ,,
,,	,,	Rogojenii	,, ,,	,,	,,	Mardareştii	la Tecuci
,,	,,	Mărculeştii	,, ,,	,,	,,	Bordeiu	,, ,,
,,	,,	Chibiezca	,, ,,	,,	,,	Oprişeştii	,, ,,
,,	,,	Visternicenii	,, ,,	,,	,,	Mieştii	,, ,,
,,	,,	Cotiujănii	,, ,,	,,	,,	Buzieştii	,, ,,
,,	,,	Borocşănii	,, ,,				

Iată acum lista satelor lui Iordache Ruset, atât a acelor ce le aveà dela socru-său, Neculai Racoviţă Logofătul, cât şi cele cumpărate de dânsul în trup întreg sau dela răzăşi, după lista originală aflată la Academia Română, (Pachetul XVIII, No. 89).

Sat	întreg	*Racinţii	la Hotin	8/9	din	Naslaucianii*	la Hotin
,,	,,	Varticăuţii	,, ,,	Sat	întreg	Hliniţa	,, ,,
,,	,,	*Mihalcăul	,, ,,	,,	,,	Lomacinţii	,, ,,
,,	,,	Cosăuţii	,, ,,	,,	,,	Molodova	,, ,,
1/2	sat	Colişinca	,, ,,	,,	,,	Bricianii	,, ,,
Sat	întreg	Hrubna	,, ,,	,,	,,	Ţeacotenii	,, ,,
,,	,,	Comarăul	,, ,,	,,	,,	Lencăuţii	la Soroca
,,	,,	Hrimacăuţii	,, ,,	O	bucată	din locul târgului Soroca	,, ,,
,,	,,	Edinţii	,, ,,				
1/12	parte	Vacinţii*	,, ,,	Sat	întreg	*Cosancicăuţii	,, ,,
Sat	întreg	Tarasăuţii	,, ,,	,,	,,	*Nemţeanii	,, ,,
,,	,,	Milianca	,, ,,	,,	,,	Trifăuţii	,, ,,

www.dacoromanica.ro

Răul făcut ţării prin această distrugere a celei mai mari părţi a clasei celei mai sănătoase şi celei mai vânjoase, a fost

---

Sat întreg	*Budeştii*	la	Orheiu
„ „	*Sărcanii*	„	„
„ „	*Cripovul	„	„
„ „	*Ustia	„	„
Parte din	*Mihucıani	„	„
Sat întreg	Zancăuţii	„	„
„ „	Lalova	„	„
„ „	Văscăuţii	„	„
Părţi din	Rădeanii*	„	„
½ sat	Leuşanii	„	„
Sat întreg	Telineştii	„	„
„ „	Tohatinul	„	„
„ „	Grecii	la	Chigheciu
½ din	*Borladeşti	la	Lăpuşna
½ sat	*Pietrosul	„	„
Părţi din	*Mărinici	„	„
Sat întreg	Văsıanii	„	„
Parte din	*Troeneşti*	„	„
„ „	*Brabiianı*	„	„
„ „	~Văsiani*	„	„
„ „	locul Iuriesculuı	„	„
Sat întreg	*Stănileştii	la	Fălciu
„ „	*Micanii	„	„
„ „	Tinteştii	„	„
„ „	Horjeştii	„	„
„ „	Păhneştii*	„	„
Părţi din	*Cretana*	„	„
„ „	*Stresneştı*	„	„
„ „	*Bobuşanı*	„	„
„ „	*Roşiorı*	„	„
„ „	Crăşnăşanı*	„	„
Sat întreg	*Verdeşanii	„	„
Părţi din	*Măneşti*	„	„
„ „	*Budeşti	„	„
„ „	*Pıscanı*	„	„
„ „	Munteni*	„	„
„ „	Beraşcani*	„	„
Sat întreg	*Bălosanıi	„	„
Părţi din	Dănileşti	„	„
„ „	Strohicıa	„	„
„ „	*Şcheışoara*	„	„
½ sat	*Bălăneştii	la	Fălciu
Sat întreg	Şopârleanıı*	„	„
Părţi din	Poıana*	la	Tecuciu
Parte din	locul târgului	„	„
„ „	„ acel. târg	„	„
Sat întreg	Basinceştii*	„	„
„ „	Teligeştıı*	„	„
„ „	Fundul*	„	„
„ „	Hulubeştıı*	„	„
Părţi din	Gărleşti	„	„
Sat întreg	Sılipotenii	„	„
Părţi din	Obârşia*	la	Tecuciu
„ „	*Zăhăıcanı	„	„
„ „	*Georiani	„	„
Sat întreg	Oancea*	„	Covurlui
„ „	Căueştii	„	Tutova
Părţi din	Iteşti*	„	Putna
„ „	Lăleşti*	„	„
„ „	Mihăileştı*	„	„
„ „	Micleşti*	„	„
„ „	Torceşti*	„	„
Sat întreg	Bereştıı*	„	„
½ Sat	Dobroteştıı	„	„
⅓ „	Goıdăşeştı	„	„
Sat întreg	Ionăşestii	„	„
„ „	Drăghıceştıı	„	„
„ „	Făureştii	„	„
„ „	Săvenıı*	„	„
„ „	Mılıanca	„	„
½ Sat	Durneştii	„	„
Sat întreg	Storeştii	la	Hârlău
„ „	Novacii	„	„
„ „	Drăgăşanıı	„	„
„ „	Zugravii	„	„
Sat întreg	Posadnıcii	la	Iaşı
„ „	Ionăşanıi	„	„
„ „	Făureştii	„	„
„ „	Şcheia	„	„
Parte din	Smeeni*	„	„
„ „	Chişarăi*	„	„
Sat întreg	Cozmeştıı	la	Suceava
„ „	Călımanıı	„	„

www.dacoromanica.ro

nemăsurat. Neînsemnătatea ridiculă a puterilor ce Cantemir a putut adună sub steagul său la 1711. lipsa desăvârşită de rezistenţă a ţării la jacurile Domnilor fanarioţi din veacul următor au fost urmările fireşti ale acestor spolieri.

Sat întreg	Roznovul	la Suceava	
„ „	Ţibucanii	„ „	
„ „	Negreştii	„ „	
„ „	Hăbăşăştii	la Roman	
1/2 sat	Giurgeştii	la Roman	
Sat întreg	Şcheia	„ „	
„ „	Pitiçanii*	„ „	
„ „	Cărăuleştii	„ „	
Parte din	*Rulianii	la Vasluiu	
1/2 sat	Focşăştii	„ „	
Sat întreg	Ciorteşti	„ „	
„ „	Pribeştii	„ „	
Părţi din	Dăncești	„ „	
„ „	Păşcani	„ „	
Părţi din	Glodeanı	la Vasluiu	
„ „	Dămăcuşeani	„ „	
„ „	Moiceşti	„ „	
„ „	Rohoteşti*	„ „	
„ „	Comănesti*	„ „	
„ „	Mărmurianı	„ „	
„ „	Dobroslăveşti*	„ „	
Silişte	Hoceştii*	„ „	
„	Ştocul*	„ „	
„	Hălăşianii*	„ „	
„	Ciocărlieştii	„ „	
Părţi din	Borăşti	„ „	
„ „	Locul Bobei*	„ „	
„ „	Macreşti*	„ „	
„ „	Cotărleştii	„ „	
Sat întreg	Hultureştii	la Vasluiu	
„ „	Golăeştii	„ „	
Parte din	*Codăeşti	„ „	
Sat întreg	Negreştii*	„ „	
„ „	Mânjăştii*	„ „	
„ „	Turneştii	„ „	
„ „	*Todereştii	„ „	
„ „	Zlătăreştii	„ „	
„ „	*Duşăştii	„ „	
Părţi din	Şărboteşti*	„ „	
„ „	Săpoteani*	„ „	
„ „	*Burdujeni	„ „	
Sat întreg	Ciopul*	„ „	
1/2 sat	*Friptuleştii	„ „	
Părţi din	Soleşti	„ „	
Sat întreg	Scheia*	„ „	
1/2 sat	Boldeştii	„ „	
Părţi din	Moiceşti*	„ „	
Silişte	Dolheştii*	„ „	
„	Botnanii	„ „	
„	Giurgeştii*	„ „	
„	Stroeştii*	„ „	
„	Pânteştii*	„ „	
„	Răucanii*	„ „	
„	Mărtineştii*	„ „	
„	Crăsnaşanii*	„ „	
Părţi din	Burgheleşti	„ „	
„ „	*Părăşıanı	„ „	
„ „	Româneşti	„ „	

Satele din lista de mai sus având un asteric înaintea numelui lor au fost ale lui Neculai Racoviţă, cele având un asteric după numele lor au fost *făcute* dela răzăşi, fie de Neculai Racoviţă, fie de Iordache Ruset. Precum se vede, numărul acestor din urmă este foarte mare. Şi când ne aducem aminte că pe lângă câte un boier şi mâncător de moşii mare, ca Prăjescu, Bucioc, Buhuş, Gavrilită, Neculai Racoviţă, Miron Costin sau Iordache Ruset, mai erau mulţime de mâncători mai mici, dar tot atât de lacomi de pământ şi veşnic la pânda chilipirurilor de acest soiu, ne putem închipui ce groaznică turburare şi pustiire a dat mai ales spre sfârşitul veacului XVII peste bieţii stăpâni dé moşie mai slăbuţi.

www.dacoromanica.ro

Şi, fapt jalnic de constatat, vedem că, afară de Iordache Ruset, (care i-a întrecut pe toţi) acei mâncători de sate şi nimicitori de răzăşi erau Moldoveni neaoşi, cari se folosiau de faptul că Domnul trimis de Turci erà jăcaş spre a jăfui şi ei pentru folosul lor.

Şi, la începutul veacului următor, Cantemir ni arată că din cinci mii de curţi câte avuse altă dată acea clasă stăpânitoare, ea abià rămăsese cu câtevà sute.

Tot Cantemir ne enumerà [1]) următoarele şaptezeci şi cinci de familii, alcătuind, după dînsul, clasa stăpênitoare sau nobilimea Moldovei:

Abazà, Arbure, Asan, Arapu.

Bantaş, Başotă, Balş, Bogdan, Buhuş, Boul, Bozianu [2]), Burghelea.

Cantacuzino, Cantemir, Caracaş [3]), Carp, Catargiu, Cluceriu, Costache sau Gavrilită, Costin, Crupenski, Ciauru, Cerchez, Cioban, Ciogolea, Chiriac.

Darie, Donici, Dragoş, Durac sau Donea.

Frătecea.

Ganea, Ghenghea, Goian.

Hăbăşescu, Hânţescu, Hânsaru [4]), Hrisoveghie.

Isac.

Mihu, Miclescu, Milescu, Mirea, Movilă, Moţoc, Murguleţ.

Nacu, Neculcea.

Paladie, Petraliphu, Pilat, Pisoski, Prăjescu.

Racoviţă, Razu, Ropceanu, Ruset.

Şipoteanu, Stârcea, Sturdza, Stroici [5]), Şeptelici, Şoldan.

Talabă, Talpă, Tamaş, Tanschie, Tăutu, Totoiu, Tudori, Turculeţ, Ţifescu.

Varlam.

Ureche.

S'a dovedit cu prisosinţă [6]), că clasa stăpânitoare din Moldova cuprindeà un număr de familii neasemănat mai mare

---

[1]) *Descriptio Moldoaviae.* Ed. Academiei, p. 116.

[2]) In loc de Bozereanu.

[3]) In loc de Carabaş.

[4]) In loc de Hisaru.

[5]) In loc de Stavar, în traducerea română, în textul latin lipsă.

[6]) De D-l N. Docan în *Arhiva* din Iaşi, Anul 1900, p. 148.

www.dacoromanica.ro

decât cel cuprins în lista de mai sus; totuş se poate admite că cele şaptezeci şi cinci de familii înşirate de Cantemir erau, pe vremea lui, cele mai cu vază din clasa stăpânitoare.

Dintr'însele însă vreo douăzeci erau în strălucire mai mare şi începuse a monopoliză slujbele cele mari. Aceste familii erau: Bălşeştii şi Sturdzeştii cunoscute din veacul XV, dacă nu de mai de mult; Buhuşeştii, Başoteştii, Bogdăneştii, Catargieştii, Costăcheştii, Costineştii, Ciaureştii, Donıceştii, Jorăştii, Micleştıi, Prăjeştii, Racoviţeştii, ieşiţı în fruntea boierimıi, de pe la sfârşitul veacului XVI sau începutul celui următor şi către cari veniră să se adauge mai pe urmă şi Crupenskieştii[1]): Cantacuzineştii, Hrisoverghieştii, Păladeştıi şi Ruseteştii, familii greceşti către cari s'adauge familia Razu. (Ghikuleştii rămaseră la Ţarigrad până la suirea în scaun a lui Grigore (II) Ghika).

Celelalte familii, cu bună samă tot atât de vechi ca şi cele de mai sus, fiind mai puţin avute, fură silite să se mulţămească cu slujbe mai mici.

De mult se aplică calificativul de *Boeri* întregii clase stăpânitoare, cronicarıi când ni vorbesc de stăpânii de moşii în deobşte îi numesc *boerî* şi obştia lor boerimea.

Boerimea stăpânia, la începutul veacului XVII, o foarte mare parte dın teritoriul ţării, ea monopolizase toate funcţiunile, Domnul pentru trebile ţării stăteà de vorbă numai cu ea. Ţara eră ocârmuită numai de Domn şi de boerime.

Această sıtuaţiune atât de mare şi de strălucitoare a boerimii nu eră întemeiată pe nici o legiuire, *ci eră o stare de fapt,* rezultând dın dezvoltarea instituţiunii cnezatului sub înrîurirea împrejurărilor cari au alcătuit şirul istoriei noastre.

Boeriile erau toate efective — adică nu se dădeà titlul fără diregătoria: Cu vremna feciorii de boeri fără titluri luară numele de *mazili,* urmaşii lor de neamuri. Mazilii şi neamurile erau ţinuţi să ieasă la slujbele la cari îi rânduià Domnul: cer-

[1]) Stroiceştii încetează de a mai ocupà boerii mari încă dın întâia jumătate a veacului XVIII. ei cad la boerıi mıcı şi se apropie de starea rătrăşıei Totuş faptul că cei de astăzı sunt urmaşii celor dın veacul XIV, mi se pare mai mult decât probabil.

www.dacoromanica.ro

cetări, hotărnicii, impliniri şi altele fără a primi pentru ele vre-o plată, in schimbul stării lor privilegeate faţă cu birurile

Singurele texte din acea epocă, mie cunoscute, cari vorbesc de privilegii pentru boerime, sunt articolele din *Pravila lui Vasile Lupu*[1]), stabilind micşorarea pedepsei când vinovatul aparţine rodului celui ales, adică boerıei. Dealtmintrelea spiritul în

---

[1]) *Pravila lui Vasile Lupu.* Pentru a douăsprezecea pricină ıi micşurează ğudeţul certarea. Glav 62·

1. A douăsprezecea pricină ce indeamnă pre ğudeţ să inmicşoreaze certarea celui vınovat, de cum scrıu pravılele, iaste ruda cea alıasă ce să zice Boeria. De vreame ce nice cei den rudă bună, nici boerıı nıci feciorıi lor să vor certă cu caterga sau cu ocna, ce pentru aceştıa să vor goni din moşia sa câtăva vreame. Iară nu să nice spânzură in furce ca alţı făcătorı răı nıce să inţapă, ce dreptă aceastıa drept toate lı să tae capetele, nıce pre uliţă pren trăg nu să poartă unıı ca aceştia.

2 Când čartă ğudeţul sau pravila pre cineva cu bani, tocma să čartă boıarul ca şi cel sărac.

3. Certarea cea trupască ce dă pravıla pentru greşeale de ar fi cât de mıcăşoară, acea certare dacă să va dă vre unuı boıariu să chıamă prea mare, decât cându sar da fiecuı dın cei mai mici. Şi ıarăşı vine lucrul unul drept altul. Cât ar fi de mică certarea ce va fi cu banı, la vre un om dı ceşti mai mıcı şi proşti, la aceştia iaste mai mare de cât s'ar da la un boıarıu. Drept aceaıa pravila schimbă certarea cea trupască cu banı când iaste vre un boıarıu şi îl ciartă cu ce certare de banı, ıară de ıaste vre un om de ğos şı mıcşor şi sărac, să va certă cu certare trupască.

4 Da greşıăle ca acealea ce sunt la pravılă, mai marı să dau boıarilor decăt săracılor şi mai mult să vor certă boıarıı de căt cei mai mıci şi mai săracı. Cum s'are zıce, de să va afla vre un boıarın hiclean unuı Domn şı haın ţărıı şı de s'ar arăta într'acesta chip şi unul dın cei maı mici, mai mult s'are certă cel mai mare boıarin de căt cel mai mic şı om mai de ğos. Aşıjdere şi omul cel mai de ğos de-l vor prınde la răsboiu vıu, ii vor tăiă capul, ıară de vor prinde vre un boiarin îl vor spânzură.

5. Greşalele ce fac ruşine boiarıı boiarilor, mai mult să čartă boiarii de căt cei mai mici şı oamenı mai de ğos, cum s'ar zıce la greşala hotrıei să va certă mai mult boiarinul de căt cel mai micşor.

6. La greşalele ce invaţă pravıla furci, cumu-i haınia şi vicleşugul când hicleneşte pre Domnu său, să va spânzură şi boiarınul ca şi cel mai prost, iar furcile boıarınului să [se] facă mai inalte de căt acelui mai mic.

7. Când va mărturisi neştine minčuni sau va fi eretic, şi când

www.dacoromanica.ro

care sunt alcătuite articolele în chestiune este destul de larg şi de înalt. Boerii sunt în majoritatea cazurilor scutiţi de pedepse ca: spânzurătoarea, ocna şi bătaia, cea dintâiu fiind înlocuită prin decapitare. Insă de ocnă şi de bătaie sunt scutiţi numai până la a doua recidivă: în cazul când comit de trei ori aceaş faptă, suferă pedeapsă ca *oamenii mici.* In caz de trădare, pot fi spânzuraţi, furcile lor având a fi de două ori mai nalte decât acele ale oamenilor de rând. Boerul hain ţării şi Domnului, dacă este prins viu în războiu, este spânzurat, pe când tovarăşului său din treptele de jos i se taie capul. Pentru *hotrie,* pedeapsa boierului este mai mare decât acea a omului de rând.

In realitate însă aceste dispoziţiuni frumoase rămâneau literă moartă pe hârtie. Boerul cu bani şi cu trecere scăpă în deobşte de pedeapsă, iar omul sărac erà adesea pedepsit chiar când nu erà vinovat.

Titlurile de *baroni, conţi, marchezi, prinţi, duci,* au fost cu totul necunoscute în Moldova. Tot astfel a fost în Ungaria până la distrugerea acelei Crăii în bătălia dela Mohaci: toate titlurile marilor familii ungureşti sunt conferite de Habsburgi în cursul recuceririi Ungariei de către Austria sau după acea cucerire. In Polonia asemenea titlurile nu existau şi un

---

nu va asculta de Domnu său şi la lucrul ce'l vor sudui pre împăratul, sau pre Domnul locului, într'un chip să vor certă şi boiarii şi cei mai proşti

8. Cela ce va face o greşală nădăjduind că nu să va certà pentru căci iaste boiarin, şi de va fi scos cuvânt, să fie înţeles cineva cum să fie zis acest cuvânt, şi cum s'a făcut ačastă greşală cu acest gând, atunci boiarinul să va certà deatocmai ca cei mai săraci.

9. Când să va cădeà unui boiarin pentru greşala čau făcut, să-l trimiţă la ocnă sau să l bată prin târg, sau altă certare să paţă, iară ğudeţul ca pre un boiarin va certa-l cu ban', ačasta să face odată sau de două ori, iară a treia oară de 'l vor mai prinde pre boiarin făcând iarăş aceà greşală, atunci să va certà tocma ca şi cel mai mic şi om mai prost

10. La certările cealea ce dă pravila după voia ğudeţului, la aceleà poate ğudeţul să mai înputineze certarea boiarinului, iară acelea certări, ce de faţă învaţă legea şi pravila certarea cum va fi, nu poate ğudeţul să certe mai puţin pre boiarin de cât pre cel mai mic şi mai de ğos om.

11. Pentru preacurvie tocmai să čartă boiarinul ca şi cel mai mic.

www.dacoromanica.ro

călător francez din veacul XVIII scrià că acele de conți și de marchezi fusese introduse în acel regat odată cu bucătarii francezi[1]).

Tot atât de necunoscute erau la familiile băștinașe blazoanele. Boierii aveau *însemne personale* pe peceţile lor, însemne cari variau dela tată la fiu și dela frate la frate. Gheorghe Balș, Pârcălab de Hotin și apoi Vtorii Logofăt la începutul veacului XVII, aveà pe pecetea lui un cerb în loc de steaua de astăzi a Bălșeștilor. Pecetea întâiului Ghika, ca boer, poartă o cruce ce o țin doi lei în picioare cari stau față în față, în loc de lacrimile Ghikuleștilor din Țara-Românească, cari sunt fără îndoială urmașii lui.

Bărbăţia clasei stăpânitoare rămăsese aceeaș ca mai înainte; pretutindeni găsim pe membrii ei despreţuitori de moarte. Oștirile leșești erau pline de Moldoveni de neam bun, din cari mulți dobândiră nume de viteji mari, precum dovedesc exemplul lui Cantemir și al lui Turculeț. Cultura asemenea făcuse progrese însemnate, ştiinţa de carte începuse a se întinde: Luca Stroici, Ureche, Miron Costin, Neculai Costin, Dumitru Cantemir și alții erau oameni cu o cultură deosebită, dobândită de cei mai mulți în școalele polone. Domnia lui Vasile Lupu dăduse culturii o mare îmboldire, această direcţiune, urmată de Mitropolitul Dosofteiu, începuse să dea roadele cele mai frumoase.

Cultura și atingerea cu străinii îmblânzise mult moravurile și obiceiurile. Clasa stăpânitoare din Moldova tindeà din ce în ce mai mult să se asemene cu nobilimea polonă, când invaziunea Grecilor și contactul cu dânșii veni să schimbe accastă direcţiune, înlocuind din nenorocire o înrîurire apusană prin alta orientală.

---

[1]) „Les titres de marquis et de comtes s'y sont introduits avec les cuisiniers français; ces marquis et ces comtes ne sont que pour des valets ou des flatteurs". (Coyer, *Histoire de Sobieski,* I, p 66, în Niesiecki, *Herbarz Polski,* I, p. 444).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL V

CONDIŢIUNE PERSONALĂ A SĂTENILOR

§ 1. **Despre săteni.**

Am stabilit, în capitolul I al Cărţii I, că sătenii moldoveni, ca şi acei din toate ţările locuite de Români, erau oameni slobozi în vremea întemeierii Domniei şi că *dreptul românesc* (законъ колоскии) erà un drept de oameni liberi. Robul străin iertat de robie, trăià după iertarea lui, *liber pre legea românească* (живетъ слободно на колоскомъ законѣ).

De atunci încoace n'a intervenit în Moldova nici o măsură obştească care să fi atentat la libertatea ţăranului moldovan după cum Mihaiu Viteazul şerbise, dintr'o trăsătură de condeiu, toată ţărănimea din Ţara-Românească.

Erau în satele Moldovei oameni cu libertate mărginită, cari se numiau *vecini,* dar vom vedeà în paragraful în care ne vom ocupà de ei că, mai ales la început, alcătuiau excepţiunea, obştia locuitorilor fiind oameni slobozi. Numai la sfârşitul epocii tratată în cartea de faţă şi mulţămit abuzurilor celor mai vădite, ajuns-a numărul vecinilor să se apropie de acel al locuitorilor slobozi, şi poate chiar să-l întreacă. Vedem pe aceştia din urmă, până la desfiinţarea vecinătăţii, fălindu-se cu numele de *oameni slobozi de moşie.*

Libertatea sătenilor moldoveni erà absolută, ei puteau să rămână în satul în care se născuse sau să se mute în altul după cum le erà voea.

Nu pot privi ca o restricţiune a acestei libertăţi faptul că, înainte de a se muta din satul în care *îşi aveau cisla,* adică unde-şi plătiau birul, erau ţinuţi să achite datoriile lor către fisc,

www.dacoromanica.ro

să mijlocească raderea numelui lor din cisla satului ce-l părăsiau şi înscrierea în acea a locului unde mergeau să se aşeze. Aceste erau simple măsuri fiscale cari nu purtau nici o atingere statutului personal al săteanului [1]).

Că se făceau cu acest prilej abuzuri, este neîndoelnic, căci nu era bucuros să se mute săteanul nici stăpânul satului, care pierdeà partea de dijmă, munca şi celelalte foloase ce le aveà dela acel sătean, nici sătenii a căror cislă individuală sporià prin faptul că birul acelui plecat trebuià să se repartizeze între toţi cei rămaşi, nici Visteria domnească care avea interes ca numărul contribuabililor să rămână statornic spre a nu da loc la prefaceri, încurcături şi deturnări.

Este vederat că toţi puneau, pe cât puteau, beţe în roate săteanului, care voià să se mute şi că această mutare erà pentru el anevoioasă, adesea cu neputinţă. Dar aceste obstacole erau datorite proastei ocârmuiri şi abuzului, alcătuiau o stare de fapt şi nu de drept. Săteanul cuminte şi stăruitor izbutià totdeauna să se mute dacă asta erà voinţa lui nestrămutată.

Mult rău a făcut ţărănimii năzuinţa stăpânilor de a reduce pe ţărani la vecinătate prin fel de fel de mijloace, unele meşteşugite, altele arbitrare, cari se vor descrie în paragraful următor.

Numărul vecinilor sporià din zi în zi. Deşi sătenii îşi apărau libertatea cu îndârjire faţă cu puterea crescândă a aristocraţiei ce înlocuise, la sfârşitul secolului XVII, vechea clasă stăpânitoare şi mai ales date fiind mijloacele nescrupuloase în-

---

[1]) 1663, Maiu 7. Evstratie Dabija Vv., scrie la toţi oamenii din Găneşti că arătând ei Domniei că Banul, la moartea lui, i-a iertat de vecinătate, sunt slobozi să părăsască satul, *însă să plătească mai întâiu cisla şi să li se arunce cisla după dânşii, să se ştie care unde se duce* Domnul termină sfătuindu-i să se aşeze acolo, în sat şi să se apuce de hrană şi de agonisită pentru îndămâna lor. (Iorga, *Op. cit*, VI, p. 84).

1667, Aprilie 21. Alexandru (Ilieş) Vv., volniceşte pe Alexandra, văduva lui Buhuş ce a fost Logofăt Mare, să oprească nişte bucate a oamenilor din sat, din Găneşti, pentru 200 de galbeni ce a cheltuit Buhuş pentru nevoile acelor oameni, până ce vor da banii. Aşijderea pentru cisla ce au ei în sat, să nu fie slobozi a ieşi de acolo până ce nu-şi vor ridică (plăti) cisla lor. *Când vor plăti să fie slobozi a eşi unde le va fi voia.* (Iorga, *Op cit.*, VI, p 86).

www.dacoromanica.ro

trebuinţate de ea, nu incape îndoială că intreaga ţărănime moldovenească se găsia in alternativa de a primi o stare de vecinătate, care nu se deosebia acuma aproape intru nimic de robie sau de a fugi in massă peste hotar, când intervenì Constantin Mavrocordat prin actul desemnat sub numele de *Act de desfiinţare a vecinătăţii.*

Dacă sătenilor moldoveni liberi li erà foarte greu să ajungă a ocupà slujbe mai insemnate, aceasta era o greutate de fapt, datorită mai cu samă neştiinţii lor de carte, dar necum vre unei incapacităţi legale. Nu cunosc nici o dispoziţie prin care accesul slujbelor să li fi fost interzis.

Nu există asemenea nici o legiuire care impiedecă pe acei ce se imbogăţiau să devină stăpâni de sate, cum nu incape indoială că s'a şi intâmplat unora din ei cari invăţase carte şi ştiuse să capete favoarea vre unui puternic al zilei.

§ 2. **Despre vecini.**

Pe lângă sătenii liberi, actele ni arată că există in Moldova o categorie de locuitori ai satelor cu *libertate limitată*, purtând numele de *vecini.*

Cel mai vechiu document, mie cunoscut, care vorbeşte de vecini este un ispisoc al lui Petru (Şchiopul) Vv., din 3 Septemvrie 1585[1]). Aceşti oameni cu libertate limitată poartă in actele slavone numele de сѣсѣдьі, adică *vecini.*

Mai cunosc un act din veacul XVI relativ la vecini, el es e dat de Mihaiu Viteazul la 27 Iulie 1599[2]).

Actele relative la vecini, rare in primii ani ai veacului XVII, se inmulţesc pe urmă răpede.

---

[1]) 1585, Septemvrie 3. Petru Vv (Şchiopul) întăreşte lui Bucioc, Pârcălabul de Hotin, dreapta lui ocină şi cumpărătură dela Ion Vv., Lunca Mare, ca să-şi aşeze acolo sat. Oricine va veni intr'acel loc, în Lunca Mare, ca *să-i fie vecin* lui Bucioc, iar cari ar venì din alte ţări Ungur, Muntean, Sârb sau Grec, să aibă pe 5 ani slobozie de dările şi corvezile domneşti. (Acad. Rom., V, 94).

[2]) 1599, Iulie 27. Mihaiu Viteazul întăreşte mănăstirii Bistriţa dijma albinelor *dela toţi vecinii din satele mănăstirii* din ţinutul Neamţului. (*Arhiva Istorică,* II, p. 117).

www.dacoromanica.ro

Ei ni apar îndeobşte amestecaţi în sate cu sătenii liberi, dar vedem făcându-se deosebire între satele cari au vecini şi acele cari nu au vecini[1]). Adesea întâlnim câte un sat care-i locuit numai de vecini, cum este Lunca Mare, slobozia întărită lui Bucioc, Pârcălabul de Hotin, unde toţi acei cari vor veni să s'aşeze devin prin însuş acel fapt vecinii lui Bucioc.

In satul Scociuhanii, de pe Bârlad, despre care vorbeşte uricul din 3 Iulie 1604 a lui Eremia Movilă, vecinii cari locuiau în 60 de bordeie, alcătuiau dacă nu toată, apoi de sigur marea majoritate a populaţiunii[2]).

---

[1]) Din cele 161 sate alcătuind averea lui Iordache Ruset, după catastihul dela 1732, Fevruarie 25, următoarele erau *cu vecini:*

Raşinţii, Colişăuca, Comarăul, Hrimacăuţii, Edinţii, Tărăsăuţii, Moldova (cu 40 vecini), Briciani, Hrubna, Ţeacotenii, aceste la ţinutul Hotinului;

Lencăuţii, Cosaucinţii, Trifăuţii, la ţinutul Sorocii,

Şărcanii, Cripcovul, Văscăuţu, Leuşanii, Tohatinul, la ţinutul Orheiului, şi Lipotenii la ţinutul Tecuciului;

Săvenii la ţinutul Dorohoiului;

Stroeştii, Novacii, Drăgşanul, la ţinutul Hârlăului,

Cozmeştii şi Mirceştii la ţinutul Sucevii,

Ţibucanii, Negreştii, la ţinutul Neamţului;

Hăbăşăştii, Giurgeştii, la ţinutul Romanului,

Hulturestii la Vasluiu

Adică din 161 sate erau numai 35 cu vecini.

Din cele 104 sate sau părţi de sate lăsate de Visternicul Gheorghe Ursache la moartea lui, 45 sunt trecute în lista satelor lui ca având vecini. (Acad Rom, *Hârtii, Pencovici,* VII, 69).

Proporţia însă a satelor cu vecini faţă de cele fără vecini eră în realitate mult mai mare decât reiesă din cifrele de mai sus. In lista totală a satelor intră atât, precum am văzut, o mulţime de cumpărături dela răzăşi pe cari puteau fi numai puţini vecini cât şi foarte multe silişti pustii.

Din cercetarea cu amănuntul a listei satelor Visternicului Ureche rezultă că aproape toate satele moştenite sau cumpărate în corp întreg aveau vecini Din lista satelor lui Iordache Ruset, cercetată iarăş în amănunţime, proporţia satelor cu vecini la acele fără vecini, deşi în realitate nu aşà de mică cum pare la prima vedere, rămâne totuş sub acea din lista satelor lui Grigore Ureche.

[2]) 1604, Iulie 3. Eremia Movilă Vv. întăreşte schimbul prin care mănăstirea Galata dă lui Ureche Vornicul satul Petricanii cu o moară, luând în schimb satul Scociuhanii pe Bârlad *cu 60 bordeie de vecini* (съ шестдесѧтъ хижъ сѣсѣдскихъ). Hasdeu, *Arhiva Istorică,* I, p. 77).

www.dacoromanica.ro

Satul Vascăuţii dela ţinutul Sucevei se pare că, la 1610, erà asemenea locuit exclusiv sau aproape exclusiv de vecini, de oarece vedem pe Şeptelici, la 12 Iulie al acelui an, cumpărând dela nişte rude şi răzăşi ai săi, strănepoţi ca şi el ai bătrânului Şeptelici: „jumătate din a patra parte din satul Vascăuţii" cu jireabiile şi cu cinci vecini gata...

Dacă pe a opta parte de sat erau cinci vecini, urmează că în satul întreg erau atunci patruzeci, număr de locuitori prea îndestulător pentru un sat pe acea vreme [1]). Apoi din alt act ştim că tot satul Vascăuţii umblă în patruzeci şi opt de jireabii care probabil erau toate ţinute de vecini [2]).

Observ că sunt sate despre cari avem un şir de documente anterioare veacului XVII, cum este s. e. satul Iucaş dela Neamţul şi în acele documente nu se pomeneşte nici

---

[1]) Acad. Rom., XLI, 20

[2]) In acelaş caz mi se par a fi fost satele Vlaicenii şi Ciorbeştii; 1620, Ianuarie 5. Gaşpar Vv. întăreşte vânzarea făcută lui Mănăilă, Ispravnic de Ştefăneşti, de către Maria Cazaca a unei *a şăsea parte din satul Vlăiceni, cu şăse vecini şi cu loc de mŏară* (Acad. Rom., XLI, 83).

1660, August 5. Ştefan (Lupu) Vv. volniceşte pe Egumenul mănăstirii Bârnova *să scoată satul Ciorbeştii a mânăstirii, să lucreze câte două zile pe lună la orice lucru va fi voia călugărilor* (Acad. Rom., M-ss. I., p. 1).

1677, Maiu 3. Antonie Ruset Vv. face ştire că călugării dela Bârnova au avut pârâ *„cu ţăranii din Ciorbeşti"* şi au arătat călugării că acest sat „ce au fost de ocolul Iaşilor, a târgului, cu poeni de fânaţe câte sunt pre hotarul satului şi cu etc..." este mănăstirii danie dela Miron Barnovschie. *Vecinii din acel sat* s'au încercat acuma ca şi în alte rânduri să nu asculte de călugări dar *Domnul hotăreşte să li lucreze, la orice trebuinţă ar avea, câte două zile pe lună.* Iar „călugării să le deà loc de fânaţ pre hotarul satului" unde vor socoti (călugării) *şi să ieà de a zecea de pe hotarul satului,* din pâne, din fânaţ şi din grădini şi din tot venitul. (Acad. Rom.. M-ss. I, p. 1—2).

1662, Iunie 30. Evstratie Dabija Vv judecă pricina dintre Dron Ţura şi Ionaşco Diacul pentru *o jireabie din stâlpul lui Noneţu din Mamorniţa şi patru vecini* ce Ionaşco i-a fost cumpărat dela Lupul şi Ileana, copiii lui Anghel Hotărăşte *ca acea jireabie şi acei vecini* să se ţie de Ionaşco Diacul.

De oarece pe o singură jireabie din satul Mamorniţa vedem patru vecini, este probabil că toţi locuitorii satului erau vecini.

www.dacoromanica.ro

un cuvânt despre vecini, ei apar însă îndată după începutul acelui veac[1]).

Vecinul erà legat de hotarul satului în care se aflà (glebae adscriptus); numai târziu în veacul XVII şi la începutul acelui următor îl vedem despărţit de acel hotar şi vândut sau dăruit în deosebi. Faptul că erà legat de glebă este mai presus de orice îndoială. Avem o mulţime de acte relative la vecini cari zic lămurit că „cutare este vecin de moşie", altele ni arată sate cu vecini şi sate fără vecini. Apoi în satele împărţite vedem că fiecare parte, cum îşi are analogul din hotar, îşi are şi analogul din vecini [2]).

---

[1]) 1612, Martie 9 Ştefan (Răzvan) Vv dă putere Egumenului mănăstirii dela Sinai să stăpânească *vecinii mănăstirii din satul Iucaş,* dela ţinutul Neamţului, *să împiedece să fugă vreun vecin din acel sat* (Acad. Rom., XLI, 28).

1612, Iulie 17. Ştefan (Răzvan) Vv., dă volnicie Egumenului mănăstirei dela Sinai şi vatamanului său dela satul lucaş al mănăstirii, *a sili pe vecinii acelei mănăstiri să facă toate slujbele de care va avea nevoie mănăstirea* Iar pe cei ce se vor opune să-i bată ca pe nişte vecini. (Acad. Rom., XLI, 29.

[2]) 1620, Iulie 17 Gaspăr Vv dând lui Petrea carte de volnicie ca să stăpânească jumătate de sat Dărmăneştii, hotărăşte ca nime să nu aibă treabă cu un vecin anume Gârlea ce este pe *partea lui, nici cu bucatele acelui vecin,* nici a lucrà nime cu dânsul. (Acad. Rom., XLI, 90).

Mărturie fără dată înainte de 1640) a Vornicului de Poartă Năvrăpăscul pentru alegerea unor părţi din Boldeşti, cumpărate de Dumitru Buhuş dela răzăşi. „Şi s'au aflat nişt[e] vecini bătrâni rămaşi dela Calapod, de *am socotit că să vini pre doo părţi trei vecini*". (*Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom., Seria XXIX).

1665, Aprilie 13. Evstratie Dabija Vv. întăreşte lui Ştefan Scărlet partea lui de Zorleni (Tutova), cu vecini cu tot. *Vecinii câţi va avea pe partea lui* „să aibă toţi a ascultà de dânsul întru tot ce le va dà învăţătură, iar cari dintr'înşii nu vor ascultà, să aibă a-i certà după deala lor *şi cari vecini vor fi fugit pre partea Isăroaei, să aibă aş luà vecinii dela dânsa să-i ducă pre partea lui*". (Iorga, *Op cit.,* VI, p. 24).

1679, Dechemvrie 7. Ştefan sin Savin vinde *partea lui de Rotompăneşti cu doi vecini,* anume Ştefan Răpălaga şi Nacul sin Dumitraşco, lui Toderaşco feciorul lui Nacul Stolnicul. (Iorga, *Op. cit.,* VII, p 105).

1660, Aprilie 2. Contiş ce au fost Logofăt încredinţează prin zapisul său cum a vândut *toate părţile lui din sat, din Bătrâneşti,* de pe Cobâle, *cu toţi vecinii ce a'avut pre acele părţi.* (Acad. Rom., LXVII, 15).

1671, Fevruarie 34. Gheorghe Duca Vv, întăreşte lui Damir pe

www.dacoromanica.ro

Vecinul erà în deobște un sătean cu casă care își lucrà din moși și strămoși pământul, și acel pământ este numit *moșie* de documentele vremii [1]).

vecinii lui: Ștefan Ciușco și Ghigorie și Anisie, feciorii Varvarei, fata lui Toader Grebencia și nepotul lor, Ilie, din Munteni. *s'au aflat părinții lor vânduți răzășilor* din partea din sus. (Iorga, *Op. cit*, XI, p. 53).

1680, Maiu 8. Mărturia boerilor celor mari pentru vânzarea de către Nacul, biv Vel Stolnic, către nepoții săi Savin Vel Sulger și Gheorghiță Postelnicul, a satului Pleșeștii pe Miletin, la ținutul Hârlăului, cu vatra satului, din câmp și din pădure și din tot locul cu tot venitul și cu oamenii ce se vor aflà, *din cari au fost vecini* (V A. Ureche, *Miron Costin*, I, p. 709)

1690, Maiu 2 Vasile Cantacuzino biv Paharnic, face știre tuturor cui se cade a auzi, că au dăruit satul Preuteștii dela ținutul Neamțului „cu tot locul și venitul și *cu toți vecinii ce se vor aflà drepți vecini din acest sat*". (V. A Ureche, *Miron Costin*, II, p 531).

1701, Iulie 7 Miron Spătarul, ginerele Saulei se învoește cu moștenitorii lui Șeptelici Hatmanul și, ieà pentru niște datorii ce aveà Hatmanul către Saul, jumătate de satul Cheznăuții *cu câți vecini s'ar alege acelui sat* (Acad. Rom., XLV, 130.

1702, Iunie 16 Miron Spătarul împreună cu femeia lui, având către unchiul lor, Vasile Ropceanul, o datorie de 30 de lei, îi dau spre a se plăti pe Ion, feciorul Mariei Stratoaei, *care li-au fost drept vecin din partea lor, din Șchei.* (Acad Rom., IV, 230).

1714, Martie 9. Neculai Mavrocordat volnicește pe Stolniceasa Ursăchioaea să ieà de unde l'ar aflà pe Vasile Grad, *care-i este vecin din Bozieni,* cu tot ce ar avea și *să'l ducă la casa ei în Bozieni.* (Acad. Rom , XLVII, 201).

1720, Iunie 14. Anița Vorniceasa a Mitrei, după ce dăruise jumătate din satul Pomârla unui nepot al său, împinsă pe urmă de nevoi, vinde aceeaș jumătate de sat lui Dumitru Macri Vel Ban, vărului ei primar, *„însă fără vecini, căci pre vecini i-am iertat* să n'aibă treabă Dumnealui cu dânșii" (Condica Anastasie Bașotă, p. 43, No. 39 La Epitropia Bașotă).

1732, August 31. Constantin Mavrocordat Vv., întărește lui Iordache Cantacuzino Vel Vornic *vec lui din Deleni,* în ținutul Hârlănlui, pe temeiul izvodului făcut din poronca lui Ștefan Petriceico Vodă de Contăș Stolnicul, *să-i stăpânească* el și urmașii lui *împreună cu satul.* (Acad. Rom., M-ss 237, p. 347).

[1]) Intre 1650 și 1660. Drăgan Nameastnicul de Neamț, face știre că s'au pârât Dumitrașco cu Mierea pentru o săpătură ce este în dealul Arămeștilor, zicând Mierea că este a lui și-au ținut-o *vecinii din acel sat.* Iar Dumitrașco jurând în biserică că a săpat-o el din pădure merei, s'a hotărît s'o ție Dumitrașco (Acad. Rom , LVII, p. 14).

www.dacoromanica.ro

Dar, lucru straniu, se putea chiar întâmplà ca vecinul să fie moşan, adică să aibă partea lui dintr'o judeţie. Condiţiunea moşiei nu era schimbată prin faptul că stăpânul era sau devenise vecin[1]).

Dacă vecinul putea să stăpânească pământ, apoi dreptul lui de a posedà obiecte mobiliare nu poate face nici o îndoială: număroase documente din care mai multe sunt rezumate aici în note, ni vorbesc de vitele şi bucatele vecinilor, asupra cărora stăpânul lor nu aveà nici un drept.

1645, Iunie 5. Stolnicul Franguli şi Nacul răspund la cartea Domnească prin care Vasile Vv. îi însărcinà să cerceteze pricina dintre Calcaş cu nişte vecini din Petia Acei oameni arată că într'adevăr *au fost vecini din vechime, în sat în Petia,* „acum s'au sculat Calcaş şi i-au luat din sat din cislă de dajde şi de zloţi şi *i-au mutat într'alt sat, în Lencuşeşti şi ei neavând nici o moşie acolo, într'acel sat* (Acad. Rom., XXXVI, 144)

1680, Iunie 23. Vasile, feciorul Ionesei din Roşcani şi cu nepotul său Vasile, feciorul lui Gavril, fratele său, mărturisesc *că au avut ei un loc de prisacă în Cosiţeşti,* în ţinutul Cârligăturii Şi Arsenie *a dat partea lui din acel loc de prisacă* danie jupânesei Alexandroaiei Rădăchioae şi aceasta l'a iertat de vecinătate pe Arsenie şi pe feciorii lui, căci *i-a fost drept vecin* acelei jupânese. Deci au dat Vasile cu nepotul său Vasile sin Gavril partea lor din acea prisacă lui Enachie Gramaticul, ginerele Spătăroaei Alexandroaei, luând în schimb o vacă şi un viţel. (Acad. Rom., II, 287).

Este probabil că prisaca în chestiune se află pe hotarul (în judecia) Rădăchioaei

1690, Iulie 22 Carte de judecată dela Constantin Vv, Plângându-se Titian din Ruşi, pe Cobâle, că Ivaşco, fostul Comis, îl trage la vecinătate şi întrebat fiind de când şede în Ruşi, a răspuns că şede de 20 ani. *Domnul îl dă rămas fiind că singur a mărturisit că nu are moşie într'acel sat.* (Acad. Rom., LXV, 104)

1727, Iulie 8. Grigore (II) Ghica Vv judecă pricina dintre nişte vecini *aşezaţi cu casele* în satul Sălişteа cu Gheorghe Armaşul, stăpânul acelui sat In urma raportului Episcopului de Roman, făcut pe mărturia multor oameni bătrâni, Domnul declară vecin o parte din acei oameni. (Acad. Rom, Mss. 237, p. 544)

[1]) 1670 Maiu 8 Ioana Vârtoasa, fata Grigulii, nepoata Isaicăi şi cu cei patru feciori ai ei, din satul Ordăşăi pe Răut, în ţinutul Sorocei, dăruesc Stolniculuі celui mare, Ilie Sturdza, *partea lor de ocină din acel sat· din jumătate de jumătate de bătrân, din sus, a cincea parte şi din cealaltă jumătate de bătrân, a cincea parte, şi a cincea parte din vatra satului şi din ţarină şi din vad de moară,* iar părţile răzăşilor lor din

www.dacoromanica.ro

Vecinul erà legat de satul său şi nu erà în drept să-l părăsească spre a se stabili aiure nu numai prin faptul vecinătăţii. Prin o asemene strămutare păgubià pe stăpânul său în chip îndoit: întâiu sustrăgându-se dela munca datorită şi al doilea *lipsind din cislă.* Căci birul erà aruncat pe sat în sumă globală, care se *cisluià,* se repartizà între locuitori, atâta de cap de om. Lipsind din numărul lor, judeţul (stăpânul) care erà răspunzător pentru satul lui, trebuià să plătească banii din punga lui sau să facă o cislă nouă, lucru anevoios [1]).

vad, încă să le ţie Sturdza, până ce răzăşii vor întoarce cheltuiala ce a cheltuit Ioana pentru un *hatalm* (gloabă) pentru dânşii. *Aceste le dau lui Sturdza pentru că i-au fost vecini şi i-au iertat pe toţi,* să fie volnici să se hrănească şi să se ducă unde le va fie voia. (Acad. Rom. Mss. mănăstirea Barboiu. No. 13. fila 23)

1728 Iulie 12. Grigore (II) Ghika Vv judecă pâra dintre Iordache Cantacuzino Vel Spătar şi *vecinii lui din satul Mânjăşti,* Cojocăreştii, în număr de cincisprezece, *pe cari-i trage la vecinătate din satul său Mânjăşti,* în ţinutul Neamţului. Ei se apără zicând că sunt *oameni de moşie din Hociungi.* Iar Iordache Cantacuzino arată că ei sunt *vecini din satul Mânjăşti,* fiind moşii lor vecini în vremea lui Vasile Vodă După moartea părintelui său, cumpărând unchiul său, Ilie Cantacuzino, satul Mănjăştii, mama lui Iordache Cantacuzino, potrivit tocmelii făcută cu cumpărătorul, a luat cu dânsa cincisprezece vecini mutându-i în alt sat, printre cari erà şi unul Constantin Morariul, frate cu tatăl unora din vecinii cu cari se judecà. Apoi din cetirea zapiselor arătate de ei *spre a dovedi că au moşie în Hociungi,* se constată că moşia ce o trag în Hociungi după moşul lor Gavril, *nu era a lui Gavril, ci a femeii acestuia,* Grozava, fata lui Saul *care a dat-o danie lui Simion,* tatăl acelor oameni cari se judecă cu Cantacuzino „Deci *dovedindu-se că moşia a fost de pe muiare, nu a lui, s'a cunoscut că acel vecin a luat fată de moşan şi moşia după femeie au rămas".* Domnul îi declară vecini. (Acad. Rom., Mss. 237 p. 391).

Pentru deosebirea condiţiunii părţii femeeşti la vecini, vezi mai departe în text.

(1624) Aprıl 20. Radul Vv. întărind văduvei lui Dumitru Goia ocinile răposatului scrie dăbilarilor să nu învăluească întru nimic vecinii ei şi nici *bucatele vecinilor* să nu le ieà pentru alţi oameni. (*Uricar,* XXIII, p 85). ·

[1]) (1620), Maiu 7. Gaşpar Vv. scrie Pârcălabilor dela ţinutul Neamţului să caute şi să aducă înapoi, în satul Verceştii a lui Ionaşco Jora, pe Miron şi Iohin, *scrişi în cisla acelui sat şi cari au fugit de acolo, ca să-şi plătească cisla.* (Acad. Rom. XLI. 87).

www.dacoromanica.ro

Vecinul fugit erà urmărit cu carte domnească în toată ţara, prins, uneori după ani, şi adus *cu toate bucatele lui,* înapoi în satul lui, ca să-şi plătească cisla, să-şi facă munca şi, ceea ce nu se zice în acte, să sufere bătaie înfricoşată pentru fuga lui [1]).

Erà oprit oricare alt stăpân să-l primească în satul lui; *Pravila lui Vasile Lupu* supunea pe acel care primià vecini fugiţi dela altul la nişte gloabe cumplite [2]).

1631, Iunie 10 Moiseiu Movilă Vv., dă lui Toderaşco Cămăraşul, volnicie pentru a umblà, a căutà şi a aduce de orı unde înapoı, cu bucatele lor, în satul său Şcheia, *pe vecinii săi fugiţi de acolo, ca să-şi plătească cisla.* Asemene toţi socacii şı curechiarii şı grădinarıi hătmăneşti cari şed în acel sat şı până atunci erau scutiţi, de acum înainte, de oarece Domnul „i-au ras să nu mai fie scutelnıcı, să plătească cıslă cu satul", scutındu-se numaı patru grădınarı cari sunt la grădina Domnuluı. (Acad Rom IV. 171)

1659, Dechemvrie 13. Ştefan Lupul Vv. scrie lui Laş Iuzbaşı să radă dela catastıv pe oamenıı din Popricanı ce sunt a lui Iordache Vısternicul, căci Domnul îi i-a dat *să hie vecini iaraş la loc.* (Iorga *Op. cit.,* V, p. 33).

1672, Aprılie 20 Androsie din Găneşti şı altul de acolo *se dau vecinı* lui Manolache Ruset Comisul, *să-i fie drepţi vecini din Găneşti fiindcă i-au plătit de zloţii de bir ce era partea lor în Târgul Frumos* şî-i bătea negustorıi şı le luà vıtele pentru acei zloţı şi Comısul *li-au ras şi cisla cât au fost partea lor din târg.* (Iorga, *Op cit,* VI, p. 89)

[1]) 1666, Ianuarie 13. Alexandru Ilieş volnıceşte pe Constantın Macrı, fost Pârcălab, să umble să caute în toată ţara pe vecinii Vicol sın Sava, şi pe fratele-său şıalţıi cari vor maı fi dın satul Jumătaţeni sau de aıurea de unde vor fi, şı găsindu-ı în sat fie domnesc, fie boeresc, pe cătu găsesc fie în slobozie, orı târg să-ı ieà şi să-ı ducă înapoı de unde or fi fugit *„să-şi plătească cısla cıne de unde or hi fugit".* (Acad, Rom XILX 21)

1700, Dechemvrie 15. Constantın Duca Vv. volnıceşte pe Dumitraşco Urıcarıul să meargă să ieà pe feciorıı lui Gherman dın Bătrâneştı care-ı sunt drepţi vecını, danie dela soacr -sa Grozava, *să-i încarce cu tot ce vor avea* şı să-ı ducă unde va vrea la moşıa sa, asemene şi alţi vecını ce-i are danıe dela Grozava şı dela sora ei, să-ı caute preste tot locul, *să-i ieà cu ce au,* să-ı ducă la moşıa sa, *însă cei cari ar fi în cislă să-i mute cu partea lor de bani* Originalul se aflà la antıcarul Pohl, la 11 Aprıl 1905.

[2]) *Pravila lui Vasile Lupu.* Prıcina I. Cartea II.

18 Când va fugì ţăranul dela locul şı dela stăpânu său, nıme nicăıurı să nu-l primească, iară de-l va şı prımi deodată, de sărg să-l întoarcă înapoi la satul lui de unde iaste, iară de va fi având vre-o treabă ca aceaia cu dănsul, aceşti ce l-au prıımıt ca să aibă a-şi spune

www.dacoromanica.ro

Din actele rezumate în nota de mai sus, relative la vecinii satului Ciorbeştii, al mănăstirii Barnova, vedem că vecinii dădeau a zecea de pe locurile ţinute de ei, ca şi sătenii liberi şi şi se deosebesc de dânşii numai prin faptul că datorează stăpânului hotarului pe care şedeau un număr de zile de lucru cu mult mai mare decât acei săteni liberi.

Această deosebire în numărul zilelor de muncă şi faptul că erau absolut legaţi de hotarul satului alcătueşte deosebirea de căpetenie între vecini şi sătenii liberi.

Încă o deosebire între vecini şi sătenii liberi alcătuiă faptul că vecinii nu puteau face parte din vre-o breaslă de slujitori domneşti, cum erau Vânătorii, Călăraşii, Panţirii etc. Căci având a îndeplini slujba domnească, ar fi fost împiedecaţi dela acea a stăpânului. Actele ni arată multe cazuri de vecini intraţi îni vre-una din acele bresle şi depărtaţi dintr'însa în urma ja bei stăpânului [1]).

---

treaba către domnul acelui sat, iară de va meşterşugui într'alt chip şi va călca pravila aceasta, ca să plătească la Domnie 12 litre de argint, şi 24 de litre boiarinului celui a cui va fi ţăranul, şi într'acest după că aibă îndemnare dela Domnie ca să întoarcă ţăranul să'l ducă de unde au fost, iară ei să rămâie cu toată paguba şi toată cheltuiala.

[1]) 1642, Martie 20 Vasile (Lupul) Vv. Carte de judecată, hotărînd că un vecin, Ursul, pentru care s'au pârât călugării dela Sf. Sava cu Dumitru Buhuş *să rămână vecin lui Buhuş. (Cronica Bohotinului* în Analele Acad Rom, XXVIII, p. 57, No. XIX).

Fără dată, înainte de 1648. Ursul de Bohotin şi Pătraşco de acolo dau zapis lui Buhuş *că nu este adevărat că fiu lor s'au dus să se scrie Călăraşi* şi se îndatoresc să deà ei samă de bucatele feciorilor şi să răspundă cu ale lor dacă feciorii lor s'ar duce. (*Ibid., ibid.*). No. XX).

1666, Ianuarie 20. (Gheorghe) Duca Vv., dă carte Gospod unui Aprod să ieà pe Lazăr de unde se va află, *carele au fost de Bohotin, vecin şi acum se face Vânător.* Deci, *să n'aibă Vânătorii a-l opri, ci să-l ieà şi să-l ducă în sat, la Bohotin.* (*Id., ibid.,* p. 68, No. XLIII).

1740, Ianuarie 1. Grigore (II) Ghika Vv„ scrie lui Andrei Balş Şoltuzul de Câmpulung, că Egumenul de Moldoviţa s'a jăluit că *nişte vecini de ai mănăstirii s'au făcut Panţiri în Câmpulung,* şi că *astfel mănăstirea nu are nici un folos dela ei.* Şoltuzul să cerceteze şi *dacă se va adeveri că sunt într'adevăr vecini, să-i gonească dintre Panţiri,* şi să-i deà pe mâna călugărilor pentru ca aceştia să-i aşeze la casele lor pentru ca să-şi îndeplinească slujbele după tocmală. (Wickenhauser, *Die Urkunden des Klosters Moldowitza,* p. 126).

www.dacoromanica.ro

Vecinul puteà să fie vataman în satul său, însă cred că numai în cazul când nu locuiau în acel sat şi gospodari slobozi [1]).

Această condiţiune a vecinilor (înainte de sfîrşitul veacului XVII) alcătueşte o stare de *şerbie* dar neasămănat mai blândă decât şerbia în vigoare în ţările apusene în evul mediu.

Mai întâiu, lucru cu totul caracteristic şi care nu se găseşte la şerbii din Apus, singură partea bărbătească este şerbită: *femeile vecinilor sunt absolut libere.* Faptul este absolut stabilit şi în privinţa lui nu poate subsistà nici cea mai mică îndoială. El este recunoscut nu numai de actul aşà zis de *Desfiinţare a vecinătăţii,* din 1 Iunie 1749, ci mai reiesă din nenumărate documente. Toate listele de vecini conţin numai numele bărbaţilor şi acele ale *copiilor feţi* [2]).

Apoi, la lucrul stăpânului fiecare casă de vecîni scoate numai câte un singur om, ori cât de mulţi flăcăi ar aveà vecinul, iar femeile nu iesă la muncă decât doară de bună voia lor.

Vecinii erau mai număroşi în Nordul Moldovei, în ţinuturile Sucevei, Neamţului, Romanului, Iaşului, Hârlăului, Dorohoiului, Cernăuţului, Hotinului, Orheiului şi Sorocei, în cele din jos sunt mai puţini. Afirmaţiunile lui Miron Costin şi Dimitrie Cantemir că în Ţara-de-Jos nu sunt vecini şi că vecin drept Moldovan nu se găseşte, sunt dacă nu cu desăvârşire falşe, foarte exagerate. Am reprodus în extract atât documente relative la sate cu vecini din Ţara-de-Jos, cât şi altele în cari vedem răzăşi, adică moldoveni neaoşi, reduşi la vecinătate.

Inainte de ultimele decenii ale veacului XVII, nu vedem urmă de vecini vânduiţi deosebit de satul de care erau legaţi. Ii vedem foarte rar aduşi de stăpân în alt sat al său, dar probabil cu consimţimântul lor. Câte odată vedem pe un stăpân renunţând la vecinii lui în favoarea unor rude sau vânzându-i,

[1]) 1671, Martie. Tudosie Egumen de Râşca mărturiseşte pentru fecioriı vatamanului de Podoleni carı-ı sunt vecini. (Iorga, *Op. cit.,* XI, 77).

[2]) Pentru liste de vecini vezi· Acad. Rom., L, 88; LXVIII, 83; *Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom., XXVIII, p. 96, actul No. LXXI, p. 105, actul No LXXXI şi p 108, Actul No. LXXXIV.

www.dacoromanica.ro

dar constatăm că acei cărora vecinii sunt dăruiţi sau vânduţi sunt stăpâni — copărtaşi — în satul în care trăesc vecinii [1]).

Căci vecinii se împărţiau odată cu satul, la moartea stăpânului, între moştenitorii lui: posedăm foarte multe asemene acte de împărţală. Din ele reiesă chiar că acelaş vecin puteà să aparţină în acelaş timp la doi stăpâni. Presupun că făceà un număr de zile de lucru unuia şi tot atâtea celuilalt, dar amară va fi fost soarta lui! [2])

Uneori vecinii se răscumpărau, altă dată îi *iertau* de vecinătate stăpânii lor. In amândouă cazurile intrau în rândul sătenilor slobozi [3]).

Şi acuma, după ce am constatat care erà condiţiunea vecinilor înainte ca ea să degenereze, precum vom vedeà mai departe, în robie, se cade să facem o asemănare între această stare şi acea a şerbilor din ţările apusene.

Beaumanoir distinge două categorii de şerbi.

„Unii din ei", „zice el, sunt atât de supuşi stăpânului lor (lor seignor) că el are asupra lor drept de viaţă şi de moarte,

[1]) Pe la 1650 Pătraşco Buzanovschi mărturiseşte că *după ce şi-a împărţit vecinii din Brăteni cu fraţii lui,* din partea ce i-se venise, *s'a tocmit şi a dat fraţilor săi doi vecini,* luând în schimb uu cal bun şi douăsprezece matce de stupi. (Acad. Rom., XI, 75).

1659, Aprilie 25. Andraş biv Vel Şatrar *dărueşte „fratelui nostru" Saul Cămăraşul cel Mare doi vecini,* anume pe Grigore şi pe Nechifor, *carii vecini au fost adevărat ai noştri de moşie, din Cârsteşti* (Acad. Rom. IV, 203)

1662, Fevruarie 4 Istratie Dabija Vv., carte de judecată. Şoldan Vornicul *făcuse nişte vecini* în satul Căcăceni dela ţinutul Neamţului. In zilele lui Vasile Lupul, *îi mută cu lege* adică (cu învoirea Domnului) în satul Dolnicenii (Dorohoiu). Până la 1662 stăpânii Căcăcenilor nu se încearcă să-i aducă înapoi Acuma, ispitindu-se Miron Costin, Domnul îl dă rămas şi hotărăşte că văduva lui Şoldan, Safta, să urmeze a-şi stăpâni vecinii. (Acad Rom, LXXXVI, 38).

[2]) Vezi în a mea *Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom, XXIX, la p 93, marturia hotarnică a lui Novrapăscul despre Boldeşti.

[3]) Vezi în *Cronica Vascanilor,* p. 109, No LXXXV, cum Axinia Hăbăşasca dă, la 26 Ianuarie 1737, vecinilor ei din Boldeşti, zapis de iertare, cu condiţiune ca ei s'o slujască până la moarte, dar ei fugind cu toţii, şi lăsând-o în neputinţă, îi dă danie nepotului ei, Ioniţă Pisoski, să-i fie drepţi vecini şi el să-i stringă de unde-i va găsi.

www.dacoromanica.ro

sau îi poate întemniţă, cum îi place, pe drept sau pe nedrept, având a răspunde despre asemenea fapte numai lui Dumnezeu"[1]).

Obiceiul Aragonului ziceă lămurit că şerbul, după moartea stăpânului său, puteă să fie tăiat în bucăţi cu spada spre a fi împărţit între copiii stăpânului[2]).

Iar un tratat englez din acelaş veac, intitulat *Oglinda Dreptăţii*, lămureşte astfel fraza lui Beaumanoir:

„Şerbii nu pot dobândi bunuri decât în folosul stăpânului lor; ei nu ştiu seara ce vor aveà să slujească a doua zi, nu este nici o statornicie în slujba lor. Stăpânul lor îi poate biciui, închide, bate şi pedepsi după placul lui, fiind numai ţinut să le cruţe viaţa şi să le păstreze membrele întregi. Ei sunt datori să nu părăsească pe stăpânii lor pe câtă vreme găsesc la dânsul cu ce să trăiască şi nime nu-i poate primi la dânsul fără voia stăpânului lor; ei nu pot aveà acţiune legală fără consimţământul stăpânului lor şi, dacă acei şerbi ţin un *feod* dela stăpânul lor, este bine înţeles că îl ţin dintr'o zi într'alta, câtă vreme voieşte stăpânul să'l ţie, dar fără nici o încredinţare de statornicie"[3]).

„Ceilalţi şerbi *(mainmortables)*", zice Beaumanoir, „sunt trataţi în chip mai blând căci, cât sunt în viaţă, stăpânul dacă nu fac vr'o greşcală, nu le poate cere altceva decât censurile, chiriile şi dările ce obişnuesc să plătească pentru slujbele lor. Şi la moartea lor sau când se căsătoresc cu femei libere, tot ce au, avere mişcătoare şi moştenire, revine stăpânului; căci dacă ei se căsătoresc în afară de cercul şerbilor stăpânului *(formarient)*, se cuvine să fie globiţi după placul acestuia. Şi dacă (şerbul) moare, el nu are alt moştenitor decât pe stăpânul său, nici copiii şerbului n'au nimic până ce nu răscumpără dela stăpân, ca şi când ar fi străini mortului. Se zicea de şerbii *mainmortables* că: *trăiau ca oameni slobozi şi muriau ca robi*[4]).

Se vede deci cât de uşoară erà şerbia vecinilor moldoveni în comparaţie cu acea care existase în ţările din Apus. Dar,

---

[1]) Beaumanoir, Ed. Beugnot, II, p. 233.
[2]) Dareste de la Chavanne, *Op. cit.*, p. 197.
[3]) *Id., ibid.*, p. 198.
[4]) Beaumanoir, *loc cit.*

www.dacoromanica.ro

precum vom vedea mai departe, dela sfârşitul veacului XVII încoace, starea vecinilor se înrăutăţi răpede şi în câteva decenii ajunse foarte aproape de robia desăvârşită.

Dar înainte de a ajunge acolo, este potrivit să cercetăm care a fost originea vecinilor şi cum se ajungea la vecinătate.

D-l Iorga, în *Geschichte des Rumänischen Volkes,* crede că ei sunt urmaşii coloniştilor străini, cărora localnicii le zîceau vecini şi cari străini aveau o situaţie mai proastă decât localnicii. Apoi mai arată ca neliberi pe Tătarii ce-i vedem dăruiţi de Domni prin unele urice din veacul XV.

Această lămurire asupra originii vecinătăţii, este calificată de D-l I. Nădejde ca fiind cel puţin naivă, fără însă ca Domnia sa să expună alta în loc.

Tătarii ce-i vedem dăruiţi de Domnii din veacul XV boerilor şi mânăstirilor, uneori odată cu pământul. altădată singuri, erau cu bună samă oameni cu libertate mărginită, un feliu de şerbi a căror condiţiune se aseamănă mult cu acea a vecinilor.

Insă ei erau tot odată şi fără umbră de îndoială prinşi de răsboiu, făcuţi în desele lupte cu Tătarii.

Ca ei vor fi fost mulţi alţi prinşi de răsboiu, un păgâni, dar mai cu deosebire creştini, aduşi în ţară de Românii cari înţovărăşiau negreşit pe Pecenegi şi pe Cumani în expediţiunile lor prădalnice peste Dunăre, peste Nistru sau peste munţi. Cnejii români cari n'aveau nici odată oameni prea mulţi în satele lor spre a le da de a zecea şi a le face zile de slujbă, se vor fi folosit negreşit de prilej pentru a aduce acasă câţi oameni voinici dintre prinşi puteau oprì pentru socoteala lor.

După o curgere de vreme, mulţi dintre aceşti prinşi de răsboiu se vor fi căsătorit în sat, cu Romînce, primind câte o jireabie din cele rămase fără ocupant sau din rezerva cneazului. Insă cnejii folosindu-se de împrejurări, vor fi impus acestor noui săteni condiţiuni de muncă mai grele şi le vor fi dat, pentru a-şi face casele, loc mai în apropiere de casa lor, spre a-i avea mai la îndemână. De aici a venit fără îndoială numele de vecin. In sprijinul acestei ipoteze avem faptul că numai partea bărbătească eră vecini, iar femeile slobode.

Aceasta eră originea probabilă a întăilor vecini, dar dacă recrutarea ei s'ar fi mărginit numai într'atâta, este probabil că

www.dacoromanica.ro

vecinii ar fi fost mult mai puţin număroşi decât ni se arată în veacul XVII şi că ar fi avut tendenţa să dispară.

Vecinii pe cari îi vedem alcătuind, în veacul XVII, o clasă foarte număroasă, se trăgeau in imensa majoritate a cazurilor din săteni moldoveni cari fuseseră odată liberi dar, dintr'o împrejurare oarecare, fusese siliţi, ei sau părinţii lor, să se vândă sau să se recunoască vecini altuia.

Ştiut este că au existat oameni cu *libertate mărginită* la toate popoarele. *Colonul* roman erà un om cu libertate mărginită, căci el nu puteà părăsi pământul pe care se află aşezat, nu putea să se căsătorească cu o femeie atârnând de alt stăpân şi nu erà liber să dispună de bunul lui.

Din primele veacuri ale evului mediu, constatăm în Germania şi în Franţa fiinţa unei numeroase clase de oameni cari renunţase singuri la libertatea lor absolută, în aparenţă de buna lor voe. S'au păstrat număroase acte prin cari un om oareşcare se pune în dependenţa altuia, fie pentru a scăpà de o datorie sau de urmările unei greşeli. Apoi, în acele vremuri de tulburări necontenite, în cari dreptate nu erà decât pentru acel care aveà putere să şi-o facă, în cari violenţa şi arbitrarul dominau pretutindeni, cel slab erà prea adesea ispitit să sacrifice o parte din libertatea şi din venitul lui, spre a-şi asigura viaţa, rămăşiţa averii şi liniştea, prin ocrotirea puternicului căruia i se supuneà.

Aceleaşi cauze au pricinuit efecte asemănate în ţările cele mai deosebite. Nevoi, năpăşti, violenţe, arbitrar şi puternici lacomi n'au lipsit în ţările noastre dela începuturile lor.

Povara birurilor care a trebuit să fie grea încă din vremea stăpânirii Pecenegilor şi a Cumanilor, a devenit nesuferită sub acea a Tătarilor. Uricele înfiinţătoare de slobozii, cari conţin enumerarea birurilor şi a celorlalte sarcini de cari erau scutiţi pe un termen de ani oamenii ce veniau să se aşeze într'însele, ni dovedesc că, dela început, fiscalitatea Domniei a apăsat greu asupra poporului.

Este uşor de înţeles deci că un om nevoiaş care, dintr'o pricină sau alta, nu-şi puteà plăti birul, ameninţat să-şi vadă vitele luate, cădeà la judeţ cu rugăminte să-l primească vecin, spre a obţine ca judeţul să-i plătească birul şi el să-şi păstreze vitele, singura lui avere.

www.dacoromanica.ro

Dar acel asupra căruia cădeà vr'o năpaste, vr'o moarte de om întâmplată pe hotarul satului sau prin împrejurimi şi pentru plata căreia se impuneà de Domnie o sumă mare de bani pe satele megieşe, şi n'avea cu ce să plătească, ce aveà el să facă? Erà bucuros să se vânză vecin spre a scăpà de gloaba care l'ar fi lăsat lipit pământului sau pe care n'ar fi putut-o plăti chiar de ar fi vândut tot avutul lui.

Dar acel căruia hoţii, Tătarii sau oştirile duşmane, îi luase toate vitele din bătătură şi-i stricase toţi stupii din prisacă, nu erà el mulţămit să plătească părechea de boi care îl puneà în stare să-şi hrănească familia, sau o vacă sau două din cari s'aştepte prăsila, cu preţul primirii vecinătăţii?

Apoi mai erau greşelile, furturile de vite, rănirile, omuciderile, adevărate sau închipuite, cari se pedepsiau cu globi grele, cu ocna pe viaţă sau chiar cu moartea. Cine erà să te scape de intrai într'un asemenea păcat, pe drept sau pe nedrept, dacă nu stăpânul satului? Dar stăpânul nu alergà, nu ostenià, nu cheltuià pentru nimica şi vinovatul scăpà numai ca vecin[1]).

---

[1]) Inainte de 1639 Izvod de vecini ce au fugit din Boldeşti „... Pacurar şi Pătraşco şi Oprea venit-au în Boldeşti când au stătut Domn Irimia Vodă după Mihaiu Vodă Au venit în Boldeşti din Negoeşti *pentru căci nişte oameni a lor au ucis un Hotnog* în zilele lui Mihaiu Vodă, *şi apoi li-au scos capetele lor Nicoară Prăjescul şi au venit ei cu toţii de s'au dat vecini Prăjescului în Boldeşti*" Ei fug din Boldeşti dar sunt aduşi înapoi şi Domnul hotăreşte că trebue să rămâie în Boldeşti. *(Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom , p. 96, No LXXI).

7147 (1639) Iulie 27. Vasile Vv. dă lui Pătraşco Boldescu ce au fost Armaş volnicie să caute pe doi vecini ai săi, Ioan şi Vasile, feciorii Dochiţei şi de ori unde i-ar găsi, fie în sat domnesc, fie în slobozie, fie în sat boieresc, fie în sat călugăresc, să-i tragă la scaunul cel mai apropiat să-i judece şi să-i dea în mâna lui Boldescu *cu toate bucatele lor, pentru căci li-au platit capul de la furtuşag* (Acad Rom., LXVIII, 73).

1665 Aprilie 18. „Adecă eu Vasile scriem şi mărturisesc cu cesta zapis al meu, de nimene nevoit şi nesilit, *m'am dat vecin* dumisale Vornicului Pisoski şi eu *m'am dat vecin pentru* o *fată ce mi-au dat*-o dămialui a lui Pănteleı, [cu] tot ce a rămas dela tată său, cu patru boi şi cu patru vace şi cu opt oi şi cu mascuri, cu toată casa a lui Panteleiu şi eu văzând că mi-au dat dămialui aceste mai sus scrise, *m'am dat vecin dumisale*" *(Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom., XXIX' p. 133, No. CXVIII).

www.dacoromanica.ro

Şi toate aceste nu sunt numai presupuneri, ci cazuri documental dovedite pentru cari oamenii se veciniau în veacul XVII. Mi se pare că este logic a presupune că, tot pentru aceleaşi fapte, se veciniau şi în vremile mai vechi.

Până acuma am vorbit numai de vecinirile pe temeiu legal, în schimbul unui serviciu făcut, dar câţi oameni nu vor fi fost veciniţi pe nedrept, în chip meşteşugit sau arbitrar, fără alt temeiu decât lăcomia stăpânului şi hatârul Domnului sau al sfetnicilor acestuia?

Nu cunosc în Moldova nici un caz în care vre un răzaş să se fi vândut *odată* cu ocina lui. Acest obiceiu atât de frecuent în Ţara-Românească, unde sate întregi se vindeau rumâni odată cu moşia lor, era cu totul necunoscut în Moldova.

Din mijloacele necurate ce le vedem întrebuinţate pentru a vecini oamenii în epoca recentă, ni putem închipui că vecinirile nu erau toate tocmai neprihănite nici în vremea veche.

Cauza principală a creşterii numărului vecinilor este fără îndoială blândeţa regimului sub care trăiau vecinii în vremile vechi, deosebirea esenţială între ei şi ceilalţi săteni fiind numărul mai mare de zile de lucru datorit de ei stăpânilor. Nu ne mirăm deci, văzând chiar oameni străini cari vin să se aşeze în calitate de *vecini* în Slobozia dela Lunca Mare a lui Bucioc, precum dovedeşte actul din 3 Septemvrie 1585, rezumat mai sus.

Cu toate că soarta vecinilor moldoveni era mult mai uşoară decât acea a şerbilor apuseni, îi vedem totuş totdeauna gata să fugă din satul în care trăiesc, precum dovedesc nenumăratele cărţi domneşti volnicind stăpânii să caute şi să aducă înapoi „de grumaz" pe vecinii fugiţi, precum şi numeroasele poronci domneşti date, sub formă de circulări, către toate autorităţile din ţară, în cari li se face cunoscut că: „s'au jăluit Episcopii şi

1670 Maiu 8. Ioana Vârtoasa cu fiii ei dăruesc lui Ilie Sturdza a douăzecea parte din Ordăşăi, cu vad de moară, fiind că i-a iertat de *vecinătatea la care căzuse către el pentru plata unui hatalm* gloabă), împusă acelui sat. (Acad Rom., Mss. mănăst. Bărboiu, No. 13, fila 23)

Pe la 1690. Sofronia Băhnăşoae arată că fiii ei, *hoţi de cai, erau să fie scoşi la deal, să piară, pentru furtişagurile lor. Spre a scăpa cu viaţa ei se dau vecini* lui Buhuş Vel Medelnicer. (Acad. Rom., Acte necatalogate. Citat de Iorga, *Op. cit.*, XI, p. 119)

www.dacoromanica.ro

Egumenii de pe la toate mănăstirile şi mazilii şi feciorii de boeri dela ţară şi jupănese sărace... zicând că li s'au pustiit satele şi li s'au răschirat vecinii prin slobozii şi prin sate boereşti, şi ei au rămas numai cu siliştile". Se adaogă de Miron Barnovschi că Domnul cu tot sfatul a chibzuit, cari vecini să se ieà de stăpânii lor şi să se aducă înapoi, în satele lor, ca să-şi plătească cisla, şi cari să se lase acolo unde sunt aşezaţi, fiindcă sunt fugiţi de mult[1]).

In cele de pe urmă decenii ale veacului XVII, vedem pe de o parte starea vecinilor înrăutăţindu-se cu desăvârşire, iar pe de alta judecăţile pentru trageri la vecinătate, foarte rarí înainte, înmulţindu-se pe zi ce merge.

Aceste judecăţi vin înaintea Domnului şi, în marea majoritate a cazurilor, jurământul înaintea unei înalte feţe bisericeşti decide de libertatea sau de şerbirea oamenilor.

Este bine înţeles că, date fiind moravurile vremii, stăpânii aveau toţi sorţii să rămâie pe potrivnicii lor chiar când aceştia fusese tot oameni slobozi din moşi şi strămoşi. Ei se apără arătând că nu sunt vecini ci *oameni slobozi de moşie* de pe partea bărbătească şi câte odată, dacă găsesc martori cari să jure pentru dânşii, obţin câştig de cauză[2]).

---

[1]) Uric dela Miron Barnovschi din 12 Ianuarie 1628 (*Cronica Vascanilor*, p. 141)

[2]) 1660, Octomvrie 9. Ştefan (Lupu) Vv, judecă *pâra* dintre Beldiman, fost Vornic şi cu Egumenul dela mănăstirea Sf. Vinere, pentru nişte vecini cari, în vremea lui Moiseiu Movilă Vv., au fugit din satul mănăstirii, (Iucaş), şi s'au căsătorit în satul Negoeştii a lui Beldiman Domnul, văzând că „au eşit de copii, din zilele altor Domni înainte de zilele părintelui Domnului", hotăreşte ca acei vecini să fie lăsaţi în pace (Acad. Rom., XXXVII, 32).

1666, Dechemvrie 13 Alexandru Ilieş Vv, scrie lui Constantin Buhuş, Pârcălabul de Neamţu, că pârându-se în faţa lui Nacul din Preoţeşti cu Maxineştii, cari zic că le este vecin, să meargă la Buhuş să cerceteze „povestea acestui om şi într'a cui parte să va veni acest om să fie vecin şi precum îi va hi poveast[a] cu adevărât" să facă mărturie la Domn. (Acad. Rom., IV, 212).

1671, Martie 24. Gheorghe Duca Vv., scrie lui Gavril Hâjdeu, ce au fost Căpitan şi lui Vasile Horbinescul, că Grigore, fiul Ropceanului, trage la vecinătate pe Mateiu din Ionăşeni, care zice că tatăl său a fost om străin din Ţara Leşască, iar el s'a însurat în Ionăşăni, unde plăteşte

www.dacoromanica.ro

Altă dată ei sunt traşi la vecinătate pe temeiul unor acte falşe şi vedem într'un caz cum însuş Domnul stigmatizează *obiceiul ce'l au mulţi* să facă izvoade meşteşugite de vecini[1]).

---

dajde de cinci ani. Hâjdeu şi Horbinescul să cerceteze şi dacă va fi fost voia şi să-l lase să şază în Ionăşăni. (Acad Rom, XLIV, 132).

1742, Ianuarie 15. Constantin Mavrocordat Vv., judecă pricina între Adam Luca Sulger şi Mirăuţă, feciorul lui Fărmăcel, pe care îl trage Sulgerul la vecinătate *Jurând patru oameni şi un boier*, că Mirăuţă şi părinţii lui au fost vecini, Domnul dă pe Mirăuţă rămas. (Acad. Rom., Mss. 237, p 99.

1742, Ianuarie 22. Constantin Mavrocordat Vv, judecă pricina dintre Ioniţă Cocriş din Dobreni, care reclamă de vecini din Mânjăşti (ţinutul Neamţu), pe Neculai şi Sandu, feciorii lui Durlan, sub cuvânt că se trag din Grigore Ţiţul, pe parte bărbătească. Dar ei arată că tatăl lor, Grigore Durlan, a fost căsătorit cu fata lui Grigore Ţiţu din Orbeni, şi că acel nume de Ţiţu le vine din parte femeiască, iar despre partea bărbătească le zice Durlan şi sunt *oameni slobozi de moşie*, aducând şi martori. Cocriş nevoind să jure, Domnul îl dă rămas. (Acad Rom, Mss 237, p. 345).

1742, Ianuarie 28 Mărturie a Vorniciei de Poartă Gospod, cum că mai mulţi oameni au jurat înaintea Mitropolitului că Toader şi Lupaşcu fiii Condrei şi Ioniţă sin Savei nu sunt vecini, ci *oameni de moşie* pe partea bărbătească. (Acad Rom, Mss 237, p. 51).

1742, Martie 25. Constantin Mavrocordat Vv, judecă pricina dintre Toader Paladi Vistern.c cu patru Unguri şi doi Moldoveni din Valea Sacă (Bacău), pe cari-i trage la vecinătate, iar ei zic că sunt *oameni de moşie* din Cleja. Constatându-se că ei au fost daţi vecini în urma judecăţii ce au cerut sub Grigore (II) Ghika Vv., Domnul îi dă rămaşi şi mărturisesc singuri că sunt vecini (Acad Rom, Mss. 237 p 302)

[1]) 1734 sau 1735. Grigore (II) Ghika Vv., judecă pricina dintre Egumenul mănăstirii Soveja cu mai mulţi oameni din satele Ruptura şi Costeşti dela ţinutul Tutovei, cari sate sunt ale mănăstirii. Egumenul trage pe acei oameni la vecinătate pe temeiul zapisului prin care Mateiu Basarab Vv, Domnul Ţării-Româneşti, a cumpărat dela Iane Parvană, acele moşii, cuprinzând şi izvodul vecinilor lui Parvană în acele sate, în care izvod se află numirile moşilor şi părinţilor acelor oameni. Iar oamenii răspund că nici ei, nici moşii şi strămoşii lor nu au fost vecini, ci moşii lor, ale căror nume se văd scrise în acel izvod erau, ca şi ei, *oameni de moşie* cari, în vremea lui Vasile Lupu, şedeau într'o slobozie a lui Ion Parvană. Parvană fugind în Tara-Românească pentru o datorie cătră Visterie, a vândut atunci acele sate lui Mateiu Vodă şi, de oarece avea cu dânsul izvoadele de cislă ale satului, a trecut în zapisul de vânzare pe toţi oamenii cari şedeau într'acea slobozie, numindu-i pe

www.dacoromanica.ro

Cu începerea ultimelor decenii ale veacului XVII vedem pe stăpâni vânzând, dăruind sau lăsând prin diată pe vecinii lor, deosebit de moşie[1]), începând a-i întrebuinţâ în slujba casei

toţi vecini. Domnul, pe temeiu că în zapisul lui Parvanà sunt prea mulţi vecini înşiraţi, că se vede că el i-a pus acolo spre a luà mai mulţi bani dela Mateiu Vodă, *„precum mulţi netemători de Dumnezeu fac izvoade ca acesta"*, şi că dreptul călugărilor este cu bună samă prescris de oarece de optzeci ani ei nu au mai ridicat nici o pretenţie asupra acelor oameni, dă pe călugări rămaşi. (Acad. Rom., Mss. 237, p. 397

[1]) 1666, Septemvrie 14. Iftimie Boul biv Stolnic *dărueşte* jupânesei Irinuţii *un vecin* numit Andriaş *pentru că Irinuţa i-a făcut bine cu 200 lei fără camătă pe un an de zile* (Acad. Rom., IV, 237).

1670, Fevruarie 22. Impărţindu-şi Peniţă şi cu Grigore *nişte vecini daţi lor danie* de Stolnicul Frangule, socrul lor, a venit în partea lui Peniţă Mihăileasa cu 4 copii mici, iar în acea a lui Grigore doi feciori mari ai lui Vitu, anume Vasile şi Ion. (Acad Rom., XLIV. 143).

1712, Maiu 16. Neculai Mavrocordat Vv dă volnicie lui Solomon Botez să caute pe vecinii săi din Oniceni şi să-i ieà de ori unde i-ar găsì, cu tot ce ar aveà, *să-i aşeze unde i-ar hi voea,* şi de vor aveà bani, să-i ieà cu bani (Acad. Rom , IV 218).

1712, Octomvrie 20. Carte de judecată dela Neculai Mavrocordat Voevod în pricina dintre Episcopul de Roman şi jupâneasa lui Prodan Drăguşescul Rezultă din acest act că *vecinii* unguri ai Episcopiei, *din Leucuşeni, şedeau şi în Sabaoani şi în Steţcani.* Faptul că Drăguşasca vânduse lui Bogdan Hatmanul Steţcanii, cu vecini cu tot, făcuse pe Episcopul Pahomie să reclame. Mai rămăsese vecini de ai Episcopiei şi în Leucuşeni. (Acad. Rom., LXIV, 26).

1729—1730. Neculai Costin Logofătul vinde Vornicului Constantin Ruset *cinci vecini moldoveni, din sat din Tibucani*, drept 150 lei (Acad. Rom., XVIII, 89. p 36).

1729, Octomvrie 15. Velicico Pantache vinde lui Iordache Cantacuzino biv Vel Medelnicer, satele Cârligii şi Mănjăştii cu vecini cu tot şi părţile de Duşeşti toate, la ţinutul Neamţului, afară de patru vecini ce şi i-a poprit de nu i-a vândut. *Doi dintr'aceştia erau vecini de Căculeşti şi i-a schimbat dând doi vecini din Cârligi* (Acad Rom., LVI, 56).

1742, Ianuarie 20 Carte de judecată dela velitii boeri în pricina dintre Ştefan şi Ion de o parte şi Slugerul Adam Luca de alta, trăgând Slugerul pe acei oameni la vecinătate. Ei spun că tatăl lor a fost Rus din Ţara-Leşască. Slugerul arată că *Chirilă, tatăl lor i-a fost dat când s'a însurat, vezeteu pe cai de zestre.* Iar *soacrei sale tot vezeteu îi fusese dat Chirilă, încă de copil,* de către tatăl ei, arătând Sulgerul şi izvod de vecini. Au crescut Ştefan şi Ion ca vecini în casa lui Adam Luca care

www.dacoromanica.ro

întocmai ca ţiganii şi silindu-i „să lucreze fără soroc“ după cum zice însuş actul de desfiinţare a vecinătăţii.

Totuş sătenii apărându-şi cu îndârjire libertatea, stăpânii găsiră că procedeul vecinirilor individuale nu dădeă rezultate mulţămitoare şi se încercară să vecinească pe oameni *cu hurta*. Cronicile ne istorisesc că ei „făcuse obiceiu nou, de ziceau: *cine au şăzut în sat boeresc doisprezece ani să rămâie vecin*“. Sătenii găsiră sprijinitor în Domn, în Constantin Duca Vodă, fiul cumplitului Gheorghe Duca Vv. şi a Anastasiei, fiica desfrânată şi lacomă a lui Dumitru Buhuş. Constantin Vodă înfrână lăcomia stăpânilor înfierând-o cu cuvintele: „păcat este să'l robeşti pe frate-tău, căci păgânii îşi cumpără robi pe bani şi în al şaptelea an îi iartă, iară alţii şi mai curând le dau slobozenie, iară tu eşti creştin şi neluându-l pe bani şi fiind creştin ca şi tine, şi tu vrei în veci să'l vecineşti“ [1]).

Stăpânii fură deci siliţi să se mulţămească cu vecinirile individuale şi numeroasele judecăţi pentru trageri la vecinătate

i-a dat ca vecini fiului său. Iar Ion luând o fată din Barboşi fără voia părintelui fetei, aceştia au făcut scrisoare către Vasile Luca, cerându-i să ierte pe Ion de vecinătate, să nu fie vecin în rând cu ţăranii, scrisoare ce s'au văzut de judecători cari au dat rămaşi pe Ştefan şi pe Ion (Acad. Rom, XLVI, 34.

1744, Noemvrie 23. Maria Sioniceasa *dăruieşte* ginerelui ei Ioniţă Ruset şi fiicei sale Smaranda *„pe Ştefan Mertic şi cu 3 fraţi ai lui,* anume Lupul şi Ion şi Vasile Benim, aceşti 4 fraţi *fiind drepţi vecini de pe satul meu* ... dum ginerele Ioniţă să aibă a-i luă de unde s'ar găsi să fie drepţi vecini în veci şi coconilor dum. şi nepoţilor“. (Iorga, *Op. cit.*, VII, p. 300).

[1]) „Aşijderea şi la Divan făceă dreptate tutulor şi mai vârtos celor ce se părau pentru vecinătate, nu-l da fiecum la vecinătate şi fără jurământ, ci mai cu deadinsul răspundeă celui ce avea nevoie de vecinătate, zicându-i: *pas de-ţi caută trei patru oameni jurători cum n'au fost nici tată-său, nici moşul său vecin de moşie aceluia cine îl trăgeă*, şi aşà jurând, îi dà volnicie să fie slobod în veci de vecinătate, că acum făcuse boierii obiceiu nou, de ziceau *cine au şăzut în sat boieresc 12 ani să rămâie vecin* Iară Constantin Vodă nu se uità acolo şi încă ziceà: Cu păcat este să-l robeşti pe frate-tău, căci păgânii îşi cumpără robi pe bani şi în al şaptelea an îl iartă, iară alţii şi mai curând le dau slobozenie; iară tu eşti creştin şi neluându-l pe bani, şi fiind creştin ca şi tine, şi tu vrei în veci să-l vecineşti. (Neculai Costin în Letopiseţe, II, p. 41).

www.dacoromanica.ro

ce ni s'au păstrat de atunci sunt o dovadă de greutatea năvalii asupra libertăţii lor ce au trebuit să înfrunte bieţii săteni. Cu bună samă că, în întâia jumătate a veacului XVIII, jumătate dacă nu mai bine a sătenilor moldoveni erà redusă la vecinătate.

Puterea şi avuţia aristocraţiei crescând necontenit, creşteà în chip firesc lăcomia şi arbitrarul ei. Ţara începù sub jalnicul regim fanariot, în judecăţi domnià acuma, mai mult decât ori când, corupţiunea şi voia veghiată cari, în limba vremii, începù să se numească *hatâr*. Atât nenorociţii sătenı lıberi traşi la vecinătate cât şi acei veciniţı până atunci şi cari se vedeau transformaţi în robi, îngroziţi şi desnădăjduiţi, începură a fugì, încotrò apucau, până şi la Turci, în raıaoa Hotinului şi peste Dunăre. Satele se pustiau văzând cu ochii şi Visteria domnească începuse să se resimtă greu de scăderea numărului birnicilor.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL VI

BIRURI ŞI IMUNITĂŢI

---

§ 1. Despre biruri şi corvezi.

Din cele ce preced reiesă că condiţiunile în cari se află ţăranul moldovan faţă de stăpân şi de pământ în răstimpul dela întemeierea Domniei şi până la sfârşitul veacului XVII erau cât se poate de prielnice lui. Dispuneà de întinderi aproape ilimitate de pământ pentru a-şi hrăni familia şi a creşte vite număroase în schimbul unor îndatoriri cât se poate de uşoare. In această privinţă putem zice că săteanul din Moldova stăteà mai bine decât oricare alt ţăran din Europa. Iar libertatea personală de care se bucurà erà, cel puţin, tot atât de mare ca acea de care se bucură obştia ţăranilor celor mai liberi din Franţa şi din Germania.

Păcatul vecinătăţii există într'adevăr şi tendinţa stăpânilor erà pe deoparte să reducă la vecinătate întreaga ţărănime, iar pe de alta să transforme vecinătatea în robie desavârşită. In Apus din potrivă, ce mai rămâneà din clasele şerbite, mergeà în veacul XVII, cu paşi răpezi spre libertatea absolută. Dar, precum am văzut mai sus, soarta vecinilor moldoveni erà neasemănat mai bună decât fusese acea a şerbilor din Apus.

Epoca dintre întemeierea Domniei şi stabilirea regimului fanariot ar fi fost fără îndoială cea mai fericită din istoria ţăranului moldovan fără răsboaiele necontenite şi fără greutatea birurilor.

Răsboaie lungi şi crunte fost-au în evul mediu şi la începutul epocii moderne în Europa întreagă. Răsboiul celor două Rose în Anglia, acel de o sută de ani în Franţa, acel de trei-

www.dacoromanica.ro

zeci de ani în Germania, au pricinuit suferinţi cumplite şi scăderi grele populaţiunii rurale din acele ţări. Pustiirile oştirilor franceze în Palatinat au lăsat populaţiunii din stânga Rinului cumplite amintiri cari trăiesc şi astăzi Dar toate suferinţile şi pagubele aduse de aceste răsboaie, purtate de oşti brutale dar creştine, ai căror căpetenii măcar în parte erau oameni cu simţiri cavalereşti, nu se puteau asemănà nici de departe cu grozăviile pricinuite de o invazie turcească sau de o năvălire a Tătarilor.

Cine nu izbutià să găsească adăpost în munţi sau în codri, erà măcelărit dacă erà bătrân, dus în robie peste Dunăre sau peste Nistru dacă erà tânăr. Femeile bătrâne erau ucise, acele tinere şi fetele siluite şi duse în robie. Copii cei mici ucişi la sânurile mamelor, cei mărişori luaţi de păgâni în ţara lor. Vitele, bucatele şi tot ce erà de oareşcare preţ în casă sau in gospodărie erà luat de năvălitori, şi toate clădirile arse.

Şi asemenea năvăliri s'au întâmplat multe. Altă dată s'a întâmplat ca, dintr'o cauză sau alta, să ierneze oşti tătăreşti în ţară, cari trebuiau hrănite, ei şi caii lor, de bieţii locuitori.

Când erau duşmani creştini în ţară, cari trebuiau scoşi, mergeà Domnul împotriva lor cu ajutor tătăresc. Şi cu acest prilej Tătarii prădau ţara chiar sub ochii Domnului şi a oştii lui fără ca ei să îndrăznească a se opune. Când, la 1717, Mihaiu Racoviţă merse cu Tătarii să scoată pe catane din Caşin, acei barbari prădară ţinutul Bacăului în chip îngrozitor. Un cronicar ni spune că au luat cu acel prilej 40.000 de robi şi că *pleanul* luat de ei: oameni, vite, lucruri, acoperià tot şesul Trotuşului, dela Ocnă şi până mai jos de Rădeana, adică pe o lungime de 20 kilometri, şi aceasta sub ochii Domnului[1]).

Pe lângă pustiirile păgânilor, răul cel mare de care au avut să sufere sătenii, a fost fiscalitatea domnească care, dacă erà moderată la început, nu a întârziat să devină nesuferită.

Putem urmări cu înlesnire inmulţirea dărilor în număroasele privilegii de scutire de biruri hărăzite de Domni mai cu samă în folosul mănăstirilor.

La început găsim următoarele biruri propriu zise. *ilişul,*

---

[1]) Letopiseţe, III, p 64

www.dacoromanica.ro

dajdia sau *birul, camăna* sau darea pe fiecare piatră (каменъ) de ceară, *deseatina* stupilor, *goştina* oilor şi acea a porcilor.

In privinţa corvezilor iată acele enumărate într'unul din hrisoavele lui Ştefan cel Mare, rezumat mai departe în notă:

podvezi sau transporturi diverse pentru Domnie,

găzduire (posadă) de oşteni, de slugi domneşti, de soli străini;

jold sau îndatorire de a slujì în leafă.

lucru la repararea cetăţei celei mai apropiate[1]),

cositură de fân,

cărătură de buţi cu vin domnesc.

Apoi vine număroasa serie a gloabelor din cari cea mai cunoscută este acea pentru *pierzanie de suflet* sau *duşegubină,* cuvânt slavon din care poporul nostru a făcut *deşugubină.* Deşugubina se plătea pentru *păcate sufleteşti,* cum erà răpirea sau seducerea de fete, de văduve, de neveste. Erau slujbaşi speciali însărcinaţi să strîngă aceste globi şi cari se numiau *deşugubinari.*

In sfârşit vine un lung şir de dări indirecte şi de accize: din zece una asupra *curechiului,* a peştelui proaspăt şi a peştelui sărat duşi spre vânzare la oraş.

dări asupra vânzării în târguri a sucmanelor, a pânzei, a fierului, a vaselor de lut si de lemn, asupra merelor, a cerii, a mierii, asupra oricărui lucru vânzător dus la târg.

Dări asupra vitelor cumpărate de orice soiu şi asupra pieilor de şoimi.

Stăpânirea turcească cu urmările ei: birul plătit Sultanului, creşterile necontenite ale acestui bir, cheltuelile din ce în ce mai mari ce Domnii fură siliţi să facă spre a obţine Domnia, spre a se menţine într'însa, şi spre a-şi asigura buna voinţă a puternicilor din Stambul, fù cauza unei sporiri înspăimântătoare a dărilor şi a corvezilor existente deoparte, a înfiinţării de număroase biruri noui de alta.

[1]) Este probabil că corvezile ca repararea cetăţilor, cărătura de material pentru ele şi cositura de fân erau făcute numai de satele de pe împrejurul acelor cetăţi, acele cari altă dată fusese de ocol acelor târguri şi cetăţi, iar mai târziu fusese dăruite de Domn unei mănăstiri sau unui boier.

www.dacoromanica.ro

La mijlocul veacului XVII găsim, pe lângă dările din vechime enumărate mai sus, şi darea cea mare împărătească *(haraciul), zloţi, lei, aspri, taleri, orţi, sulgiu, unt.*

Iar corvezile rămase în fiinţă sunt:

podvezile de tot feliul, pentru Domnie şi pentru Impărăţie,

caii de olac, adică caii ce trebuesc puşi la dispoziţia celor cari călătoresc pentru slujba domnească sau pentru cea împărătească,

carele ce trebuesc să fie înjghebate pentru trebuinţile Domniei şi multe altele nenumite [1]).

Şi, pentru împlinirea celor mai multe din aceste dări şi corvezi, erau funcţionari speciali: *ilicari, birari, dabilari, olăcari, podvodari* şi alţii.

Nu lipsiau, se înţelege, nici gloabele nici globincii, mai ales *deşugubinarii.* Singură darea cea mare, birul, aruncată asupra fiecărui sat în sumă globală şi *cisluită* de locuitori intre ei se împlinià de stăpân (judeţ) sau de vatamanul său.

Dar în a doua jumătate a veacului XVII, lăcomia Turcilor fiind aţâţată de Grecii cari începeau a se îndesà la Domniile acestor ţări, nu mai putù fi mulţămită nici cu produsul mulţimii de biruri înşirate mai sus. Insă lăcomia aventurierilor flămânzi ajunşi pe scaunul ţării, ajutată de acea a rudelor şi a clienţilor veniţi cu ei, îi făcù să iscodească răpede mijloace nouă pentru a stoarce bani. Am reprodus într'un capitol precedent povestirea simplă, dar totodată drastică a lui Neculai Costin despre exacţiunile lui Gheorghe Duca şi acele ale lui Dumitraşco Cantacuzino. S'a arătat cum Duca, la plecarea lui, a lăsat pe ţară 32 de *orânduieli.*

Dar, mai cu seamă dela începutul veacului XVIII, concurenţa pentru Domnie, la Ţarigrad, făcându-se din ce în ce mai înfierbântată şi lăcomia Turcilor crescând necontenit, se

[1]) *Facerea* unui car (cu boi) se aruncà obişnuit de Pârcălabi asupra mai multor sate precum vedem din următorul act:

1681, Martie 21. Gheorghe Duca Vv., scrie la Pârcălabii de Suceava că s'au jăluit Gheorghe, din satul Ciudii, c'au fost aruncat mai multor sate care sunt scrise la izvodul Visteriei, să *facă* un car cu patru boi şi Gheorghe făcându-l, alte sate n'au vrut să-i întoarcă. Domnul porunceşte să li ieà sama pe pecetluiturì din Visterie, câte sate au fost la acel car şi să-i facă dreptate. (Hasdeu, *Arhiva Istorică,* III, p. 255)

www.dacoromanica.ro

mai adaoseră încă alte dări peste biata ţară atât de istovită. Mihaiu Racoviţă scorni, în a doua lui Domnie, *pogonăritul de vii,* câte un galbăn de pogon, *vadrăritul de vii,* de câte patru bani pe vadră şi apoi, la începutul iernii, *fumăritul,* de câte doi ughi de horn, făcând pe oameni să-şi dărâme casele şi să mâie pe câmp [1]). El îndrăzni chiar să supună boerii şi mănăstirile la plata aceleiaşi *deseatini* pe stupi, pe oi şi pe porci, care o plătiau ţăranii. Această impunere a boerilor şi a mănăstirilor la un bir care îl plătiau ţăranii de veacuri, a avut mai cu deosebire darul să stârnească indignarea tuturor cronicarilor şi ei ne încredinţează cu tot înadinsul că această măsură a sărăcit cu desăvârşire boerimea care îşi ţineà casele şi-şi purta cheltuielele mai ales cu venitul ce-l trăgeà din stupi. Găsiau însă firesc ca ţăranul să plătească acest bir, doară el nu mai aveà cum să sărăcească [2]).

Şi, nemulţămit cu toate aceste, Mihaiu Vodă mai scoase şi *pecetluituri,* o dare despre care cronicarul nu ni dă altă lămurire decât că boerii cari fusese orânduiţi pe ea încăpura, la darea socotelilor, la datorii mari şi la risipă [3]).

Urmaşul său, Neculai Mavrocordat, scoase *ruptă* pe toată ţara, *chiar şi pe mazili* [4]).

Mihaiu Racoviţă, deşi Moldovan neaoş, a scos în a doua lui Domnie, nenumărate şi supărăcioase biruri: *desetină îndoită, crâşmărit,* cu prilejul căruia se făceau de acei cari cumpărase birul o mulţime de abuzuri, impunându-se şi pivniţele acelora cari nu erau crâşmari; *prisăcărit,* câte doi ughi de prisacă pe an, *morărit* cate doi galbeni de moară, *ţigănărit* şi *văcărit* de două ori. Şi totuş, la mazilie, rămase dator tuturor boerilor [5])

Grigore (II) Ghika, un Domn foarte bun, în întâia lui

[1]) Letopiseţe, Ed. II, V, II, p. 56.

[2]) Letopiseţe, Ed. II, V. II, p 56, V III, p. 116, 120, 138 Mihaiu Racoviţă, văzând nemulţămirea stârnită în boerime din pricina desetinei, *o legă cu blăstăm ca să nu mai fie,* dar după puţină vreme, cu tot blăstămul, o scoase din nou. *Ibid.* II, p. 56.

[3]) *Ibid.,* III, p. 74.

[4]) *Ibid.,* II, p. 79.

[5]) *Ibid.,* III, p. 140

www.dacoromanica.ro

Domnie, nu numai că nu puse biruri nouă, dar mai desfiinţă din cele ce le găsise în fiinţă. Reduse desetina boerilor, pentru care zise cronicarul anonim, „i-a rămas mare pomană“ (dela boeri) [1]).

Constantin Mavrocordat, urmaşul lui Grigore Ghika, a scos în al doilea şi în al treilea an al Domniei dintâiu, câte două *văcărituri* „şi *hârtii* şi *civerturi* mulţime“ [2]). Căci birurile în Moldova nu aveau atunci câte patru sferturi ci câte cinci şi câte şase după lăcomia şi trebuinţa Domnului. Neculcea spune că banii ce ieşiau din ţară, la Turci, se ridicau la 1900 de pungi în loc de 4—500 cât ieşiau mai înainte [3]). Şi apoi unii din Domni, printre cari şi Constantin Mavrocordat în întâia Domnie, cheltuiau cumplit cu neamurile şi cu clienţii [4]).

In a doua lui Domnie, Grigore Ghika scoate *banii steagului,* „bani grei“ pe toată ţara, scoate *dăjdii* pe boieri, mazili, preoţi şi mănăstiri, *cârciumărit* şi, cum s'au isprăvit banii steagului, *văcărit* de câte un leu calul şi un zlot vita cornută [5]).

Că greutatea acestor biruri era nesuferită pentru popor, mărturisesc *Letopiseţile* în destule locuri şi reiesă din mulţime de documente.

O mulţime atât de mare de dări ar fi fost apăsătoare chiar dacă ele ar fi fost împlinite în chipul cel mai omenos şi cel mai drept. Insă actele domneşti ni sunt mărturie că împlinirea birurilor, acea a corvezilor şi mai cu samă acea a gloabelor, departe de a se face în chip omenos, alcătuia o adevă-

[1]) *Ibid*, III, p 158.

[2]) *Ibid*, II, p. 379.

[3]) *Ibid*, *ibid*, *ibid.*

[4]) *Ibid*, *ibid.*, p 378 „Grecii precum s'au scris că erau mulţi în toate boieriile şi pârcălăbiile şi vămeşiile cele de pe margini cu agonisit, tot ei le cuprinsese de le-au luat, iară boerii de ţară nu puteau încăpeà la nimic. Şi toţi aveau lefi mari dela Visterie; şi *vr'o zece ţiitoare măritate a tătâne-său,* bărbaţii lor tot cu lefe şi cu boierii erau. Aşijdere şi un frate a lui, anume Iancu Beizadea, cu mare cheltuială avea zece, cincisprezece lei leafă pe zi, fără altele. Şi maştihă-sa iarăş cu mare cheltuială, ce aveà casă grea, cu multe roabe de le îmbrăcà şi le mărità „tot cu cheltuiala ţării, şi osăbit şi leafa, pe zi 15 lei“.

[5]) *Ibid., ibid.,* II, p. 386.

www.dacoromanica.ro

rată *prădăciune* a contribuabililor. Insuş Domnii, în actele lor, numesc acţiunea de împlinire a slujbaşilor lor *prădare*[1]).

Ocârmuirea ţării era încredinţată, în fiecare ţinut, unui înalt funcţionar, purtând întâiu titlul de Pârcălab, apoi acel de Mare Vătav sau de Mare Staroste. Acest funcţionar nu era plătit[2]), ci luă pentru el parte din veniturile domneşti din acel ţinut şi din gloabele pronunţate de el, căci întrunia în mânile lui autoritatea militară, acea judecătorească şi acea administrativă. Interesul lui era deci ca globile să fie cât de mari şi

[1]) 1448, Aprilie 5 Petru (Aron) Vv scutind satele Ciulineştii, Gherceştenii şi Roşca a mănăstirii Pobrata de biruri şi slujbe, hotăreşte ca globnicii şi pripaşarii „să nu aibă a judeca pre acei oameni *nici să-i prade* nici gloabă să nu le ieà. ." (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I1, p. 153)

1627, Fevruarie 27. Miron Barnovschi Vv. scrie Pârcălabilor de Neamţu că i s'au jăluit călugării dela Săcul pre dânşii, zicând că Pârcălabii nu lasă oamenii din satul Petricanii a mănăstirii în pace „ce multă nevoe le faceţi şi asupreală de un pot odihni mişeii de răutatea voastră. Ce de se va sfădi vre un om cu alt om, *voi şi mergeţi de-i prădaţi* şi le faceţi răutate multă. Apoi li poroncește să nu se mai amestece la nimica în acel sat şi să lase mişeii foarte în pace. Numai de se vor aflà niscaiva furi, să-i prindă şi să-i trimită la Domnie La altă la nimică să nu se amestece nici gloabe să ieà, satul fiind lăsat de treaba mănăstirii, toate slugele domneşti să lase satul în pace, nici bucatele să nu le ieà pentru alte sate, podvodarii şi olacarii să nu li ieà caii la olace şi boii la podvoade. (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I1, p. 14)

1628, Ianuarie 12. Miron Barnovschi Vv S'au jăluit Episcopii şi Egumenii şi mazilii şi fecioriı de boeri şi jupânesele sărace „că li s'au pustiit satele şi li s'au răschirat vecinii prin slobozii şi sate boereşti. Şi ei au rămas numai cu silişte Alta au jăluit pre Pârcălabii de ţinuturi *că le intră în sate de le pradă vecinii* şi-i ciubotesc fără ispravă Alta umblă deşugubinarii în toate vremea de fac năpăşti a femei şi a fete de oameni şi săraci, pre mincinuni *de le fac pradă* şi-i bagă în fiere şi-i ciubotesc." Apoi Domnul după ce hotăreşte cum să-şi aducă fiecare vecinii înapoi adaogă: „Aşijderea şi Pârcălabii să nu aibă treabă cu satele sfintei mănăstiri Voroneţul, *a prădà* pentru de pârâturi sau pentru alte sfade." *(Cronica Vascanilor* în Analele Acad. Rom. XXIX, p 142).

[2]) Din vechime nu primea nici un slujbaş leafă. Cantemir ne spune (*Descriptio Moldaviae* p. 64) că Marele Logofăt avea din vechime venitul Cetăţii Albe, iar după luarea acelei cetăţi, acel al ţinutului Cernăuţului Asemene Vornicul de Ţara-de-Jos avea venitul Chiliei, iar după pierderea acelei cetăţi, acel al ţinutului Tutovei ; Vornicul de Ţara-de-Sus venitul Dorohoiului.

www.dacoromanica.ro

de multe, că birurile să fie împlinite cât de riguros şi de răpede. Subalternii lui, plătiţi şi ei cu parte din împliniri, aveau acelaş interes. Ni putem lesne închipui străşnicia gloabelor ce se dădeau pentru cea mai mică greşală, adevărată sau închipuită şi brutalitatea cu care ele se împliniau [1]).

Un uric domnesc constată că, când un preot face vr'o greşală, oricare diregător mirean se crede în drept să-l globească şi să-l prade [2]). Dacă astfel erau trataţi preoţii, ce trebuiau oare

[1]) Cam tot aşa se întâmplă la începutul evului mediu şi în ţările din apus.

. Ce qu'on entendait alors par administration *(judiciaria potestas)* comprenait la police, la justice, la perception des impôts, la levée et le commandement des soldats Tout cela était réuni dans les mains du même fonctionnaire . . il était à la fois l'administrateur, le juge, le receveur des impôts et le chef militaire Dans chacune de ces attributions il agissait à sa guise et comme maître n'ayant de comptes à rendre qu' au roi .. Il pouvait donc opprimer comme juge, opprimer comme receveur d'impôts, opprimer comme chef militaire ..

Quant aux Comtes eux-mêmes, leur cupidité était pour ainsi dire excusable. Ils avaient acheté, le plus souvent, leur fonction au roi. Comme d'ailleurs ils ne recevaient aucun traitement, et qu'ils n'avaient pour s'enrichir et pour entretenir leur nombreuse suite, qu'une part des amendes judiciaires et des produits fiscaux, ils avaient intérêt à ce que la justice fût très sévère, les impôts très lourds, le service militaire très rigoureux. Tous les abus de pouvoir étaient pour eux des profits.

On peut voir dans Grégoire de Tours une série de traits qui montrent l'avidité et la violence de presque tous ces personnages à qui les évêques seuls osaient tenir tête. Nous avons une lettre d'un évêque, qui redoute pour ses esclaves „les déprédations des fonctionnaires". Ce que les rois eux-mêmes pensaient d'eux nous pouvous le lire dans leurs ordonnances .. Gontran croit nécessaire de prescrire à ses comtes „de ne rendre que de justes jugements et il craint que leurs vicaires ne prêtent la main aux criminels et ne s'enrichissent de dépouilles injustes" Un autre roi menace de la peine de mort des fonctionnaires qui, par cupidité, relâcheraient les coupables. Dans leurs diplômes, on voit sans cesse les rois défendre à leurs agents de dérober, d'usurper la terre d'autrui, de susciter d'injustes procès.

. . . le fonctionnaire apparaissait aux hommes, non comme un protecteur, mais comme un spoliateur qui ne peut s'enrichir qu'à leurs dépens. . (Fustel de Coulanges, *Les Origines du système féodal,* p. 350 sq)

[2]) 1659, Dechemvrie 17. Ştefan Lupul Vv., socotind pentru rândul călugărilor şi a călugăriţelor şi a preoţilor, Domnul au înţeles „cum cine se prilejeşte mai nainte să înţeleagă de vr-o greşală să fi făcut vro unul

www.dacoromanica.ro

să sufere bieţii săteni? Implinirea unei singure gloabe, dată pentru o greşală adesea închipuită, ajungeà ca să reducă pe un gospodar la sapa de lemn.

Această fiscalitate exagerată, impusă Domniei de exigenţele jugului lacom al Turcilor, şi mai ales chipul barbar de a împlini dările, a contribuit mult fără îndoială la întinderea vecinătăţii. Ocrotirea unui stăpân puternic erà doară pavăza cea mai sigură în contra brutalităţii şi a lăcomiei oamenilor domneşti. mare a trebuit să fie numărul acelora cari şi-au asigurat acel sprijin cu preţul unei părţi a libertăţii lor.

Cu deosebire mulţi au alergat de s'au dat vre unei mănăstiri, stăpânirea călugărilor fiind mult mai puţin apăsătoare decât acea a mirenilor şi satele lor ocrotite întru câtva de respectul ce îl aveau oamenii pe acea vreme pentru toate lucrurile cari atârnau de biserică.

§ 2. **Despre imunităţi.**

Judeţii sau stăpânii de sate erau scutiţi de biruri pentru persoana lor ca şi boerii. Ei se vor fi bucurat de această exempţiune sau imunitate din veci, şi chiar în vremea dominaţiunii Tătarilor. O dovadă despre această imunitate a cnejilor în timpul stăpânirii tătăreşti constitue faptul că cuvântul întrebuinţat în urice, în veacul XV, pentru a exprimà scutirea de dare, este cuvântul *tarcan,* care este tătăresc şi înseamnă scutire. Din împrejurarea că acest cuvânt se uzità în acte moldoveneşti dela mijlocul veacului XV, rezultă că el a rămas în Moldova din vremea stăpânirii Tătarilor, căci n'avea cum să se fi introdus în urmă[1]). Iată o dovadă că, în vremea dominaţiunii tătăreşti în

dintre dânşii, *acela aleargă mai naınte de-i pradă şi-i globeşte,* ori Pârcălabi ori globnici ori deşugubınari, ori fie ce scaun va fi. De acum înaınte pe Episcopi să-i judece Mitropolitul iar pe ceilalţi· preoţi, călugări şi călugăriţe, Episcopul Eparhiei respective (Arhiva Statului, *Condica Asache,* p 352)

[1]) 1456, Septemvrie 8. Ştefan cel Mare întăreşte mănăstirii Bistriţa, între altele, vama dela Bacău şi pietrele de ceară de acolo, dela plata cărora nime să nu fie scutit (ни единъ тарканъ да не бѫдетъ) Hasdeu, *Arhiva Ist,* II, p. 154).

www.dacoromanica.ro

Moldova erau exempţiuni de bir. Mi se pare firesc a admite că acei cari se bucurau de exempţiuni de bir erau în primul loc cnejii.

Vedem de altmintrelea pe stăpânii de sate scutiţi de bir până la 1859. Pe lângă ei se bucură de această imunitate boerii, feciorii lor şi mazilii. Răzăşii însă sunt supuşi birului încă din veacul XVII.

Breslele oşteneşti ale Curtenilor, Hânsarilor şi Călăraşilor plătesc bir şi ele, acel al Curtenilor pare a fi fost chiar destul de ridicat.

Cred că imunitatea stăpânilor de moşii în vechime se întindea şi asupra birurilor pe productele şi vitele lor. Este însă cert că în veacul XVII, atât stăpânii cât şi mănăstirile se mai bucurau de scutire întru cât priveşte deseatina stupilor, goştina oilor şi acea a porcilor. In veacul XVIII însă am văzut că plătiau aceste biruri *boereşte* după un *nart* (cotă) mai favorabil decât acel al prostimei cari *dădeà ţărăneşte.* Mulţimea slujbaşilor mici şi chiar negustorii erau şi ei favorizaţi, deşi mai puţin decât boerii. Tot ca ţăranii plătiau aceste biruri şi răzăşii.

Domnii dela început hăraziau imunităţi parţiale sau totale de biruri mai ales mănăstirilor, dar câte odată şi particularilor [1]).

[1]) 1456 (?), Septemvrie 8. Ştefan cel Mare hărăzeşte mănăstirii Bistriţa vămile dela Bacău şi Tazlău, pietrile de ceară domneşti dela Bacău şi morile mai sus de Bacău aşezate cu cheltuiala mănăstirii, *în privinţă căror vame şi pietre de ceară să nu fie scutit mine.* (Hasdeu, *Arhiva Istorică,* II, p. 154.

1608, Iunie 10. Constantin Movilă Vv. dă volnicie lui Isac Balica Marele Visternic, ginadnicului şi vatamanului său dela satul Iucaş (Neamţul), să stăpânească şi să ieà dreptele sale părţi: boi, vaci şi cai ce va aveà Asemene să nu aibă a umblà în acel sat nici *olăcari, nici globnici, nici deşugubinari, nici podvodari, pârcălabi, nici dabilari* (Acad. Rom., XLI, 8).

1624, Aprii 2. Radul Vv, întărind jupânesei răposatului Dumitru Goia biv Postelnic, toate satele şi viile ce le are cu ficiorii ei, ce i-au fost întărite de Alexandru Vv., hotăreşte *ca nime să nu aibă a o învălui sau a se amesteca într'acele sate.* „Şi voi toţi dabilarii câţi veţi umblà cu slujbele Domniei mele pentr'acelea sate, întru nimic să nu-i învăluiţi

www.dacoromanica.ro

Imunităţile hărăzite mănăstirilor cuprindeau, la inceput, de obiceiu nu numai dările în total sau în parte, dar şi scutire de orice amestec al slugilor domneşti, atât fiscal cât şi judecătoresc, afară de cazul de morţi de om şi deşugubină. Câte odată vedem însă imunitatea intinzându-se şi asupra cazurilor de această natură [1]).

vecinii ei şi nici bucatele vecinilor ei ca să nu le luaţi pentru alţi oameni sau pentru alte.... ci să hie foarte in pace şi nime ca să uu aibă intru nimic a invălui sau dobitocul să-l tragă" . (*Uricar*, XXIII, p 85)

1631, Fevruarie 23 Moiseiu Movila Vv. scuteşte de camănă satele Sasul, Fântâna şi Lătunoşanii din ţinutul Tecuciului, a lui Iane Postelnicul. (Arhiva Statului, *Condica Asache*, p. 296).

[1]) 1434, August 21. Ştefan Voevod scuteşte satul Balasinouţii, a mănăstirii Horodnic, de dăjdii, de iliş, de olac, de dijme, de podvadă şi găzduire, să nu lucreze la morile domneştl, să nu care (materiai) pentru repararea cetăţii (Suceava), să nu meargă la oaste şi să nu facă nici o slujbă în veci. Nici biru nici soltuz nici podvodar nici globnic nici ilişar *să nu bântuiască* pe acei oameni. (Wickenhauser *Geschichte*, p. 173).

1448, April 5. Petru (Aron) Vv, scuteşte oamenii din satele Ciulineşti, Gherestenii şi Roşca de lângă Hârlău, a mănăstirii Pobrata, de bir, de posadă, de podvoadă, de iliş, de făcut mori, de a umblă in leafă, de a cără buţile domneşti, şi de ori care altă slujbă Cojocarii şi alţi meşteri din acele sate să fie venit numai mănăstirii Nici judecătorii dela Hârlău nici globaşii lor nici pripăşarii să nu aibă a judecă pe acei oameni *nici să-i prade* nici gloabă sau tretină să nu le ieă, nici pentru neascultarc, ci să-i judece numai călugării, luând tot venitul cât va fi. (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, II, p. 153).

1453, August 31. Ştefan cel Mare hărăzeşte mănăstirii dela Moldoviţa, pe lângă un număr de Ţigani, *slobozie* (слобозіи) pentru satul Vorhineştii, ca să nu intre in acel sat nici globnici dela Suceava nici ilişari nici podvadă să nu deă, nici găzduire, nici să nu lucreze la morile noastre, nici vin să nu ducă, nici deseatină de stupi şi de porci să nu deă, nici să nu se urmărească pe făcătorii de răle pe hotarul acelui sat şi să nu lucreze la cetate, la Suceava şi oamenii acelui sat să meargă la oaste numai când însuş Domnul va mearge la oaste, şi toată slujba acelui sat să fie a mănăstirii. (Ulianitzki *Materialii etc.*, p. 95, No. 84).

1.72 August 19. Ştefan cel Mare hărăzeşte mănăstirii Pobrata, pentru satele Bodeştii, Tătarii şi Iurcanii dela ţinutul Sucevei, scuteală în folosul mănăştirii de orice gloabă domnească, afară de acele pentru morţi de om şi răpire de fete, şi de orice jurisdicţie a oamenilor domneşti. Oamenii din acele trei sate să fie judecaţi pentru orice vină numai de Egumen (Hasdeu, *Arhiva Istorică*, II, p. 124).

www.dacoromanica.ro

Pare a rezultà din textele actelor vechi de imunitate că Domnul. scutind pe sătenii unui sat mănăstiresc de biruri, scutirea erà făcută în folosul lor şi că ei nu mai plătiau călugărilor acele biruri, nici în total nici în parte. Folosul ce îl trăgeà mănăstirea din imunitate erà destul de mare prin faptul că scu-

1488 Apriı 20 Ştefan cel Mare întăreşte Mitropoliei sale dela Roman dania moşului său Alexandru Vv., satele Leucuşanii, din sus de târgul Romanului, cu *zeciuială de curechiu din acel sat* şi Dragomireştii, din jos de târgul Romanului, peste Moldova, cu podul de peste Moldova *şi cu zeciuiala de peşte proaspăt ce vor vână oamenii din acel sat,* fără ca oamenii şi diregătorii din Roman să se poată amestecà întru acestea. (Melhisedec, *Cronica Romanului,* I, p 146).

1599 Iulie 27. Mihaiu Viteazul întăreşte mănăstirii Bistriţa *descatina stupilor din toate satele dela toţi vecinii mănăstirii,* după cum se obişnueşte din vechime şi după cum i-au miluit pre călugări Domnii de mai înainte (Hasdeu, *Arhiva Istorică,* II, p. 117),

1600 Ianuar 5 Eremia Movilă Vv., întăreşte mănastirii Galata satul Vlăceştii pe Siret, la Suceava, care sat fusese cumpărat de Petru Şchiopul Vv., şi dăruit acelei mănăstiri. Apoi Domnul scuteşte acel sat de robotă, de goştină de oi şi de porci, de desetină de stupi, de 50 aspri, de 2 zloţi şi de toate dările, *afară de darea cea mare împărătească.* Iară slugile domneşti, dabilari, globnici, deşugubinări sau cămănari sau alţii câţi umblă pentru trebile domneşti să nu calce şi să nu supere acel sat cu nimica (Acad Rom., XLI, 5),

Această scutire de dări se vede reînoită la toate schimbările de Domni până după anul 1650)

1619, Maiu 8 Gaşpar (Graţiani) Vv., dă volnicie Egumenului mănăstirii Sfintei Paraschevei din Iaşi să pună uriadnicul şi vatamanul său în satul Iucaş al mănăstirii. Iar în acel sat să nu umble oameni domneşti după dări, sau podvezi, nici globnici nici deşugubinări, nici Pârcălabii de ţinut, nici uriadnicul dela Piatra, nici cămănari. (Acad. Rom , XLI, 78)

1623, Iunie 25. Ştefan Tomşa Vv , scrie Starostilor de Putna şi Vătavilor de Hânsari *să nu ieà nici o dare dela morile mănăstirii Tazlău.* (Asden, *Arhiva Istorică,* II, p. 144).

1707, Noemvrie 17. Mihaiu Racoviţă Vv scuteşte de dări întreg satul Andrieşănii (Iaşi) în folosul mănăstirii Cetăţuia. (V. A. Ureche, *Notiţe despre Slobozii,* în Analele Acad. Rom., p. 164).

1662, Nemvrie 9. Estratie Dabija Vv scrie la toţi *Cluciarii şi la feciorii Cluciariilor cari string curechiu pre sama Domniei,* să aibă a a lăsà în pace de *curechiu domnesc* satele Jirovul şi Avereştii dela ţinutul Neamţului ce sunt a mănăstirii lui Aron Vodă, ca să fie de treaba mănăstirii. (Acad Rom., LXXVII, 57).

www.dacoromanica.ro

tirea de dări atrăgeà în satul ei oameni din toate părţile. Insă, în veacul XVIII, vedem pe Domni specificând uneori în actul de imunitate că dările cari Domnul se leapădă v'or fi plătite mănăstirii.

Scutirea oamenilor dintr'un sat mănăstiresc de orice altă jurisdicţiune decât acea a mănăstirii însă, se făceà totdeauna în folosul material al mănăstirii. Aproape toate pedepsele consistând în gloabe sau putându-se converti în gloabe, se vede ce venit însemnat trăgeà mănăstirea dintr'un asemenea act de imunitate. El alcătuiá însă totodată o pagubă însemnată pentru ocârmuitorul ţinutului şi pentru subalternii lui, iată pentru ce, în uric, Domnul apasă atât de mult asupra interzicerii slujbaşilor domneşti să calce în satele scoase de sub jurisdicţia lor.

Nu este trebuinţă să insist asupra marelui preţ ce aveà acest soiu de imunitate asupra sătenilor cari se bucurau de dânsa şi ce îndemn erà pentru a-i face să steà în satul mănăstirii. Dacă judecăţile călugărilor şi a oamenilor lor nu vor fi fost poate nici ele totdeauna neprihănite, totuş erau neasemănat mai omenoase, mai blânde şi mai puţin arbitrare decât acele ale Pârcălabilor şi ale oamenilor lor. Implinirea de către călugări a gloabelor trebue asemenea să fi fost mai mult blajină şi departe de sălbătăcia *prădărilor* oamenilor domneşti. Aveà doară soborul interes ca oamenii din satele lui să steà bine, spre a putea luà dela ei dijme cât de mari şi a vedeà sporind venitul morilor şi acel al crâşmelor.

Acest fel de imunitate hărăzit mănăstirilor este totdeauna cu caracter permanent, adică conferit pe vecie. In multe urice, Domnul care dă privilegiul roagă pe urmaşii lui să nu „strice" dania şi mila făcută de el. Vedem unele privilegii de imunitate reînoite la fiecare schimbare de Domn.

Nu cunosc nici un privilegiu de imunitate hărăzit unui mirean pe vecie: totdeauna imunitatea încetează la moartea aceluia în favoarea căruia se dă privilegiul.

§ 3. **Despre slobozii.**

Pe lângă acest fel de imunitate permanentă mai găsim numeroase acte de imunitate vremelnică, date atât mănăstiri-

www.dacoromanica.ro

lor cât şi particularilor. Aproape toate au de scop să înlesnească întemeierea unui sat pe loc pustiu sau repopularea vreunui sat depopulat, în parte sau în totalitate, de vr'o împrejurare oareşcare.

Asemenea slobozii s'au înfiinţat încă dela începuturile Domniei moldoveneşti, de oarece vedem pe Alexandru cel Bun pomenind, la 14 April 1415, de acea care o făcuse înainte de acel an un oareşcare Săran [1]).

Actele constitutive cuprind aproape totdeauna enumerarea birurilor şi a slujbelor de cari sunt scutiţi oamenii ce se vor aşeză în slobozie: imunitatea de biruri pare a fi fost de obiceiu totală, mai arare ori parţială. Ele mai cuprind de obiceiu şi imunitatea adesea desăvârşită, chiar pentru morţi de om, în privinţa jurisdicţiei ocârmuitorului de ţinut. Bine înţeles că aceste scutiri sunt făcute în folosul sătenilor. Termenul pe care se acordă, variază dela unul până la zece ani şi mai mult chiar. Privilegiile de această natură conţin de obiceiu restricţiunea că se vor primi în satul ce se înfiinţează sau se repopulează numai oameni de limbi străine Leşi, Ruşi, Unguri, Greci, Sârbi. In unele din ele se autorizâ însă şi primirea de oameni din ţară, chiar şi de vecini fugiţi în străinătate de mai de mult [2]).

[1]) 1415, April 14. Alexandru Cel Bun întăreşte dania soţiei sale, Ana, către mănăstirea Moldoviţa, satele Văculinţu şi altul mai jos de pădure, *unde au făcut Săran o slobozie.* (Wickenhauser, *Die Urkunden des Klosters Moldowitza,* p. 59).

[2]) 1466, Martie 13. Ştefan cel Mare dă oamenilor cari se vor aşeză în satul Negoeştii pe Pârâul Negru, pe timp de 5 ani, scuteală şi slobozenie de următoarele biruri şi slujbe. ilişş, podvoadă, găzduire (посадъ), jold, lucru la cetate şi la mori, cărătură de buţi, cositură de fân Să nu umble în acel sat nici Pârcălabii dela Neamţu, nici Starostii acelui ţinut, nici globnicii lor, nici pripăşarii, nici osluharii, *nici gonici pentru fată răpită,* având a'i judecă numai Episcopul de Roman sau rânduiţii lui, dela cari va apela la Domn. Asemene să nu ieă dela acei oameni nime nici o vamă dela ei şi dela marfa lor. din peşte proaspăt sau sărat, din sare, din sucmani, din pânză, din fer, din fer alb, din vase de lut sau din vase de lemn, din curechiu, din mere, din ceară, din miere sau dela orice vor aveà de vânzare. Asemene să nu plătească vamă pentru orice vor cumpără marfe viue sau moarte; boi, ialoviţe, berbeci, cai, iepe, sau orice fiare· jderi sau veveriţe, nime nicăiure, nici la oraşe nici la bălţi

www.dacoromanica.ro

Dacă nu un feliu special de imunitate, de sigur o uşurare

nici la Cetatea Albă, nici la Chilia, nici la Nistru nici la Dunăre să nu le ieà nimică. (Melhisedec, *Cronica Romanului,* I, 126).

1588, Ianuarie 3. Petru (Şchiopul) Vv. dă volnicie lui Şeptelici să-şi facă sat în pustiu, la Fântâna Caplena, ce-i l'a dăruit Domnul, aducând oameni străini, Ruşi, Sârbi şi Greci pe cari Domnul se îndatoreşte să nu-i robească cu nici una din corvezile domneşti şi-i scuteşte de bir, de ilış şi de alte angării (Ghibănescu, *Ispisoace* şi *Zapıse,* I, p 176)

Data acestui uric este cu bună samă greşită, a fost dat în anul următor 1589 (7097), Ianuar în 3, căci vedem că Domnul hărăzeşte lui Şeptelici pustiul pe care are să facă sat tocmai la 3 Ianuar 1589, iar în actul de mai sus zice ca locul pustiu îi este dăruit. Sau este greşită data uricului de danie

1603, Martie 27. Eremia Movilă Vv volniceşte pe Egumenul mănăstirii Pobrata şi pe vatamanii din satul Vălenii, dela ţinutul Chigheciului, să cheme în acel sat oameni străini. Ruşi, Munteni, Sârbi, Unguri şi chiar Modoveni, scutindu-i pe trei ani de orice slujbă sau dare către Domnie, neavând a plăti nici ilış nici 50 aspri nici goştină de pe oi şi de pe porci nici sulgiu de pe vaci şi oi şi nici o angărie. Starostii să nu supere acel sat timp de trei ani, *nici globaşii şi deşugubinarii sau dabilarii să nu sechestreze averea acelor oameni pentru alte sate.* (Hasdeu, *Arhiva Istorică,* I, p. 117).

1621, Noemvrie 14. Ştefan Tomşevici Vv. arată că Danciul Diacul din Băiceni (Soroca) i s'au jăluit că l-au robit şi prădat Cazacii şi Leşii şi pre vecinii lui i-au luat şi de toate i-au prădat şi „au ars cu foc satele", luându-le toată averea. Văzând acestea, Domnul *l'a iertat de toate angăriile ce sunt pe alte slugi a lui şi i-a dat miluire că ori câţi oameni va stringe* în satul lui Dânceştii şi părţile lui din Bolboci şi din Popeşti, oameni din alte ţări, Leşi, Ruşi, Sârbi sau chiar din vecinii lui cari ar mai fi trăind, *să fie slobozi într'un an nimica să deà sau să lucreze cuivà nici pentru vitele lor, boi, vaci, la nici o angărie câte vor ieşi pe alţi săraci din ţară.* (V. A Urechia, *Notiţe despre Slobozii* în Analele Acad. Rom., IX, p. 4).

1626, Dechemvrie 16. Miron Barnovschi Vv arată prin cartea lui că mănăstirea Galata aveà trei sate Belceştii, Plopii şi Călugărenii, pe Bahluiu, în ţinutul Hârlăului, ce altă dată au fost drepte domneşti, ascultătoare de târgul Cotnariului, hărăzite de Petru Şchiopul Vv. Domnul întăreşte dania, dar fiind acuma acele sate de tot pustii, Domnul dă oamenilor ce se vor aşezà într'însele slobozie de biruri şi de angării, chiar şi morţile de om să nu se plătească Domniei ci mănăstirii. (Arhiva Statului, *Condica Asache,* p. 231).

1633, August 30. Moiseiu Movilă Vv. scuteşte pe oamenii satului Docolina (a lui Furtună Sulgeriul) de a da cevà la „a oameni ce vor treace pe acolo, în sus sau în ğos, au sluga Domniii Meale, au slugă boerească,

www.dacoromanica.ro

la bir, o stare privilegiată alcătuià *rupta*. Adică *tocmeala*

au hie cine va fi, nemărui bucate sau băutură să nu deà, ce, cui va trebuì, el să-şi cumpere pre banii săi; numai cine va aveà cartea Domniei Meale, aceluia să-i deà bucate şi, ci va trebui hrană, cum va scrie cartea Domniei Meale, şi Turci şi Tătari şi alţi soli, pe ceia să aibă a-i griji şi a-i străjui. Aşijdere şi voi globnici şi deşugubinari şi olăcari şi podvodari, întru nimic să nu-i trageţi boii lor la podvoade. nici caii de olac; şi voi cămănari, întru nimic să nu-i învăluiţi de camănă. Aşijdere dobitocul lor să nu se tragă pentru alţi oameni sau pentru alte sate; numai printru capetele lor să deà ce le va fi birul, căci Domnia Mea m'am milostivit şi am miluit pre credincos boiarinul Domnii Meale (Furtună) ce mai sus scrie, cu acel sat, ca să hie a lui cu tot venitul, şi de camănă încă i:am iertat, căci ţin băutură pentru solii ce trec. Aşijderi şi voi, şoltuj de Vasluiu şi de Brălad, ce vor hi podvoade din sus să le treceţ la Brălad; ce vor hi din gos, să treceţ la Vasluiu, iar Docoleanii să hie în pace". (Iorga, *Op. cit.*, V, p. 22).

1655, August 14. Gheorghe Ştefan Vv., dă volnicie dregătoriului şi vătămanului din sat, din Bohotin, ce este la ţinutul Iaşilor, ca să cheme oameni străini di Ţara-Leşască sau din Ţara-Turcească sau din altă ţară care să fie în pace de dajde, de zloţi, de lei, de camănă, de sulgiu şi de alte dări ce sunt pre alţi mişei în ţară, *în şase ani*. (*Cronica Bohotinului* in Analele Acad. Rom., XXVIII, p. 59(.

1662, Fevruarie 20. Istratie Dabija Vv., dă volnicie lui Neculai Buhuş, Medelnicerul cel Mare şi diregătoriului şi vătămanului său din Bohotin, câţi oameni străini vor chemà din Ţara-Leşască şi din Ţara-Turcească şi dintr'alte părţi, *să aibă dela Domn slobozie în cinci ani* şi să fie în pace de dajde, de zloţi, de lei, de taleri, de galbeni, de orţi, de iliş, de sulgiu, de unt şi de alte dări şi angării de toate câte vor fi în ţară pre alţi mişăi. Aşijdere şi Părcălabii, olăcarii şi podvodarii şi globnicii şi deşugubinarii întru nimic să nu-i învăluiască. (*Cronica Bohotinului*, în Analele Acad. Rom., XXVIII, p. 67).

1673, Martie 4. Ştefan Petru Vv., dă volnicie Egumenului dela Cetăţuia şi vatamanului său dela siliştea Şendrenii a mănăstirii, ce este pe Bârlad, la ţinutul Covurluiu. să aibă a chema şi a stringe oameni străini din Ţara-Turcească, din Ţara-Muntenească şi de pre alte părţi, „hie ce limbă ar hi", ca să se aşeze la acea silişte. Acolo vor avea slobozie în 10 ani şi vor fi în pace de dajde, de zloţi, de lei, de taleri, de galbeni şi de sulgiu, câte sunt pre alţi mişei în ţară. Olăcarii şi podvodarii asemene întru nimica să nu-i învăluiască. (V. A. Ureche, *Notiţe despre Slobozii*, în Analele Acad. Rom., IX, p. 164).

1679 Ianuarie 18. Gheorghe Duca Vv. dă volnicie Egumenului şi întreg Soborului de la mănăstirea Galata, precum şi diregătoriului şi vatamanului de la Siliştea Vâlceştii (Soroca), să aibă a chemà oameni străini din Ţara-Leşască şi din Ţara-Ungurească şi dintr'alte părţi, să

www.dacoromanica.ro

ruptă cu Visteria de un sat, în urma unei poronci domneşti, prin care acel sat plătia, pe an, o sumă fixă, mai mică decât acea ce, fără acel privilegiu, s'ar fi aruncat asupra lui [1]). Rupta însă este mai cu samă un obiceiu al veacului XVIII.

§ 4. **Despre posluşnici.**

Pe lângă vecini, documentele veacului XVII ni arată o samă de săteni numiţi *posluşnici*. Caracteristica lor este scutirea de birurile şi îndatoririle cuvenite Domniei, având ei, în schimbul acestei scutiri, să slujască la deosebitele trebuinţi ale mănăstirilor. Aceste trebuinţi erau foarte deosebite, variând dela lucrul viilor până la paza mănăstirii [2]).

---

vie cât de mulţi să s'aşeze în acea silişte, *având într'un an pace* de dajdie şi de zlot şi de lei şi de taleri şi de galbeni şi de sulgin şi de iliş şi de ialoviţă şi de chile şi de podvezi şi de cai de olac şi de care şi de alte toate câte s'ar întâmplă în ţară. Pârcălabii şi deşugubinarii întru nimic să nu-i învaluiască. (Acad. Rom., XLVI, 129).

[1]) 1699, Septemvrie 4. Antioh Cantemir Vv. dă volnicie lui Vasile Pleşca, al Treilea Logofăt şi dregătoriului şi vatamanului său de la silişte de la.... ce este la ţinutul ... a chemă şi a stringe oameni străini, Turci, Munteni, Leşi, Cazaci şi alţii, ori câţi ar veni să s'aşeze la acea silişte, să aibă slobozie în doi ani... iar după ce se va umpleà cisla. vor veni la Domn şi „se vor tocmi cu rupta pentru *uşorul lor, n'or fi amestecaţi cu ţara*". *Iartă lui Pleşca o crâşmă cu băutură ce va avea în acel sat*... „*să hie în pace de camănă şi de bezmăn şi de cepărie şi buir* (?)". (Iorga *Op. cit.*, V, p. 225).

[2]) 1612, Fevruarie 14. Ştefan Vodă apără de biruri şi de angarale pe vierii mănăstirii Pângăraţi aflaţi în viile din Cotnari. (V. A. Ureche. *Notiţe despre Slobozii,* în Analele Acad. Rom., IX, p. 152).

1667, Ianuarie 8. Iliaş Alexandru Vv. scuteşte de biruri pe *posluşnicii* mănăstirii Pângăraţi. (*Id. Ibid.*, p. 155)

1674, Aprilie 15. Dumitraşco Cantacuzino scrie slugilor domneşti cari umblă cu slujbele domneşti la târgul Iaşului: „să lăsaţi în pace *12 case din Galata-de-Sus,* de pe lângă mănăstire, de dajdie şi de zlot şi de galbeni şi de taleri şi de lei şi de orţi şi de toate dările şi angăriile cari sunt pre alţi mişei în ţara Domniei mele *„pentru a sluji şi a posluşi trebile ce vor fi ale sfintei mănăstiri*". (*Id., ibid.*, p. 156).

1684, Maiu 10. Dumitraşco Cantacuzino Vv. scuteşte *12 posluşnici* ai mănăstirii de călugăriţe dela Socola: *„ca să le apere de tâlhari*", fiind

www.dacoromanica.ro

Nu ştim nimic în privinţa numărului de zile ce posluşnicii erau datori să facă în schimbul scutirii de bir: el nu trebue să fi fost împovărător, căci nu există, la cunoştinţa mea, document care să ni vorbească de posluşnici susträgându-se dela slujba datorită de ei, se pare dimpotrivă că condiţiunea de posluşnici erà râvnită de săteni.

Cei mai vechi posluşnici, despre cari găsim menţiune în documente, sunt cele patru case de Tătari din Baia pe cari Alexandru cel Bun le hărăzeşte mănăstirii Moldoviţa, la 31 Octomvrie 1402. Că este vorba de posluşnici şi nu de vecini sau de robi, este sigur, căci două urice din ultimul deceniu al veacului XVI, întărind dania lui Alexandru cel Bun, vorbesc de patru case de *posluşnici* în Baia[1]). Dar se puteà întâmplà ca aceeaşi oameni să fie şi vecini şi posluşnici. Domnul prin privilegiul său dădeà mănăstirii dreptul să-şi aleagă un număr oareşcare de oameni dintr'un sat anumit, pe cari îi scutià de bir

mănăstirea în codru şi să locuiască lângă sfânta rugă ca nu cumvà să meargă nişte tâlhari să jăcuiască sfânta mănăstire şi să ucidă călugăriţele. „Ii scuteşte" de dajdie, de zlot şi de lei şi de taleri şi de galbeni şi de orţi şi de său şi de piei şi de fân şi de lemne şi de cărbuni şi de nuiale şi de lucru la Curtea Domnească şi de lucru la iaz şi de podvadă şi de alte angării. (*Id., ibid.*, p. 157).

1692, Dechemvrie 20. Constantin Cantemir Vv. scuteşte 7 *posluşnici* ai mănăstirii Bârnova de biruri, având ei numai a da „pentru mult greu ce este asupra ţării" câte 2 galbeni, 1 galbăn la Sfântul Gheorghe şi 1 galbăn la Sfântul Dumitru. (*Id, ibid.*, p. 158).

1716, Martie 21. Mihaiu Racoviţă Vv. scuteşte *20 de posluşnici* ai Sfântului Gheorghe din Galaţi „care au suferit din timpul răscoalelor". (*Id., ibid.*, p. 159).

Insă o mare parte a posluşnicilor erau *oameni străini fără cislă,* precum reiesă din actele 8, 9, 10, 11, 21 şi 23 din acelaş memoriu.

[1]) 1402, Octomvrie 31. Alexandru cel Bun hărăzeşte mănăstirii Moldoviţa două mori şi jumătatea altei mori în Baia, *precum şi patru case de Tătari, tot în Baia. Şi nime să nu supere pe acei Tătari cu vre-o slujbă a Domniei.* (Wickenhauser, *Moldawa oder Beiträge zu einem Urkundenbuche für die Moldau und Bukowina,* I, p. 55).

1592, Ianuarie 10. Aron Vv., întăreşte mănăstirii Moldoviţa, pe lângă altele, morile hărăzite de Alexandru cel Bun şi *4 case posluşnici* (Acad. Rom., XIX, p. 30).

Aceeaş întărire se reînoieşte de acelaş Domn, la 8 Ianuar 1593. (Acad. Rom., XV, p. 104).

www.dacoromanica.ro

pentru a slujì mănăstirii. Nimic nu împiedecà pe Egumeni să aleagă în acest scop vecini şi nu încape îndoială că lucrul se întâmplà destul de des. In acest caz vecinii făceau mănăstirii, peste zilele de lucru ce-i datoriau în calitate de vecini, încă un număr de zile pentru că erau scutiţi de bir.

Numărul poslușnicilor merse crescând mai ales în cursul veacului XVII. In veacul următor, mai ales după desființarea vecinătăţii, vedem că se hărăzesc poslușnici şi boierilor, dar aceştia primesc denumirea de *Scutelnici.* Aceste scutiri de bir în folosul mănăstirilor şi a boerilor, alcătuiau în vremile dir urmă o pagubă însemnată pentru Visteria domnească.

www.dacoromanica.ro

CARTEA III

DECĂDEREA DREPTULUI ROMÂNESC

CAPITOLUL I

EVOLUȚIUNEA STĂPÂNIRILOR TERITORIALE DELA 1742 PÂNA LA 1828

§ 1. Urmarea procesului de îmbucătățire a unor hotare și de reîntregire a altora.

Procesul de îmbucătățire a multor hotare, nu putù decât să-și urmeze cursul din pricina sporului firesc al numărului părtașilor. Numărul răzășilor se înmulțià în toate părțile țării și ar fi sporit și mai mult fără procesul contrar, care se produceà de mult și care urmà acuma cu mai multă putere: absorbirea părților de ocină ale răzășilor în mânile boerilor și ale mazililor.

Documentele vremii ni arată o acțiune aproape sistematică de stingere a răzășilor de către boeri. Mijloacele necurate întrebuințate până atunci pentru a râpì răzășilor ocinile lor se fac văzând cu ochii mai frauduloase și mai arbitrare, ceea ce erà de altmintrelea firesc, dat fiind că puterea și lăcomia boerimii creșteau în raport direct cu stoarcerea țării de către Domnii fanarioți, cu stricarea obiceiurilor, cu venalitatea și voia veghiată cari domniau în justiție și cu slăbirea puterii de rezistență a poporului jăfuit și batjocurit.

In materie de dobândire de pământ nu există morală în veacul XVIII, toate mijloacele erau bune. Boerii când nu erau ocupați cu intrigi tinzând la înlocuirea sau la păstrarea Dom-

www.dacoromanica.ro

nului, după cum le era plăcut sau neplăcut, la dobândirea de slujbe şi *gheliruri* mai grase decât cele ce le aveau, îşi frământau minţile spre a iscodi mijloace punându-i în stare să se vâre în mijlocul vre-unei obştii răzăşeşti sau să biruiască încăpăţînarea vre-unui răzăş care ţinea dârz şi morţiş la petecul lui din ocina strămoşască.

In acest period vedem trei generaţii de Răzeşti lucrând trei şferturi de veac pentru a se face stăpâni pe ocinile a aproape treizeci de obştii răzăşeşti, din împreunarea cărora a ieşit moşia Domneşti. Documentele sunt faţă pentru a dovedi stăruinţa cu care au urmat această acţiune, căreia i-a pus cununa Costache Conache, şi nenumărate sunt exemplele de asemene natură.

Documentele dacă înregistrează vânzări, cumpărări, danii, schimburi, alegeri, contestaţii de hotare şi cărţi de judecată, tac în cele mai multe cazuri mijloacele prin cari s'au obţinut actele de vânzare, de cumpărare sau de schimb. Dar povestirea lor din tată în fiu le-au păstrat încă vii în minţile coborîtorilor lor de astăzi. Aceste mijloace pleacă dela înşelăciune şi întimidare pentru a ajunge până la crimă.

Dreptul de protimisis era o piedecă mare de care se loviau adesea năzuinţile puternicilor, dar ei găsise mijlocul să-l facă iluzoriu, punând pe vânzători să li facă act de danie în loc de act de vânzare. Acest act de danie, îi făcea răzăşi şi nu era supus răscumpărării. Motivul invocat era de obiceiu sărăcia, bătrâneţile sau slăbăciunea donatorului care dăruia ocina lui spre a fi îngrijit la bătrâneţile lui, îngropat şi pomenit după datinile creştineşti[1]).

[1]) 1746 Septemvrie 25. Constantin, feciorul lui Dumitraşco, nepotul Axenii, din Poşorcani, cu femeia lui, Palaghia, dăruesc lui Iordache Ruset biv Vel Medelnicer toată partea lor de Poşorcani, pentru că ei „sunt oameni slabi şi săraci" şi pentru ca Iordache Ruset să-i grijască la bătrâneţile şi la moartea lor. (Acad. Rom., XXVIII, 98).

1646 Octomvrie 10. Catrina, fata Anasiei, nepoata lui Dumitraşco, dăruieşte lui Iordache Ruset biv Vel Medelnicer toată partea ei de Poşorcani. (Acad. Rom., XXVIII, 100).

1746 Octomvrie 20. Ilina, fata lui Ion şi a Catrinei, nepoata lui Aga-

www.dacoromanica.ro

Devenind astfel răzăş, cumpărătorul puteà să urmeze cumpărăturile lui fără teamă de dreptul de protimisis şi răzăşii erau în curând despoiaţi de ocinile lor. (Nu trebue uitat că şi ei, răzăşii, despoiase altădată de pământurile lor pe ţăranii ce li fusese supuşi).

Altă dată motivul de danie invocat erà o vină adevărată sau închipuită a donatorului [1]). In scurt, toate mijloacele întrebuinţate în veacul al XVII-lea pentru a despoià pe răzăşi şi despre cari am dat numeroase exemple în capitolul II al Cărţii precedente, erau întrebuinţate şi în veacul următor.

Abuzurile făcute cu daniile meşteşugite şi impuse deveniră atât de mari la sfârşitul veacului, încât chiar un Domn fanariot şi nu din cei mai buni, se văzù silit să ieà măsuri energice spre a le pune capăt.

§ 2. **Hrisovul lui Alexandru Const. Mavrocordat Vv. din Octomvrie 1785 privitor la danii, schimbări şi vânzări.**

La 14 August 1785, boerii divanului lui Alexandru Constantin Mavrocordat, având în cap pe Mitropolitul Gavril (Calimah) prezentară Domnului, probabil în urma cererii lui, o anaforă menită a stavili mai cu samă abuzul ce se făceà cu daniile.

Acest act începe prin a stabili că daniile de moşii, vii, locuri şi ţigani făcute între rude sau semeni, nu pot să fie pri-

---

pia Bub, din Poşorcani, dărueşte lui Iordache Ruset biv Vel Medelnicer toată partea ei de moşie. (Acad. Rom., XXVIII, 39).

Cu aceste trei zapise de danie, moştenite dela tatăl-său, se *vără* Lascarache Ruset în Poşorcani şi cumpără toate părţile răzăşilor în curs de douăzeci de ani.

[1]) 1756, Septemvrie 8. Gavril Ştirbaţ şi cu femeia lui Angheluşa şi cu feciorul lui, mărturiseşte că fiind prisacar la Ştefan Ruset biv Vel Jitnicer „l'au împins păcatele lui" de a furat câţivà roi Jitnicerului, care l'a prins faţă: Rugându-se să-l ierte, l'a iertat, iar el, fiindcă Ştefan Ruset s'a milostivit şi l'a iertat, *i-au dăruit un loc de prisacă* în Hiltiul-de-Jos, *unde este el (Ştirbăţul) răzăş,* cu pomi şi cu silişte veche. (Acad. Rom., XXVIII, 150).

www.dacoromanica.ro

vite decât ca binecuvântate şi întemeiete. „Iar daniile acele ce s'au obişnuit a se face de către de cei de starea de jos şi săraci, la cei mai puternici şi chivernisiţi, nefiind puntul rudeniei la mijloc, socotindu-le cineva cu luare aminte, lesne se pot cunoaşte că nu au nici un temeiu de dreptate sau cuviinţă."

Divanul arată că temeiul ce face pe cel neputincios şi sărac să ajute pe acel puternic şi bogat, nu poate fi decât „o nedreaptă lăcomie şi strâmbătate, atât despre cei ce le dau cât şi despre cei ce le iau". Cei ce primesc dania „fiind povăţuiţi de către nesaţiul interesului, metahirisesc silnicia sub feliuri de chipuri şi făgăduinţi prin cari silesc pre cei mai săraci a le închină dania".

Scopurile donatorilor nu sunt mai curate, „urmând asemene răutate ori pentru ca să-şi izbândească pizma asupra neamurilor şi răzăşilor lor, ori pentru ca să se folosească, asuprind pe aproapele, merg de dau danie la cei mai puternici, unii încă şi lucru ce nu este al lor, ci acelor mai mulţi danie, numai numele li este de danie pentru ca să nu aibă cuvânt de răspuns neamurilor şi răzăşilor, iar fapta cea întru adevăr este adevărată vânzare şi de multe ori vânzare cu preţ mult mai mare decât acel ce plăteşte lucrul, *căci ce preţ nu dă un bogat interesat de moşii, pentru ca să găsească chip a se face răzăş în moşiile altora, nădăjduind că cu vremea să se lăţească după dorirea sa,* şi după aceea câte sfezi, câte jalobe, câte răbştiri (?) şi blăstămuri de către cei impreună moşinaşi". Apoi Divanul urmează a denunţà răoa credinţă a acestor dănii şi nenorocirile la cari dau loc.

Spre a pune capăt unor asemene neajunsuri, boerii propun ca, prin hrisov Domnesc să se oprească cu desăvârşire „de a se mai face danii ca aceste de către cei săraci şi de starea de jos la cei mai bogaţi şi puternici". Daniile să fie slobode numai între rude sau semeni, dela bogaţi la săraci şi dela toate stările către mănăstiri şi biserici.

Orice danii dela săraci la bogaţi de acum înainte să nu se mai ţie în samă. Iar „care va cuteza a metahirisì vicleşug, dând şi luând împotriva hotărîrilor acestora asemene danii prin zapise viclene şi veleturile mai de nainte, unii ca aceia aflându-se şi dovedindu-se, să fie supuşi la pedeapsă, a păgubì

www.dacoromanica.ro

amândouă părţile atât lucrul dăruit cât şi preţul lui, cu cari să se folosească neamurile lor sau răzăşii acelora ce vor (face) acele danii.

Cu acest prilej Divanul arată Domnului că se nasc şi multe prigoniri în urma vânzărilor silite ce se fac şi a schimburilor. Propune ca, pe viitor, vânzările să nu se facă decât în urma unor înştiinţări pe la ţinuturi şi după curgerea unui termen de şase luni, pentru ca răzăşii şi rudele să aibă vreme să se folosească de dreptul lor de protimisis. Pentru răzăşii şi rudele ce se găsesc în ţări străine, termenul în care ei îşi pot exercită dreptul de protimisis este prelungit până la cinci ani.

Incât priveşte schimburile de pământuri, Divanul propune ca nici un răzăş să nu-şi poată schimbă partea până ce nu va fi mai întâiu *aleasă* şi hotărîtă, iar schimbul spre a fi valabil trebue să fie mai întâiu întărit de Divan.

Această anaforă, întărită de Domn la Octomvrie 1785, dacă puse capăt daniilor dela răzăşi către boeri, pe cari nu le mai întâlnim în actele posterioare, nu împiedecă de loc cumpărarea, cotropirea şi hrăpirea părţilor de ocină răzăşeşti de către boeri şi mazili. Această acţiune urmă în ultimii ani ai veacului XVIII şi în întâia jumătate a celui viitor cu aceeaş dacă nu cu mai multă putere.

§ 3. **Despre alte cauze a stingerii obştiilor răzăşeşti.**

Dar distrugerea multor obştii răzăseşti nu trebue atribuită exclusiv numai setei de pământ, lipsei de scrupul şi arbitrarului celor puternici. Prea adesea boerul megieş a dobândit putinţa de *a se vârî* între răzăşi numai din pricina gâlcevilor, a urilor şi a prigonirilor existând în acea obştie.

In orice hotar răzăşesc se găsiau indivizi şi chiar neamuri întregi mai puternici decât rămăşiţa obştiei. Fie prin faptul că înmulţirea firească fusese mai mică în bătrânul lor, fie prin căsătorii bogate, fie din orice altă pricină, ei dispuneau de pământ mai mult, de turme mai număroase, uneori de bani. Ei se purtau faţă de cei mai săraci din obştie întocmai cum se purtau boerii faţă de ei, cuprinşi de aceeaş sete de pământ.

www.dacoromanica.ro

Abuzau de nevoile săracilor şi de puterea lor pentru a sili pe acei nevoiaşi să le vândă petecul lor de pământ. In alegerea mijloacelor nu erau mai scrupuloşi decât puternicii lor concurenţi. Şi adesea vedem pe cei slabi, amărîţi la culme din pricina obijduirilor ce suferiau dela puternicile lor rude, ne mai având nădejdea să scape făşia lor de ocină, alergând la boerul de alăturea şi făcându-i o danie, meşteşugită sau adevărată, a fărâmilor lor de moşie spre a-şi răsbună asupra lacomelor lor neamuri.

Iată cum glăsueşte raportul din 19 Maiu 1775 a unui Episcop de Roman (Leon), însărcinat de Domn să cerceteze legitimitatea cumpărăturiior şi daniilor unui boer în hotarul unei obştii răzăseşti.

„Intre răzăşii aceştia de Posorcani *fiind un neam dintre dânşii mai cuprins şi asuprind pe cei mai săraci a nu-i lăsà să cosască, a nu-i împărtăşi şi pe dânşii la venitul moşiei, mult puţin cât erà, şi silind în tot chipul ca să-i izgonească de pe moşie, ca să rămâie numai ei, cei săraci, de necaz şi de supărarea lor, ş'au dat parte lor de moşie danii şi unii dintr'înşii le-au vândut.* Mai pe urmă, văzând acel neam că cei săraci băgase cu daniile şi cu vânzările pe un boer în moşia lor, care puteà să-i asuprească şi pe dânşii, după cum ei asuprise pe cei mai săraci dintre dânşii, au inceput a trage la judecată pe răposatul Lascarache Roset...

„Eu încredinţez pe Măria Ta, după încredinţare ce mi-au dat şi la duhovnicie şi înaintea tuturor Popa Şerban, cum nu ştie să fi făcut Episcopul[1]) lui Lascarache vre-un hatâr, nici pe sine să-şi fi atins sufletul la ceva pentru acea pricină dându-i credinţă (mai ales pentru viaţa lui cinstită). Alta n'am cunoscut decât că *acel neam ce se pomeneşte mai sus, care mai nainte se silià să izgonească pe cei mai săraci, acum trăgându-i şi făgăduindu-li că ar trăi frăţeşte,* i-au îndemnat ca să schimbe acel jurământ de atuncea. Şi ei, ca nişte oameni proşti ce socotesc mai puţin păcatul părinţilor lor şi a lor de jurat, decât păcatul de au înstrăinat moşia lor. *(Căci*

[1]) Ioanichie, predecesorul autorului acestui raport, care făcuse şi el o cercetare la Poşorcani.

www.dacoromanica.ro

la dânşii se socoteşte cu mare păcat să vândă şi să înstrăineze moşia). Poate că dintr'aceasta ar fi schimbat acea mărturie de atuncea, dela răposatul Episcop, macar că, de se ieà sama bine, este prea puţină schimbare între aceea cum au jurat atuncea şi aceea cum au jurat acum: jumătate au vândut. Acum vânzarea o zic şi dania o tae. *Lascarache pe dănuitori i-au miluit pe urmă cu bani şi cu dobitoace*" [1]).

Fără duşmăniile şi gâlcevile de asemnea natură, distrugerea obştiilor răzăşeşti n'ar fi putut niciodată să fie atât de desăvârşită cum a fost.

§ 4. O asemănare cu ceea ce s'a petrecut în unele ţări din Apus.

Ţările noastre n'au fost singurele în cari clasa priviligiată a fost lacomă de pământ şi a abuzat de puterea ei pentru a-şi însuşi petecile de pământ a stăpânirilor ţărăneşti. Această despoiere s'a produs în ţările cele mai înaintate, la o epocă relativ recentă.

Ţăranii proprietari din Anglia, aşa numiţii *Yeomen,* au fost stinşi în cursul veacurilor XVII şi XVIII şi stăpânirile lor alipite către latifundiile aristocraţiei. Mijloacele întrebuinţate de lorzi pentru a ajunge la acest scop erau desigur mai *civilizate* decât acele uzitate în Moldova, dar putem fi încredinţaţi că erau departe de a fi curate.

Nobilimea prusiană, dela sfârşitul războiului de 30 de ani până la începutul veacului XIX, a urmat o acţiune sistematică de cotropire a stăpânirilor ţărăneşti către proprietăţile ei. Această operaţiune primì chiar denumirea specială de *Bauernlegen*[2]).

[1]) Acad Rom., XXVIII, 12.

[2]) So kam es, dass die Lage der Bauern in dem Jahrhundert nach dem 30 jährigen Kriege eine besonders gedrückte wurde und dass in dieser Periode das *Bauernlegen* d. h. die Vereinigung der Bauernhöfe mit dem herrschaftlichen Lande in besonders grossem Umfange betrieben wurde. In *Mecklenburg* und *Schwedisch-Pommern* verschwand auf diese Weise der bei weitem grössere Theil der früher vorhanden gewesenen

www.dacoromanica.ro

Legiuirile dela 9 Octomvrie 1807 şi 14 Septemvrie 1811 desfiinţase Şerbia în Prusia şi transformase *ţinerile* ţărăneşti în proprietăţi definitive, în schimbul cedării către foştii stăpâni a unei treimi din întinderea *ţinerilor* ereditare şi a unei ju-

---

Bauerngüter. In Preussen traten *Friedrich Wilhelm I.* und namentlich *Friedrich der Grosse* nicht nur dem Bauernlegen entgegen, sondern sie suchten auch die auf den Bauern ruhenden Lasten möglichst zu mildern. In ähnlicher Richtung wie die genannten preussischen Könige wirkten in Oesterreich Maria Theresia und Joseph II.; auch andere deutsche Fürsten folgten diesem Beispiel. (Dr. Th. v. der Goltz, *Agrarwesen und Agrarpolitik*, p. 38).

. . . Das Regulirungsedikt vom 14. September 1811 wurde durch die Deklaration vom 2. Mai 1816 insofern modifiziert und in seiner Anwendung eingeschränkt, als die kleineren bauerlichen Besitzungen, welche keine selbstständige Ackernahrung bildeten, von der Regulierung ausgeschlossen wurden. Die Folge hiervon war, dass die in grosser Zahl vorhandenen Kleinstellen, die mit sogenannten Häuslern, Büdnern oder auch Kossäten besetzt waren, im Laufe der Zeit zu dem herrschaftlichen Lande eingezogen wurden. Dadurch ist es verhindert worden dass in den alten preussischen Provinzen ein zahlreicher Stand von grundbesitzenden Arbeitern sich bildete, ein Mangel der als die hauptsächlichste Ursache der in der Gegenwart so ungünstigen Arbeiterverhältnisse im nordöstlichen Deutschland betrachtet werden muss. *(Id. ibid.*, p. 42)

. . . *Der bäuerliche Besitz hatte vielmehr im ostelbischen Deatschland bis zur Mitte des 17. und selbst bis zum Beginn des 19 Jahrhunderts einen weit grösseren Umfang als in der Gegenwart.* Nach dem 30-jährigen Krieg gingen dort die Rittergutsbesitzer in sehr umfassender Weise mit dem Einziehen der Bauerngüter, mit dem *Bauernlegen* vor und betrieben dies, soweit die Staatsgewalt nicht hindernd in den Weg trat, das ganze 18. Jahrhundert hindurch. Mecklenburg und Schwedisch-Pommern haben infolge dessen den grössten Theil der früher vorhanden gewesenen Bauern verloren. In den östlichen preussischen Provinzen, ebenso in Oesterreich betrieb man ebenfalls das Bauernlegen; aber *Friedrich der Grosse* und *Maria Theresia* schritten dagegen wenigstens mit Erfolg ein, dass in ihren Ländern immerhin noch ein ziemlich zahlreicher Bauernstand erhalten blieb. Dieser sogenannte *Bauernschutz* wurde in der preussischen Agrargesetzgebung von 1807—1821 fallen gelassen, da man ihn nicht mehr für notwendig hielt. Die Unterthänigkeit der Bauern wurde aufgehoben und ihnen das freie Eigentum an ihren Höfen verliehen. Die Ablösung der den Bauern obliegenden Dienste und Abgaben an die Gutsherren wurde nach dem Edikt vom 14. September 1811 so geordnet, dass dieselben ganz beseitigt wurden, wenn die Bauern bei erblichem Besitz 1/3, bei nicht erblichem die Hälfte

www.dacoromanica.ro

mătăţi din aceea a *ţinerilor* neeridetare. Dar nobilimea izbuti să obţie ca, prin *Declaraţia* dela 29 Maiu 1816, ţinerile mici *(Kleinstellen, Häusler, Büdner, Kossäten)* să fie excluse dela beneficiul măsurilor din 1807 şi 1811. Rezultatul acestei concesiuni făcută nobilimii fù că, mai ales în provinciile orientale ale Prusiei, ţăranii posesori de ţineri mici fură treptat siliţi să le vânză proprietarilor mari megieşi, cari urmară să rotunjască astfel stăpânirile lor până la 1850, când o nouă legiuire dădù şi ţinerilor mici facultatea de a se răscumpăra de sarcinile feodale.

§ 5. **Alcătuirea latifundiilor.**

Până în întăia jumătate a veacului XVIII, vedem boeri ca Costea Bucioc, Prajeştii, Dumitru Buhuş, Gheorge Ursache, Neculai Racoviţă, Miron Costin, Iordache Ruset şi alţii stăpânind mulţime de sate. Dar caracteristica acestor averi este că satele stăpânite de fieçare boer nu alcătuiau complexe cuprinzând

ihres Areals an den Gutsherrn abtraten. Ausserdem schloss die Deklaration vom 29. Mai 1816 diejenigen bäuerlichen Besitzer deren Areal so klein war, dass es als keine selbstständige Ackernahrung gelten konnte, von der Regulierung aus. Ihre Stellen wurden dann allmählich von den Rittergutsbesitzern eingezogen Die Folge dieser Gesetzgebung war, dass das dem Grossbetrieb unterliegende Areal bedeutend zunahm, das unter bäuerlicher Bewirtschaftung stehende sich ebenso verringerte. Gefördert wurde diese Besitzverschiebung noch dadurch, dass viele Bauern, die an das selbstständige Wirtschaften nicht gewöhnt waren, in den durch die niedrigen Preise der landwirtschaftlichen Produkte so ungünstigen Jahren von 1820—1840 ihre Höfe an benachbarte Grossgrundbesitzer verkauften. Alle diese Umstände haben vereint dazu beigetragen, dass in den östlichen Provinzen der preussischen Monarchie der Grossgrundbesitz über ein weit ausgedehnteres, der bäuerliche Besitz über ein viel beschränkteres Areal gegenwärtig verfügt, als es in der Vergangenheit und noch als zu Anfang des 19. Jahrhunderts der Fall war. Hierin ist eine nicht unwesentliche Ursache für die Erscheinung zu erblicken. dass gerade im nordöstlichen Deutschland die kritische Lage, unter der die ganze deutsche Landwirtschaft zur Zeit leidet, sich besonders druckend fühlbar macht. *(Ibid.*, p. 92).

www.dacoromanica.ro

mai multe hotare la un loc, ci sate răschirate pe toată întinderea ţării, cuprinzând fiecare un singur hotar.

Exemplele de mai multe hotare adunate la un loc sunt foarte rari în veacul XVII. Dar, dela întâia jumătate a veacului XVIII, se vădeşte din partea boerimii tendinţa de a-şi adună stăpânirile pe cât se puteà la un loc, în domenii mari. Această tendinţă poate fi privită şi ca o urmare á procesului de transformări a judeciilor în alode. Inainte vreme sătenii alcătuind valorea de căpetenie a judeciei, erà firese ca oamenii să caute să adune *sate* cât de multe. In urmă, concepţiunea de *moşie,* în sens de întindere de pământ, înlocuind cu totul pe acea veche, se înţelege lesne că boerii doriau să vadă acea întindere crescând cât de mare. Aproape toate latifundiile din Moldova, s'au alcătuit în epoca Fanarioţilor [4]). Iată câteva exemple:

Trupul Ciorbenii a fost miezul împrejurul căruia' s'au alipit, între 1769 şi 1814, celelalte opt trupuri cari alcătuesc moşia Darabanii dela ţinutul Dorohoiului şi anume: Miclinţii alipiţi la 1794, Lăzenii la 1795, Podraga la 1805, Voicăuţii la 1807, Giurgeştii la 1809, Corneştii la 1809, Pustiul la 1814 şi Baranca mult mai târziu [1]).

Imprejurul trupului Rusciorii dela acelaş ţinut s'au alipit, de Ion Cheşcu, trupurile Serbăneştii între 1802 şi 1810, prin cumpărături dela răzăşi, Bereştii tot asemene între 1808 şi 1809 şi Isvorâştea sau Zvorişteа, prin cumpărături dela Şepteliceşti între 1814 şi 1815, luând tot complexul numele acestui de pe urmă trup [2]).

Către Crasna Leuca, tot în ţinutul Dorohoiului, s'au alipit, în întâia jumătate a veacului XIX, trupul Nichitenii şi parte din Ghireni [3]).

Trupul Delenii, dela ţinutul Botoşanilor, alcătuià cu Ruşii şi cu Paşcanii, încă din veacul XVII, un complex însemnat în mâna Cantacuzineştilor: trupurile Heleşteul-Strâmb, Slobozia,

[1]) Arhiva Creditului Funciar Rural, XXVI, 438/39.
[2]) *Ibid.,* CXVIII, 1222.
[3]) *Ibid.,* CCLIV, 2012.

www.dacoromanica.ro

Singeap, Porcovaci, Bojica, Maxut, Marginea, Ozăneşti, au fost alipite în veacurile XVIII şi XIX [1]).

Trupul Bobuleştii erà de baştină al lui Alexandru Balş. Prin căsătoria sa cu Smaranda Sturza, luă de zestre parte din Bâscăceni, cumpărând celelalte părţi dela răzăşi după 1840. Imprejurul acestui miez mai fură alipite treptat parte din trupurile Romăneştii şi Ostopcenii, (în care mai rămaseră şi razăşi), Pologenii şi Petreştii [2]).

Enormul complex al Dumbrăvenilor (Botoşani), cu trupurile Brehueştii, Vlădenii, Serafineştii, Dumbrăvenii, Cornii, Mândreştii şi Crişcanii a fost alcătuit târziu în secolul XVIII de Iordache Balş şi complectat numai în al XIX-lea [3]).

Moşia Paşcanii (Suceava) se alcătuià în veacul XVII din trupul Paşcanii (care aparţineà Cantacuzeniştilor); trupurile Conţeştii, Topilele, Valea-Sacă, Boştineii, Gâsteştii, Sodomenii, Brăteştii, Vatra, Fântânelele, Lunca şi Blăgeştii sunt adaugite în veacurile următoare [4]).

Marele complex Cristeşti-Cozmeşti (Suceava), alcătuit din 14 trupuri deosebite, a avut ca miez trupurile Săoanii şi Năvrăpeştii cari, la 1711, erau în stăpânirea lui Sandu Sturdza. La 1725 el alipeşte Cristeştii, la 1726 Homiţa şi cumpără dela răzăşi, la 1731, părţi din Ciohoreni. Fiul său Dimitrache alipeşte, la 1746, Cozmeştii. Miroslăveştii sunt alipiţi de Grigore, fiul lui Dimitrache, la 1778; Bourenii la 1779 Hăreştii la 1792. Iar Mihaiu Sturza, Domnitorul, mai adaoge Dobruleştii şi Socii la 1817, Lăţcanii, Vereşanii, Tabalaeştii şi ultimele părţi din Ciohoreni după 1830 [5]).

La trupul Heleştienii (Roman), se adăugiră Oborăcenii, Şopârlenii şi alte silişti numai în veacul XIX [6]).

La trupul Negrileştii (Tecuciu), se adaugă, numai după 1775, celelalte trupuri: Blăneasa, Boruzeştii, parte din Târzii, Şpinenii şi Vosâmceştii [7]).

[1]) *Ibid.*, XLVII, 792.
[2]) Acad. Rom., Ms. No. 3060,
[3]) Arhiva Creditului Funciar Rural, CCCLXXXIV, 2770—72.
[4]) *Ibid.*, LXXXVII, 1038.
[5]) *Ibid.*, CCXXXVIII, 1889.
[6]) *Ibid.*, CCXLVI, 1974.
[7]) *Ibid.*, X, 168 şi 409.

www.dacoromanica.ro

Pe lângă Adjudul Nou (Putna), mai era alipit trupul Ploscuţenii la 1811. Cumpărătorul lor, Costache Balş, mai adause trupul Uricheştii după 1811. Celelalte trupuri: Işcanii-de-Sus şi Işcanii-de-Jos, Copăceştii, Roşcanii, Bârsoaia, Slobozia, Lunca-Dochiei, Poenarul şi Homocea fură alipite treptat de Alecu Balş, fiul lui Costache Balş [1]).

Către trupul Roznovul (Neamţul), dat de Neculai Racoviţă de zestre, în a doua jumătate a veacului XVII, lui Iordache Ruset, alipiră urmaşii acestuia trupurile Chintimiciu, Călimanii şi Negriteştii [2]).

Moşia Fântânelele (Bacău) s'a închegat împrejurul trupului Fântânelele care era stăpânit de Ioniţă Aslan la începutul veacului XVIII. El cumpără la aceeaş vreme trupurile Hemeiuşul, parte din Birăeşti şi Mănăileşti. Trecură prin confiscare în mânile lui Ilie Catargiu la 1719. Ginerele acestuia Vasile Roset, întruneşte sub stăpânirea lui şi trupurile Gârlenii, parte din Păstrăveşti, Lespezii sau Plopoasa, Băşenii, Malurile Iar Laşcarache Roset, fiul lui Vasile, mai cumpără trupurile Săcătura, rămăşiţă din Păstrăveşti, Vlăsineştii, părţi din Birăeşti. Celelalte trupuri, Iteşti, Luncani, Saca, Obrejeşti şi Trebeşul sunt alipite de Fântânele la sfârşitul veacului XVIII şi începutul celui următor [3]).

La sfârşitul veacului XVII, satul Domneştii era stăpânit de Ilie Catargiu care mai făcuse cumpărături şi în Păuneşti. Aceste sate trecând prin moştenire la familia Razu, vedem succesiv pe Vornicul Costache Razu, pe Hatmanul Vasile Razu, pe Spătarul Iancu Razu, şi pe văduva lui, Elenco, cumpărând dela răzăşi, petec cu petec, în tot cursul veacului XVIII şi începutul acelui următor, pe lângă cele două trupuri sus numite, încă 27 de trupuri a căror nume urmează, unele în parte dar cele mai multe în total: Rugineştii, Angheleştii, Copăceştii, Urecheştii, Cioranii, Argeaoa, Boul, Dumbrăvenii, Lăleştii, Stănişorii, Volovăţii, Domoşiţa, Bobeica, Bodea, Bahluiul, Tarniţa, Musteştii, Caretna, Tulburea, Dănăeştii, Topilenii, Ionăşeştii, Drăghiceştii, Şerbăneştii, Brudureştii, Iteştii şi Delenii.

[1]) *Ibid.*, III, 176.
[2]) *Ibid.*, CCLXIII, 2123.
[3]) Vezi mai sus, Cartea II, cap. II, notele dela pag. 174 sq.

www.dacoromanica.ro

Aceste cumpărături sunt desăvârşite de Costache Conache care alcătueşte din ele moşia Domneşti în întindere de 11.000 fălci [1]).

Dar toate aceste exemple rămân neînsemnate faţă de alcătuirea, de către acelaş Costache Conache, a urieşei moşii Năoloasa care, înainte de legea rurală, cuprindeà 28.000 fălci.

Acest latifundiu se alcătuià din următoarele 53 trupuri sau părţi de trupuri de moşii: Aldeştii, Ardieştii, Albeştii, Blehanii, Borsăştii, Buciumeştii, Blăneştii, Bolianii, Bucureştii, Crângenii, Cocoraşii, Cuca, Cinci Câni sau Muntenii, Colţeştii, Chilianii, Cotul-lui-Iepure, Crăţanii, Copăceştii sau Rohatul, Cudalbii, Dăjbogenii, Fântână Gerului, Frătineştii, Gârleştii, Girenii, Golăşeii, Grumăzeştii, Hulubeştii, Hânţeştii, Lieştii, Movilenii, Moineştii, Mâţeştii, Miceştii, Miräeştii, Năoloasa, Năvârneţul-de-Sus, Năvârneţul-de-Jos, Năneştii, Piscul Pochii, Poiana, Popârcioşii, Pleşeştii, Răfleştii, Slobozia Conache sau Plăcinta sau Loholoiu, Şişcăuţii, Spineştii, Tămăoanii, Tarnoschii, Tomceştii, Tălăbasca, Ursoaea, Valea Părului [2]).

Acest complex a început să se alcătuiască în veacul XVII, în urma cumpărăturilor făcute de Grecul Dia care stinse mai multe obştii răzăşeşti. Cele mai multe cumpărături însă fură făcute de Conăcheşti la sfârşitul veacului XVIII şi la începutul acelui următor.

S'ar puteà cità nenumărate exemple de asemenea aglomerări de trupuri mici sau mijlocii spre a alcătui un latifundiu, cred însă că acele citate mai sus ajung şi că a adună mai multe ar fi numai o zadarnică pierdere de spaţiu şi de vremé.

Cert este că acesti tendinţi a boierimii de à-şi rotunji necontenit stăpânirile, alipind către ele cât mai multe hotare limitrofe, se datoreşte faptul că, mai ales în cursul jumătăţii a doua a veacului XVIII şi a celei dintâiu a veacului următor, împărţirea stăpânirii teritoriale în Moldova s'a transformat cu desăvârşire. Cea mai mare parte a miilor de trupuri deosebite, mici sau mijlocii, cari alcătuiau caracteristica stăpânirii teritoriale în vechime, în Moldova, s'a închegat în câte-va sute de complexe mari; ceea ce a rămas în afară de aceste conglo-

---

[1]) Acad. Rom., XCVIII—C şi Mss. No. 306 f.

[2]) Acad. Rom., XCIX.

www.dacoromanica.ro

merate a urmat să alcătuiască trupuri mici sau mijlocii, unele stăpânite de câte un singur stăpân sau de câte o singură familie, iar celelalte de obștii răzășești mai mult sau mai puțin număroase.

Conglomeratele erau mai mari: cuprinzând mai multe mii de fălci, sau mai mici: cuprinzând câte o mie sau două; cele de sub mia de fălci erau privite ca *moșii mici.*

In deobște cea mai mare parte a satelor de pe trupurile deosebite alcătuind un latifundiu, se desființară și locuitorii lor se adunară în satul dimprejurul așezării boerești, a Curții, care dădeă numele său întregului complex.

§ 6. Oligarhia boerească adună în mânile ei o mare parte din pământul țării.

Latifundiile alcătuite în veacul XVIII nu cuprindeau numai trupuri cumpărate dela obștii răzășești, către ele fură alipite și multe hotare de sate rămase întregi, cumpărate dela stăpâni mai slabi sau întrunite prin căsătorii și moșteniri.

Urmarea firească a acestei acțiuni de adunare de hotare megieșite dar deosebite în complexe mari, nu puteă să fie decât o scădere mare în numărul stăpânilor de moșii, cari tindeau să se adune în mâni puține.

Cumpărările și întrunirile de trupuri deosebite făcându-se mai cu deosebire de membrii unor neamuri mai bogate și mai puternice prin faptul că știuse să monopolizeze în folosul lor atât slujbele cele mari cât și bunăvoința, adesea silită, a Domnilor, urmarea eră că acele neamuri privilegiate întruniau în mânile lor stăpânirea unei părți copleșitoare din pământul Moldovei.

In privința aceasta găsim amănuntele cele mai de preț în *Condica Liuzilor* [1]), recensimântul făcut la 1803, din poronca lui Alexandru Moruzi, în a doua lui Domnie. Găsim într'acest recensimânt numele tuturor satelor, pe ținuturi, ființând în Moldova de atunci și, lucru neprețuit, numele stăpânului satului.

[1]) *Uricar,* VII, p. 241 și VIII, p. 241. Originalul se află la Academia Română.

www.dacoromanica.ro

Condica ni arată că numărul tuturor satelor erà de 1713, cari n privinţa stăpânirii, se împărţiau în chipul următor:

domneşti	erau	25
mănăştireşti	„	215
răzăşeşti	„	546
boereşti	„	927
		1713

Din cele 927 sate boereşti, 470 erau stăpânite de 28 familii, privite atunci ca alcătuind *boerimea cea mare* şi anume:

Familia	Balş	stăpânià	60 sate
„	Başotă	„	9 „
„	Beldiman	„	4 „
„	Bogdan	„	13 „
„	Buhuş	„	2 „
„	Callimachi	„	5 „
„	Cantacuzino	„	19 „
„	Catargiu	„	16 „
„	Conache	„	8 „
„	Costache	„	28 „
„	Crupenski	„	15 „
„	Donici	„	15 „
„	Dimache	„	3 „
„	Ghyka	„	52 „
„	Greceanu	„	7 „
„	Hrisoverghie	„	3 „
„	Jora	„	6 „
„	Mavrocordat	„	7 „
„	Manu	„	1 „
„	Moruz	„	8 „
„	Miclescu	„	18 „
„	Paladie	„	16 „
„	Prăjescu	„	2 „
„	Racoviţă	„	4 „
„	Razu	„	15 „
„	Rosetti	„	57 „
„	Sturdza	„	65 „
„	Vârnav	„	12 „
		Total . .	470 sate

www.dacoromanica.ro

Iar celelalte neamuri din clasa stăpânitoare din vechime, cari nu căzuse la starea de răzăşie, stăpâniau, toate la un loc, 457 sate, adică mai puţin decât cele douăzeci şi opt de familii de mai sus.

La întâia vedere, aceste averi ale oligarhiei dela începutul veacului XIX par mici când sunt puse faţă cu averile unui Gheorghe Ursache, unui Miron Costin, unui Iordache Ruset. In realitate însă ele sunt foarte mari, căci sub o singură denumire ele cuprind hotarele mai multor sate.

Aceste douăzeci şi opt de familii întrunise în mânile lor mult peste o pătrime din numărul satelor Moldovei şi, dacă ţinem samă de faptul că de aceste sate atârnau hotarele cele mai întinse, putem conchide că această mână de oameni stăpânià mai bine de o treime a întinderii ţării.

In mânile celorlalţi stăpâni de sate, ei fiind mai săraci şi mai neputincioşi decât membrii oligarhiei, nu putură să rămână decât satele cu hotare mai mici cu prea puţine conglomerate mai modeste.

Stăpânirile mănăstireşti cuprindeau şi ele latifundii, mai ales la munte, unde Domnii hărăzise din vechime mănăstirilor întinderi mari de păduri. Deşi găsim conglomerate de trupuri aparţinând mănăstirilor şi în regiunea de câmp, ele nu sunt număroase, cuprinzând mai cu samă dăniile făcute în cursul veacului XVIII mănăstirilor de către boeri. Cumpărarea de părţi de moşii de către Egumeni dela răzăşi erà un fapt excepţional: parte din latifundiile mănăstireşti se alcătuiau mai ales prin schimburi.

Cele 25 sate domneşti se aflau toate din partea stângă a Prutului afară de Comăneşti (Bacău), ai căror locuitori se bucurau de pământurile şi pădurile acelui întins hotar în schimbul serviciului de plăeşi. Un an după alcătuirea *Condicei Liuzilor*, Alexandru Moruz hărăzi satul Comăneştii, cu hotarul său, Marelui Logofăt Costache Ghyka (Sulgiaroglu), aceasta fiind ultima danie de teritoriu făcută de un Domn în Moldova.

Alcătuirea latifundiilor şi concentrarea stăpânirii lor în mânile câtorva privilegiaţi constitue faza finală a transformării vechii distribuiri a stăpânirii teritoriale în Moldova. Pe când caracteristica vechei stăpâniri erà: stăpâni mulţi cu hotare modeste, acea a celei nouă erà: o mână de stăpâni cu hotare uriaşe.

www.dacoromanica.ro

Cea dintâiu, rezultatul unei desvoltări normale a neamului, reprezintă o alcătuire sănătoasă şi este caracteristică unei vremi în care Românul este în plină vlagă şi putere. Cea de a doua, rezultatul unei dezvoltări ulterioare oprite pe loc, viţiate prin împrejurări exterioare şi prin siluirea străină, este caracteristică unei stări de slăbăciune cumplită, de decădere ruşinoasă şi de corupţiune adâncă.

Am încercat mai sus să arăt evoluţiunea stăpânirilor teritoriale în Moldova dela 1742 până la 1828, în ceea ce priveşte *întinderea* lor. In capitolul următor voiu expune evoluţiunea aceloraşi stăpâniri, în ceea ce priveşte însuşi esenţa lor.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

CONDIŢIUNE TERITORIALĂ A SĂTENILOR DELA 1742 PĂNĂ LA 1828

§ 1. Aşezământul lui Constantin Mavrocordat în privinţa lucrului datorit de acei ce şed în sate mănăstireşti, din 12 Ianuarie 1742.

Din faptul că nu se găseşte nici o menţiune despre numărul de zile lucrate de sătenii liberi stăpânilor (judeţilor) lor în veacul XVII, am încheiet că nu intervenise nici o legiuire care să fi schimbat obiceiul strămoşesc, pe temeiul căruia sătenii erau ţinuţi să *slujască* (lucreze) câte trei zile pe an pentru cneazul, respectiv pentru judeţul lor.

Este însă probabil că, în satele în cari stăpânii îşi aveau aşăzările lor, sătenii să fi fost constrînşi, în mod cu totul abuziv, a *sluji* (lucrà) mai mult de trei zile pe an [1]).

[1]) Din cele două cărţi gospod rezumate mai jos ar rezultà că, înainte de aşăzământul lui Constantin Mavrocordat, oamenii *slujiau* după un *obiceiu vechiu,* în vigoare încă sub Mihaiu Racoviţă. Insă multe indicii tind a dovedi că se făcuse în Moldova, în întăia jumătate a veacului XVIII, atâte obiceiuri câte sate erau în ţară.

1750, Ianuarie 12. Constantin Racoviţă Vv. scrie Starostelui de Cernăuţ, Vasite Crupenschi, că Stareţul mănăstirii Slatina i s'a jăluit cum că oamenii din Rarancea, moşia mănăstirii din acel ţinut, au rămas datori mănăstirii din tocmala lucrului boerescului de an şi nu caută să li plătească. Domnul poroncește Starostelui să împlinească pe acei oameni şi să li poroncească „să fie supuşi stăpânilor moşiei şi *să le slujească lucrul de boeresc pe obiceiul vechiu mai dinainte, care se ştie. Că Domnia mea nu voim să urmăm după rânduiala ce se făcuse mai nouă, ci pre cea veche,* şi aşa să urmeze şi ei, şi să-i supui Dumneata la *slujba* mănăstirei, *dar de ţi s'ar jălui vre unii că-i asupresc călugării cu lucrul boeresc silindu-i mai mult de cum iasti ştiut obiceiul vechiu,* să le iei sama şi

www.dacoromanica.ro

Intîia legiuire scrisă, statornicind numărul zilelor de *slujbă* (lucru) datorite de sătenii liberi, priveşte numai pe acei din satele mănăstireşti şi este aşezămîntul făcut de Constantin Mavrocordat în a doua lui Domnie, la 12 Ianuarie 1742 [1]).

Nu trebue ca, înşelaţi de aureola de reformator care, cu puţin temeiu de altmintrelea, încunună pe acest Domn, să ni închipuim că ne găsim în faţa unei măsuri menită a uşurà starea sătenilor trăind în satele supuse mănăstirilor. Din potrivă, textul actului ni dovedeşte că avem aface cu o legiuire *cerută* de Egumeni şi menită a încheziştlui mănăstirilor un număr de zile de lucru *(slujbă) mai mare* decât acel de care se folosiau în trecut. Iată parte din preambulul actului: „ . . . toţi Egumenii de pre la toate sfintele mănăstiri din ţară. *Arătatu-au mare jalobă*, zicând că satele cu oamenii ce au avut mănăstirile, cele mai multe (?) au fost închinate pe la boeri cu toată slujba lor, de cătră carele mănăstirile nici un folos n'au avut. *Şi încă şi cele ce nu erà închinate iarà şi oamenii ce locuia pe acele moşii puţin folos făcea mănăstirilor, lucrând în voia lor, iar nu după dreptate ce s'au căzut, neavând nici un nart nici Egumenii voe a poronci cât se cădea* şi la aceasta cerând dreptate . . ."

să-i îndreptezi la cale să nu-i calce fără ispravă". (Acad. Rom., *Cond. mănăst. Bucov.*, p. 3, No. 5).

1758, Ianuarie 10. Constantin Racoviţă Vv. voinicește pe Dosoiteiu, Egumenul dela mănăstirea Putnei să supună oamenii şezători pe moşiile mănăstireşti dela ţinuturile Sucevei, Cernăuţului, Hârlăului şi Cârligăturii, cari nu li dau ascultare, *orice fel de oameni* vor fi şezători pe acele moşii, să lucreze la orice va fi trebuinţă mănăstirii, *după obiceiul cel vechiu*, cum au *slujit* în vremea părintelui Domnului, lui Mihaiu Racoviţă Vv. şi la alţi Domni ce-au fost mai nainte. Ispravnicii de ţinut să deà ajutor, însă să nu sufere ca Egumenul să asupreasscă pe oameni cu *slujbe* peste obiceiu, *ci să socotească cât li slujesc oamenii din satele lor şi tot pe atâta să puie pe oamenii mănăstireşti să lucreze.* Iar cărora li va părea cu greu a slujì după *obiceiul vechiu*, să aibă a slujì după hotărîrea lui Constantin Vodă, câte 24 zile pe an. (*Actele mănăstirii Putna*, No. 36 al inventarului).

[1]) Vezi textul în Apendice. La Academia Română, în pachetul LXV, la No. 125, se află o foaie tipărită cu acest aşezământ care pare a fi fost distribuit fiecărei mănăstiri în mai multe exemplare. (Cf. D. Dan, *Mănăstirea şi comuna Putna*, p. 220).

www.dacoromanica.ro

De aici reiesă:

1. Că măsura decretată de Domn a fost solicitată de Egumeni;

2. Că numărul zilelor de lucru nu era stabilit prin vr'o legiuire scrisă, de oarece textul zice că *nu este nici un nart;* (obiceiul strămoşesc se fac că nu-l ştiu nici Egumenii nici Domnul).

3. Că oamenii chiar dacă nu lucrau *în voia lor,* cum jăluiau Egumenii, lucrau în orice caz foarte puţin;

4. Că Egumenii n'aveau pe ce temeiu să-i constrîngă la lucru mai mult.

Domnul luând sfatul Episcopilor şi acel al boerilor, hotăreşte ca *fie care om care nu este vecin şi şede pe o moşie mănăstirească, de orice breslă ar fi el, să aibă* a *slujì mănăstirii 12 zile pe an ori cu carul cu boi, ori cu palmele, ori cu sapa, după cum îi va porunci Egumenul şi să dea şi dijma locului după obiceiu.* Tot odată se dă Egumenilor volnicie ca, prin vornicii lor, să constringă la lucru pe acei cari s'ar opune. Actul mai specifică în privinţa vecinilor că mănăstirile *îi vor stăpânì după obiceiu.*

Este sigur că acest aşezământ alcătuiă o agravare în raporturile ce existase până atunci între săteni şi stăpâni[1]). Printre cauzele cari au adus-o trebuie să socotim, pe lângă tendinţa firească a fiecărei clase sau corporaţiuni de a încălcà drepturile celor ce-i sunt supuşi de câteori este vorba să-şi sporească câştigul, şi cunoştinţa mai desăvârşită, mai intimă, mai de tóate zilele cu Rusia, unde ţărănimea se află în desăvârşità şerbire. Erà lucru firesc ca clerul din Moldova, văzând foloasele ce le trăgeau în Impărăţia vecină, asupra căreia erau

[1]) O confirmare a acestei păreri o găsim în actul următor, dat cu mai puţin de două luni înaintea aşăzământului dela 12 Ianuarie 1742 şi din care rezultă ca până atunci zilele de lucru datorite erau mai puţine.

1741, Noemvrie 18. Constantin Mavrocordat Vv. scrie oamenilor din Buciumi, moşia mănăstirii Dancului că altă dată când făceau mănăstirii clăci şi alte poslușanii câte cereau călugării, erau mulţămiţi, iar acum când Domnul a hotărît că numai 6 zile pe an să lucreze nu ascultă. De nu se vor supune îi va pedepsì cu ştreangul sau cu ocna. (Acad. Rom., *mss.* 237, p. 79).

www.dacoromanica.ro

atunci mai cu samă aţintite privirile tuturor popoarelor pravoslavnice, dela sătenii supuşi lor, atât stăpânii cât şi clerul rusesc, să fi fost cuprins şi el de dorinţa să s'apropie de o asemenea stare de lucruri.

Asupra numărului zilelor datorit de sătenii *nevecini* cari *şedeau* în sate boereşti, actul de care ne ocupăm nu pomeneşte. O carte *gospod* a lui Constantin Mavrocordat, purtând data de 25 Noemvrie 1741 şi o poroncă din 31 Dechemvrie al acelueaş an, amândouă deci anterioare numai cu puţine săptămâni aşăzământului dela 12 Ianuarie 1742, vorbind tocmai de munca datorită de locuitorii unor sate boereşti ni arată, cel dintâiu numai şase zile de lucru, iar cel de al doilea o muncă *cu hurta* care este departe de a cere cele 12 zile impuse de Domn locuitorilor din satele mănăstireşti [1]).

§ 2. Aşezământul Ţării Moldovei a lui Constantin Mavrocordat, dela finele Martie 1743 şi acel al lui Ion Mavrocordat, din 15 Ianuarie 1744.

Primul act cuprinde poroncile date de Domn ispravnicilor

[1]) 1741, Noemvrie 25. Constantin Mavrocordat Vv. scrie la vornicelul şi la toţi oamenii din Murgeni ot ţinutul Fălciului „ce s'au numit până acum slobozie domnească că Domnia mea am hotărît de obşte prin ponturile rânduielii, oamenii ci o şădeà pe moşiile altora, de stăpânul acelui cu moşie să aibă a asculta. Şi de vreame cè acea moşie Murgeanii iaste.... lui Vasile Sturdza biv Vel Stolnic, iată că v'am lasat de acum înainte să fiţi sub ascultarea dumisale, *însă cu hotărât nart precum vom arătà mai jos. Inir'un an veţi lucrà de om numai câte 6 zile ori la ce lucru s'ar pune* şi pe hrana ce veţi aveà pe locul dumnealui, dijma locului încă veţi dà, dar afară dintr'atâta, *cu alt cu nimică mai mult nu vă veţi supărà;* şi pentru aceia dar vă scriem, de dumnealui Stolnicul să asculţaţi, iar tu, Costandine, ce ai fost Clucer pe acea slobozie, cu şatul acesta treabă să n'aibi şi să te fereşti de oameni. Aceasta." (Acad Rom. mss. 260 p. 80).

1741, Dechemvrie 31. Constantin Mavrocordat Vv. scrie la sătenii de Târnova a Medelnicerului Lupu Balş, „din vremea ce s'au tocmit să-i facă *câte un stog de fân de om pe an şi să-i aducă şi pâne de acolo la casa lui,* să caute să urmeze tocmelii lor, să-i deà aceste", (Acad. Rom. mss. 237 p. 98).

www.dacoromanica.ro

de ţinut dela venirea lui în scaun, la Septemvrie 1741 şi până la sfârşitul lui Martie 1743[1]).

Pe lângă dispoziţiuni judecătoreşti, financiare şi poliţieneşti, actul cuprinde şi următorul paragraf:

„Oamenii ce vor şădeà pe moşii mănăstireşti *nefiind vecini,* să fie datorî a face, de om, douăsprezece zile într'un an şi dijmă să dea iar vecinii mănăstireşti au boiereşti să dea după obiceiu.

„. . . zile câte pe slujbă din cei ce şăd pe moşii mănăstireşti ori boiereşti; acele zile cât va fi tocmala să se orânduiască mai mult în cele şase luni de vară, la fieştecare lună câte. Oamenii să facă slujba pe rând, iar nu tot odată, iar cine se va tocmì cu bani asemene, de patru ori într'un an să plătească."

Această dispoziţie nu este decât repetarea, mai pe scurt, a celor cuprinse în aşăzământul precedent. Numărul zilelor datorite de vecini este desemnat ca fiind cel *obişnuit.* Iar acolo unde vorbeşte de numărul zilelor datorite de sătenii liberi, *şezând* în sate boiereşti, vedem că acest număr de zile variă după tocmeală.

Singur dintre cronicarii cari au scris despre a doua Domnie a lui Constantin Mavrocordat, Ioan Canta ni povesteşte că acest Domn „boierilor şi mazililor li-au făcut obiceiu să lucreze cu oamenii lor, *cari or şădeà pe moşiile lor cât li va fi voia şi cât or puteà*". Aceste cuvinte pare că se potrivesc cu fraza din cartea gospod dela 25 Noemvrie 1741, rezumată mai sus în notă, în care se vorbeşte de *ponturile rânduielii* hotorîte de Domn pentru oamenii ce „*şed* pe moşiile altora[2])".

Insă ele nu se pot înţelege decât dacă admitem că este vorba nu numai de voia stăpânilor ci şi de voia şi de puterea oamenilor. Căci altfel ar însemnà pentru cei din urmă o robie desăvârşită, ceeace nu se potriveşte nici cu poroncile domneşti

[1]) Vezi textul acestui aşăzământ în Apendice, Data de 1741, dată acestui act în *Uricar*, IV, p. 396, este vederat greşit, precum reiesă chiar din întâiul paragraf al textului.

[2]) Cf. şi actul următor: 1741. Constantin Mavrocordat către oamenii unei slobozii domneşti: „s'a hotărît *prin ponturile rânduielii,* oamenii ce ar şădea pe mosiile altora, de stăpânul acelei moşii să aibă a ascultà". (Iorga, *Op. cit.*, VI, p. 224).

www.dacoromanica.ro

din Noemvrie şi Decheinvrie 1741 rezumate în nota de mai sus. nici cu actele de asemenea natură posterioare aşezământului dela 12 Ianuarie 1742. Din aceste de pe urmă acte reiesă că *numărul de zile de slujbă* statornicit de legiuirea, *se vede pierdută,* a lui Constantin Mavrocordat pentru sătenii liberi aşăzaţi pe hotare boiereşti, eră de 6 pe an, care se puteă modifică prin bună învoială între săteni şi stăpâni [1]).

Că o legiuire a lui Constantin Mavrocordat este pierdută sau a rămas până acuma necunoscută mai reiesă din faptul că atât actele relative la sate boereşti rezumate în actele din notele de mai sus, cât şi acele relative la sate mănăstireşti rezumate mai jos şi relative la aplicarea legiuirilor acelui Domn ni arată că slujba hotărită prin aşăzămintele lui se puteă răscumpără prin bani. Valoarea slujbei pare a fi fost de şase potronici de casă pentru satele boereşti [2]) şi de doi lei de casă pentru satele mănăstireşti [3]).

[1]) 1742, Maiu 14. Constantin Mavrocordat Vv dă lui Vasile Sturdza Stolnic, volnicie să stăpânească moşia ce zice că are la Cotiugeni, ţinutul Orheiului. Oamenii şezând pe acea moşie *să aibă a-i face slujbă după obiceiu* şi Sturdza să aibă a li pune vornicel pe cine va socoti el. Oamenii să nu fie volnici a se mută aiure, cu toţi să şază pe loc şi omul lui Sturdza să fie volnic *a luà dijma din toate după obiceiu.* (Acad. Rom. mss. 337 p. 127.

1743, Fevruarie 21. Constantin Mavrocordat Vv. scrie carte legata lui Constantin Purice Vel Căpitan de Tecuciu pentru oamenii din satele Vornicului Constantin Ruset dela acel ţinut. Care nu s'ar supune poruncilor dumisale *după hotărîrea ce au făcut,* pe unul sau doi dintre dânşii să-i puie în butuci şi să i trimită aici. (Acad. Rom. mss 237, p. 714).

[2]) 1[illegible]7 Maiu 29. Scarlat Ghika V., volniceşte pe Postelnicul Ioniţă Botez să stăpânească satul Ploscurenii, pe Prut, la ţinutul Iaşului. *Să aibă a luà de-a zecea din ţarini cu pâne, din fânaţe, din grădini cu legumi şi din prisăci cu stupi, însă din cincizeci unul, iar de vor fi mai puţini să deà câte o para de stup.* Aşijderea *să aibă a luà dela oamenii ce vor şedeà cu casa pe această moşie câte 6 potronici de toată casa. Iar care din oameni nu vor voi să deà bani, să lucreze câte 6 zile pe an,* 3 de vară şi 3 de iarnă. (Acad. Rom., IV, 216).

[3]) 1744, Iulie 31. Ion Mavrocordat Vv. scrie Ispravnicului Sărdăriei de Orheiu că jăluindu-se Egumenul mănăstirii Sfinţilor Arhangheli pe oamenii cari şed pe moşia Chişinăul a mănăstirii, că *nici se supun a face slujbă după obiceiu, nici cu bani nu să aşază,* să-i cheme de faţă, să li poroncească să facă slujba ca alţii care şed pe moşiile altor mă-

www.dacoromanica.ro

Din actele sus citate precum şi din altele reiesă că contopirea osebitelor obiceiuri în vigoare în privinţa *slujbei,* în ţară,

năstiri ce se megieşesc şi să-i supue. (Труды Бессарабскои Губерискои Ученои Архивнои Коммисіи, I, p. 180).

1749, Noemvrie 19. Constantin Mavrocordat Vv., scrie Sărdariului de Orheiu că i s'a jăluit Egumenul de Frumoasa „cumcă oamenii ce *şăd* pe moşia mănăstirii, *după aşăzarea ce s'a făcut să dea pentru slujba obişnuită.* Domnul porunceşte să se împlinească *venitul cel obişnuit de casă* dela cei ce nu vor înţelege. (Труды Бессарабскои Губерискои Ученои Архивнои Коммисіи, I, p. 183).

1751, Ianuarie 25. Constantin Racoviţă Vv. scrie Starostelui de Cernăuţi, Vasile Crupenski, că Partenie, Egumenul Slatinei, cu tot soborul i s'au jăluit că oamenii de Rarancea nu li slujesc de doi ani încoace lucrul de boeresc, *nici la moara ce au acolo nici la alta.* Domnul porunceşte ca Starostele să cerceteze şi fiind cum jăluesc călugării, să li împlinească lucrul boeresc după rânduiala obiceiului hotărît prin cărţile gospod. (Acad. Rom. *Cond. mănăst. Bucov,* p. 3, No. 6).

1755, Fevruarie 14. Mateiu Ghika Vv. volniceşte pe Irofteia, Starita mănăstirii Eţcanii (Suceava), să stăpânească şi să dijmuiască ocina mănăstirii, hotarul moşiei Eţcanii. Să aibă a luà a zecea din ţarină cu pâne, din fânaţe, din grădini cu legume şi din prisăci cu stupi şi din livezi cu pomi, după obiceiu. *„Aşijderea de vor fi şăzând oameni cu case pe această moşie, să aibă a dà de toată casa câte doi lei pe an, ori cari nu vor vre să deà bani, să lucreze câte 12 zile pe an“,* 6 zile de vară şi 6 de iarnă, „ca să fie pentru schiverniseala călugăriţelor“. Iar cari nu se vor supune să se ridice şi să se mute pe hotarul târgului Sucevei. (Acad. Rom., LXVIII, p. 154).

1757, Ianuarie 15. Constantin Racoviţă Vv., arată că au venit înaintea lui Egumenii de Voroneţ, Slatina şi Râşca şi i s'au jăluit că sunt oameni cu case care şăd pe braniştele acestor trei mănăstiri, cari cuprind tot locul, din apa Moldovei şi până „în munţii ungureşti“. Se hrănesc din vânzarea *gugiuliilor* (animale cu blană) ce le vânează şi cu facere de catarguri şi nici vor să lucreze mănăstirilor nici să le deà bani. Apoi mai vând şi băuturi şi prind peşte. Din care pricini mănăstirile nu pot pune orândari şi n'au nici un venit de pe moşiile lor. Domnul hotăreşte ca oamenii ce şăd pe braniştile mănăstirii să fie îndatoriţi a lucrà mănăstirilor deplin lucrul boierescului şi *să le ieà zeciuiala moşiilor cum de pe catarguri, din zece catarguri un catarg dela ceeace vor tăià, aşa şi dintr'alte lemne de vânzare, din toate, tot din zece unul.* Asemenea fără de voia Egumenilor să nu fie volnici a vinde băuturi. Cei ce vor voi să ţie băuturi să s'aşeze cu Egumenul şi neînvoindu-se să fie opriţi a vinde iar mănăstirile să-şi pună orândari cine vor voi. (Acad Rom., *Condica mănăst. din Bucovina).*

www.dacoromanica.ro

a fost destul de anevoioasă şi că în unele locuri această contopire, mai ales fiindcă avea ca urmare o sporire a slujbei, a dat loc la tulburări [1]).

Faptul că *slujba* se putea preschimbă în bani ni lămureşte pentru ce mănăstirile şi boerii, cari făceau plugărie prea puţină, insistau ca ea să fie sporită. Putând fi preschimbată în bani, ea deveniă un venit nou care sporiă cu numărul zilelor ce o alcătuiau. In această împrejurare mai cu samă trebuie să căutăm pricina insistenţii ce o vedem pusă de boieri şi de mănăstiri, în al treilea pătrar al veacului XVIII, pentru sporirea *slujbei.*

Ion Mavrocordat, fratele şi urmaşul lui Constantin, dădu, la 15 Ianuarie 1744, un hrisov prin care repetă, aproape din cuvânt în cuvânt, dispoziţiunile actului dela 12 Ianuarie 1742 [2]).

La 1 Iunie 1749, în a treia lui Domnie, Constantin Mavrocordat întăriă actul prin care se puneă capăt abuzurilor făcute cu vecinătatea. Această măsură făcu pe vecini să se

---

1764, Octomvrie 14. Carte de judecată a lui Manolache biv Vel Pitar în pricina Egumenului de Slatina cu oamenii din Rădaşani. După ce ei fusese daţi rămaşi de Divanul domnesc, rânduise Domnul pe Costache Razu, Vel Vornic, *ca să facă o aşezare statornică între săteni şi mănăstire.* Se hotărî ca *fiecare om casaş „să facă câte o falce de fân pe an s'o dea gata şi să ducă câte o podvoadă de pâne la mănăstire şi, într'o zi, să cosască cu toţii o clacă de fân* care să-l ridice ţiganii mănăstirii *şi să facă lucrul ce va fi trebuinţă la o moară a mănăstirii,* la Borghineşti pe Şomuz. Dar ei nu au urmat. (Acad. Rom, *Condica mănăst. Bucov,* p. 266, No. 9).

[1]) 1752, Aprilie 6. „Vouă Vornicilor i locuitorilor di pr n sate din ţinutul Dorohoiului. Din luminată poroncă Măriei Sale lui Vodă, vă facem în ştire pentru că s'au auzit pentru neastâmpărarea voastră, ce o aveţi de apururea, zicând şi acum cumcă vă veţi strămută umblând din loc în loc, nu pentru altceva§, ci iarăş pentru paguba voastră. De care ni s'au poroncit dela Măria Sa Vodă să viu eu să vă văd şi nepuţinţa voastră. Deci dar iată că într'adins trimit cu acest om al nostru ca să vă înştiinţaţi pentru venirea noastră şi venirea noastră să ştiţi că vă va fi cu uşurare şi unde vom cunoaşte că aveţi nedreptăţi, vă vom îndreptă, adică cu scăzământ şi dară trebue şi voi să vă încredinţaţi în cuvântul nostru, arătând Măria Sa Vodă această milă cu voi, şi de acum înainte nu mai umblaţi cu fumuri în cap... Iscălitură nedescifrabilă". (Acad. Rom., II, 113),

[2]) Vezi actul în Apendice.

www.dacoromanica.ro

apropie de starea sătenilor liberi, deosebirea între ambele categorii fiind legarea din vechime de glebă a vecinilor şi numărul mare de zile, douăzeci şi patru, pe an ce aceştia erau îndatoraţi a-l lucrà stăpânilor. Nu mai puteau fi nici vânduţi nici dăruiţi, mergeau cu moşia [1]).

§ 3. **Hrisovul pentru bejenari al lui Constantin Racoviţa, din 1756.**

In cursul întâii jumătăţi a veacului XVIII, numărul locuitorilor Moldovei scăzuse cu desăvârşire. Greutatea birurilor şi jafurile ocârmuitorilor făcuse pe mulţi să fugă din ţară şi să caute un adăpost prin ţările vecine. Constantin Racoviţă, în a doua lui Domnie, la 1756, vrând să aducă măcar parte din acei fugari înapoi, le facù vorbă, cerând ca ei să trimită la scaun câţiva oameni de încredere cu cari însuş Domnul să poată pune la cale întoarcerea lor. Venind câţiva din ei la Iaşi, în urma înţelegerii ce avù cu dânşii, Domnul dădù hrisovul cunoscut sub denumirea de *Hrisov pentru bejenari.*

Prin stipulaţiunile acelui hrisov, acei din bejenari cari se întorceau în ţară obţineau, pentru ei şi urmaşii lor, condiţiuni speciale, foarte favorabile încât privea plata birurilor şi despre cari voiu vorbi la capitolul IV al acestei cărţi.

Aşezarea lor urmà să fie „pe moşia oricui şi unde li ar plăceà locul, să fie de trebuinţă şi hrana lor, şi aceluia ce va fi stăpân moşiei să deà dijma obişnuità din ţărini şi din fâneţe, iar din grădinile de pe acasă nimica să nu le ieà, nici boieresc nimică să nu lucreze, nici cu clăci să nu-i supere nime, atât stăpânitorii moşiilor cât şi diregătorii ţinuturilor. Numai pentru boerescul stăpânului moşiei să deà de toată casa într'un an câte 6 potronici: însă trei potronici la Sfântul Dimitrie şi trei potronici la Sfântul Gheorghe".

Dar li este interzis să primească între dânşii om de ţară sub pedeapsă de a pierde privilegiile lor.

---

[1]) Vezi actul în Apendice.

[2]) Vezi actul în Apendice.

www.dacoromanica.ro

„Şi pentru ca să nu aibă vre-o călcare sau să-i supere vre-un diregător cu gloabe", Domnul hotăreşte ca după ce se vor stringe mulţi, să aleagă un judecător dintre dânşii pentru ca să caute pricini mai mici, iar cele mai mari să se caute la Divanul domnesc.

Vrednice de atenţiune sunt:

1. Invoirea dată de Domn bejenarilor *să se aşeze ori unde li va veni la socoteală,* adică pe hotarul oricărui stăpân;

2. nemărginirea intinderii de pământ de care aveà să se folosească fiecare bejenar;

3. modicitatea sumii ce inlocuià zilele de lucru, *de slujbă,* cum se ziceà incă atunci.

Imprejurarea cea dintăiu se explică prin faptul arătat in preambulul hrisovului: că populaţiunea Moldovei se rărise cu desăvârşire: „... in ţara aceasta sunt prin multe locuri lipsă de oameni şi silişti pustii de multă vreme, la altele de nici au apucat cinevà să locuiască oameni pe dânsele, unele nici stăpânul moşiei cine este nu se ştie..." Este deci de presupus că orice stăpân crà bucuros să vie bejenari să locuiască pe hotarul lui şi să-l puie astfel în valoare.

Nemărginirea pământului de care aveà să se folosească fiecare nou venit erà asemene firească, stăpânii având interes ca pe hotarul lor să se lucreze pământ cât de mult pentru ca ei să ieà dijme cât de multe.

Modicitatea sumei menite a răscumpărà zilele de slujbă erà iarăş firească, atât fiind că in deobşte zilele de slujbă făcute de fiecare locuitor erau puţine cât şi ca mijloc de a atrage locuitori noui. Apoi nu trebue uitat că schimbarea *slujbei* in bani erà un obiceiu nou de care nici Domnilor nici stăpânilor nu li dădeà incă mâna să abuzeze.

Aceste trei fapte sunt in strictă şi deplină concordanţă cu obiceiul strămoşesc.

Insă ceea ce alcătuieşte o derogaţiune desăvârşită la acest obiceiu şi o inovaţiune, este dreptul hărăzit bejenarilor intorşi să-şi aleagă ei judeţul lor care să-i judece pentru pricinile obişnuite. Acest privilegiu, cum dealtmintrelea reiesă din chiar textul hrisovului, este o pavăză nu numai impotriva omului domnesc: ocârmuitor, judecător sau birar, ci şi impotriva stă-

www.dacoromanica.ro

pânului abuziv. El este o dovadă că stăpânii nu mai făceau caz de dreptul de judecată care altă dată erà prerogativa de căpetenie a judeţului, faţă de care celelalte erau numai nişte accesorii.

Bejenarii întorşi în ţară par să fi fost în număr destul de mare. Starea lor faţă de stăpânii moşiilor pe cari s'au aşezat se va fi înrăutăţit cu timpul şi se va fi asămănat cu acea a celorlalţi săteni: menţiune de ei în această privinţă nu mai avem. Privilegiile lor faţă de Visterie însă au fost respectate: îi vedem figurând, sub denumirea de *bejenari hrisovoliţi* în toate sămile Visteriei până la Regulamentul Organic şi privilegiile lor sunt respectate chiar de Regulament.

§ 4. **Aşezământul pentru boieresc, din 1 Ianuarie 1766 al lui Grigore (III) Ghika.**

Nimic in actele cari preced nu ni arată pe stăpânii moşiilor făcând plugărie: nu este nici un act anterior din care să vedem pe săteni, vecini sau nevecini, arând, secerând sau prăşind pentru socoteala stăpânului. Până după a doua jumătate a veacului XVIII, documentele ni arată zilele de slujbă întrebuinţate la coasă, la transporturi, la reparaţii de mori dar nu la arat, sămănat, secerat, prăşit sau trierat.

Şi pricina pentru care actele nu ni vorbesc de aceste munci este cât se poate de simplă: stăpânii de moşii nu făceau plugărie de loc sau o făceau pe o scară cu totul minimă.

Până în a doua jumătate a veacului XVIII nu aveau oamenii cui să vândă cereale, căci la Ţarigrad încă nu se trăgeà pâne din Principate, iar în celelalte ţări mărginaşe nu o puteau duce din cauza greutăţii transportului pe uscat. Se făceà deci plugărie numai pentru consumaţiunea internă.

Stăpânii erau bucuroşi ca ţăranii să are loc cât de mult, spre a putea umpleà cu dijmă luată dela ei gropi cât de multe. Ceea ce prisosià peste trebuinţile casnici şi rezervele pentru ani răi, erà vândut pe la oraşe atât de stăpâni cât şi de săteni. N'avea nimeni interes să are mai mult decât trebuià pentru aşi satisface trebuinţele personale şi a acoperi acele ale populaţiunii orăşeneşti. (Şi trebuie observat aici că această de pe

www.dacoromanica.ro

urmă trebuință erà departe de a fi mare, căci parte din locuitorii orașelor erau însuși plugari și recoltau pe hotarele târgurilor, pe lângă cerealele trebuitoare pentru hrana lor, și parte din ceeace trebuià pentru hrana acelor cari nu făceau plugărie de loc).

In a doua jumătate a veacului al XVIII însă, Țarigradul începe a se îndestulà cu cereale în Moldova și în Țara-Românească și în curând țările noastră capătă numele de *keler* (grânar) al Impărăției.

Modul în care se făceà acest export îl împiedecà să fie foarte folositor, căci prețurile erau statornicite de Turci și adeseà *cabanlâii* luau marfa fără a o plăti. Acest negoț fusese la început în mâna Lajilor, niște foști ieniceri din Trapezunt, deveniți negustori, pe cari Raicevich îi numește: „cea mai obraznică canalie ce se poate închipui... făcându-și o glorie din ucidere și trădare“ [1]). Apoi de multe ori Turcii dădeau poroncă Domnului să li trimită, la un loc anumit, un număr de mii de chile de grâu sau de orz și Domnul le adună din țară, uitând câte odată să plătească bieților locuitori [2]).

Această vânzare erà puțin remunerătoare pentru țărani și acei din răzăși cari lucrau pământul cu mânile lor. Dar pentru stăpâni, producerea pânii nu costà nimic, căci pământ aveau din bielșug și un număr de zile de slujbă fără plată: cât de prost erà prețul pânii, acest preț rămâneà întreg în pungile lor. Au început deci să întrebuințeze zile de slujbă ale sătenilor supuși lor la arat, sămănat, secerat, prășit, trierat și cules. Rezultatul fiind îmbucurător, erà firesc ca să se nască în ei dorința de a-și mări pe cât se poate câștigul. Neînțelegeri au trebuit să fie din capul locului cu țăranii cari sosiau la „clacă“ nu tocmai în zori de ziuă, lucrau mai a-lenea, cruțându-se și pe ei și pe boii lor și plecau a-casă când soarele erà încă sus.

[1]) Raicevich *Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia,* p. 115, 120 și 122. D-l Xenopol adaogă: „Speculau mai ales grâne pe cari le cumpărau iarăș pe prețurile ce le convenià. Toți acești negustori specialiști se asămănau într'un punct, acela că în loc de a cumpărà dela producători, îi desbrăcau de productele lor“. (Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană,* V, p. 514.

[2]) Arhiva Statului, Iași, *Condica Visteriei Moldovei pe 1796.*

www.dacoromanica.ro

Stăpânii au trebuit deci, mai întâiu de toate, să dorească stabilirea unui *nart* cum se ziceà atunci, a unei baze statornicind câtimea de lucru ce trebuià să le facă omul într'o zi de slujbă.

Apoi erà firesc că văzând că mănăstirile aveau drept la câte douăsprezece zile de slujbă pe an, pe când ei se folosiau cel mult de şase, să năzuiască la egalizarea slujbei datorită în satele boiereşti cu acea făcută in acele mănăstireşti.

Iată împrejurările din cari a ieşit aşezământul pentru boeresc al lui Grigore (III) Ghika din 1 Ianuarie 1766[1]). Actul stabileşte îndatoririle locuitorilor *ce şed* pe moşii atât boiereşti cât şi mănăstireşti, *cum şi pe moşii răzăşeşii* şi cuprinde cinsprezece articole (ponturi) prin care se hotărăşte:

Că fiecare sătean are a lucrà câte 12 zile pe an stăpânului moşiei: 4 zile primăvara, 4 vara şi 4 toamna.

Aceste zile trebuesc lucrate la vremile rânduite, la orice trebuinţă va avea stăpânul, dela răsăritul şi până la apusul soarelui, cu căzută odihnă.

Va lucrà aceste 12 zile fiecare om căsaş sau holteiu fără tată; sunt scutiţi însă flăcăii neînsuraţi ai căror tată lucrează şi nevolnicii.

Cei lipsind la vremea muncii sau bolnavii să aibă a dà stăpânului 20 de bani de fiecare zi de lucru sau plata unui om care să lucreze stăpânului în locul lor.

Preschimbarea zilelor de lucru în bani este permisă numai dacă consimte stăpânul.

Munca se va face pe moşia unde „va fi şăzător săteanul“ „sau şi la moşia ce va fi alăturea, cale de trei şi patru ceasuri“. De'l va duce mai departe, să-i socotească ziua pierdută cu drumul, „iar cu podvezi şi alte angării să nu se supere“.

Sătenii cari vor lucrà aceste 12 zile să aibă a da şi dijmă din toate după obiceiu, a zecea, şi să nu-şi ridice de pe ţarină până când nu va veni stăpânul să dijmuiască. Iar acesta să trimită omul la sate la vreme pentru a dijmui. Sunt scutite de dijmă grădinile cu legumi ce vor fi numai pentru trebuinţa săteanului iar grădinile pentru negustorie o dau.

[1]) Vezi preambulul actului în Apendice.

www.dacoromanica.ro

Satele de pe marginea hotarului să lucreze 6 zile pe an şi banii pentru slujbă să-i deà asemene în jumătate, iar dijma după obiceiu.

Sătenii ce şed pe moşii răzăşeşti să facă plata slujbei în bani şi să dea dijma după obiceiu, pe care răzăşii s'o împartă după analogul părţilor de moşie.

Numai stăpânul moşiei poate vinde vin pe moşia lui sau acel ce s'ar învoi cu el. Altă băutură sunt slobozi sătenii să vânză, precum şi vin dacă stăpânul va isprăvi pe al său şi sătenii se vor învoi cu dânsul.

Arătura făcută în socoteala celor 12 zile va fi de 10 paşi, de câte 6 palme, iar în ţălină de 8 paşi. Fiecare părtaş la plug, de va aveà la el un bou sau mai mulţi sau chiar de va fi numai cu capul, se va scădeà cu o zi.

La praşilă se vor socoti 12 prăjini drept o zi (o firtă sau a patra parte din pogonul de 48 prăjini).

La secere se vor socoti câte 3 clăi pe zi, la coasă câte jumătate de falce. La adunat şi clădit se va socoti asemenea o zi pentru jumătate de falce.

Tocmelile osebite între săteni şi stăpâni sunt permise.

Acest aşezământ, făcut de cel mai bun Domn ce l-au avut ţările române în veacul XVIII, constitue fără indoială o înrăutăţire a stării săteanului in folosul stăpânului, precum şi o nouă şi hotăritoare lovitură purtată vechiului obiceiu.

Slujba, prestaţiune de servicii cu totul neînsemnată din vechime, devine îndatorirea de căpetenie a ţăranului, celelalte rămânând neschimbate.

Din toate actele anterioare reiesă că slujba erà o obligaţiune uşoară, făcută mai mult ca *o clacă,* al cărui nume chiar îl ieà adesea, decât ca o muncă serioasă. Hrisovul lui Grigore Ghika, dacă nu împătreşte, cu bună samă că indoieşte numărul zilelor datorite până atunci şi preschimbă caracterul lor de *clacă* sau muncă uşoară de reparaţie la mori şi alte heiuri sau de transporturi, în muncă grea de câmp, a cărei câtime este fixată la mult peste maximul ce'l poate face un om pe zi.

Intr'adevăr, un om, lucrător de mijloc, nu poate prăşi *odată* decât 6 prăjini pe zi. Pentru a prăşi de două ori 12 prăjini trebuesc deci cel puţin 4 zile. Culesul şi disjocatul cer

www.dacoromanica.ro

2 zile, aceste toate cu palmele, iar căratul ştiuleţelor la coşere cu turnatul într'însele, tăiatul şi căratul strujănilor cu aşezarea lor în glugi, cer 2 zile cu carul. Trei clăi echivalează cu roada a 30 prăjini; un secerător de mijloc nu poate secerà mai mult decât 10 prăjini de pâne albă pe zi, iar pentru cărat şi clădit se strică 1 zi. Un cosaş de mijloc, lucrând de dimineaţă până în seară, dă jos şi întoarce cel mult 20 prăjini.[1])

§ 5. **Aşezământul lui Grigore Ion Calimah din 28 Maiu 1768.**

Urmaşul lui Ghika, Grigore Calimah, făcù şi el un aşezământ pentru boeresc care este reproducerea aproape din cuvânt în cuvânt a acelui dela 1 Ianuarie 1766, atât în preambul cât şi în dispozitiv. Insă el conţine şi un al şasesprezecelea articol de o importanţă cu totul deosebită şi în cuprinsul următor:

„XVI. Locuitorii ce se vor aflà ori pe a cui moşie cu şederea, să aibă voe a-şi face toată trebuinţa hranei pe acea moşie şi neoprindu-se de către stăpânii moşiilor. *Şi de vor fi vândute cu anul niscaiva moşii, iarăş locuitorii acei moşii să fie neopriţi despre cei ce după vreme se vor întâmplà cumpărători acei moşii, de a-şi face toată hrana lor. Şi stăpânii moşiilor cării vor aveà moşii de vândut cu anul, să le vânză cu această tocmală, ca locuitorii acestei moşi să aibă voie de a-şi face toată hrana lor, neoprindu-se de cumpărător.* Şi vor dà locuitorii obişnuita dijmă din cele

---

[1]) Kisselev, în însemnata comunicare ce o face Sfatului Administrativ al Moldovei sub No 41, la 15 Fevruarie 1833, (vezi actul în Apendice sub acea dată), pune în îndoială autenticitatea celor două urbarii ale lui Grigore Ghika:

„IV) Que les actes de 1776 (sic) et 1777 attribués à l'hospodar Grégoire Ghika n'existent point ou sont subreptices (?)".

Se vede că copia ce o aveà la dispoziţie Kisselev purtà o dată greşită, 1776 în loc de 1766, cum purtà şi aceà de care dispunea Comisia de alcătuire a Regulamentului, în care vedem aseeaş greşală. Nu încape însă îndoială că bănuelile „Prezidentului Plenipotenţiar" nu sunt îndreptăţite şi că aşezămintele în chestiune sunt cât se poate de autentice.

www.dacoromanica.ro

ce vor avea pe acea moşie, cum şi pentru slujbă vor urmă după cum prelarg se hotăreşte mai sus".

In acest articol, sub formă de voie dată de Domn, găsim o nouă şi preţioasă recunoaştere a dreptului strămoşesc de folosinţă al săteanului pe hotarul locuit de el, în schimbul dării de a zecea din rodul pământului. Şi articolul recunoaşte că acest drept al săteanului este menţinut în caz de arendare a moşiei, şi că arendarea se poate face numai respectându-se de către arendaş dreptul ţăranului.

Totuş acest articol recunoscând dreptul de folosinţă al ţăranului asupra hotarului locuit de el, este plin de ameninţări pentru acest drept şi alcătuieşte o simptom prevestitor a desfiinţării lui.

Chiar faptul că se înscrie într'un aşăzământ de asemenea natură un articol ocrotitor al unui drept în fiinţă din veci, arată că acest drept era ameninţat, că acuma era sau puteà fi pus în discuţiune. Această inserţiune arată în orice caz că dreptul de folosinţă al săteanului, mai vechiu şi mai sfânt decât acel al stăpânului, care se ridicase dintr'insul, căzuse acum pe al doilea plan şi era privit ca inferior dreptului, cu atâtea veacuri mai nou, al stăpânului.

Dar ameninţarea cea mare, prevestirea cea de pieire consistă mai cu samă în voia dată ţăranului *să-şi facă toată trebuinţa hrănii pe acea moşie.*

Din vechime şi până la vremea de care ne ocupăm, săteanul era în drept să se folosească de întreaga întindere a hotarului satului său, afară de mica parte rezervată judeţului, *nu numai pentru hrana, dar şi pentru dobânda lui.*

Nu încape nici o îndoială ca la 1768 şi chiar după 1768, sătenii harnici au urmat să seamene nu numai cât le trebuià pentru hrana casei, ci şi pentru a vinde şi că stăpânii erau bucuroşi de acest fapt care le sporià câtimea dijmei. Dar faptul întrebuinţării cuvintelor *pentru hrana lor* este ameninţător şi conţine germeni de desfiinţare pentru acest drept al sătenilor fiind că arată credinţa greşită ce şi-o alcătuise acuma stăpânii despre raportul dintre dreptul de folosinţă al sătenilor şi dreptul lor. Date fiind împrejurările politice şi economice ale ţării: mersul crescând al puterii oligarhiei de o parte şi acel

www.dacoromanica.ro

sporind al cererii de cereale la Ţarigrad de alta, nu se puteà ajunge decât la desăvârşita desfiinţare a dreptului clasei ţărăneşti care mergea slăbind din zi în zi.

Aplicarea acestor două aşezăminte nu merse fără oareşcari greutăţi, ţăranii punându-se adesea de pricină, iar stăpânii încercându-se să abuzeze [1]).

[1]) 1770, Septemvrie 13. Medelnicerul Lupu Bujoreanu se plânge Divanului Moldovei cum că oamenii ce sunt şăzători pe moşia lui, Bujorenii, dela ţinutul Tutovei, nu vor nici să-i lucreze zilele de boeresc nici să-i deà dijma de a-zecea, pe obiceiu, după hotărîrile ponturilor. I se dă carte, din poronca Generalului şi a Divanului, ca omul ce-l va rândui la numita moşie să fie volnic a stringe dijma de a-zecea din ţarină, din fânaţ şi din altele din toate, după obiceiu. Iar *oamenii şezători pe numita moşie să aibă a lucrà fieşte care anume 12 zile de boeresc* după hotărîrea ponturilor. Cei ce se vor împotrivi să-i supună ispravnicii. Din grădini cu legumi să ieà de a-zecea, pe obiceiu, numai dela acele care ar fi de negustorie. (Acad. Rom., IX, 102):

1776, Ianuarie 15. Grigore (III) Ghika Vv. hotăreşte asupra jalbei dată de oamenii satului Faraoanii (Bacău) a mănăstirii Solca. Au jăluit acei oameni ca ei avut privilegiu dela alţi Domni, cari au trăit mai nainte, să deà pentru *adetiul* moşiei 20 de parale de casă şi dijmă din ţarină după obiceiul pământului. Dar în urma turburărilor, pierzând ei cărţile domneşti, Egumenul de Solca li cere, *peste obiceiu* şi rânduiala ce au avut, câte 2 lei de casă şi dijmă de popuşoiu, *nu după obiceiu, din 10 prăjini una, la vremea culesului,* ci lasă până îşi strâng popuşoii de pe ţarină şi apoi merge de la ieà câte două pătrare de grăunţe de popuşoiu de tot pogonul. Din această pricină mulţi din ei s'au risipit de s'au dus pe la alte ţinuturi. Domnul încredinţându-se de adevărul celor arătate de ei, hotăràşte ca, deşi ei până acum au dat numai câte 20 de parale de casă pentru lucrul boierescului, dar socotind, „ca nici mănăstirea să nu păgubească nici ei să se asupreascâ", *să deà sătenii un leu de casă pentru lucrul boierescului şi dijma din ţarină, după obiceiu şi după hotârîrea ponturilor, pentru popuşoi la vremea culesului, din 10 prăjini 1. Pentru grădini cu legumi sa nu deà nimic din cele pentru trebuinţa caselor lor, iar pentru ce vor face de negustorie să deà dijmă. Pentru stupi să deà din 50 unul iar fiind mai puţin câte 1 para de stup.* Să fie liberi a tăià carne în satele lor şi să nu plătească Domniei folărit pentru stânele ce le au lângă satul lor, iar pentru acele ce le vor aveà la munte să aibă a plăti câte 4 lei de stână. (Acad. Rom., LXVIII, 162).

1792. Iunie 5. Vasile Ciudin se plânge Domnului că *cei 60 oameni cari sunt cu locuinţa pe moşia lui,* Petia, dela ţinutul Sucevei, nu se supun a lucrà cele 12 zile obişnuite pe an după cum hotărăsc ponturile

www.dacoromanica.ro

§ 6. Hrisovul lui Grigore Ghika din 30 Septemvrie 1777, pentru adăogirea slujbei.

In urma întâii împărţiri a Poloniei, Jidovii începuse să imigreze în Moldova în număr mai mare. Este cert că acestor imigranţi se datoreşte înfiinţarea velniţelor care încep a ni apare în număr destul de mare. Acest nou debuşeu pentru cercale, sporirea exportului lor spre Ţarigrad după încheierea păcii şi înlăturarea oricărui pericol de năvălire al Tătarilor pe viitor, fură atâţia stimulanţi pentru plugărie. Se înţelege ca ele stimulară şi dorul de câştig al stăpânilor. Imigranţii jidovi mai povestiră după toate probabilităţile stăpânilor cu cât mai folositoare decât în Moldova erau pentru stăpâni aşezămintele regulând munca sătenilor în Polonia. Apoi stăpânii mai auzise dela oştenii ruşi, cari stătuse cinci ani în ţară, acelaş lucru despre îndatoririle ţăranilor cari trăiau sub obladuirea Impărătesei.

Fapt este că vedem pe boerii Divanului cu Mitropolitul Gavril Calimah în cap, adresând, la 1 Aprilie 1775, lui Grigore Ghika care venise să ocupe scaunul domnesc pentru a doua oară, după porunca a însuşi Domnului, o lungă anaforà asupra vechiului obiceiu *ce se păzeà în vechime (?)* „în privinţa rânduielii ce se cade a păzi între stăpânii moşiilor şi între locuitorii ce se hrănesc pe dânsele", dânduşi tot odată socotinţa asupra rânduelii de păzit pe viitor.

Mitropolitul şi boerii fac o expunere pe cât de încurcată pe atât de neadevărată, din care reiesă că s'a făcut o mare nedreptate stăpânilor când s'a desfiinţat vecinătatea. Vecinii trecând pe urmă în rândul sătenilor nevecini, nu lucrează stăpânilor zilele hotărîte de rânduială, pentru care pricină stăpânii nu numai că nu au nici un folos dela ei „şi încă mai multă

gospod, ci *ei cer ca el să se mulţămească cu cât vor puteà lucrà într'o zi.* El cere ca ei să lucreze întocmai *câtimea de muncă statornicită de ponturile gospod pentru o zi* şi *nu cât pot lucrà ei,* căci ei vin la lucru târziu şi pleacă de vreme. Cere să fie constrînşi *a lucrà după ponturi zilele boierescului,* căci nu cunoaşte alt folos dela dânşii „decât că, ca nişte oameni nesupuşi, *ară fieşte care unde şi cât îi este voe şi asemenea cosesc fără să mă cunoască pe mine de stăpânitor acelei moşii* (Acad. Rom., XXXVIII, 152).

www.dacoromanica.ro

pagubă de vreme că numai cât calcă şi lucrează moşiile", „nici slujba n'o fac deplin, nici dijma n'o dau după dreptate". String roduriile lor şi lasă pe câmp dijma stăpânului care se prăpădeşte, el nefiind vestit.

Pentru a indreptă o asemenea stare de lucruri, Mitropolitul şi boerii sunt de părere că *„nu le va cădea cu greu (săteniloi) ca să lucreze la stăpânii moşiilor pe cari se hrănesc şi se chivernisesc, din zece zile una,* dând şi din roduri de a zecea după obiceiu. Termină exprimându-şi părerea că „această rânduială de slujbă a locuitorilor, *nu numai că nu li vor fi lor de stricăciune ci încă spre îmbielşugarea şi fericirea fării şi a tuturor de obşte".*

Boerii cari iscăliau această anaforă nu puteau să fie de bună credinţă. Fiind oameni copţi la 1775, trebuiau să-şi aducă aminte că cu treizeci sau patruzeci de ani înainte, raporturile intre stăpâni şi săteni erau mult mai favorabile acestor din urmă decât acuma, după urbariile lui Mavrocordat a lui Ghika şi a lui Calimah. Trebuiau să ştie dela părinţii lor că în vremea tinereţii acestora sătenii făceau slujbă şi mai puţină decât apucase ei.

Vederat că această anaforă a fost cerută de Domn Divanului său in urma presiunii făcută de boerime asupra lui pentru a obţine o sporire a slujbei şi anume ca sătenii să li lucreze din zece zile una.

Domnul nu luă nici o hotărire asupra anaforalei timp de doui ani şi jumătate. Numai la 30 Septemvrie 1777, zece zile inaintea uciderii lui, el cedează intru cât-va insistenţelor boerilor şi hotăreşte prin hrisovul din acea zi că, pe lângă cele statornicite de aşezământul dela 1 Ianuarie 1766, fiecare săteau să mai aibă a lucrá, pe tot anul. două cläci la ce va aveá trebuinţă stăpânul moşiei: să întocmească iazurile şi morile, fiind şi pentru a lor trebuinţi, să deá ajutor la tocmirea acareturilor de pe moşie, (dar acareturile din nou le face stăpânul cu cheltuiala sa). Apoi, la moşiile cu aşezări, locuitorii să fie indatoriţi a face câte o *podvoadă* sau cărătură, insă cu depărtare măsurată şi să aducă la casa stăpânului câte două care de lemne de foc. In sfârşit, dreptul de a vinde băuturi este rezervat exclusiv stăpânului, locuitorii fiind îndatoriţi

www.dacoromanica.ro

să le cumpere numai dela orânda moşiei la care se află şezători. Domnul hotăreşte însă să se ieà măsuri pentru ca stăpânii sau vechilii lor să nu urmeze chipuri asupritoare cu băuturi necuviincioase sau cu preţuri nemăsurate.

Peste munca impusă de intăiul aşezământ al lui Ghika, veniâ să s'adauge prin această legiuire, încă 5 zile statornice, pe lângă un număr nehotărit de zile de reparaţie la iazuri, mori şi acarete.

§ 7. Aşezămintele pentru păduri ale lui Alexandru Moruz şi Mihai Suţu, din 1792 şi 1794.

Din vechime pădurile cuprinse în partea nealeasă a hotarului unui sat, nu numai că erau folosite de toată obştia satului, dar chiar şi de satele învecinate când accste nu aveau pădure. Cazurile de păduri apărate sunt foarte rari şi chiar faptul că trebuiâ un uric domnesc spre acest sfârşit dovedeşte că alcătuiau o excepţiune[1]).

In a doua jumătate a veacului numai rădiurile şi dumbrăvile puteau fi apărate de stăpânii hotarelor pe cari se aflau, iar în pădurile mari, în *codrii merei,* şi în lunci, puteà tăià oricine cât îi erà trebuinţa[2]) fără a cere învoirea nimărui.

[1]) 1742, Ianuarie 4. Constantin Mavrocordat Vv. dă lui Andrei Ruset volnicie să apere pădurea Stânca de pe moşia lui Posadnicii ot Jijiea, să nu o taie nime de vreme *ce şi mai nainte a fost apărătură.* (Acad. Rom., Mss. 237, p. 99).

[2]) 1765, Martie 11. Grigore (III) Ghika Vv., scrie lui Manole Vel Stolnic, Ispravnicului ţinutului Hârlău, că i-au dat jalbă Neculai, mazil, din Ostopceni (Dorohoiu), zicând că are moşie şi aşezare la Ostopceni şi o pădure pentru trebuinţa lui şi a casei, *care pădure, dela o vreme, o taie oamenii ce sunt săzători pe împrejur,* ceea ce îi pricinueşte pagubă şi nefolos la moşia lui. Domnul poroncşte Ispravnicului să cerceteze şi, dacă pădurea *„este pădure mare, atunci îşi vor tăià fieşte cine lemne cât li va fi trebuinţa lor, iar de este dumbrava lui, nime să nu aibă a tăià lemne în dumbrava aceaia“.* Cei ce vor tăià să le ieà topoarele şi să-i aducă înainte Ispravnicului, „să le vie de hac“. (Acad. Rom., CIII, p. 24).

1785, Martie 17. Alexandru Ion Mavrocordat Vv scrie lui Iordache Cananău, Vornicului de Botoşani, că s'a plâns Alexandru Ilschi, mazil din

www.dacoromanica.ro

Chiar din rădiuri şi dumbrăvi puteà ori-cine să ieà uscăturile de pe jos şi lemnul de fag.

Din mai multe acte reiesă că există de mai nainte, în condicile Visteriei, o legiuire scrisă, specială în această privinţă, dar ea nu ni s'a păstrat şi întâiul aşezământ stabilind întrebuinţarea pădurilor este acel al lui Alexandru Moruz care, la 28 Noemvrie 1792, întăreşte anaforaoa făcută de boerii Divanului în această chestiune, la 16 Octomvrie a acelueaş an [1]).

Anaforaoa boerilor arată întâiu cum s'au depărtat pădurile şi s'au scumpit lemnele, mai ales cheresteaua, fiindcă s'au îngăduit sătenii să taie codrii, luncile şi dumbrăvile fără de nici o cruţare, chipul selbatec în care ei devastează pădurile

ţinutul Sucevei, arătând că pe moşia lui Coşulenii, dela ţinutul Botoşani, a fost mai nainte vreme pădure mare care *„au tăiet-o pentru cherestea oamenii împrejuraşi de-acolo de au vândut-o în târg cum şi lemne de ars* şi fiind că acum ar fi rămas încât el, cel cu moş a n'ar fi putând să se folosească cu cele trebu ncioase dintr'acea pădure, au cerşut dreptate. Domnul poroncește Vornicului să cerceteze şi *dacă acea pădure va fi luncă sau codru, nime să nu fie oprit a tăià cele de trebuinţa lor, iar de va fi rădiu sau dumbravă nime să nu taie nimica fără voea şi primirea stăpânului,* potrivit ponturilor Visterici cu cari s'a hotărît această pricină pentru toţi de obştie. (Acad. Rom., XXXIII, p. 166).

1797, Dechemvrie 16. Alexandru Calimah Vv. dă volnicie lui Iordache Cantacuz nò Vel Logofăt de Ţara-de-Jos şi omului Dumisale, să apere rădiurile şi dumbrăvile şi codrii merei ce sunt pe moşia Goieştii la Cârligătura. *„Să nu se taie de către nimeni alţii fără de voia Dumisale Vel Logofătului, afară numai din copacii ce vor fi căzut la pământ prin dumbrăvi i răduiri şi codri merei, precum şi din copacii de fag să nu fie nimeni popriţi a luà lemne pentru foc fără a nu da nici o zeciuială"*. Iar cine va îndrăzni şi va tăià orice feliu de cherestea, de negustorie sau pentru dânşii, fără a nu se învoi întâiu şi fără a nu da zeciuială, Domnul poroncește Ispravnicilor să împlinească dijma obişnuită. (Acad. Rom , XIV, p. 100).

1800, Maiu 26. Constantin Ipsilant Vv. dă volnicie lui Ion Holban şi omului său dela moşia Buda (Herţa), să apere rădiurile şi dumbrăvile cum şi codrii merei de pe numita moşie, să nu se taie de nime altul fără de învoiala stăpânului moşiei. Iar din copacii ce vor fi căzuţi la pământ prin dumbrăvi şi rădiuri şi codri merei, precum şi din copacii de fag, să nu fie nime popriţi a luà lemne pentru foc fără a dà nici o zăciuială, după hotărîrea ponturilor. (Acad. Rom., VIII, p. 217).

[1]) Vezi actele în Apendice.

www.dacoromanica.ro

şi trebuinţa de a înfrână o asemenea stare de lucruri pentru ca pădurile să nu dispară cu desăvârşire. Spre acest sfârşit ei propun:

Să fie poprire ca să nu se strice rădiurile şi dumbrăvile sub nici un cuvânt, ci „stăpânii moşiilor să le apere şi să le păzească". Dreptul de a mâncà cu mascuri sau cu oi jirul ce se face prin dumbrăvi să fie un drept excluziv al stăpânilor, ce-l pot arendà altora. Să nu poată nime să facă cherestea, ciubuce, haragi, pari, cercuri, nuiele, fără a da zeciuială stăpânului moşiei, *acesta însă este oprit a o luà în bani.*

Luncile Prutului şi a Siretului i alte lunci şi păduri să fie poprite de a nu se strică" *dar ori-cine este volnic a luà pentru foc lemnele de pe jos şi să taie copacii de fag fără a da nici o zeciuială.* De nu se vor găsì nici copaci de fag nici lemne oborite pe jos, atunci să poată tăià şi din copacii cei răi ce nu sunt de trebuinţă. Cine va aveà trebuinţă de cherestea pentru case sau pentru vânzare, să se învoiască mai întâiu cu stăpânul dându-i şi zeciuială, din zece lemne unul.

Pădurile şi codrii merei se vor păzì ca şi luncile, având stăpânii a pune păzitori. Nime nu va puteà tăià cherestea dintr'înşii fără a da zeciuială stăpânului. Nu se va luà zeciuială şi pentru cheresteaua făcută din poroncă domnească, pentru biserici şi pentru trebuinţa locuitorilor ce şed pe acea moşie spre a-şi face casă. Ori-cine însă poate luà lemne de foc după rânduiala stabilită pentru lunci, fără a dà zeciuială.

Oricine este slobod să ieà spini, porumbei şi cătină fără a dà nici o zeciuială stăpânului moşiei.

Cei ce nu vor dà zeciuială pentru cheresteaua tăiată, nu numai să li se împlinească, ci să fie şi pedepsiţi urmând astfel: *„stăpânii moşiilor ce vor aveà păduri vor câştigà dreptul lor, luându-şi hotărîta zeciuială a lemnelor, precum ieau cei cu moşiile ce au la câmp şi se face o dreaptă cumpănire de obştie. Iar celor ce taie* ori-ce fel de lemn... nu li se face nici o strâmbătate pentru că vor dà zeciuiala moşiei, căci locuitorii vând cheresteaua cu îndestul preţ..."

In sfârşit boerii mai propun că acolo unde este lipsă de păduri, stăpânii acelor moşii să vie să ceară Domniei ajutor, iar Domnia va dà poronci pentru ca locuitorii de pe moşie să

www.dacoromanica.ro

ieasă în câteva zile, cât se va socoti trebuitor, cu plugurile, ca să are şi să seamăne ghindă. „Şi în chipul acesta s'ar spori dumbrăvile şi pe acolo unde este cu totul lipsă, iar locuitorilor nu le-ar cădeà cu greutate aceà clăcuire ce ar dà spre folosul obştiei".

Această legiuire, sub cuvânt de a ocroti pădurile şi a le scăpà de nimicire, răpeşte săteanului parte din dreptul său de folosinţă asupra pădurilor, drept de care el uzà din veci. Pădurile de pe hotarele unui sat aparţineau părţii nealese a acelui hotar şi erau folosite de sat în devălmăşie, atât între ei cât şi între judeţ şi ei. Folosinţa lor nu fusese, vreme de atâtea veacuri, supusă la dijmă către judeţ. Legiuirea lui Moruz, fără îndoială datorită insistenţelor boerimii, supuneà în parte acest drept de folosinţă zeciuelii către stăpân, păstrând însă · săteanului acel de a luà fără zeciuială lemn de trebuinţă pentru nevoia lui, iar lemn de foc chiar şi pentru a face negoţ. Legiuirea cruţă de fapt, în cea mai mare parte, dreptul săteanului; ea declară pădurea proprietate a stăpânului, dar menţine mare parte din dreptul de folosinţă al săteanului. Dar vederat că ea constitue o nouă atingere la drepturile străvechi ale acestuia, un nou folos adus stăpânilor în paguba sătenilor, un nou pas în transformarea obştească şi desăvârşită a vechilor judeţii în alode.

Această legiuire fù întărită din nou, la 29 Decemvrie 1794, aproape în aceeaş formă şi fără vre-o deosebire de fond, de Mihaiu Suţu.

§ 8. **Ponturile lui Mihaiu Suţu pentru rânduiala ce au a păzì diregătorii ţinuturilor.**

Sătenii moldoveni fusese legaţi de satul în care se născuse încă din a doua Domnie a lui Constantin Mavrocordat, prin aşezământul făcut de acest Domn pentru rânduiala şi împlinirea dăjdiilor[1]). Dar, deşi rămâneau aşezaţi în acel sat cu birul şi cu slujba, *urmând obiceiului* ce se făcuse în cele două de pe urmă veacuri, ei făceau semănături şi pe alte hotare, mai mult

[1]) Vezi cap. IV al acestei Cărţi.

www.dacoromanica.ro

sau mai puţin apropiate, fie că locul erà acolo mai rodnic, fie că erà mai larg şi, acum ca şi în trecut, arau şi cosiau pe hotar străin fără a cere mai întâiu voia stăpânului, când într'un capăt şi când într'altul. Acest obiceiu nu putea să fie văzut cu ochi buni, mai ales de acei stăpâni ai căror hotare rămâneau nelucrate şi prin urmare neproducătoare de dijmă. Dorinţii lor de a-i pune capăt trebue să atribuim instrucţiunile date sub nume de ponturi (articole), de Mihai Suţu, ispravnicilor [1]).

Prin articolul întâiu al acestor instrucţiuni, Domnul hotărea că locuitorii „să-şi are *îndestul* şi să seamene, cum şi fânaţ să-şi facă" pe „moşia unde se află cu locuinţa" şi, având loc îndestul pe acea moşie să nu fie îngăduiţi să meargă să are şi să-şi facă fânaţ pe alte moşii.

„Când locuitorii unui sat nu ar aveà, pe moşia pe care şed, loc de arat şi de fânaţ îndestul, vornicelul satului urmà să meargă să deà de ştire Ispravnicilor. Aceştia după cercetarea ce erau datori să facă, încredinţându-se de adevărul celor arătate de vornicel, erau datori să caute pe alte moşii cari se megieşesc şi prin ştirea stăpânului acelei moşii, să le deà o bucată de loc deoparte, cât le va fi destul pentru trebuinţa lor, unde să nu facă stricăciune şi pagubă stăpânului moşiei, şi să-i pună la arat unul lângă altul, iar nu răschirat, şi să ieà stăpânul moşiei numai dijma, iar cu clacă sau cu alta să nu-i supere. Şi pământurile ce le vor arà locuitorii, atât pe moşia ce şed cât şi pe locul ce li se va dà de pe moşia megieşită, luându-şi stăpânul moşiei dijma obişnuită, să nu fie (volnic) a le luà pământul până când nu-l vor lăsà ei singuri de vechiu. „Asemenea şi pentru fânaţ să îngrijească Ispravnicii să se dea locuitorilor iarbă de o parte. *Iar îndărădnicindu-se stăpânul şi nevoind să deà loc la vreme, pe unul ca acela, de orice stare va fi, să nu-l îngăduiască ci să-l facă să înţeleagă a le dà loc de arat cum şi de cosit.* Iar locuitorii să nu îndrăznească a intrà pe moşii străine cu sila, nici cu aratul nici cu cositul, fără ştirea ispravnicilor şi a stăpânilor".

Ispravnicii se îndatoriau să rânduiască la fiecare ocol, primăvara şi toamna, câte un mazil zapciu, *ca să îndemne pe*

[1]) Vezî actul în Apendice.

www.dacoromanica.ro

toţi locuitorii ţinutului să are şi să seamene cât de mult, iar care din locuitori nu-şi va cunoaşte folosul său, şi asemenea să-i silească şi pentru voia lor". Zapciul era silit să facă izvod de sămănăturile făcute de fiecare sat şi să'l dea Ispravnicilor pentru ca aceştia să vadă dacă s'au făcut destul de multe.

Instrucţiunile mai cuprind, pe lângă cele de mai sus, şi dispoziţiuni pentru ferirea holdelor de stricăciuni şi pentru poliţia agrară în deobşte.

Articolul VI dispune că, când vreunii din stăpânii moşiilor sau din cumpărători nu vor urmă după ponturile gospod şi după obiceiul pământului la luatul dijmei şi la alte venituri ale moşiei şi vor vreă să asuprească pe locuitori peste dreptate, să meargă locuitorii să arăte la Isprăvnicie. Şi Ispravnicii prin cercetarea ce vor face, nici într'un chip să-i îngăduească măcar orice stare de om va fi. Dar care nu ar vrea să înţeleagă, pentru unul ca acela îndată ispravnicii ţinutului să înştiinţeze pe Domnie ca să se facă punere la cale.

Articolul cel de pe urmă pune în vedere Ispravnicilor să privegheze îndeplinirea întocmai a legiuirii lui Alexandru Moruz asupra pădurilor.

Prin hotărîrile de mai sus sătenii au fost lipsiţi de dreptul de a-şi face semănăturile acolo unde li era voia lor şi au mai fost constrînşi să seamene şi să cosească pe hotarul pe care erau aşăzaţi, chiar dacă pământul acelui hotar era mai puţin rodnic decât pământurile învecinate. Această mărginire a libertăţii lor este absolut nejustificabilă şi alcătuieşte o nouă nedreptate făcută lor, de adăogit la lungul şir de nedreptăţi ce au suferit

Dar, pe de altă parte, nu se poate tăgădui că aceste instrucţiuni sau ponturi ale lui Mihaiu Suţu poartă întipărirea atât a unei solicitudini adevărate şi luminate pentru binele ţărănimii cât şi acea a unui mare spirit de echitate, însuşiri ce nu suntem obişnuiţi a le găsi în actele Domnilor fanarioţi.

Apoi faptul că poronci obşteşti date de însuş Domnul la epoca cea mai jalnică a istoriei ţărănimii române, recunosc în chipul cel mai formal dreptul săteanului moldovan de a se folosi, pentru a-şi face sămănături şi a cosi fân, nu numai de

www.dacoromanica.ro

hotarul satului său ci, în caz de strîmtoare a acelui hotar, şi de părţile disponibile din hotarele limitrofe, în schimbul îndatoririi zeciuelii şi a slujbei în cazul cel dintâiu şi a zeciuelii singure în cazul cel de al doilea, alcătuesc o nouă, nepreţuită şi zdrobitoare dovadă a existenţii acestui drept, dela origine şi până la cei de pe urmă ani ai veacului XVIII. Aceste poronci dovedesc că, chiar în epoca în care starea ţărănimii erà mai decăzută ca oricând, dacă dijma erà privită ca fiind dreptul firesc şi strămoşesc al stăpânului, acel al săteanului era folosinţa pământului din care scoteà roada a cărei dijmă se cuvenià acelui stăpân.

Şi aceste ponturi departe de a mărgini întinderea de care se puteà folosi săteanul, poroncesc Ispravnicilor să stimuleze pe săteni, prin toate mijloacele, ca ei *să seamene cât de mult!*

§ 9. **Anaforaoa boerilor Divanului din 20 Fevruarie 1803.**

Găsim menţiuni de moşii arendate în documentele veacului XVII şi acele a întâii jumătăţi a veacului următor[1]); întâiul arendaş evreu ne apare în anul 1743[2]), dar este sigur că, înainte de a doua jumătate a veacului XVIII, moşiile se arendau foarte rar de stăpânii lor. Lucrul este destul de firesc pentru ocinile locuite, căci plugărie proprie nu se făceà de către stăpân şi stringerea dijmei din fân şi din pâne precum şi acea a veniturilor morii şi a crâşmii se făcea mai cu înlesnire de vatamanul sau diregătoriul stăpânului decât de un negustor oareşcare. In ambele cazuri de arendare citate în notă este vorba numai de dijmă; în cazul pământului nelocuit, arendaşul se obligă a da dijma

[1]) 1660, Iunie 25. Vasile cel Bătrân din Vârtop, ieà partea de Vârtop a lui Toderaşco Prăjăscul, patru pământuri şi o latură ca s'o are şi să se hrănească, *dându-i lui Prăjescu a zecea.* (Acad. Rom., IX, p. 48).

1744, Maiu 4. Ieromonahul Varlam Ursache vinde Sfinţiei Sale lui Iosef *dijmà de pe dreptele sale moşii:* satul Cioranii, satul Şarpenii şi satul Rugineştii, în 15 lei, cari i-a primit deplin şi arată până unde se întind hotarele acelor sate. *Să aibă a luà dijmă din toate după obiceiu,* cum hotăreşte luminata carte a lui Vodă: *din ţarină, din heleşteu cu peşti, din prisaca cu stupi şi din toate,* iar de va fi vr'o pagubă, răspunde vânzătorul. (Th. Codrescu, *Uricar,* XXV, p. 81).

[2]) Condica lui Const. Mavrocordat la Academia Română, No. 378.

www.dacoromanica.ro

roadei ce va face pe acele pământuri, iar în cazul arendării celor trei sate, arendaşul cumpără numai zeciuiale roadei ce se va face pe ele în cursul anului.

In a doua jumătate a veacului XVIII însă cazurile de moşii date în arendă încep a deveni mai număroase, mai ales după 1770 şi pe măsură ce se înmulţesc Evreii şi velniţile. In urma jăfuirii locuitorilor de către ei, Alexandru C. Mavrocordat, pe temeiul anaforalei Divanului, le ridică la 1782[1]), dreptul de a luà în arendă moşii cu sate pe ele. Această măsură atât de salutară rămase însă în curând literă moartă, căci sunt exemple de moşii arendate la Evrei în ultimul deceniu al acelui veac.

Precum reiesă din actul rezumat în nota de mai jos, obiectul de căpetenie al arendei erà venitul crâşmii, *orânda* cum s'a zis multă vreme, care până după 1830 alcătuieşte venitul cel mai de samă al unei moşii. Pe lângă orândă se mai arendează dijma dela locuitori şi 100 de fălci iarbă pentru trebuinţa hanului dela drumul mare alipit de crâşmă. Din contract reiesă ca în cazul de faţă arendaşul nu făceà plugarie, căci nu se face menţiune nici de slujba oamenilor nici de arenda unor locuri de arătură[2]).

Este probabil că Sandu Sturdza lucrà pentru socoteala

[1]) M. Kogălniceanu. Arhiva Românească, II, p. 179.

[2]) 1793, Octomvrie 3 Carte de judecată pentru orânda satului Ruginoasa. Jidovul Lupul sin David cumpără dela Aga Sandul Sturdza *orânda* sătului Ruginoasa cu toate cătunele pe trei ani. El va vinde toate băuturile ce va voi. Dijma din pâne să fie a lui *afară de pânea boerească* şi a câţiva oameni ai casei ce sunt arătaţi anume. Dijma vinului asemene să fie a lui afară de cea din viile boiereşti şi a pitarului Şărban şi a schitului dela Giurgeşti. Velniţa cu toate căldările încă să fie a lui... scaun pentru tăiet carne, băcălie să fie volnic a ţineà, trei mori ce sunt pe moşie să fie a lui, neluând *oium* numai dela pânea ce se va măcina boerească, mutările de oi încă să fie a lui. 100 fălci iarbă necosită să i se deà, 500 vedre vin să i se deà, însă 250 vedre primăvara şi 250 vedre toamna, pe care să-l plătească 50 parale vadra, dând pe toată luna câte 52 lei 10 bani, iar pentru toate celelalte să deà pe fieşte care an câte 3000 lei, dându-i prin şferturi câte 250 lei pe toată luna. Jidovul nefiind următor cu plăţile şi voind să rezilieze contractul, Divanul hotăreşte să urmeze cu dânsul pe întâiul an, rămânând pe urmă Sandu Sturdza să facă ce vreà cu moşia lui. (Acad. Rom, XXXIII, p. 102).

www.dacoromanica.ro

lui locurile ce le puteà *îmbrăcà* cu slujba datorită de oamenii din satele lui[1]).

Însă arendaşii aveau în obştia sătenilor ce locuiau pe moşie un primejdios concurent înarmat cu rămăşiţile vechiului obiceiu, cu un vajnic drept de *protimisis* asupra folosinţii hotarului pe care erà aşezată obştia.

Când un stăpân voià să-şi arendeze moşia şi găsià muşteriu care s'o ieà, erà dator, înainte de a încheià transacţiunea, să aştepte ziua de sfântul Gheorghe şi să întrebe pe locuitorii cari *şedeau* pe dânsa dacă vor sau nu s'o ieà ca s'o lucreze ei. Numai dacă locuitorii nu erau muşterii, puteà stăpânul să încheie contractul şi să predeà moşia arendaşului. Dar chiar în acest caz arendaşul nu erà sigur s'o poată stăpâni mai mult decât pe un an. Dacă sătenii arătau înainte de sfântul Gheorghe al anului următor, dorinţa de a luà ei moşia pe sama lor, contractul ori pe câţi ani ar fi fost încheiat, rămâneà desfiinţat şi moşia erà lucrată de săteni.

Iată încă o afirmare clară şi categorică a dreptului de folosinţă al săteanului asupra hotarului *locuit* de el. Şi această afirmare, ce trebue pusă în legătură cu articolul XVI al aşezământului lui Grigore Calimah, este făcută în momentul în care ţărănimea este căzută la starea cea mai tristă ce a cunoscut-o, iar acei cari o rostesc sunt boerii Divanului lui Alexandru Moruz, în a doua Domnie a acestui Domn în Moldova. Faptul că ei afirmă acest drept al ţărănimii numai pentru a cere desfiinţarea lui, nu slăbeşte întru nimic nepreţuita valoare a afirmaţiunii.

---

[1]) Ca dovadă de puţina plugărie ce făceau stăpânii în cei de pe urmă ani ai veacului XVIII, mai vezi *sama de toată pânea veche şi nouă ce au fost strînsă la Suseni* în anii 1791 şi 1792, samă alcătuită la 15 April 1793.

Din amândouă recoltele erau 79 mierţe şi 8 dimerlii grâu faţă; *10 mierţe şi 5 dimerlii fusese sămănate în toamna anului 1792,* (adică mai puţin de 10 făci). Recolta anului 1792 fusese de 80 mierţe 6 dimerlii. In 1791 iesă 77 mierţe şi 7 dimerlii, orz, în 1792 ieşise 61 mierţe. In gropi se aflau 24 mierţe ovăs. Mălaiu ieşise din recolta 1792 în total (cu dijma) 47 mierţe. La 1791 se puse în coşere 4531 băniţi ştiuleţe (cam 120 chile grăunţe) iar în 1792, 2500 băniţi ştiuleţe (aproximativ 65 chile grăunţe). Şi această recoltă ieşià de pe moşiile întrunite Susenii şi Perienii, cu întindere de mai multe mii de fălci. (Acad. Rom., LXXXV, p. 60).

www.dacoromanica.ro

In anoforaoa lor din 20 Fevruarie 1803[1]), după ce expun Domnului faptul că se dă sătenilor acest drept de protimisis, ei pretind că în zilele lui Mihaiu Suțu, din această pricină ivindu-se multe judecăți și pagube acelor *orânduitori*, scoțându-i din moșie fără vreme, s'a hotărît că în cazul arendașilor cari vor luà o moșie pe mai mulți ani, protimisul se va dà locuitorilor numai dacă ei îl vor cere înainte de ziua de sfântul Gheorghe al întâiului an al arenzii. Dacă ei vor lăsà să treacă acea zi, arendașul rămâne în stăpânirea moșiei până la împlinirea anilor cuprinși în zapis.

Este probabil că boerii Divanului dela 1803 n'au spus decât adevărul când au vorbit de dispoziția luată sub Mihaiu Suțu pentru mărginirea dreptului de protimisis al sătenilor, dar mă îndoiesc de adevărul celelalte afirmări: „că după hotărîrea de atunci s'a urmat și până acum...". Căci dacă s'ar fi urmat cum zic, potrivit cu hotărîrea de sub Mihaiu Suțu, ce ar mai fi avut ei nevoe să ceară reînoirea și reîntărirea acelei hotărîri?

Anaforaoa, la sfârșit, mai cere ca protimisul să se dea sătenilor dacă îl vor cere toți, „iar dacă se vor alege numai doi sau trei din cei mai cu putere ca să-l ceară, nu găsim cu cale ca să se deà numai la doi sau trei, fiind că aceia asupresc pe cei mai săraci, după cum în destule pricini s'au întâmplat".

Din această de pe urmă propunere a boierilor Divanului reiesa că luarea în arendă a moșiilor stăpânești, de către locuitorii ce locuiau pe ele, erà un fapt care, departe de a fi excepțional, se întâmplà destul de des.

Nu știm dacă această anaforà al cărui original se află la Academia Română, a fost sau nu întărită de Domn.

Actele vremii ni arată că, când stăpânii cereau privilegii de slobozie spre a înființà sate nouă, Domnii aveau grijă, înainte de a hărăzi asemene privilegii, să s'încredințeze că prin înființarea acestor așăzări nouă *nu se împuținà întinderea de pământ de care aveau neapărată nevoie locuitorii satelor de*

[1]) Vezi actul în Apendice.

www.dacoromanica.ro

pe hotarele învecinate[1]). Ele ni mai arată ca venitul de căpetenie ce-l trăgeà stăpânul din pământ erà dijma dată de locuitori[2]) şi că nu se puteau vârî pe hotarul unei moşii, chiar pe locuri depărtate de sat, locuitori de pe alt hotar câtă vreme acei localnici cereau să fie protimisiţi[3]).

---

[1]) 1792 August 1. Alexandru Moruz Vv. scrie Ispravnicilor de Vasluiu că Postelnicul Costache Raçoviţă voieşte să adune oameni străini la siliştea lui pustie, Rediul, dela acel ţinut. Domnul porunceşte Ispravnicilor să cerceteze cu deamănuntul *dacă pe acea moşie este loc larg, ca să poată oamenii ce vor veni acolo să s'aşeze „să-şi facă hrana lor cu îndestulare şi de nu se va prícinui vre-o supărare sau strimtorealâ la hrana locuitorilor de prin satele ce vor fi prin prejur* cu facerea satului aceluia, cum şi de sunt niscaiva locuitori şezători pe numita moşie, şi acei oameni ce vor fi, câţi sunt săteni vechi şi câţi sunt străini, să facă izvod anume, să-l trimită Domnului ca să vadă de se poate face adunare de oameni acolo. (Acad. Rom.. XIII, 79).

[2]) 1794 Septemvrie 20. Răzăşii, în număr de vre-o 30, dela Bârle, arată că „funiele noastre de moşie ce se numeşte Bârle sunt *înjugate* cu hotarul de moşie a D-lui (biv Vel Sulgerul Ienache, zet Razu) ce se numeşte tot Bârle. *Satul fiind cel mai mult pe moşia noastră, iar pe a D-lui mai puţine case,* în multe rânduri au fost între boer şi noi prigonire cum pentru păşunea vitelor noastre ce calcă pe moşia D-lui cât şi pentru pădurea D-lui ce se taie de către sat, după vreme, la trebuinţi şi la ierne grele. Spre a pune capăt acestor prigoniri se învoiesc în chipul următor:

Răzăşii să se zică cu toţii satul lui, să'l aibă de stăpân, ori de vor şedeà oamenii mai mulţi sau mai puţini pe moşia Sulgeriului, după vreme, să nu fie nevoie pentru aceasta. Vin şi rachiu să vândă alternativ câte un poloboc, când Sulgeriul când răzăşii, pe care punând în vânzare o butie după ce celalalt va fi mântuit pe cea ce o începuse. A primit Sulgeriul ca tot satul să-i clăcuiască numai câte 6 zile pe an, 3 zile vara şi 3 zile primăvara, adică şi moşnenii toţi, *fie că vor şedeà (vor lucrà pământul) numai pe moşia lor, rămânând a Sulgeriului pentru păşunea vitelor, fie că vor şedeà pe a Sulgeriului rămânând a moşteniloŗ pentru păşunea vitelor.* Cei ce nu vor clăcui să plătească câte 12 parale pe zi. Preoţii şi diaconii să nu facă nici o zi de clacă. *„Iar pentru dijmă şi altele, ce se vor pune pe moşii, să aibă aş luà fieşte care dreptul său după moşia sa"*. (Acad. Rom.. LIX, 68).

[3]) 1797 Aprilie 30. Isprăvnicia ţinutului Suceava face cunoscut că locuitorii cătunelor Părâul Pântii şi Stejarul au adus carte gospod să judeçe pricina dintre dânşii şi mănăstirea Slatinei pentru munfele Grinţieşul, din folosinţa căruia îi scosese mănăstirea, deşi ei şi părinţii lor ar fi făcut curături pe acel munte. Ispravnicii constată că într'adevăr nu-

www.dacoromanica.ro

§ 10. Aşezământul din 3 Ianuarie 1805 a lui Alexandru Constantin Moruz asupra pontului boieresculuĭ.

Cu toate modificările obiceiului strămoşesc în folosul lor, obţinute de stăpânii moşiilor, ei tot nu erau mulţămiţi. Condiţiunile cumplite făcute populaţiunii rurale în ţările vecine stârneau necontenit dorul lor de câştig. Cererea de cereale pentru Ţarigrad crescând din zi în zi, ei se vedeau cu mâhnire în neputinţă de a se folosì îndestul de căutarea unor roade ce pământul lor le dădea cu atâta înbielşugare şi pentru producerea cărora nu puteau întrebuinţà braţele ţăranilor din satele lor decât într'o măsură atât de slabă faţă cu pofta lor.

Cu vremea, stingându-se generaţiunile cari cunoscuse vechiul obiceiu al pământului încă neatins de hotărîrile aşezămintelor, începeà a se stinge şi orice noţiune dreaptă despre legitimitatea dreptului de folosinţă al sătenilor. Inchipuindu-şi că sunt proprietarì absoluţi ai moşiilor lor, priviau pe sătenii aşezaţi pe ele ca pe nişte paraziţi cari se hrăniau acolò fără nici o dreptate, păgubindu-i pe ei.

Puterea unui mic număr de case boereşti cari ştiuse să monopolizeze slujbele şi cea mai mare parte din stăpânirea pământului, izbutì să obţină dela Alexandru Moruz, dacă nu îndeplinirea visului desmierdat vreme de trei decenii de către stăpâni: zeciuiala zilelor anului, cel puţin o însemnată sporire, o mai mare precizare a slujbei şi, ceea ce erà plin de urmări, cea dintâiu mărginire a întinderii de pământ de care avea drept să se folosească săteanul.

---

miţii locuitori au păscut vitele lor şi au făcut fân pe acel munte, dar singuri au mărturisit că curăturile fusese făcute de ţiganii mănăstirii, când au şezut acei ţigani acolo. Călugării au scos din folosinţa muntelui Grinţieşul pe acei locuitori fiind ca locuitorii satului Borca, moşia mănăstirii, fiind strimtoraţi de loc pentru hrana lor *„şi fiind acel munte tot un hotar cu Corba,* au cerşut *protimisis* ca să ţie ei acel loc, *ca nişte locuitori tot de pe o moşie* deci, *fiind că jăluitorii din Pârâul Pântii şi Stejarul nu sunt locuitori pe moşia Slatinei,* am găsit cu cale să se ţie de locuitorii din satul Borca, fiindcă şed pe moşia mănăstirii. Iar prisosindu-li lor din cât li va fi trebuinţă, atunci vor cumpărà şi ei cu preţul ce se vor putèà învoì...“ (Acad. Rom. *Cond. mănăst. din Bucovina,* p. 198, No. 12).

www.dacoromanica.ro

Proiectul de legiuire, alcătuit la 2 Ianuarie 1805 de boerii Divanului, bine înțeles în înțelegere cu Domnul, fù prezentat acestuia sub formă de anaforă.

Boerii încep jăluinduse de pagubele ce li-a adus *împuținarea* slujbei datorită lor de locuitori „cari locuesc moșiile noastre, se hrănesc, se folosesc și dobândesc dela dânsele și măcar zeciuiala slujbei zilelor anului, după a tuturor noroadelor cuviință și dreptate“ nu au dela dânșii; „fără numai douăsprezece zile, obișnuite dela o epocă necunoscută (?), când moșiile erau fară preț, țara nelocuită, cheltuelile micșorate și toate întru ieftenătate“. Afirmă că în vechime țăranii slujau stăpânilor cât le convenià acestora. Apoi ei arată că, netăgăduit de toți, acest *cin* al boierilor ridică sarcina pământului întru toate întâmplările, stând față și înainte la împlinirea împărăteștilor și domnești poronci, până ce mai de pe urmă și la întâmplătoare jărtfire a vieții“.

Apoi, după ce se plâng de scumpetea care domnește, declară că „*locuitorii Moldovei* în luminatele zile a Măriei Tale *petrec o mulțămitoare stare* și *într'un veac al fericirii lor*... Ei urmează alișverișul cel mai folositor *pe moșiile noastre,* hrănindu-se *pe moșiile noastre* cu îndestulare, hrănind dobitoacele lor și printr'insele săvârșind toate dobândirile lor, și nimica cunoscând stăpânii din slujbele lor, încât numai cei ce au moșii fără locuință de săteni, acei au ajuns a rămânea mai mult mulțămiți; iar acei ce au sate locuite, întristați și măhniți de paguba lor, căci cu slujba de douăsprezece zile în curgerea unui an *nici analoghie rămâne potrivită cu păgubirea ce pricinuesc ei moșiei, nici chip de a întâmpină stăpânul moșiei acea trebuincioasă slujbă, dar în sfârșit nici îndestulate sămănături poate a face, ca să fie și pentru trebuința casei sale, să prisosească și pentru vânzare la cabanlâii acei ce duc zahéreaoa țării la împărătescul Caban al Țarigradului*..., și așa din vreme în vreme acei ce slujesc pământului și stau față înainte locuitorilor țării, aceia au rămas mai mult păgubiți și decât însuși locuitorii țării, pentru cari slujesc boerii la toate întâmplările pământului“.

Apoi boerii, după ce recunosc că *pentru moment* nu pot obține zeciuiala zilelor anului, propun că în loc de un număr

www.dacoromanica.ro

de zile de slujbă în cari, în realitate, locuitorii lucrează prea puţin, să se statornicească „o măsurată îndatorire a slujbei anului, care fără nici o sarcină şi îngreunare ar puteà locuitorii moşiilor noastre să lucreze rânduit în curgerea unui an stăpânilor săi“. Această propunere, care o cred de natură a pune capăt necontenitelor prigoniri dintre săteni şi stăpâni cu cari se supără necontenit Domnia, au alcătuit-o în ponturi cari cuprind nu numai „orânduita slujbă a săteanului către stăpân, dar nu mai puţin şi pentru cuviinţile cari stăpânul moşiei se îndatoreşte a păzi către săteanul său, dându-i loc de fânaţ, loc de imaş şi loc de arat, în cât, după curgătoarele preţuri de acum, numai fânaţul este vrednic de îndoita slujbă decât se arată pentru dânşii ce au a lucrà într'un an. Urmează apoi cererea să fie învoiţi a face „plecatul nostru *magzar* (jalbă) către Poartă, ca aceasta să deà slobozenie de a se face schimbarea propusă deci în aşăzămintele existente *„până când mai în urmă, iarăş dela prea puternica umbrire a hrănitoarei noastre Impărăţii, vom dobândi, noi sau urmaşii noştri, după vreme, acea milostivitoare desăvârşită dreptate a zeciuelii zilelor anului* şi vom rămânea pururea şi pentru aceasta rugători către Dumnezeu pentru îndelungarea vieţii prea puternicului şi prea bunului nostru Impărat etc. După ce mai asigurà încă odată pe Domn că socotinţa lor „nu va cădea nici într'un chip cu însărcinare locuitorilor ţării“, se înşiră *ponturile.*

I. Câte pluguri sunt într'un sat vor arà câte 80 prăjini fălceşti, primăvara sau toamna, după trebuinţa stăpânului.

II. Fiecare gospodar are să prăşască (de două ori) câte 15 prăjini fălceşti de păpuşoi pe an, să le culeagă şi să le care la coşerele stăpânului.

III. Fiecare casaş are să secere pe tot anul 30 prăjini fălceşti şi să le care la aria stăpânului.

IV. Fiecare casaş are să cosească pe tot anul, să adune şi să clădească în stog câte o falce iarbă.

V. Fiecare sătean are să lucreze stăpânului câte 4 zile pe an ca acele ce se obişnuiau până atunci la orice slujbă ar avea trebuinţă stăpânul.

VI. Fiecare sătean va avea a aduce la aşezarea stăpâ-

www.dacoromanica.ro

nului câte două care de lemne de foc, însă dacă depărtarea satelor dela aşezare şi dela pădure va cere pierdere de vreme de două zile, atunci să se învoiască cu stăpânul moşiei lucrând la altă slujbă acele două zile.

VII. Satele de pe margine cari se hotăresc cu rădelile turceşti şi cu Ţara-Românească să lucreze numai în jumătate, asemene şi satele ţinuturilor Hotărnicenii, Codru şi Grecenii.

VIII. Locuitorii să fie ţinuţi a da ajutorul ce va fi de trebuinţă la meremetul iazurilor şi morilor, dar când se vor face din nou să le facă stăpânul.

IX. Dijmă să deà din toate a zecea, cum şi din legumile făcute în ţarină pentru negustorie, osebinduse numai acele din grădini pentru însuş trebuinţa lor. Atât sătenii cât şi lăturaşii să fie datori a stringe şi a cărà dijma la aria şi la coşerele stăpânului, neridicând nime pânea lui până nu va dà dijma. Iar stăpânul este îndatorit a dijmui la vreme.

X. Asemene vor stringe sătenii dijma fânului, făcând-o stog pe locul unde au cosit.

XI. Dijma de stupi va fi din cincizeci unul, iar pentru mai puţini sau câţi vor trece peste cincizeci, vor plăti câte 5 parale de stup.

XII. Locuitorii nu vor vinde nici un fel de băutură nici vor aduce de aiurea, având a vinde numai stăpânul moşiei. Băuturile din însuşi roadele lor vor puteà *metahirisi* în sat numai pentru a lor trebuinţă şi numai până la 20 Dechemvrie, necutezând a vinde la alţii în cuprinsul satului.

XIII. Stăpânul nu are îndatorire să deà păşune pentru vite şi stânile locuitorilor fără tocmală şi învoire. Locuitorii ce nu vor aveà vaci şi boi, vor puteà păşunà pe imaşul satului câte 10 sau 15 oi, iar pentru toate celelalte vor plăti câte 4 parale de oaie, mieii fiind scutiţi. Însă nu vor puteà împreună oile scutite, făcând stână, fără a se învoi cu stăpânul şi a-i plăti.

XIV. Sătenii sunt datori să îngrădească ţărinile şi coşerile în cari se string popuşoii prăşiţi de ei pentru stăpâni sau dijmă din popuşoii lor.

XV. La moşiile unde nu vor aveà trebuinţă stăpânii de lucru, să se urmeze învoiala ce se va face cu locuitorii.

www.dacoromanica.ro

XVI. Fiecare om casaş sau holteiu, în vârstă, fără tată, care va fi destoinic de slujbă, să aibă a lucrà cele rânduite, iar flăcăul neînsurat nu, lucrând tătă-său pentru el. Neputincioşii şi nevolnicii să nu se supere.

XVII. Cel ce va fi plecat din sat cu chirie sau altă trebuinţă, să fie dator a plăti altui om ca să lucreze în locul lui sau să se tocmească cu săteanul.

XVIII. Slujba se va face pe moşia pe care şed sătenii sau pe alta depărtată de cel mult patru sau cinci ceasuri. De va vreà stăpânul să-i ducă cale de şapte ceasuri, să le ţie pierderea vremii dusului şi a întorsului.

XIX. Stăpânii sunt datori a dà sătenilor câte jumătate de falce de fânaţ de vită şi anume:

la moşiile dintre Prut şi Nistru:

8 fălci fruntaşului pentru 16 vite, 6 fălci mijlocaşului pentru 12 vite şi 3 fălci codaşului pentru 6 vite;

la moşiile dintre Prut şi Siret:

6, 4 sau 2 fălci pentru 12, 8 sau 4 vite;

La moşiile de peste Siret:

3, 2 şi 1 falce pentru 6, 4 şi 2 vite, iar celor de starea a patra câte o jumătate de falce de vită.

De vor aveà nevoie sătenii de fânaţ mai mult, să cumpere cu preţul cu care stăpânul vinde şi la alţii. Dacă nu va fi pe o moşie destul fânaţ pentru ca să se poată da tot numărul de fălci cuvenit sătenilor şi să rămână şi stăpânului, se va da fânaţul în patru părţi din cari stăpânul va luà una şi săteanul trei, împărţindu-l între ei după analoghie. Iar de vor aveà trebuinţă de mai mult să ieà de aiure.

XX. Imaş să se deà locuitorilor după acelaş număr a vitelor precum s'a rânduit pentru fânaţ şi după aceeaş împărţire în regiuni. Pentru vitele ce le vor aveà locuitorii peste numărul prevăzut, vor plăti câte 10 parale pe an de vită mare şi jumătate pentru mânzaţi. Pentru vitele nedate la gireadă să se învoiască cu stăpânul. Dacă locul de imaş de pe moşie nu va ajunge, să cumpere pe moşiile megieşite.

XXI. Locuitorii să nu fie slobozi a face arături împrăştiete, pricinuind astfel stricăciuni la fânaţele moşiei; ei să-şi aibă cu îndestulare ţărinile într'o parte, sămănând unul lângă altul şi

www.dacoromanica.ro

stăpânul să nu-i poată scoate din pământurile lor cele vechi până ce nu le vor lăsà ei singuri. De nu va voi stăpânul să deà sătenilor loc îndestul, ei să arăte Ispravnicilor şi făcându-se amănunţită cercetare, să li deà Ispravnicul atâta parte de loc încât să fie după analoghia mărimii moşiei. Iar când nu va fi pe acea moşie destul loc de arat, de dat nici din prisosul fânaţului, să le deà Ispravnicul loc pe o moşie megieşită, cu ştirea stăpânilor, fără stricăciune şi păgubire şi să deà locuitorii stăpânului acelei moşii megieşite obişnuita dijmă, cărând-o şi la coşerile lui; iar cu cereri de slujbă să nu se supere.

XXII. La moşiile răzăşilor birnici unde se află locuitori fără împărtăşire de moşie, acei locuitori să facă slujba în bani, dând câte doi lei pe an şi obişnuita dijmă, pe care răzăşii s'o împartă între ei cum vor socoti.

Lungul şi întortochiatul preambul al acestei legiuiri nu aduce în sprijinul aplicării ei alt argument decât interesul şi binele stăpânilor de moşii reprezentaţi prin boerii cei mari.

Alegaţiunea cum că din vechime sătenii slujiau stăpânilor cât le trebuià acestora alcătueşte un neadevăr. In asemene condiţiune se aflau vecinii şi aceasta, precum am văzut, numai prin abuz. „Acea slujbă abuzivă fără soroc a vecinilor se făceà numai în satele unde aveau stăpânii aşezări, vecinii fiind întrebuinţaţi mai aleş ca slugi la trebuinţile casnice ale stăpânilor: la lucrul ţărinii însă prea puţin, pentru bunul temeiu că plugărie nu făceau stăpânii aproape de loc înainte de a doua jumătate a veacului XVIII. Boerii uită că Constantin Mavrocordat li-a hărăzit scutelnici încă înainte de a le luà *puterea abuzivă* de a şili pe veciņi să lucreze „fără soroc". Ei mai uită în sfârşit că, pe lângă vecini, mai erau pe vremea lui Constantin Mavrocordat şi săteni slobozi. Incât priveşte alegaţiunea că *sătenii, la 1805, s'ar află într'un veac al fericirii,* ea s'ar puteà luà ca o ironie crudă dacă n'am şti că avem a face cu o măgulire la adresa lui Moruz.

Aşăzămintele lui Grigore Ghika îndatoriau pe sătean să lucreze stăpânilor de moşie un număr de zile, fixând cătimea muncii ce aveau a face într'o zi.—Această câtime de muncă erà precum am văzut, exagerată la toate condeile. Acest aşezământ al lui Grigore Ghika impuneà săteanului în realitate

www.dacoromanica.ro

un număr de zile[1]) de slujbă aproape îndoit de cât pretinde, iar al doilea aşăzământ al celuiaş Domn, ridică această slujbă precum am constatat încă cu cinci zile.

Aşăzământul dela 1805 nu mai vorbeşte decât de zilele de clacă şi de reparaţii la iazuri şi mori, dar stabileşte următoarele câtimi de muncă ce este dator să facă fiecare sătean: 80 prăjini arătură grapată, 15 prăjini praşilă cărată şi pusă în coşere, 30 prăjini secere cărată şi clădită, 80 prăjini coasă adunată şi pusă în stog.

Pentru o falce de arătură grăpată trebuesc 3 zile; pentru 15 prăjini de praşila de două ori, cu culesul, disjocatul, caratul şi punerea în coşere, 8 zile cu palmele şi 2 cu carul; pentru 30 prăjini secere carată, 3 zile cu palmele şi 1 carul; pentru 1 falce coasă pusă în stog 8 zile cu palmele şi 2 cu boii. Dacă la aceste adăugim cele 4 zile de clacă şi caratul a două care de lemne, avem peste tot 33 zile, din care pentru palmaşi 23 cu palmele şi 10 cu carul, iar pentru oamenii având boi 19 cu palmele şi 14 cu carul, la cari se mai adăogiau, şi pentru unii şi pentru alţii, zilele de *meremet* (reparaţie)[2]).

Vrea să zică, *în realitate, stăpânii ajunsese de pe atunci a se folosi de zeciuiala zilelor anului.*

Şi foloasele rezultând pentru stăpâni din acest aşezământ sunt departe de a se mărgini în articolele de mai sus.

Sătenilor li se impune de acum înainte îndatorire să care dijma ce o dau din pânea lor la arie sau la coşerele stăpânilor.

Dijma stupilor, acea de căpetenie, se sporeşte cumplit. In tot cursul veacului XVIII se dădea câte un stup din cincizeci iar pentru un număr mai mic, câte o parà de stup. Iar acuma, dacă acea dijmă rămâne statornică pentru numărul de 50 stupi, ea *devine de cinci parale, adică se începeşte* pentru un număr de stupi neajungând la 50 sau pentru toţi câţi trec peste 50. Această măsură pe cât de lacomă pe atât de neghioabă a făcut să scadă cu totul numărul stupilor şi a ucis prisăcăria în ţară.

---

[1]) Dacă presupunem că locuitorul prăşià de două ori 12 prăjini de popuşoi.

[2]) Din actele relative la alcătuirea legiuirii regulând raporturile dintre stăpâni şi ţărani, introdusă la 1833 în Regulamentul Organic, în locul dispoziţiunilor primitive statornicind aceste raporturi, ar rezultà că

www.dacoromanica.ro

Dar lovitura cea cumplită pentru săteni şi folosul cel mare pentru stăpâni, a fost fără îndoială mărginirea numărului de vite ce'l puteà ţineà un sătean pe hotarul locuit de el şi prin mărginirea întinderii de fânaţ şi de imaş la care aveà drept.

De unde până atunci numărul de vite ce săteanul îl creşteà erà mărginit numai de puterea lui şi de întinderea hotarului, se statornicià acum prin legiuire un maximum pe regiuni, ţara fiind împărţită în trei regiuni: cea dintre Nistru şi Prut, cea dintre Prut şi Siret şi cea de peste Siret. Maximul erà fixat la 16 vite mari pentru întâia regiune, 12 pentru a doua şi 8 pentru a treia. Câtimea de fânaţ ce se socotià pentru fiecare vită erà de jumătate de falce.

Imaşul (păşunea) se dădeà pentru acelaş număr de vite în aceleiaş regiuni; acea întindere de imaş, cuvenită fiecărei vite, pare a fi aceaşi ca acea a fânaţului.

Ni putem închipui lesne importanţa acestui nou venit pentru stăpâni şi greutatea lui pentru sătenii cuprinşi dacă considerăm că Moldova se află, încă aproape cu desăvârşire, sub regimul pastoral şi că averea ţăranului, o alcătuiau exclusiv vitele lui.

---

se stabilise echivalentul în zile a muncilor specificate în *ponturile* I, II, III şi IV a anaforalei din 1805.

Aratul şi grapatul a 80 prăjini fălceşti se socotià drept	2	zile
Prăşitul şi căratul la coşer a 15 prăjini fălceşti se socotià drept	2 ½	„
Seceratul şi căratul la arie a 30 prăjini fălceşti se socotià drept	2 ½	„
Cositul şi clădirea în stog a unei fălci de fân se socotià drept	4	„
Cărătura dijmelor la jigniţele stăpânului se socotià drept	— ½	„
Ingrădirea ţarinilor şi a coşerilor proprietarilor se socotià drept	— ½	„
Total . . .	12	zile

Nu se poate de loc înţelege în ce scop s'ar fi stabilit această analoghie, n'am găsit nici o urmă de dânsa în actele vremii. Presupun deci că se va fi făcut numai în vremile precedând imediat ocupaţiunea rusească dela 1828. Despre esactitatea ei cred ca am vorbit pre larg mai sus.

www.dacoromanica.ro

Sătenii cari aveau un număr de vite trecând peste maximul stabilit în regiunea lor, trebuiau să se învoiască cu stăpânul pentru sporul de fânaţ şi de păşune trebuitori lor. Acei ce nu aveau vite mari puteau ţinea, pe imaşul satului, fără plată, până la 1.) oi. Pentru celelalte oi şi pentru stânele făcute pe moşie, trebuiau să plătească stăpânului după cum se învoiau. Această plată pentru hrana oilor alcătueşte pentru stăpâni, de acum înainte, un nou şi însemnat venit, ce-l datoresc legiuirii dela 1805 şi care apasă greu pe săteni.

Când boerii, în preambulul acestei anaforale, se laudă că numai valoarea fânaţului ce-l dau sătenilor ce şed pe moşiile lor face mai mult decât întreaga slujbă, după preţurile atunci în vigoare, ei poate că nu exagerează sau că exagerează numai puţin, dar uită că până atunci sătenii dispuneau de fânaţ şi mai mult, fără spor de slujbă.

Articolul XXI îndatoreşte pe stăpân să deă locuitorilor loc de arătură *îndestul*, fără a mărgini *încă* întinderea la care aveă drept fiecare sătean. In caz de îndărătnicie a stăpânului, îl împlineşte Isprávnicul, care rupe o parte din fânaţ spre a o dă sătenilor ca s'o are. Iată din nou o recunoaştere, deşi tacită, al vechiului drept de folosinţă al săteanului.

O recunoaştere mult mai formală a acelueaş drept o găsim însă în articolul XIX care dispune că, când fânaţul pe moşie nu va fi îndestulător pentru a dă fiecărui sătean numărul de fălci la care are drept şi pentru ca să rămână fânaţ şi stăpânului, atunci să se facă tot fânaţul în patru părţi, din care o a patra parte să o ieă stăpânul pentru trebuinţa sa, iar trei părţi să le ieă sătenii. Iată deci boerii Divanului lui Moruz siliţi să recunoască, în chip tacit într'adevăr dar să recunoască, că sătenii aveau drept la trei pătrimi din hotar. Vom vedeă în curând acest drept, recunoscut in chip tacit, redus la două treimi.

In rezumat, aşezământul dela 1805, alcătuit ca toate celelalte în interesul excluziv al clasei stăpânitoare, este o nouă, mai puternică şi mai îndrăzneaţă atingere decât celelalte la obiceiul strămoşesc. Nu numai că se sporeşte munca impusă săteanului în chip foarte însemnat, dar se mărgineşte dreptul lui de folosinţă asupra hotarului locuit de el, drept care

www.dacoromanica.ro

până atunci rămăsese neştirbit. Acest aşezământ mai mult decât oricare altul sguduie temeliile obiceiului celui vechiu, tinde la transformarea judeciei în alod şi calcă drepturile incontestabile ale ţărănimii în folosul unui număr de stăpâni care se împuţină din ce în ce.

Caracteristic pentru moravurile vremii şi pentru spiritul de care erau însufleţiţi boerii, este faptul că pe când ei cer şi obţin o sporire atât de însemnată a slujbei, stabilesc că sătenii aşezaţi pe moşii răzăşeşti o vor răscumpăra plătind câte doui lei de gospodar.

Anaforaoa dela 2 Ianuarie 1805 fu întărită de Domn chiar a doua zi şi pusă în lucrare provizor, până la aprobarea ei de către Poartă.

Se cerea încuviinţarea aşezământului propus de Divan prin un prea supus *arz-magzar* în care, la argumentele expuse în preambulul anaforalei dela 2 Ianuarie, se mai adăugiau toate protestările de credinţă a ţării şi a boerilor către prea puternica împărăţie şi de recunoştinţă pentru binele făcut de prea bunul Impărat şi de prea Inaltul, îndurătorul şi hrănitorul Devlet, uzitate în asemene acte, şi în care nu erà uitată nici o aluzie discretă la zeciuiala zilelor anului atât de mult dorită, şi care o obţinuse de fapt.

Nu posedăm textul acelei încuviinţări, şi nu ştim dacă ea a fost dată [1]). Dar este cert că aşezământul lui Moruz, cum a fost pe nedrept denumit în urmă (căci erà opera boerilor) a rămas neaplicat în cele mai multe locuri. Documentele vremii ni arată în această privinţă o mare deosebire: se pare sigur că, în cele mai multe cazuri, se făceau tocmeli cu bună învoire a ambelor părţi.

Condiţiunile urbariului dela 1805 erau grele pentru ţăranii moldoveni deprinşi cu altele mai uşoare şi între cari se mai păstrà amintirea unei vremi în care ei se folosiau de hotarul loc în schimbul unor îndatoriri mai mult nominale, mai ales că

---

[1]) Kisselev, în comunicarea lui către Sfatul Administrativ al Moldovei, sub No. 41. din 15 Fevruarie 1833, pretinde că arz-magzarul şi anaforaoa boerilor n'au primit încuviinţarea Porţii din cauza izbucnirii războiului cu Rusia. (Vezi actul în Apendice).

www.dacoromanica.ro

stăpânii şi oamenii lor mai treceau şi peste ei[1]). Dar păreau foarte prielnice sătenilor ruteni, deprinşi cu groaznica şerbire din Polonia şi din Rusia. Vedem ţărani ruteni în număr mare (500 de gospodari) venind să se aşeze în ţinutul Dorohoiului şi învoindu-se cu stăpânul locului în condiţiuni de muncă mai grele decât acele statornicite de aşezământul lui Moruz[2]).

Sunt acte cari arată stăpâni impunând chiar sătenilor moldoveni o slujbă mai împovorătoare decât acea prevăzută de aşezământul dela 1805[3]), dar cele mai multe rămân sub hotărîrile lui[4]),

---

[1]) 1800, August 29. Stoian Spătarul, Ispravnic, scrie lui Ion, vechilul lui Gheorghe Hermeziu dela moşia Cârligi, *care a luat dijmă din 5 una în loc de din 10 una,* s'o restituie precum şi acea luată pe locul răzăşilor. (Acad. Rom., VIII, p. 129).

[2]) 1815, Iunie 10. Cinci sute de bejenari ruşi (ruteni) se învoesc cu Visternicul Sandu Sturdza să s'aşeze, în două sate, pe moşiile Vlăsineştii, Budeştii şi Iuganii dela ţinutul Dorohoiului. Anul întâiu nu vor face nici o slujbă iar în anii următor vor sluji după cum urmează: Fiecare plug va ara câte 1 ½ falce ce va fi sămănată cu sămânţa boeriului... Fiecare gospodar va prăşî de două ori, va culege şi va pune în coşere câte 35 prăjini popuşoi, având a face şi coşerele trebuitoare; va secerà 10 clăi cărate şi clădite; va cosî câte 1 falce de iarbă ce o va clădi în stog. Vor dà dijmă din toate sămănăturile după obiceiu, vor face câte o zi de clacă vătavului moşiei şi vor face stăpânului câte o podvoadă de car la Iaşi, iar cei ce nu vor avea boi vor lucrà 5 zile la ce va fi de trebuinţă. Din toată „mărimea" acelor moşii, 1000 de fălci va rămânea pe sama Visternicului, iar rămăşiţa se va împărţi între ei după analoghia vitelor ce are fiecare. (Acad. Rom., IV, p. 69).

[3]) 1821, Maiu 1. Oamenii din satul Molniţa, ce-i zice şi Ştreanga, se aşează cu Vornicul Alecu Cantacuzinò pentru numărul zilelor boierescului ce au a lucrà dumisale în chipul următor:

Să are de fiecare plug câte 1 falce primăvara şi 1 falce toamna. Fiecare gospodar să prăşască şi să pună în coşere câte 20 prăjini de popuşoi; să secere, să care şi să clădească câte 20 prăjini; să coşască câte 1 falce făcând-o şi stog îngrădit; să facă, afară de zilele boierescului, oricę meremet va fi trebuitor la mori, la crăşmă sau la casele boiereşti; să aducă câte 1 car de lemne şi să deà câte 1 găină de fiecare gospodar. Dijmà să deà din toate, după obiceiu, având a o cărà la locul unde va cere trebuinţa. (Acad. Rom., IV, p, 204).

[4]) 1823, April 5. Locuitorii bejenari din satul Părău se alcătuiesc cu Paharnicul Neculai Sion pentru lucrul boerescului în chipul următor:

Fiecare gospodar să are câte 30 prăjini de părechea de boi toamna sau primăvara. Să prăşască câte 25 prăjini de două ori, să-i culeagă,

www.dacoromanica.ro

unele ni arată chiar pe săteni ca ne voind să facă nici măcar cele 12 zile ale aşezământului lui Grigore Ghika[1]).

§ 11. Aşezământul lui Ioniţă Sturdza.

Această diversitate de obiceiuri şi de tocmeli nu puteà decât să deà loc la plângeri şi la gâlcevi. Ioniţă Sturdza spre a li pune capât, decretă la 10 Martie 1828, punerea in vigoare din nou a ponturilor pentru boeresc ale lui Grigore Ghika din 30 Septemvrie 1777. La aceste hrisovul adăogì cuprinsul articolelor din aşezământul lui Moruzi relative la câtimea de fânaţ

să-i curăţe şi să-i care la coşere. Să cosască, s'adune, să ridice şi s'ingrădească câte 1 falce de iarbă. Să secere câte 9 clăi de pâne albă. Să lucreze câte 6 zile la orice trebuinţă li se va cere, dela răsăritul şi până la apusul soarelui. Să facă câte o podvoadă la Iaşi cu ori câţi boi va aveà şi la orice vreme se va cere. Să deà de fiecare gospodar câte 1 găină, 2 pui, 10 ouă şi să toarcă câte 1 calcap. Şi să mai deà ajutor la iazuri şi la acaretele moşiei Paharnicul însă ii iartă dijmurile de legume, de fânaţ şi de cherestele ce vor face prin păduri şi din câmp şi din pâne albă şi să le deà şi fânaţ după trebuinţă, precum au avut, iar locul fiind strâmt, să nu aibă a le dà loc de arat, dar să fie volnici a face mături sau a lărgi acele ce le au fără a dà dijmă timp de trei ani. (Acad. Rom., L, p. 130).

[1]) 1805, Iunie 11. Isprăvnicia de Iaşi scrie Postelnicului Ştefănache Cerchez că Sulgerul Gheorghe Hermeziu se plânge cum că locuitorii de pe moşia lui, Trifeştii Vechi, nu se supun a lucrà 12 zile după hotărirea ponturilor gospod. Să meargă deci acolo şi să-i supuie a fi următori. „*Iar de vor pricinui zicând că nu au loc îndestul care să le fie şi de prisos, le vei arătà câte cât are D-lui să deà fieşte căruia după ajunsul moşiei* şi ei după ponturi sunt datori a urmà". (Acad. Rom., VIII, p. 100).

1808, Maiu 8. Divanul Cnejiei Moldovei către Serdăria de Orheiu. Spătarul Manolache Donici plângându-se că locuitorii moşiei sale Săpotenii dela acel ţinut *nu vor să-i lucreze obişnuitele 12 zile pe an*, Divanul poroncește Serdăriei să-i supună. (Acad. Rom., XXVII, p. 16).

1816, Martie 29. Plăeşii din toate cătunele Hangului, ce au fost orânduiţi asupra strinsului tuturor veniturilor moşiei Hangului după obiceiul vechiu la acest sat, mărturisesc că, de doi ani incoace, *nu au lucrat pentru boieresc mai mult de 6 zile*, n'au dat mai mult de patru parale de fiecare stânjăn pentru dijma fânului. Pentru fieşte care moară au dat câte 15 lei, iar pentru fiecare fereseu nu s'a luat mai mult decât câte o plută de scânduri de 14 palme. (Acad. Rom., XXXV, p. 26).

www.dacoromanica.ro

şi de imaş ce aveau stăpânii a da locuitorilor precum şi obligaţiunea de a dà fiecărui săten şi loc de arătură cu îndestulare pentru gospodăria lui.

Iată deci că şi aici vedem întinderea de pământ de arătură, de care se puteà folosi un sătean, mărginită la acea necesară pentru îndestularea gospodăriei lui.

Apoi aşezământul mai cuprinde o dispoziţiune nouă:

„. . . pentru moşiile ce nu vor fi încăpătoare de a se dà locuitorilor locuri de hrană după analogul arătat mai sus, ca să nu rămâe veşnicul stăpân lipsit de trebuinciosul fân şi arătură, se vor împărţi în trei părţi, atât locul de arat cât şi fânaţul, intrând în măsuri şi curăturile cari se vor fi făcut din codri, şi două părţi de hrană şi de fânaţ se vor da locuitorilor iar a treia parte să ramâie neapărat veşnicului stăpân".

Iată o dispoziţie care afirmă iar, deşi în chip tacit, vechiul drept de folosinţă al sătenilor, punându-le la dispoziţie, în caz de strâmtoare a locului, două treimi din întinderea totală a locurilor de hrană. Această dispoziţie este vederat în conformitate cu vechiul obiceiu după care plugăria se făceà aproape exclusiv de săteni. De altmintrelea stăpânii nu făceau decât prea puţină plugărie! [1])

[1]) Condicile veniturilor şi cheltuelilor moşiei Miclăuşenii, dela ţinutul Romanului, pe anii 1825, 1826, 1827 şi 1828, aflate la Academia Română, ni arată cât de neînsemnată erà plugăria ce făceau pe acea vreme stăpânii de moşii.

Pe această moşie, în întindere de mai multe mii de fălci, s'a recoltat în anul 1825:

377	mierţe	0	dimerlii	grâu semănat,
4	„	2	„	„ de dijmă,
55	„			popuşoi (iar vama morilor a fost de 270 mierţe),
69	„	1	„	orz sămănat,
17	„			„ de dijmă,
60	„	3	„	ovăs sămănat,
10	„	3	„	„ de dijmă,
53	„			săcară sămănată,
15	„			mazăre „
2	„	1	„	bob „
„	„	9		lintii „
7	„	6	„	faşole „
15	„	3	„	cânepă „
2	„	1	„	in „
2	„	8	„	mălaiu „

www.dacoromanica.ro

Dar documentele din vremea ocupaţiunii ruseşti arată că nici acest aşezământ al lui Ioniţă Sturdza nu erà pretutindeni în vigoare şi că ţăranii făceau de obiceiu, nu 12 zile *cu nart,* adică cu o câtime de muncă hotărîtă pentru fiecare zi, ci 12 zile *proaste,* fără câtime de muncă hotărîtă [1]).

In cât priveşte întinderea de pământ atribuită fiecărui sătean de urbariul dela 1805, actele epocii dela 1805 la 1828, mie cunoscute, sunt mute în această privinţă: Nu putem deduce din ele dacă dispoziţiunile în această privinţă au fost sau nu puse în vigoare.

Din nişte comunicaţiuni ale lui Kisselev către Sfatul Administrativ al Moldovei ar rezultà că întinderea locului de arătură ar fi fost statornicità la una şi jumătate falce încă în vremea lui Moruz, ca şi întinderea de fânaţ şi de imaş atribuită fiecărei categorii de săteni. Dar alt act, emanând tot dela Kisselev, constată că: *„ţăranii moldoveni erau obişnuiţi să se folosească de întinderea de pământ ce le vine la socoteală* (qui leur convient [2]) ".

Mi se pare că s'ar puteà conchide fără primejdie de a greşì mult, că nici unul din urbariile cercetate mai sus n'a fost aplicat *ad litteram* şi în chip temeinic, faţă cu opunerea mai mult pasivă dar puternică şi îndărătnică a ţărănimii: ele erau puse în vigoare numai în parte şi pe ici şi coleà. In cele mai multe părţi aplicarea lor a dat loc la transacţiuni a căror rezultat a fost un adevărat haos, o confuziune de obiceiuri vechi şi nouă, de ponturi şi de tocmeli.

In acelaş an, 1825, s'au sămănat 30 mierţe orz, 15 mierţe şi 6 dimerlii ovăs şi 60 mierţe grâu. Am văzut cât orz şi cât ovăs au ieşit.

In anul următor, 1826, au ieşit, din cele 60 mierţe grâu sămănate, 324 mierţe. S'au sămănat 38 mierţe orz din cari au ieşit 155 mierţe şi 5 dimerlii.

In 1827, s'au sămănat 67 mierţe şi 5 dimerlii grâu, cari au produs în anul următor 362 mierţe. Din 40 mierţe orz sămănate în primăvara 1827, au ieşit 306 mierţe.

In 1827 s'au sămănat 62 mierţe grâu din cari au ieşit 269 mierţe.

Din recolta de popuşoi a anilor 1824, 1825 şi 1826 a ieşit la 1827, când s'au bătut, 691 mierţe.

[1]) Arhiva Statului, Iaşi, *Dosar 7.* Trsp. 1764, Op. 2013. Actul din 15 Fevruarie 1833, anexa B.

[2]) Vezi actul în Apendice, sub data de 14 Martie 1832.

www.dacoromanica.ro

Mai este de observat cum, până în veacul XIX, poporul, cu toate legiuirile contrare, stărueşte a privi pământul nelucrat ca bun obştesc, ce-l poate luà oricine spre lucrare în schimbul dării de a zecea din rodul lui.

*

Din cele ce preced, constatăm la stăpâni, în cursul vremii dela 1742 până la 1828, două năzuinţi:

1). Acea de a-şi asigurá pe stăpânirile lor un izvor din ce în ce mai mare de muncă neplătită şi sigură[1]);

---

[1]) Aceste năzuinţi n'a fost monopolul clasei stăpânitoare din Moldova, crescută în nesănătoasa atmosferă turco-bizantină. Nobilimea germană, deşi crescută în cu totul altă şcoală, împărtăşià năzuinţi aproape identice.

„L'esclavage existait au XVIII-eme siècle dans toutes les oligarchies allemandes des bords de la Baltique. Dans le Holstein, oligarchie nominalement dépendante de la couronne de Danemark, dans la nouvelle Poméranie antérieure, rattachée par un lien semblable à la couronne de Suède, dans le Mecklembourg où l'aristocratie n'était soumise que de de nom à la dynastie locale, les seigneurs vendaient leurs serfs lorsqu'ils ne les jouaient point aux cartes; et, fait bien remarquable, cet esclavage ne date pas du moyen âge, il est un produit du XVIII-éme siècle; toute l'histoire de l'humanité est complexe et faite de contrastes. C'est de 1680 à 17°0 qu'il s'est développé. Il est né, comme aux colonies, des nécessités de grandes exploitations agricoles combinées avec le pouvoir à peu près illimité d'une oligarchie foncière.

„Qu 'est-ce que cette sujétion héréditaire qui forme le fait distinctif dela constitution sociale de l'ancienne Prusse? C'est la pierre angulaire d'un édifice politique, de construction récente et de forme très originale.

„*Disons pour donner une idée de cette organisation sociale, que c'est l'exploitation directe des grands domaines pour les propriétaires nobles à l'aide d'une main-d'œuvre asservie.* C'est ce que les socialistes allemands appellent la *Kapitalistiche Wirthschaft* adoptée à l'agriculture, avec la circonstance très-agravante d'un lien de dépendance personnelle.

„Au moyen âge, le seigneur noble fait la guerre. Il recueille en nature les produits de son domaine, il en vit; c'est la *Naturalwirthschaft* Il ne demande à la terre que ce qu'il lui faut pour vivre et non point. des bénéfices industriels. Le lien de dépendance des paysans est contraire au droit naturel, mais il est en somme accepté par eux. Les redevances, les cens ne les écrasent point de charges excessives. Peut-être les Allemands ont-ils fait le moyen âge un peu plus patriarcal qu'il ne

www.dacoromanica.ro

2). Acea de a reduce la cât mai puţin dreptul strămoşesc de folosinţă al ţăranului asupra hotarului locuit de el.

Incercările lor, în amândouă aceste direcţiuni, au fost încununate de izbândă. Vechiul obiceiu al pământului, sguduit

---

fut en réalité. Ce qui est certain, ce qui parait établi par les travaux de Ianssen, c'est que la condition des populations rurales empira singulièrement vers la fin du moyen âge lorsque l'acroissement du bien-être général fit paraître aux déshérités la vie plus dure, lorsque la noblesse dut renonçer au métier des armes. C'est de là, de la fin du XV-me siècle, que datent les guerres des paysans. C'est de là que date surtout une évolution radicale dans la condition sociale des populations agricoles.

„Le seigneur ne fait plus la guerre, et il lui faut plus d'argent pour vivre; il le demandera à son domaine foncier. Il reprendra la terre au paysan et organisera aux dépens de l'une et de l'autre une exploitation que l'état du droit et des mœurs, que le pouvoir social de la noblesse rendront exorbitante.

„Ici,— c'est le cas de l'Angleterre,— le seigneur noble affaiblit le lien qui rattache le tenancier à la terre; il en fait un simple fermier. C'est sous forme de fermage annuel qu'il recueille les profits de la terre. Vers la fin du XVI-me siècle, le sol de l'Angleterre se constitue en grandes fermes qui ont rendu impossible l'organisation de la petite propriété rurale.

„Ailleurs, — c'est le cas dans une partie de l'Allemagne: en Thuringe, en Hanovre, dans une partie de la Saxe électorale, les relations quasi patriarcales du moyen âge subsistent jusque dans le XIX-ème siècle. Les tenanciers restent dans les mêmes relations de dépendance vis-à-vis des propriétaires fonciers qui vivent sur leurs terres et demandent des redevances relativement modiques. La transition à la constitution de la petite propriété rurale sera d'autant plus facile ici que le lien qui rattache le petit tenancier à la terre ne se sera pas affaibli. Il se sera plutôt consolidé, et les redevances apparaîtront comme un legs du moyen âge, comme un reste d'oppression surannée facile à faire disparaître.

„L'une et l'autre évolution se sont accomplies en France; tandis que le petit tenancier y acquérait de très bonne heure la propriété, le seigneur, là où il conservait de grands domaines, les constituait en fermes plus ou moins étendues et s'en allait, s'il pouvait, vivre à la cour de leurs produits ou des faveurs royales.

„En Prusse, dans l'Allemagne du nord-est, un phénomène très particulier se produit et très différent du précédent. *Le seigneur noble ne peut plus faire de la guerre son occupation unique. Il se rejette sur sa terre; il en devient lui-même l'exploitant; il va demander des profits directs, des bénéficies à cette exploitation. Il devient un industriel agri-*

www.dacoromanica.ro

până în temeliile lui în epoca de decădere a Domniei indigene, fu aproape nimicit în urma loviturilor repetate ce i le purtară Fanarioţii. In cartea următoare vom vedeà desfiinţarea lui aproape desăvârşită, pentru a face loc regimului ibrid introdus, de Regulamentul Organic.

Poporul Moldovei smerit, sărăcit şi slăbit, emasculat de loviturile crude şi necontenite a soartei cari îl deprinsese să trăiască fără a mai cunoaşte nădejdea într'un viitor mai bun, opusese desfiinţării drepturilor sale o împotrivire numai pasivă. Vom vedeà însă că ultima lovitură purtată de clasa stăpânitoare fu atât de grea, încât numai ajutorul baionetelor ruseşti a împiedecat pe acea umbră de popor, smerită şi batjocurită, dar trezită din somnul ei de moarte, să strivească pe apăsătorii ei.

---

cole, et les phénomènes qui apparaîtront alors dans l'organisation de l'agriculture prussienne ont une frappante analogie avec ceux que présente le développement de l'industrie contemporaine.

„*Le propriétaire du bien noble cherche dans sa culture le bénéfice dont il vivra, porte ses produits sur le marché; mais, ces produits, la terre ne les donne que par le travail de l'homme* Sur ces domaines, sans cesse agrandis, le hobereau prussien aura à se procurer une main d'œuvre de plus en plus étendue, avec laquelle il traitera lui-même, étant un exploitant direct, avec laquelle il cherchera à traiter au meilleur compte. En réalité, il n'a point à traiter, et il ne faut point parler de compte.

„N'oublions point que, même en Prusse, même dans l'État monarchique des Hohenzollern, l'aristocratie foncière dispose presque à son gré de la population rurale. L'état du droit public donne aux rapports économiques du seigneur et du serf un caractère très-particulier : *le propriétaire noble dispose de l'ouvrier agricole, qui n'a, vis-à-vis de lui, ni sauvegarde de droit pour discuter le salaire, ni la faculté d'échapper, même par la fuite, à l'oppression qui pèse sur lui. Et alors le salaire se réduit à zéro. Le paysan travaille pour rien six jours par semaine pour le compte du seigneur. . .*

„Le hobereau prussien, si fort que cette vérité puisse lui coûter, est un industriel, d'autant plus prospère qu'il dispose pendant plus longtemps d'un réservoir de main d'œuvre à peu près gratuite. Il ne passe plus son temps à la guerre comme le *Ritter* du moyen âge. Il ne vit pas à la cour comme le seigneur français; loin de sa terre, comme le grand propriétaire anglais. Il est là sur le domaine. Il l'exploite. Il le fait valoir lui-même. C'est une organisation vigoureuse fondée sur l'injustice et le privilège, mais singulièrement vivace. (Godefroy Cavaignac, *L'Évolution agraire en Prusse au XIX-me siècle,* în *Revue des Deux Mondes* dela 4 Noemvrie 1892).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

CONDIȚIUNEA PERSONALĂ A POPULAȚIUNII RURALE

§ 1. Stăpânii de moșii, boerii, boerănașii și mazilii.

Cu cât înaintăm în veacul XVIII, cu atâta mai mult ieau Domniile caracterul unor arenzi și se fac mai efemere. Cerințile Turcilor sporesc necontenit și greutățile cari apasă poporul se fac din ce în ce mai grele.

Orice umbră de neatârnare a țării dispare: în atingerea zilnică cu Domnii trimiși dela Fanar și cu ceilalți Greci cari-i încunjurau, boerii par a uită neamul din care au ieșit; își însușesc limba, hainele, obiceiurile grecești, încep a-și greciză până și mințile. Robia țării este atât de desăvârșită, încât nimenia nu cutează măcar să gândească la desrobire, la un viitor cinsteș pentru țară; idea de neam nici nu are ființă. Dacă ei își iubesc țara, o iubesc pentrucă averile lor se află într'însa și pentrucă relele ce o lovesc: năvăliri tătărești, jafuri ale Turcilor, cereri de bani mulți, se răsfrâng asupra averilor lor; singurul lor scop în viață este sporirea averii, satisfacerea vanității prin ajungere la ranguri înalte și gustarea plăcerilor materiale.

Favoarea domnească fiind cel mai bun și cel mai expeditiv mijloc de înavuțire, cei mulți din ei se așternu covor sub picioarele aceluia căruia Turcul i-a arendat dreptul să jăfuiască țara și se fac complicii împilărilor lui spre a culege pentru ei fărmături dintr'însele. Orice simțire de demnitate piere în fața setei de folos.

Iar aceia cari nu pot izbuti să câștige favoarea Domnului se întovărășesc pentru a scoate din scaun pe acel neprielnic lor, și a aduce altul dela care să se poată folosi. Insă intrigile tre-

www.dacoromanica.ro

buesc țesute în umbră, cu mare meșteșug, căci acela împotriva cărora se urzesc, cât este în scaun, are puterea în mână și, dacă află uneltirile lor, îi poate închide, îi poate despoia de avere, li poate sdrobi pieptul cu buzduganul, îi poate bate la tălpi și chiar are putere să le taie capul. Dar contactul cu Grecii îi făcuse meșteri desăvârșiți în mânuirea intrigii și a minciunii: știau cum să se păzească, Și astfel ei își petrec viața lingușind și uneltind spre a-și spori avutul și vaza.

Domnul, bun sau rău, trebuia să întrebuințeze periodul lui de arendă, period a cărui lungime era nedeterminată, putând dintr'o clipă în alta să sosească capigiul cu mazilirea, spre a stringe banii trebuitori pentru plata datoriilor făcute cu prilejul cumpărării Domniei, pentru a păstră întreagă bunăvoința stăpânilor turci și pentru a pune de o parte cu ce să trăiască în bielșug după pierderea scaunului.

Pe boeri trebuia să-i cruțe spre a nu-i nemulțămi și a nu li dă prilej să-l *pârască* la Impărăție; pe dânșii cererile necontenite ale Turcilor și nevoile Domnului îi atingeă mai puțin. In schimb țăranul eră stors, atât de stors încât fugia peste hotar și chiar peste Dunăre, la păgâni. Pe lângă dânsul mai eră stors și răzășul care, din pricina împărțirilor necontenite, se înmulțiă din zi în zi, nemai deosebinduse acuma prin nimica de țăran. Și razășul fiind stors, neavând cu ce plăti, eră silit să vândă petecul de moșie altui răzăș, mai cu dare de mână, dar mult mai adesea boerului megieș care sta la pânda unor asemene *chilipiruri*.

Domnul eră privit de boeri ca bun când le făceă treburile lor. Ioan Canta zice că Constantin Mavrocordat, în întâia lui Domnie, este om bun și blând" [1]). Iată pentru ce:

„Și după ce au boerit pre acești veliți boeri, au făcut și altă socoteală; au pus trei boeri judecători în Iași: pre Ion Neculce biv Vel Vornic, pre Iordache Dulgheriul, Grec, biv Vel Postelnic și pre Aristarh Hrisoscoleu, biv Vel Ban, să fie împreună cu veliții boeri *și li-au rânduit și leafă câte 50 lei pe lună fiește căruia boer.* Așijderea au mai ales și câte un boer mazil și i-au făcut Ispravnici pre la toate ținuturile și-li au dat

[1]) *Letopisețe*, III, p. 183.

www.dacoromanica.ro

ţinuturile cu slujbele în mânile lor; *şi li-au ales să iee răsura jumătate mai mult decât soţiile lor.* Au mai ales şi pre alţi boeri mazili cari n'au încăput la boerii şi la Isprăvnicii şi au fost în rândul veliţilor boeri, *pre toţi aceia au poroncit să-i pue la slujbe şi li-au ridicat dăjdiile, să nu deà nimică, nici feciorii lor. Pre mazilii din rândul de jos li-au pus dăjdii uşoare.* Ridicat-au dajdia tuturor mănăstirilor şi a tuturor preoţilor şi a diaconilor să nu dee nimica . . . Boerilor *celor mari au dat câte cincizeci şi şase oameni scutelnici, altor boeri mazili câte douăzeci, câte cincisprezece, câte zece, câte cinci, câte patru oameni scutelnici. Dat-au şi la jupănese sărace câte cincisprezece, câte zece oameni scutelnici,* socotind după boeria bărbaţilor lor" [1]).

Este bine înţeles că această dărnicie a Domnului se plătià tot de *prostime,* şi încă cu vârf şi îndesat, căci nu numai că în Vistierie nu puteà să rămâie vre un gol, dar veniturile trebuiau sporite din zi în zi pentru a face faţă cheltuelilor nesăbuite ale Domnului cu pretenţii de reformator şi lăcomiei mereu în creştere a *stăpânilor* turci.

„ . . . Atunci la Domnie nouă, la banii steagului . . . au scos hârtii fruntea de patru ughi, mijlocul de trei ughi şi de doi ughi, coada de un ughi, fără năpăşti. Iară după aceasta a scos civerturi . . . de toamnă au scos văcărit şi vădrărit tot odată, şi de iarnă civerturi şi hârtii, iară de primăvară pogonărit şi cuniţă, câte opt potronici de vită ca şi văcăritul . . . Vai de aceste două ţări creştine cu aceşti Domni străini, ce de amar de bani dau pentru vrăjbile cele ticăite a lor! Paladi Toader Vel Visternic, fiind nepot lui Mihaiu Vodă şi cu atâtea rude, îi părea bine de aceste vorbe că sunt între Domni, şi mai mult îndemnà la jacuri şi la vrăjbă . . . Grecii, precum s'au scris că erau mulţi în toate boeriile şi părcălăbiile şi vămişiile cele de pe mărgini, cu agonisit, tot ei le cuprinsese de le au luat; iară boerii de ţară nu puteau încăpeà la nimica. *Şi toţi aveau lefi mari dela Visterie şi vr'o zece ţiitori măritate a tătăne-său, bărbaţii lor tot cu lefe şi cu boerii erau* Aşijderea un frate a lui, anume Iancu Beizadè, cu mare chel-

[1]) *Letopiseţe,* III, p. 183.

www.dacoromanica.ro

tuială, că aveà câte zece, cincisprezece lei leafă pe zi, fără altele; şi maştihă sa iarăş cu mare cheltuială că aveà grea casă, cu multe roabe de le îmbrăcà şi le măritâ, tot cu cheltuiala ţării şi osăbit şi leafa, pe zi 15 lei"[1]).

Iată ce zice Ienache Cogălniceanu despre *incapabilul* Ion Mavrocordat, fratele *reformatorului* Constantin:

„In zilele acestui Domn au fost multe dări grele, ales: văcărituri, câte 2, câte 3 veniau uneori pe an, că scotea unul la Ianuarie, altul la Maiu şi la Dechemvrie, cari se suiau pe an câte 7 lei 45 bani de vită, care erà un mare greu ţării. *Iar boerilor le păreau bine, căci mâncau fieştecare şi aveau tot ridicături dela acest Domn, la care cei mai mulţi boeri dela acest Domn s'au ridicat, ales cei ce şedeau la ţară şi de atunci au făcut bani toţi boerii.* Domnului încă nu-i păsà; căutà să apuce Grecilor aşijderea, că şi ei câştigău cât puteau şi mâncau rușfeturi destule, căzând la boerii, căci erau paielele eftene . . . şi dintr'această fugă a lor, (nişte Sturzeşti) văzându-l ceilalţi boeri cum se poartă trebile, şi Domnul căzut cu totul la mese mari şi ziafeturi şi primblări şi *la alte desfătări a lumii,* luase cu toţii un mare obraz şi nu-l băgau în samă şi făceau ce li erà voia lor"[2]).

Boerii cei mari stau la Iaşi, lângă Domn, izvorul tuturor foloaselor. Slujbele cele grase sunt monopolul lor pe care, uneori, îl împart cu Grecii veniţi în urma Domnului. Supuşi până la umilinţă faţă de stăpânul vremelnic care a cumpărat scaunul dela Turci, ei sunt atât puternici şi trufaşi faţă de acei mai mici. *Trecerea* lor este aproape fără de mărgini la Domn, iar la ceilalţi diregători este mărginită numai de interesul acestora. Ei sunt de asupra legilor cari nu par făcute pentru ei şi cari sunt înlăturate de *hatârul* lor de câte ori au interes la această înlăturare. Un om de rând nu poate nici odată să aibă dreptate faţă de o asemenea putere.

Aceşti puternici se recrutau acuma dintr'o tovărăşie mică de tot, alcătuită din vr'o douăzeci şi vr'o câteva de familii[3])

[1]) *Letopiseţe,* II, p. 376.

[2]) *Letopiseţe,* III, 205 sq.

[3]) La cele numite mai sus se mai adauseră, în cursul veacului XVIII şi la începutul celui următor, familiile româneşti: Vârnav, Gre-

www.dacoromanica.ro

cari din împrejurări deosebite strînsese averi mari şi se mănţinuse în slujbele cele de frunte. Celelalte sute de neamuri cari alcătuise altădată clasa stăpânitoare a ţării, sau dispăruse în rândurile răzăşimii ţărănită acum cu desăvârşire, sau ocupau slujbe mici de tot, dispreţuite de neamurile cele alese, sau trăiau pe moşiile lor nebăgate în samă.

Unii dintr'aceştia ocupase boerii de mâna a treia sau a patra, alţii erau *feciori de boeri* fără boerie sau chiar *mazili*, adică oameni fără boerie, a căror moş (bunic) fusese boer. Mai jos se găsiau *neamurile* şi răzăşii supuşi birului.

Boeri cei mari aveau aşezări la ţară, unde veneau să petreacă de obiceiu vară, acei care se retrăgeau dela Curte, de voe sau de nevoe, petreceau anul întreg la *moşie*. Căci acuma stăpânii nu-şi mai ziceau stăpâni de *sate*, ci stăpâni de *moşii*. Dacă, în vremea vechea, satul şi dreptul de a judecă pe sătenî, erâ partea de căpetenie în judecie, în veacul XVIII dreptul de judecată nu mai aveâ valoare şi stăpânii priviau hotarul întreg ca lucru al lor.

Cei mulţi din boerii cei mici, din fiii lor, şi din mazilii stăpâni de moşii, unii spre a puteâ să se folosească în pace de ocinile lor, alţii spre a le puteâ spori cu cheltuială puţină în dauna răzăşilor megieşi, căutau sprijinul unui boer mare, sprijin ce-l dobândiau uneori prin daruri, dar mai adesea prin linguşiri. Nu puţini dintr'înşii întrau în slujba cu simbrie a acelor boeri mari, întâiu în calitate de gramatic, apoi deveniau logofeţii şi vechilii lor, pentru a-şi vedeâ la urmă slujbele răsplătite cu vr'o boerie inferioară, mai mică sau mai mare, după trecerea boerului protector şi după însemnătatea slujbelor aduse de protejat [1]).

---

ceanu şi Beldiman (cari aceştia din urmă mai fusese în vază şi la începutul veacului XVII), ale Domnilor fanarioţi: Mavrocordato, Moruz şi Suţu, cu alte trei familii greceşti: Ghyka (Sulgiaroglu), Dimache şi Manu. O situaţie cu totul particulară este aceea a familiei Callimachi. Ei sunt drepţi Moldoveni din clasa stâpânitoare a ţării şi se numiau Calmâşul, dar unul din ei stabilindu-se la Ţarigrad, îşi greciză numele în Callimachi şi deveni Domn, cinste la care ajunsese şi trei urmaşi ai lui.

[1]) Trebue recunoscut spre lauda lor că mulţi boerănaşi şi mazili mai dârji, şi-au păstrat întregi neatârnarea şi demnitatea neintrând în clientela nici unui boer. Vezi un exemplu drastic de greutăţile şi neplă-

www.dacoromanica.ro

Insă nici odată, afară de foarte rare excepţiuni, nu puteà unul din aceşti boeri de mâna a treia sau mazili, oricât de vechiu şi de cinsteş li erà neamul, sperà să fie ridicat pe aceeaş treaptă cu protectorul său şi cu familia lui, să se înrudească cu dânsul prin căsătorie cu o fiica sau cu o nepoată a sa. Atât el cât şi ceilalţi membri ai vechei clase stăpânitoare cari nu intrase în clientela vre-unui puternic, şi nu făceau parte din cele câteva familii cari monopolizase slujbele, averea şi puterea, erà înfierat cu porecla de *ciocoiu*. Fetele neamurilor cu vază se dădeau cu înlesnire de soţii Grecilor fără avere şi fără strămoşi, aduşi în ţară spre a fi chivernisiţi de Domnii fanarioţi, căci o asemene încuscrire erà bine văzută de Domni şi puteà aduce neamurilor fetei slujbe şi alte foloase. Dar o încuscrire cu urmaşul unei familii de viţă cnejască, dar sărăcită sau căzută în uitare ar fi fost socotită ca lucru necinsteş [1]).

Nu încape îndoială că ambele fracţiuni ale clasei stăpâni-

---

cerile ce le trăgeà după sine un atare duh de neatârnare, în păţăniile mazilului Ioniţă Pisoski, stâpânul Vascanilor, cu Banul Ştefan Sturdza, stăpânul Ruginoasei în a mea *Cronica Vaşcanilor* în An. Acad. Rom., XXIX, p. 14 şi p. 68.

[1]) Răpedea chiverniseala a tuturor străinilor în deobşte, dar mai ales a Grecilor veniţi în ţară şi mai cu deosebire căsătoriile lor cu Române cari nu erau „de obrazul lor", a făcut pe un Domn de neam românesc, Ştefan Racoviţă, rătăcit prin şirui Fanarioţilor, să deà, la 30 Iulie 1764, un hrisov spre a opri căsătoriile între străini şi Române în Ţara-Românească. Ştefan Racoviţă, în preambulul hrisovului său. găseşte că prin ajungerea străinilor la boierii, „dregătoriile se necinstesc, neamul boerilor pământeni se ocăreşte, câştigul şi folosul ce ar puteà să aibă pământenii îl apucă ei şi se pricinueşte de obşte răsvrătire şi stricăciune la toată patria". Cei ce prin „meşteşugurile" lor intră în rândul boierimii, au pricinuit multă stricăciune ţării şi neamului boeresc, precum de multe ori s'a văzut; prostimea iarăş nepărăsindu-se şi aici de răutăţile şi hoţiile sale, dau pricină de a le urmà şi pământenii lucruri necuviincioase în toate zilele". Domnul hotăreşte deci că de acum înainte nimenea să nu-şi mai deà fata sau altă rudă după străini (singuri Moldovenii făcând excepţie la această regulă), sub ameninţare de pedeapsă grea pentru părinţi şi preoţi şi de izgonire din ţară pentru străini. ‹ ei ce au apucat a se însură, pot rămâneà în ţară păstrând boeria căpătată până atunci, dar fără a mai puteà căpătà alta mai mare, iar de acum înainte nici un străin să nu poată căpătà dregătorie sau cumpără moşie în ţară, (I. Bianu, în *Revista Nouă,* anul III, p. 302).

www.dacoromanica.ro

toare arătară aceeaşi sete de pământ şi aceeaş lipsă de scrupul în despoiarea nemiloasă a obştiilor răzăşeşti de ocinile lor. Dacă cei mici răpiră mai puţin decât cei mari, cauza acestei deosebiri trebue căutată numai în puterea lor mai mică.

Aceeaş lipsă de scrupul şi aceeaş lăcomie de câştig o arătară atât boerii cei mari, membrii oligarhiei atât puternice, cât şi boerii cei mici şi mazilii în năzuinţa lor statornică şi izbutită de a desbrăcà ţărănimea aşezată pe hotarele stăpânite de dânşii, de dreptul ei străvechiu de folosinţă asupra pământului.

Tendinţele de căpetenie ale boerimei mari şi mici, ale clasei stăpânitoare în veacul XVIII, sunt lăcomia de bani şi setea de pământ, o desăvârşită lipsă da scrupul şi de omenie în alegerea mijloacelor spre a-şi însuşi atât bani cât şi pământul şi o ignorare desăvârşită a intereselor ţării de câte ori acele interese nu erau în legătură cu averea lor [1]).

Naşte acum întrebarea: erau oare boerii moldoveni, făptuitorii uricioaselor fapte înşirate mai sus, o adunare de oameni cu deosebire lacomi şi stricaţi? Răspund hotărît: Nu. Cei mai mulţi din ei erau oameni evlavioşi, blânzi şi buni la inimă. Anaforalele conţinând propunerile cele mai lacome şi mai ne-

---

[1]) Iată cum judecà Mihaiu Sturdza, înainte de a fi Domn, clasa boerească, rezultat a unui secol de creştere fanariotă:

... Il est certain qu'une noblesse appelée à gouverner doit avoir une connaissance profonde dans la science politique. Le goût de l'application, l'aptitude aux affaires, des mœurs graves et simples peuvent seuls la rendre habile à l'administration. Certes, ce n'est point sous le régime des Phanariotes que les nobles des deux Principautés seraient parvenus à des qualités de cette nature. Uniquement éblouis par la vanité et conduits par l'égoisme, l'intérêt personnel en rapetissant leur esprit, étouffa dans leurs cœurs les sentiments généreux. Dès lors il n'y eut plus de tendance vers le bien commun. La pusillanimité succéda au courage, la vénalité au désintéressement, l'envie tracassière à l'urbanité et à la droiture. Il leur arrive très-souvent, et aux plus notables même, de se récrier sans pudeur sur ce qu'ils n'ont point obtenu, eux ou leurs enfants, une *kivernissala,* c'est-à-dire le moyen d'un gain illicite: car tous les emplois ne sont envisagés que sous le rapport lucratif, licite ou illicite. (Hurmuzaki. *Supliment* V, p. 31).

Judecata este aspră dar dreaptă, ce păcat numai că Mihaiu Sturdza nu se judecà pe sine cu aceeaş asprime!

www.dacoromanica.ro

drepte, *arzurile* cu cererile cele mai spoliatoare, poartă semnăturile unor oameni cari au întemeiat cu cheltueli grele așezăminte de binefacere cărora li-au lăsat la moarte părți însemnate din avere, acele ale altora cari meritase porecla de *stâlpi ai țării,* ai căror dărnicie și simț de dreptate mai trăiau încă jumătate de veac după moartea lor. Printre aceste semnături în sfârșit, se găsesc acele ale unor oameni cari erau nu numai iubitori de țară dar conștienți de neam și naționaliști convinși.

Cauzele acestei contradicții trebuesc căutate mai cu samă în împrejurările în cari ei crescuse și în cari trăiau.

Se poate stabili ca principiu că: orice clasă care se deosebește de obștie prin faptul că deține în mânile ei o putere mai mare decât acea obștie, tinde să abuzeze de puterea ei. Și această tendință se manifestă prin fapte abuzive cari sunt în raport invers cu gradul de cultură și de creștere al clasei privilegiate, cu bunătatea și eficacitatea legilor și, mai cu samă, cu spiritul și puterea de rezistență a obștiei.

In Moldova, cultura clasei stăpânitoare era aproape nulă și creșterea ei perversă, legile slabe și neaplicate, iar poporului robit și smerit nici nu-i trecea prin gând să steà cu bărbăție împotriva celor mari. In asemenea împrejurări și față cu pilda ce venià dela Domnie, abuzurile boerimii nu pot fi privite decât ca urmări firești ale împrejurărilor politice în cari se află țara.

Orice altă clasă privilegiată, de orice neam, dacă ar fi avut parte de creșterea, de lipsa de cultură și de puterea boerimii noastre și dacă s'ar fi găsit în aceleeași împrejurări politice, tot ca dânsa s'ar fi purtat [1]).

[1]) „...*Schingiuirea* țăranilor și a țiganilor făceà parte din obiceiurile zilnice și erà o prerogativă a proprietarilor atât de absolută, încât dacă s'ar trezì din morminte toate nenorocitele victime cari au pierit în schingiuiri aplicate lor fățiș, ne-am înspăimântà de acel nour de umbre sinistre ce au rămas nerăsbunate!

„Și însă... oamenii cari comiteau acele delicte și crime nu erau răi la suflet, nu erau cruzi în natura lor, ci din contra erau blânzi, generoși, iubitori de săraci, *dar aveau dreptul de cruzime și îl exercitau fără a aveà conștiință de fapta lor criminală, fără grijă de răspundere, fără teamă de pedeapsă.* Astfel erà timpul, astfel erà starea morală a societății. Inimi bune, fapte crude..." (V. Alexandri, Prefață la *Scrierile ui C. Negruzzi.* Ed. Minervei, p. X).

www.dacoromanica.ro

Ţara nu mai purtă războaie încă dela sfârşitul veacului XVII. Boerimea cea mică şi mazilimea ai căror membri, până la începutul veacului XVIII, mişunau prin oştile leşeşti şi ruseşti, se lăsară de meseria armelor, afară de câţi-va Codreni şi Fălcieni cari urmară a sluji în oştile ruseşti şi chiar în cele suedeze. In atingerea cu Ţărigrădenii afemeiaţi, bărbăţia strămoşască se muiase, doară nu dârjia şi îndrăzneala inimii sau puterea braţului mai puteau fi acuma de folos, ci mlădierea, iscusinţa minţii, prefacerea şi agerimea limbii.

Nu încape îndoială că mijlocia culturii clasei stăpânitoare dela sfârşitul veacului XVII şi începerea celui următor erâ mult mai ridicată decât cu un veac înainte: bărbaţii toţi şi cele mai multe din femei erau cu ştiinţă de carte, dascălii greci împărtăşise multora dintr'înşii parte din cunoştinţile lor. Acea cultură însă erâ nenaţională, străină de interesele neamului românesc, în multe privinţi chiar potrivnică acelor interese.

Faptul că boerii au văzut în oştirile Ecaterinei pe nişte mântuitori şi au cerut Impărătesei să alipească Moldova la statele ei, este un fapt absolut firesc, rezultând din împrejurări şi din starea ţării. Cumplitul jug turcesc o strivise într'un chip atât de desăvârşit, puterea otomană erâ atât de urieşă faţă de slăbăciunea Moldovei, încât orice speranţă de a scăpă din acea robie şi de a fi iarăş de sine stătători pierise în inimile fiilor săi. Ei nu erau singurii în asemenea stare sufletească. Dacă, între 1770 şi 1774, s'ar fi întrebat Sârbii, Bulgarii sau Grecii, oricare din neamurile creştine zăcând sub groaznicul arbitrar al Turcilor, dacă primesc să schimbe stăpânirea Sultanului pentru aceea a Impărătesei ortodoxe, nu încape cea mai mică îndoială că ele ar fi primit cu însufleţire această schimbare care, credeau ei, le închizeşluiă viaţa, libertatea, averea şi cinstea celor ce le erau scumpi. Astăzi ne îngrozim când ne gândim că o asemenea eventualitate ar fi fost cu putinţă: dacă am fi trăit pe acele vremuri şi dacă am fi fost expuşi la pri-

Aceste cuvinte ale lui Alexandri cari lămuresc într'un chip atât de viu deosebirea între firile şi acţiunile membrilor clasei privilegiate dela începutul regimului regulamentar, se pot adaptă aproape întocmai pentru a lămuri contrastele atât de izbitoare în faptele boerilor din veacul XVIII.

www.dacoromanica.ro

mejdiile de cari aveau a suferi zilnic strămoşii noştri şi n'am fi avut altă creştere decât acea de care avuse parte ei, tot ca dânşii am fi cugetat.

Rolul jucat de boerime în acţiunea de redeşteptare a neamului românesc, începută chiar dela începutul veacului XIX, ni dovedeşte că iubirea de ţară şi de neam erau numai amorţită în inimile lor de împrejurările cumplite în cari jugul turcesc adusese ţara, dar că puţin îi trebuiă pentru a o învia.

Revoluţia franceză nu rămăsese cu totul fără răsunet în ţările noastre; câţiva emigraţi ajunsese în bejenia lor până la noi: unii dintr'înşii erau oameni cu învăţătură, cari intrară în case mari pentru a creşte copiii boerilor.

Fapt este că, dela începutul veacului XIX, vedem pe boeri de ai noştri, pe fiii acelora cari iscălise adresele către Ecaterina, pe unii din semnatarii anaforalei dela 1805 pentru sporirea boerescului, semnatari şi ai *arzului* către Poartă, alcătuind proiecte de reformă şi de ocârmuire a ţărilor române prin ele însăşi, vorbind în acele proiecte de armată a ţării de 25.000 de oameni şi chiar de unirea celor două Principate, iar forma ocârmuirii propusă este cea „republicească". Trebue însă adaus ca această republică avea să fie nu numai aristocratică, dar chiar oligarhică, căci puterea întreagă urmă să fie încredinţată unui divan de boeri mari, aleşi de obştia boerilor celor mari.

După 1821 se înfiinţă un partid *naţional,* alcătuit mai cu samă din oameni cari nu aparţineau oligarhiei, dar ai cărui căpetenii erau boeri de mâna întâia: Ioniţă Sturdza, Andronache Donici, Vasile Miclescu, Gheorghe Cuza, Lascarache şi Petrache Sturdza, Iordache Catargiu [1]).

Acest partid, poreclit de boerii cei mari, bejeniţi la Cernăuţi, partidul *ciocoilor,* deveni atât-puternic la începutul Domniei lui Ioniţă Sturdza, care fusese unul din capii lui. Sub îndemnul lor, Domnul, om de o inteligenţă mărginită, dar boer cu viaţă curată şi plin de iubirea de ţară, supuse Porţii un proiect de constituţie pentru Moldova, datorit mai ales lui Iordache Catargiu şi Spătarului Drăghici şi cuprinzând 77 de articole.

[1]) N Iorga, Prefaţă la *Hurmuzaki,* X, p. LXXI.

www.dacoromanica.ro

Acest proiect de constituţie, tinde la transformarea Moldovei într'un *Stat autonom,* cu Domnie ereditară Senat numit pe viaţă pentru statornicirea birurilor şi pentru a ajută pe Domn în cârmuire, înlocuirea boeriilor prin funcţii date de Divan, suprimarea jurisdicţiei consulare, armată naţională, însărcinarea Senatului cu încasarea veniturilor şi efectuarea cheltuelilor [1]).

In Ţara-Românească, cel dintâiu care îndrăzni să cheme, după atâtea veacuri de robie, pe Români la arme, erà un urmaş în linie dreaptă al cnejilor dela Vladimira.

Insă dacă boerii erau lesne accesibili ideilor de redeşteptare naţională, ei erau cu totul refractari oricărei năzuinţi de a opri mersul lor înainte pe calea cotropirii desăvârşite din partea lor a drepturilor ţărănimii.

Starea în fiinţă în ţară înainte de aşăzămintele Fanarioţilor erà uitată sau cu totul necunoscută de ei. Vedeau că ţărănimea din Impărăţiile creştine învecinate avea parte de o soartă mult mai grea decât acea din ţările române: îşi închipuiau de bună credinţă că astfel fusese altădată şi la noi şi că numai în urma despoporării ţării şi a altor împrejurări, drepturile stăpânilor fusese stîrbite în folosul ţăranilor. Ei erau încredinţaţi că luptă pentru o pricină dreaptă când se încearcă a curăţi moşiile lor de orice stavilă la exercitarea dreptului lor de proprietate absolută. Ei, cotropitorii, îşi închipue că opintelile lor sunt menite a scăpà averea lor de cotropirile sătenilor. Această stare mintală a boerimii, la care vine de se adaugă cumplita doză de egoism nedespărţită de orice clasă privilegiată, ni dă cheia încăpăţinării şi lăcomiei de cari boerii dădură dovadă cu prilejul alcătuirii Regulamentului Organic.

Pănă în Domnia ultimului Calimah, boeriile fusese totdeauna efective, adică că funcţiunea erà nedespărţită de titlu. Foştii boeri păstrau titlul şi după ieşirea lor din funcţie, dar adăugìau înaintea lui cuvântul slavon *biv* (fost). In Domniile lui Scarlat Calimah şi a lui Mihaiu Suţu, se dădură o mulţime de boerii onorifice, adică titlul fără funcţiune. Pe lângă vanitatea acelor cari le solicitau, se mai satisfăceà şi lăcomia lor, căci devenind boeri dobândiau dreptul să obţină scutelnici. Nu este

[1]) *Ibid.,* p. LXXV, sq.

www.dacoromanica.ro

nevoe de adaus că prea adesea titluri şi scutelnici se obţineau numai în schimbul unor *mulţămiri* grase. In vremea Căimăcămiei sale, acest trafic fù urmat în chipul cel mai neruşinat de Vogoridi şi de oamenii lui. Ioniţă Sturdza, cu toate intenţiunile lui curate, nu avù energia să curme acest obiceiu rău. In potriva acestor *boeriri* în massă se ridicară mai cu samă boerii mari bejeniţi la Cernăuţi, nemulţămiţi la culme să vadă nişte *oameni de nimica*, ajungând să se împodobească cu titluri şi să se folosească de scutelnici la cari credeau că singuri au drept. După toate ştiinţele păstrate rezultă că cea mai mare parte a boeriţilor în chestiune aveà toate cusururile vechilor boeri fără nici una din bunele lor însuşiri. Sarcina pentru Visterie şi prin urmare pentru ţară devenise însă îndoit de mare.

§ 2. **Răzăşii.**

Prin cuvântul *răzăşi* nu înţeleg aici pe toţi părtaşii la vre-un hotar, ci numai pe acei ale căror părţi, în urma împărţirilor necontenite, se făcuse mici de tot, astfel că nu le mai lucrau săteni laturaşi, ci însuşi stăpânii lor. Numărul lor sporià necontenit şi ar fi sporit fără îndoială şi mai mult, dacă n'ar fi scăzut pe de altă parte prin faptul vânzărilor de ocini răzăşeşti, de bună voe sau silite, către boeri şi mazili.

Condiţiunea personală a acestor ţărani-proprietari erà neasemănat mai favorabilă decât acea a celorlalţi săteni. Ei se puteau mută când şi unde li plăceà şi nu aveau stăpân de arbitrarul căruia să aibă a se teme. Grija cea mare, pe lângă plata birurilor, erà ferirea hotarului strămoşesc de atingerea lacomă a vre-unui puternic.

Apoi răzăşii aveau a suferi de exacţiunile şi de brutalităţile diregătorilor şi ei, chiar mai mult decât sătenii supuşi mănăstirilor, boerilor şi mazililor. Acei săteni aveau un stăpân în stare să-i ocrotească şi de care se temeau adesea Ispravnicii şi ceilalţi diregători, pe când răzăşii trebuiau să se ocrotească singuri. Măsura în care erau jăfuiţi şi maltrataţi de funcţionarii vremii, greci şi români, atârnă dela dârjia lor.

www.dacoromanica.ro

Ei deveniau adesea oameni domneşti: aprozi, fustaşi, armaşăi, postelnicei, panţiri, călăraşi, seimeni etc. Alţii, mai aleş feciorii de preoţi, cari ştiau carte, izbutiau uneori să intre prin protecţia vre unei feţe bisericeşti ca scriitor în vre o diregătorie şi, dacă ştiau *să se chivernisască,* puteau să ajungă la una din boeriile cele mici.

Răzăşii aveau atunci, precum mai au şi astăzi, o perfectă conştiinţă că se trag din neam ales: niciodată nu-i vedem identificând interesele lor cu acele ale celorlalţi săteni pe cari-i priviau ca inferiori lor, *ca oameni proşti.* Căsătorii între răzăşi şi *ţărani* se întâmplau foarte rar, deşi adesea satele acestor din urmă cuprindeau gospodari mai cuprinşi decât acele răzăşeşti din apropiere. Stavilele, rămăşiţi ale unei vremi depărtate, in fiinţă între aceste două categorii de săteni, nu sunt depărtate cu totul nici astăzi.

Am văzut că la începutul veacului XIX erau săteni lăturaşi şi în unele sate răzăşeşti. Soarta lor nu erá mai bună decât în satele boereşti; sunt indicii cari ne autorizá a conchide că răzăşii erau departe de a fi blajini cu supuşii lor. Faptul că aşăzămintele hotăresc că sătenii şezând în sate răzăşeşti vor plăti slujba în bani, poate fi privit ca o măsură de ocrotire a acelor săteni impotriva lăcomiei şi a brutalităţii răzăşilor.

Răzăşii care-şí vindeau părţile de ocină nu rămâneau totdeauna pe ele în calitate de săteni *şezători* pe acele ocini. In multe cazuri se mutau la neamuri în alte sate răzăşeşti sau chiar în sate boereşti unde deveniau ţărani lăturaşi.

§ 3. **Desfiinţarea vecinătăţii.**

Scăderii veniturilor Visteriei în urma fugii în massă a *rumânilor* peste Dunăre şi necum pornirilor liberale ale lui Constantin Mavrocordat trebue să atribuim desfiinţarea *rumâniei* în Ţara Românească, prin actul Obşteştii Adunări dela 5 August 1746. Hotărîrea Adunării glasuiá: „iar pentru capul rumânîlor fără moşie, care din noi va vrea din bunăvoinţa lui ca să-i ierte pentru a sa pomenire, bine va face; iar de nu va vreá să facă această facere de binc sufletului său, să aibă a

www.dacoromanica.ro

face acei rumâni cum vor puteá şi să deie bani, de fieşte care cap câte taleri 10 şi să se răscumpere, şi cu voie de va fi stăpânului său şi fără de voie; iar nevrând stăpânul să primească, să vie să facă jalbă la Divan“ [1]).

Acelaş temeiu făcù pe acelaş Domn să ieá o măsură aproape identică pentru Moldova, în a treia lui Domnie aici. Spre acest sfârşit, el adună, în primăvara anului 1749, la mănăstirea Trei Sfetitelor, Soborul ţării la care luară parte Mitropolitul, Episcopii, Egumenii mănăstirilor, boerimea cea mare şi cea mică şi mulţi mazili.

La întrebările puse de Domn în privinţa vecinătăţii, soborul, prin anaforaua dela 6 April [2]), răspunse: 1) că vecinii robi nu sunt; 2) că ei nu se pot nici vinde, nici împărţi nici dà de zestre; 3) că ei sunt săteni lăturaşi fără de moşie, numai nu sunt volnici a se mutá din sat. Anaforaoa mai propuneá ca această stare de drept a vecinilor să nu se schimbe, iar când se vinde moşia, oamenii să nu se vânză (deosebit), iar pentru muncă să se facă *nart,* ca ei să lucreze douăzeci şi patru zile pe an în loc de a lucrá fără soroc ca până atunci şi să deá dijma obişnuită din bucatele lor. Această anaforă fù întărită de Domn la 1 Iunie 1749.

Vecinii moldoveni rămaseră deci într'o stare deosebită de sătenii liberi (lăturaşi), căci datoriau o slujbă de 24 zile pe an, pe când sătenii ceilalţi, lăturaşii, aveau a sluji, în satele mănăstireşti, numai 12 zile, iar în cele boereşti probabil mult mai puţin. Apoi rămâneau legaţi de glebă ca şi *rumânii* din Ţara-Românească dar, precum vom constatá în paragraful următor, aceeaş soartă o împărtăşiau acuma şi lăturaşii moldoveni.

Deşi actul dela 1749 este desemnat prin numirea de *Act de desfiinţare a vecinătăţii* însă precum dovedesc actele din deceniul posterior, deosebirea între vecini şi alţi săteni urmă să se facă încă câteva vreme, de oárece vecinii slujiau mult mai multe zile decât ceilalţi săteni [3]). Dar acest act a pus fără îndoială

[1]) *Magazin Istoria pentru Dacia*, II, p. 284—287.

[2]) Vezi textul actului în Apendice.

[3]) 1756 Aprilie. Constantin Racoviţă Vv. întăreşte Episcopiei de Roman nişte *vecinii,* aşezaţi cu casele în sat, în Leucuşăni, ca să-i fie vecini şi de aici înainte cu câţi se vor mai fi născuţi dintre dânşii. (Acad. Rom. LXVI, 31).

www.dacoromanica.ro

capăt abuzurilor făcute cu vecinătatea, căci acuma vecinii nu mai puteau fi luaţi dela casele lor spre a lucrà fără soroc la curtea stăpânului, nu mai puteau fi ridicaţi şi duşi în alt sat, fiii nu se mai puteau despărţi de părinţi.

Rumânii plătiau stăpânilor lor câte 10 taleri spre a-şi cumpărà iertarea de rumânie, vecinii moldoveni avură de plătit numai câte un leu lui Treti Logofăt şi câteva parale scriitorului care li înmânà ţidula cu pecetea Domnească hotărînd că de acum înainte să nu se mai numească (?) vecini şi să lucreze cele 24 zile [1]).

In curând însă pieri în Moldova nu numai numele de vecin, dar vedem dispărând orice deosebire între acei care fusese altă dată vecini şi ceilalţi săteni. Dela 1700 încoace nu mai vedem pomenindu-se de oameni slujind cele 24 zile datorite de vecini.

Desfiinţarea vecinătăţii nu fù plăcută boerilor, precum dovedesc termenii în cari o relatează Enache Kogălniceanu [2]). Ei o

---

[1]) *Letopiseţe,* III, p 214.

[2]) „Au mai scornit că nu trebue boierii să aibă vecini prin satele lor, dând ştire pe la toate ţinuturile unde vor fi vecini, să vie la Iaşi ca să se desbată de vecinătate, poroncind şi boerilor celor de au vecini şi sineturi pentru vecini să vie, că este să se caute această pricină cu Divanuri. Şi stringându-se vecinătatea de pretutindene la Divan cu o mare obrăznicie, căci îi făcuse Constantin Vodă de nu băgau pe nime în samă, viind şi boerimea de pe afară, cei ce aveau vecini; cari după ce s'au strins cu toţii, s'au orânduit ca să se facă mare sobor în Mănăstirea Trei Sfetitele. Şi aşa, mergând Domnul cu toţi boierii acolo, au început a face mare cercetare de când sunt vecini şi dela cine i-au cumpărat şi în cât i-au cumpărat. Atunci au răspuns toţi boierii, zicând: „Noi nu i-am cumpărat, ci i-am găsit vecini dela moşii şi strămoşii noştri, şi-i stăpânim şi noi; iară a-i vinde nu putem ca să-i vindem, *ci-i punem la câte o slujbă a casei de ne dau ajutor*". Atunci au poroncit Vodă cu mare hotărîre să nu mai fie vecini de aici înainte, numai pentru că şed prin satele boereşti şi se hrănesc pe moşiile lor, să lucreze câte douăzeci şi patru de zile într'un an boerilor, vara şi iarna; *sau să dee câte doi lei de fieştecare casă şi să lucreze câte 12 zile vara şi iarna*". (*Letopiseţi,* III, p. 213).

Despre facultatea pentru vecini de a răscumpărà jumătate din slujba lor împotriva unei plăţi de doi lei de casă care reiesă din cuvintele ce le-am subliniat, nu ni vorbeşte nimic actul dela 6 Aprilie 1749, întărit la 1 Iunie următor, nici n'am găsit vr'o urmă în documentele vremii.

www.dacoromanica.ro

privise ca o atingere la averea lor, ca o despoiare de drepturi vechi; am văzut că îşi mai aduc aminte de dânsa şi la 1805. Nu voiră să ţie în samă că ei nu pierduse decât ceea ce câştigase printr'o serie de abuzuri. Pierderea dreptului de a abuzà de vecini fusese compensat de altmintrelea, cel puţin în mare parte, prin hărăzirea de scutelnici, de acelaş Constantin Mavrocordat, încă în a doua lui Domnie, cari pentru boerii cei mari erau în număr de cincizeci şi şase de fiecare.

Neîndoelnic este că vecinătatea cu suferinţile, cu maltratările, cu umilinţile ei, a contribuit mult la coruperea caracterului primitiv al ţărănimii. Obiceiurile de nemărginită supunere la toate jafurile, la toate nedreptăţile, la toate batjocurile stăpânilor contribuise mult pentru a muià încrederea în sine, dârjia şi energia duse până la selbătăcie de cari ea dăduse dovezi în primele veacuri ale istoriei noastre; umilinţile vecinătăţii ucisese cu desăvârşire orice spirit, orice năzuinţă, orice conştiinţă de demnitate.

§ 4. **Sătenii.**

Volnicia pentru sătenii nevecini de a se mutà în alt sat care, de fapt, devenise anevoioasă la sfânşitul veacului XVIII, li fù ridicată prin o hotărîre a lui Constantin Mavrocordat la 1741—42.

Cauza acestei măsuri fù iarăş de ordine fiscală, statornicirea oamenilor în satele lor înlesnind şi închezeşluind împlinirea dărilor. Prin aşezământul său pentru dăjdii, copiat pe acel ce-l făcuse în Ţara-Românească, el hotărà că „nici un om dintr'un sat într'altul de acum înainte să nu se mute, că unul ca acela ce va umblà mutându-se, se va globì şi se va pedepsi“ [1]).

Această hotărîre fù menţinută de toţi urmaşii lui Constantin Mavrocordat. Oamenii *fugiau* adesea din satul lor dintr'o pricină sau dintr'alta, dar erau urmăriţi şi aduşi înapoi de câte

[1]) Iorga, *Op. cit.*, VI, p. 217. Originalul Condicii lui Constantin Mavrocordat se află la Academia Română, catalogat sub No. 237.

www.dacoromanica.ro

ori puteau fi prinşi. S'a întâmplat chiar că un număr mai mare de săteni să părăsească satul lor spre a fugi în alt ţinut. In asemenea caz urmărirea se făcea mai cu înlesnire [1]).

In Domnia lui Ioniţă Sturdza, interzicerea pentru săteni de a părăsi satele lor fu din nou hotărîtă prin hrisovul acelui Domn dela 10 Aprilie 1827 [2]).

Precum am constatat în cazul bejenarilor hrisovoliţi, dreptul de judecată al stăpânilor asupra sătenilor, deşi urmele lui rămaseră încă în fiinţă în vremea Regulamentului Organic, începuse să primească ştirbiri. Stăpânii numai stringeau birul şi numai erau răspunzători pentru achitarea cislei. Afară de faptul că erà acuma legat, dacă nu de glebă, dar cel puţin de cisla satului, săteanul nu erà lovit de vre-o altă incapacitate legală. Insă ştirbirea adusă libertăţii lui prin faptul neputinţii în care erà pus de a se mută unde voià, ducea după sine nenumărate incapacităţi de fapt care îl împiedecase să fie stăpân pe soarta lui.

§ 5. **Arendaşii şi Evreii.**

Nu încape îndoială că, de fapt, condiţiunea personală a sătenilor se înrăutăţi mult în cursul veacului XVIII.

Exigenţile din ce în ce mai mari ale Vişteriei Domneşti şi jafurile funcţionarilor, ai căror număr creştea din zi în zi sub Fanarioţi şi despre cari voiu vorbi in capitolul următor, nu fură singurele cauze ale acestei înrăutăţiri. O mare parte avù într'însa şi faptul apariţiunii unei nouă clase de asupritori şi de exploatatori: arendaşii.

In întâia jumătate a veacului XVIII, ei ni apar în chip

[1]) V. Kogălniceanu, *Imbunătăţirea clasei ţăranilor.* Două discursuri rostite de M. Kogălniceanu în Parlament, p. 77.

[2]) 1795, August 1. Alexandru Calimah Vv., luând înştiinţare că la ţinutul Orheiului s'au strămutat un număr de locuitori fugiţi dela ţinutul Sorocii, dă volnicie lui Carp Oprea şi lui Ioniţă Oprea să aibă a merge la ţinutul Orheiului şi pe toţi câţi îi vor afla strămutaţi dela Soroca să-i ridice cu toate ale lor şi să-i ducă la urmă, dând totodată poroncă Ispravnicilor de Orheiu să deà zapciu şi oameni destui întru ajutor. (Acad. Rom., XIII, 53).

www.dacoromanica.ro

sporadic: câte unul, creştin sau evreu, pe ici şi colò, dar cu vremea îi vedem înmulţindu-se pe zi ce merge şi este cert că, pe vremea recensimântului făcut în Moldova la 1831, ei alcătuiau o breaslă destul de număroasă. Majoritatea lor se alcătuià din Armeni, Greci şi Jidovi, dar nu lipsiau printre ei nici Românii.

Numărul lor se înmulţi ţinând pasul cu sporirea slujbei prin urbariile domneşti. Sub sistemul vechiu, stăpânii nu prea aveau pricină să deà moşiile în arendă, *adetiul* (venitul) alcătuindu-se mai cu samă din dijma câmpului, din vama morii şi din venitul crâşmei, venituri aproape stătornice şi cari se puteau stringe cu destulă uşurinţă de oamenii stăpânului. Cu cele câteva zile de slujbă se puteau cel mult face reparaţii la mori şi la iazuri, necum vre-un fel de plugărie.

Insă când, în urma aşezământelui dela 1766, se putù pune temeiu pe o câtime statornică de muncă, este vederat că trebuiră să se găsească oameni întreprinzători doritori să speculeze această valoare nouă. Pe dealtă parte boerii fură bucuroşi *să vândă cu anul* venitul (sporit prin noua resursă) al moşiilor ce li erau peste mână.

Aceşti negustori, creştini sau evrei, români sau streini, erau neasemănat mai lacomi decât chiar stăpânii cei mai cumpliţi. Neavând nici o legătură cu sătenii, îi exploatau fară nici o milă. Periodul de arendă care, la început, fù de un an, se făcù de trei ani pe la sfârşitul veacului, rămânând astfel până în epoca regulamentară.

Evreii, în urma întâii împărţiri a Poloniei, începuse să imigreze la noi în număr mare şi se aruncară asupra arenzilor de moşii. Este foarte probabil că sporul la munca boerescului solicitat de boeri dela Grigore Ghika şi obţinut la 30 Septemvrie 1777 numai în parte, să fie datorit tocmai acestei înmulţiri a doritorilor de arenzi cari vor fi povestit stăpânilor despre marele număr de zile de muncă la cari erau ţinuţi sătenii în Polonia.

Exploatarea arendaşilor evrei în Moldova fù atât de cumplită, încât vedem pe boerii Divanului solicitând însuşi şi obţinând dela Alexandru Mavrocordat, la 1782, interzicerea pentru ei de a luà moşii în arêndă[1]).

---

[1]) Kogălniceanu, *Arhiva Românească,* II, p. 179.

www.dacoromanica.ro

Părăsiră pentru moment arenda moşiilor dar în privinţa crâşmelor izbutiră să eludeze legea, căci îi vedem aruncându-se asupra acestei meserii care li permiteà să exploateze pe săteni în chip nu mai puţin desăvârşit[1]).

Un indiciu sigur a creşterii numărului moşiilor arendate este anaforaoa boerilor Divanului dela 20 Fevruarie 1803, analizată în capitolul precedent, prin care se propune şi probabil se obţine mărginirea dreptului de protimisis al sătenilor la arenda moşiilor pe cari şed.

Fapt este că la 1831 se aflau peste două sute de arendaşi în ţară[2]), iar la 1833, când se aplică în ţară noua legiuire regulând îndatoririle dintre stăpâni şi săteni, Ispravnicul de Dorohoiu raportează Sfatului Adminitrativ că: „unele sate se tânguesc că sunt silniciţi de către nişte lacomi posesori, armeni şi alte litfe, a lucrà mai mult decât hotăreşte aşezământul..." [3])

Finţa unei clase de arendaşi erà un lucru cu neputinţă sub regimul vechiului obiceiu românesc. Ea este un rezultat al urbariilor, se naşte şi creşte cu ele.

Pentru săteni ei au fost mult mai supărăcioşi decât *veş-*

---

[1]) 1817, Fevruarie 12. Locuitorii satului Şcheia (Roman) a Spătarului Dracache Roset jăluesc Domnului că Spătarul, arendând moşia negustorilor Mateiu Duca şi Constantin Drosu din Iaşi, aceştia au vândut *orânzile* (crâşmele) moşiei lui Leiba Jidovul, care le pricinueşte desăvârşită sărăcie cu încărcăturile ce li face. Apoi a împlinit numitul Jidov, „împuternicindu-se dela *orândatori* fără ştirea dumilorsale boierilor Ispravnici de ţinut", de pe la casele lor ce a găsit: vite şi alte lucruri pentru datorie dela orânzi ce zice Jidovul că are la ei, iar ei nici o ştiinţă nu au. Cer să plătească ce sunt datori, scăzându-se încărcăturiie Jidovului şi să-şi ieà vitele înapoi. (Acad. Rom., XXVI, p. 167).

1817, Fevruarie 28. Scarlat Calimah Vv. scrie Ispravnicilor de Roman să restituie locuitorilor din Şcheia vitele împlinite dela ei de Jidovul *orândar* cu dela sine putere, măcar că este hotărîre ca *orândarii* să însemneze pe locuitorii pentru băutură numai cu 15 lei fruntaşul, 10 lei mijlocaşul şi 5 lei codaşul, apoi socotindu-i drept, să-i facă să plătească numai ceeace datoresc, dându-le termen de plată. (Acad. Rom., XXVI, p. 166).

[2]) Verax, *La Roumaine et les Juifs,* tabloul de pe pag. 372; tabloul dă un număr de 223 arendaşi din care lipsesc cifrele pentru Galaţi.

[3]) Raportul 2919 din 2 Maiu 1833. Arhiva Statului, Iaşi, *Dosar No. 7,* Trsp. 1764, Op. 2013.

www.dacoromanica.ro

nicii stăpâni. Din fire mai lacomi, mai *chiţibuşeri,* erau şi mai puţin scrupuloşi: fiind mai aproape de ţăran, mai în contact nemijlocit şi neîntrerupt cu el, apăsarea lor erà mai grea. Lăcomia lor ştia să iscodească mijloace de câştig la cari nici nu se gândiau boerii. Dacă dispuneau de mai puţină putere decât aceştia, ştiau s'o precumpănească printr'un sistem de corumpere a slujbaşilor care trăieşte din păcate până în zilele noastre.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL IV

POPULAȚIUNEA AGRICOLĂ FAȚĂ DE STAT

§. 1. Populațiunea agricolă față de biruri și de havalele.

Cu cât înaintăm mai mult în veacul XVIII, cu atât mai înfierbântată se face la Țarigrad *aterdisirea* pentru arendarea Domniilor țărilor române, cu atât mai efemeră devine durata acelor arenzi. Greutatea și mulțimea birurilor puse pe țară sporesc deci necontenit, căci la fiecare mezat sporește nu numai prețul arenzei, dar și accesoriile: bacșișuri mari demnitarilor turci, oamenilor și chiar favoritelor lor. Acei cari izbutesc să obție arenda ajung la scaun încărcați cu datorii cumplite și aduc după dânșii o turmă de lacome lipitori țărigrădene: creditori, rude sau oameni de casă. Pe lângă că datoriile trebuesc plătite cât de curând, pe lângă că neamurile și *ciracii* trebuiesc chivernisiți și pe cât se poate îmbuibați, noul arendaș trebuie să închipuiască mijloacele trebuitoare pentru a se mănține cât mai mult în scaun. Pe lângă că trebuie să trimită la vreme *mucarelul* cel mic (reînoirea anuală) și *mucarelul* cel mare (reînoirea trienală), trebuie să expedieze necontenit *capichihaielelor* lui bani atât spre a afla și a disjuca intrigile competitorilor cât pentru a mai astâmpăra din când în când năpraznicul nesațiu al pașalelor. Apoi trebuiă să stringă pentru dânsul, pentru vremea neagră a maziliei. Și mai sunt cumplitele cereri extraordinare pentru slujba „îndurătorului Devlet" cari pe lângă că sunt grele, trebuiesc satisfăcute de sârg spre a scăpa de mazilire sau poate și de mai rău.

Acest nomol cumplit de bani trebuiă scos din țară și, de oarece boerimea și clerul luau parte la prea puține dări, toată greutatea cădeà pe țărănime.

www.dacoromanica.ro

Şferturile din patru se făceau şase, opt, douăsprezece şi chiar mult mai multe. Constantin Mavrocordat, aşà zisul reformator, a luat in a doua lui Domnie, câte *douăzeci sferturi* pe an. Cronicarul Ion Canta ni spune despre nemernicul Ion Mavrocordat că ar fi luat *cincizeci* sferturi pe an[1]).

Văcăritul se blăstămà, dar se puneà necontenit din nou în vigoare, se luau şi câte trei pe an, copleşind birul valoarca vitei pentru care erà plătit. Se scorneşte adăoşag şi *răsură* (un feliu de zecimi adiţionale) la văcărit. *Goştina, desetina, vădrăritul, pogonăritul,* biruri indirecte numite *rusumaturi* se pun îndoite şi întreite. Sub întàiul Calimah mai vine, sub numę de *ajutorinţă,* un bir pe ogiaguri (coşuri), care se plăteşte întàiu odată, apoi de două ori pe an *(ajutorinţa de iarnă* şi *ajutorinţa de vară)*[2]).

---

[1]) *Letopisețe,* III, p. 184. Să nu fie oare o greşală?

[2]) Am adunat mai jos toate locurile în cari Ion Canta şi Enache Kogălniceanu vorbesc de biruri.

Constantin Macrocordat, a doua Domnie.

Cam fugiau din cei săraci, iară cei mai cu putinţă erau mulţămiţi. Dat-au mare strînsoare de cercau pre oameni şi pe unde-i aflau îi băteaú; iară pe vornicii cari tăgăduiau pre oameni, îi dau pe uliţe şi-i trimiteau la ocnă. (*Letopisețe,* III, p. 184).

Mai adeverit-au că de-i va ieşi somă bună de bani, a rădica desătina şi văcăritul boerilor mazili şi mănăstirilor. (*Letopisețe,* III, p. 184).

. . . Şi pentru aceea (trecerea solului turcesc dela Petersburg cătră Ţarigrad) şi Constantin Vodă au mai adaos câte două şferturi pe an, adică şase şferturi pe an. (*Ibid., ibid*).

Acest Domn . . . şi măcar că în doi ani ce au domnit văcărit n'au scos, dar au scos hârtii pre toată luna; şi sărac şi bogat şi tânăr şi bătrân, tot omul să aibă pecețe în sân, şi pre toată luna cerea capuri; şi mulţi oameni de frică şi de sărăcie umblau prin munţi şi prin codru, şi mulţi pieriau de frig şi de foame. Şi mulţi din fruntaşii satelor s'au primejduit cu uliţa şi li-au ras barbele şi câte 20 şferturi luà pe an. (*Ibid.,* p. 185).

Ion Mavrocordat.

Acesta au adaos văcăritul doi lei treizeci bani de vită iarnă şi de viţel nouăzeci bani; şi vara cincizeci parale de vită. Au adaos şi şferturile pe an, *câte cincizeci şferturi.* (*Ibid., ibid*).

. . . In zilele acestui Domn au fost multe dări grele, ales văcărituri, câte 2 câte 3 veniau uneori pe an, că scotea unul la Ghenarie, altul la Maiu şi la Dechemvrie, cât se suiau pe an câte 7 lei 45 bani de vită care erà un mare greu ţării (*Ibid.,* p. 206).

www.dacoromanica.ro

Şi ajutorinţa se plătiă peste sferturi, s. e., în anul 1796, se împliniră, dela April până la Dechemvrie, opt sferturi: la

---

Grigore (II) Ghika, a patra Domnie.

... In anul 1747 au domnit Grigorie Ghika Vodă numai dela Iulie până la Fevruarie, şi au luat văcăritul de vară câte nouăzeci bani de vită. Scosau şi peceţi de câte patru lei şi de trei şi de doi şi de un leu şi de iarnă luă văcăritul (*Ibid.*, p. 186).

Grigorie Vodă (II Ghika) după ce au venit, au scos cuniţa câte 50 parale de vită; cu adăuşag şi cu banii vechi şi cu răsura slujbaşilor, se suiă la 60 de parale vita. Mai scos-au desătina şi goştina şi vădrăritul; şi după ce s'au răcit vremea, au scos peceţi pe ţară de au plătit toţi, scoţând şi văcărit câte doi lei şi şase potronici vechi de vită şi răsură deosebit (*Ibid.*, p. 212):

Constantin Mavrocordat, a treia Domnie.

Domnit-au Constantin Mavrocordat Voevod un an şi şase luni. Vacărit pre vite n'au scos, numai şferturi pe toată luna după rânduiala hârtiilor ce scosese Grigorie Voevod (*Ibid*, p. 186).

Acest Domn într'această Domnie au pus de au făcut peceţi tipărite pe stupi şi pe mascuri şi pe pogoanele de tutun, care lucru n'au fost în pământul Moldovei (*Ibid*, p. 215).

Constantin Racoviţă, întăia Domnie.

... Iară Spătarul Iordache Stavarache au scos vădrărit măcar c'au ieşit mulţi bani din desetină; mai pe urmă au scos şi goştină întreită, câte 11 parale de oaie ... atunci au găsit toţi cu cale ca să scoată văcăritul câte un pol leu de vită bani vechi şi răsura patru parale de vită, care mai pe urmă scotând şi adăoşag câte douăzeci parale bani vechi de vită, s'au făcut 92 de parale de vită, scoţând şi şferturile de ajuns, încă şi îndoite, vânzând şi alte slujbe: ocnă, vămi, mortasăpii, şi de vară iară coniţă câte un leu bani vechi, şi pe urmă şi adăoşag câte 20 parale iară bani vechi, care făceà 70 parale de vită, care săracilor nu li părea bine că li erà greu, că nu încetau birurile şi tot mari (*Ibid.*, p. 219).

In zilele acestui Domn au fost mare bielşug în toate şi ieftinătate, dar şi dări multe pe ţară: văcărituri mari, şferturi îndoite şi altele... (*Ibid*, p. 220).

Mateiu Ghika.

... Scos-au şi multe biruri în această Domnie, ales văcărituri mari şi grele, scoţând şi iarna şi vara, care era foarte greu locuitorilor. (*Ibid.*, p. 227).

Constantin Racoviţă, a doua Domnie

... Intr'această Domnie iară au scos coniţă şi văcărit iarna.., (*Ibid.*, p. 230)

Ion Teodor Calimah.

... Dar Stavarache fiind lacom la toate şi grabnic, au început a

www.dacoromanica.ro

April, Maiu, Iunie, Iulie, Septemvrie, Octomvrie, Noemvrie şi Dechemvrie plus, la August, ajutorinţa de vară echivalentă cu şapte sferturi, plus la, Dechemvrie, ajutorinţa de iarnă, echivalentă cu *douăsprezece* şferturi [1]).

La urmă aproape toate aceste biruri avură *răsuri*, un feliu de *zecimi*, cari alcătuiau o casă specială menită a plăti lefile slujbaşilor.

Dacă aceste biruri erau grele prin ele însuşi, povara lor deveniă şi mai cumplită prin chipul în care erau împlinite. In cele mai multe cazuri produsul lor se arendà, fie la boeri fie la negustori, români, armeni sau greci cari nu se dădeau înapoi înaintea nici unui abuz pentru a-şi spori câştigul. Apoi personalul însărcinat cu stringerea dărilor erà pe atât de jacaş pe cât erà de brutal. Nu este de mirat că oamenii fugiau cu miile peste hotar şi că ţara se pustiiă.

Am văzut în capitolul precedent că Constantin Racoviţă, pentru a aduce înapoi, în ţară, parte din *bejenari,* s'a văzut silit să li acorde condiţiuni excepţionale atât faţă de Visterie cât şi faţă de stăpânii moşiilor *pe cari şedeau.*

Tocmeli ca acea făcută de Constantin Racoviţă se mai încheiară în urmă până în ajunul Regulamentului organic [2]).

---

pune bani şi pe boieri şi pe mănăstiri şi pe jupânese, cai de menzil, podenii, pogonărit şi altele... (*Ibid.,* p. 236).

... au găsit cu cale ca să scoată o slujbă pe casă de trei mâni, adica unsprezece lei şi cinci i pol lei şi trei lei, însă pe ogiaguri şi să se numească ajutorinţă, şi să iească în an odată, şi să ajute cu toţii, să nu fie nime scutit la această slujbă... care slujbă mai pe urmă li-au ieşit mai bine decât văcăritul, că cuprindea două sămi a văcăritului şi încă n'ajungea, că o scoteà odată iarna şi apoi şi vara, şi celelalte slujbe deosebit. *(Ibid.,* p. 243).

Grigore Ion Calimah, întăia Domnie.

... Şi încă din Domnia tătâne-său se făcuse o dajde nouă cu nume de ajutorinţă, dară mai uşoară; iară în zilele lui se îngreuese cu sume mari... *(Ibid.,* p 191).

[1]) Xenopol, *op. cit.,* V, p. 573.

[2]) 1825, August 8. Ion Sandu Sturdza Vv. dă lui Iorgu Ghika, biv Vel Vornic de Aprozi, învoire să aducă 40 liudi oameni străini de peste hotar, spre a-i aşezà cu locuinţa pe moşia sa Oneştii dela ţinutul Hârlăului. *Aceşti oameni să fie scutiţi de bir vreme de un an, apoi să intre în rândul ruptelor Visteriei plătind câte 4 lei pe an,* cu răsura obişnuită de 15

www.dacoromanica.ro

Pentru aceleaşi temeiuri, Domnii urmară a încurajà întemeierea de slobozii pe moşii particulare[1]).

Boerii supuşi de Antioh Cantemir, în anul 1700, la plata şferturilor, ca şi ceilalţi locuitori ai ţării, izbutise să facă în curând să cadă în desuetudine această impunere. Ei nu mai fură supuşi decât la goştină şi la desetină şi încă avură

---

parale la leu. *Acei oameni să aibă mai cu samă a păzi drumul Botoşanilor despre făcătorii de rele, iar Domnul îi scuteşte pe vecie de toate havalele şi angăriile ce vor fi pre alţi locuitori ai ţării.* (Acad. Rom., VII, p 10).

[1]) 1743, Martie 25. Constantin Mavrocordat Vv. către Neculai Ciuhureanul Căpitan de Ciuhur. A aflat Domnul că mulţi locuitori din partea Hotinului ar fi dispuşi să treacă din ceastă parte a Prutului ca să s'aşeze în ţară, numai unii dintr'înşii fiind vecini se tem că vor aveà supărare dela stăpânii lor. Iar alţii au fost breslaşi: Seimeni sau Călăraşi şi iarăş se tem că vor fi iarăş traşi la breasla lor. Domnul hotăreşte ca *cei ce vor fi trecut dincolo înainte de venirea lui să fie nesupăraţi dacă se vor întoarce în ţară: vecinii de stâpânii lor, breslaşii de ocârmuire, nime nu-i va luà dela locul unde se vor aşezà şi nu vor fi supuşi la dări până în luna lui Iulie.* (Acad. Rom., Mss. No. 237, p. 745).

1800, Martie 1. Sărdăria Orheiului *dă volnicie* lui Chir Gheorghe Ţigară *să facă slobozie pe moşia sa Petricanii* dela acel ţinut, unde au fost sat de mulţi gospodari şi birnici Visteriei cari din întâmplarea vremilor cu totul s'au risipit. *Să stringă oameni străini cât de mulţi de peste hotar,* cari vor aveà încredinţare dela diregătorii mărginii pe unde au intrat. Să nu primească locuitori birnici de ai Moldovei, căci găsindu-se asemene oameni în slobozia aceea, vor fi daţi la urma lor, iar cartea de slobozie va rămâneà răsuflată. *Scutirea de biruri este pe un an.* (Acad. Rom., p. 158).

1817, Septemvrie 1. Scarlat Calimach Vv. arată că Căminarul Gheorghe Hermeziu, având la ţinutul Covurluiului *două moşii într'un hotar,* numite Bălinteştii şi Sărpenii, *nelocuit încă de oameni, a cerut să fie învoit a aduce oameni străini* spre a-i aşezà în acele sate. Pârcălăbia înştiinţând pe Domn că se pot aşăzà pe acele moşii 60 liude cari vor aveà loc îndestul pentru hrană *fără a pricinui strimtoare cât de puţin altor sate megieşite,* Domnul încuviinţează aducerea acestor 60 oameni străini, numai cu condiţie să nu fie din birnicii ţării şi *li dă slobozie pe doi ani.* (Acad. Rom., X, 158).

Este de observat aici grija ce are Domnul să specifice că locul de hrană a satelor megieşite să nu fie strimtorat prin aducerea nouilor coloni, ceeace echivalează cu recunoaşterea dreptului acelor sate megieşite să se hrănească pe acel hotar, nelocuit încă din vechime.

www.dacoromanica.ro

privilegiul să le plătească, ca şi mănăstirile, *boereşte*, adică după un *nart* mult mai scăzut decât ţăranii.

Mazilii şi *neamurile (postelnicei, polcovnicei, vel căpitani)* rămaseră supuşi la darea sferturilor, cu deosebire însă că ei nu luau parte la vre-o *cislă*[1]) ci plătiau individual.

Pe lângă mazili şi neamuri mai plătiau individual şi *ruptaşii* şi *ruptele visteriei*, în cea mai mare parte oameni străini sau bejenari readuşi în ţară, aşezaţi cu *ruptă* sau *ruptoare* făcută cu Visteria: atâta de cap pe fiecare an.

Dar ţara nu avea de răspuns numai aceste dări, mai mult sau mai puţin regulate, pe lângă ele mai era mulţimea havalelor. La poronca Turcilor se trimiteau din ţară pe la *serhaturi* (cetăţile dela graniţă) mii de chile de pâne şi zecimi de mii de oi şi prea adesea aceste furnituri rămâneau neplătite locuitorilor[2]). Ţăranul era luat dela casa lui cu carul şi cu boii pentru a transporta zahereaoa la graniţă şi peste graniţă şi de multe ori el s'întorcea neplătit, fără boi şi fără car, adesea schilodit sau cu ciolanele sdrobite de lovituri.

La 1797, ţara este îndatorită să furniseze, pe cheltuiala ei, o corabie care costă o sumă egală cu tributul pe un an. La 1798, Moldova este datoare să trimită, peste tribut cu accesorile obişnuite, 350 cai şi mai multe mii de oi la Ţarigrad, apoi să clădească două hambare la Bender, ridicându-se aceste trei condeie la de trei ori valoarea tributului[3]).

Nenumăraţii oameni domneşti şi *musafiri* străini cari călătoresc prin ţară trebuiesc ospătaţi, hrăniţi şi transportaţi de locuitorii, în casele lor, cu cheltuiala lor şi cu vitele lor. Când un om domnesc sau un *musafir* întâlneşte pe un sătean cu un cal bun, i-l ieă fără altă formalitate dându-i altul mai slab în loc[4]).

Nu mai vorbesc de silniciile şi prădăciunile la cari se de-

---

[1]) Cele mai multe biruri se repartizau în sume globale asupra fiecăruî sat. Locuitorii satului împărţiau pe urmă această sumă între dânşii: izvodul acestei împărţiri se numiă *cislă*.

[2]) Xenopol, *Op. cit.* V, p. 543 sq.

[3]) *Ibid.*, V, p. 581.

[4]) *Ibid. ibid.*, p. 566 şi notele 46 şi 47 tot acolo.

www.dacoromanica.ro

dau acei oameni domneşti şi *musafirii,* mai ales când aceşti de pe urmă erau Turci.

Nu trebuie deci să ne mirăm dacă Carra evaluează totalul contribuabilor din Moldova (cu Basarabia) numai la 70.000[1]).

§ 2. **Despre scutelnici.**

Mănăstirile urmară să se folosească de poslușnicii hărăziți lor de către Domnii de mai nainte.

Constantin Mavrocordat, în a doua lui Domnie în Moldova, dădù şi beorilor un fel de poslușnici cari luară numele de scutelnici[2]).

Alegaţiunea boerilor către Curtea rusească la 1829[3]), cum că Constantin Mavrocordat ar fi hărăzit boerilor scutelnici drept despăgubire pentru desființarea vecinătăţii, este cu bună samă neadevărată, căci Mavrocordat a dat scutelnici boerilor în a doua lui Domnie (1741—1743), iar desființarea vecinătăţii s'a pronunţat la 6 April 1749 şi hrisovul promulgând-o poartă data de 1 Iunie al aceluiaş an, adică în a treia Domnie a lui Mavrocordat.

Hărăzirea de scutelnici de către Mavrocordat n'a fost făcută decât în scop de a câştigà bunavoinţă a boerimii.

Aceşti *scutelnici* plătiau birul *cisluit* ca şi consătenii lor, dar Visteria restituià boerului suma primită dela scutelnicii lui. Incât privià celelalte biruri *necisluite,* scutelnicul nu plătià nimic Visteriei ci se învoià cu boerul căruia erà închinat şi-i plătià o anumită sumă sau îi făceà o anumită muncă pe an.

Noua favoare fù foarte gustată de boerime care de atunci înainte se întrecù în stăruinţi pe lângă Domni spre a se impărtăşi de dânsa. Un boer se simţià nedreptăţit şi înjosit dacă

---

[1]) Carra, p. 172.

[2]) . . . Boerilor celor mari au dat câte cincizeci şi şase oameni scutelnici, altor boeri mazili câte douăzeci, câte cincisprezece, câte zece câte cinci şi câte patru oameni scutelnici. Dat-au şi la jupânese sărace câte cincisprezece, câte zece oameni scutelnici, socotind după boeria bărbaţilor lor. (*Letopisețe,* III, p. 184).

[3]) *Anale Parlamentare.* I, 2 p. 30.

www.dacoromanica.ro

aveà mai puţini scutelnici decât altul de rangul lui. Cel mai de pe urmă boerănaş voi să aibă scutelnicii lui.

Cu vremea, boerii obţinură ca Visteria să li mai plătească lor încă şi câte douăzeci şi patru de lei de fiecare scutelnic. Pe lângă scutelnicii cari erau lucrători de pământ, boerii obţinură să scutească şi *breslaşi* (meseriaşi), folosindu-se, în schimbul scutirii, de meşteşugul lor. In vremile de pe urmă se mai dădură *slugi* cari erau scutiţi şi de birul cisluit.

Starea scutelnicilor aparţinând boerilor acelor mari eră poate mai bună decât acea a obştiei, căci stăpânul lor îi ocrotiă până la un oareşcare punct împotriva brutalităţii slujbaşilor. Insă prin faptul că, în vremele de pe urmă, însemnà pentru Visterie o pierdere de 700.000 lei[1]) numai asupra biru-

---

[1]) Iată parte a unui memoriu făcut de Mihaiu Sturdza pentru Nesselrode, în care vorbeşte de scutelinci şi de ţăranii moldoveni în deobşte:

A présent le nombre des boyards, *c'est-à-dire des personnes vivant aux depens du peuple,* monte à plus de huit cents familles. L'on sait que la prérogative de soustraire à toute corvée un certain nombre d'individus, sous le nom de Sokotelnics, Breslachs et Sloudgis (ces derniers étant exemptés même de la taille) est attachée à chaque titre. Par là près de soixante mille (?) famille sont en servage et à la disposition de ces boyards, tandis que tout le poids des charges et corvées retombe sur l'autre moitié des pauvres paysans froissés par toutes sortes d'abus En outre les boyards retirent de l'impôt direct vingtquatre piastres par année pour chaque. Sokotelnic: cela monte à plus de Septcentmille piastres annuellement. La condition des exemptés n'est pas moins malheurense que celle des corvéables: les boyards leur font payer cher l'exemption en les menaçant de les abandonner aux malversations d'un autre genre. C'est ainsi que toutes les classes des contribuables se trouvent au fond des réseaux tendus par l'oppression et la cupidité. Oui, elle est misérable la condition du paysan moldave et valaque; envisagé comme un être qui ne doit exister que pour les caprices d'autrui; presque réduit à l'état abject de brute; abandonné à la rapacité de tous les employés, depuis le clergé, depuis le plus grand fonctionaire jusqu'au plus petit collecteur; pressuré également et par le fermier et par le propriétaire, et *après tout cela on accuse ce pauvre paysan d'être indolent et paresseux!* C'est avec horreur que je me mets en idée à sa place. Je sens qu'un homme qui est sûr de ne jamais rien avoir en propre, un homme désabusé par une triste expérience et sachant qu'en vain il prodiguerait la sueur de son front pour se faire quelques épargnes, que la concussion viendrait infailliblement lui ravir,— cet homme, dis-je, ne

www.dacoromanica.ro

rilor *cisluite*, această nenorocită instiţiune contribuià mult la îngreuierea stării obştiei locuitorilor.

La Martie 1833, numărul scutelnicilor erá de 25.917, mai rămânând ca comisia să se pronunţe asupra unui număr de 1.917. Numărul lor variază dela câte 80 pentru beizadele, boerii cei mari şi chiriarhi până la câte 2 pentru feţe mai neînsemnate [1]).

Instituţiunea scutelnicilor mai dădeà loc la fel de fel de abuzuri în dauna fiscului. Havalelile grele şi multe erau mai temute de săteni decât birurile statornice din cauză că erau cu totul neprevăzute şi nemărginite atât ca număr cât şi ca greutate. Boerii văzură în acest fapt putinţa de a-şi mări venitul pre-

---

peut éprouver que de la répugnance pour ces épargnes et ne peut envisager comme bénéfice que ce qu'il dérobe à la cupidité pour aller le boire au cabaret du propriétaire....

... Maintenant quelques uns des boyards, peu contents de jouir du nombre déterminé de Sokotelnics, se plaisent à en exempter quatre et cinq fois davantage. Très-souvent ils interviennent pour faire obtenir des titres à leurs valets, en récompense des services les plus abjects et au détriment de la masse des contribuables. Les conséquences d'abus aussi criants sont trop évidentes pour avoir besoin d'être signalées. Sans l'abolition des titres accordés depuis le règne du Prince Charles Callimaki, après lequel eurent lieu des attentats et des malversations en tout genre, il est matériellement impossible, surtout en cas de guerre, de pouvoir suffire aux transports et aux différentes réquisitions qui sont indispensables en pareille circonstance. Sous le règne même du Prince Callimaki, lorsque l'exemption était des deux tiers moindre qu'à-présent, il fut question de limiter, une fois pour toujours, le nombre des Sokotolnics, en statuant pour l'avenir, dans la jouissance de ce priv lege, la survivance et le droit d'ancienneté, afin que la masse des corvéables ne diminuât point par des promotions ultérieures. Mais cette mesure salutaire, ainsi que tout projet tendant au bien-être général et contrariant les intérêts précaires de quelques familles, fut combattue et abandonnée. (Hurmuzaki, *Suplement,* V, p. 30).

(Data de 1829 atribuită acestui document este cu bună samă greşită: din conţinutul lui rezultă vederat că este scris înainte de izbucnirea răsboiului dela 1828).

Numărul de 60.000 familii de scutelnici este cu bună samă exagerat şi nu se potriveşte cu suma de 700 000 lei ce, tot după Mihaiu Sturdza, ieşià pentru acest condeiu din Visterie, căci împărţind 700.000 de lei prin 24, suma plătită de cap de scutelnic, avem 29.000 de scutelnici, cifră care se apropie de acea constată la 1832.

[1]) *Anale Parlamentare*, III, p. 235, sq.

www.dacoromanica.ro

cupeţindu-şi trecerea de care se bucurau pe lângă Domn şi sfetnicii lui. Mulţi din ei încheiară, cu sătenii de pe moşiile lor, învoeli prin cari ei luau asupra lor plata tuturor havalelor ce puteau să vie, în schimbul răspunderii de către săteni a unei plăţi hotărîte, în bani sau în muncă. Asemene învoeli se făceau sau numaî pentru scutirea de către stăpân a havalelor existente sau pentru toate câte se puteau ivi [1]).

Altă dată asemene învoeli se făceau pentru scutirea sătenilor de către stăpân, nu numai a havalelor ci şi a birului. Vedem că, în asmene caz, sătenii au a plăti stăpânului, în schimb, sumele foarte ridicate, pentru acea vreme de numerar puţin, de câte 55 lei pentru fruntaş, 45 lei pentru mijlocaş şi 25 lei pentru codaş [2]).

De altminterea se încheiau în această privinţă tot soiul de învoeli între stăpâni şi săteni [3]).

---

[1]) 1822, Iunie 20. 22 locuitori birnici din satul Şcheia, ţinutul Romanului, se alcătuiesc cu Dracache Roset biv Vel Vornic precum să fie ştiut că s'au alcătuit cu dânsul ca să-i scutească într'un an de zile de toate havalelile ce vor fi asupra lor, precum vor fi scutiţi şi alţi scutelnici boereşti, plătind în mânile lui 1800 lei în două vadele şi câte două căi la lucrul ţarinii. Iar de va veni vr'o havalé nouă întâmplătoare, s'o plătească oamenii. (Acad. Rom, XXVI., 168).

1823, Semtemvrie 30. Locuitorii birnici din Şcheia se învoesc cu Dracache Roset ca el să-i scutească de havalele, iar birul Visteriei în bani şi alte întâmplătoare să aibă a plăti ei. Pentru scuteala de havalele să aibă locuitorii a face 500 prăjini arătură ori unde li se va poronci, să aducă la Iaşi 50 stânjăni de lemne de foc, să cosească şi să facă stoguri 50 fălci iarbă, având a mai cărà 20 stoguri fân vechiu cu boii lor, la Iaşi şi a da câte o zi de clacă. (Acad. Rom., XXVI, p. 155.

[2]) 1829, Iulie 10. Locuitorii satului Leţcani, dela ţinutul Neamţului: 56 fruntaşi, 57 mijlocaşi şi 57 codaşi, se învoesc cu Gheorghe Buhuş biv Vel Hatman ca el să scutească de toate birurile şi havalelile ce sunt asupra altor locuitori birnici, afară de havalelile ce ar fi asupra altor scutelnici boiereşti şi ei să aibă a-i plăti lui Buhuş câte 55 lei de fruntaş. 45 lei de mijlocaş şi 25 lei de codaş, fiind răspunzătoare obştia pentru acei din ei cari ar fugì. (Acad. Rom., XLVII, 26).

[3]) 1819, Iunie 27. Locuitorii unguri din Şcheia se îndatorează către Drocache Roset Vel Vornic să ieà în chizăşia lor pe toţi „megiaşii lor săteni pentru a-i privegheà să-şi facă hrana trebuincioasă spre a nu rămânea lipsiţi“ şi pentru ca ei să facă tot lucrul boierescului. Se mai îndatoresc a fi cu luare aminte ca să nu fugă vre-unul din megieşi,

www.dacoromanica.ro

§ 3. Despre ocrotirea dată de Stat claselor agricole. Slujbaşii.

Dacă sătenii plătiau mult Domniei, Domnia pe lângă că nu erà în stare să-i ocrotească în schimb împotriva jafurilor Turcilor şi a Tatarilor, li dădeà o justiţie şi o administraţie execrabile.

Cu prilejul războaelor dintre Ruşi şi Turci, Moldova nu mai slujì aproape de loc de teatru de războiu între cele două Impărăţii. Ţăranul erà luat cu de a-sila, el, carul şi boii lui, pentru transporturile trebuitoare oştirii ruseşti, dar viaţa lui nu erà în primejdie şi slujba făcută erà obişnuit plătită. Soldăţimea rusească furà, dar nu erà brutală, iar actele de violente se pedepsiau de şefi cu asprime. Năvalirile tătăreşti dela pacea dela Belgrad încoace se făcuse tot mai rari şi raza pustiirilor din ce în ce mai restrînsă; ele încetară cu desăvârşire după pacea dela Cuciuk Cainargi.

Năpastea de toate zilele erau negustorii laji carl se aşezase în ţară în dispreţul Capitulaţiunilor şi cari jăcuiau pe locuitori în chipul cel mai nepomenit: luându-le productele pe preţurile ce li veniau la cuviinţă, lepădându-li cu de a-sila arvone pentru productele anului următor, făcându-şi râs de femei şi de fete şi punând sub sabie pe oricine îndrăznià să arăte cel mai mic semn de împotrivire.

Trebuiră silinţile a doi Domni şi nenumărate peşcheşe şi pocloane la paşii dela cetăţile mărginaşe pentru a curăţi cu desăvârşire ţara de dânşii.

Funcţionarii, dela mic până la mare, nu puteau decât să fie jăcaşi, jaful alcătuind temelia întregului sistem de ocârmuire.

Al treilea Grigore Ghika, acel ucis de Turci în Beilic, la 10 Octomvrie 1777, a fost fără îndoială, nu numai cel mai bun Domn al Moldovei din veacul XVIII, dar el a fost in punct de vedere absolut, un excelent administrator şi un bun financiar

---

dând la vreme de ştire vechilului ca să'l înfrâneze, iar pentru acei ce vor fugi, *se îndatoresc a plăti birul şi a face boerescul lor.* (Acad. Rom., XXVI, 158).

www.dacoromanica.ro

care a găsit chip, în Domnia lui, nu numai să poarte cheltuelile ţării fără a recurge la văcăriturile cele urite şi la alte biruri asupritoare, dar chiar desfiinţând din ele.

Posedăm dela el un adevărat budget al Moldovei pe anul 1776—77[1]), în care sunt trecute toate lefile slujbaşilor mari sau mici ai ţării. Acest act ni arată că în vremea acestui Domn excelent, mulţi diregători mari şi mici primiau, pe lângă leafa slobozită din casa *răsurilor,* o a doua remuneraţie, alcătuită din *pocloane* băneşti ce subalternii lor erau ţinuţi să li plătească de două ori pe an.

Dintr'un act rezumat mai sus, vedem că globile călăraşilor erau scoase la mezat şi adjudecate asupra aceluia care dă mai mult: în cazul în chestiune vedem că adjudecatarul erà însuş *Porunicul,* (Locotenentul) Hătmăniei. Această căpetenie a lor luând asupra lui, în schimbul unei plăţi făcută Vistriei, suma la cari aveau să se ridice globile la cari erau să fie osândiţi calaraşii de sub poroncile lui, vederat că aveà în perspectivă un câştig bănesc. Ni putem deci închipui lesne la ce fel de dreptate erau în drept să s'aştepte dela el nenorociţii de sub poroncile lui. Aveau numai şi ei o mângâiere: se puteau despăgubi jăfuind la rândul lor pe birnici când erau trimişi cu poroncă gospod la vre-un sat, pentru vr'o împlinire sau chemare în judecată.

In Moldova, Hatmanul vindeà, în folosul său, *căpităniile* cu câte 10—20.000 lei, iar căpitanii vindeau posturile de păzitori pentru sume mai mici. Străjării nefiind plătiţi se învoiau cu hoţii şi primiau dela ei *a zecea* din lucrurile de furat. (In Ţara Românească catanele plătiau *dreptul* de a sluji cu câte 7 lei pe lună[2]).

Tot aşà erà şi în ocârmuirea *civilă,* posturile de *someşi,* vameşi şi altele erau puse la mezat. Funcţionarii judecătoreşti nu erau mai presus.

Brutalitatea cu care se împliniau birurile şi se aduceau la îndeplinire poroncile domneşti nu erà, în veacul al XVIII-lea,

---

[1]) *Uricar,* XIX, p. 313.

[2]) Vezi între altele *Uricar,* X, p. 283, *Convorbiri Literare,* XXII, p. 738 şi Xenopol, *Istoria Românilor,* VI.

www.dacoromanica.ro

mult mai mică decât în al XVI-lea şi-i s'ar puteà prea bine aplicà, ca şi atunci, calificarea de *prădare.*

Dacă jaful erà poate ceva mai puţin brutal decât altă dată, el devenise acuma, la şcoala grecească, cu mult mai rafinat.

§ 4. **Despre viaţa ţărănimii dela 1742 până la 1828.**

Niciodată n'a fost starea ţărănimii moldoveneşti mai jalnică decât în această epocă. Birurile sporiau necontenit şi greutatea lor silià pe oameni să fugă cu miile peste hotar; slujbaşii ce se îmmulţise peste măsură, se făcuse mai lacomi ca oricând, iar în urma pretenţiilor nouă ale stăpânilor, pe când drepturile lui strămoşeşti de folosinţă asupra pământului se mărginiau din zi în zi, îndatoririle lui faţă de stăpân sporiau într'o măsură şi mai mare.

Stors şi jăfuit din toate părţile, dorinţa de a se îmbogăţi pierì dintr'însul, îndolenţa îi crescù când văzù că el de munca lui n'are parte şi se folosese alţii.

Călcat şi smerit în fiecare zi, obişnuit să fie lungit la pământ spre a-şi simţi carnea sfâşiată de biciu din poronca celui de pe urmă diregător al cârmuirii sau al stăpânului, nu este de mirat că pieri dintr'însul atât simţul demnităţii omeneşti cât şi acea îndrăzneală şi acel duh de voinicie pentru care Moldovenii fusese atât de vestiţi până atunci. Deprins să-şi vadă dreptatea, oricât de mare şi de netăgăduită, totdeauna nesocotită faţă de samvolnicia sau de trecerea celui mare, el deveni bănuitor, neîncrezător şi prefăcut. Iar când Evreii veniţi din Polonia învăţară pe boeri să clădească velniţi şi să facă *horilcă* (rachiu de pâne), ţărănimea începù să caute într'însul o mângâiere la durerile ei.

Un singur progres adevărat ni se vădeşte în veacul XVIII: documentele vremii ni arată mai puţine furturi, siguranţa devine mai mare. Insă faptul nu mi se pare datorit măsurilor luate de Domnii fanarioţi a căror administraţie a fost cu totul nemernică, ci mai ales scăderii spiritului aventuros şi răsboinic al poporului.

www.dacoromanica.ro

CARTEA IV

DESFIINŢAREA DREPTULUI ROMÂNESC

PRIN REGULAMENTUL ORGANIC

CAPITOLUL I

ALCĂTUIREA REGULAMENTULUI ORGANIC

§ 1. Convenţiunea dela Akerman hotăreşte alcătuirea unor Regulamente obşteşti pentru ocârmuirea Principatelor.

Incă în convenţiunea dela Akerman (1826) [1]), se prevăzuse că, spre îndreptarea relelor de cari suferiau toate ramurilor ocârmuirii interne a ţărilor române, Domnii cu Divanele respective să fie îndatoriţi a chibzui asupra măsurilor trebuitoare spre a îmbunătăţi starea Principatelor. Acele măsuri urmau să fie întrupate în câte un regulament obştesc, având a fi pus în lucrare îndată după încuviinţarea lui de către ambele Curţi [2]). Poarta dăduse chiar, către ambii Domni, un *hatti şerif* pentru ca ei să numească în înţelegere cu Divanele, câte o comisie însărcinată cu alcătuirea acelor legiuiri [3]). Dar boerimea trăgeà prea

---

[1]) D. A. Sturza, *Acte şi Documente relativ la Renaşterea României*, I, p. 317.

[2]) La inserţiunea acestor dispoziţiuni au contribuit fără îndoială mult, pe lângă rapoartele consulilor ruseşti cari n'au putut să lipsească, atât proiectele de *reformă* şi de *constituţie* a celor două partide boereşti, cât şi număroasele memorii ale lui Mihaiu Sturdza către Nesselrode, petiţiile către Impăratul Rusiei şi arzurile către Sultan. Ele au fost impuse Porţii de Rusia.

[3]) Xenopol, *Op. cit* VI, 96.

www.dacoromanica.ro

mari foloase din organizarea sau, mai bine zis, desorganizarea în fiinţă, pentru a aveà interes să aducă vre-o schimbare temeinică. Din boeri se alcătuiau Divanele şi boerii erau duşmani neîmpăcaţi a oricărei schimbări.

Asemenea schimbări erau doar dorite numai de prea puţini *cărvunari* sau de câteva minţi cu totul superioare, ca Mihaiu Sturdza, care înţelesese de mult că regimul în fiinţă erà osândit.

In Ţara Românească, comisia se întruni [1]) şi lucră chiar câtva sub înriurirea lui Minciaky care fusese numit de curând Consul general la Bucureşti, dar din chibzuirile ei nu ieşi nimic decât intrigi împotriva Domnului.

In Moldova, singura urmă de lucrări de reformă în conformitate cu hotărîrile convenţiunii dela Akerman ce se găseşte, este alcătuită de vre-o trei *proiecte de legături*, prin cari boerii se leagă să lucreze uniţi pentru alegerea viitorului Domn din sânul lor şi pentru păstrarea cu sfinţenie a tuturor privilegiilor boerimii [2]). Să se noteze că aceste propuneri veniau din partea fracţiuni celei mai *înaintate,* cum am zice astăzi, a boerimii.

Iar Poarta, care privià stipulaţiunile convenţiunii dela Akerman ca o imixiune a Rusiei în afacerile ei şi ca o umilinţă, nici gândià să zorească pe Domni pentru alcătuirea proiectelor de regulament.

Răsboiul dela 1828 izbucni şi Ruşii ocupară Principatele înainte ca hotărîrile dela Akerman să fi dat măcar cel mai mic rezultat practic.

§ 2. Hotărîrile Actului Deosebit dela Adrianopoli în privinţa ocârmuirii pe viitor a Ţărilor Române.

Articolul V al tratatului dela Adrianopoli [3]) închezeşluià ţărilor române privilegiile ce li fusese hărăzite prin tratate şi

---

[1]) *Hurmuzaki,* X, p. 431.

[2]) *Hurmuzaki,* X, p. 605 sg. Unul din aceste proiecte propune ca „sistema boerimii“ să se cunoască *en corps d'État.*

[3]) Vezi textele în D. A. Sturdza, *Op. cit.* I.

www.dacoromanica.ro

capitulaţiuni: libertatea cultului, o ocârmuire naţională neatârnată şi o deplină libertate a comerţului. Aceste *foloase* erau specificate şi lămurite mai pre larg în actul deosebit, anexat la art. V. al tratatului dela Adrianopoli [1]).

Ele cuprindeau: alegerea Domnilor pe viaţă, autonomia ocârmuirii lor, restituirea teritoriului uzurpat de Turci, interzicerea pentru mahometani de a se stabili pe teritoriul Principatelor, stabilirea de carantine de-a lungul Dunărei, înfiinţarea unei miliţii naţionale pentru fiecare Principat, scutirea oricărei îndatoriri de a furnizà Porţii proviziuni, material sau corvezi de orice natură, fixarea tributului care, în schimb, aveà să fie prea puţin sporit şi care, cu suma ce aveà să se plătească la întâmplare de moarte sau de destituire legală a Domnilor, erau singurele sumi ce puteau fi pretinse de Poartă, scutire de tribut pe doi ani şi deplină libertate a comerţului atât pe Dunăre cât şi pe mare. In sfârşit, actul cuprindeà *îndatorirea solemnă ce o luà asupra-şi Poarta de a confirmà regulamentele administrative ce aveau să fie întocmite în timpul ocupaţiunii Principatelor de către oştirile ruseşti, după dorinţa exprimată de Adunările celor mai de seamă locuitori ai ţărilor, regulamente având pe viitor a slujì de temelie pentru ocârmuirea lor lăuntrică* pe cât, bine înţeles, ele nu ar atinge drepturile de suveranitate ale Sublimei Porţi.

§ 3. **Numirea şi compunerea Comitetului însărcinat cu alcătuirea Regulamentului Organic şi instrucţiile ruseşti.**

Ruşii intrase în Ţările Române dacă nu cu gândul de a le întrupà în Impărăţia lor, însă cel puţin cu acel de a le organizà pe cât se puteà după calup rusesc spre a pregătì calea unei anexiuni viitoare.

Contele Pahlen fu însărcinat cu ocârmuirea civilă a Principatelor, dar guvernul rusesc mai trimisese aici, pentru a pregătì organizarea lor, pe Consilierul de Stat D. B. Dascov, în

[1]) *Id. Ibid.*

www.dacoromanica.ro

curând după trecerea trupelor peste Prut[1]). Daşcov plecă de aici la Petersburg cu nişte proiecte de instrucţii alcătuite în timpul şederii sale la Bucureşti, lămurind direcţiunea şi chipul în care urmau să fie organizate Ţările Române şi cari fură încuviinţate de Impărat la 6 Iunie 1829[2]).

La 17 Iunie 1829, Jeltuhin, care luase locul lui Pahlen, dispuneà înfiinţarea unei comisii de căte patru membri moldoveni, doi numiţi de el şi doi aleşi de Divane, precum şi de un secretar, care aveà a se întruni în Bucureşti pentru a alcătuì Regulamentul Organic, sub preşedinţia lui Minciaky şi pe temeiul instrucţiei alcătuită de Pahlen[3]).

Cei doi membri moldoveni numiţi de Jeltuhin fură Vornicul Mihaiu Sturdza şi Visternicul Constantin Cantacuzinò Paşcanu, iar cei doi aleşi de Divan, Vornicul Costache Conache şi Visternicul Iordache Catargiu, iar secretar fù numit Gheorghe Asache.

Despre Visternicul Constantin Cantacuzinò Paşcanu ştiù numai că erà un boer foarte bogat şi bine văzut de Ruşi. Ceilalţi trei boeri alcătuind comisia moldovenească erau oamenii cari, prin capacitatea şi cultura lor, stăteau în fruntea boerimii moldoveneşti. Cunoşteau de minune ţara lor, instituţiile, oamenii şi trebuinţile ei. Insă nu erau lăudaţi nici pentru desinteresarea lor nici pentru o scrupulositate deosebită. Tuspatru aparţineau boerimii celui mari, dar Iordache Catargiu, în vremea lui Ioniţă Sturdza, făcuse partea din fracţiunea *cărvunarilor* şi îşi păstră pănă la urmă aspiraţiunile lui naţionaliste.

Lucrările *Comitetului de Reformă* începură la 29 Iulie 1829.

La 14 Septemvrie, demisia brutalului Jeltuhin erà primită şi, la 26 Noemvrie al acelui aş an, umanul şi capabilul Kisselev îşi inaugurà însărcinarea de *Deplin Împuternicit Prezident.* Minciaky care rămăsese Preşedinte al Comitetului de alcătuire a Regulamentelor şi *Viţe-Prezident* al Divanului Ţării-Româneşti, comunică boerilor din Comitet, tot în ziua de 26 Noemvrie:

---

[1]) Papadopol Calimah, *Generalul Pavel Kisseleff,* în Analele Acad. Rom., IX, p. 82.

[2]) *Id. Ibid.*

[3]) *Anale Parlamentare,* I, II, p. 7.

www.dacoromanica.ro

1° textul art. V al tratatului dela Adrianopoli, 2° actul deosebit anexat acelui tratat şi 3° instrucţiile alcătuite de Daşcov spre a slujì de temeiu lucrărilor Comitetului.

Voiu analizà aici pe scurt numai părţile din aceste instrucţii relative la clasele agricole, conţinute în capitolul III, lăsând deoparte cele relative la alegerea Domnului şi la alcătuirea Obişnuitei Obşteşti Adunări cari fac obiectul celor două dintâi capitole.

Măsurile propuse pentru aducerea la îndeplinire a reformelor, „cerute de toţi acei cari nu se împărtăşesc din folosul abuzurilor existente“ [1]) sunt:

1°. Facerea unei *catagrafii* (recensimânt) exacte a tuturor contribuabililor, care aveà să fie repetată după curgerea unui period de ani.

2°. Desfiinţarea abuzului făcut cu scutirile de bir. Se declară întemeiată şi dreaptă scutirea boerilor de orice dare personală, însă se denunţă scutirea de dări, mai ales nemărginită, a proprietăţilor lor funciare, se exprimă dorinţă ca ei să renunţe însuşi, in interesul „simpatrioţilor“ la „nişte drepturi din cale afară ieşite, dar recunoscându-se că „aceasta fiind puţin a nădăjduì“, se propune ca boerii să „ieà parteal or din „dările alăturate (indirecte)“, punându-se capăt la „catahrisul“ hrisoavelor şi a pitacelor [2]).

---

[1]) *Anale Parlamentare,* I, II, p. 28.

[2]) Când Kisselev voì, în iarna anului 1829—30, conform rostirii instrucţiilor, să introducă impozitul funciar în Principate, membrii amânduror Comitetelor de alcătuire a Regulamentului Organic se pronunţară în chipul cel mai hotărît împotriva acestei reforme printr'un jurnal încheiat la 15 Ianuarie 1830. Iată argumentele întrebuinţate de ei:

...„2) L'impôt foncier n'est pas une question qui se rattache seulement à la classe nobiliaire, il toucherait en général aux intérêts et droits sacrés de la propriété d'où dépend l'agriculture et l'industrie de ces pays, elle est en même temps la source productive des principaux revenus de l'État (?). La propriété se trouverait ainsi doublement frappée d'imposition (?), tandis que l'économie politique tend à la dégrever graduellement par des impôts indirects sur la consommation (?), comme il a été dit plus haut.

L'impôt foncier est d'autant plus inadmissible dans ces pays que le villageois n'est point exempt de capitation ni d'imposition (?). En outre le propriétaire, dans un autre ordre de choses, ne pourrait être tenu

www.dacoromanica.ro

3⁰. Amănunţita cercetare a hrisoavelor claselor privilegiate prin patente: mazili, ruptaşi, bresle, rupte, străini şi altele „cari nu plătesc decât in analog mai mult sau mai puţin slab, şi intoarcerea la massa birnicilor a acelor cu privilegii ce se vor vădi ca fiind netemeinice".

4⁰. In privinţa scutelnicilor, poslujnicilor, breslaşilor şi slugilor lipite către slujba boerească „impărătească Curte nu primeşte nici de cum socotinţa revărsată de cătră cei mai mult interesaţi, dar goală de dovadă, cum că adică acest privilegiu dintru inceput ar fi fost dat ca o *compasasiune* (compensaţie), dată evgheniei in locul slobozirii ţăranilor vecini. Noi nu cunoaştem acest privilegiu decât ca o dreptate lipită de dregătoriile mari ale Statului, în chip de mulţămire şi răsplătire. Aşà dar nu poate fi nici o călcare silnică a sfintei dreptăţi a proprietăţii oborirea hotărită a acestui privilegiu, insă despăgubindu-se boerii cari s'ar folosi de dànsul cu alte cuviincioase intocmiri. Despăgubirile cari s'ar puteà prinosi boerilor cu títluri sunt: 1) O adăogire la leală, potrivit cu numărul scutelnicilor care este după vechile aşczământuri legiuit la fiecare dregătorie. 2) *Ţintuirea de 20 până la 24 zile de muncă în locul celor 12 ce stăpânii au dreptate a cere dela ţăranii locuitori pe pământul lor; cu aceasta însă ca totimea lucrului fieştecăreia zi şi preste tot toate dreptăţile proprietarilor moşinaşi să fie hotărîte cu un chip mai neasupritor decât până acum.* 3) Oareşicari pensii ce se vor dà la acei din boeri cari au astăzi scutelnici pe cari i-au câştigat prin in faptă lucrare a dregătoriilor cărora poartă titlul; iar nu după volnicile sloboziri a gospodarilor; in cât insa

---

à faire des concessions territoriales aux villageois qu'à la suite d'un accord passé de gré à gré, ainsi que cela se pratique dans tous les pays où l'impôt foncier est établi; car imposer au propriétaire des obligations envers le villageois pour mettre celui-ci en état de payer son impôt et imposer en même temps la propriété foncière, ce serait faire retomber sur celle-ci un double impôt (?), sans lui laisser aucun des avantages dont elle jouit actuellement". *Uricar*, VIII, p. 113.

Precum voiu constată in Capitolul III al acestei cărţi, *îndatoririle impuse proprietarilor (?)*, consistau în realitate in faptul că ţăranii plătiau pentru pământurile (de drept ale lor) puse de stăpâni la dispoziţia lor, o arendă ce erà aproape indoit cât acea ce se plătià obişnuit.

www.dacoromanica.ro

s'ar puteà face aceasta fără a împovără pe Stat cu însărcinări grele".

Apoi instrucţiile se ocupă de modul de repartizare a birului (cisluire), condamnă cu desăvârşire împlinirea în natură a unora din biruri, recomandă o reorganizare a Visteriei, şi regularea dărilor indirecte *(rusumaturi)*, desfiinţându-se acele asupritoare.

Reformele economice preconizate de aceste instrucţii se reduc prin urmare la:

Facerea unei catagrafii complecte,

Desfiinţarea abuzurilor relative la scutirea de dări,

Oborîrea scutelnicilor boereşti,

Desfiinţarea dărilor în natură şi a rusumaturilor asupritoare şi, în sfârşit, o mai bună repartizare a birurilor. Nu se poate tăgădui că acest program, cu toată modestia lui, făgăduià oareşcari îndulciri pentru, ţărănime, căci o lăsà să întrevadă, pe lângă o mai omenoasă împlinire şi aşezare a birului şi oareşcari scăderi.

Rostirea instrucţiunilor asupra netemeiniciei şi nedreptăţii desăvârşitei scutiri de dări a averilor boerimii fac să se augureze bine despre intenţiunile lor faţă de obştia poporului, dar această impresiune favorabilă dispare la cetirea pasajului privitor la scutelnici şi la desfiinţarea lor. Instrucţiile stabilesc într'adevăr că hărăzirea de scutelnici alcătueşte, nu o despăgubire pentru desrobirea vecinilor ci o gratificaţie şi un spor de emalumente adăogite la lefile demnitarilor Statului, adesea prin sloboziri arbitrare ale Domnilor, şi că acest privilegiu oneros pentru Visterie poate şi trebue să fie desfiinţat în schimbul unei despăgubiri. Iar această despăgubire urmează să consiste din sporuri proporţionale de salarii, din pensiuni şi *din o îndoire a zilelor de muncă datorite de săteni proprietarilor moşinaşi.* Adică, boerimea erà să fie despăgubită, pentru ridicarea unui privilegiu întemeiat mai ales pe abuz, *nu numai de Visterie, ci şi de ţărănime,* a cărei stare erà recunoscută de toţi ca fiind cu desăvârşire jalnică, îndoindu-se deodată îndatoririle ei cătră stăpânii de moşii.

www.dacoromanica.ro

§ 4. Lucrările Comitetului în Bucureşti.

Procesele verbale despre lucrările Comitetului de patru ni lipsesc, fie că au fost pierdute, fie că se află la Petersburg. Textul instrucţiilor ruseşti s'au găsit în nişte hârtii de-ale lui Conache, împreună cu câtevă socotinţe ale sale asupra mai multor puncte din noua organizare [1]).

Preţioasă este mai cu samă socotinţa lui Conache în „pricina celor trei despăgubiri ce instrucţiile făgăduesc spre răsplătire la hotărîta oborire a scutelnicilor, breslaşi şi slugi".

Conache găseşte că ele se reduc la una singură: la „oareşicari" pensii ce nu'l mulţămesc, căci „au a lipsi din familiile lor îndată ce ei vor lipsi din viaţă" [2]).

Adăugirea lefilor i se pare, nu o despăgubire, ci o urmare neapărată a suirii galbenilor, a căderii cursului monezilor turceşti şi a scumpirii tuturor objectelor.

In cât priveşte sporirea făgăduită prin îndoirea celor 12 zile de muncă, Conache arată că ea, în realitate, puteà însemnà ceva numai pentru „proprietarii din Ţara-Românească, unde până acum ei nu au drit decât la 12 proaste zile, fără de nici o rostire hotărîtă de lucru [3]), iar in Moldavia, unde munca locuitorilor în folosul proprietarilor, după ponturile şi obişnuinţa obşteşte ştiută este rostită şi hotărîtă *în lucrări pe pământ şi în dare în natură, şi carile le suià până la 18 şi 20 zile, afară de cele două zile de clacă, afară de carul de lemne şi afara de meremeturile poroncite prin aceleaşi aşezământuri*, **cu-**

[1]) *Anale Parlamentare*, I, II, p 51.

[2]) Aici Conache exagerează căci, după moartea boerului îndreptăţit la scutelnici, văduva sau orfanii se folosiau din jumătatea numărului de scutelnici cuvenit răposatului.

[3]) Aici se găseşte următoarea notă făcută de Conache: „este de însemnat că cu cât cinevaşi păşeşte cătră ţările nesivilarizisite, precum este Turchia, cu atât mai mult găseşte pe dreptul proprietăţii jignit şi supus la virtutea celui mai tare; şi de înpotrivă, cu cât se apropie cinevà de ţările sivilarizisite, cu atâta dreptul proprietăţii este socotit de sfânt şi după urmare ferit de tot feliul de silă". Conache pare deci a crede că, în Moldova dela marginea „Turchiei", dreptul sfânt de proprietate a bieţilor boeri ereà siluit de sătenii samovolnici şi atât puternici! (*Anale Parlamentare*, I, II, p. 51, col. 2, nota 1).

www.dacoromanica.ro

vântarea de douăsprezece zile nu este decât cu numele numai, *şi fiindcă tot proprietarul în Moldova priveşte după tot cuvântul la înfiinţata muncă, iar nu la numirea ce au voit cinevà a-i dà, urmează că acele 24 zile hotărîte prin instrucţii şi cari au slujit drept temeiu la prefacerea acum făcută de Comitet, nu sunt decât o preţeluire apropiată de munca cuprinsă în ponturi şi aşà despăgubirea cea adevărată nu este făcută.* Deci dar boerul proprietar în Moldova va fi pururea în dreptate de a cere acea despăgubire, afară numai când Obştească Adunare nu va voi a se lepădà de această dreptate“ [1]).

Am reprodus rândurile de mai sus ca o dovadă, venind din pana unuia din boerii cei mai destoinici, cei mai culţi şi cei mai purtaţi în trebile ţării cari-i aveà Moldova de atunci, care erà tot odată şi cel mai bogat stăpân de moşii al vremii, cum că cătimea de muncă impusă săteniłor moldoveni de aşezământul lui Moruz, se ridică, *după estimaţia lui,* la optsprezece până la douăzeci zile pe an, la cari se mai adăugeau două zile de clacă, aducerea unui car de lemne şi zilele de meremet (reparaţie) în număr nedeterminat. Voiu observa numai că anaforaoa boerilor întărită de Moruz, la 1805; prevedeà patru zile de clacă şi aducerea a două care de lemne, ceea ce o ridică la douzeci şi şase de zile, peste cari mai erà exigibil un număr nedeterminat de zile pentru reparaţii la heiurile boereşti [2]).

Mai este de observat că, în instrucţiile alcătuite de Dașcov şi în părerea emisă de Costache asupra despăgubirii pentru scutelnici, găsim pentru întâia oară denumirea de proprietari întrebuinţată oficial pentru stăpânii de sate. De acum înainte ea devine denumirea lor oficială, transformarea judeciei în *alod* este aproape desăvârşită.

Proiectul de Regulament, terminat în primăvara anului 1830, fù trimis la Petersburg spre cercetare şi eventuală amendare de către Guvernul rus. Impreună cu proiectele, merseră Vornicul Mihaiu Sturdza din partea Moldovei şi Logofătul Ale-

[1]) *Ibid,* p. 51.

[2]) Evaluaţia făcută la pag. 352 de mai sus trebue privită ca absolut minimală.

www.dacoromanica.ro

xandru Vilară din partea Țării-Românești. Gheorghe Asache fiindu-le ataşat ca secretar.

La Petersburg comisia fù complectată cu Minciaky şi cu Catacazi, iar preşedinţia fù dată lui Daşcov. După ce se introduseră mai multe modificări fără mare importanţă, proiectele fură trimise la Iaşi şi la Bucureşti spre a fi cercetate şi votate de câte o adunare convocată ad-hoc, sub numele de *Obştească Extraordinară Adunare de Revizie.*

§ 5. **Nemulţămirile şi tulburările ţărăneşti din primăvara anului 1831**

Lucrările de alcătuire ale Regulamentului, atât la Bucureşti cât şi la Petersburg, fusese conduse în cea mai mare taină; cu greu pătrundeà prin public câte o veste fără şi nu totdeauna adevărată. In iarna 1830—1831, începù să se lăţască vestea că Regulamentul este alcătuit numai în folosul câtorva familii boereşti, cari singure pot pătrunde în Adunarea Obştească şi ajunge la boerii şi că pentru scutelnicii desfiinţaţi se despăgubesc numai boerii cei mari.

Boerimea cea mică şi rămăşiţile *cărvunarilor* de sub Ioniţă Sturdza, începură să se mişte şi să se adune în chip mai mult sau mai puţin tainic. Incepură să iească foi volante cu protesturi, să se alcătuiască contraproiecte de constituţie şi să se trimită scrisori ameninţătoare boerilor celor mari[1]). Fără a mai

---

[1]) „In vremea când se lucrau însă articolele în Bucureşti: duhurile neastâmpărate a unora din boeri nu conteneà a face feliuri de invitaţii obştiei locuitorilor, îndemnându-i să ceară dreptăţi cât li venià în minte. Unii adică mergând pe o bază de constituţie slobodă şi democratică, alţii pe principiul aristocrat ce cu prerogative mari înăduşià sărăcimea, în cât ajunsese a se face feliuri de dezbinări între partizi şi prevestià un conflict ce putea să aducă mare zdruncinare în viitorul ţărilor.

„Aceste simţindu-le Kisselev au chemat la Bucureşti pe vre-o câţiva din acei mai neliniştiţi şi cari dictà proectele din casă în casă, unde, la Bucureşti, i-au ţinut la gazdele lor sub supravegherea poliţiei până după săvârşirea lucrărilor" (M. Drăghici, *Istoria Moldovei*, II, p. 182. Drăghici greşeşte punând izbucnirea acestor nemulţămiri pe vremea lucrărilor Comitetului din Bucureşti; ele s'au manifestat numai în anul următor.

www.dacoromanica.ro

stă pe gânduri, Kisselev trimise ordin generalului Mircovici, care era *Viţe Prezident* al Divanului Moldovei, să aresteze pe cei mai neastâmpăraţi din nemulţămiţi şi să-i trimită sub escortă la Bucureşti. Ajunşi aici ei fură ţinuţi arestaţi la gazdele lor până la potolirea mişcării. Capul nemulţămiţilor era Spătarul Sion, la cari se găsiră multe scrisori provenind dela boeri de clasa doua şi a treia din cari rezultă că se temeau să piardă toate privilegiile lor.

Dar mişcarea avea rădăcini mai adânci şi o organizaţie mai întinsă decât se credea. Cele câteva arestări şi măsurile de precauţiune luate liniştiră în curând pe boerănaşi, dar tulburări grave izbucniră la ţară.

Se crezu că pricina răscoalei a fost recrutarea, căci ţărănimea din şase ţinuturi refuză să dea recruţii trebuitori pentru alcătuirea miliţiei moldoveneşti. Se spusese ţăranilor că Rusii recrutează pe feciorii lor spre a-i trimite să slujască peste Prut, pe când Basarabia supusă lor nu dădea recruţi. Dar în curând se văzu că recrutarea nu era singura pricină de nemulţămire a sătenilor, căci ei în mai multe locuri „se ridicară în arme" nu numai „asupra rânduiţilor de către guvern" ci „şi asupra stăpânilor de moşii". Se lăţise vestea la ţară că prin nouele legiuiri se sporesc îndatoririle locuitorilor către stăpâni pe când se micşorează cătimea de pământ pentru fiecare gospodar [1]).

Tulburările luară un caracter mai grav în satele ungu-

---

[1]) ... Par son rapport No. 4, du 27 Janvier, le Vice-Consul du roi à Jassi me marque, qu'en suite de rigoureuses perquisitions, on y a arrêté plusieurs boyars de la seconde classe et que les patrouilles sont doublées. Quoique, jusqu'à présent peu transpire de la nouvelle constitution qu'on veut donner aux deux principautés, cependant on croit savoir qu'à l'exception de quelques grandes familles, toutes les autres y devront perdre considérablement par la révocation de leur plus beau et plus cher privilège, concernant les *sokotelniks* et les *poslushniks* On pretend qu'on dispersa dans toute la ville et dans les maisons des grands boyars des lettres (*closes* dit le Vice-consul) qui disaient: „A bas le règlement! Mort! mort! mort! (Kreuchely (Consul prusian la Bucureşti) către Brassier de St. Simon, depeşă din 4 Fevruarie 1831, în *Hurmuzaki*, X, p. 152).

Vezi şi Drăghici, *Op. cit.*, p. 184. sq.

www.dacoromanica.ro

reşti din ţinutul Romanului, centrul nemulţămirii fiind în Săbăoani, unde se adunară 8—9000 de Unguri înarmaţi [1]).

Mai eră însă un focar de nemulţămire la Deleni, în ţinutul Hârlăului şi altul la Târnauca în ţinutul Herţei: acest de pe urmă cu caracter hotărît agrar. Răsculaţii dela Deleni, sub povăţuirea Barbeştilor şi a lui Ioniţă Creangă, fruntaşi din acel sat, se împreunară cu locuitorii din alte sate, năvăliră în Hârlău, în număr de două mii, bătură pe Ispravnicul Kogălniceanu şi-l izgoniră din târg cu pietre. Ei maltratară nu numai pe boerii trimişi să-i liniştească, care de abia scăpară din mânile lor îmbrăcaţi în haine ţărăneşti, dar chiar şi pe Başkevici, un adjutant al *Viţe-Prezidentului,* Mircovici, trimis ca să-i liniştească şi care putù să scape numai mulţămit intervenţiunii preoţilor din Deleni, şi după ce ţăranii il dezbrăcară de hainele lui şi-l îmbrăcară în zdrenţe murdare, spre a-i aminti ceea ce suferise şi ei când fusese trimişi cu cărătură de proviant la Brăila şi reţinuţi luni acolo.

La Târnauca se adunară vro mie de răsculaţi povăţuiţi de Mierluţă, Leacă şi neamul Belibou.

---

[1]) .... Les paysans mutinés prennent consistance; si quelqu'un parmi eux, dont la prévoyance lui annonce la famine [s'il ne] labourait pas la terre, met la charrue pour sillonner le terrain, les autres paysans l'assomment; aucun raisonnement n'est entendu d'eux; personne, de quelle qualité ce soit, n'est admis à parlementer; ils sont dans l'état le plus actif de défense et voici leurs mesures. Au bout de chaque village il y a une sentinelle qui défend l'entrée à tout ce qui n'est pas paysan. Si l'on se servait de la force pour passer, un signal fait sonner le tocsin, et tous prennent les armes, c'est-à-dire haches, faux, fourches, etc. Ceux qui ont tenté jusqu'ici d'insinuer la tranquillité et faire des promesses, ont reçu en réponse d'impitoyables coups de bâton. Les villages sont liés entre eux et ont établi des signaux. Comme chaque paysan doit porter l'arme qui lui convient le mieux, il doit avoir aussi une botte de foin sous l'aisselle gauche pour donner le feu au village qu'il se verrait forcé d'abandonner si la force les menaçait de le soumettre; alors sur la colline sera élevé un drapeau rouge, pour lequel on a déjà préparé le mat; si cela arrivait pendant la nuit, le feu du tas de foin placé à coté du même mat sert au même signal; l'indignation contre les boyars et le règlement *(die neue Verfassung)* est portée à l'excès. (Margotti către Kreuchely, raportul din 1831, April 21. în *Hurmuzaki,* X, p. 454. Cf. şi raportul aceluiaş, din 26 Aprilie următor către Brassier de S-t Simon (*Id., ibid,* p. 455).

www.dacoromanica.ro

Aceste trei centruri de nemulţămiri corespundeau între ele prin semnale şi prin un feliu de poştă organizată de ei. Dar erau înarmaţi mai ales cu suliţi făcute de fierari ţigani, având prea puţine puşti.

Generalul Beghidov, trimis la Săbăoani cu un regiment de cazaci şi două tunuri uşoare, risipi fără multă greutate pe răsculaţii care să întărise împrejurul bisericii. Din ţărani căzură 18 morţi şi 42 răniţi; iar soldaţii avură 12 răniţi şi 1 ofiţer ucis.

Răsculaţii din Deleni şi Târnauca fură supuşi fără a fi trebuinţă să se sloboadă vre un foc. Judecata fu sumară: patru din căpetenii fură trimise la ocnă pe zece ani, alţii bătuţi în satele lor cu câte 50 lovituri aplicate de mâna călăului [1]).

După o depeşă a lui Margotti către Kreuchely, tulburări grave ar fi izbuhnit şi în ţinutul Covurluiului, ţăranii ar fi pus pe fugă 200 de Cazaci şi Ispravnicul care în fuga lui şi-ar fi pierdut papucii [2]).

Răscoala era terminată. Dela început ea nu prezintă nici măcăr cei mai mici sorţi de izbânda pentru nişte ţărani fără arme, cari se răsculau în momentul când ţara erá ocupată de o oştire puternică.

§ 6. Obşteasca Extraordinară Adunare de Revizuire a Regulamentului Organic.

Obşteasca Extraordinară Adunare fù convocată pe ziua de 8 Maiu 1831, pentru cercetarea şi votarea proiectului de Regulament Organic [3]).

Erá alcătuită din:

Membrii Divanului împlinitor în număr de . . .	4
judecătoresc „ „ . . .	9
Mitropolit	1
Episcopi eparhioţi	2
Boeri mari numiţi de Kisselev.	23
Arhierei	3
Boeri proprietari, câte unul de două ţinuturi; afară de ţinutul Sucevei care aveà unul şi unul pentru târgul Iaşi	10
Peste tot	52

[1]) Drăghici, *op. cit*,. p. 185
[2]) *Hurmuzaki*, X, p. 454.
[3]) *Anale Parlamentare*, I 2. p. 3

www.dacoromanica.ro

Din cari patruzeci şi şase erau boeri iar şase membri înalţi ai clerului.

Din cei patruzeci şi şase boeri, patruzeci şi doi aparţineau oligarhiei de câteva familii cari monopolizase puterea şi averea în Moldova [1]), din restul de cinci, doi aparţineau unor familii din vechea clasă stăpânitoare iar trei unor neamuri mai nouă.

Ţărănimea, răzăşii, mazilii, boerii cei mici, boerănaşii şi negustorii, adică mult peste nouă sute nouăzeci şi nouă miimi din locuitorii ţării, nu erau chemaţi să se rostească asupra alcătuirii sub cari urmau să trăiască pe viitor.

Este vederat că, dată fiind o asemenea alcătuire a Adunării de Revizuire a nouei alcătuiri, nu se puteà de loc aştepta dela ea vre-o schimbare a dispoziţiunilor Regulamentului spre uşurarea ţărănimii, căci oricare schimbare ar fi micşorat cu atâta foloasele enorme ce şi li asigurase clasa stăpânitoare.

Lucrările Adunării, începute la 8 Maiu, sub preşedinţia lui Kisselev, asistat de Minciaky, fură întrerupte la 2 Iunie din cauza holerei care secerà populaţia în mod groaznic şi redeschise, după potolirea epidemiei, la 5 August [2]). Procesele verbale ale şedinţelor ce le posedăm nu reproduc absolut nimic din desbateri, nu ştim deci nimic despre discuţiunile urmate.

In ziua de 3 Noemvrie 1831, membrii Adunării subsemnau actul prin care adoptau Regulamentul Organic [3]).

In capitolul următor, vom analizà dispoziţiunile nouei legiuiri cari priveau mai de aproape obştia locuitorilor săteni şi legăturile lor cu pământul şi cu stăpânul satului.

Ele se găsesc:

1) în secţia I despre aboliţii şi desfiinţări; *Desfinţarea scutelnicilor*.

2) în secţia III art. 79, relativ la *Bir*, în secţia IV art. 84 şi următori, relativ la facerea *Catagrafiei* (recensimântul) şi în secţia V, relativà la stringerea birurilor.

---

[1]) Cu Mitropolitul Veniamin Costache numărul reprezentanţilor oligarhiei se ridică în Adunarea de Revizuire la patruzeci şi trei.

[2]) *Analele Parlamentare, loc. cit.*

[3]) *Ibid.* p. 6.

www.dacoromanica.ro

3) în secţia VII relativă la *Drepturile şi datoriile din partea proprietarului către locuitorul de pământ şi asemenea din partea acestuia către proprietar.*

4) in Anexa litera Z, *Reglement pentru osebitele clase ale locuitorilor din Principatul Moldovei şi pentru a lor dreptăţi şi datorii respective.*

5) In cap. V. Secţia III: *Despre magazii de rezervă pentru îndestulare.*

6) Articol 435, hotărînd că actul obştesc din anul 1749, iscălit de clirosul, de boeri şi întărit de Domnul Constantin Neculai Mavrocordat, pentru desfiinţarea vecinilor în Moldova, va rămâneà şi în totdeauna se va păzi in toată a sa cuprindere.

Dacă faţă în faţă cu aceste *reforme* hărăzite ţărănimei, de Regulamentul Organic, punem *foloasele* obţinute prin aceeaş alcătuire de clasa stăpânitoare, vedem că elc sunt cele următoare:

Dreptul exclusiv de a ocupà slujbele Statului,

Dreptul exclusiv de a alege Domnul,

Dreptul exclusiv de a face parte din Adunare şi. prin urmare, de a legiui,

Scutirea de orice dare atât asupra persoanei cât şi asupra averii.

Sporirea afară de orice proporţie a drepturilor ce le aveau asupra unei părţi din stăpânirile lor şi transformarea acelor stăpâniri in proprietăţi aproape desăvârşite.

Recunoasterea pe vecie, prin instituirea slujbaşilor volnici, a unei părţi din beneficiul scutelnicilor, hărăzit fără umbră de drept de favoarea unui Fanariot,

Atribuirea unei a şasea părţi din venitul Statului drept despăgubire pentru cealaltă parte a acelueaş dar Domnesc.

Clasa stăpânitoare din Moldova ştiuse să profite de faptul că era stăpânitoare şi singură chemată la sfat pentru a-şi mări privilegiile şi foloasele. De altmintrelea, orice altă clasă stăpânitoare, in locul ei, tot ca dânsa ar fi urmat.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL II

REFORMELE REGULAMENTARE

§ 1. Desființarea scutelnicilor.

Secția I a capitolului III al Regulamentului, la art. 71, hotărește desființarea scutelnicilor, a breslașilor și a slugilor în schimbul unei îndoite despăgubiri:[1])

Întâiu: Oricare proprietar de moșie locuită, afară de răzăși, are drept a luă „de pe fieștecare din moșiile sale și în folosul pământeștei sale gospodării, un om din 10 familii supt numire de slujbași volnici", drept care rămâne în veci legat de *proprietate* și trece cu dânsa la orice față: boer, mănăstire sau persoană fără rang. Acești slujbași volnici sunt scutiți de lucrul boerescului hotărît de Regulament, au drept în fiecare timp a anului să lucreze la „însuș a lor pământească economie spre siguripsirea hranii lor și a familiei lor" atâtea zile câte vor fi trebuitoare. Ei pot fi luați numai dintre mijlocași și codași și numai cu voia lor, în urma unei învoeli scrise. „Iar în cazul când proprietarul nu ar puteà îndeplini numărul volnicilor slujbași cuveniți lui „Visteria urmà să-i plătească capitația pentru acei ce el n'ar fi putut găsi. Iar în caz când, pe o moșie, numărul sătenilor erà de două sute, sau mai puțin, *proprietarul aveà drept să se folosească de câte doi oameni din zece familii.*

Toți acești oameni ai zeciuielii aveau să fie pururea scutiți de bir, de havelele, cu sau fără plată, precum și de „cvartir oștenesc".

„Toți boerii cu ranguri având dritul scutelnicilor, urmează

[1]) Vezi textul în Apendice.

www.dacoromanica.ro

a primi precum şi până acum, în curgerea vieţii lor, o despăgubire de douăzeci şi patru lei de scutelnic. Văduvele şi copiii acestora, până „la legiuita vârstă, vor luà în jumătate".

Boerii fără de moşii şi cu ranguri, urmau să primească (nefolosindu-se de slujbaşii volnici), câte şaşezeci lei de scutelnic, iar văduvele şi orfanii lor până la legiuita vârstă, treizeci lei.

Spre a plăti aceste despăgubiri pentru scutelnici, se afectà o sumă de un milion de lei pe an.

Precum se vede, boerii erau pe deplin despăgubiţi. Partea bănească a venitului lor de pe scutelnici li erà plătită înainte de Visterie, iar munca ce li făceau slujbaşii volnici îi despăgubià cu prisosinţă de acea ce o aveau dela scutelnici şi breslaşi. Este probabil că boerii cei mari, cei cu câte 80 scutelnici, erau mai folosiţi acum în privinţa muncii, căci zeciuiala locuitorilor de pe moşiile acestor oameni cu moşii multe se ridicà în deobşte cu bună samă la mai mult de 80 săteni.

Budgetul Moldovei pe 1834 arată un venit de 7.119.728 lei. Despăgubirea în bani pentru scutelnici înscrisă la cheltuieli este de 1.000.000, iar paguba Visteriei prin scutirea de bir a slujbaşilor volnici este de 418.000 lei, calculându-se cu zece la sută, dar de vreme ce o mare parte din sate, acele cu mai puţin de 200 locuitori, scutiau câte douăzeci la sută, ea trebue evaluată la cel puţin 600.000 lei.

Dacă scădem din venit tributul datorit Porţii, în valoare de 650.000 lei, rămân 6.469.728 lei disponibili pentru toate nevoile ţării. Aproape o şasa parte din acest venit al Moldovei era deci absorbit, în fiecare an, de niste privilegiaţi pentru a-i despăgubi de pierderea unui privilegiu nedrept, nejustificat şi de care ei abuzase în chipul cel mai puţin scrupulos.

Şi când vedem lista celor cu scutelnici ne cuprine mirarea. Boerii cu câte 80 scutelnici primind câte 24 lei de scutelnic încassau astfel dela Visterie câte 1.920 lei. Aproape toţi fiind bogaţi şi având venituri de mii de galbeni, acest adaus de 1.920 lei la venitul lor anual erà absolut neînsemnat. Şi să se noteze că erau departe de a fi cu toţii lacomi; mulţi din ei, darnici şi binefăcători, cheltuiau adesea în faceri de bine sume înzecit de mari, dar convinşi de sfinţenia privilegiului lor, îl apărau cu încăpăţinare.

www.dacoromanica.ro

Dacă despăgubirea bănească pentru scutelnici s'ar fi suprimat pur şi simplu, este sigur că prea puţini s'ar fi găsit strimtoraţi în mijloacele lor, dar pentru Visteria sărăcacioasă a Moldovei, milionul astfel disponibil ar fi fost o adevărată şi nepreţuită pomană.

Numărul slujbaşilor volnici scutiţi de bir fiind aproximativ de şaptezeci şi cinci la sută din acel al foştilor scutelnici, această desfiinţare aduse Visteiei dela început un mic beneficiu.

§ 2. **Reforma dărilor.**

In această privinţă Regulamentul Organic a săvârşit o reformă mare şi binefăcătoare pentru popor. Toate birurile directe şi indirecte, toate havalelile şi angăriile, toate vămile interne au fost înlocuite prin o dare unică, numită *bir* pentru sătenii lucrători de pământ în deobşte şi *patentă* pentru mazili şi alţi *privileghiaţi* ca ruptaşii şi ruptele.

Atât birul cât şi patentă era de câte 30 lei pe an de gospodar, plătibilă în patru şferturi. Deosebirea era că birul era datorit de satul întreg pentru întreg numărul de săteni, pe când patenta privilegiaţilor era plătită individual. (Art. 79 al. *a* şi *b* [1]).

Dispoziţiunile secţiei a IV-a prevedeau modul facerii catagrafiei (recensimântului) şi nu se poate contestă că ele prezintau pentru contribuabil toate garanţiile de echitate compatibile cu starea de atunci a ţării.

Stringerea birurilor se făceà pe temeiul dispoziţiilor secţiei a V-a; modul în care ca se efectuà ni poate părea astăzi cam primitiv şi simplist, dar era practic, potrivit cu împrejurările şi starea ţării şi neapăsător pentru birnici.

Această reformă a dărilor a alcătuit, o repet, o nespusă uşurare şi o nepreţuită binefacere pentru populaţiunea agricolă. Până atunci ţărănimea era strivită sub povara unor dări cari, pe lângă că erau grele şi multe, nu erau determinate nici ca număr nici ca câtime, nefiind birnicul nici odată sigur că a doua zi nu se va scorni vr'o dare sau havalè nouă, sau că acea

www.dacoromanica.ro

pentru care plătise la un şfert doi lei, nu va fi ridicată la patru sau la opt. Acuma pe lângă că plătiă o singură dare, neasemănat mai mică decât totaluf celor ce le plătise până atunci, eră sigur că câtimea ei rămânea statornică şi că nu-i se putea aruncă alta pe neaşteptate. Dările supărăcioase şi vexatorii, cari dădeau loc la nenumărate jafuri şi împilări dispăruse, atât înscrierea cât şi împlinirea se făceau în condiţiuni cari dacă nu împiedecau abuzul cu desăvârşire îi puneau stavile puternice.

Sistemul de impozite al Regulamentului Organic a fost fără îndoială primitiv, dar a trebuit să fie cu drept cuvânt binecuvântat de popor.

§ 3. **Reforma legăturilor dintre stăpâni, săteni şi pământ.**

Trebuie observat că Regulamentul Organic ca şi instrucţiile dela 1829, numai cunoaşte *stăpani de sate* ci numai *proprietari de moşii:* el de judeţie nu mai ştie nimica.

Secţia a VII-a poartă ca titlu: *Drepturi şi datorii din partea proprietarului către lucrătorul de pământ şi asemenea din partea acestui către proprietar* [1]).

Art. 118 după ce arată reformele făcute în punctul de vedere fiscal, ni zice că Comitetul s'a îndeletnicit şi pentru dreptăţile şi datoriile *proprietarului,* către sătenii locuitori pe pământul său şi a acestora către *proprietar, stăpânul* pământului locuinţii lor.

Art. 119 spune că *pământul ce este de dat săteanului de către proprietar nu eră hotărît prin vechile aşezământuri* şi că şi „zilelele lucrului ce se cuvin moşiei erau nehotărîte în număr, citând ca dovadă hrisovul lui Grigore Ghîka din 30 Septemvrie 1777, care ar fi statornicit „acel nehotărît lucru în zeciuiala zilelor anului, adică în număr de 36 zile" şi că numai vremelnic, „până la îndreptarea stării sătenilor" s'ar fi rânduit lucrul „care urmează şi astăzi" în cuprinderea actelor dela 1 Ianuarie 1776(?) şi dela 20 Maiu 1777(?).

[1]) Vezi textul în Apendice

www.dacoromanica.ro

Art. 120 zice că „spre a întâmpina şi întru aceasta de sine volnicitele cereri şi spre a se depărta necuviinţele curgătoare din nedumerire şi nestatornicie“ se va orândui pământul ce proprietarul este dator să deà fiecărui săteau peste ţarina de rezervă [1]), iar „lucrul ce peste an este săteanul dator a face proprietarului, au rămas precum se află până astăzi hotărît prin sus arătul hrisov“ la cări s'au făcut oareşicari schimbări în folosul sătenilor (?).

Art. 121 specifică că adăugirea de lucru stipulată prin hrisovul dela 30 Septemvrie 1777, adică zeciuiala zilelor anului, rămâne a se pune în lucrare de Domn şi de Obştească Obişnuită Adunare îndată ce va iertà îmbunătăţirea stării locuitorilor.

Art. 122 specifică că pământurile ce se dau locuitorilor se vor măsurà în fălci şi prăjini fălceşti, arătându-se cum se descompune falcea în prăjini fălceşti, prăjini pătrate şi stânjăni de opt palme.

Art. 123 hotăreşte ca fiecărui locuitor se va dà:

a) Un loc de casă cu 400 stânjăni pătraţi împrejur pentru ogradă şi grădină, pentru roada căreia nu dă dijmă. La munte această întindere se reduce la 300 stânjăni pătraţi. Aceste locuri vor fi alăturate unele către altele.

b) Un loc de păşune de una falce şi jumătate pentru fiecare săteau care va aveà cinci vite, între cari este obligat să aibă patru boi de jug sau patru cai de înhămat. Având săteanul vite mai puţine imaşul aveà să se deà după analogia de mai sus.

c) Una falce şi jumătate fânaţ în aceleaşi condiţiuni.

d) Se mai dă oricărui săteau, cu vite sau fără vite, câte una falce şi jumătate loc de arătură.

Art. 124 hotăreşte că locuitorul având trebuinţă de mai mult loc va trebui să s'învoiască în acest scop cu proprietarul.

Art. 125 hotăreşte că fiecare săteau este dator a face pe an, pe moşia pe care şede sau pe alta în departare de patru ceasuri de satul său, lucrul hotărît prin actul mai sus arătat precum urmează:

a) Ziua de arătură, cu grapatul şi semănatul este de 15

[1]) Vezi mai departe.

www.dacoromanica.ro

prăjini fălcești de pereche de boi în moină și de 12 prăjini fălcești în țălină.

b) Prășitul a 12 prăjini fălcești de popușoi se va socoti drept o zi

c) Seceratul a trei clăi se va socoti drept o zi.

Se specifică că culesul și caratul popușoilor la coșere nu se va scădea din cele 12 zile ale boerescului, cum nu se va scădeà nici caratul pânei albe la arie

d) Cositul, adunatul și clăditul a unei fălci de iarbă, cu îngrăditul clăii, este socotit drept patru zile.

e) 4 zile se vor face primăvara, 4 vara și 4 toamna.

f) Orice sătean ajuns la vârstă de 25 ani este dator a face lucrul hotărît mai sus, iar proprietarul a-i dà pământ.

g) Fiecare gospodar este dator a dà, peste zilele de lucru specificate mai sus, 2 zile de clacă la orice va aveà trebuința proprietarul.

h) Fiecare gospodar este dator a reparà iazurile, morile și alte acarete aflătoare pe moșie. Cele ce se vor zidi din nou se vor face de stăpânul moșiei.

i) Fiecare gospodar este dator a face stăpânului câte o podvoadă, aducând cele trebuincioase pentru casă și două care lemne de foc pe moșia unde se află locuitorul.

j) Sătenii vor dà dijmă din tot rodul țarinii și a fânațului, dijmă ce o vor cărà-o la locul orânduit de stăpân. Dijma va fi din zece una cu măsura întrebuințată de sătean pentru el, la grâu se vă dà din zece clăi una, aleasă de proprietar.

h) Dacă proprietarul, după ce dă sătenilor pământurile vorbite la art. 123, nu are unde să întrebuințeze toată sau parte din munca lor pe moșia pe care șed sau pe alta în depărtare de patru ceasuri, el este în drept a primi în bani plata acestei munci dela săteni, după prețurile stabilite din trei în trei ani de către Obștească Obișnuită Adunare. Asemenea se urmează și pentru sătenii bolnavi. Insă sătenii nu pot răscumpărà cu bani lucrul ce ei sunt datori decât dacă proprietarul primește această răscumpărare.

Art. 126 recunoaște proprietarilor și locuitorilor volnicie a face între ei învoeli pentru lucrul de peste an al moșiei, ele trebuesc însă încredințate de isprăvnicia ținutului.

www.dacoromanica.ro

Art. 127 *recunoaşte săteanului căruia proprietarul nu i-ar putea dà întinderile de pământ specificate la art. 123, dreptul de a se mutà aiurea, plătind însă mai nainte stăpânirii birul pe un an şi proprietarului preţul lucrului a unui an întreg.* Această mutare nu se va puteà face decât prin ştirea stăpânirii şi a proprietarului şi *„numai în anul cel de pe urmă a vremii orânduite pentru catagrafie“,* (care se făceà din şapte în şapte ani). In cursul unui period (septenal) de recensământ, *săteanul nu se puteà mutà decât plătind stăpânirii birul pe toţi anii ce aveau a curge până la* alcătuirea nouei catagrafii. Stăpânul puteà să îndepărteze pe sătenii „cari ar fi de prisos, peste analoghia moşiei“ făcând aceasta cunoscut sătenilor şi Ocârmuirii cu un an înainte.

Art. 128 dispune ca sătenii locuind pe moşii răzăşeşti nu sunt supuşi la lucrul hotărit mai sus ci „afară de dijmă vor plăti în bani analogul a 12 zile, cu preţul ce va fi orânduit de către Adunare după prescripţiile art. 123.

Art. 129 hotăreşte că proprietărul va luà în tot anul a zecea parte din tot rodul viilor şi sădirilor aflate pe moşia lui. „Pentru acele ce se află cu tocmeli pentru embatic“, aveà să urmeze plata ca până atunci. Se interziceà hotărit orice sădire pe moşie străină fără voia proprietărului.

Art. 130 hotăreşte că „nimeni altul decât proprietarul nu are dreptul de a vinde pe moşia lui vin, rachiu sau alte băuturi şi a aveà căsăpii sau dugheni spre vânzare a orice lucru. Aceste dreptăţi sunt nedespărţite de proprietate, asemenea ca şi luarea venitului din mori, iazuri, *păduri,* dela podurile de peste ape mari şi alte asemenea“. Apoi stipulează taxa de *mortasapie* ce vor aveà a luà de cap de vită proprietarii satelor sau târgurilor cu iarmaroace.

Voiu observà încă odată ca această legiuire este întâiul aşezământ regulând datoriile reciproce dintre săteni şi stăpâni în care aceşti de pe urmă sunt numiţi *proprietari* ai pământurilor pe cari *şed* sătenii. Că această *proprietate* nu erà privită nici măcar atunci de boeri ca un *dominium* cum îl înţelege dreptul roman, dovedeşte faptul că însuşi ei o supun la îndatorirea de a da sătenilor ce locuesc pe acel pământ locuri pentru hrana lor şi a vitelor lor.

www.dacoromanica.ro

Apoi constatăm că alcătuitorii Regulamentului nu vor de loc să știe de așezământul lui Moruz dela 1805, nici de acel al lui Ioniță Sturdza dela 1828. Ei ni vorbesc în schimb, în chip foarte incurcat, de așezămintele lui Grigore Ghika, atribuind întâiului urbariu al acelui Domn o dată greșită (1 Ianuarie 1776 în loc de 1766) și mai pomenind de un hrisov necunoscut din 20 Maiu 1777. Nu încape îndoială că ei vor să ieà de bază întâiul așezământ de boeresc al lui Grigore Ghika.

Cauza pentru care ei se întemeiază pe acel hrisov și nu vor să știe nimic de așezământul conținând condițiuni de muncă mult mai avantajoase lor al lui Moruz, este fiindcă acesta atribuie țăranilor întinderi de fânaț și de imaș ce li par prea mari și pe cari vor să le reducă.

Ei declară în art. 119 că *„pământul ce este de dat săteanului de către proprietar nu erà hotărît prin vechile așezământuri.* Această rostire este foarte dibace. Luată *ad litteram* ea este absolut adevărată, căci nici un așezământ *vechiu,* adică datând cel puțin din veacul XVIII, nu vorbește de câtimea de pământ ce aveà să primească săteanul, pentru excelentul temeiu că el se folosià decât loc puteà să are și de cât fânaț și imaș îi trebuiau pentru vitele lui. Acest drept de folosință al săteanului a fost mărginit pentru întâia oară de așezământul dela 1805. Dar acest așezământ, datând numai de un sfert de veac, puteà fi privit ca *nou,* ș-apoi am văzut pentru ce boerii nu voiau să știe de el, deși mai trăiau încă o bună parte din semnatarii anaforalei și a arz-mazgarului dela 1805.

Nu mai vorbesc de hrisovul lui Ioniță Sturdza dela 10 Martie 1828 care specifică și el, în acelaș chip ca așezământul lui Moruz, întinderea de pământ ce se cuvenià fiecărui locuitor. Acesta datând numai de trei ani, erà *nou-nouț.*

Buna credință vederat că erà străină de această redactare.

De altminterea scopul alcătuitorilor ei se vădește îndată în articolul următor, în care se atribue fiecărui locuitor cu 5 vite câte úna și jumătate falce din fiecare categorie de loc: arătură, fânaț și imaș. Ș'apoi se mai specifică cu îngrijire că aceste întinderi se vor scădeà proporțional cu numărul vitelor pentru sătenii ce vor aveà mai puține.

www.dacoromanica.ro

Iată deci întâiu o scădere de două cincimi asupra întinderilor de fânat şi imaş atribuite de hrisoavele lui Moruz (câte jumătate falce de vită), pe lângă că maximul numărului de vite pentru care un sătean are drept să pretindă pământ este redus, dela douăsprezece la cinci între Prut şi Siret, adică mai mult decât înjumătăţit. Iar asupra hrisovului lui Ioniţă Sturdza este o scădere de şasezeci la sută pentru fiecare din cele trei categorii de săteni: fruntaşi, mijlocaşi şi codaşi, în toată ţara.

Să vedem acuma la cât se ridică în realitate munca impusă săteanului de art. 125 al acestei legiuiri pentru fiecare zi:

15 prăjini de arătură grăpate şi sămănate se pot face într'o zi[1]).

12 prăşini de prăşilă cer 2 zile pentru prăşitul dintâiu şi 2 zile pentru prăşitul de al doilea, 2 zile penlru cules şi disjocat; aceste toate cu palmele, şi două zile cu carul pentru căratul la coşere, turnatul într'însele, căratul strujănilor şi aşezarea strujănilor în glugi[2]).

Seceratul şi căratul a 3 clăi echivalează cu recolta mijlocie a 30 prăjini pâne albă şi cere 3 zile cu palmele pentru secere şi o zi cu carul pentru cărat şi clădit.

Cositul, clăditul şi îngraditul unei falci de fân cere 4 zile cu palmele pentru datul jos al ierbei, 2 zile cu palmele pentru întors şi adunat, 2 zile cu palmele şi 1 zi cu carul pentru carat şi clădit, 1 zi cu carul pentru caratul materialului de îngrădire şi îngrădit.

Adică lucrul a 12 prăjini prăşilă cere 8 zile în loc de 1 fără a mai pune în socoteală făcutul eventual al coşerelor.

Acel a 30 prăjini secere (echivalente cu 3 clăi) cere 4 zile în loc de una.

Acel a unei falci de coasă, pusă în stog şi îngrădită, cere 10 zile (din care 2 cu carul) în loc de 4.

---

[1]) Două părechi de boi şi doi oameni ară, grapă şi seamănă, primăvara 30 prăjini. Deci chiar sătenii cu 2 boi puteau executà câtimea de arătură impusă de legiuire întovărăşindu-se câte doi.

[2]) Nu trece o zi întreagă cu carul cu doi boi pentru dusul şi turnatul recoltei a 12 prăjini păpuşoi în coşere, cum nu trece una pentru căratul şi aşezatul în glugi al strujănilor dar, din cauza depărtărilor, âmbele aceste munci nu se pot decât prin excepţiune face în aceeaş zi.

www.dacoromanica.ro

In socoteala de mai sus am presupus că muncile se fac pe moşia pe care şede săteanul, iar în cazul când acele munci aveau să fie făcute pe o moşie în depărtare de patru ceasuri de satul locuitorului, atunci mai trebuie adăugit încă câte 1 zi, dus şi întors, pentru fiecare feliu de muncă: 1 zi pentru arătură, 1 zi pentru prăşitul întâiu, 1 zi pentru prăşitul al doilea, 1 zi pentru cules, 1 zi pentru coasă, etc., ceea ce ridică în chip însemnat câtimea muncii.

Cumplit de nedrept este art. 127, care prevede că, când proprietarul nu are destul loc pentru a dà tuturor sătenilor întinderile specificate de art. 123, săteanul se poate mutà, *plătindu-i însă pe un an înainte preţul lucrului unui an întreg.* La întrebarea *pentru ce* să plătească, când el nu primeşte pământ şi este silit să se mute, nu ştiu ce răspuns s'ar fi putut iscodì de alcătuitorii Regulamentului.

Art. 130 mai conţine o dispoziţiune care, deşi introdusă în chip incidental, alcătueşte o nouă spoliare a drepturilor străvechi ale ţărănimii, recunoscute chiar prin hrisoavele veacului XVIII.

Acest articol hotăreşte că dreptul de a vinde băuturi şi a aveà cărăpii şi dughene, ca şi luarea venitului din mori, iazuri, *păduri* este nedespărţit de proprietate.

Am văzut că, chiar în ultimul pătrar al veacului XVIII, sătenii erau în drept a luà, fără nici o plată, toate uscăturile din codri merei, lor trebuitoare pentru încălzit sau pentru casele şi heiurile lor, iar cu zeciuială acele trebuitoare pentru *alişverişul* lor, opriţi fiind chiar stăpânii a luà bani pe lemne.

Iată deci o nouă uzurpare săvârşită de stăpâni, o nouă ştirbire a dreptului săteanului asupra hotarului său, o nouă lovire împotriva obiceiului strămoşesc.

§ 4. **Despre prerogativele atribuite de Regulament sătenilor.**

Ele fac parte din Anexa litera *Z* a Regulamentului, care poartă titlul de *Reglement pentru osebitele clase ale locuitorilor din Principatul Moldovei şi pentru a lor dreptăţi şi datorii respective.*

www.dacoromanica.ro

Dreptăţile sătenilor sunt cuprinse sub titlul de *Lucràtorii de Pământ* şi subtitlul *Birnicii.* Ele nu sunt multe căci cuprind numai dreptul de a-şi alege vorniceii şi judecătorii săteşti, prevăzut în art. 29 şi 30. In celelalte articole se vorbeşte sau de lucruri cari se înţeleg de sine, ca dreptul de a exercitâ meserii prin sate sau îndatoriri ca acea de a nu se stabili în târguri înainte de a se fi achitat de îndatoririle impuse de articolul 127 de mai sus, obligaţia de a plăti birul de 30 lei pe an şi o zecime pentru casa sătească, acea de a lucrà la drumuri şi la poduri, atât pe *şleahurile* mari cât şi pe drumurile lăturalnice.

Dreptul de a alege judecători săteşti pentru a judecà pricinile dintre dânşii este fără o îndoială o atingere la vechiul obiceiu, însă această atingere este în folosul sătenilor şi necesitată de transformarea aproape desăvârşită acum a judeţului în proprietar.

§ 5. **Despre magazii de rezervă.**

Pentru a feri pe locuitori de lipsă, alcătuitorii Regulamentului au avut ideia, practică pentru vremea de atunci şi care dacă n'ar fi dat loc la mulţime de abuzuri ar fi făcut mult bine, să înfiinţeze magazii de rezervă pentru popuşoi.

Proprietarul erà dator să pună la dispoziţia locuitorilor, cu scutire de dijmă câte o falce (în Ţara-de-Jos câte o falce şi jumătate) pentru zece familii, alcătuind astfel ţarina de rezervă, care urmà să fie lucrată de obştia satului sub priveghiarea ocolaşului. Roada se stringea în nişte coşere făcute de săteni, cu lemn dat de către proprietar, cari după ce se puneau popuşoi într'însele se pecetluiau de proprietar şi de privighitor, cheia se încredinţa judecătoriei săteşti, iar numărul băniţilor vărsate în coşere se raporta Isprăvniciei.

Dacă timp de trei ani nu erà lipsă, se slobozià locuitorilor, împarţind-o între dânşii, de o potrivă, roada anului întâiu, şi umplându-se acel coşer la loc cu roada anului al patrulea. Iar în caz de lipsă, se slobozià din aceste coşere câtimea trebuitoare,

www.dacoromanica.ro

cerându-se mai întâiu învoirile necesare şi distribuirea făcându-se sub întreita privighere a judecătoriei săteşti, a privighitorului şi a proprietarului.

Această măsură, modificată în curând, ajunse un flagel pentru săteni şi un mijloc de înavuţire pentru privighitori, sameşi şi ispravnici.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL III

MODIFICĂRILE LA LEGIUIREA ASUPRA RAPORTURILOR DINTRE STĂPÂNI ŞI SĂTENI IMPUSE DE KISSELEV

§ 1. Kisselev cere Sfatului Ocârmuitor modificarea legiuirii relativă la drepturile şi îndatoririle reciproce dintre stăpâni şi ţărani.

Regulamentul Organic fù pus in aplicare in Moldova, fără a mai aşteptà incuviinţarea Porţii, la 1 Ianuarie 1832, insă dispoziţiunile părţii privitoare la indatoririle dintre stăpâni şi săteni, nu fură nici măcar publicate.

Punerea in aplicare a nouei alcătuiri in Ţara-Românească, dăduse la loc la nemulţămiri unanime[1]). Pe de altă parte dispoziţiunile legiuirii nepublicate ajungând, probabil in chip incomplect, la cunoştinţa unora din *posesori* (arendaşi) ai căror număr sporise mult dela 1828 incoace, aceştia începuse să se laude către ţărani că vor luà inapoi, in stăpânirea lor, jumătate dacă nu mai mult a pământurilor de cari se folosise până atunci sătenii. Iar aceştia, ingroziţi, incepură a trimite jalbe către Sfatul Ocârmuitor şi *Viţe-Prezident*[2]).

Kisselev, ingrijit de nemulţămirile ivite in Ţara-Româ-

---

[1]) Vezi rapoartele lui Kreuchely către Brassier de St. Simon din 11 Noemvrie şi 9 Dechemvrie 1831, 18 Fevruarie şi 30 Martie 1832 în *Hurmuzaki,* X, p. 456 sq. Cf. şi adresa confidenţială a lui Kisselev către Sfatul Ocârmuitor al Moldovei, No. 24 din 24 Martie 1832, reprodusă în Apendice.

[2]) Vezi între altele *docladul* (referatul) Ministrului Pricinilor din Lăuntru No. 51, din 2 Martie 1832 către Sfatul Ocârmuitor şi adresa confidenţială a lui Mircovici către acelaş Sfat No. 1505 din 2 Aprilie a acelueaş an cu anexa. (Amândouă in *Dosarul* No. 7, Trsp. 1764, Op. 2013 al Arhivei Statului din Iaşi).

www.dacoromanica.ro

nească şi temându-se ca acele din Moldova să nu deà loc la o repetare, in mult mai mare, a întâmplărilor din anul expirat, se puse cu tot inadinsul a studia chestiunea raporturilor dintre stăpâni şi săteni precum şi istoricul ei.

El nu pare să fi .avut in mână altceva decât hrisoavele lui Grigore Ghika şi acel al lui Alexandru Moruz. Şi incă hrisovul principal al lui Grigore Ghika, acel din 1 Ianuarie 1766, erà o copie cu data greşită (1776 in loc de 1766), care insuflà lui Kisselev atât de puţină încredere incât nu ezità să-l califice de apocrif[1]).

Totuş acest neinsemnat material ii ajunse pentru a pricepe cumplita nedreptate ce se făcuse ţărănimii prin legiuirea intrupată in Regulament. El înţelese:

1⁰. Că săteanul inainte de aşezământul lui Moruz se folosià de cât pământ aveà nevoe;

2⁰. Că Regulamentul scădeà chiar porţiunile stabilite de aşezământul lui Moruz la mai puţin de jumătate; şi

3⁰. Că *nartul* de muncă statornicit pentru o zi regulamentară intrecea cu mult puterile unui om.

Apoi cunoscând acuma ţara şi oamenii, işi dădù samă la câte abuzuri puteau dà loc unele dispoziţiuni, concepute in termeni destul de elastici ai nouei legiuiri.

[1]) Kisselev, deşi dorià incorporarea Ţărilor Române cătră Rusia, precum rezultă cu prisosinţă din corespondenţa lui, erà departe de a fi răuvoitor pentru Români. El erà un om de o mare inteligenţă, inzestrat cu aptitudini administrative neobişnuite, cu sufletul nobil şi, ceeace este mai surprinzător pentru un inalt funcţionar rus din vremea lui Neculai I, om cu idei largi. El a fost un factor din cei mai insemnaţi in chestiunea desrobirii ţăranilor in Rusia, chestiune care o numià *la grande question nationale* şi pentru rezolvarea căreia incepuse să lucreze incă dela 1816.

„Dela 1816 până la Fevruarie 1861, generalul Kisselev a fost inima, indemnătorul şi sfătuitorul acestor mari chestiuni a desrobirii ţăranilor. Nici un pas, nici un studiu, nici o părere nu se dà, fără ca ea să nu fie comunicată lui Kisselev". (A. Papadopol-Calimachh, *Generalul Pavel Kisselev în Moldova şi Ţara-Românească,* in Analele Acad. Rom., IX, p. 65),

Se inţelege deci interesul ce-l vedem pus de Kisselev in apărarea ţărănimii române impotriva cotropitoarelor porniri ale boerimei.

www.dacoromanica.ro

Temându-se ca aplicarea ei să nu deà loc la repetarea tulburărilor din anul precedent, el adresă lui Mircovici, la 14 Martie 1832, o scrisoare confidenţială menită a fi comunicată Sfatului Ocârmuitor [1]).

Scrisoarea începe arătând „că îndatoririle sătenilor către proprietarii funciari, astfel cum fusese determinate de Regulamentul Organic, fiind cercetate cu amănunţime de Obştească Adunare a Ţării-Româneşti. dăduse loc la lămuriri şi cercetări cari, punând chestiunea în adevărata ei lumină, arătase că ea nu putea fi siluită (brusquée) fără a produce grele inconveniente. Se părù că măsuri de cruţare erau cu atât mai urgente cu cât măsurile stabilite de legiuirea în chestiune apăsau mai cu sama clasa cea mai numeroasă şi cea mai muncitoare a locuitorilor ţării şi că dispoziţiile corelative, rezultând din vechea stare de lucruri şi cari au fost din nou promulgate sub ocârmuirea lui Carageà, rămân încă până astăzi neaplicate în mai multe părţi ale principatului.

„Aceste consideraţiuni arată îndestul cari trebuesc mai cu samă să fie precauţiunile de adoptat în această privinţă în Moldova, unde fiinţa unor elemente de turburări este mult mai puţin îndoelnică şi unde de curând ţăranii s'au dedat la acte de opunere făţişă".

Kisselev învită deci pe Mircovici să întrunească Sfatul Ocârmuitor Extraordinar, şi, împărţindu-i această comunicare, să-l îndemne să ieà în temeinică chibzuinţă chestiunea delicată care face obiectul acestui oficiu.

„Va trebuì ca Sfatul Ocârmuitor Extraordinar, în chibzuirile sale asupra acestei chestiuni, să nu piardă din vedere nici plecarea spiritelor nici faptul că chiar inovaţiunile cele mai salutare trebuesc încunjurate cu cele mai mari menajări de câte ori ar putea fi privite ca oneroase. *Apoi va trebuì să ieà în privire cu tot înadinsul cât de neplăcute şi de greu de suferit pot să se prezinte chestiunile preţeluirii muncii şi a atribuirii unei întinderi statornice de pământ, pentru massa ţăranilor, deprinşi să se folosească, afară de puţine excepţiuni, de întinderea de pământ ce le cuvine.* (Accoutumés

[1]) Vezi textul în Apendice.

www.dacoromanica.ro

à jouir, à peu d'exceptions près, de l'étendue de terrain qui leur convient)".

Kisselev speră că o asemene apreciare a chestiunii, va conduce pe Sfatul Administrativ extraordinar să adopte atare modificare ce-i se va părea de natură a depărtă până la aparenţa unei repartiţiuni (de pământ) interesată sau puţin echitabilă.

„Incât priveşte punerea în vigoare a acestei măsuri, se va putea adoptă un mod care, treptat şi câte puţin, să-i poată închezăşlui izbânda şi să previe nişte conflicte ca acel din anul trecut, conflicte ce guvernul local nu le-ar putea reprimà decât precât ar fi parţiale şi nu ar fi urmările unei nemulţămiri obşteşti."

§ 2. Măsuri luate de Sfatul Ocârmuitor în urma comunicării lui Kisselev şi insistenţele acestuia pentru modificarea legiuirii.

La această comunicare, Sfatul răspunse lui Mircovici printr'un jurnal al său din 22 Martie [1]), in care după ce se acuză recepţiune de comunicarea *Prezidentului Plenipotenţiar,* se hotără că:

1°. Secţia 7 a capitolului III (a Regulamentului Organic), privitoare la drepturile şi îndatoririle reciproce ale sătenilor şi ale proprietarilor, *va fi publicată de urgenţă şi în întregime.*

2°. Numărul zilelor de muncă rămânând acelaş ca şi în trecut, această publicaţie nu va puteá da loc la nici o nemulţămire. In cât priveşte întinderea pământurilor de dat locuitorilor, *„deşi aceste pământuri nici odată în Moldova nu au fost după voia şi plăcerea locuitorilor*, se va adăugi în publicaţii că, *pentru anul curgător*, întinderea lor va rămâneà aceeaş ca în trecut, spre a dà locuitorilor şi proprietarilor vreme să facă învoeli între dânşii, potrivit art. 126.

3°. In caz de neînţelegere între proprietari şi ţărani, ispravnicii vor aplicà învoelile în uz pe moşiile apropiete, iar la caz când părţile nu ar primi această soluţiune, va hotărî Visteria.

[1]) Arhiva Statului Iaşi, *Dosar 7.* Trsp 1764, Op. 201 .

www.dacoromanica.ro

Iar două zile mai pe urmă, Sfatul reveniă [1]) asupra deciziunii luate şi hotărà ca „publicarisirile să rămână până la toamnă, pentru ca nu cumva prin publicarisire acum să se deà pricină sau proprietarilor sau locuitorilor de gâlcevire şi să-şi piardă vremea primăveri".

Până atunci se hotăreşte să se menţie starea anterioară, adică acolò unde sunt învoeli, să se urmeze după învoeli, *iar acolò unde nu sunt învoelí, să se urmeze după ponturile gospod.*

Celelalte două puncte se mănţin.

Precum vedem, Sfatul se fereşte de a vorbi de o modificare a legiuirii introdusă în Regulament şi se face că nici nu ştie de cererea lui Kisselev.

Sfatul in jurnalul său mai afirmă că „nici odată în Moldova locuitorii n'au avut pământ după voia şi plăcerea lor", dar, bine înţeles, nu aduce nici o dovadă în sprijinul afirmării sale, pentru bunul temeiu că nu există nici una.

Insă Kisselev erà hotărît să modifice legiuirea. El adresà, în cursul lunii Aprilie [2]), o nouă comunicare în această chestiune lui Mircovici, în care zicea că, în Ţara-Românească se ivise aceleaşi inconveniente ca şi în Moldova pentru punerea în vigoare a legiuirii privitoare la raporturile dintre săteni şi proprietari. Autoritatea însă s'a abţinut dela orice măsuri coercitive şi şi-a dat toată silinţa spre a ajunge la învoeli în cazurile în cari părţile n'ar voi să se mulţămească cu prescripţiunile Regulamentului.

„Zilele de lucru şi celelalte îndatoriri ale ţăranilor, după Regulamentul Moldovei, având a fi mănţinute precum erau înainte, pe când porţiunea de teren cuvenită lor erà micşorată în chip însemnat, (les obligations et les redevances seigneuriales à l'égard des journées de travail des villageois devant être, d'après le Réglement moldave maintenues sur l'ancien pied *tandis que la portion de terrain à leur [donner] à été considérablement diminuée). Prezidentul Ple-*

---

[1]) *Ibid.*

[2]) Vezi textul în Apendice. Comunicarea lui Mircovici este din 28 Aprilie 1832.

www.dacoromanica.ro

nipotenţiar crede că dacă s'ar da publicitate acelei legiuiri, „nemulţămirile departe de a dispare n'ar puteà decât să sporească. Temeiurile acestei nemulţămiri ar fi cu atât mai puternice cu cât interesele proprietarului par să fi fost consultate cu îndestulare, fie prin precizarea în măsură pătrată a zilei de muncă, fie prin dispoziţiile art. 72 cu totul în folosul proprietăţii.

Prezidentul Plenipotenţiar este de părere că s'ar puteà publicà acuma că legiuirea privitoare la drepturile şi îndatoririle sătenilor şi a proprietarilor rămâne aceeaş ca şi în trecut, motivând mănţinerea ei provizorie prin trebuinţa de a adoptà pentru măsurarea proprietăţilor, o măsură care să poatà oferi mijloace pentru a efectuà în chip echitabil şi cuviincios împărţirea pământurilor având a fi date sătenilor după noul aşezământ.

Până atunci administraţia va aveà grijă să culeagă ştiri exacte şi pozitive asupra tot ce poate fi păgubitor şi rău chibzuit în articolele Regulamentului în privinţa chestiunii de faţă şi, după ce se va fi cumpănit cu imparţialitate interesele reciproce ale proprietarilor şi cultivatorilor, *s'ar puteà întemeià, pe ştiinţile obţinute în faţa locului, un proiect de amendament şi de aplicaţie care ar fi supus viitoarei* Obşteşti Obişnuite Adunări.

Dar dacă Kisselev erà hotărît să modifice secţia VII a cap. III a Regulamentului, pe care o găsià, precum şi erà, o monstruoasă spoliare a ţărănimii în favorul boerilor, Sfatul Orârmuitor, alcătuit din boeri mari, erà hotărît să facă tot ce erà în putinţa lui pentru ca o legiuire din care boerimea câştigà aşà de mult să rămână neştirbită. Se făcù iar că nu aude.

Rezoluţia pusă de Sfat, la 2 Maiu 1832, pe comunicarea lui Kisselev [1]), aminteà măsurile luate prin jurnalele dela 22 şi 33 Martie fără a pomeni un cuvânt despre lămuririle de cules spre a adunà materialul necesar pentru modificarea legiuirii.

Dar nici Kisselev nu se dădù bătut : el erà încredinţat că legiuirea înscrisă în Regulament erà nedreaptă şi asupritoare pentru ţărani şi puteà dà naştere la tulburările cele mai grave.

[1]) *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

Părerile şi procupările lui în această privinţă se şi vădesc din anexele unei scrisori a lui către Buteniev [1]).

[1]) ... Pour obtenir, par conséquent, en faveur du maintien et du succès des réformes administratives introduites pendant l'occupation des Principautés, des assurances aussi positives que possible, les hospodars seraient invités à garantir à la Russie les points ci après. ..

Des modifications essentielles et indispensables à faire dans la disposition du certains articles des règlemens, concernant les droits et devoirs des propriétaires et des laboureurs, *rédigés par des boyars, qui n'ont paru consulter que l'intérêt exclusif et mal entendu de la propriété* et par conséquent reconnus dernièrement peu équitables pour les villageois. La notice ci-jointe sub *Lit. A*, offrira à cet egard les explications nécessaires. .,

Notice Litt. A. Lors de la rédaction des articles des deux règlements relatifs aux droits et aux devoirs des propriétaires et des laboureurs, l'on s'est proposé, pour offrir aux uns et aux autres des dédommagements équivalents aux concessions qu'ils étaient appelés à faire, d'augmenter d'un côté les redevances seigneuriales des paysans et de réduire de l'autre les charges et les corvées (fiscales) de ces derniers en les remplaçant par une capitation modérée et déterminée.

Cependant le comité spécial qui avait présidé à la confection de ces articles, composé de propriétaires fonciers, laissa glisser par inadvertance ou par arrière pensée, des dispositions prêtant à l'arbitraire, onéreuses et peu équitables pour les villageois. L'assemblée générale extraordinaire, composée également de boyars, s'empressa peut-être par les mêmes motifs, de revêtir ces clauses de sa sanction. Mais les recherches dont elles devinrent l'objet, au moment de leur application, et la non exécution sur plus d'une partie de la Valachie du mode même des redevances promulguées par le Hospodar Caradja, démontrèrent les graves inconvénients de cette question.

Il devient par conséquent de toute necessité d'adopter sous le rapport des dispositions dont il s'agit, des amendemens d'autant plus indispensables. qu'elles transmettent aux assemblées générales ordinaires, composées d'une manière exclusive pour la classe nombreuse des laboureurs et aux Princes dont les intérêts nobiliaires et de propriété sont identiques avec ceux des assemblées ordinaires, les moyens d'oppression dont le gouvernement disposait sous l'ancien régime, pour écraser les classes inférieures.

En effet, la fixation du prix de la journée dévolue par les deux règlemens aux propriétaires et le droit d'exiger le payement des redevances à un taux en argent fixé par eux-mêmes, peuvent être considérés comme autant de dispositions onéreuses pour les paysans.

Il en est de même d'un autre article en vertu duquel, si le terrain manquait pour les familles domiciliées sur une propriété, le seigneur

www.dacoromanica.ro

Văzând că Sfatul Ocârmuitor nici gândeşte să se ocupe cu modificările cerute de el în legiuirea asupra raporturilor dintre ţărani şi stăpâni, el se hotărî sa intervie în persoană pentru a le obţine.

O scrisoare adresată de dânsul lui Buteniev, din Iaşi, la 30 Octomvrie 1832, adică două săptămâni după sosirea lui în Capitala Moldovei, ni dă oareşi cari lămuriri în privinţa luptei ce avù de purtat cu *bărboşii* moldoveni, „cei mai neastâmpăraţi uneltitori din toţi oamenii cu barbă cari mişună sub scufia ceriului [1])".

donnerait les deux tiers aux villageois et se réserverait le tiers restant, tandis que ces derniers sont redevables des mêmes obligations que s'ils avaient reçu l'espace de terrain qui leur revient d'après le règlement.

Indépendamment de ces observations, qui sont applicables à l'une et l'autre Principauté, le règlement moldave offre sur la même question certaines clauses qui ne sont pas moins susceptibles de devenir l'objet de la plus sérieuse attention; car tout en maintenant le nombre des journées de travail fixé par l'ancienne législation, elles n'accordent pas aux villageois le même espace de terrain, et au lieu de déterminer, comma il est indiqué au commencement de l'art. 125, tout ce qui se trouverait de vague dans l'ancienne loi, ils laissent subsister pour l'évaluation du travail, *des clauses évidemment onéreuses pour les villageois et qui le deviennent encore plus, depuis que l'espace de terrain auquel ils avaient jusqu'ici droit est comparativement réduit de moitié.*

Ces dispositions rédigées à l'avantage mal pondéré de la propriété, renferment des principes de perturbation pour le pays et peuvent avoir des conséquences dont les propriétaires eux-mêmes finiraient par devenir les victimes. Aussi l'administration provisoire s'est-elle fait un devoir de fixer sur cet objet toute la sollicitude des autorités locales et d'y appeler leurs plus mûres délibérations. (Scrisoarea din 2 April 1832 a lui Kisselev către Buteniev. Zablotzki-Desiatovski. Графъ Кисселевъ, IV, 72)

[1]) Je suis depuis 15 jours à batailler avec les barbus moldaves, qui sont assurément les plus turbulents intrigailleurs de tout les hommes à barbe qui pullulent sous la calotte du ciel. Les nouvelles de Constantinople sur l'élection très prochaine des hospodars les mettent tous en émoi, et la composition de l'assemblée par sa nature même, est une cause de désordre qui ne cessera de grandir et de vicier la marche du gouvernement. Vous ne sauriez vous faire une idée, mon cher ambassadeur, de toutes les tribulations que j'endure. Recourir à des moyens répressifs, en dehors du règlement, n'est pas possible, car cela donnerait gain de cause aux détracteurs des nouvelles institutions et ferait

www.dacoromanica.ro

El rămase în Iași toată toamna și toată iarna; se pare că numai în Ianuarie izbuti să învingă opunerea boerimii. Proiectul

naître des embarres pour nos négociations ultérieures. *Laisser les choses dans l'état actuel, c'est provoquer de nouveaux désordres* et fausser le but de la Russie, qui est celui d'établir chez nos voisins et nos protégés un gouvernement fort et juste. *Au surplus l'assemblée formée de boyars, qui n'ont fait qu' empiéter sur les droits des classes inférieures, étant constituée juge dans sa propre cause, il est tout naturel qu'elle ne cherche qu'à augmenter ses propres privilèges aux dépens des autres qui ne sont représentés ni défendus par personne.* Cela va si loin que, par un article insidieux de la *Cloqua* (claca), ils ont attaché à la glèbe les villageois qui sont libres de droit, et que tous les jours ils tendent à en faire des esclaves pour les opprimer davantage.

Je vous avais déjà entretenu au sujet de la révision indispensable de la *Cloqua* qui, dans l'état actuel, *pourrait produire une commotion générale dans les deux pays*. ...

L'année dernière j'en avais écrit au vice-chancelier. Je comptais le voir cet hiver pour lui en parler. Mais à-présent que les circonstances me font rester ici, je vais lui en écrire et lui proposer *des rectifications indispensables* et qui doivent se faire d'autorité *et non d'après l'avis de ces mêmes boyars qui, encore une fois, ne peuvent être consultés dans leurs différends avec la masse de la nation.* En attendant, je vous en parle, mon cher Apollinarii Pétrovitch, pour vous tenir au courant de ce qui se passe chez nous et pour vous engager, s'il se peut, à retirer sous quelque prétexte, les Règlemens des mains des Turcs, *et les disposer à insérer par la suite quelques rectifications aux articles qui toucheraient à des dispositions administratives en faveur du peuple, que l'on ne saurait livrer aux empiètements de la classe nobiliaire, sans préparer des désordres, funestes pour le pays et des embarras aux cours suzeraine et protectrice.*

Je pense que les observations que le Reis-Effendi vous transmettra probablement et les travaux des Assemblées actuelles pourraient motiver la reprise des Règlement afin de les soumettre à la sanction du Sultan *avec les rectifications que les deux gouvernements trouveraient utile d'y apporter,* et celles qui ont été portées par les Assemblées ordinaires de 1831 et 1832.

Sous ce prétexte et par déférence apparente pour le suzerain, nous pourrions faire quelques changements tant selon les vœux du ministère ottoman, que d'après nos propres vues et sans les soumettre davantage à l'examen de mes maudits barbus. (Zablotzki-Desiatovski, *Op. cit.*, IV, p. 83).

Se știe că Rusia și Poarta nu făcură nimic pentru a modifică dispoziţiunile spoliatoare pentru ţărănime ale Regulamentului. Porţii nu-i păsă iar Rusia erà probabil bucuroasă să existe în Principate nemulţămiri latente de cari să se poată servì pentru scopurile ei.

www.dacoromanica.ro

modificător al secţiei VII din capitolul III al Regulamentului, alcătuit de Sfatul Ocârmuitor poartă data de 20 Ianuarie 1833 [1]). Să vedem cari erau modificările propuse.

§ 3. **Proiectul Sfatului Ocârmuitor.**

Acest proiect schimbă preţeluirea zilei de muncă cerută săteanului numai încât priveşte arătura care eră scăzută la 14 prăjini în moină şi 9 în ţălină; preţeluirea atât de nedreaptă din redacţiunea întrupată în Regulament este pe deplin mănţinută pentru celelalte munci. Dă însă facultate proprietarului să întrebuinţeze în cărături ziua lucrului cu boi, (art. 7). Aceste cărături însă nu se vor puteà face decât în depărtare de 12 ceasuri, socotindu-se câte două mierţe sau două sute patruzeci ocă greutate de un bou şi se vor ţineà în samă drept 3 zile, cuprinzându-se dusul şi întorsul. Pentru cărături mai departe proprietarul trebue să s'învoiască cu săteanul prin bună tocmală. Locuitorul pentru toată munca trebue să lucreze dela răsăritul până la apusul soarelui, cu odihnă de patru ceasuri vara şi două ceasuri iarna.

Deosebitele cărături săvârşite într'o zi pe moşia pe care şede săteanul, dela răsăritul până la apusul soarelui, cu căzuta odihnă, se vor socoti drept o zi (art. 8).

Noul proiect sporià puţin întinderea de pământ atribuită săteanului.

Fiecare gospodar, independent de numărul vitelor sale, primià 10 prăjini loc pentru casă şi grădină scutite de dijmă, $1^1/_2$ falce loc de arătură, $^1/_2$ falce (40 prăjini) fânaţ şi 20 prăjini păşune. Pentru fiecare păreche de boi, săteanul mai primià

Propunerea lui Kisselev, făcută într'un scop nobil şi umanita, rnu fù urmată de succes. Se făcù chiar contrarul, căci în loc de a modificà vre un articol din noua legiuire, o mână necunoscută inseră, pe furiş, la sfârşitul Regulamentului, în golul lăsat între ultimul articol şi semnăturile membrilor Adunării de Revizuire, vestita dispoziţiune în urma căreia nici o modificare la Regulament nu se puteà face decât în urma unei autorizări speciale a Sublimei Porţi şi cu primirea Curţii ruseşti.

[1]) Vezi textul în Apendice.

www.dacoromanica.ro

câte 60 prăjini fânaţ şi câte 60 prăjini păşune. De unde rezultă că:

codaşul	primiă	2	fălci şi	30	prăjini
mljlocaşul	„	3	„ „	70	„
fruntaşul	„	5	„ „	30	„

Ca şi în legiuirea intrupată în Regulament, proprietarul nu eră silit să deà mai mult pământ decât pentru 4 boi şi 1 vacă (art. 11).

De însemnat este art. 12 al acestui proiect, după rostirea căruia numai acei ce aveau să s'aşeze pe o moşie după publicarea acestei *pravili,* sau prin căsătorie sau prin *bejănie,* cad sub dispoziţiile ei. Acei ce legiuirea îi găsià statorniciţi, aveau să urmeze în ţot cursul vieţii lor să aibă aceleaşi locuri de cari se folosise până atunci, cu învoirea proprietarului însă; iar acei locuitori ce s'ar găsi împărtăşiţi cu mai puţin loc decât întinderea hotărîtă prin legiuirea de faţă, aveau drept să-l dobândească

Zilele de lucru urmau să se facă în chipul următor: 4 primăvara, 4 vara şi 4 toamna. Zilele de plug însă aveau a se lucrà jumătate primăvara şi jumătate toamna, dacă săteanului nu-i venià mai la îndemână să le lucreze toate toamna, (art. 13).

Locuitorul fără boi aveà a lucrà cele 12 zile cu mânile, locuitorul cu boi aveà a le lucrà cu câte una sau două părechi de boi, după cum primià pământ (art. 14).

Zilele suplementare: podvezi, cărături de lemne, meremeturi, se precizează mai bine, statornicindu-se la 3 zile cu carul pentru locuitorul cu boi, ziua cu câte doi sau cu câte 4 boi, după câţi are săteanul şi la 9 zile cu palmele pentru palmaş, (art. 15 şi 16).

Aceste zile se pot întrebuinţà numai la „meremetul iazurilor şi a velniţelor, hambarelor şi alte heiuri de pe moşie, sau la niscaiva cărături pentru iconomia moşiei şi pentru casa“ stăpânului; când stăpânul nu ar aveà trebuinţă de aşa muncă, „nu are dreptul a cere lucrarea acestor trei sau nouă zile“.

Proprietarul dacă nu are nevoie de cele 12 zile cu boi, se va puteà învoi cu locuitorul prin bună învoială să-l între-

www.dacoromanica.ro

buinţeze la alte slujbe sau se va despăgubi în bani după preţurile aşezate de Obştească Adunare, (art. 21).

Mult mai echitabil decât în întâia legiuire este articolul 23, relativ la sătenii cărora stăpânul nu le-ar puteà dà toată întinderea de loc hotărîtă de lege. Ei vor puteà să rămâie pe moşie făcându-li-se o scădere potrivită din cele 9 zile proaste, dar lucrând cele 12 zile cu *nart,* sau se vor puteà mutà aiure.

In acest caz (art. 25) vor îndeplini întâiu formalităţile necesare către Visterie şi proprietarul moşiei la care vreu să se mute, fiind slobozi „a-şi vinde sădirile sale", adică viile şi livezile lor către sătenii satului ce-l părăsesc, protimisind însă totdeauna pe proprietar.

Proprietarul obţine (art. 30) dreptul să depărteze pe ţăranii îndărătnici cari ar pricinui neînvoire şi nesupunere între ceilalţi săteni, dându-li de ştire cu şase luni înainte de Sfântul Gheorghe, faţă cu cu privighitorul şi despăgubindu-i pentru sădirile lor.

Proprietarul este dator să îngădue pe săteni să facă muncile lor, iar ei sunt datori a ieşi la muncă îndată ce vor fi chemaţi sau a pune alţi oameni în locul lor.

Ţarina de rezervă se suprimă, fiind privită ca cuprinsă în porţiunea fiecărui sătean, având fiecare a pune în coşere câte jumătate mierţă popuşoi îndată după culeş, ceea ce alcătueşte o simţitoare scădere în mica întindere de pământ de arătură atribuită fiecărui sătean.

§ 4. **Observaţiile lui Kisselev la proiectul Sfatului Ocârmuitor.**

Proiectul Sfatului alcătuià o prea uşoară îmbunătăţire pentru săteni a dispoziţiilor secţiei VII din capitolul III pentru a puteà mulţămi pe Kisselev, care, la 15 Fevruarie următor, trimise Sfatului observaţiunile sale asupra proiectului[1]).

El arătà că s'a dedat la cercetări în privinţa istoricului

[1]) Vezi textul in Apendice.

www.dacoromanica.ro

chestiunii, a căror concluziuni le comunică Sfatului. Aceste concluziuni sunt în mare parte cu desăvârşire greşite.

Kisselev crede că, cu 25 ani în urmă, sătenii datoriau stăpânilor câte 12 zile *proaste*, fără-câtime de muncă specificată pentru o zi şi că hrisoavele lui Grigore Ghika dela 177o(?) şi 1777 sunt apocrife.

Intăia greşală este o urmare a celei de a-doua, autentecitatea hrisoavelor lui Grigore Ghika nu se poate pune în îndoială, dar copia ce Kisselev o avea în mână pentru întăiul hrisov purtă vederat o dată greşită.

Acelaş punct de plecare greşit îl face să privească aşezământul dela 1805 ca început al unei legislaţiuni determinate în privinţa legăturilor dintre săteni şi stăpâni, impunând sătenilor, pentru întăia oară, câtimi de muncă determinate pentru fiecare zi de muncă (cu micşorări pentru locuitorii megieşi ai *serhaturilor*).

Apoi el observă, foarte cu drept cuvânt, că „*alocaţiunile de pământ făcute de aceleaşi acte* (dela 1805) *în schimbul slujbelor suspomenite, erau, după localităţi, de 3 1/2 până la 1 1/2 ori mai mari decât acele atribuite de proiectul Sfatului.*

Mai arătă în sfârşit că anaforaoa şi *arz-magzarul* dela 1805 nu primise sancţiunea Porţii, probabil din cauza răsboiului cu Rusia care izbucnise în scurt timp.

Insă dacă încheierile scoase de Kisselev din cercetările *istorice* sunt, din cauza lipsei de material, în mare parte eronate şi neadevărate, critica ce el o face proiectului Sfatului din punctul de privire al dreptăţii şi al adevărului, este cât se poate de dreaptă şi de obiectivă.

„In cât priveşte principiul de reciprocitate care trebue să prezideze la schimbul de îndatoriri şi de foloase respective, *preţeluirea zilelor nominale ale proiectului în zile reale, comparată cu câtimea de muncă în vigoare în Ucraina, şi compararea salarului acestei munci, la care se mai adauge valora dijmei, cu arenda porţiunilor de pământ acordate săienilor, ar pune în deplină lumină absenţa oricărui echilibru între îndatoririle şi foloasele ţăranilor, prin însuş faptul că o zi de lucru în Moldova echiva-*

www.dacoromanica.ro

leazã cu una şi jumătate şi chiar cu două zile de lucru în Ucraina cari, la rândul lor, pot fi evaluate, cel puţin, la câte două zile adevărate", (l'évaluation des journées nominales du projet en journées réelles, faite sur les tâches de travail en vigueur dans l'Ukraine et la comparaison du salaire de ce travail, y comprix le prix de la dîme, avec le fermage des portions de terres accordées aux cultivateurs, mettraient dans le plus grand jour l'absence de tout équilibre entre les obligations et les avantages des paysans, par cela même qu'une journée de travail en Moldavie équivaut à une et demie et même à deux de celles de l'Ukraine, dont chacune peut être évaluée au minimum à $1^1/_2$ réelle).

Apoi, observând că nu s'a găsit de cuviinţă a se opri în faţa temeiniciei acestui argument, Kisselev adaugă că, chiar privind zilele nominale ca zile adevărate, asemănarea salarului lor, în care întră şi dijma, cu arenda pământului, ar lăsà totuş un prisos în folosul proprietarului.

Atrăgând băgarea de samă a Sfatului asupra anexei în care sunt expuse în chip clar amănutele acestui argument, mai îndeamnă Sfatul şi Adunarea să ieà în serioasă privire:

a) Adevărata stare a claselor, astfel cum există astăzi, fără a confundà ceea ce este legiuit şi pozitiv în această chestiune cu cotroporile săvârşite în vremile din urmă;

b) Grija şi nemulţămirea împărtăşite de clasa cultivatorilor în deobşte;

c) Imprejurările grele ce apasă asupa Turciei.

Sfatul şi Adunarea ar aveà deci să se sileascã *să distrugă germenii de nemulţămire cari, mai curând sau mai târziu, ar puteà să aducă crize şi conflagraţiuni deplorabile şi să-i* înlocuiască prin o stare de lucruri a cărei mănţinere să poată interesà, mai mult sau mai puţin, toate clasele populaţiunii.

Arată că a crezut de cuviinţă să păstreze dispoziţiunile generale ale proiectului, propunând numai câteva modificări în amănunţimi, consemnate în anexa B.

Iar la sfârşit declară că făcând Sfatului această comunicare, nu are în vedere să se prevalcze de poziţia lui de şef al

www.dacoromanica.ro

ocârmuirii ţării spre a pretinde introducerea obligatorie a schimbărilor propuse de el, ci este mai mult, din partea lui, o indicaţie oficioasă izvorând din simţirile unei adevărate dragoste.

„Dacă Sfatul Administrativ şi Adunarea Obştească, preţuind aceste cuvinte, ar primì proiectul Sfatului aşà precum el se află întocmit, voiu aveà datorie, în cât împrejurările de astăzi ar puteà iertà, de a sprijinì punerea în lucrare a acestei părţi a nouelor aşezământuri; la din împotrivă însă întâmplare, mi-ar fi cu neputinţă de a luà asupra-mi răspunderea care, mai degrabă sau mai târziu, ar puteà să rezulte din semnalatele necuviinţi, şi mă voiu găsì atunci în obligaţia de a mănţine starea actuală a lucrurilor în această chestiune, aducând împrejurările la cunoştinţa Curţii Imperiale pentru a obţine de acolò o hotărîre desăvârşită".

Anexele A şi B la adresa lui Kisselev, despre care vorbeşte într'însa, sunt nişte lucrări greoaie şi mai mult confuze, o amplificare a adresei [1]). El face într'însele, pe cât se poate punct cu punct, o asemănare între aşezământul lui Moruz şi proiectul Sfatului. Foarte interesantă însă este socoteala ce o face stabilind valoarea pământului dat faţă de acea a muncii cerute.

Preţul pământului este stabilit la 18 lei pe falce, preţ care este acel cu care se arendau de obiceiu moşiile, ceea ce dă:

98 lei pentru săteanul cu 4 boi şi 1 vacă având 5 3/8 fălci
69 „ „ „ „ 2 „ „ „ „ „ 3 7/8 „
43 „ „ „ „ palmele, având 2 3/8 fălci.

Zilele de lucru le socoteşte: cele cu carul cu patru boi a câte 5 lei, cele cu carul cu doi boi a câte 3 lei 5 parale şi cele cu palmele a câte 1 1/2 lei.

Socotindu-se astfel şi luându-se de bază numărul zilelor stabilite de Regulament, adică 15 zile cu 4 boi pentru fruntaş,

[1]) Textul original francez în *Dosar No. 7*, Trsp 1764, Op. 2013 a Arhivei Statului din Iaşi. Traducerea română, (foarte rea) în *Analele Parlamentare*, III, II, p. 399 sq.

www.dacoromanica.ro

15 zile cu 2 boi pentru mijlocaş şi 21 zile cu palmele pentru pălmaş, avem:

	Valoarea pământului	Valoarea lucrului
Pentru săteanul cu 4 boi	98 l.	75
„ „ „ 2 „	69 „	52 ½
„ „ pălmaş	43 „	31 ½

Valoarea pământului ar fi întrecut deci valoarea muncii: cu 23 lei pentru fruntaş, cu 16 ½ lei pentru mijlocaş şi cu 11 ½ lei pentru codaş.

Dacă la valoarea lucrului se mai adaogă valoarea dijmei, se vădeşte o deosebire simţitoare în folosul proprietarului.

Această socoteală însă este greşită, căci cele 12 zile de lucru reprezintau în realitate, zice însuş Kisselev in notă, 24 sau cel puţin 18 zile din Ucraina, fiecare din aceste reprezentând în realitate 1 ½ zile adevărate, ceea ce ar face 36 sau 27 zile reale, la cari adăogând cele 3 zile de clacă, valoarea muncii s'ar sui dela 150 la 195 lei pentru fruntaş, dela 105 până la 136 ½ pentru mijlocaş şi dela 45 până la 58 pentru pălmaş. Diferinţa în favoarea proprietarului sau valoarea cu care *numai munca, fără a mai socoti dijma*, întrece valoarea arenzei pământului, ar variá:

pentru	fruntaş	dela 97	la 52	lei
„	mijlocaş	„ 67 ½	„ 36	„
„	codaş	„ 2	„ 15	„

Această socoteală este sub adevăr, căci câtimea de muncă fixată pentru unele din zile, cum sunt cele întrebuinţate la praşilă, este mult mai mare decât crede Kisselev.

La această întâmpinare foarte greoaie, o repet, Sfatul răspunse prin alta nu mai puţin greoaie, în care se combăteau argumentele *Prezidentului Plenipotenţiar,* mai mult cu arguţii decât cu temeiuri sănătoase.

Se vede că Kisselev îşi dădù samă că îndărătnicia boerilor nu erá de muiat şi că Curtea lui nu ar aprobá luarea de măsuri mai energice pentru izbânda cauzei ce o susţineá. Căci îl vedem pe el muindu-se de o dată şi venind cu un proiect de

www.dacoromanica.ro

rectificare la acel al Sfatului [1]), care dacă este clar, concis şi lămurit, părăseşte cu totul poziţiunea luată până atunci de Kisselev în aceasta chestiune. El cere modificările următoare:

La art. 6. Să se statornicească un număr anumit de zile pentru fiecare feliu de muncă.

Să se reducă numărul prăjinilor de praşilă ce se pot prăşi într'o zi la 6.

Să nu se facă pentru coasă deosebirea între 3 zile cu coasa şi 1 zi cu boii pentru pusul în stog a unei fălci de fân, afectându-i-se 4 zile de lucru, fără a specifica mai mult.

Articolul 7 din proiectul Sfatului să lipsească cu totul, el fiind cu totul contrar aşezămintelor vechi prin urmare şi articolul 8.

Articolul 12 să se specifice mai bine. Articolul 15 să se modifice în sensul că săteanul fără boi să lucreze (peste cele 12 zile cu *nart*) încă 3 zile proaste şi nu 9; modificându-se în acest sens şi articolele 16 şi 23.

Tabla preţurilor de mijloc a lucrului să se alcătuiască de Adunarea Obştească Obişnuită în fiecare an.

Cere o mai bună specificare a îndatoririi săteanului, care se va mută, să plătească „în folosul cutiei săteşti a locuinţei sale o sumă potrivită cu partea dării lui pe un an la darea sătească".

Cere ca să se adauge în această legiuire un nou articol cuprinzând textul articolului 435 al Regulamentului, consfinţind actul de desfiinţare al vecinătăţii dela 1749. (Oricari ar fi fost tendinţele ce se puteau atribui boerilor în această privinţă, această îndoită înscriere a aceleaşi dispoziţiuni constituiă un adevărat pleonasm).

Apoi cerea o mai lămurită redactare a art. 28 şi 29, relativi la pedepsirea acelor ce ar smomi locuitori din sate străine şi la despăgubirea de către proprietari, pentru sădirile lor, a locuitorilor depărtaţi din sate în urma cererii celor dintâiu.

Precum se vede, afară de micşorarea câtimii de praşilă, netransformabilitatea zilelor cu boii în zile cu palmele şi men-

---

[1]) Vezi textul în Apendice.

www.dacoromanica.ro

ţinerea zilelor de clacă la 3 şi pentru palmaşi, celelalte rectificări cerute de Kisselev sunt privitoare la simple chestiuni de detaliu şi de redacţiune.

§ 5. Kisselev cedează asupra punctelor importante, votarea nouei legiuiri.

Proiectul Sfatului şi observaţiile lui Kisselev fură prezintate Obişnuitei Obşteşti Adunări, discutate şi votate în şedinţa dela 9 Martie 1833 [1]). Este bine înţeles că se căzuse de acord de mai înainte asupra soluţiunii de dat. Boerii triumfau aproape pe toată linia.

Ziua de arat, redusă în proiectul sfatului la 14 prăjini în moină, fu mănţinută la 15 prăjini, după cum erá prevăzut în legiuirea întrupată în Regulament [2]). Arătura urmá să fie grăpată şi semănată.

Ziua de praşilă rămânea fixată la 12 prăjini, cuprinzându-se culesul, căratul la coşere şi *facerea coşerului* la caz de trebuinţă.

Seceratul care după legiuirea cuprinsă în Regulament erá de trei clăi sau 30 prăjini pe zi, iar de 12 prăjini după proiectul Sfatului, se ridică la 16 prăjini pe zi. cu căratul la arie şi pusul în stog, totuş o simţitoare uşurare, deşi această cătime de secere cu căratul şi clăditul, cere 1 $^1/_2$ zile cu palmele şi $^1/_2$ zi cu boii.

Cositul, pusul în stog a unei fălci de iarbă, cu îngrăditul stogului se socoteşte drept patru zile, fără a se mai specifică câte cu palmele şi câte cu carul.

Articolele 7 şi 8 relative la preschimbarea zilelor cu carul în transporturi, etc., se suprimă cu desăvârşire (precum ceruse Kisselev).

Articolul 12 al proiectului Sfatului, acel care hotărá că sătenii aşezaţi până atunci pe o moşie să păstreze pământurile de cari se folosise până atunci, încă până la moartea lor, erá cu

[1]) *Anale Parlamentare*, III, II, p. 416.

[2]) In redacţiunea definitivă întrupată în Regulament, ziua de arătură este de 14 prăjini.

www.dacoromanica.ro

totul modificat. Pământul avea să se dea tuturor locuitorilor după acest aşezământ; numai pentru ţinuturile Covurluiu, Tecuciu, Fălciu şi Tutova, proprietarii se indatoriau a „economisi pe locuitorii lor in curgere de şase ani, in pricina pământului de hrană, ca ei să se folosească de pământul ce au, ferind insă *înstrâmbătăţirea* dintre locuitori, şi după şase ani apoi şi locuitorii acelor ţinuturi vor avea pământul legiuit prin acest aşezământ.

Ultimul paragraf al art. 13, dând locuitorilor dreptul să lucreze toamna toate zilele de plug, se suprimă.

Articolul 14 se modifică in sensul că proprietarul poate cere in loc de zile cu carul, zile cu palmele, neputând insă pretinde mai mult de 12 zile prin ponturi, ca şi de la acei fără boi.

Articolul 15 se modifică in sensul că fiecare locuitor cu boii să facă o podvoadă in depărtare de 16 ceasuri dela locul incărcării până la locul ducerii, iar dacă depărtarea va fi de opt ceasuri se vor face două podvezi, socotindu-se o povară de trei mierţe de păreche de boi. Deosebit de aceasta, fiecare locuitor cu boi va aduce proprietarului câte două care lemne din pădurea proprietarului sau din alta a cărei depărtare să nu intreacă patru ceasuri, dând stăpânul lemnele.

Pentru aceste două indatoriri locuitorii vor lucrà patru zile proaste la lucrul de care va avea nevoe proprietarul pe moşia lui.

Apoi, toţi locuitorii, atât cei cu boi cât şi acei fără boi, erau indatoriţi să lucreze câte 4 zile la meremeturile acaretelor de pe moşie; zilele având a fi lucrate in fiecare an şi neputând fi rezervate de pe un an pe altul.

Articolul 22 se modifică în sensul că acolò unde proprietarul nu are destul pământ pentru a dà după aşezământ, să se deà moşia in trei părţi din care două să se deà locuitorilor, iar una să rămâie a stăpânului, această împărţire făcându-se bine inţeles numai pentru locul de hrană: imaş, fânaţ şi loc de arătură.

Articolul 25, privitor la locuitorii cărora proprietarul nu li-ar puteà da loc după aşezământ şi cari, pentru această pricină ar fi siliţi să se mute sau să rămâie pe moşie malţămindu-se cu loc mai puţin, se modifică prin faptul că se suprimă

www.dacoromanica.ro

partea care hotără că sunt în drept a cere un scăzământ proporţional cu pământul ce-l au în mai puţin, a zilelor proaste ce au de făcut.

La articolul 33, privitor la nesupunerea la lucrul boerescului a locuitorilor ce şed pe moşii răzăşeşti, se adaugă că acei ce şed pe părţi alese şi stâlpite vor fi supuşi la lucru, ca şi la celelalte moşii răzăşeşti. „nefiind acestea poreclite în categoria poreclirei răzăşeşti".

Art. 38 adaugă că *pădurile sunt cu totut oprite,* rămânând a se învoi locuitorii cu proprietarii la toată trebuinţa.

Toate celelalte articole rămân aceleaşi ca în proiectul Sfatului.

Legiuirea astfel votată nu fù încă încuviinţată de Kisselev. El cerù, la 12 Martie, Adunării să mai facă oareşi cari modificări la art. 12, 15 şi 38 [1]).

La 13 Martie [2]) Adunarea încuviinţă modificările cerute de Kisselev la art. 12 şi 15, adică:

Art. 12 se lămuri specificându-se că, când se zicea că pământul de care se folosiau locuitorii ţinuturilor Covurluiu, Tecuciu, Fălciu şi Tutova, până atunci să se lase în stăpânirea lor în aceaş întindere încă pe şase ani, „aceasta erà în privire către întregimea mesii satului". Iar încât se atingeà de împărţirea între locuitori, proprietarul să fie dator a priveghià să nu urmeze strâmbătate între ei; să ieà, cu ştirea privighitorului, pământ dela acei ce aveau prea mult spre a dà la acei cari aveau prea puţin.

La articolul 15 se lămurià că fiecare sătean erà dator să facă, sau o podvoadă în depărtare de 8 până la 16 ceasuri, sau două podvezi în depărtare de unul până la opt ceasuri dela locul încărcării până la locul ducerii.

Articolul 38 erà relativ la dreptul exclusiv al proprietarului asupra pădurilor de pe moşie şi fusese adăugat de Adunare la 9 Martie. Se vede că Kisselev voi să rezerve sătenilor un drept de folosinţă asupra lor. (Intenţiunile *Prezidentului*

---

[1]) *Ibid.*, III II, pag. 421.

[2]) *Ibid.*, pag. 422.

www.dacoromanica.ro

Plenipotenţiar fură comunicate Adunării verbal de Şefii Departamentelor).

Adunarea începù prin a respinge această cerere, iar a doua zi încuviinţă ştergerea articolului, de vreme ce dreptul proprietarilor erà destul de lămurit prin art. 32 [1]).

Proiectul astfel modificat fù încuviinţat de Kisselev la 20 Martie 1833 [2]).

§ 6. Punerea în lucrare a legiuirii asupra îndatoririlor dintre proprietari şi săteni.

Kisselev însă erà foarte îngrijit de punerea în aplicare a nouei legiuiri, din toate actele lui se vădeşte teama ca ea să nu deà loc la noue tulburări.

Spre a le preîntâmpinà, el propuse [3]):

1) Schimbarea ispravnicilor acolò unde administraţia lor lăsase de dorit şi înlocuirea lor prin oameni destoinici cari „nu ar fi stăpâniţi de duhul de venalitate de care sunt din nenorocire pătrunşi cei mulţi din ei".

2) Publicarea nouei legiuiri să se facă după 1 April pentru ca sătenii să fi apucat a-şi face sămănăturile mai înainte de a o cunoaşte, pentru ca subsistenţa lor pe un an să fie asigurată,

3) Să se facă un mare număr de publicaţii pentru ca legiuirea să poată fi cunoscută de câţi mai mulţi săteni.

4) Să se alcătuiască patru deputaţii alcătuite de câte patru boeri, cari să percurgă ţinuturile lămurind sătenilor amănunţimile legiuirii. El chiar propune o listă de 8 boeri cari să alcătuiască aceste comisii.

Măsura propusă nu fù pusă în lucrare. Dar la 1 Aprilie 1833, se răspândi în 2000 exemplare o proclamaţie a lui Kisselev, concepută în termeni mai mult ditirambici şi vestind „locuitorilor de prin sate" fericirile ce le revărsà asupra lor Regu-

---

[1]) *Ibid.*

[2]) *Ibid.*, p. 423.

[3]) Arhiva Statului Iaşi, *Dosar No. 7*, Trsp. 1764, Op. 2013, p. 104—105.

www.dacoromanica.ro

lamentul Organic[1]). Apoi ispravnicii primiră, la sfârşitul aceleiaşi luni, o circulară poroncindu-li să privegheze cu destoinicie punerea în aplicare a legii şi să raporteze în chip amănunţit chipul în care ea fusese primită de săteni[2]).

Avem răspunsurile tuturor ispravnicilor. Din conţinutul lor s'ar părea că afară de locuitorii ţinuturilor Dorohoiu, Cârligătura, Roman şi Fălciu. ceilalţi ar fi primit noua *pravilă* cu mulţămire[3]). Faptele însă contrazic aceste raporturi, căci mai întâiu vedem pe ispravnicul de Putna, care făcuse două rapoarte pentru a arătà mulţămirea locuitorilor, silit să facă un al treilea din care rezultă că nu sunt mulţămiţi de loc[4]), iar din unele locuri veni în curând veste că sătenii se pregătiau de fugă peste Dunăre şi peste Prut.

Faptul că erau nemulţămiţi se dovedi cu prisosinţă în anul următor, 1834. Sătenii lipsiţi de arme şi de energie nu îndrăzniră să se mai răscoale dar începură să fugă peste hotar: acei din ţinuturile Bacăului peste munţi, acei din ţinuturile limitrofe cu Prutul în Basarabia. Nemulţămirea şi mişcarea de emigrare erau mai ales mari în ţinuturile Covurluiu şi Fălciu. Se numi o comisie sub preşedinţia lui Lupu Balş, pentru a merge la faţa locului şi a află pricinile nemulţămirii şi a-i linişti.

Pricinile nemulţămirii erau noua *pravilă* prin care se luase parte din pământuri şi jafurile unor proprietari şi arendaşi cari, nemulţămiţi cu munca statornicită de Regulament[5]), căutau s'o mai sporească. Lucrurile se liniştiră numai în anul următor, sătenii supunându-se pretutindeni soartei ce li se făcuse.

§ 7. **Cât plătiau în realitate sătenii pe pământul atribuit lor de Regulament. Rămăşiţile judeciei.**

Am văzut că Kisselev stabileşte valoarea diferitelor întinderi atribuite de Regulament sătenilor în chipul următor:

---

[1]) Vezi textul în Apendice.
[2]) Vezi textul în Apendice.
[3]) Vezi textul în Apendice.
[4]) Vezi textul în Apendice.
[5]) Arhiva Statului, Iaşi, *Dela măsurilor pentru liniştirea locuitorilor,* No. 479 şi 580, Trsp. 1764, Op. 2043.

www.dacoromanica.ro

98 lei pentru fruntaşi având 5 fălci 30 prăjini.
69 „ „ mijlocaşi „ 3 „ 70 „
43 „ „ palmaşi „ 2 „ 30 „

Aceste valori sunt mai degrabă exagerate, căci preţul mijlociu de 18 lei falcea pentru pământuri de tustrele categoriile (arătură, fânaţ şi imaş), se plătiă atunci numai pentru moşii *locuite,* adică unde se arendă pământul *cu munca* datorită de locuitori. Totuş voiu luà aceste preţuri ca bază a calculului ce urmează.

Tot Kisselev stabileşte preţurile zilei de muncă la:
5 lei pentru ziua cu 4 boi.
3 1/8 lei pentru ziua cu 2 boi.
1 1/2 „ „ „ „ palmele.

Aceste preţuri sunt intr'adevăr acele în vigoare la 1833—34.

Distribuirea obişnuită a celor 12 zile de boeresc erà precum urmează:

A) *Locuitori cu 4 boi.*

Zile cu carul		Zile cu palmele	
3 zile	primăvara la arătură.	2 zile	la praşilă.
3 „	toamna „ „	2 „	„ secere.
6 zile		2 „	„ coasă.
		6 zile	

Falcea de arătură grăpată şi semănată se făceà cu înlesnire primăvara în trei zile, în moină, de un plug cu 4 boi; toamna însă, din cauza zilelor mici, trebuiau 4 zile, deci arătura cereà 7 zile cu boii.

Praşila fiind de 24 prăjini, cereà 4 zile pentru prăşitul întăiu, 4 zile pentru prăşitul al doilea, 3 zile minimum pentru disjocat şi cules, 1 zi cu 1 păreche de boi pentru dusul lor la coşere, pusul într'însele, 1 zi tot cu carul cu 2 boi pentru căratul strujănilor şi aşezatul lor în glugi.

Deci trebuiau pentru praşilă 2 zile cu carul cu 2 boi şi 11 zile cu palmele.

Pentru secerea a 32 prăjini trebuiau: 3 zile cu palmele pentru secerea propriu zisă şi 1 cu carul cu 2 boi pentru cărat şi clădit.

www.dacoromanica.ro

Pentru 40 prăjini coasă puse in stog trebuiau: 2 zile cu palmele la dat fânul jos, 1 zi cu palmele la adunat, 1 zi cu palmele şi 1 zi cu carul cu 2 boi la făcut stogul, 1 zi cu carul cu 2 boi la căratul materialului pentru ingrădire. Deci coasa cereà 4 zile cu palmele şi 2 zile cu carul cu 2 boi.

Iată deci că fruntaşul făceà in realitate:

7 zile cu 4 boi la arătură, valorând, a câte 5 lei ziua, 35 lei.

5 „ „ 2 „ „ praşilă, secere şi coasă, valorând, à câte $3\ ^1/_8$ lei ziua, $15\ ^{25}/_{40}$ lei.

11 zile cu palmele la praşilă, valorând, à câte $1\ ^1/_2$ lei ziua, $16\ ^1/_2$ lei.

3 zile cu palmele la secere, valorând, à câte $1\ ^1/_2$ lei ziua, $4\ ^1/_2$ lei.

4 zile cu palmele la coasă, valorând, à câte $1\ ^1/_2$ lei ziua, 6 lei.

Mai trebue adăogit:

1 podvoadă cu carul cu 4 boi la o depărtare de 8—16 ceasuri care, cu incărcatul, cu dusul, cu descărcatul, cu intorsul, cu ceasurile de somn şi de odihnă, nu poate fi preţuită la mai puţin de trei zile sau 15 lei [1]).

Aducerea à 2 care (cu câte 4 boi) lemne, cari iarăşi fac 10 lei.

Avem deci:

Cele 12 zile a boerescului in valoare de	lei	77	par. 25
Podvoada	„	15	„ —
2 care (cu câte 4 boi) de lemne . . .	„	10	„ —
Total . . .	lei	102	par. 25

La care trebuie adăugită valora dijmei.

Această valoare a fost stabilită la 1852, cu prilejul desfiinţării dijmei, la 72 lei pentru fruntaş, 57 pentru mijlocaş şi 42 pentru codaş.

Voiu presupune că preţul popuşoilor şi a fânului va fi sporit, dela 1833 până la 1852, cu 50 % şi, spre a obţine valoarea dijmei la 1833, voiu scădeà din valorile stabilite la 1852, câte 1 treime.

[1]) Legea muntelui dela 1844 o preţeluià la 20 lei pentru locuitorii cu 2 boi. (*Manualul Administrativ al Moldovei*, I, p. 43).

www.dacoromanica.ro

Vom aveà deci pentru valora dijmei fruntaşului 48 lei
„ „ „ mijlocaşului 39 „
„ „ „ codaşului 28 „

Adăugind acuma valora dijmei de 48 lei la acea a zilelor ce se ridică la 102 lei 25 parale, făcute de fruntaş, vedem că el işi plăteşte pământul atribuit lui cu 150 lei 25 parale.

B) *Locuitori cu 2 boi.*

Munca lor erà distribuită intocmai in acelaş chip că acea a locuitorilor cu 4 boi, cu singură deosebirea că ziua o lucrau cu câte 2 boi, intovărăşindu-se câte doi la un plug pentru arătură.

Numărul zilelor efective pentru un locuitor cu 2 boi se ridică deci la:

Zile cu carul		Zile cu palmele	
7 zile cu 2 boi la arătură		11 zile la praşilă	
5 „ „ „ „ praşilă, secere şi coasă		3 „ „ secere	
		4 „ „ coasă	
12		18	

Adăugind 5 zile cu boii pentru podvoadă şi cele 2 care de lemne, avem pentru locuitorul cu 2 boi:

17 zile cu carul a 3 1/8 lei cari fac	53 lei 5 parale
18 „ „ palmele a 1 1/2 lei cari fac	27 „ — „
Valoarea dijmei	39 „ — „
	119 lei 5 parale

C) *Locuitori pălmaşi.*

Distribuirea obişnuită erà cea următoare:

48 prăjini praşilă echivalând cu 4 zile boeresc
64 „ secere „ „ 4 „ „
80 „ coasă „ „ 4 „ „

Pentru 48 prăjini praşilă li treceau omului 8 zile la prăşitul intâiu, 8 zile la praşitul al doilea şi 6 zile la cules şi disjocat, toate cu palmele şi 3 zile cu carul cu 2 boi pentru căratul şi aşezatul popuşoilor şi a strujănilor.

Pentru 64 prăjini secere ii treceau cel puţin 6 zile cu palmele pentru secerea propriu zisă şi 2 zile cu carul cu doi boi la cărat şi clădit.

www.dacoromanica.ro

Pentru o falce de coasă îi trebuiau 8 zile cu palmele şi 2 zile cu carul cu 2 boi.

Dacă adăogim cele 4 zile proaste cu palmele, vedem că pălmaşul făceà:

40 zile cu palmele a	$1^1/_2$ lei cari fac	60 lei	
7 „ „ carul a	$3^5/_{40}$ „ „ „	21 „	35 par.
		81 lei	35 par.
Adăugând valoarea dijmei		28 „	— „

Vedem că pălmaşul îşi plăteà pământul cu 109 lei

Fruntaşul îşi plătià deci stăpânului pământul cu 52 lei 25 parale mai scump decât i l-ar fi plătit pe acea vreme un arendaş.

Mijlocaşul cu 50 lei şi 5 parale mai scump,

Pălmaşul cu 56 lei mai scump.

Cu cât erà locuitorul mai sărac, cu atâta plătià mai scump! Prăjina de pământ costà anual pe fruntaş mai puţin de 5 parale, pe mijlocaş $6^2/_3$ parale şi pe palmaşi aproape 12 parale[1]).

Deosebirea provine din faptul că *nartul* zilei de arătură, la care se întrebuinţau jumătate din zile sătenilor cu boi, erà bine statornicit[2]), pe când acel al zilei de secere, coasă şi mai ales praşilă, erà stabilit într'un chip strigător de nedrept.

Din vechiul obiceiu al pământului, Regulamentul Organic mai lasă să subsiste:

Dreptul ţăranilor la o porţiune minimă dar determinată de pământ pe hotarul pe care erau aşezat în schimbul unei câtimi de muncă. Această porţiune nu se împărţeşte între copiii săteanului la moartea lui, o ieà întreagă unul din fii, ceilalţi fii primind, la căsătoria lor, porţiunea atribuită de lege numărului de vite de care dispune.

Observ că deşi această obligaţie a proprietarului nu este clar şi lămurit specificată în Regulament, ea a fost aplicată în tot timpul regimului regulamentar.

Proprietarul mai păstrează şi el ceva din vechile prerogative ale judeţului în privinţa facerei catagrafiei, încasării dărilor, asigurării şi distribuirii popuşoilor de rezervă şi altele.

---

[1]) Şi doară acest pământ erà al lor!

[2]) Pentru primăvara; pentru toamna erà preà mare cu o treime·

www.dacoromanica.ro

REZUMAT

Din cele expuse in paginile de mai sus rezultă că, inainte de intemeierea Domniei, Românii din Moldova erau ocârmuiţi, ca şi acei din ţările vecine, de vechiul obiceiu sub care se trezise neamul lor.

Pământul, avere a neamului, erà impărţit in hotare pe care erau aşezate sate. Fiecare hotar, la rândul lui, erà impărţit in fâşii deopotrivă, numite jireabii, corespunzând fiecare la câte o casă de gospodar in vatra satului şi stăpânită de gospodarul acelei case. Satele erau ocârmuite de un judeţ sau căpetenie numit cneaz când erà ereditar, jude sau vataman, când erà vremelnic. Judeţul care se folosià şi el de o jireabie (sau chiar poate de mai multe) judecà oamenii, stringeà birul şi-i duceà la răsboiu. Pentru aceste servicii el primià dela fiecare sătean a zecea din roadele pământului şi trei zile de slujbă; apoi se folosià singur de dreptul să ţină moară şi crâşmă. Judeţiile ereditare se impărţiau intre fiii şi fiicele cneazului.

La intemeierea Domniei, cnejii capătă dela intemeietorul ei intărirea tacită, de fapt, a judeciilor lor. In curând aceste intăriri, ca şi daniile din loc pustiu sau domnesc, se dau inscris. Apoi, judeciile până atunci inalienabile, incep a se vinde cu consimţimântul Domnului. Dreptul judeţului devine un drept scris pe când acel al săteanului, deşi este încă neatins, rămâne nescris.

Răsboaiele, năvălirile şi pustiirile păgânilor micşorând mult populaţia ţării, ocuparea in jireabii se tulbură şi cade in neobişnuinţă, in cea mai mare parte a ţării ţinerea săteanului nu mai este statornică, el ocupă când un capăt al hotarului, când altul.

Daniile şi intăririle scrise date de Domni judeţilor incep a intemeià credinţa că dreptul judeţului asupra hotarului este mai vechiu şi mai mare decât acel al săteanului. Această credinţă mai câştigă putere prin faptul aducerii a număroase co-

www.dacoromanica.ro

lonii străine, menite să umple golurile din populaţiunea satelor existente sau să întemeieze sate noue. Colonii aduşi de judeţ pe un hotar pustiu sau slab populat, privesc în chip firesc pe judeţ ca având un drept superior asupra acelui pământ. Cuvântul de judeţ cade cu totul în neobişnuinţă şi este înlocuit prin acel de stăpân.

Puterea clasei stăpânitoare sporeşte din ce în ce: eă reduce prin abuz şi meşteşug jumătate dacă nu mai mult a ţărănimii la vecinătate. Totuş, în veacul XVII, vedem dreptul de folosinţă al săteanului asupra hotarului său încă în picioare, precum dovedesc *Pravila lui Vasile Lupu* şi actele de judecată ale vremii.

Clasa stăpânitoare se împuţinează prin faptul că mulţi urmaşi de judeţi cad la starea de răzăşie. Un număr de neamuri ajunge mai cu samă în vază şi stringe averi teritoriale mari. Puterea şi trufia lor creşte deopotrivă cu lăcomia lor. Ei tind nu numai a reduce întreaga ţărănime la vecinătate, dar chiar a transformă vecinătatea în robie desăvârşită. Vecinii sunt vânduţi fără moşia pe care locuiesc, împărţiţi, daţi de zestre, dăruiţi. De aici urmează o nouă slăbire a dreptului săteanului asupra pământului.

Dela mijlocul veacului XVIII loviriie la acest drept se înmulţesc. Clasa stăpânitoare se făcuse mică de tot, redusă fiind la o mână de neamuri româneşti şi greceşti, dar bogăţia şi lăcomia ei mai crescuse. Obştiile răzăşeşti sunt distruse în chip aproape sistematic, din ocinele lor boerii alcătuesc latifundii de mii de fălci.

Slujba săteanului care eră de 3 zile pe an se sporeşte la 12 pentru acei cari şed pe moşii mănăstireşti, la 6 pentru acei ce locuesc pe moşii boereşti, slujbă convertibilă în bani. Stăpânii nu-şi mai zic stăpâni de sate ci stăpâni de moşii.

Grânele începând a se cere la Ţarigrad, stăpânii încep a e cultivă cu ajutorul slujbei. Nemulţămiţi de câtimea ei, cer, ca acea câtime să fie statornicită pentru fiecare zi şi pun pentru ziua de praşilă şi de secere nişte norme cari cer o lucrare întreită şi înşesită.

Impărţirea Poloniei îndreaptă spre Moldova pe Jidovii ce nu mai aveau ce suge acolo. Ei învăţă pe boeri a clădi

www.dacoromanica.ro

velniţi pentru cari trebuesc grâne şi încep a luà moşii în arendă. Sub îndemnul lor boerii cer dela Domn dreptul de a luà dela ţăranii cari şed pe moşiile lor, *zeciuiala zilelor anului.* Cererea aceasta nu este încuviinţată, dar ei obţin o însemnată sporire a slujbei.

Alexandru Moruz mărgineşte întru cătvà dreptul până atunci aproape nemărginit al sătenilor la folosinţa pădurilor. Stăpânii au uitat de mult de vechile obiceiuri, ei privesc hotarele satelor ca ale lor, se jăluesc prin anaforale că locuitorii ce şed pe ele li calcă moşiile, dar dreptul de folosinţă al săteanului asupra întregii câtimi de pământ ce ar voi să cultive dând a zeeea, nu este încă tăgăduit în fapt. Anaforaoa dela 1803 pentru protimisirea sătenilor este o dovadă vie a acestei împrejurări.

Prima lovitură în această privinţă o dă aşezământul dela 1805 care, în urma cererii boerilor, sporeşte slujba şi mărgineşte întinderile de imaş şi fânaţ la care au drept sătenii.

Cu toată starea ei de decădere, ţărănimea opune o impotrivire pasivă, aşezământul nu se poate pune obşteşte în lucrare, se fac mai mult tocmeli de bună voe.

Dar vine ocupaţiunea rusească: puterea care ni luase la 1812 jumătate de ţară se însărcinează să ni deà o alcătuire nouă, potrivită cu vremile şi cu noua stare a Moldovei, în urma dobândirii închezeşluirii Domniei pământene, a unei autonomii mai largi, a unui tribut măsurat şi statornic şi a libertăţii comerţului.

Umilinţa de a vedeà pe străin impunându-ni cum să croim legile sub care aveà să trăiască ţara, devine încă mai dureroasă prin faptul că vedem ocârmuitorul pus de puterea străină, care numai gânduri bune asupra noastră nu puteà să aibă, fiind silit să lupte un an şi să se precupeţească cu fruntaşii ţării pentru a-i împiedecà să cotropească cu desăvârşire drepturile săteanului.

El nu izbuti. Din toate nedreptăţile de care a avut parte ţărănimea română, cea mai strigătoare este fără îndoială Regulamentul Organic. Pe când clasa stăpânitoare se încărcà cu privilegiuri, cu scutiri, cu puteri, cu drepturi şi cu foloase, ţărănimii i se rupeà, în folosul aceleaşi clase stăpânitoare, folosinţa a

www.dacoromanica.ro

jumătate din pământul ce-i lăsase chiar anaforaoa dela 1805, fără ca macar să se scadă în schimb cevà din îndatoririle ei cătră stăpâni ce aceştia făcuse să i se impună sub regimul fanariot.

I se râpeşte totodată şi dreptul de folosinţă la pădure, chiar pentru trebuinţile ei personale, de care nici Fanarioţii nu cutezase s'o despoaie. Boerimea, în acelaş timp parte interesată şi judecător, hotăreşte cu dela sine putere transformarea aproape desăvârşită a *judeciei* în *alod,* prefacerea *stăpânilor* în *proprietari.*

A trebuit toată simţirea de neputinţă ce două secole de umilinţi, de siluiri, de jafuri şi de lovituri crude de tot soiul o sădise în inima ţăranului moldovan, pentru a'l împiedecà ca, faţă cu o asemene despoiere, el să nu se răscoale pentru a apărà cu arma ocinile ce i se râpiau.

*

Despoiarea ţăranului nostru de vechiul său drept de folosinţă a fost fără îndoială mult înlesnită prin căderea în neobişnuinţă a ţinerii în jireabii. Dacă acest obiceiu s'ar fi mănţinut la noi astfel cum s'a mănţinut în alte ţări, nu încape îndoială că ţăranul moldovan n'ar fi ajuns nici odată în starea în care a ajuns. Dacă ţinerea în jireabii se mănţineà, nu s'ar fi putut săvârşì nici cotropirea dela 1805, nici acea decretată de Regulament şi astăzi am aveà o ţărănime bogată, puternică şi sănătoasă. Iar transformarea definitivă a judeciei în alod, adică modernizarea vechiului mod de stăpânire a pământului, s'ar fi îndeplinit altfel decât prin măsura şchioapă, pripită, uşuratecă, plină de urmări ameninţătoare şi făcută mai cu samă în scop de popularitate, dela 1864.

Ţinerea în jireabii dădea ţăranului putinţă să s'îmbogăţască, acea în parcele decretată de Regulament îi lăsà numai acea să se hrănească. Cea dintâiu este caracteristica unei epoci de mândrie, de vlagă şi de putere, cealaltă acea a unei vremi de umilinţă fără margine şi de desăvârşită slăbiciune.

Iar cauzele părăsirii ţinerii în jireabii au fost, fără îndoială, desele răsboaie, năvălirile şi pustiirile Turcilor şi ale Tătarilor.

www.dacoromanica.ro

APENDICE

I

URBARII ŞI ALTE HRISOAVE DOMNEŞTI

1. Aşezământul lui Constantin Mavrocordat pentru slujba oamenilor ce şed pe moşii mănăstireşti. 1742, Ianuarie 12.

In ştiinţă dăm tuturor cui se cade a ştì, de veme ce Domnia mea îndată ce am venit la scaun voind a face tuturor de obşte aşezământ, pe lângă altele şi această poroncă cu tărie am dat ca tot omul moşan, să fie volnic a stăpânì moşia sa. De acum dară viind înaintea Domnii mele, toţi Egumenii de pe la toate sfintele mănăstiri din ţară. Arătatu-au mare jalobă zicând, că satele cu oamenii ce au avut mănăstirile, ceale mai multe au fost înînchinate pe la boeri cu toată slujba lor, de către care mănăstirile nici un folos n'au avut, şi încă şi cele ce nu erà închinate iară şi oameni ce locuìà pe acele moşii puţin folos făceà mănăstirilor, lucrând în voea lor, iar nu după dreptate ce s'au căzut ne având un nart, nici Egumenii voe poronci cât să cădeà şi la aceasta cerând dreptate fiind şi Sfinţiele lor Episcopii a ţării şi dumnealor toţi boierii de faţă, asemene au mărturisit şi dumnealor, c'au avut mănăstirile această strimbătate: şi cu dreptate iaste ca să-şi stăpânească moşiile după poronca ce s'au dat, şi cu toate aceste c'un glas pofti de toţi Egumenii hotărîrea dela Domnia mea. Pentru oamenii ce locuesc pe moşiele mănăstireşti cei ce nu sunt vecini să le deà un nart de câte zile

www.dacoromanica.ro

vor lucra pe an ca şi oamenii să ştie ce va fi slujba lor pe an şi Egumenii mai mult să nu-i supere.

Socotit-am Domnia mea şi cu sfatul de obşte am hotărît; tot omul casnic ce va şedeá pe moşia mănăstirească, ori om domnesc ori boieresc, ori slujitor, ori ce fel de breaslă ar fi, să aibă a sluji 12 zile într'un an mănăstirii, ori cu clacă, ori cu carul cu boi, de va sluji la ceva sau cu sapa sau ori la ce fel de lucru va fi orânduit de Egumeni toate acele 12 zile să-i socotească, şi dijma locului încă să-şi deá tot omul pe obiceiu şi vornicii prin sate încă şi Egumenii să-şi pue pe care ori socoti. Iară oamenii ce se vor arătá cu blăstămăţii ne urmând de poronci ca să lucreze mănăstirilor după hotărîrea ce arată mai sus, unora ca acestora să le facă zap Egumenii, şi să-i pue la lucru ca să-şi împlinească slujba lor şi tot omul după ce îşi va isprăvi lucrul, să ia răvaş dela mâna vornicelului în care, să arăte c'au lucrat deplin, şi vornicii să dea samă la Egumeni; acest nart îl vor aveá mânăstirile dela oamenii ce nu sunt vecini, iară pe vecinii lor săi stăpânească pe obiceiu. Oamenii de prin satele boereşti de s'ar întâmplá a veni la satele mănăstireşti nicidecum Egumenii să nu-i primească, dară şi boerii să fie volnici a luá de prin satele mănăstireşti şi să-i ducă la urma lor, iară oamenii străini ori câţi de mulţi ar veni să se aşeze pe moşiile lor slobozi să fie, şi acei oameni nici odată să nu se vecinească nici să aibă grijă de vecinie. Aceasta facem ştire.

Acad. Rom., LXV, 125. Foae tipărită.

2. Aşezământul ţării Moldovei din 1743 a lui Constandin Mavrocordat.

Poronci ce s'au dat ispravnicilor de ţinuturi de când am venit Domnia mea la scaun, dela luna Septemvrie leat 7250 şi până acum la sfârşitul lui Martie leat 7251, la fieştecare lună cum arată în jos anume:

Pentru care vă poruncim ispravnicilor de pe la ţinuturi, ca să vă aflaţi deştepţi foarte şi luaţi sama ce cuprinde aceste ponturi, se urmaţi poronca, şi întâiu să se cetească la zile de târg şi la vamă în trei zile de târg, şi apoi în toate satele ca

www.dacoromanica.ro

să se înştiinţeze pe toţi locuitorii, că de vom află pe urmă din cei ce vin la Divan că n'au înţeles poroncile, să ştiţi că cu urgie vă vom pedepsi.

Pe la târguri şi la ţară pe nicăiri, casa nimărui cu sila, fără de voia omului şi fără de tocmală de chirie şi plată deplină nimene să nu o găzduească.

Gloabe, angării, cläci, preţ de un ban, ispravnicii dela nime să nu iae, afară de gloabele talharilor ce au poroncă, că pentru aceea s'au oprit ca să nu judece pe tâlhari, că şi globănit şi judecătorit nu este cu cale.

Din casele neguţitoreşti, au armeneşti, au jidoveşti sau a altora aşternut, vase, blide la musafiri dela nicăiuri nemica să nu se ieà, iar cui i se va luà ceva, să dee jalbă şi i se va împlini înpătrit.

Târgurile să fie volnice şi slobode la orice fel de ori şi cine cu care va vreà să se hrănească, ne oprit să fie.

Cei din străini ce vin şi vor veni la oraşe şi la sate să se aşeze, pecetea lor să o plătească osebit; în cislă să nu fie.

Moşie cine are, să se ştie că s'au dat la tot omul volnicie, a-şi stăpâni moşia sa cu tot venitul, iar unul pe a altuia să nu stăpânească, precum se întâmplase la unii.

Moşiile de olatul Grecenilor şi din partea Ciuhuruhui s'au dat cu tot venitul în stăpânirea moştenilor.

Oamenii străini ce vor veni să se aşeze pe moşii mănăstireşti sau boereşti ori cât vor vreà pe acele moşii, să nu se vecinească afară de cei ce vor fi vechi vecini.

Oamenii ce vor şedeà pe moşii mănăstireşti ne fiind vecini să fie datori a face de om douăsprezece zile într'un an, şi dijma să deà; iar vecinii mănăstireşti au boiereşti să deà după obiceiu.

Zile.... câte pe slujba din cei ce şed pe moşii mănăstireşti au boereşti, acele zile cât va fi tocmala să se orânduiască mai mult în cele şase luni de vară la fieşte care lună câte; oamenii să facă slujbă pe rând, iar nu tot odată; ear cine se va tocmi cu bani asemene de patru ori într'un an să plătească.

Ispravnicii de ţinuturi, nemesnici nici de cum să nu aibă la ţinuturi, ci singur ispravnicul să fie judecător.

Zaharele de orz, etc. . . . . .

. . . . . .

www.dacoromanica.ro

Moşiile din cele 2 ceasuri latul şi 32 ceasuri lungul unde locuesc Tătarii, cine va dovedì cu drease înaintea divanului moşia sa, s'au hotărît ca să stăpânească fieşte cine moşia sa, şi să-şi ieà tot venitul pe obiceiu.

Moşiile afară din cele 2 ceasuri, cine va aveà, să le păzească să nu are pe vară, adică să ne facă nouă ştire să-i oprim, căci, carele nu va face ştire se va păgubì de venitul moşiei. . . . . .

. . . . . .

Uricar, I, IV, p. 396.—*Colecţie de aşezăminte,* Iaşi 1857, p. 7—12.

3. Aşezământul lui Ion Mavrocordat pentru slujba oamenilor ce şed pe moşii mănăstireşti. 1744, Ianuarie 15.

In ştiinţă dăm tuturor cărora se cade a şti, de vreme ce Domnia mea îndată ce am venit la scaun, voind a face de obşte aşezământ, pe lângă altele şi această poroncă cu tărie am dat, ca tot omul moşan, să fie volnic a stăpânì moşia sa, şi acum dară viind înaintea Domniei mele, toţi egumenii de pe la toate sfinte mănăstiri din ţară, şi arătându-ne cărţi şi dela prea iubit fratele Domniei mele, Domnia sa Constantin V.V. întru care arată, că au fost arătat mare jalbă egumenii, zicând (că moşiile) cu oamenii ce au avut mănăstirile, cele mai multe au fost închinat pe la boeri toată slujba lor, de cătră carele mănăstirile nici un folos nu au avut, încă şi cele ce nu era închinate, care şi oamenii ce locuiau pe acele moşii puţin folos făceà mănăstirilor, lucrând în voea lor, iar nu după dreptate, ce neavând nici un nart, nici egumenii voe a le poroncì cât se cade, şi la aceasta cerând; fiind şi sfinţiile lor Episcopii a ţării şi dumnealor toţi boerii de faţă, asemene au mărturisit şi dumnealor, că au avut mănăstirile această strimbătate şi (că după dreptate) este ca să-şi stăpânească moşiile. După poronca ce s'au dat şi cu toţii cu un glas poftind toţi egumenii hotărîre pentru oamenii ce locuesc pe moşiile mănăstireşti, cei ce nu sunt vecini să le deà un nart, de câte zile vor lucrà pe an, şi egumenii mai mult să nu-i supere. După hotărîrea

www.dacoromanica.ro

ce au făcut prea iubit fratele Domniei mele, Domnia sa Constandin Vodă, socotind şi Domnia mea şi cu sfat de obşte, că este lucru, şi dela Domnia mea încă am învoit şi am întărit această hotărîre, ca omul caznic, ce va şedeà pe moşie mănăstirească, ori om domnesc, ori boieresc, ori slujitor, orice fel de breaslă a fi, să aibă a sluji 12 zile în (folosul) mănăstirii, ori cu clacă, ori cu caru cu boi de va sluji la ceva sau cu sa . . sau ori la ce fel de lucru va fi rânduit de egumen toate acele 12 zile .. cotească, şi dijma locului încă să-şi deà tot omul pe obiceiu, şi vornicei prin sate încă egumenii să-şi pue pe care ar socoti. Iar oamenii de se vor arătà cu blăstămăţii neurmând poroncii ca să lucreze mănăstirilor după hotărîrea arătată mai sus, unora ca acelora să li facă zap egumenii şi să-i pue la lucru, ca să împlinească slujba lor, şi tot omul după ce îşi va isprăvi lucru, să ieà răvaş dela mâna vornicelului, în care să arăte, că au lucrat deplină, şi vorniciei să dea seamă la egumeni. Acesta nart il vor aveà mănăstirile dela oamenii ce nu sunt vecini, iar pe vecinii lor să-i stăpânească pe obiceiu. Oamenii de prin satele boereşti, de s'ar întâmplà a veni la satele mănăstireşti, nici de cum egumenii să nu-i primească. Dar şi boierii să fie volnicii a-i luà de prin satele mănastireşti şi să-i ducă la urma lor. Iar oamenii străini ori câţi de mulţi ar veni să se aşeze pe moşiile lor, slobozi să fie, şi acei oameni niciodată să nu se vecinuiască, nici să aibă grijă de vecinie. Aceasta facem ştire.

Originalul în muzeul dela Odessa. (Cât au fost cu putinţă am adăugit cuvintele ce lipsesc). (Nota lui C. Hurmuzaki). Kogălniceanu *Arh. Rom*, I, p. 228—230

4. **Act pentru desrobirea vecinilor în Moldova 1749.**

Intăritură.

Costantin Neculai V. V.

Această hotăîre ce s'a făcut printr'această carte, atâta de către toată obştia bisericească, cât şi de către toţi boerii ţării, am întărit şi Domnia mea, cu pecetea şi iscălitura Domniei mele, ca să se păzească nestrămutat. Intr'alt chip să nu fie, Iunie 1.

www.dacoromanica.ro

Hotărîre Obştească.

Pâreile de pricina vecinilor şi la alţi luminaţi Domni, cum şi la Domniile Măriei Sale prea înălţatului, luminatului Domnului nostru, Constantin Neculai V. V. n'au lipsit; iară la această a treia Domnie şi mai multe jalobe făcând oamenii săteni ce şăd pe moşiile mănăstireşti şi boereşti, făcând pâră asupra stăpânilor satelor, că 'i supun cu vecinătate: adecă pârându-le oamenilor că acest nume de vecinic n'are osebire de robie şi se sileă ca să găsească îndreptare şi mântuire de numele vecinii, arătând şi pricini că unii din stăpânii satelor s'au obişnuit a vinde pe vecini ca pre robi, ş'ai împărţi cu împărţeala ca pe ţigani, şi a da numele lor în foi de zestre, s'ai despărţi pe copii dela părinţi, luându-i în casă la slujba lor, ş'ai mută dela un loc la altul; nefiind acea volnicie a se vinde şi a se supune până într'atâta ca pre robi. Pentru care cercetând Măria Sa Vodă cu deamăruntul ca să afle adevărul, din ce pricinuiesc aceste gâlcevi şi neodihnă oamenilor, ce strâmbătate ar fi având de fac atâta necontenite jalobe; şi ce va să zică vecini, ce volnicie, ce supunere au stăpânii moşiilor asupra lor, cu cât sunt mai supuşi decât lăturaşii ce şăd pe moşii boereşti şi fac slujba lor, şi ca pre robi se stăpânesc, au ca pre ţigani, cum au fost obiceiul, au cerut Măria Sa Vodă răspunsul la fieştecare din noi.

La şease zile a lui Aprilie, Joi, într'a doua săptămână după Paşti, fiind noi cu toţii adunaţi, atât parte bisericească cât şi boerească şi altă *Obştie* în mănăstirea Trisfetitelor, la scosul Sfintelor Moaşte, s'au făcut sobor de întrebăciune acestor pricini mai sus arătate. La care cu toţii cu un glas am răspuns, mărturisind adevărat că *vecinii robi nu sunt,* nici se stăpânesc cu nume de robie; fiindcă numai ţiganii au acea robie, cari cu femeile şi cu copii lor slujesc pe toate zilele stăpânilor lor. Iar vecinii numai partea bărbătească slujesc, scoţând la lucru numai un om dintr'o casă, macar câţi feciori va aveă omul, asemene slujesc ca şi lăturalnicii, iar partea femeiască nu slujeşte, nici au acea supunere ca robii, că vecin va să zică sătean mijlocaş fără de moşie, atâta numai că din sat nu este volnic ca să iasă; care poroncă este şi dela Domnie şi a Visteriei şi a Pra-

www.dacoromanica.ro

vilii, poroncind, săteanul să nu fie volnic a ieşi din sat, şi de unde va ieşi să se deà la urmă. Care rânduială s'au păzit şi de Domnii cei vechi, cum s'a văzut la hrisoavele lor că, când s'au părît două sate pentru un sătean, de unde s'au dovedit c'au fost de baştină, acolo s'au dat. Numai în lrăzneala unora din stăpânii moşiilor i-au supărat fără de cale, cu vânzările şi împărţirile, şi mutările ce s'au purtat dela un loc la altul, li-au dat pricini dc jalabe, pârându-le lor o supunere ca de robie, care lucru a se vinde vecinii, sau a se despărţi cu împărţală, sau a se da în foi de zestre pe fraţi, sau a se mutà dintr'un sat într'altul, sau a se schimbà numai pe oameni fără de moşie, sau pe copii a-i despărţi de părinţi n'au fost volnici stăpânii satelor şi nici de acum înainte această volnicie asupra lor nimeni să nu aibă, că nu este cu cale. Şi când se vinde moşie *oamenii să nu se vânză*, ci ca nişte săteni ai satelor în sat să rămâe, făcând slujba obişnuită, însă şi slujba să o facă cu nart, 24 de zile de om într'un sat, ori la ce lucru se va pune şi dijma să deà de . . de moşie. *aşà mărturisim şi ne primim*, şi ca să fie păzit acest aşezământ să se întărească şi de Măria Sa Vodă.

Magazin Istoric pentru Dacia, II, p. 296.

5. **Hrisovul pentru bejănari al lui Constantin Racoviţă, 1756.**

Datoria domnilor, a stăpânilor acelor ce stăpânesc ţări şi povăţuesc noroade, deapururea este a luà seama, a cercetà etc.

. . . . . .

. . . . . .

Drept aceea, dar socotind domnia mea şi pentru starea ţărei acesteia, unde din darul lui Dumnezeu, şi din mila puternicii împărăţii ne aflăm Domn şi povăţuitor, cercetam prin mulţi şi cu multe chipuri de întrebări, din ce pricină în ţara aceasta *sunt prin multe locuri lipsă de oameni şi silişti pustii de multă vreme, la altele de nici au apucat cinevà să locuiască oameni pe dânsele, unele nici stăpânii moşiei cine este nu se ştie;* şi ni au arătat unii un fel de chipuri, alţii altele, la care n'am putut dà credinţă într'adevăr. Ni au arătat şi aceasta ca în vechele vremi, cum la răpo-

www.dacoromanica.ro

satul Domn Vasile V. V. şi la alţi mai înainte, cum şi mai incoace, s'au întâmplat de multe ori vremi turburate şi prăzi la ţara aceasta de au pustiit locurile; poate că s'ar fi întâmplat şi aceasta. Dar şi de când s'au alinat lucrurile, şi s'au făcut pacea, cum de n'au mai venit în ţară iar la starea ei? Ne au arătat că şi din pricina birului fiind cu asupreală peste putinţa locuitorilor, li-au dat pricină de stricăciune; şi la aceasta trebueşte să se socotească, căci poate s'ar fi întâmplat a face şi lucruri ca de aceste, supărare fără de dreptate şi peste putinţă. Dar mai de multe ori s'au întâmplat şi domni buni, şi poftitori a face bunătate de întemeere, şi iar nu s'au putut ca să se mai întemeeze cu mulţimea de norod ţara aceasta. Am cercetat şi pentru părţile străine cu care se megieşeşte ţara aceasta, cum şi în ce chip se află pentru mulţimea de noroade; şi am aflat adevărul că, în toate părţile şi mulţime de noroade se află, şi Moldoveni foarte mulţi. Sfătuitu-ne-am cu al nostru cinstit şi duhovnicesc părinte Sfinţia Sa Kir Iacov Mitropolitul ţării şi cu toţi Arhiereii, Episcopii de pe la scaune de pe afară din ţara aceasta, şi cu toată boerimea noastră, ce vom face ca să putem află adevărul, şi să putem găsi vreun chip de îndreptare bună. Şi s'au pus la cale de s'au trimes acolo la dânşii ca să vie câţiva dintre dânşii aici să se întrebe, să cercetăm lucrul acesta, să putem cunoaşte adevărul care s'a şi făcut. Şi iată au venit aicea doi, trei preoţi şi patru, cinci oameni din cei mai de ispravă, şi scoţându-i însu-mi înaintea domniei mele şi a toată boerimea, s'au întrebat să arate tot adevărul din ce pricină s'au stricat, s'au dus de aici din pământul Moldovei in părţi străine, intr'alte ţări, şi lângă altele ce au arătat că este din pricina vremelnicii nestări, adică neştiind şi nefiind hotărît ce să deà bir pe an, şi aceasta i-au strămutat de s'au dus în ţări străine, şi s'au cunoscut a fi oarecum adevărul, şi au dat pricină şi ţării acesteia de lipsă de oameni, dar şi lor câtă răutate, că lângă alte nevoi ce trag acolo, prea mulţi i-au întunecat şi dela strămoşasca lor credinţă, alţii, cari tot işi defendioşesc strămoşescul lor rit, însă numai cu numele; din care pricină mai pe multe locuri lipsesc de nu au nici preoţi; unde au şi preoţi nu au biserici şi cei mai mulţi în viaţa lor, nici la biserică nu mai merg, şi mai la

www.dacoromanica.ro

toţi moartea lor le este fără de nici o grijă de gătirea morţii, şi altele ca de acestea şi mai multe cu lacrimi le-au arătat şi le-au jeluit aceşti de mai sus arătaţi ce au venit de acolo inaintea domniei mele, şi inainte a toată boerimea divanului nostru. Care rugăminte a lor nu am putut Domnia mea a o trece cu vederea, şi am vrut şi am poftit cu toată voia noastră a li face milă de bună aşezare, şi intemeiată stare, şi iată prin acest cinstit hrisov al Domniei mele, arătăm toată aşezarea ce li s'au făcut. Fieştecare din ziua ce va veni aici in ţară, să aibă odihnă nesupărându-se oricât de puţin şase luni, şi după aceea să intre la aşezare, adică: de tot omul căsaş să deà intr'un an câte zece lei, şi de holteiul de vrâstă câte cinci lei intr'un an. Şi aceşti bani să-i deà pe patru sferturi intr'un an, iar vornicelul satului şi vatamanul să fie scutiţi de bir şi de desetină pe toate bucatele lor ce vor aveà, stupi sau mascuri, să deà pe zece bucate un leu după cum dau boerii. Şi gostina pe oile ce vor aveà pe drepte bucatele lor, să deà câte două parale de oae şi văcărit incă vor da, dar numai odată intr'un an, iarna, şi câte un leu de toată vita, iar de s'ar intâmplà pentru vreo trebuinţă a Domniei sau a ţării să se scoată vreodată cuniţă pe vite vara, sau vre un adaoşag pe alte slujbe, ei cu de aceste macar cu un ban mai mult, şi nici odată să nu fie supăraţi. *Aşezarea lor să fie pe moşie, ori a cui şi unde li va plăceà locul să fie de trebuinţă, şi hrana lor şi aceluia ce va fi stăpân moşiei să deà dijma obişnuită din ţarini şi din fâneţe, iar din grădinile de pe acasă nimic să nu le ieà, nici de boeresc nimic să nu lucreze, nici cu clăci să nu-i supere nime, atât stăpânitorii moşiilor, cât şi dregătorii ţinuturilor.* Numai pentru boerescul stăpânului moşiei să deà de toată casa intr'un an câte şase potronici, însă trei potronici la Sfântul Dimitrie şi trei potronici la Sfântul Gheorghe. Numai şi ei toţi să se ferească, oameni de ţară printre dânşii să nu primească, cum şi niscaiva bucate a oameni de ţară să nu mistuiască, nici un fel nici la o slujbă, că apoi nu numai că după dreptate vor pierde mila şi buna aşezare ce li s'a făcut, ci incă se vor şi pedepsi cu urgie domnească. Şi pentru ca să nu aibă călcare, sau să-i supere vreunii din dregători cu gloabe, hotărim şi aceasta că, după ce se vor

www.dacoromanica.ro

stringe mulţi aceşti streini, să-şi aleagă pe unul dintre dânşii, care a fi mai cu socoteală şi să se facă judecător între dânşii, să caute pricini ce vor avea mai mici, iar lucruri mai mari ce vor avea să li se caute judecată cu divanul Domnesc. Şi aşà la toate să se urmeze după hotărîre şi pentru ca să fie păzită şi nestrămutată şi totdeauna stătătoare aşezarea aceasta, iată cu sfatul D-lor sale toţi veliţii boieri s'au sfătuit şi Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit şi cu toţi Arhiereii ţării, să întărească şi cu mare blăstăm lucrul acesta să fie păzit pe deplin, şi la toate după cum arată mai sus, şi să nu se strămute macar la una şi niciodată; şi spre aceasta încredinţăm prin hrisovul Domniei mele aceasta, în care însuş Domnia mea am iscălit şi am pus pecetea.

Uricar, I, p. 193. *Colecţie de aşezăminte,* Iaşi, 1857, p. 12—16.

6. Intăiul aşezământ pentru boeresc al lui Grigore (III) Ghika. 1766, Ianuarie 1.

Facem ştire cu acest hrisov al domniei mele, că viindu-ni necontenite jalbe dela locuitorii ţării ce şed pe moşii, atât boereşti cât şi mănăstireşti, *cum şi pe moşii răzăşeşti,* prin cari jalbe arătându-ni că se asupresc cu lucrul stăpânilor moşiei, fără de nici o rânduială sau dreptate; asemene mulţi din stăpânii moşiilor ni-au jăluit, precum oamenii ce şed pe moşiile lor, nu se supun la nici o slujbă sau, deşi se supun, când li este voia, şi cât li este voia. Ce cu această a lor nesupunere se lipsesc stăpânii moşiilor de folosul ce ar puteà aveà de pe moşiile lor. Şi aşà, când stăpânii moşiilor pentru locuitori jăluind de nesupunerea lor, când locuitorii asupra stăpânilor moşiei, pentru asupreala şi peste orânduială slujbă ce cereà dela dânşii, făceà jalbe, şi niciodată nu se deşartà Divanul de pricini ca acestea. Pentru care vrând domnia mea a se pune la orânduială bună aceste pricini, ca şi locuitorii ce şed pe moşiile altora să nu fie asupriţi cu lucrul boeresc, peste rânduială şi fără dreptate, cum şi stăpânii moşiilor să nu se lipsească de venitul ce li se cade a aveà de pe moşiile lor, ce cu orânduială şi dreptate ce s'ar păzi, la amândouă părţile, se rămâe odihnite şi mulţămite; ştiind atât locuitorii ce au să

www.dacoromanica.ro

lucreze stăpânilor moşiei, cât şi stăpânii ce au nădăjdui, a aveà venitul de pe moşiile lor, ca să nu se asupreascâ, nici o parte, nici alta, mai mult peste cât s'au socotit a fi cu dreptate.

Iată am hotărît domnia mea pentru fieşte care pricină în ce chip să se urmeze, arătând prin cincisprezece ponturi carele se vor scrie mai jos cu hotărire: ca fieşte care din locuitori, mai mult decât arată prin ponturi să nu fie supăraţi, cum şi stăpânii moşiilor, niminea să nu cuteze a asupri mai mult pe cei ce vor locui pe moşiile lor, ci întocmai după cum se arată prin ponturi să se urmeze şi să se păzească. Adecă:

I. Douăsprezece zile (12) să lucreze fieşte care săteau într'un an stăpânului moşiei; însă patru zile de primăvară, patru zile de vară şi patru zile de toamnă.

II. Fieşte care săteau să lucreze aceste douăsprezece zile, la rânduitele vremi, la orice lucru ar aveà trebuinţă stăpânul moşiei, însă din răsăritul soarelui şi până la apus, cu odihna sa ce i s'ar cădeà cu dreptate, lucrând slujba de azi, după cum ar lucrà şi pentru însuşi trebuinţa sa.

III. Fieşte ce om casaş şi holteiu în vârstă tără tată, care va fi de slujbă, să lucreze aceste douăsprezece zile orânduite; iar flăcăul neînsurat ce va şedeà în casă cu tatăl său, de va fi şi de slujbă să nu se supere, fiind că va lucrà tatăl lui; iar cel neputincios nevolnic să nu se supere cu slujbă întru nemică.

IV. Cel care din pricină de boală, sau care ar fi dus aiurea cu alte trebuinţe, sau în chirie să aibă a dà stăpânului moşiei, pentru zilele acele ce erà dator să lucreze câte douăzeci bani noi pe zi, sau să deà plata pe zi a unui om ce ar lucrà stăpânului moşiei cu hac în locui acelui ce n'ar lucrà din vre-o pricină arătată mai sus, ori după cum se va puteà învoi.

V. Care din săteni ar vreà să deà bani la stăpânul moşiei ca să nu lucreze, să nu aibă săteanul acea volnicie, iar stăpânul moşiei de va vroi să ieà bani pentru lucru, volnic să fie.

VI. La moşia ce va fi şezător săteanul, acolo să aibă a lucrà fieşte care acele zile rânduite, douăsprezece zile pe an, sau şi la moşia ce va fi alăturea, cale de trei şi patru ceasuri, iar de îl va duce mai cu depărtare, cale de cinci şi şase ceasuri, să-i se socotească perderea zilei din acele douăsprezece rânduite zile, iar cu podvezi şi cu alte angării să nu se supere.

www.dacoromanica.ro

VII. Lucrând fieşte ce om acele douăsprezece zile pe an pe rânduiala arătată, să aibă toţi a dà şi dijma din toate după obiceiu, de a zecea la stăpânul moşiei, şi nimeni să nu cuteze de a'şi râdică de pe ţarină până nu va veni stăpânul moşiei sau omul său, ca să-şi iá dijma, precum şi stăpânul moşiei să aibă purtare de grijă a merge sau a trimite om la vreme, afară numai din grădinele cu legume, ce vor fi numai de trebuinţa casei locuitorilor, iar fiind de negustorie să deà dijmă.

VIII. Satele ce vor fi pe marginea hotarului Moldovei să lucreze pe jumătate, adecă şase zile să lucreze într'un an în trei vremi, cum şi bani de a fi să deà pentru slujbă, pe jumătate să deà, adecă câte zece bani pe zi; iar dijma să deà fieşte cine din toate pe obiceiu.

IX. La satele răzăşeşti de se vor aflà săteni fără moşii, să nu se supere cu lucrul, ce să dee bani, precum s'au hotărît mai sus pentru aceste douăsprezece rânduite zile de lucru, dând şi dijma după obiceiu, a zecea, şi răzăşii să-şi împartă întocmai pe câte părţi de moşii va aveá fieşte cine.

X. Vinul, numai stăpânul moşiei, să pue să se vândă pe moşia sa, cum şi care s'ar învoi cu stăpânul moşiei, iar altul nimeni sa nu fie volnic a vinde; iar altfel de băutură nu vor fi popriţi nici sătenii; aşijderea şi vinul stăpânului moşiei după ce se va vinde, să aibă a vinde şi sătenii învoindu-se cu stăpânul moşiei.

XI. De va fi trebuinţă de arat, câte pluguri vor ieşi în sat, să are tot plugul pe zi zece paşi, şi pasul să fie de şase palme: iar de va fi arătura în ţălină. să are opt paşi, şi câţi oameni vor fi părtaşi la acel plug, arând paşii rânduiţi să se socotească fieşte care de o zi din acele douăsprezece zile, atât acel ce va aveá un bou, cât şi cel ce va aveá doi boi sau mai mulţi, cât şi cel ce va fi numai cu capul; iar care nu va fi părtaş la acel plug, va lucrà acele rânduite douăsprezece zile la alte slujbe ce va vroi stăpânul.

XII. De va fi trebuinţă de prăşit, se prâşească fieşte care om pe zi o firtă, adecă o a patra parte din pogon, socotindu-se pogonul 48 prăjini fălceşti.

XIII. De va fi trebuinţă de secerat, să se ceară fieşte cărui om pe zi trei clăi.

www.dacoromanica.ro

XIV. De va fi trebuință de cosit fân, să cosească fieşte care pe zi jumătate falce.

XV. De va fi trebuință de adunat şi de clădit, să adune şi să clădească fieşte care om, pe zi, jumătate falce. Aceste ponturi ce s'au hotărît cu mart, lucrându-le fieşte cine după hotărîre, să i se ţină în samă din cele douăsprezece zile rânduite pe an, cum şi la alt lucru, lucrând fieşte cine după cum s'au arătat prin ponturi, iarăşi să i se ţină în samă din rânduitele douăsprezece zile a anului. Iară care din săteni vor face tocmală pentru lucru cu stăpânul moşiei, după zapisul acelei tocmeli să se urmeze, şi aşà la toate să se urmeze nestrămutat, ferindu-se atât stăpânul moşiei a sili pe acei ce vor şedeà pe moşiilor lor, peste cât se hotăreşte, prin ponturile ce se arată întrù acest hrisov, cât şi acei ce vor şedeà ori pe a cui moşie, să nu cuteze a lipsi pe stăpânul moşiei, cât de puţin de câte s'au hotărît, ce şi o parte şi alta se păzească întocmai după cum se hotăreşte.

Scrisù s'au hrisovul acesta cu toată rânduiàlà după cum se vede de Procopie Dascalul.

Uricar, II, p. 217. — *Colecţie de aşezăminte*, Iaşi 1857, p. 17, 18, 19.—Urechie, *Ist. Rom.*, Ser. 1774—1786, I. c, p. 148 Acad. Rom., Mss. I, p. 77—80.

7. Aşezământul pentru boeresc al lui Grigorie Calimah. 1768, Maiu 28.

Facem ştire cu acest hrisov al Domniei mele, pentru locuitorii ţării acesteia, ce se află cu şederea pe moşii boereşti, mănăstireşti şi răzăşeşti, că deapururea dà jalbe cum că s'ar fi asuprind de către stăpânii moşiilor la lucru şi la alte angării peste dreptate, mai mult, decât s'ar cădea a face pentru hrana ce au pe acele moşii. Asijderea şi stăpânii moşiilor necurmate jalobe da, cum că locuitorii ce se află cu şederea pe moşiile lor nu vor ca să lucreze nici acele obişnuite de demult douăsprezece zile pe an şi nici un folos despre cei ce locuesc pe moşiile lor nu au, ce încă stricăciune şi pagubă cu călcarea ce fac pe moşiile lor. Deci vrând Domnia mea ca să între acest lucru la orânduială cu care să se potolească aceste pricini ce

www.dacoromanica.ro

eră până acum necurmate, şi nici locuitorii să nu se asupreascâ la lucru de către stăpânii moşiilor peste dreptate, nici stăpânii moşiilor să nu se lipsească de venitul moşiilor ce le se cade a aveà, am cercetat cu deamăruntul atât obiceiurile vechi, ce aveau stăpânii moşiilor la ale lucrului, cum şi hrisovul Domniei Sale Grigorie Alexandru Ghika VV., ce au făcut pentru rânduiala lucrului la leat 7274 Gen. 1, care hotăreşte lucrul locuitorilor să fie peste an iarăşi 12 zile, după obiceiul vechiu, şi aceste zile la ce vreme să se lucreze şi cu ce rânduială; şi după cum am socotit a fi cu cale şi cu dreptate ca să nu se asuprească nici o parte, nici alta, am făcut orânduială la fieşte care lucru, după cum pre larg arată în jos prin 16 ponturi, ce s'au pus într'acest hrisov al Domniei mele:

I. Douăsprezece zile să lucreze fieşte care sătean într'un an stăpânului moşiei, însă patru zile de primavară, patru zile de vară, patru zile de toamnă.

II. Fieşte care sătean să lucreze aceste 12 zile la orânduitele vremii; ori la ce lucru ar aveà trebuinţă stăpânul moşiei, însă din răsăritul soarelui până la apus cu odihna lui, ce i s'ar cădeà cu dreptate, lucrând slujba de o zi ca şi când ar lucrà şi pentru însuşi trebuinţa sa.

III. Fieşte ce om casaş şi holteiu în vârstă fără tată, de va fi de slujbă, să lucreze aceste 12 zile rânduite, iar flăcăul neînsurat, ce va şede în casă cu tatăl său, de va fi şi de slujbă să nu se supere, fiind că va lucrà tatăl lui, cum şi cel neputincios şi nevolnic, să nu se supere cu slujba întru nimică.

IV. Cel care din pricină de boală, sau că s'ar fi dus aiure cu altă trebuinţă, sau cu chiric, să aibă a dà stăpânului moşiei pe acele zile ce au fost să lucreze câte 20 bani noi pe zi, sau să deà plată pe zi unui om ce ar lucrà stăpânului moşiei cu hac, în locul acelui ce n'ar lucrà din vre-o pricină arătată mai sus, ori după cum se va puteà învoi.

V. Care din săteni ar vreà să deie bani la stăpânul moşiei, ca să nu lucreze, să nu aibă acea volnicie, iar stăpânul moşiei de va vreà să ieà bani pentru lucru volnic să fie.

VI. La moşia ce va fi şezător săteanul, acolò să aibă a lucrà fieşte care acele rânduite 12 zile pe an, sau şi la moşia ce va fi alături cale de 3, de 4 ceasuri, dar de 'l va duce

www.dacoromanica.ro

stăpânul moşiei mai departe, cale de 5 de 6 ceasuri, să i se socotească pierderea zilei din cele 12 rânduite zile, iar cu podvezi şi cu alte angării să nu se supere.

VII. Lucrând fieşte ce om acele 12 zile pe an, pe rânduiala arătată, se aibă a da toţi şi dijma din toate după obiceiu, de a zecea, la stăpânul moşiei; însă din grădinile din legume ce vor avea pentru trebuinţa caselor lor, nu vor dà dijmă, iar de vor fi grădini de negustorii vor da dijma, după obiceiu; şi nimeni să nu cuteze a-şi ridică de pe ţarină pâneà, până nu va veni stăpânul moşiei sau omul său ca să-şi ieà dijma, precum şi stăpânul moşiei să aibă purtare de grijă, a merge, sau a trimite om la vreme ca să-şi ieà dijma, şi locuitorii se aibă datorie a dà de ştire fieşte care stăpânului moşiei la vreme ce ar vreà să-şi rădice pânea, pentru ca să-şi ieà stăpânul moşiei dijma, şi după înştiinţarea ce va dà, dator să fie stăpânul moşiei îndată a aveà purtare de grijă, să-şi strângă dijma; dar de nu va aveà purtare de grijă, ca îndată să-şi strângă dijma, şi din zăbava ce va face, se va pricinui acelui cu pânea vre-o pagubă, dator să fi stăpânul moşiel a plăti acea pagubă.

VIII. Satele ce vor fi pe marginea hotarului ţării Moldovei să lucreze pe jumătate, adică 6 zile să lucreze pentru un an în trei vremi; cum bani de a fi să deà pentru slujbă, vor dà pe aceste 6 zile, 20 bani pe zi şi vor da şi dijma obişnuită.

IX. La satele răzăşeşti de se vor aflà săteni fără de moşie, să nu se supere cu lucrul, ci să deà bani precum s'au hotărât mai sus pentru acele 12 zile rânduite de lucru, dând şi dijma după obiceiu a zecea, şi răzăşii să-şi împărţească întocmai pe câte părţi de moşie va aveà fieşte cine.

X. Vin numai stăpânul moşiei să pună să vândă pe moşia sa, cum şi care s'ar învoi cu stăpânul moşiei, iar alt niminea să nu fie volnic a vinde; iar altfel de băutură nu vor fi opriţi nici sătenii, aşijderea şi vinul stăpânului moşiei după ce se va vinde, să aibă a vinde şi sătenii învoindu-se cu stăpânul moşiei;

XI. De va fi trebuinţă de arat, câte pluguri vor ieşi în sat, să are tot plugul pe zi zece paşi şi pasul să fie de şase palme, iar de va fi arătura în ţălină, să are opt paşi; şi câţi oameni vor fi părtaşi la acel plug, având paşii rânduiţi, să se socotească fiecare de o zi din cele 12 zile, atât acel ce va aveà

www.dacoromanica.ro

un bou cât şi cel ce va avea doi boi sau şi mai mulţi, cum şi cel ce va fi numai cu capul, iar care nu va fi părtaş la acel plug, va lucra acele rânduite zile la altă slujbă ce va vrea stăpânul.

XII. De va fi trebuinţă de prăşit, să prăşească fiecare om pe zi o firtă, adică a patra parte din pogon.

XIII. De va fi trebuinţă de secerat, să secere fiece om pe zi trei căi.

XIV. De va fi trebuinţă de cosit fân, să cosească fiecare om pe zi jumătate falce.

XVI. Locuitorii ce se vor află ori pe a cui moşie cu şederea, să aibă voe a'şi face toată trebuinţa hranei pe acea moşie şi neoprindu-se de către stăpânii moşiilor; de vor fi vândute cu anul niscaiva moşii, iarăşi locuitorii acelei moşii să fie neopriţi despre cei ce după vreme se vor întâmplă cumpărători acelei moşii, de a-şi face toată hrana lor; şi stăpânii moşiilor cari vor avea moşii de vândut cu anul să le vândă cu această tocmeală, ca locuitorii acestei moşii să aibă voe de aşi face toată hrana lor, neoprindu-se despre cumpărător şi vor dà locuitorii obişnuita dijmă din cele ce vor avea pe acea moşie, cum şi pentru slujbă vor urmà după cum pe larg se hotăreşte mai sus. Cu această orânduială, după cum pe larg arătăm şi hotărim mai sus, lucrând fiecare locuitor, se va ţine în samă lucrul lui din cele 12 zile ce sunt hotărâte peste an să lucreze ori la ce lucru va fi şi va cere stăpânul moşiei; şi stăpânul moşiilor, mai mult decât se arată printr'acest hrisov al Domniei mele, să nu cuteze a supărà pe locuitori, cum şi locuitorii fiece lucru la vremea sa, după cum se arată mai sus, fără de nici o pricină şi impotrivire, să lucreze stăpânilor moşiei.

Uricar, IV, p. 14. (*Colecţie de aşezăminte.* Iaşi 1857, p. 28—32. Acad. Rom., Ms. I, p. 81—84).

8. Anaforaoa Divanului Moldovei din Aprilie 1775 pentru adaugirea zilelor de lucru ale ţăranilor către stăpânii moşiilor pe cari se hrănesc.

Prea înălţate Doamne!

După luminata poroncă a Măriei tale ce ni s'au dat prin ţidulă, adunându-ne cu toţii, s'au ceţit şi am înteles perilipsul

www.dacoromanica.ro

poroncii Măriei tale, dintre care cunoaştem cu bucuria noastră, stăpânească Măriei tale purtare de grijă, care ca un părinte iubitor de noi, mai înainte priveşti chipurile şi bunele aşezări ce caută spre folosul şi odihna de obşte a supuşilor, dorind a aşeză toate stările împrejur a acestei patrii după măsurile dreptăţii într'o bună rânduială, Şi fiindcă una din celelalte ce cer şi punere la cale, este şi orânduiala ce cade a păzi între stăpânii moşiilor şi între locuitorii ce se hrănesc pe dânsele, ne poroncești Măria ta, ca, adunându-ne la un loc să facem unită cercetare şi socotinţă a acestei pricini, şi prin anaforă să înştiinţăm pe Măria ta, în ce chip au fost din vechiu obiceiul la aceea, cum s'au urmat mai pe urmă, şi în ce chip vom socoti ca să se orânduiască acum, ca prin Domnească hotărâre a Mariei tale, să pui la cale, ca şi cei cu moşiile să se ţină odihniţi şi liniştiţi, şi locuitorii să ştie ce are să fie datoria lor pentru adetiul moşiilor, şi ce slujbă să facă, ca să rămână odihniţi, fără a nu se supără mai mult peste hotărîre. Deci după porunca Mărîei tale adunându-ne şi făcând între noi asupra acestei pricini cercetare şi sfat, precum au fost obiceiul din vechiu, şi cum s'au urmat mai pe urmă, şi în ce chip socotim a fi cu cale de a se aşeză acum, înştiinţăm pe Măria ta. Ştiut va fi Măriei tale că în vremea trecută a fericiţilor şi întru pomenire răposaţilor Domni ce au stătut în pământul acesta, toate mănăstirile şi neamurile boereşti aveau pe moşiele lor vecini, daţi danie şi miluire împreună cu moşiele de către stăpânitorii Domni, precum adeverează hrisoavele vechi, şi pe aceşti vecini îi stăpâneau din neam în neam, slujindu-se cu dânşii la toate trebuinţile şi în fieştecare vreme şi loc întocmai ca şi cu robii ţigani, numai cu atâtă deosebire că pe vecini nu-i puteau vinde câte pe unul ca pe ţigani; iar când se vindeà un sat intrà şi vecinii câţi erà într'acel sat la preţul cumpărărei şi nici nu erau volnici a se duce airea. Iar ceilalţi locuitori câţi erau trăitori pe moşii stăpâneşti de se hrăneau, deşi nu erau vecini, dar la toate trebuinţile ce aveau stăpânii moşiei fără soroc slujiau. Iar la Domnia fericitului întru pomenire Costandin Vv. Mavrocordat, s'au hotărît din poronca gospodnicească ca să nu se mai pomenească nime din locuitorii Moldovei cu nume de vecini, ci se aibă toţi volnica slobozenie lor, precum se şi cade. Cu toate

www.dacoromanica.ro

acestea slujba lor erà necontenit ca şi mai înainte, la toate trebuinţile ce aveau stăpânii moşielor, cum şi ceilalţi locuitori ce nu erau la numărul vecinilor, măcar că iarăş din poruncă gospodnicească li s'au hotărât atuncea, ca să aibă a lucrà la stăpânii moşielor câte 24 zile într'un an, dând şi de a zecea din toate rodurile lor; dar fiind obişnuiţi de mai nainte a fi supuşi stăpânilor moşiei la toate slujbele, iarăş fără de soroc slujia şi pentru rânduitele zile până la o vreme. Mai pe urmă, din vreme în vreme ştergânduse din istov numele vecinătăţii, şi rămâind şi ceea ce s'au numit vecini în rânduiala celorlalţi locuitori, au început unii dintr'înşii nici slujba cea orînduită pe an la stăpânii moşiilor a face; alţii din stăpâni iarăşi silindu-i mai mult şi peste orânduiala şi putinţa lor. Dintr'aceste nesocotite pricini şi judecăţi se scornià, jăluindu-se de strâmbătate unii asupra altora, şi aşa din an în an mergând această rânduială tot spre cădere, şi neindeplinind deplin adetiul ce s'au zis că ceí ce se hrăneau pe moşii către stăpânii moşiilor, au rămas până acum de prea puţin folos şi slujbă pot să aibă cei cu moşiele dela cei ce locuesc pe dânsele; şi încă putem să zicem mai multă pagubă, de vreme că numai cât calcă şi lucrează moşiile, dar nici slujba lor o fac deplină şi precum se cade, nici dijma semănăturelor o dau după dreptate, ci strângându-şi ei mai înainte rodurile lor, lăsau pe ţarină cele ce ei voiau pentru dijmă, care şi aceea mai de multe ori acolò se prăpădeşte, neavând ştire stăpânul moşiei. Acum de vreme că dumnezeiasca Pronie, binevoind patriei noastre, au înălţat iarăş pe Măria ta la stăpânirea acestei orânduiri dela care ni se dau toate semnele bunelor nădejdi, având întemeiată întru bună stare prea sdruncinată patria noastră, nu avem îndoială că Măria ta între aceste folositoare obşteşti îndreptări vei pune şi această pricină care este de obştie la buna rânduială. Socotinţa noastră într'acest chip este de vei găsì şi Măria ta cu cale: de vreme că acum ne-am învrednicit a câştigà statornicia acea dorită a stării şi a stăpânirii, fără a fi îngrozite inimele locuitorilor de prefaceri şi strămutări, ce fieştecare nădejdueşte aşezarea şi odihna şi chivernisala sa la locul ce se află, nu l vai cădeà cu greu ca să lucreze la stăpânii moşiilor pe cari se hrănesc şi se chivernisesc, din zece zile una, dând şi dijmă din rodurile, de

www.dacoromanica.ro

a zecea după obiceiu, însă cu hotărîre ca să nu fie volnici a ridică niminea de pe țarină până nu vor face întâiu știre stăpânului moșiei, ca să trimeată să-și ieà dijma. Și această rânduială de slujbă a locuitorilor socotind că nu numai că nu li vor fi lor de stricăciune, ci încă spre îmbelșugarea și fericirea țării și a tuturor de obște, care de vei socoti Măria ta, să se întărească și cu luminat hrisov a Măriei tale, ca să fie statornică și să cunoască și urmașii folosul și odihna lor din mila Măriei tale, pentru care vei avea Măria ta veșnică pomenire. Iar hotărîrea cea desăvârșită rămâne la a Măriei tale milă și înaltă înțelepciune.

Magazin Istoric pentru Dacia, I, II, p. 192. — *Colecție de așezăminte,* Iași, 1857, p. 21—24.— Anal. Acad. Rom., Ser. II, I, XII, p. 951—53. Ureche, *Memor.* — Ureche, *Istor. Rom,* Ser. 1774—1786, I, I, p. 148.— *Uricar,* I, p. 133. Ed. II.—Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei de Iași,* p. 304.— M. S I, p. 92—96. A. R.

9. Al doilea așezământ al lui Grigore (III) Ghica pentru îndatorirle locuitorilor către stăpânii moșiillor. 1777, Septemvrie 30.

După ce Dumnezeiasca Pronie bine au voit a ne miluì de ne-au suit iarăși la Domnescul și stămoșescul scaun al Moldovei, după bun cuget ce am avut și avem, socotind de datorie neapărată privegherea spre îndreptarea stărilor de obște și paza bunelor orânduieli întru obștească alcătuire cu acele drepte socotinți a P. S. Mitropolit și a cinstitilor și a credincioșilor boerilor Domniei niele, spre această îndeletnicindu-ne cu tot chipul, prin cât putința au ertat și prilejurile stării de acum au ajutat, întru toate făcând îndreptare cul epădare spre desrădăcinarea de istov acelor ce s-au găsit rele și asupritoare obișnuinții, am lăsat numai acele de cuviință și am alcătuit din nou acele ce s'au socotit, spre folosul deobște, vrând o cumpănă a dreptății după starea acum cu mijlocire de ajutor către toată starea boerească dar și către toți deobște locuitorii țării aceștia, făcând pentru toate condică anume cu iscălitura Domniei mele cu întăriri, și prin deosebit hrisov din curgătorul an Aprilì 1, întru care se cuprinde și pentru adetiul dela locui-

www.dacoromanica.ro

torii ce şed pe moşiile boereşti, cum să urmeze atât pentru îndatorirea locuitorilor la stăpânii moşiilor cum şi pentru dijma obicinuită. Dar fiind că întru aceasta s-au înfăţoşat Domniei mele anaforaoa obştească a P. S. Mitropolit şi a cinstiţilor şi credincioşilor boeri încă din anul trecut 1775 Aprilie, zicând, am început a pune în lucrare socotinţa dreptelor alcătuiri, prin care cu dovediri vrednice, încredinţează acele dintru în vechime legiuiri şi după vreme prifacere, făcând cerere întru măsurare ca lucrul locuitorilor ce vor şedeà pe moşii boereşti sau mănăstireşti, să fie zeciuiala zilelor unui an; căci de mai nainte au fost obicinuit a lucrà precum cerea trebuinţa stăpânului; iar de o vreme s'au fost hotărât să fie 24 zile într'un an. Şi măcar că Domnia mea, dreaptă şi cuviincioasă am găsit cererea obştească, dar starea locuitorilor de acum şi prilej nefiind întru aceasta cu îndemânare, n'au lăsat a se împlini această dreaptă şi potrivită cerere; ce întru chibzuire după starea de acum s-au aşezat ponturi 12 zile într'un an, dând şi dijmă a zecea dintru toate. Şi fiindcă această alcătuire, cu acea mai dreaptă cunoştinţă potrivindu-se, cu alişverilul şi îndestularea ce au locuitorii dela moşii unde se află şezători, este asupritoare pentru stăpânii moşiilor, hotărând Domnia mea ca urmarea să fie statornică şi să se păzească până când locuitorii ţării aceştia îşi vor câştigà îndestularea stării lor după cuviinţă, şi atunci întru îndemnare cu starea lor cea bună, să-şi câştige stăpânii moşiilor dreptatea lor cu sporirea zilelor lucrului, cumpănindu-se după starea locuitorilor, după urmarea alişverişului şi a folosului ce urmează către dânşii dela moşii: dar păzind după neapărată datorie şi neasuprirea locuitorilor întru cât de puţin. Iar acum spre oareşcare ajutor la stăpânii moşiilor pentru neîndemnarea ce am avut a potrivi neasuprirea şi către stăpânii moşiilor, încât starea sau întâmplările ne vor ierta a se face îndreptarea întru aceasta, hotărîm că peste cuprinderea ponturilor ce s'au aşezat, să fie încă îndatorire către locuitorii sezătozi pe moşii boereşti sau mănăstireşti a mai lucrà fieşte carele pe tot anul două clăci la orice va avea trebuinţă stăpânul moşiei, să întocmească iazurile şi morile, fiind şi pentru a lor trebuinţi, să dee ajutor la tocmirea acareturelor de pe moşii; iar din nou când se vor face aceste, să le facă stăpânul moşiei cu plată la toate

www.dacoromanica.ro

moşiele de obste. Iar la moşiile cu aşezări să fie îndatoriţi locuitorii a face stăpânului moşiei pe tot anul şi una podvoadă, aducându-i lucruri trebuincioase pentru îndestularea casei, însă cu depărtare măsurată, să nu cadă locuitorilor cu îngreunare. Şi pe lângă aceasta să aducă la casa stăpânului şi câte două care lemne de foc. Iar după obişnuinţă din întru vechime, şi după dreapta legiuire, fiindcă la orânda fieştecăreia moşii, nu se cuvine împărtăşire cuiva întru cât de puţin, măcar de s-au şi zis în ponturi, că afară de vin, la vânzarea celorlalte băuturi să fie slobozi şi locuitorii, dar fiindcă aceasta în urmă poate aduce iarăşi păgubire stăpânilor de moşii, întru prifacere la vânzarea băuturilor, şi urmează asuprire, fără să fie şi pricină vrednică la împotrivirea dreptăţii şi a vechei legiuiri, hotărîm ca tot feliul de băuturi să fie şi să se vândă numai a stăpânului moşiei, şi locuitorii să fie slobozi a vinde întru alt chip vreun feliu de băutură, decât numai dacă se vor învoi cu stăpânul moşiei, fiind şi îndatoriţi locuitorii fieştecăruia sat a cumpăra băutură pentru trebuinţa lor numai dela orânda moşiei la care se află şezători, urmând într'această privighere cuviincioasă din partea ocârmuirei, pentru ca nu cumva unii din stăpânii moşiilor, sau vechilii lor, să urmeze chipuri asupritoare către locuitori cu băutură necuviincioasă, sau cu vânzare de preţuri nemăsurate. Şi pentru ca să se păşească fără strămutare şi aceste adăogiri, care cu sfatul de obşte s'au găsit de cuviinţă spre oareşcare ajutor a se face către stăpânii de moşii după neîndemnarea de acum, care nu ni au lăsat a păzi şi către această cumpănă a dreptăţii, cum şi de către însuşi P. S. Mitropolitul, şi ai noştri cinstiţi şi credincioşi boeri desăvârşit s'au cunoscut, întărim hrisovul acesta cu iscălitura şi pecetea noastră.

Uricarul IV, p. 26. *(Colecţie de Aşezăminte,* Iaşi, 1857 p. 25—28. Acad. Rom., Ms. I, p. 105—108.

10. Hrisovul lui Alexandru Ion Mavrocordat Vv., pentru danii din Octomvrie 1785.

După ce s'au cetit anaforaua aceasta înaintea noastră, sta tutum şi însumi Domnia mea de am cercetat şi am socotit pe amăruntul cele ce se cuprind prin anaforaua aceasta, şi aflând

www.dacoromanica.ro

socotința Preasfinției sale părintelui Mitropolit, a D-lor veliților boeri pentru toate aceste arătate mai jos foarte cu dreptate și spre credința obștei, iată dar că Domnia mea încă asemenea hotărîm, și întărim, ca să urmeze de acum înainte și în veci de către toți de obștie la toate pe deplin, după cum se cuprinde hotărirea prin anaforaua aceasta, care s'au întărit cu a noastră Domnească iscălitură și pecete.

Deci poroncim Domnia mea ca să se facă și osăbit al nostru Domnesc hrisov de întăritură pentru toate aceste să fiă întru statornicie de a pururea în veci.

Înălțate Doamne,

Din luminata poruncă a înălțimei tale, ce prin țidulă Domnească ni s'au dat, adunându-ne cu toții, am făcut cercetare asupra pricinilor daniilor de moșii, de vii, de locuri, și de alte asemenea ce sunt obișnuite a se face intre pământenii acestei țări, care obiceiu în ce chip și pentru ce pricini s'au urmat până acum și cum am găsit noi cu cale ca să hotărască a se urmà de acum înainte, după poroncă înștiințăm pe înălțimea ta, toate daniile de moșii, de vii și de locuri, de țigani și de alte averi, ce s'au făcut din început cu cuvântul dreptății, și cu chipul ce datoria, sau buna orânduială s'au îndemnat a se face, fiind drepte și cu cale, fără a nu da pricini gălcevii, sau de jalbe, au rămas statornice și întemeiete, iar daniile acele ce s'au obișnuit a se face de către cei de starea de jos, și săraci, la cei mai puternici și chivernisiți, și nefiind puntul rudeniei la mijloc socotindu-le cine-va cu luare aminte lesne se pot cunoaște, că nu au nici un temeiu de dreptate sau cuviință. Pentru că fiește cuvânt cu cale se poate dà la o pricină ca aceasta a se îndatorì, adică cel neputincios, să ajute pre cel puternic și a dărui săracul celui mai bogat, ce dar la cele mai multe dintr'acest fel de danie, fiindcă se urmează o nedreaptă lăcomie și strâmbătate, atât despre cei ce le dau, cât și despre cei ce le iau, pentru aceia săvârșirile lor sunt pricinuitoare de gâlceavă, că uneori cei ce voesc a luà dania, fiind povățuiți de către nesațiul interesului, metahiricesc silnicia supt feliuri de chipuri de făgăduințiș prin cari

www.dacoromanica.ro

silesc pre cei mai săraci a le închină danie. Alte ori cei ce obișnuesc a da acest fel de danie, urmând asemenea răutate ori pentru ca să-și izbândească pizma asupra neamurilor și răzășilor lor, ori pentru ca să se folosească, asuprind pe aproapele lor, merg de dau danie la cei mai puternici, unii încă și lucru ce nu este al lor, și acelor mai mulți danie, numai numele li este de danie pentru ca să nu aibă cuvânt de răspuns neamurilor și răzașilor, iar fapta ce întru adevăr este adevărată vânzare și de multe ori vânzare cu preț mult mai mare decât aceia ce plătește lucrul, căci ce preț nu dă un bogat interesat de moșii, pentru ca să găsească chip a se face răzăș în moșiile altora, nădăjduind că cu vreme să se lățească după dorirea sa, și după aceea câte sfezi, câte jalbe, câte răbștiri, și blăstămuri de către cei împreună moșinași, ispita este de față văzută mai în toate zilele, dintru aceste și alte asemene urmări a daniilor este cunoscut, că acest fel de danie fiindcă din început se urzăsc cu rea credință și fără temeiu de dreptate nu pot a nu naște prigoniri și gâlcevi, uneori despre cei ce le dau, alte ori despre cei ce le iau, din care întărtându-se necontenite pricini, și judecăți, se pricinuesc pagube, pierderi de vreme și sărăcie celor săraci dănuitori și neamurilor lor, osăbit de vătămarea sufletelor ce se întâmplă de multe ori și la o parte și la alta.

Drept aceea ca un obiceiu rău obișnuit și ca o faptă pricinuitoare de strâmbătate și de necontenite supărări Divanului, noi socotim că este cu cale, ca prin luminata poroncă a Înălțimei tale, să se oprească hotărîre, și să nu mai fie slobod a se mai face niște danii ca acestea, de către cei săraci și de starea cea de jos la cei mai bogați și puternici, fiind oprită aceasta și cu hotărîrea pravilelor, căci scoposul la care privesc și razimă pravilele, este ca să siguripsască stăpânirea fieștecăruia neaverea sa; iar cu obișnuința acelor feliuri de danie se ridică această diafendepsie a stăpânirii ce dă dreptate fiește căruia asupra lucrului său, ce dar este că fapta aceasta este împotriva pravililor. Drept aceea pentru ca să contenească aceste catahrisuri, de acum înainte daniile să fie slobod numai a se face între rudenie, și întru cei de starea de o potrivă, sau și de către cei puternici de vor vrea la cei săraci, și de către toată starea la sfintele mănăstiri și biserici, unde se dau pentru po-

www.dacoromanica.ro

menire, şi pentru folosul sufletesc, iar amintire, precum s'au obişnuit până acum, cu chipurile, şi pentru pricinile ce s'au zis, să fie oprit tuturor cu hotărîre de obştie.

Şi de vor mai îndrăzni spre unii după hotărîrea aceasta a da sau luà niscaiva danii de acest feliu, să nu se ţie în samă, ce să se socotească, ca cum nu s'ar fi făcut orice tocmeală, sau învoială ce va face asupra acestui punt, iar care va cuteză a metaherisi vicleşug, dând şi luând împotriva hotărîrilor acestora, asemene danie prin zapise viclene, şi veleturile mai înainte, unii ca aceia aflânduse şi dovedindusă, să fie supuşi la pedeapsă, a păgubi amândouă părţile, atât lucru ce se va face danie cât şi preţul lui cu care să se folosască neamurile lor, sau răzăşilor ce vor acele danii. osăbit înştiinţăm pe înălţimea ta, că asemenea pricini de gâlceavă între moşinaşi şi de supărare Divanului, ce nasc şi din pricina vânzărilor de moşii ce se vând şi din zălogiturile ce se zălogesc pentru datorii, cum şi de schimbările ce se fac urmându-se la cele mai multe un catahrisis pricinuitoare de neodihnă, care şi aceste fiind trebuinţa de a se pune la calea cea mai bună pe urmarea dreptăţii, aşà am socotit să se hotărască. Când va fi să se vânză vreo moşie, sau parte de moşie, între cei ce nu sunt răzăşi, sau rudenie, să fie dator atât vânzătorul, cât şi cumpărătorul, a se înfăţoşà la Divan, arătând zapisul tocmelii, cu preţul cel adevărat, care după ce se va cercetà, apoi dela Divan să se scrie către dregătoria ţinutului, la care va fi moşia aceea, ca să se facă publicaţia în şcase luni, la toate zilele de târg, spre înştiinţarea acelora care rudenia sau răzăşia le dă protimisiri a cumpărà, şi până la arătata cea de 6 luni vadè neieşind nimene de neamuri sau de răzăşi ce vor fi alce, ca să cumpere, apoi dregătoria ţinutului să trimită mărturie în scris la Divan de înştiinţare, şi aşà dela Divan să se întărească vânzarea aceea, ca să rămâe statornică, şi când rudeniile sau răzăşii vânzătoriului cari vor fi de faţă, se vor sculà să răscumpere, după ce va trece vadeaoa ace de 6 luni, ce s'au zis, cum şi aceşti răzăşi i neamuri, ce vor fi înstrăinaţi dela alte ţări, de nu vor veni până în cinci ani, ca să răscumpere, ce vor lăsà să treacă mai multă vreme, şi apoi vor cere să răscumpere, să nu se ţie in samă, cererile nici acelor de faţă, nici acelor străinaţi,

www.dacoromanica.ro

trecând arătate vadele, precum aceasta, şi prin hrisovul fericitului intru pomenire Domn Grigorie Ghika Vv., bătrânul este hotărît. Aşijderea îndatoritoriul ce va avea moşie, sau vie, sau ţigani amanet, pentru datorie, şi viind ziua vadelei, la care cel îndatorit prin zapisul său il face stăpân asupra amanetului, neplătind datoria, să nu fie volnic a stăpâni acel amanet, până nu va înştiinţă Divanul, şi dela Divan iarăş să se facă publicaţie de rândueala ce s'au zis mai sus, şi până în 6 luni neieşind niminea dintr'acei ce au protimisiri, ca să plătească datoria, să răscumpere amanetul. Apoi acel amanet să se scoată la mezat şi strigându-să după obiceiu cu preţul ce se va adaogi, să se protimisască a luă îndatoritoriul şi să i se întărească stăpânirea prin hrisov gospod, ca pe urmă de se va sculă cineva, din neamuri sau răzăşi aceluia ce au zălogit, pentru ca să răscumpere să nu i se ţie în samă.

Pentru schimburi asemene am socotit că este bine ca să se hotărască că oricari vor vre să facă schimburi de moşii, să fie datori întâiu a înştiinţă Divanul, ca dela Divan să se cerceteze lucrurile ce se dau în schimb, şi dela o parte şi dela alta, şi pricina sau interesul ce au îndemnat să se facă acel schimb, care va găsi cu cale să se întărească de către Divan, şi aşa şi rămâie schimbul statornic, iar amintere să nu să ţie în samă, — osăbit răzăşul ce va vre să schimbe, sau să vânză partea sa de moşie, urmând după orânduiala arătată mai sus, să fie dator întâiu a-şi alege şi aşi hotărî partea lui dintr'altor răzăşi, şi aşà să fie volnic a o schimbă, sau a vinde, iar amintere să n'aibă voe; — ca cu acest chip să lipsască multele princini şi gâlcevi. Deosăbit fiindcă din pricina slobodei volnicii a vânzărilor, şi a schimburilor, între alte neorânduele ce s'au urmat şi cele mai multe mănăstiri, au pierdut din vreme în vreme multe moşii, ce au avut dela ctitorii lor, am socotit cu sfat de obştie, că de acum înainte să fie opriţi egumenii mănastirilor cu hotărîre, că nici cu un chip să nu vânză din moşiile mănăstireşti, căci instrăinarea moşiilor ctitoreşti de pe la mănăstiri, osăbit că este oprită de pravilă, dar pricineşte şi cea desăvârşită stricăciune mănăstirilor, cum şi schimburile de moşii mănăstireşti să nu fie slobod a se face fieşte cum; ce când va fi trebuinţă de a se face vreun schimb cu moşii Mă-

www.dacoromanica.ro

năstireşti să nu se facă cu alta decât cu alte moşii care să se cerceteze întâiu de către mitropolitul ţării, şi de către Divan şi găsindu-se a fi cu cale, şi mai de folos mănăstirii, prin încredinţate cercetări, aşă să se facă, iar altmintere deşi se face, să nu ţie în samă nici într'un chip. Pre Înălţate Doamne, pentru punerea la cale şi aşezarea acestor pricini, cunoştinţa noastră întru acest chip au dat că este de cale a se urmà de acum înainte, iar pentru cele trecute danii, vânzări şi schimburi ce s'au făcut până acum, fiindcă a se desface este cu neputinţă, căci ce poate de pricină de o necontenită şi fără desăvârşit tulburare între răzăşii de moşii, şi suparare Divanului Înălţimii tale, socotim că să rămâie statornice, după orânduiala ce s'au făcut, ce dar ale noastre socotinţe găsinduse şi de către Înălţimea ta cu çale, este bine să se întărească prin luminat Domnesc hrisovul Înălţimei tale, ca să fie întru statornicie deapururea, iar ce desăvârşită hotărîre rămâne la a Înălţimei tale înaltă înţelepciune. August 14.

Uricar, IV, p. 31.

11. Aşezământul lui Alexandru Moruz pentru păduri, rădiuri şi dumbrăvi din 1792 Noemvrie 28.

Cercetându-se de către însuşi Domnia mea această sobornicească hotărîre, s'au aflat că este prea cu cale şi cu dreptate, văzându-se că priveşte numai şi numai la folosul patriei şi la îndămâna şi înlesnirea aflărei trebuincioasei cherestele pe la sarhaturi şi la Ţarigrad, cum şi la împlinirea dreptăţii ce trebuia să aibă cei ce au moşii cu păduri, să-şi ieà dreptul venit, precum asemenea iau şi cei ce au moşii la câmp, deci dar ca pe o dreaptă aşezare hotărîm Domnia mea întocmai asemenea să urmează, cum pre larg mai jos în anaforaoa aceasta se cuprinde, păzindu-se nestrămutat în veci, ca o folositoare şi dreaptă pravilă a pământului: la care poroncim Domnia mea, D-lor Voastre veliţi Logofeţi, îndată să se scrie cărţile Domniei mele pe la toate ţinuturile spre înştiinţarea şi păzirea de obştie a acestei folositoare pravili, pe lângă care cărţi să se dee şi osebite cărţile Domniei mele, la mâna celor ce vor aveà

www.dacoromanica.ro

păduri pe moşiile lor, ca după hotărirea aceasta să se urmeze nestrămutat, iar care din locuitori, ar urmà împotrivă, să se pedepsească spre pilda altora. Deci s'au întărit anaforaoa aceasta cu a noastră domnească iscălitură şi pecete.

P. I. Doamne,

Prin domneasca ţidulă ni se porunceşte că adunându-ne la un loc să socotim în ce chip să se urmeze pentru codrii întregi şi lunci şi dumbrăvi şi rădiuri, adică câte cât să aibă a dà cei ce ieau cherestea la stăpânii moşiilor, socotind că nici stăpânii să nu se păgubească de venitul moşiilor, dar nici locuitorii să nu se supere sau să se asuprească peste dreptate cu cerere fără rânduială, cè şi o parte şi alta să rămâe mulţumiţi, pentru ca să poată locuitorii a nu se lipsì pentru trebuinţa lemnelor, şi după socoteala ce vom face în ce chip vom găsì cu cale, pe larg să înştiinţăm pe I. T. După a I. T. poroncă adunându-ne, am stătut a socoti pricina aceasta cu amăruntul şi cu toată luarea aminte; şi măcar că prin condica Visteriei se hotărăşte ca numai rădiurele şi dumbrăvele să fie oprite şi apărate, iar luncele şi pădurele merei, adică codrii să fie neapăraţi şi slobozi a tăia fieşte cine oricc fel de lemn ar vrea, şi mai ales lunca Prutului până acum n'au fost poprită nici odată, dar fiindcă dintru început erà păduri şi lunci mai multe decât acum (după cum este ştiut), la facerea condicelor nu au fost socotit bine câtă stricăciune de obştie au putut să pricinuească în vremea viitoare nepaza şi neapărarea pădurilor, cari păduri şi lunci în toată vremea fiind trebuincioase şi de folos obştiei, se cădeà să se fi pus la cale de a fi şi acestea supt pază şi apărare, a nu se strică fără de cale de către norod; ca în vremea ce va aveà cineva trebuinţă de cherestea, ori pentru casă sau ori pentru care alt lucru, să găsească prin pădurile de pe aproape mai cu eftin preţ. Iar nu după cum se urmează în vremea de acum, a se cumpărà cheresteaoa pădurilor Iaşilor, şi altor trebuinţe cu preţ mare afară de rânduealà; care scumpete nu urmează dintr'altă fără numai din depărtarea pădurilor, din care rea urmare ce au fost în pământul acesta, de a nu fi păzite pădurele, după cum printr'alte

www.dacoromanica.ro

ţări, s'au suit preţul cherestelei atâta de mare ca cum ar veni dintr'alte ţări străine şi depărtate. Care aceasta este un lucru foarte vrednic de socotinţă, cum că se cade a se aşezà la o bună rânduială şi pază, ca atât în vremea de acum, cât mai ales şi în vremea viitoare, să se folosească obştia cu îndestularea şi eftinătatea cherestelei prin aflarea cea lesnită, atât fieşte care pentru a sa trebuinţă, cât ca şi ori în ce vreme s'ar cere cherestea, atât aici, cât şi la Ţarigrad, şi pe la sarhaturi: după cum împotrivă când nu se va face pază şi apărare pădurelor se pricinueşte greutate şi supărare obştiei pentru pricini ca acestea. Intâiu că prin păduri se află mulţime de lemne coborâte jos de putrezesc în zadar, dar locuitorii ce aduc lemne pentru ars în foc de vânzare, nefiind pădurele poprite, caută care copaciu este mai bun şi mai drept, şi-l taie pentru lemne de foc, despicându-l să arate frumoase ca să poată luà preţul cel mai bun (după cum şi ieau), iar nu caută să-şi încarce carele din lemnele cele uscate ce sunt oborâte la pământ, fiind şi mai bune de ars, dar mai nearătoase: şi mai ales unii oboară copaci din cei mari şi numai crengele le încarcă în care şi le aduc de le vând în târg lemne de ars în foc, iar tulpina rămâne de putrezeşte în pădure în zadar, care dintr'o tulpină ca acelea poate să încarce 10 şi 20 care; dar pentru ca să nu se osteneaască îşi încarcă carele numai din crengi. Al doilea pentru tăcatul cherestelei ce vând locuitorii în târguri şi fac plute de vând la corăbii, acei locuitori ce vând acea cherestea taie câte 10 sau 15 copaci până află un lemn bun de le vine la măsură ce au trebuinţă, şi pentru un lemn strică 10 şi 15, şi acele lemne ce rămân oborâte jos, putrezesc şi se perd. Al treilea, de multe ori locuitorii ce sunt treitori pe lângă păduri nu poartă de grijă să-şi facă fân de cu vară, şi iarna îşi ernează girezi de vite numai cu pădurea, de rămân copacii cei mai de treabă şi dumbrăvele, care şi acestea nu puţină stricăciune fac pădurelor; şi osebit de aceasta fac pagubire celor cu dumbrăvele, că acei copaci dărâmaţi până în 20 sau 30 de ani nu fac ghindă cu care se hrănesc oile şi mascurii. care pe acea ghindă stăpânii moşiilor în toţi anii ar luà venit dela neguţătorii ce fac turme de neguţitorie; şi într'atâta sumă de ani rămân stăpânii păgubaşi de acel venit ce pot aveà de pe ghindă. Al patrulea,

www.dacoromanica.ro

mulți din locuitori obișnuesc de fac curături pentru arat și pentru cosit fân, tăind dearândul copacii din pădure merei, de o fac câmp, care aceasta s'au obișnuit peste tot locul de strică pădurele numai pentru că nu vor să meargă la câmp pentru depărtarea locului. Mai sunt și alte îndrăzneli a locuitorilor de strică pometii și livezile, pricinuindu-se tot din nepază, care nefiind voe și poroncă deia Domnie nu s'au urmat până acum, și cu această pricină multe dumbrăvi și păduri și codrii merei, au rămas mai câmpi precum este știut și văzut de toți, că întâiu la ținutul Soroceai au fost niște dumbrăvi ca niște codrii; și acum mai nici se cunosc unde au fost; asemenea și la ținutul Covurluiului, au fost câțiva codrii merei, care erà foarte de trebuință; căci când erà vreo poroncă vrednică de grăbire ca să se dea din țara aceasta cherestea pentru trebuința Țarigradului, sau pe la sarhaturi, acolo se găsià și prea cu înlesnire se pogorea la schele, iar acum au rămas câmp; numai abia se cunosc ciritei; și asemenea au rămas și alte păduri mari, și lunci de pe la ținuturi, și de nu se va face căzută poprire, cu vreme nu se va aflà, nici rămânea în păduri lemn trebuincios, mai ales cherestea mare pentru trebuința Țarigradului și altor sarhaturi. Deci, la o pricină ca aceasta de către noi aceste chipuri de îndreptare s'au găsit cu cale, precum arătăm în jos. Adică:

I. Să fie poprire de a nu se strică rădiurele și dumbravele sub nici un fel de nume, ce stăpânii moșiilor să le apere și să le păzească, și jârul ce se face prin dumbrăvi, stăpânii aceia să fie volnici a-l vinde cu prețul ce se vor puteà învoi la negustori și la alții ce fac turme de mascuri; iar fără de învoiala stăpânului de va cutezà cineva să mănânce jârul cu mascurii sau cu oile lui, sau să taie copaci ce pot fi trebuincioși pentru cherestea, să se pedepsească, cum și pe ciubucele ce taie din pădure ciubuccii, să dea zeciuială la stăpânul moșiei din zece unul; asemenea și din haragii pentru vii, din bețele pentru cercuri și din pari încă să dea zeciuială din zece unul, cum și din nuele să dea din zece brațuri unul, iar bani să nu ieà stăpânii pentru acea zeciuală; pentru că precum iaŭ stăpânii moșiilor dijmuri de pe moșiile ce au la câmp, așà se cade a luà și cei ce au moșii cu păduri, iar din copacii ce vor

www.dacoromanica.ro

fi căzuți la pământ, să nu fie nimeni popriți a luà lemne pentru foc, fără a nu dà nici o zeciuială.

II. Lunca Prutului, și a Siretului, și alte luncî și pădurî să fie poprite de a nu se stricà după obiceiul norodului celui prost; ci cei ce vor aveà să taè lemne pentru foc să nu aibă voe a tăia copaci mari și să ieà numai crengele ei să-și încarce carele cu lemne de cele ce sunt oborâte la pământ, căci acele lemne sunt și bune de arș în foc; iar copacii de fag nefiind atâta de trebuincioși să aibă voe a tăeà pentru lemne de foc; și când nu vor găsi, nicî copaci de fag, nici alte lemne din cele oborâte jos, atunceà se taè și din copacii cei răi ce nu sunt de trebuință, ferind copacii cei buni. Așijderea și cherestea de casă sau de vânzare de va aveà să taie cinevà, întâiu să se învoiască cu stăpânul și dând zeciuiala din zece lemne; unul să fie volnici a tăià, iar de vă îndrăzni să taè fără de învoială să se pedepsească; dar pe lemnele pentru foc să nu dea nimica zeciuială.

III. Pădurele și codrî merei pe unde vor fi să aibă datorie neapărată stăpânii moșiilor a pune păzitori, ca asemenea ca și luncele să fie aparate, și oricine va tăea chereste ori de ce fel să dee zeciuiala moșiei din zece lemne unul, iar care va îndrăzni se taè fără învoiala stăpânului moșiei să se pedepsească: fără numai de cheresteaoa ce se va tăe cu rânduială, din poroncă domnească și pe cheresteaoa ce se va tăe pentru biserici, și pe cea care își vor taè locuitorii ce vor fi șezători pe acea moșie să-și facă loru-și casă, să nu dee zeciuială, cum și pentru lemnele de ars în foc din cele oborâte jos, sau când nu vor fi de acele din copacii de fag sau dintr'alți copaci netrebuincioși cum s'au arătat mai sus. să nu fie popriți, nici locuitorii ce vor șede pe acele moșii, nici alții de pe aiurea; ci să fie volnici a luà după această rânduială ne dând nici o zeciuială.

IV. Ori carele volnic să nu fie a taè pomi pentru lemne de foc sau ori pentru ce trebuință alta.

V. Spinii. porumbei, cătini și alți spini să nu fie popriți, ce fiește cine se taè fără a nu dà nici o zeciuială stăpânului moșiei.

VI. Oricine va îndrăzni și va urmà înpotriva acestei hotărîri, nu numai să deà hotărîta zeciuială, ce să se și pedepsească spre pilda și altora: pentru că cu aceasta nu se vor

www.dacoromanica.ro

strică rediurele, i dumbrăvele, i luncele şi codrii în zadar, cu mi şi stăpânei moşiilor ce vor avea păduri vor câştigă dreptul lor luându-şi hotărîtă zeciuială a moşiilor, precum ieau cei cu moşiile ce au la câmp, şi se face o dreaptă cumpănire de obştie, iar acelor ce au să tae orice fel de lemn (afară din cele arătate pe care nu au să dee zeciueală), nu li se face nici o strâmbătate pentru că vor dă zeciueala moşiei; căci locuitorii vând cheresteaoa cu îndestul preţ precum aceasta şi de către I. T. este ştiut, şi trebue să dee venitul moşiilor. Numai şi stăpânii să nu cuteze a pricinui supărare şi asupreală ca să-şi tragă zeciueală pentru un fel de chereste dintr'alt fel; ce oseb din tot felul să aibă a-şi luă zeciueală; căci carii vor cuteză cu urmarea împotrivă acestei hotăriri, nu numai să păgubească acea zeciueală, dar încă să se şi pedepsească. Osebit mai socotim, însă de se va găsi şi de către I. T. cu cale, ca în vremea tomnilor, după ce îşi rădică locuitorii tot lucrul pământului, pe la locurile unde este lipsă de lemne, stăpânii acei ce vor avè moşii fără pădure, să vie să arăte la domnie, cerând un ajutor în chip de clacă, dela locuitorii ce vor fi şezetori pe acele moşii, ca să iasă într'o zi sau în câte se va socoti, cu plugurile să are şi să samene ghindă; iar pe unde vor fi ciritei să-i curăţească ca să se lesnească spre creştere de a se face copaci mari; şi domnia poroncind dregătorilor de pe la ţinuturile unde vor fi acele moşii, vor pune în lucrare. Şi cu chipul acesta s'ar sporì dumbrăvele şi pe acolo unde acum este cu totul lipsă, şi nici locuitorilor nu le-ar căderà cu greutate ace clăcuire ce ar dà spre folosul obştiei. P. I. Doamne, noi într'acest chip am găsit cu cale a se urmà şi înştiinţăm, iar hotărîrea rămâne la înalta înţelepciune a I. T. — 1792, Octom. 16.

Uricar, I, p. 184. — *Colecţie de aşezeminte*, Iaşi, 1857, p. 57—64. Vezi şi *Uricar*, IV, p. 43. — V. A. Urechie, *Ist. Rom.*, IV, p. 15. Acad. Rom., *Cod.* I, p. 133—138.

12. Ponturile lui Mihai Suţu asupra îndatoririlor dintre locuitori şi stăpâni de moşii. 1794, Decemvrie 28.

Ponturile în ce chip s'au hotărît să se urmeze, şi să se păzească la rânduiala dregătoriei ţinuturilor, şi s'au trimes din

www.dacoromanica.ro

poronca Mariei sale Mihail Constantin Suțu V.V. la ispravnicii ținuturilor. 1794, Decem. 28.

I. Toți locuitorii de prin sate pe moșia unde se află cu locuința, acolo să are indestul și se seamene, cum și fânaț să-și facă pe moșia aceea, cât va fi pentru trebuința lor; și având loc indestul la moșia ce șed, să nu fie ingăduiți a merge pe alte moșii străine să are și să-și facă fânaț, ce numai pe moșia aceà ce se află cu șederea.

II. Când locuitorii dela vre-un sat nu le va fi indestulă moșia aceà unde șed ca să are indestul, și să-și facă fânaț, dator să fie vornicelul satului să meargă să se arate la ispravnicii ținutului, și ispravnicii făcând cercetarea, de se vor incredința cum că cu adevărat ei au loc indestul pe moșia unde șed, de arat și de fânaț, să caute pe alte moșii, care se megieșesc, și prin știrea stăpânului acei moșii, să le dee o bucată de loc de o parte, cât le va fi indestul peetru trebuința lor, unde să nu facă stricăciune și pagubă stăpânului moșiei, și să-i pue să are unul lângă altul, iar nu reschirat, și să-și ià stăpânul moșiei numai dijma; iar cu clacă sau cu altă să nu se supere, și pământurile ce le pot arà locuitorii atât pe moșia ce șed, cât și pe locul ce li se va dà de pe moșia megieșită, luându-și stăpânii moșiei dijma obișnuită, să nu fie a le luà pământul, până când vor lăsà ei singuri de vechiu, cum și la vremea coasei iarăș să aibă privigherea ispravnicii de a li se dà de către stăpânul moșiei iarbă de o parte, ca să-și cosască fân; iar când vor vede pe un stăpân al moșiei indărătnic, și nu va voi să dee loc de arat in vreme când numai pricinuește stricăciune și pagubire: pe unul ca acela ori de ce stare va fii să nu-l ingăduiască, ce să-l facă să înțeleagă a li dà loc de arat cum și de cosit, păzind intocmai rânduiala ce mai sus se arată; asemene și locuitorii să nu fie volnici de a intrà pe moșii străine in silă și fără știrea ispravnicilor și a stăpânilor moșiilor, nici cu aratul, nici cu cositul.

III. Datori să fie ispravnicii, atât primăvara cât și toamna, a rânduì la fiește care ocol câte un mazil zapciu, ca să indemne pe toți locuitorii ținutului să are și să seamene cât de mult, iar care din locuitori nu-și va cunoaște folosul său, și asemenea să-i silească și peste voia lor, și pentru ca să cu-

www.dacoromanica.ro

noască că orânduitul zapciu urmează după poroncă, să fie dator a face izvod de câte chile grâu, orz, malaiu, sau orice fel de pâne au sămănat fieşte care sat, atât primăvara cât şi toamna, şi a'l dà ispravnicilor ca să vadă de s'au făcut araturi şi sămănături îndestul de multe.

IV. La vremea primăverii să aibă purtare de grijă ispravnicii ca fieşte care vornicel al satului, din preună cu sătenii să tocmească un vacar sau doi pentru păscutul vitelor sătenilor, şi herghelegiu pentru pascutul cailor şi păstor la oi, şi la râmători, şi când vor tocmi satele pastorii numiţi, să ieà şi zapise dela mâna lor, care zapise să le ducă vornicelul, să le încredinţeze şi cu iscăliturile ispravnicilor, şi hacul acestora să-l cisluiască sătenii pe vitele ce vor aveà, şi să plătească fieşte carele vitele sale, şi pentru ţarina ce va fi aproape de sate, care fiind desgrădită poate să se întâmple păgubire, să facă zapcilic ispravnicii locuitorilor, ca numai decât să-şi îngrădească ţarina. şi osebit să silească pe locuitori ca să-şi pue şi jitari oameni vrednici la locurile ce va fi trebuinţă, şi pentru ca să fie mai păzite ţărinile, şi să nu se întâmple păgubire, să chibuzuiască pe moşiile ce va fi cu putinţă de a-şi face satele ţerina şi fenaţul, cum şi imaşul unul despre altul, adică imaşul unui sat despre imaşul altui sat, cum şi ţarina şi fânaţul unuia despre ţarina şi fânaţul altuia, şi să aibă purtare de grijă vornicelul cu sătenii satului ca să nu se facă stricăciuni de vite în ţarină şi în grădini. Stogurile de fân ce vor fi aproape de sat să se îngrădească cum şi stogurile ce vor fi departe de sat, şi va fi obişnuit ca să îngrădească, iarăş dator să fie vornicelul cu sătenii să pue să le îngrădească, după cum asemene să se urmeze şi la ariile cu pâni ce vor fi aproape de sat.

V. Când se va întâmplà stricăciune în ţarină şi în grădini, în fânaţe şi la ariile cu pâne, de vor fi pagubele făcute de vitele tot acelui sat să se ispăşească cu vornicul şi cu trei patru fruntaşi, şi dând marturie în scris, să împlinească paguba vornicelul satului, însă prin ştirea ispravnicilor ţinutului, iar de vor fi pagubele de vitele altui sat sau altor oameni străini, atuncea să se ispăsească şi cu oameni din satul de unde vor fi acei pagubaşi, cum şi cu oamenii din satul de unde vor fi vitele acele ce au făcut stricăciunea şi luând pagubaşii

www.dacoromanica.ro

mărturie înscris, să meargă la ispravnic să împlinească, iar să nu fie volnici a-şi împlini singuri, şi vornicul satului pentru nepurtări de grijă neurmând după poroncă să se pedepsească.

VI. Când vre-unii din stăpânii moşiilor sau din cumpărători nu vor urmà după ponturile gospod, şi după obiceiul pământului, la luatul dijmei şi la alte venituri ale moşiei, şi vor vreà să asupreasscă pe locuitori peste dreptate, să meargă locuitorii să arăte la isprăvnicie, şi ispravnicii prin cercetarea ce vor face, nici într'un chip să nu-i îngăduiască măcar orice stare de om ar fi; dar care nu ar vreà să înţeleagă, pentru unul ca acela îndată ispravnicii ţinutului să înştiinţeze pe Domnie ca să se facă punere la cale.

VII. Fiind că pentru rânduiala pădurilor este făcută mai din nainte hotărîrea prin ponturi cu pecete gospod, în ce chip să se urmeze, şi fiind că necontenit jăluesc locutiorii că nu urmează după ponturi stăpânii acei cu pădurile, ce împotrivă îi opresc şi-i zeciuesc, pentru aceea făcându-se ponturi asemene cu pecete gospod, s'au trimes la ispravnicii ţinuturilor, de pe care scoţind d-lor copie să trimeată ca să se ceteasscă prin toate satele aiât locuitorilor cât şi stăpânilor de păduri, întru auzul tuturor, ca cu toţii să se supue poroncii şi să urmeze întocmai şi să nu îngăduiască isprăvnicia nici pe locuitori a urmà împrotivă, nici pre acei cu pădurile să ieà bani, fiind împrotiva ponturilor, ce se ieà zeciuială dela fieşte care feliu de lemn după cum se hotăreşte prin ponturi, afară de lemnele de foc, ce nu au să ieà nimică; iar pe cărі dintre acei cu pădurile nu-i va puteà face să înţeleagă, pentru unul ca acela să trimată îndată ispravnicul înştiinţare la Domnie, ca să se facă îndreptare şi punere la cale; cum şi orândarii de prin sate să nu fie volnici a dà băutură pe datorie locuitorilor ţărani mai mult decât până la un leu unui om, iar carii vor dà mai mult, oricât de puţin, să ştie că vor rămâne de acei bani păgubaşi.

Insă la ţinuturile acestea: Tecuciu, Covurluiu, Fălciu, Tutova, Grecenii, Codru, Hotărnicenii, Orheiul, Soroca şi ţinutul Iaşului, ce au mai multă câmpie, la pontul al 4-lea, unde se zice că numai decât locuitorii să-şi îngrădească ţarinile, iar de nu va fi cu putinţă a o îngrădì din vre-o pricină a depărtării pădurilor, să silească pe locuitori de a-şi pune jitari oameni

www.dacoromanica.ro

vrednici, la locurile ce va fi trebuinţă, şi apoi s'au zis mai nainte tot aseminene, precum se arată la acelaş pont.

Uricar, IV, p. 48. *Colecţie de aşezăminte,* Iaşi, 1857, p. 83—37.

13. Anaforaoa boerilor Divanului cătră Domn asupra dreptului de protimisis al locuitorilor la arenda moşiilor. 1803, Fevruarie 20.

Prea Inălţate Doamne,

Inştiinţăm Inălţimei Tale pentru moşiele ce să vând în arândă, că protimisul la cumpărare să deá locuitorilor ce şed pe dânsele, însă dacă îl cere mai înainte de zioa de Sf. Gheorghe, iar după trecerea acelei zile nu li se dă, cum şi pentru acei ce cumpără moşii, pentru mai mulţi ani şi locuitorii îi priveá stăpânind un an sau şi doi din anii ce aveá să stăpânească şi apoi cere protimisis. Din care pricinuindu-se multe judecăţi şi pagube acelor orândători, scoţându-i din moşie fără de vreme, în Domnia Măriei Sale lui Mihai Suţu V.V. s'au hotărît ca pentru acei ce vor cumpără moşii în orândă pentru mai mulţi ani, şi locuitorii ce şed pe dânsele vor cere protimisis la începutul celui dintăiu mai înainte de zioa Sfântului Gheorghe să li să dee, iar trecând zioa însemnată şi apucând orândatorii a intrá în stăpânirea moşii lor, pe urmă de vor şi cere locuitorii protimisis să nu li să dee, ce să stăpânească până la împlinirea anilor ce se vor cuprinde în zapis, urmând şi orândatorii pentru ei şi pentru hrana dobitoacelor lor după hotărîrea pontului, fără să-i asuprească mai mult, după care hotărîre de atunci aşá sau urmat şi până acum, şi asemene găsim cu cale că este cu drept a se urmá şi de acum înainte, şi iarăşi când va fi ca să se deá protimisis locuitorilor, în vreme cuviincioasă de'l vor cere toţi sătenii aşá să li se dee, iar dacă se vor alege numai doi sau trei din cei mai cu putere ca să-l ceară, nu găsim cu cale ca să se dee numai la doi sau trei, fiindcă acei asupresc pe cei mai săraci, după cum în destule pricini sau întâmplat. Noi, Doamne aşa socotim că este cu drept a se urmá, precum arătăm mai sus. Iar hotărîrea ce desăvârşită rămâne la Inalta înţelepciune a Inălţimei tale.

Acad. Rom. XXXIV, 33.

www.dacoromanica.ro

14. Hrisovul lui Alexandru Moruz şi anaforaoa divanului pentru pontul boerescului 1805, Ianuar 3.

S'au cetit anaforaoa aceasta înaintea Domniei mele, şi cu luare aminte, văzându-se că o cerere obştească ca aceasta, este mai mult spre a lipsì prigonirile ce urmează necontenit între stăpânii moşiilor şi între săteni, şi ca să ştie hotărît fieşte-care locuitor datoria sa asupra slujbei moşiei pe care locueşte, se hrăneşte şi se foloseşte, şi să ştie şi stăpânul moşiei cât fân şi imaş are să deà săteanului său, şi ca să cunoască şi cei neputincioşi stăpâni a moşielor, slujba datornică dela sătenii lor, cu milostivire am primit rugăciunea de obştie a P. S. Mitropolit, iubitorilor de D-zeu Episcopi, şi de obştie a cinstiţilor şi credincioşilor noştri boeri, increding̃ându-ne mai ales că slujba ce se arată prin anaforă nu este cu însărcinarea locuitorilor, şi mult mai puţină decât a ţărilor megieşite.

Drept aceea şi cu toată dreptatea neamul boeresc, care se jertfeşte în slujbele ţărei, se cuvine a aveà dreptăţile slujbei dela săteni, ca să nu vie spre cădere neavând şi ajutorul acesta; hotărîm dar că să se facă şi hrisovul Domniei mele întocmai după ponturile arătate, ca în vremea viitoare să se urmeze nestrămutat slujba aceasta ca o lege şi pravilă; dar încă şi pronomiele câte are cinul boeresc prin ponturi, şi obiceiuri să se păzească. Şi pentru aceasta poroncim Dumitale vel Vist. ca cu luare aminte să se facă pentru toate aceste hrisovul Domniei mele pre larg arătător acestor de mai jos şi pronomiilor tuturor.

Prea Înălţate Doamne,

Când şi în care altă vreme ar fi putut sistema toată a neamului boeresc a pune cuvântarea cea dreaptă, pentru strâmtorirea petrecerei sale, şi pentru marturisita de toţi păgubire ce suferă din pricina împuţinărei slujbei ce avem dela locuitorii acei care locuesc moşiele noastre, se hrănesc, se folosesc şi dobândesc dela dânsele, şi nici măcar zeciuiala slujbei zilelor anului, după a tuturor noroadelor cuviinţă şi dreptate nu avem dela dânşii; fără numai douăsprezece zile, obişnuite dela o epocă necunoscută, când moşiele erau fără preţ, ţara nelocuită, cheltuelile micşorate şi toate întru eftinătate.

www.dacoromanica.ro

Acum zicem în vremea dreptei ocârmuiri a I. T., prin toate cele mai întemeiate ale noastre nădejdi, acum pe lângă toate celelalte lăudate puneri la cale a patriei şi a simpatrioţilor noştri dela I. T., fără de îndoire şi noi vom aşteptă îndestulare către aceasta a dreptăţilor noastre. Cunoscute sunt I. T., jertfirele celor pururea credincioase a noastre slujbe, in toată vremea, atât către săvârşirile prea înaltelor împărăteşti porunci, cât şi către ale pământului, şi ale locuitorilor ţărei trebuinţă. Netăgăduit este de toţi că acest cin a boerilor rădica sarcina pământului întru toate întâmplările, stând faţă şi înainte la împlinirea împărăteştilor şi domneştelor poronci până ce mai de pe urmă şi la întâmplătoare jertfire a vieţei. Văzute sunt de către toţi măritele de astăzi a cheltuelelor, după următoarea din toată lumea întru toate scumpete. Locuitorii Moldovei în luminate zilele I. T. petrec o mulţămitoare stare şi într'un veac a fericirei lor, căci au dobândit şi a dărilor uşurare şi a havalelilor împărăteşti osebită bună îndreptare cu a prea înaltului Devlet îndurare, şi a I. T. râvnitoare nepregetare, toate cu înţeleaptă chibzuire s'au pus la cale pentru dânşii. Ei urmează alişverişul cel mai folositor pe moşiele noastre hrănindu-se pe moşiile noastre cu indestulare, hrănind dobitoacele lor, dintr'însele vânzând cu preţuri bune, şi printr'însele săvârşind toate dobândirele lor; şi nimica cunoscând stăpânii din slujbele lor, încât numai cei ce au moşii fără locuinţă de săteni, acei au ajuns a rămâne mai mult mulţumiţi, iar acei ce au sate locuite, întristaţi şi măhniţi de paguba lor, căci cu slujba de douăsprezece zile în curgerea unui an nici analogie rămâne potrivită cu păgubirea ce pricinuesc ei moşiei, nici chip de a întâmpina stăpânul moşiei acea trebuincioasă şi neapărată slujbă, dar în sfârşit nici îndestulate semănături poate a face, ca să fie şi pentru trebuinţa casei sale, să prisosească şi pentru vânzare la cabanlâii acei ce duc zaharaoa ţărei la împărătescul Caban a Ţarigradului, lipsindu-li chipul trebuincioasei slujbe către lucrarea pământului. Şi aşa, din vreme în vreme acei ce slujesc pământului şi stau faţă înainte locuitorii ţărei, aceia au rămas mai mult păgubiţi, şi decât însuşi locuitorii ţărei, pentru care slujesc boerii la toate întâmplările pământului.

Dacă acum nu ne vom umbri cu sprijinirea I. T. la ve-

www.dacoromanica.ro

deratele noastre dreptăți, ca măcar de nu și iartă întâmplarea vremelor, după cum și însuși noi cunoaștem, a se așezâ dreapta zeciuială a slujbei zilelor anului, însă cel mai puțin o hotărîre a îndatorirei slujbei cei trebuincioasă și neapărată să se facă pentru locuitorii acei ce locuesc pe moșiele noastre; fiindcă unii dintre dânșii cu netrebnică urmare slujesc, și aceste puține 12 zile a anului lucrând o slujbă nesimțitoare și fără folos numerând numai zile fără se lucreze slujba ce se cuvine unui muncitor pe o zi, izvorând dintru aceasta necontenite prigoniri între stăpâni și săteni, precum sunt știute I. T. fiind pururea supărat de jalobele lor. Pentru aceasta dar I. T., astăzi aflându-te părinte și stăpân a patriei noastre, și noi fiii patriei și supușii I. T., întru nădejdea părintescului cuget a M. T. că vom fi ascultați la dreptățile noastre, și nu va fi trecută cu vederea cererea și rugăciunea neamului boeresc, adunându-ne de obște cu luare aminte am socotit, și cu durere către locuitorii țărei, simpatrioții noștri, am chibzuit o măsurată îndatorire a slujbei anului, care fără nici o sarcină și îngreunare ar puteâ locuitorii moșiilor noastre se lucreze rânduit în curgerea unui an stăpânilor săi. Și pentru toate alcătuind în ponturi socotința noastră, prin această prea plecată a noastră anaforâ, cutezăm a le arătâ I. T., care sunt cuprinzătoare nu numai pentru orânduita slujbă a săteanului către stăpân, dar nu mai puțin și pentru cuviințele care stăpânul moșiei se îndatorește a păzi către săteannl său, dându-i loc de fânaț, loc de imaș și loc de arat, încât după curgătoarele prețuri de acum, numai fânațul este vrednic de îndoită slujbă decât acea ce se arată pentru dânșii că au se lucreze într'un an. Aceasta dar a noastră prea plecată socotință, o punem inaintea I. T., și o lăsăm la acea pătrunzătoare înțelepciune și milostivirea M. T. ca să-și afle punerea sa la cale prin chipurile acele ce se vor socoti de către M. T. și în vremea acea când dreapta judecată I. T. o ar găsi cu cale; rugându-ne ca pentru această de obștie a noastră rugăciune și cerere să avem voea și prea plecatul nostru magzar către prea strălucitul prag a prea Inaltului Devlet a face, aducând glasuri de umilință și rugăciune către prea puternicul și iubitorul de oameni Impăratul nostru, și către prea înălțații stăpâni spre a se dă acum cu milostivire îndurarea slobozeniei,

www.dacoromanica.ro

către aceasta, până când mai în urmă iarăş dela prea puternica umbrire a hrănitoarei noastre Impărăţii vom dobândi, noi sau urmaşii noştri, după vreme acea milostivitoare desevârşită dreptate a zeciuelei slujbei zilelor anului, şi vom rămâneà pururea şi pentru aceasta rugători către milostivul D-zeu pentru îndelungarea vieţei prea puternicului şi prea bunului nostru împărat, care lângă toate celelalte nedeşărtate daruri şi mile către a noastra bună vieţuire, au arătat milostivire şi către această a noastră obştească rugăciune.

Prea înălţate Doamne, cât pentru această măsurată a noastră socotinţă de acum că nu va cădea nici într'un chip cu însărcinare locuitorilor ţărei, simpatrioţii noştri, după uşurinţele ce au dobândit ei prin bună chibzuirea I. T. atât la a birului alcătuire, cât şi la a împărăteştilor havalele osebită îndreptare, pentru aceasta cu toţii de obştie încredinţăm pe I. T. Iar pentru chibzuirea punerei în bună lucrare acestor rânduieli, până se vor obişnuì locuitorii cu dânsele, rămâne a lucrà către aceasta înaltă isteţimea I. T. fiind pururea supuse prea plecatele slugi la acele folositoare a I. T. poronci şi povăţuiri, căci aceasta săvârşindu-se, vor aveà ştiinţă de acum şi locuitorii hotărît pentru slujbă ce sunt îndatoriţi, dar şi stăpânii nu vor puteà cere mai multă slujbă decât hotărîrea rânduelei, după cum se urmà până astăzi nepotrivirea aceasta; şi intru acest chip, I. T. vei trage rugele cele necontenite către Dumnezeu, şi a stăpânilor moşiilor şi a locuitorilor săteni, lipsind din mijloc, şi cu totul ridicându-se acea până acum prigonire de ambele părţi.

Iată anume şi ponturile prea plecatei noastre socotinţe s'au însemnat mai jos, care sunt aceste. Adică:

I. Câte pluguri se vor aflà în sat, datoare să fie a arà şi a grăpà 80 prăjini gospod fălceşti fieşte care plug pe an, primăvara sau toamna, când va cere trebuinţă stăpânului moşiei.

II. Cincisprezece prăjini gospod, fălceşti să prăşească fieşte care gospodar pe an, asemenea să strângă şi să care la coşerele stăpânului zvada acelor 15 prăjini de păpuşoi, iar cei neputincioşi să nu se supere.

III. Treizeci prăjini gospod, fălceşti să secere şi să care la aria stăpânului moşiei fieşte care căsaş pe tot anul.

www.dacoromanica.ro

IV. O falce de fân se cosască şi să adune şi să o clădească stog pe tot anul fieşte care căsaş.

V. Patru clăci să lucreze pe an fieşte care sătean stăpânului moşiei, patru zile ca acele, care şi până acum se obişnuiau, la orice slujbă se va întâmplà a aveà trebuinţă pe moşia aceea asupra căreia locuesc sătenii.

VI. Două care de lemne de foc să aducă pe tot anul la aşezarea stăpânului moşiei fieşte care sătean, care va aveà însuş carul şi boii săi; iar când depărtarea satelor dela aşezare şi dela păduri va cere neapărat pierdere de vreme de două zile, atunci să se învoească cu stăpânul moşiei, lucrându-i la altă slujbă împotriva acestor două zile; iar acei ce nu vor aveà carul şi boii lor să nu se supere, şi câţi din stăpânii moşiilor nu vor aveà însuşi pădurile lor, să se învoească cu acei ce au păduri; iar locuitorii să nu se supere cu plata de lemne nici cu brudina la trecătoarele apelor.

VII. Satele dela ţinuturile Lăpuşna, Orheiu, care se hotăresc cu raiaoa Benderului, şi satele dela ţinutul Covurluiului care se hotăresc cu raelele Săccii, Bălţii şi a Ibrăilei, şi satele ţinutului Putnei şi Tecuciul care se hotăreşte cu raiaoa Ibrăilei şi cu Ţara-Românească, să aibă a lucrà pe jumătate dintru aceste mai sus rânduite. Asemenea şi toate satele ţinuturilor: Hotărnicenii, Codru şi Grecenii, iarăşi pe jumătate să aibă a lucrà. Iar celelalte sate de pe la ţinuturile ţărei, afară de acestc mai sus arătate, să aibă a lucrà deplin cele mai sus rânduite.

VIII. La meremeturile iazurilor şi a morilor să deà locuitorii ajutorul ce va fi de trebuinţă; iar din nou când se vor face, să se facă cu cheltuiala stăpânului.

IX. Dijma să se iâ din toate a zecea, cum şi din legumele care fac pe la ţarini locuitorii pentru neguţitorie; osebindu-se numai grădinele ce sunt pentru însuş a lor trebuinţă. Şi atât sătenii, cât şi lăturaşii să fie îndatoriţi a strânge dijma, şi a o cărà la aria şi la coşerele stăpânului moşiei, şi nimenea să nu cuteze a rădicà de pe ţarină rodurile semănăturilor sale mai înainte de a veni stăpânul moşiei sau vechilul său se măsoare dijma; însă dator să fie şi stăpânul a trimite omul său în vremea cuviincioasă ca să măsoare şi să strângă dijma; iar când fără

www.dacoromanica.ro

cuvânt va face întârziere şi va mijloci trecere de vreme, nu este supus locuitorul a aşteptă.

X. Dijma fânului, insuşi acei ce vor cosi pe moşie să fie datori a o şi strânge, şi a o face stog pe locul acela a fânaţului unde au făcut cosirea.

XI. Dijma de stupi să fie din cincizeci unul; iar care nu va aveă până la numărul de cincizeci, să plătească câte cinci parale de tot stupul, asemenea urmându-se şi pentru ori câţi vor mai trece peste cincizeci, sau peste sută.

XII. Nici un fel de băutură la satele şi moşiile ce sunt cu stăpâni să nu fie slobozi locuitorii a vinde, nici să aducă din altă parte, fără numai stăpânul moşiei să aibă şi să vândă; iar băuturile din insuşi roadele şi viele lor ce vor aveă pe insuşi moşiea locuinţei, să fie slobozi, numai pentru insuşi a lor trebuinţă, fieşte care a le metaherisi până la 20 a lunei Dechemvrie, necutezând a vinde şi la alţii în lăuntru, în sat.

XIII. Pentru păşunea oilor şi stânile lor, stăpânul moşiei nu se îndatoreşte a dă osebit imaş pentru oi, fără tocmală şi învoire; afară numai dacă până la zece sau cincisprezece oi, vor aveă vre unii din sătenii acei cari sunt lipsiţi de vaci şi boi, şi acele oi se vor păşună chiar în imaşul satului, să fie slobode; iar celelalte toate să plătească câte patru parale pe an pentru păşunarea lor, afară numai de miei. Iar dacă şi aceste câte zece şi cincisprezece oi a fieşte căruia sătean le vor împreună unii cu alţii făcând stână, să se învoească şi pentru acele cu stăpânul prin tocmală, căci nimenea nu poate a face stână fără tocmală.

XIV. Ingrăditura ţarinelor, coşerele de păpuşoi la stăpânii moşiilor să se facă de către insuşi sătenii moşiei asupra căreia locuesc; însă coşere să facă numai pentru păpuşoii aceia care vor fi semănaţi de boerescu şi luaţi din dijmă; iar nu şi pentru acei care vor mai semănă stăpânii osebit. cu plugurile lor şi cu plată.

XV. La moşiele unde nu vor aveă trebuinţă stăpânii de lucru hotărit, să se urmeze învoeala ce se va face cu locuitorii.

XVI. Fiecare om căsaş sau holteiu în vârstă fără tată, care va fi destoinic de slujbă, să aibă a lucră cele rânduite; iar flăcăul neînsurat ce va şedeă în casă cu tatăl său, de va

www.dacoromanica.ro

fi şi de slujbă, să nu se supere, fiindcă va lucra tatăl său. Asemenea şi acei neputincioşi şi nevolnici să nu se supere întru nimica.

XVII. Cel care va fi dus în chirie pentru alişverişul său, sau cu vreo altă trebuinţă a neguţitoriei sale, şi nu va puteà să lucreze la vreme, să fie dator a plăti altui om, că să lucreze în locul lui întru acea vreme, sau precum se va învoi cu stăpânul moşiei; iar acel care se va trimite de către sat pentru trebuinţa pământului şi nu va puteà să lucreze, să fie datór satul a pune alt om în locul lui, la vreme, ca să lucreze.

XVIII. La moşiele ce se vor afla locuitorii cu şederea, acolo să aibă a lucrà cele rânduite, sau mai departe ca cale de patru sau cinci ceasuri, iar nu mai mult; iar de va aveà trebuinţă stăpânul moşiei a'i duce cale mai depărtată că să-i lucreze, până la şapte ceasuri, să socotească şi să le ţie în seamă pierderea vremei acelor mai multe ceasuri, a mersului şi a întoarcerei din hotărîtele slujbe a lucrului.

XIX. La moşiele acele care sunt din apa Nistrului până în apa Prutului, să fie datori stăpânii a da loc de fânaţ sătenilor după cum mai jos se arată, adecă:

8	fălci	fruntaşului pentru	16 vite.
6	„	mijlocaşului „	12 vite.
3	„	codaşului „	6 vite.

Iar la moşiele ce sunt între Prut şi Siret, să le deà loc stăpânii, 6, 4 şi 2 fălci; şi la moşiele cele ce sunt peste apa Siretului să le deà fânaţ în jumătate, adecă 3, 2 şi 1 fălci, asemenea şi altor de starea a patra pentru câte vite vor aveà, să le dea câte jumătate de falce de vită; iar având locuitorii trebuinţă de mai mult fânaţ, să le deà stăpânul moşiei cu preţul acela care va fi vânzând şi la alţi cumpărători; iar unde nu va fi îndestul fânaţ pe moşie ca să se dea şi sătenilor numărul arătat a fălcilor şi să rămâe şi pentru însuş trebuinţa stăpânului să se facă tot fânatul în patru părţi; din care o a patra parte să ieà stăpânul pentru trebuinţa sa, şi trei părţi să le ieà sătenii împărţindu-l între dânşii după analogie, iar cât fân mai mult vor avea trebuinţă locuitorii să-l cumpere din altă parte. Şi ţinuturile aşa să se socotească, adică:

www.dacoromanica.ro

Cele din apa Nistrului până în Prut	Cele dintre Prut și Siret	Cele peste Siret
Soroca	Parte a ținutului Iași	Putna
Lapușna-Orheiu	Cârligătura	Bacăul
Hotărnicenii	Vaslui	Neamțul
Grecenii	Tutova	Roman
Codru	Tecuciu	Suceava
Parte a ținutului Iași până în Prut.	Covurluiu	
	Fălciu	
	Botoșani	
	Hârlău	
	Dorohoiu	
	Herța.	

XX. Loc de păşune, adică imaş, să deà stăpânul moşiei săteanului său, după acelaş număr a vitelor precum s'au vândut şi la pontul pentru fânaţ, adică la moşiele cele până în apa Prutului să le deà imaş stăpânu sătenilor pentru 16 vite fruntaşului, pentru 12 mijlocaşului şi pentru 6 codaşului; iar la moşiele dintre Prut şi Siret pentru 12, 8 şi 4; şi la cele peste Siret pentru 6, 4 şi 2. Iar dacă locuitorii vor aveà mai multă trebuinţă de imaş pentru vitele cele ce vor prisosi peste numărul hotărât, să plătească câte zece parale pe an pentru păşune de vită mare, afară de viţei, care să nu se supere şi mânzaţii de un an să se socotească doui drept unul, iar cari din locuitori vor aveà mai multă sumă de boi, vaci sau iepe şi cai, care le ţin în osebită câşlă, afară de gireada celorlalţi săteni, pentru acele vite să se învoiască cu stăpânul moşiei şi după tocmală să plătească, iar nu numai câte zece parale de vită. Asemenea şi la moşiele acele, la care locuitorii nu vor fi având îndestul loc de păşune asupra moşiei aceea, nici pentru hotărâtele vite, şi vor fi siliţi să cumpere imaş spre păşune dela moşiile megieşite, atunci stăpânul să nu fie slobod a cere acele câte zece parale.

XXI. Pentru arături şi semănături, să nu fie slobozi locuitorii a face împrăştiete arături, pricinuind cu aceasta stricăciuni la fâneţe şi moşii, ce cu îndestulare să-şi aibă ei ţarinele lor într'o parte a moşiei, semănând unul lângă altul; şi pământurile cele vechi, care au apucat a aveà locuitorii, să nu le ieà

www.dacoromanica.ro

stăpânul moşiei până nu le vor părăsi ei de învechite şi netrebnice. Iar când locuitorii vre unui sat vor arătă că nu au loc îndestul pentru arături, şi stăpânul moşiei îndărătnicindu-se nu va voi să le deà spre îndestulare, să fie datori a arătă ispravnicilor, şi făcându-se cu amăruntul cercetare, atunci să le deà ispravnicul din loc de ţelină atâta parte de loc, încât să fie după analogia mărimei moşiei; şi asemenea, când se va încredinţă ispravnicul, că stăpânul moşiei asupra căreia locuesc acei săteni, nu are îndestul loc să le deà lor pentru arat nici din prisosul locului de fânaţ ce va aveà, atunci să se înlesnească locuitorii dela moşiele megieşite, precum au fost obişnuit şi mai înainte, dându-li loc de arat într'o parte prin ştiinţa şi a stăpânilor moşiei, fără stricăciune şi păgubire; şi acei locuitori să dee stăpânului obişnuita dijmă, cărând'o şi la coşerele stăpânului; iar cu alte cereri şi slujbă mai mult să nu se supere.

XXII. Aşezările aceste să se urmeze nestrămutat la toţi cei ce vor aveà moşii întregi cu săteni pe dânsele, afară numai de moşiele birnicilor răzăşi la care moşii, locuitorii ce se află şezători fără osebire şi neavând împărtăşire de moşii, birnicii sau alţii, să nu se supere cu lucrul, ce să plătească slujba lor în bani câte doi lei pe an; dând şi o obişnuită dijmă, şi răzăşii să'i împartă după cuviinţa părţilor ce vor aveà fieşte care.

Aceste sunt cele alcătuite de către noi prea plecatele M. T. slugi, socotinţe, asupra îndatoriei slujbei anului unui sătean ce locueşte pe moşia stăpânului; iar acea desăvârşită hotărîre rămâne la prea înaltă milostivitoarea M. T. înţelepciune.

Uricar, II, p. 126. *Colecţie de aşezăminte.* Iaşi 1857, p. 37—50.

15. Magzarul boerilor moldoveni cătră Inalta Poartă pentru boeresc. 1805.

Noi prea plecaţii supuşi, Mitropolitul, Episcopii şi toţi boerii memlechetului Moldovei, carii din început, ca o scumpă moştenire, credinţa dela moşii şi strămoşii noştri, către hrănitoarea noastră prea puternică Impărăţie o am păzit, şi sub umbrirea şi acoperemântul slavii sale întru buna vieţuire şi linişte am petrecut, şi ale sale nedeşartate daruri şi mile pururea

www.dacoromanica.ro

am dobândit, cutezăm şi acum către neamul Impărăteştii îndurări a ne înfăţoşa cu acest al nostru prea plecat magzar, carii cu genunchi plecaţi aducem la pre strălucitul prag a Impărăteştii Măriri, şi cu glasuri umilite ne rugăm să fie ascultată această a noastră prea plecată rugăciune şi cerere ce o facem numai asupra impuţinărei slujbei ce avem dela locuitorii ce şed pe moşiile noastre, care intru adevăr, insuşi noi mărturisim că dela o vreme incoace douăsprezece zile au fost obişnuiţi intr'un an a sluji stăpânilor moşiilor; insă această obişnuinţă nu de mult s'au izvodit dela o epocă necunoscută, in vremea aceea, când ţara nu erà bine locuită, toate locurile pământeşti nu aveà nici un preţ, şi petrecerea caselor noastre erà inlesnită cu eftinătatea ţării; iar acum după înmulţirea norodului, şi după scumpetea următoare in toată lumea, la toate lucrurile, noi cei ce avem nădejdele petrecerei noastre numai in moşiile ce ne au rămas dela strămoşii noştri, suntem strâmtoriţi şi păgubiţi cu această puţină slujbă, care nu ne poate ajută nici la lucrarea de peste an a pământului, ca să putem face zaharale de ajuns şi pentru casele noastre să ne prisosească şi pentru vânzare la neguţitorii impărătescului Caban, unde socotim ca o datorie neapărată a trimite indestule zaherele, dar incă ne lipseşte şi celălalt trebuincios ajutor a slujbei caselor noastre dela locuitorii acei ce locuesc pe moşiile noastre, se hrănesc cu dobitoacele lor pe dânsele, şi se folosesc ei, fiind noi supuşi a le dà loc indestul pentru arat şi semănat, loc de imaş pentru păşunea vitelor, şi loc de fânaţ pentru dânsele, în vremea ce după preţurile curgătoare, fânatul numai covârseşte preţul slujbei lor, şi văzută pagubă pricinuesc, rămâind a fi folositoare moşiile acele nelocuite la stăpâni, vânzându-şi fânul cu preţuri bune la alţii, nefiind supuşi să-l deà la săteni numai pentru o slujbă neschimbătoare ca aceasta de douasprezece zile intr'un an, şi acele fără hotărire de indatorirea supunerei lucrărei rânduite. Şi preste toate aceste, din vechiu că au fost rânduială slujbei ţării mai mult decât 12 zile nu este îndoire, ţiind minte şi unii din bătrânii noştri. Asemene lăsăm a zice că această impuţinare a slujbei nu are asemănare cu rânduelile altor părţi, căci şi intru aceasta stăpânire a prea puternicei Impărăţii, ştim că tot mai mult slujesc sătenii la stăpânii mo-

www.dacoromanica.ro

şiilor, dar după aceasta în ţări străine ce se megieşesc cu noi, şi două zile pe săptămână, şi cel mai puţin o zi pe toată săptămâna la alţii, sunt îndatoriţi sătenii a lucrà stăpânului moşiei. Pentru aceasta dar, unde să alergăm şi să năzuim a arătà dreptăţile noastre, noi nevrednicii supuşi, decât la îndurarea prea milostivului, prea bunului şi iubitorului de oameni Impăratul nostru, şi a prea înalţilor stăpâni, acolo unde este încuibată dreptatea şi sădită milostivirea, după care simpatrioţii noştri locuitorii Moldovei, şi toată patria noastră, pururea, şi acum în vremea aceasta, au aflat şi dobândit atât a dărilor uşurare, cât şi a sevârşirilor îndreptare şi întru dreptate ocârmuindu-se, prin sârguinţa cea ostinitoare a Domnului nostru celui de acum, neîncetate fiind glasurile bunelor cuvântări a norodului, pentru îndelungarea anilor vieţei, întărirea puterei şi slavei prea bunului nostru Impărat. Iar între stăpânii şi sătenii satelor pururea este nepotrivire pentru slujba această, nefiind pusă la cale în ce chip să se urmeze. Drept aceea ne rugăm şi acum ca milostivirea prea puternicei Impărăţii să se îndure la o măsurată îndatorire a slujbei anului ce am socotit şi am chibzuit cu mare singatavasis către simpatrioţii noştri locuitori a se dà slobozenie prin înaltă Impărătească poroncă, spre a se îndatorì sătenii să lucreze de acum înainte, după această uşoară socotinţă; nădăjduind că şi după această iarăş prea puternică Impărăţie, aceea care pururе ne milueşte şi ne umbreşte cu hrănitoarele sale vieţuitoare mile, se va milostivì a ne cuprinde şi cu alte îndurări şi înlesniri a petrecerei noastre. Iar locuitorii satelor noastre, că nu vor simţì cea mai puţină greutate, după uşurinţele ce au câştigat acum, este văzut şi cunoscut, fiind mult mai puţine aceste şi decât o zeciueală a zilelor, care după cuviinţa dreptăţii trebue a ne lucrà precum şi în alte părţi, ca unii ce se hrănesc pe moşiile noastre. Iar socotinţele noastre acum sunt aceste de mai jos, adecă: optzeci prăjini pământ semănătură să are fieşte care plug, pe tot anul, cincisprezece prăjini să prăşască, să strângă şi se care tot căsarul; treizeci prăjini să secere pe an; o falce fân să cosească şi să clădească; patru clăci în zile ce obişnuea şi până acum să facă pe an, două care lemne să aducă la aşezarea stăpânului, numai cei ce au care cu boi, din pădurele

www.dacoromanica.ro

stăpânului, care să nu aibă pierdere de vreme mai mult decât două zile; întocmirea iazurelor şi a morilor să le facă ei, iar când se vor face din nou, să fie cu cheltueala stăpânului. Dijmă să o deă din zece, precum s'au urmat din vechiu, dar să o şi care la jâgniţele stăpânilor; iar dijma fânului, numai să o strângă şi să o clădească pe locul cosirei; dijma stupilor să fie din cincizeci unul, iar care nu va aveà până la numărul de cincizeci, să deà câte cinci parale de tot stupul. Vânzările băuturilor să fie a stăpânilor; îngrăditura ţarinelor, şi coşerele de popuşoi să le facă sătenii; pentru păşunea oilor ce vor aveà mai mult locuitorii peste zece sau cincisprezece fieşte care, să plătească câte patru parale pe tot anul, iar pentru păşunea vitelor celor mari, boi, vaci şi cai, ce vor trece peste şasesprezece şi douăsprezece vite, la cei mai fruntaşi, să plătească câte zece parale. Aceste să le facă cei ce şed pe moşiile noastre, şi unde va fi într'alt chip învoire cu sătenii, să se urmeze după acele. Iar care locuitori vor fi la marginea ţării, către olatul Benderului, Brăilei, Saccei şi Ismailul, şi către Ţara—Românească, să lucreze în jumătatc. Să fie însă datori şi stăpânii moşiilor a dà locuitorilor celor ce locuesc din apa Nistrului până în Prut, câte opt fălci fân fieşte căruia fruntaş, sase fălci mijlocaşului şi patru codaşului; iar din apa Prutului până în Siret, unde sunt locurile mai înguste, câte şase fălci, patru şi două; şi peste Siret, unde este cu totul strâmtorire locurilor, în jumătate. Iar la moşiile unde nu va fi îndestulare de fân să se deà după hotărîrea aceasta: suma fălcilor să se facă fânatul în patru părţi, şi care trei părţi se ieà locuitorii săteni, şi o parte stăpânul, dându-le şi loc de imaş tot după această socotinţă, şi loc de arat cu toată îndestularea, precum mai pe larg toate aceste şi către Domnul nostru prin anaforà le-am arătat.

Cu umilinţă dar ne rugăm şi iarăşi să fim ascultaţi, şi să se întindă şi către aceasta îndurarea hrănitoarei noastre Impărăţii a ne umbri, ca să fim datori şi noi, şi urmaşii noştri a trimite glasuri de rugăciuni, cu toate zilele vieţei noastre, pentru nemărginita putere şi îndelungarea vieţei prea puternicului nostru Impărat, şi a prea Inaltului şi înduratorului Devlet.

www.dacoromanica.ro

16. Aşezământul pentru boeresc al lui Ioniţă Sturdza. 1828, Martie 10.

Ponturile pentru lucrul ce s'au socotit să lucreze locuitorii ce şed pe moşiele altora după hrisovul Domnului Grigorie Alexandru Ghika V.V. din leat 1777.

(După ce s'au repetat cele 16 ponturi)

Se mai îndatoresc locuitorii a da stăpânului moşiei, fieşte care gospodar, pe an două clăci la orice va avea stăpânul trebuinţă, şi osebit să întocmească iazurile şi morile, fiind şi pentru a lor trebuinţă, să dee ajutor şi la întocmirea acaeturilor de pe moşie; iar acareturie ce se vor face din nou, să se facă de către stăpânul moşiei cu plată dela sine.

Aceste la toate moşiile boereşti şi mănăstireşti de obştie, iar la moşiile cu aşezări sunt datori a dà locuitorii şi câte o podvoadă, aducând stăpânului moşiei cele trebuincioase pentru casă, şi asemenea fieştecare locuitor este dator a aduce stăpânului moşiei şi câte două care lemne de foc.

In cuprinderea de sus arătată, întocmai după ponturile din vechiu arătate şi legiuite, şi după cuprinderea hrisovului pomenit din leat 1777 a Domnului Grigorie Alexandru Ghika V.V. sunt datori locuitorii să lucreze, şi să dee stăpânului pe a căruia moşie se află sezători.

Ce se îndatoreşte a dà locuitorilor stăpânului moşiei.

Loc de hrană de toată vita ce va avea locuitorul, să-i dee iarbă de coasă câte pot falce socotindu-se pentru fruntaş, până la douăsprezece vite ce va avea, adică şease fălci; şi după această socoteală mijlocaşului se va dà pentru opt vite, şi codaşului pentru patru vite ce va avea, va da stăpânul moşiei şi imaşul trebuincios, iarăş după acest analogon; iar având mai multe vite, să cumpere învoindu-se cu stăpânul moşiei şi loc de semănătură de hrană cu îndestulare şi după gloata ce va avea fieştecare locuitor, şi locuitorii ce nu vor avea vaci de lapte, şi vor avea oi sau capre la casele lor până la dousprezece, să le păşuneze pe imaş fără plată; iar având

www.dacoromanica.ro

mai multe, peste numărul arătat, să cumpere imaş sau să se învoească cu stăpânul moşiei.

Aceste pentru moşiele ce vor fi mai largi, iar pentru moşiile ce nu vor fi încăpătoare de a se dà locuitorilor locuri de hrană după analogon arătat mai sus, ca să nu rămâe veşnicul stăpân lipsit de trebuinciosul fân şi arătură, se vor împărţi în trei părţi, atât locul de arat cât şi fânaţul, intrând în măsură şi curăturile cari se vor fi făcut din codrii, şi două părţi loc de hrană şi de fânaţ se vor da locuitorilor, iar a treia parte să rămâe neapărat vecinicului stăpân.

Cu mila lui D-zeu Noi Ioan Sandu Sturdza
V.V. Domn Ţărei Moldovei.

După cuprinderea şi hotărîrea ponturilor mai sus arătate fiind urmare legiuită din vechime şi hotărîrea prin cărţi a stăpânitorilor Domni, să se păzească întocmai urmare de ambe părţile; atât de către locuitorii ţării şezători pe moşii, cât şi de către stăpânii moşiilor.

Uricar, II, p. 217. — *Colecţie de aşezăminte.* Iaşi 1857, p. 18—21.

www.dacoromanica.ro

II

DOUĂ ACTE DE IMPĂRŢIRE ÎNTRE RĂZĂŞI

1. Hotărîtura satului Poşorcanilor ce este la ţinutul Putnei pe apa Trotuşului.

Precum s'au însămnat mai jos, strângându-să toţi răzăşii, aşê au dat samă că pe unsprăzăci bătrâni să împarti acestu hotar, pe care bătrân s'au însămnat mai jos anume şi fiind şi toţi răzăşii faţă, am făcut funie de zece (?) stânjăni şi stânjănul de 8 palme. Şi întâiu am început sălişte satului şi s'au aflat sălişte 150 de stânjăni şi s'au dat pe zeci bătrâni: 60 de stânjăni s'au dat popii lui Ioniţă pe patru bătrâni a lui, cu a treia parte ce s'au venit dintr'un bătrân lui Vasile Popoiului şi cu a treia parte ce s'au venit dintr'un bătrân lui Savin Buşilă. 100 de stânjăni s'au dat răzăşilor pe şease bătrâni a lor, iar unui bătrân, Nanu, nu i s'au făcut parte din sălişte, zicând răzăşii că are sălişte aiure osăbi. Şi aceşti 60 de stânjăni a popii lui Ioniţă s'au dat din vale de drum până în mal. lar 100 de stânjeni a răzăşilor s'au dat dela deal de drum şi nici popa Ioniţă să n'aibă a trece la deal de drum să-şi facă casă orice, nici răzăşii să nu treacă la vale de drum şi să-şi facă casă orice. Şi aceşti stânjăni a popii lui Ioniţă şi a răzăşilor se încep din matca Căiuţului cel Mare, din jos, şi merg în sus peste grindu până în Căiuţul cel Mic, tot alături pe lângă drum şi de aici am început a măsură hliza din sus de sat, la deal pe vale Căiuţului cel Mare, în spre amiazăzi până în codru, la săpături, unde s'au pus bour între un măr şi s'au aflat 1818 stânjăni şi s'au dat pe acei 11 bătrâni şi s'au venit de bătrân câte 128 de stânjăni din a toată hliza. 352 de stânjeni s'au dat lui Ion Făcăoariul cu neamul lui, din hliza săliştii pe vale, în spre amiazăzi, pe trei şi jumătate bătrâni, cari bătrâni, anume: Simion Roşca şi Lupul Popan şi Coidan, ce le sunt de cumpărătură cu zapis dela moşul lor Irimie, iar a Petrii Boziian le este de baştină a lor.

860 de stânjăni s'au dat popii lui Ioniţă pe patru bătrâni, cu 42 stânjăni a lui Savin Buşilă, cari aceşti 4 bătrâni anume: Ciuta îi este de baştină, iar Onosăe îi este de danie dela Ghelasăie călugăr, iar Poşorca îi este de cumpărătură tij dela Ghelasie, şi două părţi din bătrânul lui Agapie Leucă, iar cumpărătură tij dela Ghelasăe bez a treia parte ce s'au ales lui Savin Buşilă dintr' cestu bătrân, pe din sus de hliza ce s'au

www.dacoromanica.ro

dat lui Ion Făcăoariul pe apa Căiuţului, inspre amiazăzi, păn' in margine luncii de ceea parte in grindu.

128 de stânjăni s'au dat bâtrânul lui Nan, ci este a Bărnovii, din grindul pârâului pe vale, unde au ajuns hliza popii lui Ioniţă păn' in hliza Călinii.

128 de stânjăni bătrânul Călinii, cì este a lui Buzanoschii, cu neamul lui din hliza Bârnovii in sus.

40 de stânjăni s'au mai dat lui Ion Făcăoariul cu neamul lui, din jumătate de bătrân a Petrii Bozian, din hliza Călinii in sus.

128 de stânjăni tij s'au mai dat numai lui Ion Făcăoariul cu fraţii lui, insă jumătate de bătrân ii este de cumpărătură dela Toma, feciorul lui Silion şi lui Dărdără, iar jumătate de bătrân este zălogitură drept 6 lei şi este a lui Gligăş, când ar venì să-ş intrebi cu dànsul.

74 de stânjăni s'au dat lui Nedelcu cu fraţii lui, jumătate de bătrân Petre Boziian cu 10 stânjăni ce au mai cumpărat dela Hiţul, nepot lui Gheşcu şi 10 stânjăni ce au avut Ghelas călugărul intr'o jumătate de bătrân, pe din sus de hliza Călinii şi s'au incheiat toată hliza până la bour şi de aici m'am scoborit la vale şi iar s'au măsurat alte hliză dezpre Trotuş, ce se chiamă fânaţul şi incepându-se cu funie din hotarul Popenilor in sus, pe din jos de moara Făcăoarului păn' in Trotuş şi s'au aflat opt sute şeaptezeci de stânjăni şi s'au dat iar pe acei 11 bătrâni şi s'au venit de bătrân câte 79 de stânjăni.

79 de stânjăni s'au dat bătrânul lui Nan, care bătrân este a Bârnovii pe lângă hotarul Popenilor pe din sus.

290 de stânjeni popii lui Ioniţă pe patru bătrâni a lui anume: Ciuta şi Toma Poşorcan şi Agapie Leucă şi Onosăe, cu 26 stânjeni a treia parte dintr'un bătrân ce s'au ales a lui Vasilie Popoiul, bez 26 stânjăni, a treia parte dintr'un bătrân, ce s'au ales lui Savu Bușilă pe din sus de parte lui Nan.

79 de stânjăni s'au dat bătrânului Călinii, care este a lui Buzanoschii cu fraţii lui mai pe din sus.

79 de stânjăni bătrânul lui Silion, care jumătate de bătrân este a lui Ion Făcăoariul. cumpărat dela Toma, fecior lui Silion, iar jumătate ii este zălog drept 6 lei a lui Gligăş, când ar venì Gligăş să-ş intrebe.

263 de stânjăni s'au mai dat lui Ion Făcăoariul, cu neamul lui, pe trei bătrâni jumătate a lor, de cumpărătură, de baştină.

53 de stânjăni s'au dat lui Nedelcu cu fraţii lui, mai pe din sus de toate hlizile şi s'au încheiat şi această hliză, insă codrul nu-l au impărţit, să-l ţie pe bătrâni şi vaduri de moară şi de pive să ţie pe bătrân şi hliza ce s'au impărţit dela sat, pe vale Căiuţului, care in bour merge toate hlizele din apa Căiuţului Mic şi aşa s'au incheiat tot hotarul precum arată mai sus.

Let 7252. Dech. 1.

Nedescifrabil *Căpitan*
Hotarnic.

www.dacoromanica.ro

2. Suret de pe izvodu iscălit de Medelnicerul Vasile Balş, ce au hotărnicit moşia Poşorcanii ce este pe apa Căiuţului Mare, la ţinutu Putnii, de bătrânii cum au aflat că umblă satul şi cine câtstăpâneşte. 1766, Iulie 10

11 bătrâni s'au aflat că umblă satul Peşorcanii precum au arătat răzăşii şi un ispisoc dela Vasile Vodă din let 7154, Oct. 27, însă bătrânii ce arată ispisocu sunt anume: Anasăe, Agapie, Silion, Petre Boziian, Nan, Ionăşco Dan, Simion Roşca, Hilip, Lupul Popan, Ciuta, Călina.

Cine stăpâneşte pe aceşti bătrâni.

3 bătrâni şi 2 părţi dintr'alt bătrân stăpâneşte popa Ioniţă ce au fost la Domneşti:

1 bătrân stăpâneşte mănăstirea Bârnova.

6 bătrâni şi a treia parte dintr'un bătrân stăpânesc răzăşii şi dintr'aceştie sunt dan.ile şi cumpărăturile dumnealui Comisului Lascărachi Rusăt, iar bâtrânii nu s'au arătat toţi anume, nefiind nici popa Ioniţă cu scrisorile şi nici răzăşii, cine din ce bătrân se trage n'au putut bine adeveri, dar şi într'alte rânduri, când s'au mai hotărît, aşà au urmat bătrânii Poşorcanilor şi acum iarăş aşa au dat samă toţi răzăşii şi aşà am hotărît.

Măsurându-se locul aşa, s'au aflat cum arată în jos:

7 stânjăni sălişte în jos din drumul cel mare, până în bolovanu despre câmpu.

660 stânjăni tij sălişte în lungu, din apa Căiuţului Mare până în apa Căiuţului Mic.

840 stânjăni câmpul din bolovanul săliştii până în bolovanu popii lui Ioniţă şi peste bolovanu popii şi peste bolovanu Bârnovei, din bolovanu Bârnovei păn' ıntr'un măr cu bour, în livezi. la Blidari.

536 stânjeni locul de curături, din mărul cu bour spre munte şi iar peste bolovanu popii şi a Bârnovii, din curături păn' în pârâu dela Nuci şi de acolo înainte nu s'au mai măsurat nici altădată.

414 stânjeni fânaţul în şes, însă din bolovanu Bârnovii, despre Căiuţul Mare şi peste bolovanu popii lui Ioniţă, din fânaţ la vale păn' în Trotuşu şi în sus păn' în apa Căiuţului Mic.

Vaduri de moară şi de chiui (pive) câte s'au aflat în Căiuţul Mare.

3 vaduri de moară şi 3 vaduri de chiui şi dintr'aceste stăpâneşte două vaduri de moară popa Ioniţă.

Zapisele Dumnealui Comisului Lăscărache Rusăt pe părţile de danii şi cumpărături.

Un *zapis din velet 7264* Iunie 13, de Ioniţă Buzanoschi, ot Conţăşti şi Simion Buzanoschi şi Gheorghe Buzanoschi, pe un bătrân anume Călina, jumătate danie, jumătate cumpărătură, drept 40 lei.

www.dacoromanica.ro

Un *zapis din velet 7264,* Iunie 16, dela Vasăli Nedelcu, nepot Puicăi şi femeii lui Marie şi Vasăli Păpălacă cu femeea lui Rucsanda, ce au dat danii parte lor de baştină din bătrânul Petre Bozăianu şi s'au ales la hotărît 16 stânjăni şi o palmă parte lui Vasăli Nedelco cu fraţit lui şi patru palme pol s'au ales parte lui Vasăli Păpălacă baştină şi cumpărătură, pol bătrân ce s'au chemat Agapii Leucă, drept 15 lei.

Un *zapis din velet 7260* dela Chiriac Stoian, danii parte lui şi s'au ales patru pol palme partea lui baştină.

Un *zapis din velet 7264,* Iunie 16, dela Dumitru sân Agapii cu remeea lui Măriuţa, ce au vândut a treia parte din jumătate de bătrân Agapii Leucă drept 18 lei.

Un *zapis tij dela dânsul* din velet *7265,* Oct. 2, ce au dat danii partea lui de baştină, din bătrânu Petre Boziian şi s'au ales la hotărîtu 7 stânjăni, 3 palme partea lui.

www.dacoromanica.ro

III

ACTE RELATIVE LA ALCĂTUIREA ŞI APLICAREA REGULAMENTULUI ORGANIC

---

1. Regulamentul Organic.

CAPITOL III, SECŢIA I

Pentru abolirii sau desfiinţări

Art. 71. De vreme ce fiinţa scutelnicilor, a breslaşilor şi a slugilor se oboară pentru deapururea şi lucrarea pământului trebue a fi ajutorată şi totodată a se statornici o despăgubire pentru acei din boeri fără moşii, se legiuesc următoarele puneri la cale.

Art. 72. I. Oricare proprietar de moşie locuită, afară de răzaşi, are drit a luà de pe fieştecare din moşiile sale şi în folosul a pământeştei sale gospodării un om din 10 familii, supt numire de slujbaşi volnici; acest drit va rămâneà în veci legat către proprietar şi va trece cu ea în orice mutare dela o faţă către alta.

II. Proprietari care nu ar aveà ranguri, şi mănăstirile, precum şi Mitropolia şi Episcopiile, se vor folosi de asemenea drit întru toată a sa întindere.

III. Slujbaşii volnici vor fi scutiţi de lucrul boierescului hotărît prin Reglement.

IV. Proprietarul este îndatorit a lăsà încă la aceşti oameni atâte zile câte vor fi trebuitoare la fieştecare timp a anului pentru întrebuinţarea la însuşi a lor pământească iconomie, spre asigurisirea hranii lor şi a familiei lor.

V. Proprietarul nu va puteà lua pe acel al zecelea om de cât numai dintre săteni de starea al doilea şi al treilea.

www.dacoromanica.ro

VI. Proprietarul se va alcătui prin învoială cu volnicii slujbaşi; alcătuirea trebue să fie în scris şi niciodată silită. Acea în scris învoială făcută pentru aceasta trebue să fie încredinţată de isprăvnicia locului, atunci când săteanul nu ar voi să primească condiţiile propuse lui, sau când proprietarul nu ar puteà îndeplini numărul volnicilor slujbaşi cuveniţi lui dupe dritul statornicit, Vistieria îi va plăti capitaţia pentru acei ce el nu ar puteà găsi.

VII. Proprietarii cari au două sute, sau un mai puţin număr de sateni statorniciţi pe moşia lor, se vor folosi cu dritul de a aveà doi oameni din zece familii cu aceleaşi condiţii mai sus arătate.

VIII. Toţi boerii cu ranguri având dritul scutelnicilor, urmează a primi, precum şi până acum, în curgerea vieţei lor o despăgubire de douăzeci şi patru lei de scutelnic. Văduvele şi copiii acestora, până la legiuita vârstă, vor luà în jumătate.

IX. Toţi boierii fără moşii şi cu ranguri, precum şi acei asemenea lor, cari în viitorime s'ar boieri, vor primi o pensie pe viaţă după o gheneralnică tablă a sumilor ce s'ar cuven fieşticăruia, socotite pe analoghia de 60 lei de scutelnic. Văduvile şi orfani boerilor acestei tagme până la legiuita vârstă se vor folosi cu jumătatea acestei pensii.

X. Pentru plata pensiilor mai sus zise, este hotărîtă din veniturile Statului suma trebuincioasă, care poate fi urcată până la un milion de lei pe an.

XI. După contenirea despăgubirei de 24 lei, dată pe curgerea vieţii boerilor proprietari cu drit de scutelnici, casa pensiilor venită în sporire va plăti numai boierilor fără moşii şi văduvelor şi orfanilor de boieri, după un deosebit aşezământ, a a căruia punere la cale vor fi alcătuite cu un chip lămurit şi pe înţeles.

XII. Din sumele prisosite la această casă prin contenirea mai sus zisă se vor legiui resplătiri în bani pentru slujbele făcute ţării şi dovedite prin documenturi cu bună şi cuvenită formă.

XIII. Toţi oamenii zeciuelii mai sus zisă vor fi pururea scutiţi de bir, de orice havalele cu plată sau fără plată, precum şi de cvartir oştenesc.

www.dacoromanica.ro

Art. 73. Domnii nu vor avea drit în viitorime a da nimănui scutelnici, şi nu vor puteà încă a scoate nici a îngădui de a se scoate din rândul birnicilor nici un om pentru slujba boierilor sau a altor particulari, afară de zeciuiala sătenilor legiuită prin articolul de mai nainte în folosul lucrării pământului. Domnii vor fi răspunzători de toată lucrarea în potriva acestei rândueli.

SECŢIA VII

Drepturi şi datorii din partea proprietarului către lucrătorul de pământ, şi asemenea din partea acestuia către proprietar.

(Redacţiune primitivă)

Art. 118. După ce prin dispoziţiile de mai sus s'au desfiinţat deosebitele abuzuri ce din vreme în vreme se alunecase în ocârmuirea Prinţipatului ca nişte pricini opritoare fericirii obştesti şi după oborârea scutelnicilor, breslaşilor şi a slugilor, şi a slujitorilor, a cărora intrare în rândul birnicilor aduce în folosul acestora o scădere simţitoare în partea dării fieştecăruia din dajnici, prin care chip s'au statornicit acum birul ocârmuirii la numai 30 lei pe an de gospodar, şi după ce asupra tuturor acestora sau primit măsuri privitoare la folosul cel adevărat a lucrătorilor pământului săteni, comitetul, această dreaptă cugetare păzind, s'au îndeletnicit şi pentru dreptăţile şi datoriile proprietarului, către sătenii locuitoi pe pământul său, şi a acestora către proprietar, stăpânul pământului locuinţei lor.

Art. 119. In privirea acestor drepturi şi îndatoriri a ambelor părţi, pământul ce este de dat săteanului de către proprietar nu erà hotărât prin vechile aşezământuri, când din altă parte zilele lucrului ce se cuvine moşiei erà nehotărâte în număr, precum dovedesc vechile obiceiuri cuprinse în uricul Domnului Grigorie Ghica din 1777, Septemvrie 30, anume glăsuind că în acea epocă s'au statornicit acel nehotărât lucru în zeciuiala zilelor anului, adică în număr de 36 zile, şi că vremelnic numai până după îndreptarea stării sătenilor lucrători de pământ s'au rânduit lucrul. carele urmează şi până astăzi

www.dacoromanica.ro

în coprinderea formalnicilor acturi din 1 Ghenarie 1776, Maiu 20, 1777.

Art. 120. Spre a întâmpină dar şi întru aceasta de sine volnicitele cereri, şi spre a se depărtă necuviinţele curgătoare din nedumirire şi nestatornicie, comitetul a început mai întâiu a orândui pământul ce proprietarul este dator a dă sătenilor moşiei sale peste acel al ţarinei de rezervă (îndestulătoare in vreme de lipsă) hotărât chiar numai pentru folosul locuitorilor, după capul al V-lea; dar lucrul de peste an este săteanul dator a face proprietarului, au rămas precum se află până astăzi hotărât prin sus arătatul hrisov, la carele tot spre folosul sătenilor s'au făcut oarecare schimbări despre aratul şi secerişul ce s'au hotărât în măsuri cvadrate după art. 125, lit. A şi B.

Art. 121. Cât întru adăogirea lucrului cuprins în hrisovul Domnului Grigorie Ghica Voevod din 30 Septemvrie 1777, rămâne la Domnul, împreună cu Obştească Obişnuită Adunare, a pune în lucrare îndată ce va iertă îmbunătăţirea stării lucrătorilor pământului, precum prin acelaşi act se hotăraşte.

Art. 122. Pământurile ce se dau de către proprietari sătenilor locuitori şi datornicul lucru de peste an din partea locuitorilor proprietăţii, s'au chibzuit asupra fălcei, care este măsură pătrată obişnuită în ţară. Falcea este o faţă de pământ in lung de optzeci prăjini şi de patru în lat; prăjina este de trei stânjini, fieştecare de opt palme domneşti; aşă dar falcea este o faţă de loc în măsură de stânjâni pătraţi 2.880.

Art. 123. Proprietarul este dator de a dă fieştecăruia locuitor a moşiei sale:

a) Un loc de casă şi de cuviincioasă îngrăditură şi locul grădinii de legume în casnica trebuinţă, cuprinzând toate acestea 400 stânjini pătraţi la partea câmpului, iar la partea pădurită şi de munte până la 300 stânjini. Asupra acestui loc nu se va luă dela dânşii nici o dijmă. Cât pentru îngrădituri, sătenii sunt slobozi de a se învoi cu proprietarii pentru nuelile şi parii trebuincioşi, ori de aşi aduce de pe aiurea sau de a face şanţuri în locul lor.

Aceste locuri de casă şi grădini vor fi de acum înainte alăturate unele către altele şi la locul însemnat de proprietari

b) Proprietarul va rândui locul păşunii câte o falce şi

www.dacoromanica.ro

jumătate de sătean ce va aveà cinci vite însuşi a sale, sau de ar avea mai puţine, locul păşunii se va dà după analoghia vitelor acelui sătean. In acest număr de vite locuitorul este dator a aveà 4 boi de jug sau cai de înhămat şi o vacă, iar în locul vacii este în voia sa de a ţine zece oi sau capre.

v) Una falce şi jumătate iarbă de coasă pentru iernaticul vitelor sale. Locuitorului ce nu va aveà 4 sau 5 vite i se va dà un fânaţ potrivit cu vitele ce ar aveà.

g) Se va da fieştecăruia din săteni, având vite sau neavând, câte o falce şi jumătate pământ pentru arătura lui trebuincioasă.

Art. 124. Locuitorul ce va aveà mai multe vite decât acele mai sus arătate, oricare va voi a arà o mai mare parte de loc peste acel lui rânduit, se va învoi prin bună tocmeală cu proprietarul, care protimisis pururea să dă locuitorului aşezat pe moşia sa. Cu aceeaşi dreptate şi locuitorul după împlinirea orânduitelor sale către proprietar datorii şi după săvârşirea a însuşi lucrului hranei sale, va ajutà pe proprietar în trebuinţele economiei de pe moşia sa cu bună învoială şi după curgătorul preţ.

Art. 125. Fieşcare sătean este dator a face pe an, pentru proprietarul pe a căruia moşie se află aşezat sau pe o altă moşie în depărtare de 4 ceasuri de satul său, lucru hotărît prin actul mai sus arătat, precum urmează:

a) Ziua de arătură în moină este de 10 paşi în curmeziş de fieştecare plug şi numai la 8 paşi în ţelină. Pasul coprinde 6 palme domneşti. Lungimea pământului de arătură neaflându-se hotărâtà în acest articol al hrisovului, dà prilejuri de catahrisis. Spre întocmire nedumiririi acestei legiuiri, se hotărăşte că ziua de arătură în moină să fie socotită câte 15 prăjini fălceşti de perechea de boi, cuprinzânduse în aceasta semănatul şi grăpatul sau 540 stânjini pătraţi, iar în ţelină 12 prăjini fălceşti sau 432 stânjâni pătraţi.

b) La prăşit fieşcare locuitor va prăşi pe zi 12 prăjini fălceşti sau 432 stânjâni pătraţi.

v) La secere fieşcare sătean va secerà trei clăi pe zi.

g) Culesul şi căratul păpuşoilor la coşar, precum şi facerea coşarului nici odată nu au fost obiceiu în ţară a se socoti în

www.dacoromanica.ro

zilele boierescului, ci au fost datoria locuitorilor a face acest lucru fără a se scădeà din zile, precum şi căratul pânei albe la arie. Acest lucru se va face ca şi mai înainte, fără a se scădeà din cele 12 zile; aceasta se înţelege că va fi pe moşia unde sunt semănăturile.

d) Cositul a jumătate de falce de iarbă împreună cu adunatul şi cu clăditul este socotit pentru două zile. Deci acest lucru pentru falce este socotit în 4 zile, împreună cu îngrăditura stogului.

e) Zilele ce fiecare sătean va întrebuinţà la lucrul hotărât în aceste cinci paragrafuri de mai sus, asemenea şi zilele întrebuinţate la orice lucrare a pământului cerşută de proprietar, se vor scade în acest chip: din 12 zile a lucrului de peste an, din care 4 primăvara, 4 vara şi 4 toamna.

j) Oricare sătean, după ce au ajuns la legiuita vârstă de 25 ani, este dator, şi nefiind căsătorit, a face lucrul hotărât în paragrafurile de mai sus. Se înţelege că proprietarul îi va dà pământul ce este rânduit prin aşezământul sus arătat; iar holteiul care nu au ajuns la legiuita vârstă şi de ar fi bun de lucru se va scuti de această îndatorire, pentru că ea se împlineşte de părintele său. Nevolnicii vor fi scutiţi de aceasta.

z) Peste zilele mai sus pomenite fiecare gospodar se mai îndatoreşte a lucrà pentru proprietar 2 zile clacă pe an în orice lucru a pământului va aveà el trebuinţă.

Afară de aceasta, sătenii vor întocmi iazurile şi morile-fiind acestea şi pentru a lor înlesnire. Asemenea să întocmească şi orice alte acareturi se vor aflà pe moşia; iar acele ce se vor zidi din nou, se vor face de către stăpânul moşiei cu plată dela sine. Acestea se orânduesc pentru toate moşiile de obşte, boiereşti şi mănăstireşti.

Iar pe la moşiile boiereşti sunt datori a dà sătenii şi câte o podvadă, aducând stăpânului moşiei cele trebuincioase pentru casă, şi asemenea fiecare gospodar este dator a aduce pe an stăpânului moşiei şi câte două care lemne de foc pe însuşi moşia unde se află locuitorul.

i) Acest lucru este hotărât pentru locul de casă a săteanului şi pentru grădina în trebuinţa sa, precum şi pentru păşunea vitelor trebuincioase la hrana familiei sale şi la economia

www.dacoromanica.ro

sa, fiindcă nici un fel de dijmă nu se ia dela sătean pentru acel loc. Iar cât pentru pământurile de ţarină şi de fâneaţă care sunt orânduite la art. 123, săteanul va dà dijmă din tot productul de ţarină şi de fânaţ pe care îl va cărà tot pe acea moşie la locul orânduit de proprietar, după obiceiul urmat şi până acum.

Se înţelege că dijma din 10 una a păpuşoilor, a cartofiilor, a legumelor o vor da-o sătenii cu aceeaşi măsură ce pentru ei vor întrebuinţà în măsura producturilor strânse. Iar pentru grâne de tot felul vor dà din 10 clăi una aleasă de proprietar. Prin acest chip vor conteni toate catahrisurile cari până acum au putut urmà întru aceasta.

k) Dacă proprietarul, după ce va dà săteanului pământurile orânduite la art. 123, nu ar aveà îndestul loc ca să-'i întrebuinţeze pe acciaşi moşie sau pe alta în depărtare de patru ceasuri, va primi în bani dela sătenii lui plata zilelor în lucrul mai sus hotărât cu preţul ce la fiecare trei ani se va orândui de către Obştească Obişnuita Adunare, luându-se de temeiu preţurile curgătoare în trei ani de mai nainte. Asemenea se va urmà pentru sătenii cari, fiind bolnavi, nu ar puteà împlini lucrul hotărât.

l) Sătenii nu sunt volnici a răscumpărà cu bani lucrul ce ei sunt datori a face, şi aceasta rămâne numai în voinţa stăpânului de a o primi.

Art. 126. Rămâne în sloboda voie a proprietarului şi a locuitorilor de orice sat a face între ei învoeli cu bună primire pentru lucrul de peste an care se cuvine moşiei. Acest fel de învoeli încredinţate de isprăvnicia ţinutului se vor păzi întocmai şi de către proprietar şi de către sătenii săi.

Art. 127. Dacă proprietarul nu ar puteà dà la vreunii din sătenii săi numărul de fălci orânduite la art. 123, se vor puteà aiurea, plătind mai înainte stăpânirei birul pe un an şi proprietarului preţul lucrului a unui an întreg. Săteanul însă nu se va puteà mutà decât prin ştirea stăpânirei şi a proprietarului şi numai în anul cel de pe urmă a vremii orânduite pentru catagrafie. Spre aceasta ei vor fi îndatoraţi a face cu un an înainte cunoscut judecătorilor săteşti amândoror satelor; asemenea şi la isprăvnicia ţinutului, pentru ca numele lor să

www.dacoromanica.ro

fie şterse din isvodul satului unde ei locuiau, primind o adeverinţă după forma ce se va orândui, şi să se treacă în izvodul satului unde ei ar voi să se mute cu locuinţa. Iar în vreme dela o catagrafie până la alta săteanul nu are voe a se mută decât numai după ce va împlini formalităţile mai sus zise şi după ce va plăti satului pe care el trăeşte birul pentru toţi ani câţi vor fi până la viitoarea catagrafie şi stăpânului preţui lucrului pe un an întreg. După aceea acel sătean nu va mai fi îndatorit a plăti birul pe anii viitori până la sosirea viitoarei catagrafii. Asemenea este volnic stăpânul a depărtă în curgerea anilor dela o catagrafie până la alta pe sătenii care ar fi de prisos peste analoghia moşiei sale; va face însă cu un an mai înainte cunoscut aceasta atât sătenilor, cât şi Ocârmuirei.

Art. 128. Sătenii care locuesc pe moşii răzăşeşti nu vor fi datori la lucrul mai sus hotărât, ci afară de dijmă vor plăti în bani analogon a 12 zi cu preţul ce va fi orânduit de către Obştească Obişnuită Adunare. art. 125, lit. *k.*

Art. 129. Din toate viile şi sădirile cari se află pe orice moşie, proprietarul va luă în tot anul din rolul lor zeciuiala obişnuită; iar pentru acele ce se află cu tocmeli sau cu embatic se va urmă plata ca până acum. De acum înainte însă nimeni nu va puteă face nici un fel de sădire pe moşie străină fără a încheiă mai întâi cu proprietarul ei o tocmeală, pe care ambele părţile vor fi în datorie a o păzi.

Art. 130. Nimeni altul de cât numai proprietarul are dritul de a vinde pe moşia sa vin, rachiu sau alte băuturi şi a aveă căsăpii sau dughene spre vânzare a orice lucru. Aceste dreptăţi sunt nedespărţite de proprietate, asemenea ca şi luarea venitului din mori, iazuri, păduri, dela podurile de peste ape mari şi altele asemenea.

Proprietarii cari au iarmaroace prin târgurile şi satele lor vor luă dela vânzătorul mortasipie câte 4 parale de cap de vită şi alte 4 dela cumpărătorul spre despăgubirea imaşului ce să calcă de vitele aduse la acele iarmaroace.

Art. 131. Mocanii, păstorii sau ciobanii cu turmele lor, precum şi ţiganii, nu vor puteă stă pe o moşie de cât cu primirea proprietarului; iar dela impotrivă urmare, vor fi răspunzători pentru toate pagubele pricinuite de turmele sau de vitele lor.

www.dacoromanica.ro

Art. 132. Pe lângă driturile sus arătate, fiecare proprietar, afară de răzaşi, vor luà de pe fiecare din moşiile sale un om din 10 familii în cuprinderea legiuirilor articolului 72.

ANEXE, litera Z

Reglement pentru osebitele clase ale locuitorilor din Principatul Moldaviei şi pentru a lor dreptăţi şi datorii respective.

Lucrători de pământ

Birnici

Art. 28. Birnicii lucrători de pământ, ca unii ce prin a lor muncă şi strădanie revarsă înbelşugare în adunările omeneşti, se cuvine a fi mai cu seamă privigheaţi, şi luaţi aminte pentru ca starea lor să câştige din zi în zi îmbunătăţire.

Art. 29. Ei au dreptul de a'şi alege din sânul lor vornicei ce sunt ca o poliţie în sat, prin ştirea şi voia ispravnicului şi a stăpânului moşiei, după vechiul obicei.

Art. 30. Ei au dreptul de a'şi alege mădulările săteşti, judecători în sat, după art. 319 al Capului al VIII-lea judecătoreşti.

Art. 31. Ei au dreptul de a se folosi şi îmbunătaţi pământul hotărât lor, după art. 123 a Capului al III-lea al finanţilor, după moşiile străine pe care se află ei locuind.

Art. 32. Ei au dreptul, după obiceiul pământului, de a'şi întrebuinţà meseriile ce uneltesc a butnăriei, a cărării, a rotăriei, a morăriei, a căurăşiei, a pescăriei, a teslăriei, a pietrăriei şi altele de acest fel rucodelnice meşteşuguri, fără a fi siliţi de aşi luà patente. Iar a deschide dughene prin târguri şi a se strămutà cu locuinţa din sate nu sunt volnici decât după art. 127 a Capului de finanţ.

Art. 33. Ei, tot după obiceiul pământului, vor puteà întrebuinţà munca lor neguţătoriei, în câtă vreme nu vor aveà dughene în târg şi se vor aflà locuind în sat, fără întrebuinţare de patentă.

Art. 34. Ei se folosesc cu apărare de tot feliul de havalele.

Ari. 35. Ei vor plăti către sat un bir hotărît de 30 lei

www.dacoromanica.ro

pe tot anul, capitaţia unui casaş gospodar, şi osebit câte alţi trei lei la casa sătească, după art. 106 din finanţ.

Art. 36. Ei vor fi datori a lucrà la întocmirea şleahurilor, adică a drumurilor de pe care sunt poştele aşezate şi a podurilor de pe dânsele după măsurătoarea în stânjeni ce se va face şi se va stâlpi pe fiecare sat după numărul oamenilor, spre a le fi ştiut ca la vremi îndemânatice să facă lucrul orânduit după art 74 § 14—15, Cap. 3 a finanţului; asemenea şi pavarea oraşului Iaşii.

Art. 37. Asemenea ei sunt datori a întocmi drumurile şi podeţele lăturalnice după moşiile pe care se află locuind fără plată.

Art. 38. Ei sunt volnici a se întocmi la lucru şi depărtat de satele lor, de a pururea cu ştirea satului şi a stăpânnlui pentru ca să se curme vagabondajurile şi pentru ca să nu deà sminteală la îndatoririle lor către sat şi către stăpân.

2. **Nemulţămiri ivite în ţinutul Tecuciului.**

Către Cinstitul Divan înplinitor

Isprăvnicia Tecuciu.

Raport

Alăturata în original înştiinţare oculaşilor di ocolul Bârladului dela acest ţinut, din care se va pliroforisi cinstitul Divan pentru împotrivirile cu care se arată locuitorii şi nici de cum nu voesc a primi exemplarile tipărite ce ni s'au trimis spre a înpărţi câte una la fiecare sat, au venit şi la isprăvnicie din locuitorii acestui sat, arătând că ei nu primesc aceste exemplare, sub cuvânt că întrânsele se cuprinde a se dà străjeri pământeşti, şi măcar că din partea noastră li sau pus înainte folosurile lor şi sfârşitul pentru care se fac aceşte străjuiri în cuprinderea proiectului, însă ei nici un fel de ascultare nu dau, fiind tot în asemenea gnomă şi locuitorii satelor dela ocolul Târgului, care iarăşi se împotrivesc a primi exemplarile.

Pentru aceasta după datorie înştiinţăm şi ne rugăm să se facă punere la cale precum va bine socoti.

Diamandi Spătar.

www.dacoromanica.ro

Pentru împotrivirile ce arată locuitorii dela ocolu Bârladului şi ocolu Târgului de neprimirea exemplarilor tipărite, şi că se alăturează în orighinal înştiinţarea ocolaşilor din ocolul Bârladului.

Sameşul ţinutului, *Leca Paharnic.*

No. 985, 1831, Maiu 15.

Înştiinţăm cinstita isprăvnicie pentru examplaruri ce ni s'au trimis ca să le împărţesc prin sate. In două rânduri le-am împărţit, şi după porunci nici adeverinţă nu mi-au dat, şi le-am găsit şi acum toate acasă la mine, şi mergând cu împărţirea iar în jos până la satul Blăjării, cătunul din jos, şi nici la gazdă nu ne-au primit, fiind seară, şi cu prieteni ce am avut ne-am hodihnit. Dându-i Vornicelului Toderaşcu, după poruncă, un exemplar şi nu l'au primit. Nu ne pricepem ce cugetare au aceşti locuitori, că după împotrivirile ce ne împotrivesc nu putem săvârşi slăjbele la vremea lor.

Pentru aceasta rugăm cinstita isprăvnicie a ne povăţui cum să urmăm, căci ce vânturi au luat, nu putem vorbi şi mai cu toţi vorniceii, că sunt uniţi la o vorbă. Pentru aceasta nu lipsim a înştiinţa. — 831 Maiu 15,

„Cu ştafeţă să ne alătureze copii şi la Comitet şi la Divan. Maiu 15“.

3. **Adresa confidenţială a lui Kisselev, No. 24 din 14 Martie 1832 către Mircovici.**

Monsieur le Général,

Les obligations des laboureurs à l'égard des propriétaires fonciers ainsi qu'elles se trouvent déterminées par le Réglement organique, devenues en dernier lieu l'objet d'un examen approfondi de la part de l'assemblée générale ordinaire de Valachie, motivèrent des explications et des recherches qui, en mettant cette question dans son véritable jour, firent comprendre qu'elle n'est point de nature à être brusquée sans produire de graves inconvénients. Des ménagemens à adopter à cet égard

www.dacoromanica.ro

parurent par conséquent d'autant plus urgents que les mesures dont il s'agit pèsent exclusivement sur la classe la plus laborieuse et la plus nombreuse des habitans du pays, et que les dispositions corrélatives résultant de l'ancien ordre des choses et qui ont été de nouveau promulguées sous l'administration Caradja, restent encore aujourd'hui, sur plus d'une partie de la Principauté, sans avoir reçu leurpleine et entière application.

Ces considérations indiquent, assez, Monsieur le Général, quelles doivent être surtout les précautions à adopter à cet égard vis-a-vis de la Moldavie, où l'existance des élémens de la perturbation est beaucoup moins douteuse, et où, tout récemment encore, les paysans se sont portés à des actes d'opposition flagrante.

J'invite en conséquence V. E. a réunir le conseil administratif extraordinaire et en lui faisant part de cette communication, l'engager à prendre en mûre considération la question délicate qui fait l'objet de cet office.

Le conseil administratif extraordinaire, dans ses délibérations à ce sujet, ne devra perdre de vue ni la disposition des esprits ni combien les innovations les plus salutaires exigent de ménagement toutes les fois qu'elles peuvent, être envisagées comme onéreuses. De plus, il pésera mûrement ce que la question de l'appréciation du travait et de la répartition d'un espace de terrain determiné peut offrir de désagréable et de difficile a tolérer par la masse des paysans, accoutumés à jouir, à peu d'exceptions près, de l'étendue de terrain qui leur convient.

Une semblable appréciation de cet objet conduira, j'en suis sûr, le conseil administratif extraordinaire a adopter telle modification qui lui paraîtrait propre à éloigner jusqu'à l'apparence d'une répartition intéressée ou peu équitable.

Quant à la mise en vigueur de cette mesure, l'on pourra admettre un mode qui, par une progression lente et successive, puisse en assurer le succès et prévenir des conflits semblables à ceux de l'année dernière, conflits que le gouvernement local ne saurait réprimer qu'autant qu'ils seraient partiels et qu'ils n'emporteraient point le mécontentement général.

Arhiva Statului, Iaşi. *Dosar No. 7.* Tr. 1764. Op. 2013.

www.dacoromanica.ro

4. Adresa lui Mircovici No. 1979, din 28 Aprilie 1832, către Sfatul Ocârmuitor.

Ayant eu l'honneur de soumettre à Mr. le Président Plénipotentiaire tous les documens relatifs à l'importante question des obligations réciproques du propriétaire et du cultivateur, je viens de recevoir à ce sujet un office de sa part, dont je m'empresse de communiquer le contenu au conseil.

Les mêmes inconvéniens qui se rattachent à la promulgation et à la mise en vigueur en Moldavie des articles du Règlement Organique concernant cet objet, se sont en partie présentés en Valachie et indiquent suffisamment que l'on ne saurait adopter assez de mesures de précaution et de prudence dans une affaire aussi délicate. L'autorité supérieure dans cette dernière province, s'est non seulement abstenu de toute mesure coërcitive, mais elle a même employé tous ses efforts à l'effet de favoriser par des moyens de conciliation tout arrangement de gré à gré pour les parties qui ne voudraient pas s'en tenir au mode consacré par le Règlement.

Les obligations et les redevances seigneuriales à l'égard des journées de travail des villageois devant être, d'après le Règlement moldave, maintenues sur l'ancien pied, tandis que la portion de terrain à leur donner a été considérablement diminuée, il semble à Mr. le Président Plénipotentiaire que la publicité dans le moment actuel de ces dispositions ne saurait faire disparaître les inconvéniens que le conseil administratif ne se dissimule pas lui même, et que cette publicité, loin de faire cesser les griefs des paysans, serait au contraire de nature à maintenir et même a augmenter leur mécontentement. Les motifs de ce mécontentement seraient d'autant plus forts que les intérêts du propriétaire paraissent avoir été suffisamment consultés, soit par la fixation précise et en mesure carrée de la journée de travail, soit par les dispositions de l'art. 72 qui sont toutes à l'avantage de la propriété.

Mr. le général Kisseleff pense donc que l'on pourrait publier à l'heure qu'il est que la loi relative aux droits et redevances des propriétaires et des laboureurs reste toujours la même que par le passé, en motivant son maintien provisoire

www.dacoromanica.ro

par la nécessité d'adopter, pour l'arpentage des propriétés, une mesure qui puisse offrir les moyens d'effectuer équitablement et convenablement le partage du terrain qui devra revenir aux laboureurs d'après le nouveau mode.

En attendant et dans cet intervalle, l'administration s'appliquera à recueillir des notions exactes et positives sur tout ce que les articles du Règlement à l'égard de la question dont il s'agit peuvent renfermer d'onéreux et de mal pondéré et après avoir ainsi pesé avec impartialité les intérêts réciproques des propriétaires et des cultivateurs on pourrait y asseoir, d'après des données certes puisées sur les localités mêmes, un projet d'amendement et d'application qui serait soumis à la prochaine assemblée générale ordinaire.

Telles sont les observations de Mr. le Président Plénipotentiaire relativement à cette grave question, et je ne saurais assez engager le conseil à les prendre en mûre considération pour les décisions qu'il se trouve dans le cas d'adopter définitivement à ce sujet. Deux points surtout me paraissent devoir meriter ici son attention particulière. Le premier et le plus important c'est la nécessité de calmer au plutôt les esprits maintenus dans l'inquiétude par l'ignorance des rapports du propriétaire et du villageois. Dans ce but, et n'ayant consulté que le besoin général d'ordre et de conciliation dans le pays, j'ai fait rédiger un projet de publication que je place ci-près et que j'abandonne à la sagesse du conseil. Une semblable publication, entièrement conforme aux vues de l'autorité supérieure, me paraît de nature à prévenir les inconvéniens précités et à préparer d'une manière progressive le seul mode véritablement convenable pour régler à la satisfaction de tout le monde les rapports du propriétaire et du cultivateur.

Le second point consiste à prendre dès aprésent les mesures nécessaires pour la réunion de toutes les notions qui, d'après les ordres du gouvernement, devront servir de base aux modifications que l'autorité compétente fera subir aux articles 118 et 130 du Règlement organique; afin de parvenir à ce but j'invite le conseil à prescrire sans délai aux Ispravnics, par la voie du Departement de l'intérieur, de lui soumettre la copie de tous les arrangemens qui seraient passés entre les

www.dacoromanica.ro

propriétaires et les villageois. Ces documens dans leur ensemble présenteront à l'autorité les renseignemens les plus exacts sur la nature de semblabes transactions et démontreront jusqu'à l'évidence toutes les particularités qui ressortent de la différence des localités et qu'il faudra necéssairement consulter pour les futures dispositions.

Je compte sur la plus franche coopération du conseil dans cette occasion et je l'invite à me communiquer pour ma propre information toutes les mesures qui seront adoptées relativement à cet objet ainsi qu'une copie vidimée de la publication qu'il sera décidé d'arrêter definitivement à ce sujet.

Arhiva Statului, Iaşi *Dosar No. 7.* Tr. 1764. Op. 2013.

5. **Proiectul modificator al Secţiei VII a Capitolului III a Regulamentului Organic alcătuit de Sfatul Ocârmuitor la 20 Ianuarie 1833.**

Art. 1. După ce prin legiuirile de mai sus s'au desfiinţat deosebitele Catahrisuri ce din vreme în vreme se vârîse în ocârmuirea Principatului şi care mijloceá indestule piedici la obştească buna petrecere, după ce scutelnicii, breslaşii şi şlugile s'au desfiinţat a cărora unire cu treapta birnicilor aduce spre folosul acesteia o micşorare vederată în analogia dării fieştecăruia locuitor statornicită acum de către ocârmuire la 30 lei de cap, şi după ce lipsiá toate aceste împrejurări, s'au luat măsuri pentru a lor netăgăduit folos, reglementul a trebuit să statornicească în asemenea rânduială dreptăţile şi datoriile proprietarilor către locuitorii aşezaţi pe moşia sa, care datorii şi dreptăţi între ambele părţi urmează după acest chip.

Art. 2. Proprietarul este îndatorit a dà loc de hrană locuitorilor aşezaţi pe moşia sa deopotrivă precum şi aceştia sunt îndatoriţi a lucrà împotrivă pentru socoteala proprietarului.

Art. 3. Această alcătuire între ambele părţi spre a fi dreaptă trebuie a răsplăti în tot chipul de putinţă folosurile şi îndatoririle atât către o parte cât şi către cealaltă.

Art. 4. Măsura pământului ce se va dà, trebue a fi întemeiată pe adevăratele trebuinţi a locuitorului de pământ, şi

www.dacoromanica.ro

munca acestuia trebuie a se analogisi după valoarea pământului ce i se va dà.

Art. 5. Măsura obişnuită in ţară este falcea, falcea cuprinde loc de 80 prăjini lungul şi de 4 largul sau 320 prăjini cvadrate. Prăjina este o măsură de 3 stânjăni. Stânjănul cuprinde 8 palme domneşti, aşà dar prăjina de care se vorbeşte in toată cuprinderea acestui proiect este prăjina de falce.

Art. 6. Zilele lucrătoare sunt preţuite după intinderea pământului ce locuitorul poate a lucrà pe a sa socoteală precum urmează:

a) 14 prăjini de arat in loc de moină; pentru o păreche de boi se va socoti o zi;

b) 9 prăjini de arat in pământ ţălină pentru o păreche de boi se va socoti iaraş o zi, sămănatul şi grăpatul sunt cuprinse in ziua arăturii;

c) 12 prăjini de praşilă cuprinzându-se intre acestc şi culesul de o zi;

d) 12 prăjini de secerat pe zi, socotindu-se clăditul in clăi, sau 20 prăjini de păine [cosită] pe zi;

e) o falce de iarbă cosită şi clădită in stog se va ţine in samă 4 zile, adică 3 cu mânele, şi o zi de lucru cu boi.

Art. 7. Dacă proprietarul va voi să intrebuinţeze in cărături ziua lucrului cu boi, aceste cărături nu se vor putea face decât in depărtare de 12 ceasuri, socotindu-se două merţe sau două sute patruzeci ocă greutate de un bou, pentru care se va ţine samă drept 3 zile cuprinzându-se mergere şi intoarcere, pentru cărături mai depărtate proprietarul este indatorit a se invoi prin bună tocmeală cu locuitorul. Pentru toată munca săvârşită dela răsăritul până la apusul soarelui, se va dà locuitorului patru ceasuri de odihnă in vreme de vară şi două in vreme de toamnă.

Art. 8. Deosebitele cărături săvârşite intr'o zi pe acea moşie, dela răsăritul până la apusul soarelui, potrivit cu cuprinderea art. 7, cuprinzându-se ceasurile de odihnă, se vor socoti drept o zi lucrată cu dobitoacele.

Art. 9. Lucru cuvenit proprietarului trebuind a se implini aşà precum mai sus s'a zis in potriva folosurilor ce se dau de către proprietar locuitorilor, este neapărat de trebuinţă a se hotări

www.dacoromanica.ro

despre o parte totul acestor folosuri, şi despre alta a se statornici îndatoririle la cari aceşti locuitori sunt supuşi din partea lor, pentru ca prin aceasta să se întâmpine în viitorime toată neînvoirea sau măsura samavolnică şi până când năimirlle de pământ se vor puteà face prin alcătuire de bună voe.

Art. 10. Aşà dar proprietarul este îndatorit a dà fieştecăruia din locuitorii statorniciţi pe moşia sa; *a)* un loc de 10 prăjini fălceşti pentru ogradă şi grădină spre întrebuinţarea familiei lui, aceste locuri vor fi toate la un loc, şi acolo unde de către proprietar se vor însemnà, care locuri vor fi nesupuse la dijmuire. Locuitorii cari se vor găsi acum având livezi sau vii alcătuind parte de locul locuinţii lor în a căror cuprindere va trece peste 10 prăjini ce se dau după acest aşezământ, vor fi îndatoriţi pentru acest prisos a se supune alcătuirii urmate între ei şi între proprietar, dar acolo unde nu vor fi asemenea învoeli, locuitorii pentru acest singur prisos vor fi îndatoriţi către proprietar a dà dijmă din roduri; *b)* Proprietarul este îndatorit a dà fieştecărui locuitor, fără osebire şi afară de vite, 1 falce de loc pentru arat, 40 prăjini loc de fânaţ, 20 prăjini pentru păşune; *c)* Tot locuitorul va primi pentru fieştecare păreche de boi peste locurile însemnate mai sus: 60 prăjini fânaţ, 60 de păşune; proprietarul va însemnà însă-şi asemenea locuri.

Art. 11. Proprietarul nu este îndatorit a dà mai mult loc unui locuitor decât pentru 4 boi şi o vacă.

Art. 12. Legiuirile atingătoare de pământul cuvenit locuitorilor nu privesc decât pe acei ce după publicarisirea acestor pravili s'ar aşezà pe o moşie sau prin căsătorii sau prin o bejănărie, cât pentru acei însă ce acum se găsesc statorniciţi, vor urmà, în curgerea vieţii lor, a aveà aceleaşi locuri de cari se folosesc până astăzi cu învoirea proprietarului, tot locuitorul ce se găseşte împărtăşit cu mai puţin loc decât hotărăşte această pravilă, are dreptul a-l dobândi.

Art. 13. Tot locuitorul ce va dobândi folosul mai sus pomenit, va fi dator a lucrà în curgerea unui an pentru socoteala proprietarului, pe a cărui moşie va fi statornicit, 12 zile după vechiul obiceiu, după chipul cu carele sau hotărît prin art. al 6-lea al acestei pravili, adică 4 zile de primăvară, 4 zile de vară şi 4 zile de toamnă. Zilele de plug se vor lucrà

www.dacoromanica.ro

pe jumătate cel puţin în vreme de toamnă sau şi toate, dacă locuitorul ar socoti mai de folos pentru dânsul, pentru ca vreme de primăvară să rămâe spre a sa întrebuinţare.

Art. 14. Locuitorul ce nu va aveà nici cum boi, şi care nu va fi primit decât partea de locuri însemnată prin § B, a Art. 10, va lucrà aceste 12 zile cu mânele, iar acel ce va aveà boi, va lucrà aceste 12 zile cu plugul sau carul său şi cu No. dobitoacelor pentru care proprietarul îi asiguripseşte mijloacele de hrană potrivit cu legiuirile cuprinse în § 6 al art. 10.

Art. 15. In privire că după vechiul obiceiu locuitorul erà supus la alte deosebite îndatoriri cătră proprietar, precum zilele de clacă, meremeturile, podvoada şi carul de lemne, îndatoriri cari nefiind hotărîte puteà să deà prilej de asuprire, pentru ca să se întâmpine de acum înainte tot feliul de catahrisuri şi pentru ca să se statornicească după un chip lămurit şi drept toate îndatorirele locuitorilor, sau hotărît că afară de acele 12 zile, aşà precum sau hotărît mai sus, fieşte care locuitor va fi îndatorit a lucrà 3 zile pe an cu boii săi pentru ca să-şi îndeplinească indatorirele mai sus zise, aceste trei zile nu se vor socoti decât dela răsăritul până la apusul soarelui. Pentru cel ce nu va aveà boi, sau când proprietarul ar voi ca în locul lucrului cu boii să întrebuinţeze pe acel cu mânele, o zi lucrătoare cu boi va fi îndeplinită cu trei zile proaste, aceste nouă zile se vor socoti asemenea dela răsăritul până la apusul soarelui.

Art. 16. Aşà precum în puterea acestei pravile, proprietarul se îndestulează de folosul a 12 zile lucrătoare cu boi, pentru care el urmează a siguripsi locuitorilor închipuirile de hrană, toate havalele obişnuite până acum, afară de aceste 12 zile, vor fi cuprinse de acum înainte în acele nouă zile proaste, arătate în art. de mai sus. Iar afară de aceste, locuitorul nu va fi supus la mai multe îndatoririi cătră nici un feliu de alt lucru, se înţelege că aceste trei sau 9 zile, aşà precum mai sus s'au însemnat, nu sunt cerşute decât când proprietarul va aveà nevoe ca să întrebuinţeze pe locuitor în meremetul iazurilor şi velniţelor, hambarelor şi altc heiuri de pe moşia sa, sau la niscaivà cărături pentru economia moşiei şi pentru casa sa; când

www.dacoromanica.ro

însă proprietarul nu ar aveà trebuință de asemenea muncă, nu va aveà dreptate a cere lucrare acestor trei sau nouă zile.

Art. 17. Lucrul la băi, la gropile de piatră şi de cdrătură de cherestele din munți nu se va puteà face decât în urma unei învoeli de bună primire.

Art. 18. Tot locuitorul este îndatorit a dà proprietarului dijmă din producturile pe cari le adună din locul ce i se dă potrivit cu glăsuire acestei pravile, afară numai din acele 10 prăjini ce cuprind îngrăditura casei sale; această dijmă se va duce de către locuitor la locul însemnat de proprietar pe a sa moşie, potrivit cu urmarea păzită întru aceasta, şi se va dà cu aceeaş măsură cu care locuitorul slujeşte măsurarea productului său.

Deosebirea stării locuitorului	Pământul ce urmează a li se dà	Fălci	Prăjini	Lucrul către care sunt îndatorați în potriva acestui pământ
1. Locuitorului pentru o vacă	Pentru casă şi îngrăditura din împrejur		10	Va lucrà 12 zile cu mânele după cuprindere art.
	Loc pentru arat	1	40	
	Fânaţ		40	Nouă zile proaste lucrătoare pentru meremeturi
	Păşune		20	Dijma producturilor.
	Peste tot.	2	30	
2. Locuitorului pentru 2 boi şi ó vacă	Pentru casă şi îngrăditură		10	Va lucrà 12 zile cu doi boi.
	Loc pentru arat	1	40	Trei zile proaste de clacă cu doi boi.
	Fânaţ	1	20	
	Păşune	1	—	Dijmă din producturile sale.
	Peste tot.	3	70	
3. Locuitorului pentru patru boi şi o vacă	Pentru casă şi îngrăditură		10	Va lucrà 12 zile cu patru boi.
	Loc pentru arat	1	40	Trei zile proaste de clacă cu patru boi.
	Fânaţ	2	—	
	Păşune	1	60	Dijmă din producturile sale.
	Peste tot.	5	30	

www.dacoromanica.ro

Art. 19. Dacă locuitorul va avea mai multe vite decât numărul însemnat mai sus, sau dacă el va voi să are mai multă parte de loc decât i se dă, pentru acel prisos se va alcătui prin bună învoire cu proprietarul, carele in toată vremea va protimisi pe locuitorul de pe moşia sa, asemene şi locuitorii sunt datori a da proprietarului, după ce îşi vor împlini către dânsul zilele lucrului hotărite de pravilă, şi după ce vor săvârşi şi ei ale lor trebuinţi în lucrarea pământului, la lucrurile ce proprietarul ar puteà ca să facă pe moşia sa, se înţelege că acesta are a urmà prin bună invoire şi cu plată după preţurile politice.

Art. 20. Dacă proprietarul nu ar aveà lucru pe moşia sa la care să întrebuinţeze pe locuitori, el ii va puteà întrebuinţà şi pe alte moşii în depărtare până la 4 ceasuri făr a-i scadea cu ceva, sau el se va despăgubì cu bani după osebitele preţuri a fieştecăreia catitate, şi dar pentru că, la întâmplare de judecată aceste preţuri să poată fi primite drept temeiu negâlcevit de către tribunaluri, obştească obişnuită adunare va alcătui în tot anul tablă de preţurile de mijloc ce au avut curs in fieştecare loc in curgerea anului trecut; aceste preţuri vor slujì de regulă la neînvoirile ce ar naşte între proprietari şi intre locuitori.

Art. 21. La întâmplare, când proprietarul nu va aveà trebuinţă de acele 12 zile de lucru cu boi, el va puteà să se învoiască prin bună alcătuire cu locuitorul spre a-l întrebuinţà la alte slujbe, iar în lipsă de învoială, el se va despăgubì cu plată în bani pe preţul zilelor de lucru cu boi după chipul ce s'au însemnat in art. de sus.

Art. 22. Dacă proprietarul aflându-să in lipsă de pământ, se va găsì în neputinţă de a da locuitorilor locul însemnat prin art. 10, el va urmà, după vechiul obiceiu, ca să dee sătenilor două din trei părţi a câmpului, păstrând pentru sine cealaltă a treia parte.

Art. 23. Dacă în aceste împrejurări numărul tot a locuitorilor nu se va puteà îndestulà fieştecare în partea sa cu locul întreg ce este hotărit de către pravilă, ii va fi slobod numărului de prisos a locuitorilor de a se mutà aiure sau de a se alcătui prin bună tocmeală cu proprietarul; când însă unii ca

www.dacoromanica.ro

acești ar primi să rămâe pe moșie după toată neputința de a se îndestulà cu toate folosurile ce li se cuvin, li să va face o scădere potrivită din acele 9 zile proaste, vor fi însă datori în toată vreme a lucrà acele 12 zile însemnate prin art. 13.

Art. 24. Se înțelege:

a) Că nu este slobod locuitorului de a nu primi părțile de locuri ce i se cuvin supt cuvânt de a se scădeà din lucru dacă proprietcrul nu va primi de bună voe.

b) Că nu este ertat proprietarului de a nu da locuitorului întreagă parte de loc ce i se cuvine supt cuvânt de a-l scădeà din lucru decât cu primire acestui și după noima art. 23.

c) Că toate aceste alcătuiri între proprietarî și locuitori nu se vor puteà face decât cel puțin cu o lună înainte de Sf. Gheorghe.

Art. 25. Locuitorul care în puterea art. 23 va voi să se mute pe altă moșie, nu va pute să facă aceasta decât Isprăvniciei. care va cercetà imprejurarea dacă urmează vre-o pricină de neînvoire și va înștiințà pe Visterie ca să se înscrie pe acesta în tabla satului în care va voi să să statornicească din nou cu primirea proprietarului acelui sat; la așà înprejurări locuitorul este slobod a-și vinde sadurile sale, adecă viile sau livezile celorlalți locuitori a acelui sat, protimisindu-să pe proprietar tot cu acelaș preț.

Art. 26. Locuitorul ce ar aveà pământul hotărit prin reglement și carile cu toate aceste ar voi a se mutà aiure, după particularnicele sale interesuri, nu va fi volnic a face asemene pas decât după împlinirea condițiilor următoare, adecă: *a)* el trebue a face cunoscut cu șase luni înainte de Sf. Gheorghe, Isprăvniciei și proprietarului. *b)* el trebue a plăti proprietarului suma potrivită a lucrului și a tuturor îndatoririlor unui an. *c)* el este dator a plăti la casa sătească a locuinții sale o sumă potrivită cu darea sa a unui an în folosul acestei case. *d)* casa sa, toate sadurile și alte lucruri ce le ar fi adus în stare lucrătoare pe moșia de pe care se mută, vor rămâneà in folosul proprietarului fără vre-o despăgubire.

Art. 27. Iar încât pentru capitație, va fi dator ca să o plătească asemene pentru toți anii ce ar rămâneà până la catacatagrafie, afară numai când Visteria va învoì una ca aceasta

www.dacoromanica.ro

şi l'ar încărcă cu birul la locul unde s'au mutat, care la asemene întâmplare s'ar face răspunzătoare pentru dânsul; în amândouă aceste întâmplări locuitorul este dator de a face cunoscut de aceasta proprietarului, de faţă la Isprav. ţinutului.

Art. 28. Dacă strămutarea ţăranilor se va face prin învoire a vreunui proprietar, acesta atunci ar fi răspunzător de toate pagubile pe care vechiul proprietar ar avea dreptate ca să iee.

Art. 29. Proprietarul va puteă ca să ceară depărtarea ţăranilor îndărătnici care ar pricinui neinvoire şi nesupunere între ceilalţi săteni, dânduli-se de ştire de aceasta în fiinţa privighitorului de ocol cu şase luni mai înainte de Sf. Gheorghe şi înştiinţând despre aceasta şi pe Ispravnicul ţinutului; la asemenea întâmplare el îl va despăgubi despre sadurile ce va puteă ca să aibă precum pomi şi altele. Visteria va înscrie numele lor la satul unde ei vor merge ca să se aşeze şi unde ei în urmă ar plăti capitaţia lor.

Art. 30. Tot ţăranul căsătorit şi care ar aveă locul hotărît de pravilă, deşi el ar locui tot într'o casă cu părinţii săi, va fi dator ca să împlinească către proprietar îndatoririle la cari îl supune folosurile pe cari le dobândeşte; însă în urmarea acestui prinţipion, săteanul necăsătorit şi care nu ar aveà parte de pământ dat celorlalţi, nu va fi supus la nici un feliu de îndatorire. Cu toate aceste, când el fără să se căsătorească ar voi să dobândească acea parte de pământ, şi proprietarul ar voi ca să o dea, atunci el va fi îndatorit ca să lucreze de o potrivă cu ceilalţi.

Art. 31. In fieştecare timp a anului, proprietarul va aveà îngrijire de a nu întrebuinţà pe ţărani decât cu chipul acela ca fieştecarele dintre ei să se poată îndeletnici la lucrurile sale; ţăranii sunt datori asemenea a se înfăţişà îndată ce vor fi chemaţi pentru ca să împlinească datoria lor, sau în locul lor să pue pe alţii, pentru ca să nu se pricinuiască păgubire proprietarului prin zăbava ce ar face întru săvârşirea îndemânatecă a lucrărilor la care ei sunt îndatoriţi.

Art. 32. Proprietarul singur are dreptate a vinde pe moşia sa vin, rachiu sau alte băuturi şi a aveà măcelărie şi dugheni,

www.dacoromanica.ro

aceste drepturi fiind lipite către proprietar precum şi folosul din iazuri, păduri, mori şi alte asemenea.

Art. 33. Sătenii locuitori pe moşii răzăşeşti nu vor fi supuşi lucrului hotărît în afară de dijmă, ei vor plăti cu bani aceea ce se cuvine pentru 12 zile după preţul politicit.

Art. 34. Acest reglement trebuie să fie păzit în viitorime ca o pravilă temeinică, însă orice alcătuire săvârşită prin înscris sau în vreme trecută, sau în acea viitoare cu bună primire între proprietari şi între săteni pentru împrumutatele drepturi şi îndatoriri, va fi păzită cu neclintire şi cunoscut de însuş dregătorii la întâmplare de pricinuire ca sfântă şi nestrâmbată.

Art. 35. Aşezarea magaziilor de rezervă aşà precum ea erà hotărîtă prin art. 159 din reglement, fiindcă au înfăţoşat multe neîncuviinţări şi mai ales neorînduiala care fireşte se întâmplă la toate lucrurile ce se face în deobşte, şi cu aceasta el însuşi este săvârşit cu lenevire, pentru a nu se lăsa să cadă cu vreme în desfiinţare un aşezământ aşà de preţios. Dar pentru ca să i se deà de împotrivă toate mijloacele de statornicie potrivit cu pravăţul mântuitor la care el trebuie să ajungă, s'au hotărît că în urmarea acei din nou împărţiri a pământului care aveà a se face in puterea acestei pravili, ţarina de rezervă să fie cuprinsă în partea din loc a fieştecărui ţăran.

Art. 36. După această măsură fieştecare ţăran va fi dator ca să pue în magazia de rezervă jumătate merţă păpuşoi îndată după culesul acestor producte.

Art. 37. Drept aceea toate legiuirile art. 159 vor urmà lucrarea lor, afară de aceea a §§ A şi B, în locul cărora s'au aşezat această legiuire. Acest proiect cercetându-se de Sfat se va supune cercetării Ex. S.

6. Adresa lui Kisselev No. 41, din 15 Fevruarie 1833, către Sfatul Cârmuitor al Moldovei

Le projet, sur les droits et devoirs respectifs des propriétaires et des cultivateurs, que le Conseil Administratif a dernièrement porté à ma connaissance, est devenu l'objet d'une attention exclusive de ma part.

www.dacoromanica.ro

Cette question se rattachant aux intérêts des classes les plus nombreuses, et qui ont marqué à cet effet une anxiété prononcée sur presque tous les points de la Principauté, méritait certes une investigation approfondie. Aussi dans le but de pouvoir émettre une opinion raisonnée à ce sujet, j'ai cru indispensable de me livrer d'une part à des recherches propres à faire ressortir ce qu'il y avait de positif dans les règlements antérieurs, et de l'autre d'examiner jusqu'à quel point les dispositions du projet du Conseil Adminstratif sont basées sur le principe de réciprocité dans l'échange des profits et services respectifs, principe dont la stricte observation doit être considérée comme l'accomplissement de tous les voeux que peuvent former les propriétaires fonciers.

Le premier résultat de ces recherches m'a prouvé:

I. Que le maximum des obligations des cultivateurs était à peine, il y a 25 ans, de 12 journées dans l'année.

II. Qu'elles subissaient des diminutions plus ou moins considérables selon les exigences locales, determinées par la proximité des places frontières turques.

III. Que les services attachés à ces obligations, n'étaient point réglés sur des tâches ou quotités du travail exigibles par journées.

IV. Que les actes de 1776 et 1777 attribués à l'hospodar Grégoire Ghika n'existent point ou sont subreptices.

V. Que jusqu'au commencement de l'année 1805, il n'y avait point de législation déterminée et positive à cet égard.

VI. Que ce ne fut qu'à cette époque que les principaux boyars du pays, par une anafora adressée à l'hospodar Alexandre Mourousy, et un arz-magzar (pétition collective) transmise à la Porte, avaient sollicité comme un bienfait, et notamment pour pouvoir subvenir aux réquisitions monopoliques du Capan (Bureau d'approvisionement de la Capitale) l'augmentation des redevances des cultivateurs jusqu'à la concurrence de 18 journées.

VII. Que les actes ci dessus indiqués imposaient pour la première fois des tâches ou quotités de travail exigibles par journées, mais avec des restrictions en faveur des cultivateurs habitant les contrées voisines des places fortes.

VIII. Que les allocations de terrain faites par ces mêmes

www.dacoromanica.ro

actes, en retour des services précités étaient, suivant les localités, comme de $3^1/_2$ et $1^1/_2$ plus fortes en comparaison des portions de terrain accordées par le projet du Conseil.

IX. Enfin que l'anaphora et l'arz-magzar précités n'ont pas reçu la sanction de la S. Porte, probablement à cause de la guerre qui suivit de près cette demande.

Telles sont en résumé, soit les données puisées dans la teneur même des actes authentiques sus indiqués, soit les conséquences qui en découlent d'une manière rigoureuse, et dont la plus importante est, sans contredit, le défaut d'authenticité des réglemens dits *Pontos de Grégoire-Voda,* ainsi que cela a été observé dans le § 4 qui précède.

Quant au principe de réciprocité qui doit présider à l'échange des services et des profits respectifs, l'évaluation des journées nominales du projet en journées réelles, faites sur les tâches de travail en vigueur dans l'Ukraine, et la comparaison du salaire de ce travail, y compris le prix de la dîme, avec le fermage de portions de terres accordées aux cultivateurs, mettraient dans le plus grand jour l'absence de tout équilibre entre les obligations et les avantages des paysans, par cela même qu'une journée de travail en Moldavie équivaut à une et demie et même à deux de celles de l'Ukraine, dont chacune peut être evaluée au minimum à $1^1/_2$ réelle.

Quelle que soit d'ailleurs la justesse de ce raisonnement on a cru ne pas devoir s'y arrêter, mais encore est-il qu'en supposant les journées nominales comme journées réelles, la comparaison de leur salaire, y compris le prix de la dîme, avec le fermage de la terre, donnerait toujours un excédant en faveur du propriétaire.

Ces faits se trouvent tous consignés d'une manière plus claire et plus positive dans l'analyse comparative ci jointe sub Lit. A.

En appelant sur le contenu de cette pièce l'attention du Conseil administratif, je dois, en même temps, lui faire les indications suivantes:

Le Conseil Administratif ainsi que l'assemblée générale ordinaire en suivant exactement, dans la pondération des droits et devoirs respectifs, le principe d'une juste réciprocité, devraient en outre prendre en sérieuse considération:

www.dacoromanica.ro

a) le véritable état des classes, tel qu'il existe aujourd'hui, sans confondre ce qu'il y a de légal et de positif dans cette question avec les empiètemens d'une date récente;

b) l'anxiété et le mécontentement assez généralement partagé dans la classe des cultivateurs;

c) les circonstances graves qui pèsent de tout leur poids sur la Turquie.

Partant de ces considérations, le Conseil et l'Assemblée devraient s'attacher à détruire les germes de mécontements qui pourraient, tôt ou tard, amener des crises et des conflagrations déplorables et à les remplacer par un ordre de choses dont le maintien puisse plus ou moins intéresser toutes les classes de la population.

Appelé par les ordres de l'Auguste Protecteur de ce pays à veiller à l'introduction des nouvelles institutions, je ne saurais, comme organe de sa haute volonté, apporter assez de circonspection sur un objet de si haute importance. Comme ami de ce pays et plus encore de la noblesse Moldo-Valaque, j'aurais cru avoir manqué aux obligations que je dois remplir à ce titre, en ne faisant qu'effleurer une question qui, par sa nature, ne saurait être assez approfondie.

Désireux de concilier les vœux et les prétentions des propriétaires fonciers avec les exigences de la justice et des circonstances, j'ai cru devoir, en conservant les dispositions du projet dans leur ensemble, ne proposer que quelques modifications de détail qui se trouvent consignées ci-joint sous lit. B.

En faisant cette communication confidentielle au Conseil Administratif, je n'ai pas en vue de me prévaloir de ma position de chef de l'administration de ce pays pour en exiger l'introduction obligée, mais c'est plutôt de ma part une indication officieuse, puisée dans les sentimens d'un véritable attachement.

Si le Conseil Administratif, et avec lui l'assemblée générale, appréciant ces motifs, admettaient le projet du Conseil ainsi qu'il se trouve amendé, je me ferai un devoir, en tant que les circonstances actuelles pourraient le permettre, de tenir la main à la mise à exécution de cette partie des nouvelles institutions. Dans le cas contraire il me serait impossible d'assu-

www.dacoromanica.ro

mer la responsabilité qui pourrait, tôt ou tard, résulter des inconvéniens signalés, et je me trouverai, dès lors, dans l'obligation de maintenir l'état actuel des choses à cet égard et d'en référer à la Cour Impériale pour en obtenir une décision définitive.

Arhiva Statului Iași, *Dosar No. 7,* Trsp. 1764, Op. 2013, fila 52—55. Traducerea românească, *Ibidem,* fila 56—60.

7. **Observațiile lui Kisselev la proiectul Sfatului Administrativ.**

Art. 6. Pour ne point faire peser sur le laboureur au gré du propriétaire, le genre de travail le plus onéreux, il serait juste de fixer, à l'instar des dispositions de l'anaphora Mourousi, un nombre de journées données pour chaque genre de travail.

§ C. Il serait juste d'admettre à cet égard une réduction, d'autant plus que l'anaphora Mourousi porte ce même travail à 6 prégines.

§ E. La distinction de trois jornées de travail personnel et une avec bœufs devrait être supprimée, d'autant plus qu'il n'existe point, dans le Règlement Organique; ce paragraphe devrait par conséquent être rédigé ainsi qu'il suit! „Une faltche d'herbe fauchée et entassée en meule, comptera quatre journées de travail".

Art. 7. Cet article à l'exception de la clause „pour tout travail" ... jusqu'à la fin, devrait être entrèrement éliminé, par les raisons exposées dans l'analyse comparative de l'anaphora Mourousi et du projet.

Art. 8. Par suite de l'observation qui précède, la citation de l'art. 7, faite dans celui-ci, doit être éliminée.

Art. 12. Il est nécessaire, pour éviter toute fausse interpretation des clauses de cet article, de dire au lieu „des dispositions de l'article précédent", „les dispositions des articles 10 et 11 qui précèdent".

www.dacoromanica.ro

Art. 15. L'analyse des trois jours avec boeufs en neufs journées de travail pesonnel est non seulement onéreuse pour le paysan, mais arbitraire. Cet article devrait par conséquent être conservé depuis le commencement jusqu'à la fin de la phrase... „il est résolu qu'outre les douze journées plus haut". Mais le reste de l'article devrait être remplacé par la rédaction suivante: „Chaque villageois sera tenu de travailler trois jours par an, avec des bœufs s'il en a, pour s'acquitter des redevances susmentionnées. Ces trois journées ne compteront que depuis le lever jusqu'au concher du soleil. Pour celui qui n'a point de bœufs, il ne sera obligé qu'a un travail personnel de 3 jours".

Art. 16. Par suite de la rectification précédcnte, il faudrait remplacer la clause de „dans les neufs journées simples" par le rédaction de „dans les trois journées simples, désignées dans l'art. précédent, hors desqu'elles le paysan ne sera plus tenu de s'acquitter d'aucun autre travail obligatoire. Il est bien entendu que ces trois journées telles qu'elles viennent d'être précisées ne sont exigibles etc".

Art. 20. Pour ne point donner lieu à un travail souvent difficile à confectionner et qui par cela même pourrait amener des embarras et des inexactitudes notables, il serait utile d'éliminer entièrement la clause de „l'assemblée générale ordinaire fera dresser tous les ans des tableux des prix-moyens", etc. jusqu'à la fin pe l'article.

Art. 22. Pour éviter tout équivoque à cet égard, il faudrait remplacer la locution de les „deux tiers du champs" par celui de „les deux tiers des terres labourables et propres au paccage et au fauchage".

Art. 23. Par suite des observations consignées sous la rubrique de l'art. 15, la clause „il leur sera fait une déduction proportionelle sur les neufs journées simples" devrait être remplacée par la rédaction suivante: „il leur sera fait une déduction proportionnelle sur les trois jours simples".

Art. 26. Il vaudrait mieux remplacer cette clause par la suivante: „il doit payer au profit de la caisse communale de

www.dacoromanica.ro

son domicile une somme équivalente à son contingent d'une année dans la contribution communale".

N. B. Il est essentiel de renouveller à la suite de toutes les clauses qui précédent, la teneur de l'art. 435 du Règlement Organique dont elles sont la conséquence rigoureuse. Par conséquent il sera inséré ici, pour corollaire de toutes ces dispositions, l'article suivant:

Art. 27. Les dispositions des art. 23, 24, 25 et 26 précédents découlent rigoureussement de l'art. 435 du Règlement organique concernant la liberté des paysans et conçu dans ces termes: „L'acte législatif de l'an 1749, signé par le clergé et les boyars et confirmé par le Prince C. Nicolas Mavrocordato, concernant l'affranchissement des villageois, restera et sera irrévocablement maintenu dans toute sa vigueur".

Art. 28. Comme la pénalité contre l'embaucheur n'a rien de déterminé, il faudrait remplacer cette rédaction par la suivante: „Si le déplacement de paysans avait lieu par les instigations de quelque propriétaire, celui-ci serait alors tenu de payer, comme amende au propriétaire, les rendevances de chaque paysan pour trois ans, et à la caisse communale un équivalent de trois ans de contribution communale".

Art. 29. La clause „Il les indemnisera dans le cas"... jusqu'à la clause: la Vestiarie etc., devrait être rectifiée ainsi qu'il suit: „Dans ce cas il sera loisible aux paysans de se défaire des plantations qu'ils pourraient avoir, telles que pruniers et autres, par vente, conformément à la teneur de l'art. 25, mais en cas de manque d'acheteurs, ils seront indemnisés de leur plantations par le propriétaire, d'après une décision du tribunal local",

Arhiva Statului, Iași, *Dosar No. 7* Trsp. 1764. Opis 2013, fila 93—94. Traducere românească, *ibidem.* fila 89—91.

www.dacoromanica.ro

7 bis. *Anexă la Observaţiile lui Kisselev la proiectul Sfatului Administrativ.*

Résultat comparatif des dispositions de l'anaphora Mourousi et du projet du Conseil.

Anaphora Mourousi.	*Projet du Conseil.*	*Différence.*
Labour et hersage . . . . . 2 jours Sarclage et transport au grenier . . . . . 2 ½ „ Moisson et transport aux aires 2 ½ „ Fauchage et entassement . 4 „ Journées de claque . . . 4 „ Transports de bois . . . 2 „ Transports de dime . . . . ½ „ Constructions et enclos . . . ½ „ 18 jours Réparation de digues et moulins.	12 jours semblabes à ceux de l'anaphora Mourousi, avec la différence de six prégines en sus pour la journée de sarclage. 4 jours simples de claque. 2 jours de transports. 18 jours exactement les mêmes que ceux qui étaient demandés dans l'anaphora Mourousi. 3 jours restent pour être employés aux réparations des digues et moulins.	I) Dans l'anaphora Mourousi six prégines de moins sont éxigées pour la journée de sarclage. II) La réparation des digues et moulins sur les propriétés où il y en a, est illimitée dans l'anaphora Mourousi et bornée à trois jours dans le projet du conseil. III) Les 12 journées obligatoires exigibles toutes en travail avec les bœufs, ce qui pour le paysan à quatre bœufs équivant à 24 journées prêstées avec une paire de bœufs, est un aventage marquant pour les propriétaires dans la projet du conseil.

Terrains donnés par l'anaphora Mourousi	*Terrains donnés par le projet du Conseil.*	*Différence.*
Un frountache . . . 13 falt. 40 pr. Un mijlocache . . . . 9 „ 40 „ Un codache . . . . . 5 „ 40 „	Un frountache . . . . 5 falt. 40 pr. Un mijlocache . . . 3 „ 70 „ Un codache . . . . . 2 „ 30 „	Excédant en faveur: Du frountache . . . . 8 falt. 20 pr. Du mijlocache . . . . 5 „ 50 „ Du codache . . . . . 5 „ 40 „ De l'anaphora Mourousi.

Observation générale. Il résulte de cette comparaison que le seul avantage pour le propriétaire, que l'anaphora Mourousi donne au delà du projet du Conseil, est celui des jours de réparation qui ne sont point limités. Les avantages du projet sur l'anaphora en faveur des propriétaires sont les suivants: les six prégines de sarclage, les 12 journées exigibles en travail avec bestiaux et finalement la réduction considérable du terrain à donner. Ce qui compense et au delà l'avantage des réparations et ce qui sert à prouver que le projet, tel qu'il est, est extremement plus favorable au propriétaire que les dispositions de l'anaphora, qui d'ailleurs ne pourraient pas être applicables dans l'état actuel des choses.

www.dacoromanica.ro

8. Adresa lui Kisseleff din 28 Fevruarie 1833, cătră Obştească Obişnuită Adunare.

Au nombre des réformes administratives dont le régime des principautés est devenu l'objet, il en est une dont l'application a paru devoir être ajournée, comme se rattachant à des questions qui, par leur nature, réclamaient beaucoup de circonspection et une investigation approfondie. Telle est la partie du Règlement organique concernant les droits et devoirs des propriétaires et des cultivateurs.

Malgré les ménagemens adoptés a cet égard par l'administration et qui ne sont point inconnus à l'assemblé générale ordinaire, l'idée seule d'un surcroît de redevances imposées aux laboureurs par les nouvelles institutions, a produit dans l'une et l'autre Principauté une anxiété générale parmi cette classe nombreuse de la population et a donné lieu a des plaintes consignées dans des adresses multiples.

Prévenu d'une pareille disposition des esprits, j'ai été personnellement dans le cas d'en apprécier toute l'étendue à plusieurs reprises et sur les lieux mêmes. Je me suis par conséquent attaché à recueillir des données propres à mettre en évidence le véritable état de la question sous le rapport de la légalité des prétentions de l'une et de l'autre classe, et c'est ainsi que j'ai pu acquérir la certitude que les obligations des cultivateurs en Moldavie étaient, à une époque peu reculée, dans le vague le plus absolu et réduites a des proportions exigües.

L'anaphora signée sous l'administration du Prince Mourousi par le corps de Boyars, ainsi que l'arz-magzar y relatif, viennent à l'appui de cette assertion et m'ont offert le moyen d'asseoir à cet égard une opinion raisonnée.

Ces pièces m'ont de plus mis à même d'apporter, en parfaite connaissance de cause, quelques rectifications au projet de loi que le Conseil Administratif m'a dernièrement présenté et qui est destiné à fixer définitivement les rapports réciproques du propriétaire et des laboureur.

En chargeant Messieurs les membres du Conseil Administratif de présenter à l'assemblée générale le projet dont il s'agit ainsi que l'office qui l'accompagne avec tous les documens et

www.dacoromanica.ro

pièces justificatives qui s'y rapportent, je dois y appeler l'attention la plus sérieuse de l'assemblée, en l'engageant à apporter dans ses délibérations, tout le calme et la maturité de réflexions indispensables pour une question de si haut intérêt.

Guidé par l'esprit de justice et de modération qui la caractérise, l'assemblée générale sera sans doute pénétrée de la vérité qu'il ne s'agit plus aujourd'hui de combinaisons théoriques dont l'application démontrerait toute l'insuffisance et souvent les dangers qui s'y rattachent, mais de l'établissement d'un ordre de choses basé sur les droits positifs des classes intéressées et qui puisse, à ce titre, offrir des garanties mutuelles d'ordre et de stabilité.

Arhiva Statului Iaşii, *Dosar No. 7.* Tr. 1764. Opis 2013, Fila 95 şi 100. — Traducerea românească. *ibidem,* Fila 96—99.

9. Textul definitiv al Secţiei VII, Capitolul III a Regulamentului Organic votat de Adunare la 1833 şi încuviinţat de Kisselev.

SECŢIA VII

Dreptăţile şi datoriile a âmbe părţilor între proprietari de moşii şi între locuitorii de pământ.

Art. 118. După ce prin legiuirile noului aşezământ s'au desfiinţat deosebitele catahrisuri, care din vreme în vreme s'au fost alunecat în ocârmirea prinţipatului, şi aduceà îndestule piedici la obştesca bună petrecere, după ce scutelnicii, breslaşii şi slugile s'au desfiinţat, şi unindu-se cu treapta birnicilor, au adus o micşurare vederată în analogia dării fiieştecăruia lăcuitor, statornicită aceasta acum de către ocârmuire la treizeci lei de familie, şi după ce lângă toate aceste înprejurări s'au luat măsuri pentru a locuitorilor netăgăduit folos, au trebuit să se statornicească în asăminea rânduială dreptăţile şi datoriile proprietarului către lăcuitorii aşezaţi pe moşiia sa, şi în acest predmet urmează aşezământul de mai jos care să legiueşte a se păzi în viitorime atât despre lăcuitori cât şi despre proprietari cu toate sfinţenia fără a se mai face la dânsul vre-o schimbare.

www.dacoromanica.ro

a) Proprietarul este îndatorit a dà loc de hrană locuitorilor aşezaţi pe moşia sa, deopotrivă precât şi aceştia sunt îndatoriţi a lucrà înprotivă pentru socoteala proprietarului.

b) Această alcătuire a âmbe părţilor spre a fi dreaptă, trebue a răsplătì, în tot chipul de putinţă folosurile şi îndatoririle atât către o parte, cât şi de către alta.

c) Măsura pământului ce să va dà trebue a fi întemeiată pe adevăratele trebuinţi a locuitorilor de pământ, şi munca acestuia trebue a să analoghisi după valorea pământului ce i să va dà.

d) Măsura obicnuită în ţară este falcea, care cuprinde loc de optzăci prăjini lung, şi de patru larg, sau tri sute douăzeci prăjini patrate, prăjina este o măsură de trei stânjăni, stânjinul cuprinde opt palme domneşti, aşa dar prăjin, de care să vorbeşte în toată cuprinderea acestui aşezământ, este prăjina de falce.

e) Zilele lucrătoare sunt preţuite după întinderea pământului ce locuitoriul poate a lucrà pe a sa socoteală precum urmează:

1) Tot locuitoriul ce va aveà doi boi, este dator a arà patrusprezece prăjini la loc de moină, sau nouă prăjini în pământ ţălină pe zi, iar acel ce va ave patru boi este dator a arà îndoit număr de prăjini iarăşi pe zi, fiindcă numai pentru acest număr de boi i să dă hrana de către proprietar, sămănatul şi grăpatul sunt cuprinşi în ziua arăturii.

2) Douăsprezece prăjini de prăşit înpreună cu culesul popuşoilor, căratul lor la coşeri, şi facerea coşeriului, când va cere trebuinţa, să va socoti o zi, aceasta însă numai pentru popuşoi făcuţi din zilele boierescului şi din dijmă, iar materialul trebuincios la facerea coşeriului să-l dee proprietariul.

3) Şasăsprezece prăjini de secerat, sau douăzeci prăjini de cosât, la pâne albă cu căratul la arie. şi pusul in stoguri, să va socotì o zi.

4) Una falce de iarbă de cosât cu adunatul, clăditul în stoguri şi facerea îngrăditurii stogurilor din materialul proprietariului pe la locurile unde va cere trebuinţa neapărat, să va socotì patru zile.

e) Lucrul cuvenit proprietariului trebuind a se înplinì aşà precum mai sus s'au zis, înpotriva folosurilor ce se dau de că-

www.dacoromanica.ro

tre proprietar locuitorilor, este neapărat de trebuință a să hotărî despre o parte totul acestor folosuri, și despre alta a să statornici îndatoririle la care lăcuitori sunt supuși din partea lor, pentru ca prin aceasta să se întâmpine în viitorime toată neînvoirea sau măsura samovolnică, și până năimirile de pământ se vor puteà face prin alcătuirea cea de bunăvoe. Așà dar proprietarul este îndatorit a da fieștecăruia din locuitorii statorniciți pe moșia sa:

1) Un loc de zece prăjâni fălcești pentru ogradă și grădina spre întrebuințarea familiei lui, aceste locuri vor fi toate la un loc, și acolo unde de către proprietar se vor însemnà, care locuri vor fi nesupuse la dijmuire. Locuitorii cari se vor găsi acum având livezi sau vii, alcătuind parte de locuri a locuitorilor, și a cărora cuprindere va trece peste zece prăjâni se dau după acest așezământ, vor fi îndatoriți pentru acest prisos a se supune alcătuirilor urmate între ei și între proprietar, acolo însă unde nu vor fi asemenea învoeli locuitorii pentru acest singur prisos vor fi îndatoriți către proprietar a da dijmă dîn roduri.

2) Proprietariul este îndatorit a dà fieștecăruia locuitor fără osăbire și fără vreo privire către vite: una și jumătate falce de loc pentru arat, patruzăci prăjini de loc de fânaț, douăzăci prăjini pentru pășune.

3) Tot locuitoriul va primì pentru fieștecare păreche de boi, peste locurile însemnate mai sus; șașezeci prăjini de fânaț, și șasezăci de pășune, proprietarul va însemnà însuși asăminea locuri.

4) Proprietariul nu este îndatorit a dà mai mult loc unui locuitor decât pentru patru boi și o vacă.

Art. 119. Pământul hotărît să se deie tuturor locuitorilor după acest așezământ, iară apoi la țânuturile din jos, și anume Covurluiu, Tecuciu, Fălciu și Tutova, în curgerea de șase ani locuitorii fieștecăruia sat să se folosască de pământurile pentru hrana ce au avut și până acum, aceasta adică în privire către întregimea mesii satului, iară cel ce să atinge de înpărțârea unor asemînea pământuri între locuitori, proprietariul având de datorie a privighià ca să nu urmeze în strâmbătățime între dânșii va aveà dreptate a adăogì pământ acelor ce ar aveà mai puțin cu luare dela acei ce vor aveà de prisos prin știrea Isprăvni-

www.dacoromanica.ro

ciei, după şase ani încă şi locuitorii acestor patru ţânuturi, arătate mai sus, vor aveà numai pământul legiuit prin acest Aşăzământ obşteşte pentru toţi locuitorii.

Art. 120. Tot locuitorul ce va dobândi totul folosurilor mai sus pomenite va fi dator:

a) A lucrà în curgerea unui an pentru socoteala proprietarului pe a căruia moşie va fi statornicit, douăsprezece zile după vechiul obicei, după chipul cu care s'au hotărît prin art. 118, litera D. adică: patru zile de primăvară, patru zile de vară, şi patru zile de toamnă.

b) Locuitorul ce nu va aveà nici cum boi şi nu va primi decât parte de locuri însemnate la No. 2, a literii E, din art. 118, va lucrà aceste douăsprezece zile cu mâinile, iară acela ce va aveà boi va lucrà aceste douăsprezece zile cu plugul sau carul sau şi cu numărul dobitoacelor pentru care proprietarul le siguripseşte mijloacele de hrană potrivit cu legiurile cuprinse la No. 3, a literei E. Art. 118. Din întâmplare însă, când proprietarul nu ar aveà trebuinţă de lucrul cu boi, să fie îndatorit a merge la lucrul acel cu mâinile neputând proprietariul în aşà întâmplare a pretenderisi mai multe zile decât acele douăsprezece hotărîte prin ponturi şi întocmai ca şi dela lăcuitorii acei fără boi.

c) Fiindcă după vechiul obicei locuitorul sătean erà dator a înplini şi feliuri de alte însărcinări către proprietar, precum zilele de clacă, macineturile, podvezile şi carul de lemne, însărcinări care nefiind hotărîte ar puteà să deie pricină la samovolnice cereri, pentru aceasta spre a să întâmpinà de acum inainte tot felul de catahrisis, şi spre a să lămuri cu un chip hotărîtor şi drept toate îndatoririle locuitorilor s'au hotărît, că afară de acele douăsprezece zile precum ele s'au rostit mai sus, fieşte care locuitor ce va aveà boi, să fie dator să facă una podvoadă numai, când depărtarea delà locul încărcării până la locul ducerii, va fi dela opt până la şasesprezece ceasuri, iară când depărtarea va fi dela unul până la opt ceasuri, să facă două podvezi numai, socotindu-să povoara trei merţe de pereche de boi, osăbit de aceasta se fie dator fieştecare locuitor, iarăşi din acei cu boi, a aduce două care lemne de foc la casa proprietariului sau neavând pe moşia sa, să aducă de pe altă moşie, în depărtare de

www.dacoromanica.ro

patru ceasuri din pădure proprietarului, şi pentru amândouă aceste îndatoriri, locuitorii acci fără boi vor lucrà cu mâinile patru zile proaste la alt lucru ce va aveà proprietarul trebuinţă pe moşia sa, pe lângă care îndatorire apoi toţi locuitorii cu boi, cum şi acei fără boi, vor fi îndatoriţi a lucrà la meremeturile acareturilor depe moşie patru zile pe an, bine înţelegându-se că dacă proprietarul în doi ani dearândul nu va aveà trebuinţă de lucrul arătatelor zile de meremeturi, în urmă să nu poată cere acele zile odată pe trei ani nici în lucru nici în bani, aceste s'au chibzuit de către adunare spre periorisirea neîngrădirii ce urmă până acum în privire către aceste predmeturi, şi spre a să feri pe locuitori de vre-un fel de înpilare.

d) Aşà precum după acest aşezământ proprietarul se îndestulează de folosul a douăsprezece zile lucrătoare cu boi, pentru care el urmează a siguripsi locuitorilor închipuirile de hrană, toate însărcinările câte până acum afară de acele douăsprezece zile au fost obişnuite, să vor cunoaşte cuprinse de acum înainte în îndatoririle ce să hotărăsc prin litera B, afară de care lucrătorul nu va fi supus mai mult în datorii către nici un fel de alt lucru.

e) Lucrul la băi, la groapele de piatră şi cărături de cherestele din munţi, nu se va puteà face decât cu urmarea unei învoeli de bună primire.

f) Tot locuitorul este îndatorit a dà proprietariului dijmă din producţiile pe care el adună din locul ce i să dă potrivit cu glăsuirea acestui Aşăzământ, afară numai de acele zece prăjini ce cuprinde îngrăditura casei sale, această dijmă se va duce de către locuitori la locul însămnat de proprietar pe a sa moşie, potrivit cu urmarea năzuită întru aceasta, şi se va dà cu aceleaşi măsuri cu cari locuitoriul se slujeşte în măsurarea productului său.

Art. 121. Dacă locuitoriul va aveà mai multe vite decât numărul însemnat prin No. 4, a literii E, art. 118, sau dacă el va voi să are mai multă parte de loc decât i să dă, pentru acel prisos se va alcătui prin bună învoire cu proprietarul care în toată vremea va protimisi pe lăcuitorii aşăzaţi pe moşia sa; aseminea şi locuitorii sunt datori a da ajutor proprietarului (după ce îşi vor înplini către dânsul zilele lucrului hotărîte prin

www.dacoromanica.ro

acest aşezământ şi după ce vor săvârşi şi ei ale lor trebuinţi în lucrarea pământului la locurile ce proprietarul ar puteà ca să facă pe moşia sa, se înţălege că aceasta ar urmà prin bună invoială şi cu plată după preţurile politicile.

Art. 122. Dacă proprietarul nu ar aveà lucru pe moşia sa la care să întrebuinţeze pe locuitori, el îi va puteà întrebuinţà şi pe alte moşii în depărtare până la patru ceasuri numai, fără ai scade cu ceva, sau el se va despăgubi cu bani după osebitele preţuri a fieştecăruia localitate, şi dar pentru ca la întâmplare de judecată aceste preţuri să poată fi primite drept temei negâlcevit de către Tribunaluri. Obştească Obicinuită Adunare va alcătui în toţi anii tablă de preţurile de mijloc ce-au avut curs în fieştecare loc în curgerea anului trecut, aceste preţuri vor sluji de regulă la neînvoirile ce ar naşte între proprietari şi între locuitori.

Art. 123. La satele acelea unde moşia este strâmtă şi proprietarul nu va aveà loc ca să deie pământ după Aşezământ, sau dând lui nu-i ar rămâneà nimică loc pentru trebuinţa sa, atuncea acolo moşia să se deie în trei părţi, din care două părţi să se deie lucrătorilor, iară o a treia parte să rămâe stăpânului, înţelegându-să că înpărţirea aceasta are să urmeze numai pentru locul de hrană adică: imaşul, fânaţul şi locul de arătură. Dacă în aciastă înprejurare numărul tot a locuitorilor nu să va puteà îndestulà fieştecare în partea sa cu locul întreg ce este hotărât de către acest Aşezământ, îi va fi slobod numărului de prisos a locuitorilor de a să mutà aiurea sau de a să alcătui prin bună tocmală cu proprietarul, să înţelege:

a) Că nu este slobod lăcuitoriului de a nu primi părţile de loc ce i să cuvin, supt cuvând de a să scade din lucru, dacă proprietariul nu va primi de bună voe.

b) Că nu este iertat proprietarului de a nu da locuitorilor întreaga parte de loc ce i să cuvine, supt cuvânt de al scade din lucru, decât cu priimirea acestuia şi după cele zisă mai sus întru acest articul.

c) Că toate aceste alcătuiri între proprietari şi locuitori nu se vor puteà face, decât cel puţin cu o lună înaintea Sfântului Gheorghe.

d) Locuitorul, care în puterea acestui articul, ar voi să

www.dacoromanica.ro

se mute pe altă moşie, nu va puteà face aceasta decât prin ştirea Isprăvniciei care va cercetà înprejurarea dacă urmează vre-o pricină de neînvoire şi va înştiinţà pe Visterie ca să-l înscrie pe acesta în tabla satului unde el va vroi să se statornicească din nou cu primirea proprietarului acelui sat, la aşà împrejurare locuitorul este slobod a'şi vinde sadurile sale, adică viile sau livezile celorlanţi locuitori a acelui sat, protimisându-se însă totdeauna proprietarul cu acelaşi preţ.

Art. 124. Locuitorul ce ar aveà pământul hotărât prin acest aşăzământ şi care cu toate aceste ar voi a se mutà aiurea după particularnicile sale interesuri, nu va fi volnic a face aseminea pas decât după înplinirea condiţiunilor următoare adecă:

a) El trebue a face cunoscut cu şase luni înaintea Sfântului Gheorge Isprăvniciei şi proprietarului.

b) El trebue a plăti proprietarului suma potrivită a lucrului şi a tuturor îndatoririlor a unui an.

c) El este dator a plăti la casa sătească a locuinţii sale o sumă potrivită cu partea sa în darea unui an, spre folosul acestei case.

d) Casa sa, toate sadurile şi alte locuri ce le-ar fi adus în stare lucrătoare pe moşie de pe care se mută, vor rămâne în folosul proprietarului fără vre-o despăgubire.

e) Iară încât pentru capitaţiia locuitoriul va fi dator ca să o plătească aseminea pentru toţi anii ce ar mai rămâne până la catagrafie, afară numai când Visteria i-ar învoì a nu urmà aseminea plată şi l-ar încărcà cu birul lui la locul unde s'au mutat, care la o asemenea întâmplare s-ar face răspunzătoare pentru dânsul, în amândouà aceste întâmplări locuitoriul este dator să facă cunoscut de aceasta proprietarului de faţă la Isprăvnicia ţânutului.

Art. 125. Dacă strămutarea ţăranilor s'ar face prin învitările a vre-unui proprietar, acesta ar fi atuncea răspunzător de toate pagubele pe care vechiul proprietar ar aveà dreptate ca să ceară.

Art. 126. Proprietarul va puteà să ceară depărtarea ţăranilor îndărăpnici care ar pricinui neînvoire şi nesupunere între ceilalţi locuitori săteni, dânduli-să de ştire de aceasta în fiinţa Privighitoriului de ocol cu şase luni mai înaintea Sfântului

www.dacoromanica.ro

Gheorghe, şi înştiinţând pe aceasta şi pe Isprăvnicia ţânutului, la aseminea întâmplare el îi va despăgubi despre sadurile ce ar puteà să aibă, precum pomii şi altele, Visteria va înscrie numele lor la satul unde ei ar merge ca să se aşeze şi unde ei în urmă ar plăti capitaţia lor.

Art. 127. Tot ţăranul căsătorit, şi care ar aveà locul hotărât de această pravilă, de şi el ar locui tot într'o casă cu părinţii săi, va fi dator ca să înplinească către proprietar îndatoririle la care îl supun folosurile pe care el dobândeşte, încă în urmarea acestui prinţipium săteanul necăsătorit şi care nu ar aveà parte de pământ dată celorlalţi, nu va fi supus la nici un fel de îndatorire, cu toate aceste când el fără să se căsătorească ar voi să dobândească partea acea de pământ, şi proprietariul ar voi ca să o deie atuncea el va fi îndatorit ca să lucreze deopotrivă cu ceilalţi.

Art. 128. In fieştecare timp a anului proprietarul va aveà îngrijire de a nu întrebuinţà pe ţărani, de cât cu chipul acela ca fieştecare dintre ei să se poată îndeletnici la însuşi lucrările sale, ţăranii sunt datori asemenea a să înfăţişà îndată ce vor fi chemaţi pentru ca să înplinească îndatorirea lor, sau în locul lor să să puie pe alţii pentru ca să nu să pricinuiască păgubirea proprietarului prin zăbava ce ar face întru săvârşirea la vreme îndămânatică a lucrurilor la care ei sunt îndatoriţi.

Art. 129. Proprietarul sângur are dreptate a vinde pe moşia sa vin, rachiu, sau alte băuturi, şi a aveà măcelărie şi dughene, aceste drepturi fiind lipite cătră proprietar, precum şi folosurile din mori, iazuri, păduri, şi alte aseminea.

Art. 130. Sătenii locuitori pe moşii răzăşăşti, nu vor fi supuşi lucrului hotărît, însă afară de dijmă ei vor plăti cu bani aceea ce se cuvine pentru douăsprezece zile după preţul politicit, dar se statorniceşte de legiuire, că la părţile alese şi stălpite pe care vor fi locuitorî, să se urmeze cu lucrul ca şi la celelalte moşii de obştie nefiind ele în categoria numirii răzăşeşti.

Art. 131. Acest aşezământ trebue a fi păzit în viitorime ca o pravilă temeinică, însă orice alcătuire săvârşită prin înscris, sau în vreme trecută, sau în acea viitoare cu bună prii-

www.dacoromanica.ro

mire între proprietari şi între săteni pentru împrumutatele drepturi şi îndatoriri, va fi păzită cu neclintire şi cunoscută de însuşi dregătorii la întâmplare de înpricinuire ca sfântă şi nestrămutată.

Art. 132. Spre contenirea prigonirilor întâmplătoare între proprietarii de moşii şi între cei ce cu alcătuire de dijmă sau embatic au vii pe acele moşii, să se iea de pravăţ legiuirile de mai jos adică:

a) Vierii şi alţi oameni care ar fi şăzători prin ogrăzile viilor pentru paza lor, dacă nu au nici casă, nici ogradă, nici vite, nici fânaţă pe moşiile sale să află viile, afară din îngrăditura acelor vii, să fie întru tot nesupăraţi de către proprietarii moşiilor, ca unii ce nu au nici o înpărtăşire în pământul moşiilor, şi stăpânii viilor pentru ogrăzile lor plătesc embatic sau dau dejmă.

b) Vierii şi alţi oameni aflători prin ogrăzile viilor, care pe moşiile unde se află viile afară din îngrăditura lor, ar aveà ogoară, fâneaţă şi casă, să fie îndatoriţi a lucrà zilele boerescului ca şi ceilalţi locuitori a moşiilor pentru înpărtaşirea folosului ce au de pe moşie ca şi ceilalţi locuitori.

c) Vierii şi alţi oamenii şăzători prin ogrăzile viilor, care neavând pe moşiile unde să află viile afară din îngrăditura lor, nici ogor, nici fânaţă, nici casă, ar aveà ceva vite, şi acele vite le-ar păşunà, în imaşurile săteşti, numai puţin şi stăpânii viilor, ce ar aocà pe la vii asăminea vite şi le-ar păşunà în imaşurile săteşti afară din îngrăditura viilor, să fie datori a se învoì pentru păşunat cu proprietarii moşiilor după numărul vitelor de vor aveà.

d) Acei dintre locuitorii birnici, care au viile lor sau curături pe moşii, şi înpărtăşită în celălait trup a moşiei nici cum nu au, să urmeze tocmelilor ce ar aveà făcute cu proprietarii moşiilor la vreme când au luat acele locuri pentru vii şi curături, iară neavând tocmele să lucreze zilele boerescului întocmai ca şi ceilalţi locuitori.

www.dacoromanica.ro

10. Proclamaţie din 1 Aprilie 1833 a lui Kisselev către locuitorii satelor.

Din poronca Ex. Sale Domnului Plenipotent

SFATUL ADMINISTRATIV

Către locuitorii de prin sate,

Aşezământurile nouă ce vă oblăduesc, v'au închizăşluit folosuri nemărginite. In locul deosebitelor dări cari dau prilej la o mulţime de catacrisuri asupritoare pentru voi, sau aşezat o singură numai şi uşoară capitaţie.

Voi aţi rămas slobozi de vămurile din lăuntru cari, împiedecând neguţătoria producturilor voastre, vă pricinuiă o mulţime de asupriri.

Voi nu sunteţi mai mult supuşi dărilor numite vădrărit, pogonărit, goştină şi desetină.

Voi nu aveţi mai mult a plăti gloaba grosăritului şi alte globiri izvodite din rău obiceiu.

Voi sunteţi apăraţi de ajutorul ce aţi dat pentru tinerea poştilor în fân şi în bani.

Voi sunteţi mântuiţi de havalelele cărăturii chrestelilor la Galaţi. de dările din zaharele, de fiaturile producturilor voastre cele pământeşti şi de zeciuiala ce se luă la Galaţi de pe aceste producturi sub numele de fazla.

Intr'un cuvânt voi sunteţi mântuiţi de cererile şi dările asupritoare pentru voi, cari se luă supt felurite cuvinte.

Aceste cereri şi dări, a cărora pomenire este încă proaspătă în a voastră aducere aminte, preţuite în bani, covârşesc afară de toată măsura capitaţia ce plătiţi acum, care în puterea noilor aşezământuri ce vă închizăşluesc în viitorime o petrecere liniştită şi o fericire sporitoare, s'au mărginit la o dare prea nesimţitoare. Proprietarii cu o râvnă plină de curăţenie şi necăutând la acel în parte al lor folos, au ajutat pe ocârmuire întru a ajunge la scopul îngrijirii sale cele pământeşti prin facerile de bine pe cari nouile aşezăminturi v'au închezăşluit.

Ispita unui an au trecut ca să vă încredinţeze despre fericita viitorime ce vă aşteaptă.

Toate aceste nemărginite faceri de bine curg din hotărîrile tractatului din Adrianopoli, cari sfinţesc cu nestrămutare

www.dacoromanica.ro

drepturile şi datoriile proprietarilor şi lucrătorilor de pământ, care drepturi şi datorii se află până acum în cea mai întreagă neîngrădire şi, prin aceasta însuş, eră pricinuitoare de feliuri de tânguiri şi de învinovăţiri necurmate.

O pravilă asupra acestor drepturi şi datorii sau fost cercetată de către o Adunare Obşteáscă numită extra-ordinară şi de Obştеasca obişnuită Adunare a acestui an şi, pentru ca să-i facă punere în lucrare nu numai uşoară ci şi folositoare treptei lucrătorilor de pământ, sau îndeletnicit întru aceasta cu cea mai pătrunzătoare chibzuire.

Acest aşezământ simplu şi lămurit, întemeiat pe o dreaptă potrivire a însărcinărilor şi a slujbelor, va fi de acum înainte ocrotit de închezăşluirea Pravilelor, iar ocârmuirea întru încredinţare că voi veţi şti a preţui toată întinderea acestor îmbunătăţiri, şi voi veţi fi întocmai următori prin o stăruitoare sârguinţă întru împlinirea datoriilor voastre, va privigheà punerea în lucrare a legiuirilor ce se cuprind în această Pravilă.

Arhiva Statului. Iaşi, *Dosar No. 7,* Trsp. 1764, Op. 2013.

Actele la cari sunt relative notele 2, 3 şi 4 de pe pagina 444 nu se mai reproduc aici, importanţa lor nejustificând o asemene reproducere.

www.dacoromanica.ro

In urma unei erori de punere în pagini rămânând ultima parte a actului de pe pag. 504 — 505 netipărită, se completează aici:

Un zapis *din velet 7255,* Săpt. 27, dela Costandi sin Dumitraşcu, nepot Irimiei, şi femeia lui Palaghie, ce au dat danie Dum. Med. Iordachi Rusăt, parte lor de baştină din Irimie şi s'au ales 55 stânjeni, 7 palme.

Un zapis din velet *7265 Oct. 5,* dela Gheorghii Goagă şi femeia lui Vasâlca, sor[a] lui Costandi, ce au dat danii parte lor de baştină din Irimie ce s'au ales parte lor în cei 55 stânjăni, 7 palme a frăţâni-său lui Costandi ce arată mai sus.

Un zapis din velet *7265 Oct. 20,* dela Iliana, fata lui Ion şi a Catrinii, ce au dat danii parte ei şi s'au ales 3 stânjăni, 1 palmă, a cincea parte din Toader Morari, moşul ei.

Un zapis din velet *7260 Fevr. 1,* dela Sârghii sin Ştefan cu femeia lui Ioana, ce au dat danii parte lor de baştină, iar din Irimie, şi s'au ales parte lor 55 stânjeni, 7 palme.

Un zapis dela Ana, sor[a] lui, din velet *7265 Iulie 10,* ce au dat parte ei danii ce au avut împreună cu fratele său Sârghii, tot în cei arătaţi mai sus.

Un zapis dela Catrina, fata Anasăei, nepoată lui Dumitraşco, vara lui Costandin şi lui Sărghii, din *let 7255 Oct. 10,* ce au dat danii parte ei de baştină iar din Irimie, şi s'au ales parte ei 55 stânjăni, 7 palme.

Un zapis din let *7264 Iunie 13,* dela Ştefan Anton ce au dat danii parte lui şi s'au ales 3 stânjeni, 2 palme parte lui.

Un zapis din let *7264 Iunie 13,* dela Toader sin Cateş şi femeia lui Gahina, ce au dat danii partea ei şi s'au ales 3 stânjăni, 2 palme parte lui.

Aceste zapise toate, după cum au ştiut şi au adeverit răzăşii părţile tuturor, am ales precum arată anume şi am scris toate părţile dumnealui Comisul Lăscărachi Rosăt: 3 bătrâni, 2 stânjăni pol şi a răzăşilor tuturor, 3 bătrâni, 39 pol stânjăni şi s'au venit pe bătrân câte *133 stânjăni din câmp,* din măsurătoarea ce s'au arătat mai sus, *84 stânjeni, 2 palme din curătură, 65 stânjăni, 3 palme din fânaţ,* şi am iscălit şi acest izvod.

---

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

Pagina

Introducere: *Despre alcătuirea neamului românesc* 1

CARTEA I

DREPTUL ROMÂNESC

CAPITOLUL I

Despre Cneji şi Voevozi şi despre diferenţiarea claselor la români

§ 1. Cele mai vechi menţiuni despre dreptul românesc şi despre cneji. 23
§ 2. Ce erau cnejii în Ungaria şi în Galiţia şi care erà starea personală a supuşilor lor. 25
§ 3. Despre cneji şi săteni în Ţara-Românească 29
§ 4. Despre cnejii din Moldova 33
§ 5. Despre originile cnezatului şi a deosebirii claselor la Slavi şi la Români 36
§ 6. Despre soarta cnejilor în Moldova şi despre cneaghine . . . 40
§ 7. Ceva despre Voevozi. 44
§ 8. Despre Supanii din Carniola şi Carintia şi despre Vicezii din Saxonia 49

CAPITOLUL II

Coloniile române din Galiţia

§ 1. Despre satele cu drept român în Galiţia 52
§ 2. Despre drepturile şi îndatoririle cnejilor 56
§ 3. Despre drepturile şi îndatoririle sătenilor 63
§ 4. Condiţiune juridică şi personală a colonilor români din Galiţia. 69
§ 5. Dreptul românesc alcătuià în Polonia un regim privilegiat. . 73

CAPITOLUL III

Dreptul românesc în Moldova

§ 1. Aşezările săteşti din Moldova erau ocârmuite de dreptul românesc 77

www.dacoromanica.ro

Pagina

§ 2. Despre naşterea posesiunilor individuale în teritoriul neamului. 79
§ 3. Despre jireabie 85
§ 4. Despre pământuri 98
§ 5. Despre hotare şi întinderea lor în vechime 107
§ 6. Raportul dintre sătean şi pământ 111
§ 7. Raportul dintre sătean şi judeţ (cneaz, jude sau vataman) . . 116
§ 8. Raportul dintre cneaz şi pământ 119
§ 9. Despre nealienabilitatea judeciilor în Moldova. 120
§ 10. Cneazul şi săteanul român din Moldova faţă cu stăpânirea ţării înainte de întemeierea Domniei 124
§ 11. Despre viaţa sătenilor din Moldova înainte de întemeierea Domniei 127

CARTEA II

EVOLUŢIUNEA DREPTULUI ROMÂNESC
dela întemeierea domniei până la 2742

CAPITOLOL I

Dreptul românesc şi întemeierea Domniei

§ 1. Intemeierea Domniei Moldoveneşti şi stăpânirea pământului. 130
§ 2. Intărirea eră regula, dania eră excepţia 132
§ 3. Despre deosebitele feliuri şi forme de urice. 137
§ 4. Domnii hăraziau sau întăriau nu proprietatea ci judecia. . . 144
§ 5. Despre deosebirea dintre cneji, juzi şi vatamani. 153
§ 6. Despre schimbările aduse în obiceiul românesc de întemeierea Domniei 161

CAPITOLUL II

Evoluţiunea judeciilor dela întemeierea Statului Moldovenesc până la mijlocul veacului XVIII

§ 1. Impărţirea judeciilor şi urmările ei. 163
§ 2. Despre origina răzăşiilor şi a răzăşilor. 168
§ 3. Despre chipul în care se cumpărau dela răzăşi părţile lor de moşie. 191
§ 4. Dreptul de protimisis. 196
§ 5. Despre feliul de stăpânirea răzăşilor şi despre împărţirea lor. 202
§ 6 Despre alte cauze cari au contribuit la transformarea judeciei. 206

CAPITULUL III

Condiţiune teritorială a populaţiunii agricole. — Sătenii

§ 1. Raportul dintre sătean şi pământ 212
§ 2. Raportul dintre sătean şi stăpân. 225
§ 3. Despre oareşi cari categorii deosebite de săteni 229

www.dacoromanica.ro

Pagina

CAPITOLUL IV

Clasa stăpânilor de sate dela întemeierea Domniei până la mijlocul veacului XVIII

§ 1. Câtevà cuvinte asupra clasei stăpânitoare în Moldova în cele două dintâi veacuri ale istoriei noastre 232
§ 2. Alcătuirea, în cursul veacului XVII, a unei aristocraţii a clasei stăpânitoare, cuprinzând şi familii străine. Slăbirea vechei clase stăpâitoare 237

CAPITOLUL V

Condiţiune personală a sătenilor

§ 1. Despre săteni 257
§ 2. Despre vecini 259

CAPITOLUL VI

Biruri şi imunităţi

§ 1. Despre biruri şi corvezi 280
§ 2 Despre imunităţi 288
§ 3. Despre slobozii 292
§ 4. Despre poslușnici 296

CARTEA III

DECĂDEREA DREPTULUI ROMÂNESC

CAPITOLUL I

Evoluţiunea stăpânirilor teritoriale dela 1742 până la 1828

§ 1. Urmarea procesului de îmbucătăţire a unor hotare şi de reîntregire a altora 299
§ 2. Hrisovul lui Alexandru Ion Mavrocordat Vv. din Octomvrie 1785 privitor la danii, schimbări şi vânzări 301
§ 3. Despre alte cauze a stingerii obştiilor răzăşeşti 303
§ 4. O asemănare cu ceea ce s'a petrecut în unele ţări din Apus . 305
§ 5 Alcătuirea latifundiilor 307
§ 6. Oligarhia boerească adună în mânile ei o mare parte din pământul ţării 312

CAPITOLUL II

Condiţiune teritorială a sătenilor dela 1742 până la 1828

§ 1. Aşezământul lui Constantin Mavrocordat în privinţa lucrului datorit de acei ce şed în sate mănăstireşti, din 12 Ianuarie 1742. 316
§ 2. Aşezământul Ţării Moldovei a lui Constantin Mavrocordat, dela

www.dacoromanica.ro

Pagina

finele Martie 1743 şi acel al lui Ion Mavrocordat, din 15 Ianuarie 1744 319
§ 3. Hrisovul pentru bejenari al lui Constantin Racoviţa, din 1756. 324
§ 4. Aşezământul pentru boeresc, din 1 Ianuarie 1766 al lui Grigore (III) Ghika 326
§ 5. Aşezământul lui Grigore Ion Calimah din 28 Maiu 1768 . . . 330
§ 6. Hrisovul lui Grigore Ghika din 30 Septemvrie 1777, pentru adăogirea slujbei. 333
§ 7. Aşezămintele pentru păduri ale lui Alexandru Moruz şi Mihai Suţu, din 1792 şi 1784. 335
§ 8. Ponturile lui Mihai Suţu pentru rânduiala ce au a păzi diregătorii ţinuturilor. 338
§ 9. Anaforaoa boerilor Divanului din 20 Fevruarie 1803 341
§ 10. Aşezământul din 3 Ianuarie 1805 al lui Alexandru Constantin Moruz asupra pontului boerescului 346
§ 11. Aşezământul lui Ioniţă Sturdza 357

CAPITOLUL III

Condiţiunea personală a populaţiunii rurale

§ 1. Stăpânii de moşii, boerii, boerănaşii şi mazilii. 363
§ 2. Răzăşii 374
§ 3. Desfiinţarea vecinătăţii 375
§ 4. Sătenii 378
§ 5. Arendaşii şi Evreii 379

CAPITOLUL IV

Populaţiunea agricolă faţă de Stat

§ 1. Populaţiunea agricolă faţă de biruri şi de havalele 383
§ 2. Despre scutelnici 389
§ 3. Despre ocrotirea dată de Stat claselor agricole. Slujbaşii . . 393
§ 4. Despre viaţa ţărănimii dela 1742 până la 1828 395

CARTEA IV

DESFIINŢAREA DREPTULUI ROMÂNESC prin Regulamentul Organic

CAPITOLUL I

Alcătuirea Regulamentului Organic

§ 1. Convenţiunea dela Akerman hotăreşte alcătuirea unor Regulamente obşteşti pentru ocârmuirea Principatelor. 396
§ 2. Hotărîrile Actului Deosebit dela Adrianopoli în privinţa ocârmuirii pe viitor a Ţărilor Române 397
§ 3. Numirea şi compunerea Comitetului însărcinat cu alcătuirea

www.dacoromanica.ro

Pagina

Regulamentului Organic şi instrucţiile ruseşti 398
§ 4. Lucrările Comitetului în Bucureşti 403
§ 5. Nemulţămirile şi tulburările ţăreneşti din primăvara anului 1831. 405
§ 6. Obştească Extraordinară Adunare de Revizuire a Regulamentului Organic 408

CAPITOLUL II

Reformele Regulamentare

§ 1. Desfiinţarea scutelnilor 411
§ 2. Reforma dărilor 413
§ 3. Reforma legăturilor dintre stăpâni, săteni şi pământ 414
§ 4. Despre prerogativele atribuite de Regulament sătenilor . . . 420
§ 5. Despre magazii de rezervă 421

CAPITOLUL III

Modificările la legiuirea asupra raporturilor dintre stăpâni şi săteni impuse de Kisselev

§ 1. Kisselev cere Sfatului Ocârmuitor modificarea legiuirii relativă la drepturile şi îndatoririle reciproce dintre stăpâni şi ţărani 423
§ 2. Măsuri luate de Sfatul Ocârmuitor în urma comunicării lui Kisselev şi insistenţele acestuia pentru modificarea legiuirii. 426
§ 3. Proiectul Sfatului Ocârmuitor 432
§ 4. Observaţiile lui Kisselev la proiectul Sfatului Ocârmuitor . . 434
§ 5. Kisselev cedează asupra punctelor importante, votarea nouei legiuiri 440
§ 6 Punerea în lucrare a legiuirii asupra îndatoririlor dintre proprietari şi săteni 443
§ 7. Cât plătiau în realitate sătenii pe pământul atribuit lor de Regulament. Rămăşiţile judeciei 444
Rezumat 449

APENDICE

I. Urbarii şi alte Hrisoave Domneşti

1. Aşezământul lui Constantin Mavrocordat pentru slujba oamenilor ce şed pe moşii mănăstireşti. 1742, Ianuarie 12 . . . 153
2. Aşezământul ţării Moldovei din 1743 a lui Constantin Mavrocordat 454
3. Aşezământul lui Ioh Mavrocordat pentru slujba oamenilor ce şed pe moşii mănăstireşti. 1744, Ianuarie 15 456
4. Act pentru desrobirea vecinilor în Moldova, 1749. 457
5. Hrisovul pentru bejănari al lui Constantin Racoviţă, 1756 . . 459

www.dacoromanica.ro

Pagina

6. Intăiul aşezământ pentru boeresc al lui Grigore (III) Ghika. 1766, Ianuarie 1 462
7. Aşezământul pentru boeresc al lui Grigore Calimah, 1768, Maiu 28. 465
8 Anaforaoa Divanului Moldovei din Aprilie 17/5 pentru adaugirea zilelor de lucru ale ţăranilor cătră stăpânii moşiilor de pe cari se hrănesc. 468
9. Al doilea aşezământ al lui Grigore (III) Ghika pentru îndatoririle locuitorilor cătră stăpânii moşiilor 1877 Septemvrie 30. 471
10. Hrisovul lui Alexandru Ion Mavrocordat Vv. pentru danii, din Octomvrie 1785. 473
11. Aşezământul lui Alexandru Moruz pentru păduri, rădiuri şi dumbrăvi din 1792, Noemvrie 28. 478
12. Ponturile lui Mihai Suţu asupra îndatoririlor dintre locuitori şi stăpâni de moşii. 1794, Dechemvrie 28 483
13. Anaforaoa boerilor Divanului cătră Domn asupra dreptului de protimisis al locuitorilor la arenda moşiilor 1803, Fevruarie 20. 487
14. Hrisovul lui Alexandru Moruz şi anaforaoa Divanului pentru pontul boerescului 1805, Ianuar 3. 488
15. Magzarul boerilor moldoveni cătră Inalta Poartă pentru boeresc 1805. 496
16. Aşezământul pentru boeresc al lui Ioniţă Sturdza, 1828, Martie 10. 500

II. *Două acte de împarţire între răzăşi*

1. Hotărîtura satului Poşorcanilor ce este la ţinutul Putnei pe apa Trotuşului 502
2. Suret de pe izvodu iscălit de Medelnicerul Vasile Balş, ce au hotărnicit moşia Poşorcanii ce este pe apa Căiuţului Mare, la ţinutu Putnii, de bătrânii cum au aflat că umblă satul şi cine cât stăpâneşte. 1866, Iulie 10 504

III. *Acte relative la alcătuirea şi aplicarea Regulamentului Organic*

1. Regulamentul Organic 506
2. Nemulţămiri ivite în ţinutul Tecuciului. 515
3. Adresa confidenţială a lui Kisselev, No. 24 din 14 Martie 1832 către Mircovici 516
4. Adresa lui Mircovici No. 1979, dir 28 Aprilie 1832, cătră Sfatul Ocârmuitor 518
5. Proiectul modificator al Secţiei VII a Capitolului III a Regulamentului Organic, alcătuit de Sfatul Ocârmuitor la 20 lanuarie 1833. 520
6. Adresa lui Kisselev No. 41, din 15 Fevruarie 1833, cătră Sfatul Ocârmuitor al Moldovei. 528

www.dacoromanica.ro

Pagina

7. Observaţiile lui Kisselev la proiectul Sfatului Administrativ . . 532
7 bis. Anexă la Observaţiile lui Kisselev la Proiectul Sfatului Administrativ 535
8. Adresa lui Kisselev din 28 Fevruarie 1833, către Obştească Obişnuită Adunare 536
9. Textul definitiv al Secţiei VII, Capitolul III a Regulamentului Organic votat de Adunare la 1833 şi încuviinţat de Kisselev 537
10. Proclamaţia din 1 Aprilie 1833 a lui Kisselev către locuitorii satelor 546

www.dacoromanica.ro